

Георги Димитров
1917

ЗҚБ

ИНСТИТУТ ПО ИСТОРИЯ НА БКП ПРИ ЦК НА БКП, 1984
с/о JUSAUTOR, SOFIA

ГЕОРГИ ДИМИТРОВ

СЪЧИНЕНИЯ

ВТОРО ИЗДАНИЕ

ИНСТИТУТ
ПО ИСТОРИЯ
НА БКП
ПРИ ЦК НА БКП

ГЕОРГИ ДИМИТРОВ

ТОМ

7

МАЙ 1916 — АПРИЛ 1917

ПАРТИЗДАТ
ИЗДАТЕЛСТВО
НА БЪЛГАРСКАТА
КОМУНИСТИЧЕСКА
ПАРТИЯ
СОФИЯ 1984

Редакционна колегия

чл.-кор. проф. д-р ЙОРДАН ЙОТОВ (председател)
акад. ВЛАДИМИР ТОПЕНЧАРОВ
ДАВИД ЕЛАЗАР
проф. д-р ТАТЯНА КОЛЕВА
н. с. МАРИЯ ЧЕРВЕНДИНЕВА

Редактори на том 7

н. с. МАРИЯ ЧЕРВЕНДИНЕВА
ЕКАТЕРИНА ПЕОВСКА

Съставители

к. п. н. ВЕНЕТА АПОСТОЛОВА
н. с. ГЕОРГИ ПЪРВАНОВ

ПРЕДГОВОР КЪМ ТОМ СЕДМИ

Включените в настоящия том седми произведения и документи са написани от Георги Димитров от началото на май 1916 до края на април 1917 година. От всичко 93 труда 16 са публикувани в том четвърти на първото издание на съчиненията, 2 по-късно в други издания и 75 се публикуват за първи път. По-голямата част от тях са речи, изказвания, питания и предложения в Народното събрание и в Софийския общински съвет.

Времето, през което са написани тези произведения, е изключително драматично. Бушува Първата световна империалистическа война. България воюва на няколко фронта. Опиянението на българската буржоазия и на част от средните слоеве от постигнатите победи в първите месеци на войната започва да отстъпва пред стопанската разруха и рязкото поскъпване на живота. Още през първата година на войната се разкриват неустойчивите основи, върху които се е изграждала българската промишленост — на пълна зависимост от вноса на машини, резервни части, а до голяма степен и на суровини. Повечето от предприятията намаляват или спират производството си. Съпълнен капацитет работят само около 20% от тях и те изпълняват предимно военни поръчки. Войната нанася тежък удар върху селското стопанство и занаятчийското производство, които осигуряват по-големия дял от стоките за широко потребление. На пазара почти изчезват селскостопанските произведения. Снабдяването на населението, особено в градовете, непрестанно се влошава.

За бедственото положение на народните маси допри-

нася и големият износ на зърнени храни и други стоки за Германия. Във всички отрасли на стопанството се засилва проникването на германските капитали. Редица банки, търговски и индустриални предприятия преминават под частичен или пълен контрол на немските монополи.

Рязко се влошава положението на пролетариата и на дребните собственици в града и селото. Във фабриките масово навлизат жени и деца, които заемат местата на мобилизираните войници. В бедствено положение са войнишките семейства и особено жените с малки деца. Увеличава се детската смъртност. По-голямата част от децата остават извън училищата, тъй като са ангажирани да помагат в изхранването на семействата си.

Докато народните маси понасят всички тежести на войната, голяма част от търговската и индустриалната буржоазия, а също и правителствени чиновници трупат огромни богатства чрез нечисти сделки, спекула, черна борса и жестока експлоатация на трудещите се. Бързо никнат нови акционерни дружества и банки със значителни капитали. Само за три години, докато трае войната, се основават 130 акционерни дружества с около 600 милиона лева капитал.

В политическата сфера също настъпват съществени изменения. Почти са ликвидирани конституционните права на народа. В обществения живот съществуват несигурност и анархия. Опозиционните буржоазни и дребнобуржоазни партии, включително БЗНС и широкосоциалистическата партия, до избухването на войната заемат позиция на неутралитет или се обявяват за присъединяване към Съглашението, но след започването на бойните действия оказват подкрепа на правителството. Техните депутати, с изключение на широките социалисти, които се въздържат по демагогски съображения, гласуват в Народното събрание исканите от него военни кредити.

Единствено БРСДП (т. с.) остава твърдо на антивоенни позиции, заклеймява завоевателния и империалистически характер на войната, разобличава реваншистките стремежи на правителството на Радославов и гласува против военните кредити. Тесните социалисти начело с Димитър Благоев още по-определено разкриват изостря-

щите се противоречия в световната капиталистическа система, засилването на експлоатацията над трудещите се, подчиняването на целия стопански и политически живот на финансовия капитал и посочват, че войната създава благоприятни условия за победата на пролетарската революция в развитите капиталистически страни. В края на 1916 г. парламентарната група на БРСДП (т. с.) разобличава маневрите на правителството, което от демагогски съображения внася в Народното събрание предложението на Централните сили до Съглашението по «условията за мир». В речите на партийните депутати и в печата ръководителите на БРСДП (т. с.), на първо място Димитър Благоев, свързват постигането на траен мир с победата на социалистическата революция.

Тесните социалисти през целия период на войната стоят на последователни интернационалистически позиции, заклеймяват измяната и социалшовинизма на партиите от Втория интернационал. В края на 1916 и началото на 1917 г. те се разграничават от Цимервалдското обединение и още по-плътно се доближават до Лениновите постановки по редица основни въпроси за войната, мира и революцията. Партията продължава да изтъква необходимостта от създаване на нов Интернационал, който да се изгради на основата на революционния социализъм. При изключително тежкото военно положение БРСДП (т. с.) се проявява като истинска патриотична сила, която последователно защитава икономическите, политическите и националните интереси на широките народни маси.

БРСДП (т. с.) оценява Февруарската революция в Русия през 1917 г. като «крупно събитие в периода на империалистическата война», като «бляскав пример как измъчените и потиснати народни маси събарят троновете на насието и трошат оковите на робството, за да извоюват свободата и наложат мира. . .» В декларацията на парламентарната група на партията в Народното събрание от 5 април 1917 г. се изразява пълна солидарност на българския пролетариат с «делото на руските революционни работници».

Войната разстройва дейността на партията и ОРСС. Повечето от членовете на местните организации са мобили-

лизирани. През разглеждания период продължава процесът на преустройството на профсъюзните секции за работа при условията на войната. В ръководствата влизат предимно жени, които нямат достатъчен организационен опит във воденето на борбата за защита на насъщните интереси на работниците. Но въпреки неимоверните трудности партийните и синдикалните организации продължават своята революционна и антивоенна дейност.

Георги Димитров като един от най-изявените и популярни ръководители на партията и революционното профсъюзно движение в България през разглеждания период последователно и твърдо отстоява антивоенните позиции на партията, неотстъпно пропагандира лозунгите на БРСДП (т. с.) за мир и Балканска федеративна република, решително се обявява за създаването на нова революционна международна организация на пролетариата. Той неуморно разкрива империалистическия характер на войната, разобличава завоевателните стремежи на двата воюващи лагера за завладяване на нови територии и сфери на влияние. В статията «За «трайния мир»» пише: «Днешната всесветска война се води за определени цели и е резултат на планомерна и дългогодишна подготовка от страна на империалистическата буржоазия във воюващите страни.» (с. 376.) В същата статия в отговор на К. Кауцки, който счита войната за «най-малко мотивирана», подчертава: «Ако има нещо «немотивирано», неопределено и неясно, то се отнася само до съзнанието на народите във воюващите страни, което нарочно се култивира и поддържа от господстващите класи и днес.

Днешната борба е такава за господство над всесветския пазар.» (с. 376.)

Георги Димитров разглежда войната като резултат от общите закономерности на капитализма и неговото неравномерно развитие в различните страни. Натрупването на свръхпроизводство изостря съществуващите противоречия между капиталистическите държави и поражда стремеж към завладяването на нови пазари. Но войната ще изостри още повече противоречията в капиталистическото общество «и ще се създадат условия за социалистическата победа на международния пролетариат.» (с. 380.) И макар да не разглежда конкретните средства и пътища за тази

победа, той е категоричен в разбирането си, че запазването на бъдещия мир е в зависимост от «заменяването на капитализма със социализма, на капиталистическото общество със социалистическо общество». Неговата увереност е изразена в думите: «Само социализмът е, който може да изведе човечеството из задънената улица, в която го вкара буржоазията — без социализъм няма мир.» (с. 382.)

Георги Димитров вярва дълбоко в работническата класа като революционна сила, която може да има решаваща роля за изхода от войната. В изказването си пред Софийския общински съвет на 17 юли 1916 г. той заявява, че за прекратяването на това безумие ще допринесат антивоенните сили, които се надигат в различни страни, тъй като не желаят по-нататъшно разширяване на военния пожар.

Той отделя голямо внимание на причините за включването на България във войната. Разобличава буржоазната пропаганда, която спекулира с истинските национални интереси и идеали на народа и скрива от трудещите се класовоегоистичните подбуди на управляващата буржоазия, разкрива задкулисните замисли на Германия и Австро-Унгария по отношение на включването на България във войната на страната на Централните сили и подчертава, че българският народ «има нужда да запази във всяко отношение и държавната си, и политическата си, и икономическата си независимост». С конкретни факти доказва голямата зависимост на България от Германия и посочва, че страната е превърната в «снабдител» на германските войски и че за сметка на гладуващите народни маси се изнасят за Германия, Австро-Унгария и Турция липсващи на пазара стоки.

Във включеното в това изявление на партийната група в Софийския общински съвет по повод гостуването в София на германски депутати Георги Димитров изтъква политическия характер на посещението, което «се явява само една брънка в цялата система от средства, насочени към икономическото, а евентуално и към политическото завладяване на Балканите и специално на България.» (с. 72.) От името на партията той протестира срещу политиката, която поставя България в «незавидно положение»

ние», и подчертава, че «народните маси у нас, копнеещи за скорошен мир и държейки за запазване на националната независимост и свобода на нашата страна, нямат нищо общо с империалистическата политика, представлявана от въпросните германски депутати. . . както нямат нищо общо и не хранят никакви симпатии и към империалистическата политика на държавите от Съглашението.» (с. 72.)

През разглеждания период ръководителят на българските революционни професионални съюзи с голяма настойчивост поставя въпросите за защита на икономическите интереси на трудещите се. Като член на ЦК на БРСДП (т. с.), съветник в Софийския общински съвет и народен представител той воюва за осъществяване на минималната програма на партията, за прилагане и за разширяване на съществуващото трудово законодателство. Речите му в общината и в Народното събрание, статиите му във в. «Работнически вестник», посветени на тези проблеми, се отличават с непоклатима аргументация, почерпана от българската и чуждестранната статистика, с детайлното познаване на буржоазните закони не само в България, но и в почти всички напреднали западноевропейски страни. Всяко законодателно предложение, което внася от името на парламентарната група на партията в Народното събрание, е политически обосновано. Той не се ограничава само със защитата на икономическите искания на пролетариата, а отстоява правата и свободите на всички експлоатирани. Често подчертава, че чрез своята антирабочническа политика буржоазното правителство осъжда на израждане трудовия народ и особено работническата класа, което се отразява отрицателно върху развитието и на икономиката. В парламентарната си реч от 21 юли 1916 г. той подчертава, че «производителни сили не може да има, без да се запази производителността на труда — живите производители да бъдат здрави и способни за работа и за творчество в индустрията и в другите области на производството.» (с. 129.) Този извод е аргументиран с много и неопровержими факти за подкрепата, която държавата оказва на капиталистите при потъпкването на елементарните права на работниците. С отслабването на професионалните съюзи в

резултат на общата мобилизация експлоатацията на труда във всички производства придобива най-безогледни и жестоки форми, като в особено тежко положение са поставени жените и децата-работници. В почти всички произведения, които отразяват неговото активно участие в заседанията на парламента и Софийския общински съвет, се разглеждат проблеми, свързани с положението на работническата класа в условията на войната, със засилената експлоатация на женския и детския труд, с масовото нарушаване на работническите закони и разпоредбите на съвета. В речта си на 14 февруари 1917 г. в Народното събрание и в други свои изказвания той подлага на остра критика политиката на правителството на използването на различните социални фондове, които само на книга са предназначени за подобряване на жизненото равнище на населението, а на практика служат за користни цели на правителствени чиновници или на буржоазни «благотворителни» дружества. С много конкретни факти разобличава бездушието към завърналите се от фронтовете ранени или тежко заболели войници, към семействата на загиналите както по време на Балканските войни, така и в световната империалистическа война. Поставя въпроса за въвеждане на по-справедлива застрахователна система, която да облекчава нуждаещите се, за държавна застраховка на индустриалните работници. Настоява основният дял на средствата за застраховки да се събират от индустриалците, търговците и собствениците на големи имоти.

Георги Димитров винаги е конкретен, пределно точен в аргументацията при изясняване исканията на партията за защита интересите на трудещите се. Сам и с помощта на апарата на ОРСС, в центъра и по места събира факт по факт, за да стигне до най-верния извод. Буржоазните представители в общината и парламента реагират остро срещу неговото правдиво слово, но често, притиснати от изнесените неопровержими факти, са принудени да приемат внесените от него предложения.

Включените в тома протоколи от заседанията на Софийския общински съвет разкриват напрегнатата атмосфера, при която обосновано и с дълбоко познаване на проблемите работническият трибун разобличава фалша

във вътрешната и външната политика на буржоазните партии. С данни, почерпани от изследвания на буржоазни автори и от официалната статистика, той доказва, че Законът за женския и детския труд през войната е «мъртва буква в най-съществените си постановления» (с. 451) и дотолкова, доколкото се прилага, това е заслуга не на Министерството на търговията, промишлеността и труда, а на «натиска, който работническите организации в известни места са упражнявали.» (с. 451.) Когато се обявява за точно прилагане на работническото законодателство и за приемането на нови закони, Георги Димитров изисква закрила за всички трудещи се от града и селото. Неведнъж той се спира на бедственото положение на селскостопанските работници, които са също тъй жестоко експлоатирани, както и индустриалният пролетариат, и настоява да се разшири действието на законите за защита и на тези трудещи се.

Интерес представлява речта му в Народното събрание от 4 април 1917 г. по законопроекта за хигиената и безопасността на труда, с който се отменят законите за женския и детския труд, за Инспектората на труда и някои членове от законите за неделната и празничната почивка, за опазване на общественото здраве и други. Като жизнена необходимост и условие за нормално развитие на страната той поставя възстановяването на мира. С конкретни факти рисува мрачната картина на бедственото положение на народните маси, предизвикано от войната. Според него, за да се гарантират нормални условия за работа и труд, е необходимо да се внесат в законопроекта съществени подобрения, защото «за икономическото развитие във всяка страна извън другото съдят и по това, каква законодателна закрила на труда е прокарана, защото тази закрила е факторът за развитието на производителните сили и за икономическото развитие на тази страна.» (с. 477—478.) За да може да се упражнява необходимият контрол по прилагането на закона, е нужно да се регламентират точно задълженията на собствениците за подобряване условията, при които работят и живеят работниците. Държавата е заинтересувана децата да учат до 14-годишна възраст; недопустимо е узаконяването на 12-годишна възраст за начало на трудовата дейност на

подрастващите, тъй като от грижата за младото поколение зависи бъдещето на цялата нация, «самото правилно развитие на производителните сили, защото би имало работници, прекарвали една добра школовка, укрепнали физически, по-здрави, а не изродени физически и духовно в индустрията и другите области на труда.» (с. 463.)

В онези изключително тежки условия на глад и мизерия, предизвикани от войната, Георги Димитров обръща внимание и на проблемите на образованието и културата на трудещите се. Съпоставката с периода от преди войните му дава основание да констатира плачевното състояние на учебното дело в цялата страна и особено в столицата, където голяма част от училищните сгради се използват за военни нужди и близо 70% от учениците не посещават учебните занятия. В речта си пред Софийския общински съвет на 27 септември 1916 г., както и в други изказвания посочва, че макар принципът за задължително основно образование да е осветен от Конституцията, на практика никога не се е прилагал, а в периода на войните почти е забравен. А този принцип, според него, е «не само извънредно хубав, но и необходим за социалното, икономическото и културното развитие на страната и особено необходим от гледището на нашата партия, която вижда своята сила, своето развитие и изпълнение на своите задачи в бъдеще в грамотността, в интелигентността, в повдигнатия интелект на работническите маси.» (с. 198.) В условията на войната се изисква още по-голямо внимание към децата на трудовия народ, нужно е да се откриват таланти, да се предоставят безплатни учебни пособия, да се подпомагат най-бедните с облекло и обувки. Професионалното образование трябва да запази своя граждански характер и не бива да се милитаризира, за да осигурява добра подготовка на учениците като бъдещи добри железничари, телеграфо-пощенски служители и пр. Професионалните училища трябва да станат «един общ културен институт», който да изхожда «от интересите на икономическото развитие на страната, от нуждите на нейното културно развитие». За да се постигнат положителни резултати в образованието, са необходими по-големи грижи и за учителите, за заплащането на техния труд, за да могат да се отдадат изцяло на своята благородна професия.

Голямо внимание народният избраник отделя на тежкото положение на работниците и служителите от държавните предприятия и учреждения. Тези трудещи се и особено работниците от мина «Перник», Държавната печатница, Военния арсенал, железниците и пощите са изпаднали в бедствено положение и партията настоява държавата да им осигури добавъчно възнаграждение. Когато този въпрос се поставя на обсъждане в Народното събрание, той подкрепя предложението, което правителството е принудено да внесе, и издига искане да се задължат общините също да гласуват допълнително заплащане на своите служители.

Като депутат в буржоазния парламент и общински съветник и през този период Георги Димитров се ръководи от политиката на БРСДП (т. с.) за работа в буржоазните представителни учреждения. Неговите речи в Столичния общински съвет, в които с изключителна компетентност и прозорливост се защитават всестранните интереси на софийските трудещи се, се отличават с дълбоко познаване на действителността. Те са образец на принципност и настъпателност в провеждането на класово-пролетарската линия на партията. В тях той остро критикува котерийността и демагогията на буржоазните партии, които използват Общинския съвет за постигане на определени цели от индустриалци и търговци, а не се грижат за развитието на града, за благоустрояване, електрифициране и водоснабдяване на работническите квартали. Изхождайки от разбирането, че в условията на капитализма местните изборни органи се превръщат в инструмент «за задоволяване нуждите и за охрана на интересите на имотните слоеве. . . за настаняване и за лично облагодетелстване на партизани, на привърженици на управляващите партии», той се бори в Столичния общински съвет да се приемат такива решения и да се провежда такава политика, която да облекчава бедственото положение на трудещите се от столицата; настоява да се предприемат практически мерки за намиране на средства, за да се подпомогнат гладуващите войнишки семейства, да се хигиенизират и благоустроят крайните квартали, да се изградят нови трамвайни линии, с което ще се улесни придвижването на работниците до произ-

водствените предприятия и въобще движението на цялото градско население. От името на общинската група на партията предлага общината да поеме експлоатацията на трамваите и електрическото осветление, да открие собствени предприятия и сервизи, чрез които да увеличи приходите си, за да може да отделя повече средства за социални нужди.

С упоритото и настойчиво поставяне проблемите на трудещите се Георги Димитров не цели агитационно-пропаганден ефект, а се стреми към неотложно оказване на действителна помощ на най-чувствително засегнатите от военновременната конюнктура слоеве на народа. За тази цел, без да проявява сектантство и догматизъм, търси сътрудничеството на отделни буржоазни представители при гласуване предложенията на общинската група на БРСДП (т. с.). Понякога дори използва тяхната аргументация, за да обоснове своята позиция. Наред с безпощадната критика срещу карьеризма и гешефтарството на отделни съветници той не пропуска да оцени положителните прояви на някои от буржоазните представители и на съвета при решаване на въпроси в интерес на народните маси в столицата.

Изключителен интерес представлява включеният в тома Бележник, записките в който се отнасят за времето от края на 1916 до септември 1917 година. Това е своеобразен дневник, който разкрива напрегнатото ежедневие на неговия автор, подчертаните му интереси към различните клонове на науката и преди всичко към марксистката теория. Централно място заемат проблемите на развитието на капитализма в Германия, Англия, САЩ, Франция и други страни, специфичните процеси в развитието на различните държави. Занимават го въпросите за причините, характера и резултатите на световната империалистическа война. С голямо внимание следят положението по бойните полета във всички райони на света.

Значителна част от записките се отнасят до проучванията по работническия въпрос в различни страни. Естествено, това е свързано с подготовката на неговите речи в Народното събрание и Софийския общински съвет в защита на интересите на българските трудещи се и в отстояване на минималната програма на БРСДП (т. с.) в условията на войната.

Но без съмнение тук има и друг, по-съществен мотив — неговият подчертан интерес към историята и проблемите на революциите. И това е обяснимо. Преизпълнен с непоклатима вяра в победата на социалистическата революция, сега, в условията на империалистическата война, той счита нейното осъществяване за «близка историческа задача». Поради това не е случайно, че посреща със задоволство Февруарската революция в Русия. Заслужава внимание фактът, че изтъква ролята на войската като един от факторите, «които улесниха руската революция». Все в тази връзка се намира и интересът му към Цимервалдското движение и отношението на руските социалдемократи към него.

Бележникът разкрива и една нова, по-малко известна страна от интересите на Георги Димитров. Отнася се до неговите проучвания по националния въпрос. Особено много го занимава въпросът за положението на пролетариата в колониалните и поробените страни и отношението на Първия интернационал към борбата на потиснатите народи. Изводът, до който идва, е изразен в бележката му, че «пролетариатът понася главно тежестите на *националното робство*» (с. 512).

Голям интерес представляват записките му за неговите обиколки из страната като ръководител на ОРСС. Те разкриват детайлно познаване на обстановката в градовете, конкретната му работа с местните дейци на БРСДП (т. с.), на професионалните съюзи, на Учителската социалдемократическа организация и женските социалдемократически групи. Пребиваването му в едно или друго селище е предварително програмирано. Наред с организационните въпроси той изнася лекции по основни проблеми на българското и международното синдикално движение. Главен въпрос, на който акцентира, е необходимостта от свързване на икономическата с политическата борба. «Профсъюзната борба все повече се превръща в класово-политическа борба» — заявява той и подчертава, че при новите условия защитата на работническите интереси е неделима от борбата за социализъм.

Бележникът на Георги Димитров е особено интересен документ. Той ни позволява да вникнем в същността на цялостната му дейност, да открием дълбоките, истинските

подбуди на всяка негова проява, да го почувствуваме не като някакъв прагматик в революционната дейност на партията, който ограничава своята огромна по обхват работа единствено в най-непосредствените задачи и нужди на работническото движение, а като пролетарски ръководен деец от най-висок разряд, който премерва всяка негова стъпка с основното и главното — с крайната му цел. Ние разбираме, че и онези най-делнични негови изяви в Народното събрание или Столичния общински съвет са продиктувани и подчинени не само на политиката на партията, но и на откритите и осмислени от самия него задачи на движението, плод на естественото развитие на революционния процес.

И в този том се включват партийни и синдикални документи, подписани от Георги Димитров заедно с други ръководители на БРСДП (т. с.) и ОРСС. Те хвърлят допълнителна светлина върху творческата и организационната дейност на ръководителя на българските професионални съюзи, един от най-близките ученици и съратници на Димитър Благоев и изявени членове на ЦК на БРСДП (т. с.). Чрез тях се разкрива организационното състояние на ОРСС и отношението на тесните социалисти към войната, мира и революцията в един изключително тежък период за страната и народа.

Произведенията и в този том дават изобилни доказателства за израстването на Георги Димитров като последователен марксист, който с голям талант и умение съчетава теорията с революционната практика, като високо срудиран пролетарски революционер, непоклатимо верен на интересите на пролетариата, на борбата за тържеството на комунистическия идеал.

От Редакционната колегия

РАБОТНИЧЕСКИТЕ СИНДИКАТИ ПРЕЗ ВРЕМЕ НА ВОЙНАТА¹

Мобилизацията отне из средата на работническите синдикати близо *две трети* от техните членове. От 5071 членове, колкото броеше Синдикалният съюз² в началото на септември 1915 година, мобилизацията засегна 3156 членове — 2102 постъпили направо в редовете на войската, а други 1054 останали като милитаризирани работници по железниците и пощите, във военните арсенали и работилници, в Пернишката мина и в текстилната и тютюневата индустрии. Впоследствие, със свикването на младежите от 40-и набор, числото на намиращите се в редовете на войската синдикални членове се увеличи още с 250 души.

Изпразнени по тоя начин от масата на своите членове, работническите синдикати едновременно с това се лишиха и от голямата си част активни сили, опитни и солидни ръководители и функционери. При необикновените трудности, създадени от новото положение след мобилизацията, тяхното ръководство и изпълнението на техните важни задачи трябваше да се поеме в повечето места на страната почти изключително от *млади другари* и от *другарки*, неборавили със сравнително сложния апарат на синдикалното ръководство и не особено посветени в множеството подробности, с които поради своето естество изобилствува синдикалната дейност.

Благодарение обаче на взетите подготвителни мерки още преди мобилизацията и на удивителното усърдие и безграничната преданост, проявени от немобилизираните другари и от другарките, работническите синдикати —

за разлика от Балканската война през 1912 и 1913 г.³, скоро преодоляха всички трудности, напълно се приспособиха към новосъздадените условия и със задоволителен успех продължиха своята работа и след мобилизацията.

Почти всички членове, намиращи се извън редовете на войската, запазиха връзките си със своите организации и продължиха да изпълняват редовно своите задължения. От 13-те професионални съюза само Съюзът на бръснарските и фризьорски работници⁴ престана да функционира поради съвършено малкото число немобилизирани негови членове. В 20 града, между които най-важните — изключение прави само Габрово, — повечето от съществуващите секции се запазиха, продължавайки да действуват въпреки намаления си числен състав. Наскоро след мобилизацията съюзите имаха вече 71 функциониращи секции с 1958 членове, от които 153 работнички.

Прибирайки и задържайки в своята среда немобилизираните членове, работническите синдикати в един период от пет месеца (10 септември 1915—10 февруари 1916 г.) успяха да спечелят и 144 нови членове.

За обсъждане и изпълнение на своите задачи синдикатите са имали през този петмесечен период 311 настоятелни заседания и 271 синдикални събрания.

През същия този период в централните каси на професионалните съюзи са постъпили 7 364,30 лв. само от *редовни членски вноски*, които на 31 март 1916 г. достигат около 10 000 лева. По новооткритата през ноември 1915 г. подписка за *фонда за безработните и работническите семейства* са постъпили 4 508,65 лв., които постъпления на 31 март 1916 г. възлизат до 5300 лв.

Покривайки с текущи постъпления сравнително големите разходи за подпомагане през време на войната, професионалните съюзи до 10 февруари 1916 г. са увеличили своята обща парична наличност заедно с наличността на фонда от 44 812,67 лева на 48 316,37 лева.

В това отношение не може да става никакво сравнение с Балканската война, когато за 11 месеца бяха постъпили от членски внос само 1300 лв.!

Главната грижа на работническите синдикати през време на войната поради самото положение естествено трябваше да бъде — подпомагането на семействата на

мобилизираните членове и на останалите без работа, болните и ранени другари, както и на работническите вдовици и сираци от войната.

За такова подпомагане са разходвани до 10 февр. 1916 г. — 10 517,25 лв. при 512 случая: от централните каси на професионалните съюзи 5 580,75 лв.; от фонда за безработните и работническите семейства при Синдикалния съюз — 2 918,50 лв. и от местните фондове в Плевен, Пловдив, Ст. Загора, Бургас и Шумен, образувани от партийните организации и работническите синдикати — 2018 лв. До 31 март 1916 г. общият разход за подпомагане възлиза на 12 117,25 лв. при 667 случая.

Наред с това доста широко за техните ограничени средства материално подпомагане, което всекидневно продължава и се усилва, работническите синдикати, действайки заедно с партийните организации и със социал-демократическите общински съветници, полагат големи грижи и за улесняването на работническите семейства да получават редовно държавните и общински помощи, намират се в близки връзки с тия семейства, оказват им възможната морална подкрепа във всички случаи на нужда и се стараят да облекчат тежкото положение, в което се намират относително своята прехрана. От друга страна, работническите синдикати въпреки изключителното положение полагат възможните усилия за защитата на работническия труд, за предотвратяване влошаването условията на труда, към което систематически прибягват господарите при сегашните условия, и за точното съблюдаване постановленията на работническите закони. Извън другите средства за защита на работниците са обявени и пет стачки, две от които се завършиха с *пълен успех*⁵.

Особено усърдие работническите синдикати проявяват за социалистическата просвета на своите членове, главно чрез разпространението на «Работнически вестник» и социалистическата литература. За тая цел напоследък се изработи от Централната синдикална комисия⁶ (Временния синдикален комитет) един специален каталог за систематическо четене и разпространение на нашите социалистически издания⁷.

Постигнатите досега през време на войната резултати

от страна на работническите синдикати в главните области на тяхната дейност, измервани с мащаба на изключителните условия, са доста насърчителни. Схващайки важното значение за *настоящето* и *бъдещето* на работническото движение в нашата страна, на извършваната работа от работническите синдикати, на другарите и другарките предстои да я продължат и занапред с толкова по-голяма енергия, преданост и пожертвувателност.

В. «Работнически вестник»,

№ 11, 1 май 1916 г.

Подпис: Г. Димитров

Печата се по текста

на в. «Работнически вестник»

В СОФИЙСКИЯ ОБЩИНСКИ СЪВЕТ

1 май 1916 г.

1. ИЗЛОЖЕНИЕ ОТ ИМЕТО НА СОФИЙСКИТЕ РАБОТНИЦИ, РАБОТНИЧКИ И РАБОТНИЧЕСКИ ЖЕНИ

Както сигурно знаете, г-да съветници, Първи май се празнува във всички страни от работниците като един празник на труда, на мира. Нашите условия сега са на една страна, която е във война, във военно положение, грамадна част от населението на която е в редовете на войската. Очевидно е, че тоя празник както в София, така и в другите градове на страната ще се отпразнува съвършено скромно; работниците не ще могат поради изключителните обстоятелства да излязат да манифестират публично и да обявят исканията си към държавата и общината, както и да манифестират своите чувства на международна солидарност. Въпреки това една голяма част от останалите извън редовете на войската в София работници и жените на тия работници, които са организирани, празнуват днес 1 май. От името на тия работници и жени на работници, аз, като общински съветник на Социалдемократическата партия⁸, съм натоварен да направя едно кратко изложение на Общинския съвет, което ще моля да бъде регистрирано в протокола и да се има предвид от Постоянното присъствие, което представлява Общинския съвет в неговото болшинство. (Ч е т е.)*

«Празнуващи Първи май — празника на труда и мира, софийските работници, работнички и работнически жени считат за своя длъжност да заявят чрез работническата социалдемократическа група в Общинския съвет — имайки възможност, поради съществуващите изключи-

* Публикувано със съкращения в «Работнически вестник», № 13, 3 май 1916 г. (Ред.)

телни условия това да сторят и непосредствено сами, — че Софийската община в преживяваните тежки времена не изпълни своите обязанности както трябва относително прехраната на населението; не взе своевременно необходимите ефикасни мерки за снабдяването на града с доброкачествени и евтини хранителни продукти и предмети от първа необходимост; не се погрижи достатъчно за осигуряването на потребните източници за редовното материално подпомагане на нуждающите се войнишки и други семейства и на безработните до края на войната; не обърна сериозно внимание за санитарното подобрене на крайните квартали, в които живее грамадната маса от столичното население, и нищо не предприе за точното съблюдаване на работническите закони — Закона за женския и детския труд⁹ и Закона за неделната и празнична почивка¹⁰ — в един момент, когато поради отсъствието на масата мъже-работници фабриките, работилниците и разните други предприятия са изпълнени с жени и деца, подложени на една крайно безогледна експлоатация.

Изразявайки своето най-голямо недоволство срещу това пренебрежително отнасяне към жизнените нужди и интереси на работническите маси в столицата, ние, от името на тия маси, настоятелно подканяме Общинския съвет да влезе напълно в своята роля и изпълни докрай важните задачи, наложени от днешното тежко положение:

1. Да вземе всецяло в своите ръце грижата за продоволствието на града с доброкачествени и евтини продукти чрез една своя собствена организация на производството и продажбата на хляба и чрез откриването на достатъчно общински магазини във всички квартали на града, като едновременно с това изисква по надлежния ред изменението на Закона за обществената предвидливост¹¹ в смисъл — *да се отнемат хранителните продукти и другите предмети от първа необходимост из ръцете на частната търговия и спекулация и чрез съответната общинска организация да се доставят на населението редовно в доброкачествен вид и на умерени цени;*

2. Да осигури необходимите средства за редовното и достатъчно подпомагане на нуждающите се семейства до свършването на войната; и

3. Да подобри санитарното състояние на крайните квартали и да предприеме бързи и сериозни мерки за инспектирането на индустриалните предприятия и други заведения и за точното прилагане на законите в защита на труда.

Отправяйки тия наложителни подканяния към Софийския общински съвет, ползуваме се от случая да манифестираме и своята воля за възстановяването на мира, тъй необходим за измъчените и разорявани от войната народни маси.»

Правейки това изявление, аз трябва да кажа, г-да съветници, че всички опити, правени от обявяването на общоевропейската война и специално от намесата на България в тая война както от страна на държавата, на нейните централни органи, така също и от наша страна за уреждане прехраната на населението в София, доказаха само едно, че са недостатъчни тия полумерки, които се предприемат от едната и от другата страна и че са необходими известни радикални средства, посочени на парламента навремето, па и на Общинския съвет понастоящем. Необходимо е да се вслуша Общинският съвет в гласа на тая бедствующа маса, която днес има своя празник на труда и която има право да очаква от общината изпълнението на задачите, които днешното тежко положение ѝ налага като община. Работниците, работничките и работническите жени, които правят чрез мен това изявление пред Общинския съвет, считат — и с пълно право, — че Общинският съвет, какъвто и да е неговият състав, понастоящем се състои от управители, избрани от тях, се състои не от управници, назначени от горе, от централната власт, а лица, които ще трябва да отговарят пред същата тая работническа софийска избирателна маса. И докогато партиите, които тук съставляват болшинството¹², във време на изборите се обръщат, а сигурно и в бъдеще ще се обръщат към тая голяма маса за доверие, чини ми се, основателно е още веднъж да се напомни на Общинския съвет голямата необходимост за разрешение на въпроса за прехраната на града. Този въпрос е поставен на дневен ред и не губя надеждата, че Софийската община със средствата, с които разполага, ще може да направи достатъчно за благоприятното му разрешение и

ще настоя пред респективните органи на държавата да направят тоже това, което е необходимо, за да се осигури поне най-елементарната прехрана на това население, което днес има лош хляб въпреки мерките, които се предприеха, няма месо, въпреки това, че сме скотовъдна страна и че не можем да се оплачем както някои други големи индустриални държави, които трябва да внасят месото си отвън. Вън от това, аз смятам, че Общинският съвет в своето болшинство, макар да изхожда от партии, които са против гледището, което аз застъпвам, макар че част от опозиционните партии тук¹³, буржоазни, които тоже поддържат гледища, противни на нашите, и които никой път няма да се съгласят с нас, както и ние няма да се съгласим с тях, в едно обаче ще трябва да бъде съгласен Общинският съвет — че в един момент, какъвто е сегашният, когато главите на работническите семейства са по бойното поле, не могат да се оставят жените и децата на тези мобилизирани български войници, които чертаят със своята кръв, според вас, границите на Велика България. . . да работят във фабрики и работилници при неопределено време и надница и без да се спазват законните ограничения, които съществуват у нас. Една ефикасна защита, много по-ефикасна, отколкото в нормално време, се налага през периода на войната. Налага се още общината чрез своето Постоянно присъствие — а и Общинският съвет би могъл да стори това — да напомни на държавните органи, които са повикани да пазят законите, да не манкират на своите длъжности, но да изпълняват задълженията, които законът им възлага. И друг път съм изтъквал, че общината може да извърши само една част от тия работи, а другата, по-голямата, се извършва от държавата. Но това не лишава общината от правото, от дълга, като извърши това, което е от нейната власт, според нейните сили, да иска от държавата, от правителството, от централните държавни органи да извършват това, което законите тям повеляват в тая област. Общинският съвет е най-близко до бедствующите маси, той е длъжен да знае техните болки, нужди и интереси и като направи своевременно от себе си това, което може, да иска и държавата да стори същото.

Мисля, че на изявленията, които се правят в Общин-

ския съвет, трябва да се погледне от Постоянното присъствие с необходимата сериозност и да се направи в бъдеще това, което наистина зависи от общината.

2. ЗА НАВРЕМЕНО ИЗПЛАЩАНЕ ПОМОЩТЕ НА ВОЙНИШКИТЕ И БЕДНИТЕ СЕМЕЙСТВА

Г-н председателю! Що се касае до забавяне изплащането на помощите за м. март по счетоводни причини, очевидно трябва Постоянното присъствие и нашето финансово отделение да направят всичко зависящо от тях да се намалят тези причини.

Председателят: Правн се.

Г. Димитров: Защото, ако помощите за м. март още не са платени, то очевидно е, че помощите за м. април ще бъдат изпълнени през м. юни.

3. ИЗКАЗВАНЕ ПО ПОВОД ИСКАНЕТО НА ОБЩИНСКО МЯСТО ЗА ПОСТРОЯВАНЕ НА ТУРСКА ЛЕГАЦИЯ

Аз смятам, че ще бъде по-добре този въпрос да отиде в регулационната комисия, защото откъм фактическа страна ще бъде по-добре изучен, и когато съветът откаже — а моето мнение е, че трябва да откаже, — този отказ да бъде напълно мотивиран.

Не бих имал нищо против да се снее и от дневния ред, както иска г-н Қалинков, разбира се, по свършено други съображения от неговите. Г-н Қалинков се възмуцава от това, че би се дало такова място на отоманската легация, на Турция. Но с не по-малко възмущение бихме могли да се обявим против даването място например на руската легация, или която и да е друга легация от Съглашението¹⁴. Ако застане на такова становище, аз бих се обявил решително против даването място и на руската легация, тъй като зная, че официалната руска политика е нанесла големи злини на България.

Д-р А. Нешов: Но тя сега не иска.

Г. Димитров: Сега не иска, но казвам, ако иска. — Но аз изхождам от гледището, че не може никому общи-

ната да дава свои места и имоти и трябва да се тури край на това официално разграбване, което още продължава в столицата. Трябва да се вземат решителни мерки да се повърнат заграбените места, а не да се дават и нови, толкова повече, когато това се иска в един момент като сегашния, за да се прави политика.

Но г-н Калининков трябва да узнае, че именно в тяхно време, както и по-рано, при други режими, се правеше политика с даване на места. И сега в дневния ред като мотив да се даде място на турската легация е посочено, че се давали места и на другите легации, което е правено през режима на демократите¹⁵ и на другите партии, които са управлявали по-рано. Тая система е съществувала по-рано, съществува и сега и Министерството на външните работи се ползува от прецедента, създаден от разните управляващи партии в Софийската община, че с едно писмо до общината въпросът ще се разреши — Общинският съвет ще даде място на турската легация, както е давал по-рано.

Аз намирам, че трябва да се скъса окончателно с тая практика, и нямам нищо против да се снесе този въпрос от дневния ред. Когато се разгледа от комисията и се докладва в заседанието, аз бих настоявал да се не дава по никакъв начин никакво място нито на турската, нито на която и да било легация.

Тук се ползувам от случая да повдигна въпроса да се потърсят ония заграбени, дадени на официални учреждения и подарени места. Военното министерство има на свое разположение за 24 милиона лева — не зная точно цифрата — места, с които си служи досега, строи казарми, здания и аз зная, че някои от тия здания сега са в ръцете на частни лица, те си служат с тях. Имам някои сведения, но ще трябва да се доберем и до други, нови — оказва се, че Военното министерство е завладяло навремето за свои нужди, без да е питало, да е искало нещо официално от Общинския съвет; тези места трябва да се изискат.

Министерството на железниците тоже има грамадно количество места, които нито са платени, нито са отпуснати от общината. И аз се ползувам от случая да попитам: държи ли се сметка за това, че има отпуснати места по

Закон за насърчение на местната индустрия¹⁶ на индустриалци фактически без всякаква индустрия сега. Среду нашата общинска болница има една барака, която служи за черварница, на която са дадени 1250 кв. м. Тя престава да съществува, но стопанинът, като е взел разрешение за своята индустрия в кавички, предвиждало се е да има място, и после, след като престава да се занимава с черварство; мястото му остава и сега то е бостан. Аз знам и други фабриканти, които нямат никакви фабрични индустрии, а държат общински места. С една реч, има разграбване на места, които трябва общината да си вземе и да ги използва за себе си, да не дава по-нататък каквито и да било места, нито 1 кв. м нито на една, нито на друга легация. Малкото имоти, които има, общината трябва да използва рационално в бъдеще, защото с растежа на града ще ни трябват за общински учреждения, за паркове в разни квартали и други цели, които не можем тогава да купуваме скъпо и прескъпо. Да не излезе тогава, че наши места, които са стрували по 1—2 лв., да купуваме по 50—100 лв. кв. м. Това не е рационална политика, а политика на разграбване общински имоти. Ито защо съгласен съм да се снемے въпросът от дневния ред още сега и ако отиде в регулационната комисия, да се разгледа от фактическа страна.

*Публикува се за първи път
по текста на стенографския
протокол от заседанието*

В СОФИЙСКИЯ ОБЩИНСКИ СЪВЕТ

3 май 1916 г.

1. ИЗКАЗВАНЕ ПО САНИТАРНОТО СЪСТОЯНИЕ НА СТОЛИЦАТА

Общинският съвет може да се задоволи от един подробен доклад, който дава г-н началникът на Санитарната служба*, но би трябвало да се пожелае твърде често съветът да има тези доклади за санитарното състояние на града. Обаче в този доклад, макар и доста подробен, не са засегнати известни области, които тоже трябва да бъдат под грижата на нашата Санитарна служба, както и всички други области, които изброи г-н началникът.

Касае се преди всичко за този санитарен надзор, който трябва да бъде упражняван върху качеството на продуктите, които се продават във всевъзможни малки дюкянчета и гостилници, които има в столицата, и във всички кебапчийници в главните улици, дето голяма част от работниците и други дребни служещи се хранят и дето сам съм констатирал, па и други съветници знаят, че се продават най-лошите хранителни продукти — вмирирано месо служи за правене кебапчета или се продава пържена вмирисана риба. Един подобен надзор върху тия хранителни продукти, с които закусват и вечерят маса хора през деня, е наложителен. Този контрол обаче е много слаб или никак не се върши.

На второ място, днес ще забележите в централните части на града, а не само в крайните, отглеждането на прасета — нещо, което е изрично забранено, което се смята съвършено нездравословно и за което се налагат наказания. Това ще намерите в улиците до Львовия мост,

* Докладът е изготвен в отговор на изложението на Г. Димитров, направено на заседанието на съвета на 1 май 1916 г. Вж настоящия том, с. 25—29. (Ред.)

дето има и краварници, които миришат из целия квартал. В централните части на града има в разни дворища плесенявали локви, в които се развъждат жаби, а да не говоря за крайните квартали, положението на които е още по-лошо.

На трето място, имам да кажа, че макар вече да е конституиран Градският хигиенически съвет¹⁷, той не функционира и след първите две заседания, които има, той не се свиква. Също така и комисиите за разните участъци не виждам да вършат нещо особено. В обяностите на хигиеническия съвет, който ще трябва да подпомага нашата Санитарна служба поради липса на достатъчен персонал, сигурно влиза и грижата, особено сега, през време на войната, за хигиеничността на многото фабрики и други заведения, дето работят маса работници, особено жени и деца. Г-н началникът на Санитарната служба сигурно има сведения от своите органи и служещи, които в тая посока са действували и по-рано, че в София, за разлика даже отпреди войната, макар че тогава беше много лошо положението, малки момчета и момичета работят в зимници, съвършено влажни и тъмни, нещо изрично забранено от Закона за женския и детския труд и от най-елементарната хигиена. Това нито се контролира, нито са взети никакви мерки против използването на женския и детския труд в съвършено нехигиенични заведения. Работниците на Военното интендантство, които така също трябва да бъдат под наш контрол, са наблъскани на малко пространство толкова много, че и най-обикновеният човек, не лекар, ще забележи, че са при съвсем неблагоприятни условия тия жени и деца, които работят там. Въобще в тая посока нито от нашата Санитарна служба, нито от хигиеническия съвет, който е спомогателен орган за нея, нищо не се върши. Аз намирам, че нашето санитарно отделение, колкото и зле да е поставено откъм персонал, върху тая важна проблема — санитарното състояние на града, трябва да погледне сериозно и да предприеме бързо всички необходими мерки.

В един такъв доклад, какъвто дава г-н началникът на Санитарната служба, крайно необходимо би било да се посочват и ония мерки, които се смята, че трябва да се вземат от страна на санитарното отделение и на общи-

ната за още по-доброто здравословно състояние на града. От тези данни, които ни се дават за инфекциозните болести — вярвам, че те са точни, — се вижда, че не сме зле в сравнение с миналата и още по-миналата година. Това обаче не ще каже, че състоянието е задоволително и че сме запазени от нови епидемически заболявания, особено когато настъпи лятото. Ние имаме маси, които сноват тук и които могат да носят зараза със себе си. Те сами са поставени при такива условия, че много лесно могат да бъдат разсадници на най-заразните болести. От друга страна, в крайните квартали, които никак не са поставени добре, тоже могат да се явят някакви зарази, каквито нямахме през зимните месеци. Значи, никак не сме предпазени от нови опасности в тая посока. Нужно е следователно да се вземат повече мерки, отколкото се вземаха по-рано за чистене на града, за попълване на траповете и блатата в крайните и централните квартали на града, за усиление надзора във фабриките и работилниците. Изобщо да се направи максимумът от това, което може да се направи при средствата, с които разполага общината за здравословното състояние на града. Нека се има предвид и туй обстоятелство, че опасността е толкова по-голяма, тъй като градът сега се наводнява от маса външен свят, от маса войски; има голямо движение и по този начин София се сношава с най-отдалечените краища на ония земи, които сега се владеят от България и откъдето могат да бъдат пренесени много епидемически болести, щом ги има и там. Ето защо аз мисля, че докладът, който е доста подробен, трябваше да съдържа и друго нещо, именно, г-н началникът на Санитарната служба трябваше да ни сезира с ония мерки, които са по силата и средствата на общината, за още по-доброто санитарно и здравословно състояние на столицата.

2. ПРОТИВ ЗАКРИВАНЕТО НА ОБЩИНСКИТЕ ТРАПЕЗАРИИ

Общинският съвет по никой начин не трябва да се съгласява да се закрийт трапезариите. Трябва да се намери начин, макар и при по-високи цени и при съществуващите трудности, да се снабдят трапезариите с необ-

ходимите продукти, за да функционират. Нещо повече, необходимо е тяхното разширение, защото сега има грамидна маса деца, които се нуждаят от безплатно хранене. Едно от условията, за да може да бъде приложено задължителното ходене в основните училища, то е да се даде на бедните деца малко топла храна в тия безплатни трапезарии. Общината, щом е почнала, трябва да разшири тая своя инициатива, а не да я спира посред път.

Ето защо предлагам да се продължи съществуването на тия наши трапезарии, като в близко бъдеще се намерят средства за тяхното разширение. Ако не могат да се доставят продукти по приетия начин, да се добият по доброволно съгласие. Във всеки случай да се използват всички съществуващи законни форми, за да се сдобият трапезариите с тези продукти, макар и на по-високи цени, и да не бъдат затворени.

(След изказванията на Н. Сакаров и Т. Г. Влайков.)

Дали да се влезе в споразумение с Дружеството за поддържане безплатни трапезарии¹⁸, в смисъл само ако съветът реши, че се отказва от своята инициатива? Аз мисля, че съветът няма да реши и не решава сега да се откаже от своята инициатива; мисля, че той търси пътища да я реализира по-нататък. Сега се избира една комисия, която да изучи въпроса основателно, да влезе в съприкосновение с Местния комитет за обществената предвидливост, изобщо да изучи всички пътища, по които би могло да се осигури функционирането на трапезариите. Мисля, че така трябва да схванем въпроса.

*Публикува се за първи път
по текста на стенографския
протокол от заседанието*

НАРОДНАТА ПРЕХРАНА

Както е известно, голямата маса на населението у нас — най-малко трите четвърти от него — и в нормално време е твърде зле поставено относително своята прехрана поради недостатъчните си доходи, от една страна, и постоянно растящата скъпотия на живота, от друга.

Условията за народната прехрана обаче станаха извънредно тежки и дори прямо непоносими след обявяването на европейската война и особено след военната намеса на България.

Населението днес страда не само от скъпотията на хранителните продукти и другите предмети от първа необходимост, но то страда и от колосалната мъчнотия да се снабди с тия продукти и предмети поради тяхната недостатъчност и неправилно изнасяне на пазара, както и от тяхното лошо качество.

Колкото тежко е при днешните условия за хилядите работнически семейства да изкарат необходимите парични средства за своята *елементарна* прехрана, двойно и тройно е по-тежко за тях — добрали се веднъж до тия средства — да намерят потребните продукти.

Смазани от труд, мизерия и грижи, жените на работниците, служещите и на всички граждани, които не са имали материалната възможност своевременно да се провизират на едро за тия тежки времена, са принудени всекидневно да губят по цели часове, да обикалят разните квартали на града, да се блъскат пред магазините и фурните и твърде често да се връщат по своите домове след изгубеното време и понесените неприятности, без да са успели да си набавят потребните продукти.

Народната прехрана е една от най-важните проблеми на настоящия момент. Тая проблема стои *открита* пред държавата и общините и нейното разрешение не търпи никакво по-нататъшно отлагане.

Тая извънредно важна проблема обаче не може да бъде разрешена за жалост нито само със строги и заплашителни писмени заповеди, нито с дребни полумерки, а още по-малко с широките вестникарски реклами на столичното кметство. Задоволителна организация на народната прехрана е невъзможна, докато хранителните продукти остават предмет на *частната търговия и спекулацията*.

Погрешно е да се смята, че създадените от войната условия неизбежно налагат съществуващото днес непоносимо положение относително прехраната. Тия условия илистина значително затрудняват редовното и евтино продоволствуване на населението с необходимите продукти, но те далеч не отнемат всяка възможност за една рационална организация на народната прехрана.

Схващайки добре това, социалдемократическата парламентарна група веднага след обявяването на европейската война предложи в камарата една *цялостна система* на организацията на прехраната, в основата на която тя постави *конфискацията* от страна на държавата на всички хранителни продукти и други предмети от първа необходимост чрез един централен парламентарен институт за народната прехрана и *равномерното разпределение* на всички конфискувани по тоя начин продукти и предмети за нуждите на населението и на армията, и на второ място — поемането от страна на *т о я и н с т и т у т* и *с е с я л о* грижата за доставянето на ония артикули, които не се произвеждат у нас, а трябва да се получават от други държави било срещу пари, било срещу заменящи с хранителни и други излишъци.

Когато това предложение се направи, съществуваха всички благоприятни условия в страната за неговото успешно реализиране. България още не бе се намесила във войната. Наличните запаси от хранителни продукти не бяха на изчерпване. Днешните големи трудности едва що настъпваха.

Едновременно с това Работническата социалдемокра-

тическа партия чрез своите общински представители посочи и на общините тяхната особено важна роля при организацията на прехраната на населението.

Специално в столицата социалдемократическата група още в бившия Общински съвет¹⁹, през октомври 1914 г., след извършената общинска анкета на житната реколта в Северна и Южна България²⁰, от която се установи, че не *липсат* на храни, а други са причините за лошото качество на хляба и за неговата недостатъчност — поиска общината да поеме в *свои ръце* доставката на необходимото за столицата жито, да се снабди с големи запаси и *сама* да започне произвеждането и продажбата на хляба, като реквизира потребните за целта мелници и фурни, а за снабдяването на населението с другите необходими продукти — да открие във всички квартали на града достатъчно общински магазини. Едно предложение, което впоследствие на два пъти биде внасяно и в сегашния Общински съвет*.

Обаче както предложението за *конфискация* на хранителните продукти и другите предмети от първа необходимост, направено в камарата, така и предложението за *общинската* организация на *прехраната* не намериха *одобрение* от меродавните фактори, не бидоха възприети от управляващите и опозиционни буржоазни партии и останаха нереализирани. В камарата за подобни «социализми» не искаха и да чуят, макар и предложената *конфискация* да не бе никакъв социализъм, а само едно *единствено радикално средство* за организацията на народната прехрана, при изключителните обстоятелства в рамките на днешното буржоазно общество. В Софийската община бившите управници виждаха в поемане от страна на общината производството и продажбата на хляба и в откриването на общински магазини *посегателство* върху правата на търговците, потъпкване *принципа на свободната търговия* и една *нелоялна* конкуренция на частните търговци, към която общината нямала право да прибегва. Днешните пък общински управници счетоха за предостатъчно разрешение на голямата проблема за прехраната на града *кметските* заповеди за цените на продук-

* Вж Съч. Т. 6. С., 1984, с. 75—76, 285.

тите и писмените наказателни разпоредби против спекулантите.

Между това изминалите две години, както и всички досегашни опити на правителство и общини по други пътища да наредят прехраната, водими от неприложимото на практика правило — «и вълкът да бъде сит, и агнето да остане цяло», доказаха най-нагледно необходимостта именно от възприемане предложената навремето от Социалдемократическата партия *конфискация* на всички продукти и предмети от първа необходимост и *общинската* организация на прехраната.

При наличността на застрашителните размери, които особено взеха през м. март стомашните разстройства в столицата, вследствие *крайно недоброкачествения хляб* и поради масовата липса на най-необходимите хранителни продукти, софийското кметство, макар и нерешително се пораздвижи и направи една малка крачка напред, като ангажира две от столичните мелници да произвеждат необходимото за града брашно под *негова контрола* и издаде *открити листове* на много търговци да отидат из провинцията да закупуват хранителни продукти.

Доколко тия мерки са палиативни и далеч не в състояние да разрешат дори отчасти голямата проблема за прехраната на населението — ние ще разгледаме това специално в една следна статия. Сега трябва само да отбележим, че и тия нови мерки на столичното кметство, предприети толкова късно, се явяват едно *ново доказателство* за необходимостта — *да се изтръгнат всички хранителни продукти и други предмети от първа необходимост из ръцете на частната търговия и спекулация и чрез организацията на общините да се догледат редовно на населението в доброкачествен вид и на умерени цени.*

За една подобна работа наистина е вече доста късно — *но по-добре късно, отколкото никога!*

И. «Работнически вестник»,

№ 13, 3 май 1916 г.

Подпис: Г. Д.

Печата се по текста
на в. «Работнически вестник»

ЗА ОСИГУРЯВАНЕ ПРЕХРАНАТА НА СТОЛИЧНОТО НАСЕЛЕНИЕ

Реч в Софийския общински съвет

5 май 1916 г.

Въпросът за прехраната на столицата и снабдяването ѝ с други предмети от първа необходимост е очевидно много по-широк и по-сложен, отколкото се представя на пръв поглед, съдейки по мерките, които Постоянното присъствие е взело досега, и съдейки по сведенията, които г-н председателят на съвета дава в днешното заседание. Касае се, господа, за една проблема, която и в нормално време е от извънредно важно значение, затуй и в нормално време, когато търговията, от една страна, и производството, от друга, функционират правилно, и тогава една голяма част от столичното население е поставено при условия, които не му позволяват редовно и правилно да задоволява своите нужди, да намира достатъчно евтини и доброкачествени продукти, да живее един сносен, човешки живот. И тогава, прочее, за една голяма част от населението на столицата въпросът за прехраната си остава една много важна проблема. Но общоевропейската война и сетне намесата на България в тая война причиниха една обща дезорганизация на производството и търговията у нас. Преди всичко беше засегната столицата от това, тъй като тя е най-големият консумативен център в България. Понеже тя почти нищо не произвежда за храна на населението, а трябва всичко да се донесе отвън, тя изпадна в най-тежко положение. Касае се вече не само за оная скъпотия, която имавме преди европейската война и която постоянно растеше по известни причини, върху които няма да се спирам сега, но които се знаят от

болшинството съветници; касае се за оная мъчнотия за широките работнически маси да задоволят своите нужди, но се касае за липсата на най-необходимите продукти, които не могат да се намерят лесно на пазара и за намирането на които трябва да се изгубят дни и часове. Ние изпадаме в такова положение, че жените на работниците, дребните служещи, чиновниците и на всички ония софийски граждани, които не са имали възможност навремето да се провизират на едро, да тичат сега от квартал на квартал, от магазин на магазин, от фурна на фурна и да се връщат често пъти със сълзи на очи, защото не са могли да си доставят онези продукти, които са необходими за тяхната прехрана и за тая на техните деца. Една от причините за това е, че една голяма част от населението е останала без средствата за издържане, които е имала в нормално време. Голям процент от работното население е в редовете на войската и не получава никаква заплата, освен чиновниците. Семействата са останали да се издържат с държавна помощ и добавъчно с общинска, която ние даваме, които помощи, макар и да са нещо, във всеки случай не са достатъчни да задоволят техните нужди. По тая причина материалната мизерия през това време е достигнала колосални размери. Липсата на продукти и други предмети от първа необходимост се съпровожда с това, че има едно такова материално изтощение на масите, каквото досега не сме имали никога.

Проблемата за прехраната на населението става толкова по-сложна още поради това обстоятелство, че когато се пристъпи към нейното разрешение, се засягат много големите интереси на производителите, житарите, търговците, ангросистите и фабрикантите. Да се пристъпи към организация на народната прехрана въобще и специално на столицата, да се достигне до една рационална организация на прехраната не може, освен ако се посегне върху интересите на тия големи търговци, фабриканти, земевладелци и пр., които имат всичкия интерес през време на войната да печелят извънредно много. Дезорганизирането на производството, на търговията дават възможност за такава спекулация, каквато не може да има в нормално време. Тези господа, които имат влияние върху управлението на нашата страна, които налагат

своята воля, своите интереси, те решително, още в първия момент, когато се повдигна въпросът за една рационална организация на храната, се противопоставиха на посегателството върху техните права и привилегии в такъв един критичен момент като сегашния. Има, от друга страна, политически причини, които усложняват разрешаването на проблемата. България, като влезе в една от воюващите групировки, очевидно тя пое известни политически ангажменти и никой няма да се намери толкова наивен да мисли, че участието на България в тая война е станало само за нейни изгоди и само за цели, които тя преследва за себе си. Очевидно официално България, сключвайки известен договор и съглашение с една от воюващите групировки, е била принудена по силата на нещата да поеме известни ангажменти, разчитайки на известни придобивки, и в резултат тя се е съгласила да даде срещу това една компенсация. Известно е — върху туй няма никакво съмнение, — че за Централните държави Германия и Австрия, когато са се правили големите опити да бъде България вмъкната в тяхната орбита през тая война, една от най-важните причини, която ги е движила, то е да се противопоставят на това изгладняване, на което Англия се е мъчила винаги, особено през тая война, да постави Германия и Австрия, и да си открият пътя на Балканите за доставка на известни продукти от първа необходимост, които да им дадат възможност да издържат тая икономическа криза при туй обсадно положение, в което са поставени. И затуй ние виждаме, веднага след като България влезе в орбитата на тия държави, една голяма част от тия хранителни продукти, необходими за нашето население, да се изливат в Централните държави, а една част от тях се дадоха на Турция — издържат се германските и австрийски войски на наша територия — и очевидно запасите от хранителни продукти, каквито имаше твърде много за нашето население като земеделска и скотовъдска страна, до голяма степен чрез един безразборен износ бяха изчерпани. Какво можеше да се направи навремето още, когато не бяхме достигнали до изчерпването на тия запаси, каквито имаше в нашата страна и с които можеше населението дори в една война да има необходимата си храна. Трябва-

ше още тогава, навремето, когато се предлагаше от нас да се премахне частната търговия и спекулация с ония предмети, които служат за масово употребление, които са насъщната храна на населението и армията, да не се дава възможност с тия запаси от хранителни продукти и други предмети от първа необходимост, с които разполагаше страната, да се търгува и спекулира, да се турнат несметни богатства, каквито в нормално време не могат да се добият, а всички тия продукти и предмети от първа необходимост да бъдат отнети от областта на частната търговия и спекулация и да бъдат поставени в ръцете на един централен институт на народната прехрана и за задоволяване нуждите на армията от хранителни продукти, който институт да разпредели тия продукти между всички общини, които имат нужда от такива. Този институт за народната прехрана и за задоволяване нуждите на армията от хранителни продукти сам да поеме в ръцете си доставката на тия продукти и други предмети от първа необходимост, които не се произвеждат у нас и които би трябвало да се доставят отвън — след сключване договора* с Германия и Австрия, остава да достави от Централните държави и от тези, които вървят с тях. Износът на излишъците от храни и местни продукти ще бъде тоже предоставен в ръцете на този централен институт, който, знаейки нуждите на населението и армията, да бъде в състояние точно да установи кое е излишък и кое е необходимо и само това, което е излишък, то да бъде изнесено, за да не се накърнят жизнените интереси на народните маси у нас. Това трябваше да бъде направено от страна на държавата чрез специално законодателство и на второ място вече да дойдат общините да изпълнят своята задача по отношение организацията на народната прехрана. Общините щяха да имат за задача прехраната на населението в районите, които те представляват и за които са длъжни да се грижат, като си създадат една своя общинска организация, която да им даде възможност да оставят настрана частните интереси на капиталистите, на търговците и на ония елементи, които дават възможност да се спекулира с хранителните

* Думата е пропусната в стенографския протокол. (Ред.)

продукти и други предмети от първа необходимост. По тоя начин общината влиза в ролята да доставя на населението тия хранителни продукти с една организация, чрез която тя няма да има интерес да експлоатира, да печели или да спекулира и чрез която организацията би била в състояние да даде доброкачествени и възможно евтини при съществуващите условия хранителни и други продукти от първа необходимост. Разрешението на тая проблема, доколкото позволяват наредбите на днешното общество, можеше да се добие само по тия два начина: от една страна, чрез туряне ръка на всички продукти и предмети от първа необходимост и оставянето им за нуждите на населението и армията, като бъдат равномерно разпределени; от друга страна, една общинска организация за прехраната, която да доставя тия предмети — доброкачествени и на умерени цени — на населението. Но нито едното, нито другото се направи навремето, защото на въпроса се погледна не като на една важна проблема, която трябва да бъде разрешена в интереса на народните маси и за чието разрешение трябва да бъдат жертвувани интересите на търговското съсловие в нашата страна. У нас не се погледна на въпроса като на една необходимост да се посегне на извънредните печалби от време на войната, напротив — постъпи се по правилото: «И вълкът сит, и агнето цяло.» Такъв беше Законът за нормиране цените на продуктите²¹. Видимо този закон имаше добро намерение, той се стремеше да се поставят цени, които биха отговаряли на условията, които биха предпазили от поскъпване* тия хранителни продукти и предмети от първа необходимост, но той даде тъкмо обратни резултати. Имайки това видимо намерение, тая цел, прилагането на Закона за нормиране цените отиде дотам, че прогони от пазара необходимите продукти и накара спекулантите, които са много изобретателни в тая област, да изпокрят по най-различни начини продуктите, които имат на разположение, за да ги изнесат сетне, когато ще бъдат принудени респективните органи да повдигнат цените и да ги продават на високи цени. Прилагането на Закона за нормиране цените на продуктите не доведе до

* Думата е пропусната в стенографския протокол. (Ред.)

снабдяване населението с необходимите продукти, не доведе до едни умерени цени, ами лиши населението от много необходими продукти и затуй се видяха принудени и правителствените кръгове да създадат втория закон — за обществената предвидливост. Но и в тоя закон същият принцип, същото правило, същото намерение — да не се накърняват интересите на господствующите слоеве, и там същото желание — да не се посегне върху печалбите на имотните, без което посегателство не е възможно да бъдат защитени интересите на масата, въоръжена и невъоръжена, сега, през време на войната.

Законът за обществената предвидливост даде на практика резултати, които са известни на всички. С всичките свои непълноти, неясноти и противоречия и чрез своето още по-лошо прилагане той позволи не само да се изнесе една голяма част от продуктите вън от България, но още създаде възможност за маса гешефтарски сделки при доставките за армията и в цяла редица други случаи, които сделки подеждуваха извънредно зле върху цените на продуктите и наличните запаси от тия продукти. Централният комитет за обществената предвидливост трябваше да има още в началото мандат да снабди с необходимите продукти армията и населението в цялата страна. Но наред с Централния комитет се яви Военното министерство, което прави свои търгове, доставя по свой начин — известно е по какъв начин — всевъзможни хранителни продукти на много по-високи цени от ония, които са установени, и по тоя начин изкуствено се повдигат цените на продуктите на пазара и изкуствено се влошава положението относително прехраната на населението.

От друга страна, няма никакво единство между този Централен комитет на предвидливостта и другите органи в страната. Реквизиционните комисии действуват по един начин, Военното министерство от своя страна действува по друг начин чрез търговете си, Централният комитет за обществена предвидливост действува по съвършено особен начин. Има постоянни конфликти между гражданските и военни власти — това, което се предназначава за нуждите на населението, реквизира се от реквизиционните комисии или от военните, защото военните проявяват винаги, както и сега — трябва да го кажем, защото

го наблюдаваме всекидневно — една колосална некадърност да намерят те сами това, което е необходимо за армията, и затуй посягат на това, което намерят готово, доставено от местните комитети за обществената предвидливост или от другите органи. По този начин липсата на единство между тези органи, които действуват еднакво в една и съща област, създава такива противоречия, които се отразяват извънредно зле върху наличните продукти, специално за столицата — това е вярно и за другите места — и върху цените на самите продукти.

Аз си спомням, че в едно заседание на Местния комитет за обществената предвидливост преди 15 декември*, в което участвувах и аз, с тогавашните членове ние се видяхме принудени да обсъдим малко по-основателно въпроса за липсата на това единство и за големите спънки, които Местният комитет — считайки се тогава като общински и принуден да се грижи за интересите на общината — среща от централните органи. Тогава бяха повикани и представители на Търговската камара, и в това заседание, след като се констатира липсата на единство между разните органи, които действуват за прехраната на населението и армията, и вредата от тая липса на единство, посочи се и друга една спънка, която съществува и днес — то е тази търговия, която се върши с даване на вагони, с превозните средства за артикулите, необходими да бъдат докарани в София, за хранителните продукти, от които населението се нуждае извънредно много и пристигането на които се очаква всеки ден. За тях вагони не се намират, а между това в същия момент се отпускат вагони за известни търговци и фирми да пренасят неща, които не са необходими и които могат да чакат 20—30 дни. И аз си спомням, че тогава представителят на Търговската камара и членовете на комитета казаха открито, че една формена търговия се върши с отпускането на вагони, че това става в ущърб на прехраната на населението и на сносното съществуване на една грамадна маса граждани на София, а това се е повтаряло и в маса други градове в провинцията.

* На 13 декември 1915 г. Г. Димитров се отказва от по-нататъшно участие в работата на Софийския местен комитет за обществена предвидливост и в писмено изложение до кмета на Софийската община мотивира своя отказ. Вж Съч. Т. 6, С. 1984, с. 321. (Ред.)

Резултатите от тези опити да се уреди прехраната на населението чрез Закона за обществената предвидливост и по-рано чрез Закона за определяне продажната цена на съестните продукти, са крайно плачевни, защото на практика ние виждаме, без да се е минала още половина година от влизането на България във войната, че столицата е останала без хляб, без най-необходимите свои хранителни продукти и други предмети от първа необходимост и ако не биха се взели радикални мерки, тя рискува буквално да гладува. От своя страна и общината в София не схвана своята роля като един институт, който е повикал в случая да създаде свои органи, да създаде една своя организация за прехраната на населението. Когато се повдигна въпросът и се направиха предложения от нашата група в тая насока, тогава се схвана, че е достатъчно да се възложи на Местния комитет за обществената предвидливост грижата за продоволствието на града — да определя цените и да доставя нужните продукти. Нищо повече от това не се поиска, като се смяташе, че то е достатъчно, и се чакаше от мерките на тези хора, които работят там, да се добият добри резултати. Но тогава, господата, се изтъкна, че това не е достатъчно, защото всичките мерки, които се вземаха от Местния комитет да се доставят продукти на населението и при едни умерени цени, биваха парализирани от разпорежданията на Централния комитет, от постъпките на реквизиционната комисия и от редица други органи, дори често пъти биваха спъвани от самото кметство, от Постоянното присъствие. Господата, които носят отговорността за управлението на Софийската община, не искаха да схванат, че общината е длъжна сама да тури ръка по надлежния начин върху мелниците, в които да се произвежда необходимото за столицата брашно, върху фурните, които да произвеждат хляб на населението на столичната община; да открие свои магазини достатъчно и във всички квартали; да даде необходимите продукти на населението по един редовен, правилен начин, доброкачествени и на умерени цени; да открие складове за въглища, за гориво във всички краища и пр. Всичко това не се направи и което се направи, ние видяхме какво стана, видяхме в какво състояние са общинските магазини. Преди Великденските празници ня-

колко магазина бяха блокирани от маса жени и деца, които с плач от зори, от 1 часа през нощта, стояха, за да получат кило захар или брашно или други продукти. Случаите на смазване, на скандали и пр. са извънредно много. Това не са наистина общински магазини, а комитетски, но на тях се възложи тая задача. И аз помня, когато нашият колега г-н Вазов сам разправяше, че порано, като член на Местния комитет, едва ли не е бил бит от жените, които са се намирали пред магазините, без да имат възможност да добият продукти. Тази липса на добра организация на общинските магазини докара работата дотам, че във всички квартали тая маса жени, мъжете на които са на бойното поле и които имат по няколко стотинки в джобовете си, трябва да тичат по цял ден, да губят нощи, за да имат ред пред магазините, да се блъскат, да се излагат на неприятности, да оставят децата си в къщи, изложени на всевъзможни опасности, за да добият с парите си, не даром, един килограм захар или други продукти. Една голяма част от населението в този момент няма никакви въглища, маса хора се оплакват, че нямат с какво да готвят, защото единственият комитетски склад не е в състояние да задоволи нуждите на столичното население, а още по-малко е в състояние да направи това през зимата, през онези студени дни, когато цяла София се нуждае от голямо количество въглища за отопление.

Досегашните опити и на държава, и на община за уреждане прехраната на населението и за доставянето на необходимите предмети за съществуване се оказаха несъстоятелни. Това, което сега се предлага и което се прави напоследък от страна на нашето кметство, аз лично го смятам като крачка напред, но една недостатъчна крачка. Какво направи в тая насока Постоянното присъствие в отсъствието на съвета, без решение на съвета, по своя инициатива? В споразумение с Министерския съвет, или с негово съдействие, възложи се на три мелници под контрола на общината да приготвяват необходимото брашно за София по един определен от Министерския съвет тип. Урежда се контрол върху мленето на брашното, върху приготвянето на хляба във фурните и, на второ място, дават се открити листове на търговци, които ще

отиват в разни градове в провинцията, където има известни продукти, за да улеснят, да наводнят пазара на столицата с ония продукти, които тук липсват. Това са двете мерки. Доста е наистина, не е малко, дето общината и лицето на своето управление сега се е задължила да пристъпи към създаване на известна организация на храната. По-рано това не беше направено, то беше предоставено на Местния комитет за обществената предвидливост, който не беше в състояние — няма да бъде и в бъдеще — да направи нещо. Наистина това, което се прави, е една крачка напред.

Но, господа, минаха се няколко дни, откак са предприети тези мерки. Какви са резултатите? На първо място, имаме контролата на общината, която се упражнява върху мелниците при приготвянето на брашното. Но за да се приготви брашно, трябва да има достатъчно количество жито, доставено отвън. Обаче доставянето на житото не става чрез общината, не зависи от нея. Тя е само консумативен център, не произвежда жито и то трябва да дойде отвън. Но житото не се доставя редовно. Макар че Министерският съвет е постановил Тиловото управление да дава ежедневно известно необходимо количество вагони жито за стопанствата, това не се върши и затуй в известни дни няма достатъчно хляб. Първата спънка е значи липсата на редовно доставяне жито за столицата. На второ място, общината не взема мелниците на свое разположение, та чрез своя организация да си произвежда брашно и да бъде сигурна, понеже няма да има интерес да туря каквито и да било примеси извън установения тип, че брашното няма да бъде влошено качествено, а се задоволява само с един контрол, предоставен на чиновници, които получават 4 лв. надница. А щом мелничарят, който и да е той — дали това е Петър Сотиров или други, дали е правителствен партизанин или не, безразлично, — се постави в положение да има личен интерес да влошава качеството на брашното, което той доставя нам, за да спечели повече, той ще потърси начини — и бъдете сигурни, ще го намери — да фалшифицира, да влошава туй качество, за да увеличи печалбата, която ще добие. Това е, що се касае до контрола на мелниците, които приготвяват брашното.

Но също така стои и въпросът с контрола върху фурните. Не само мелничарите дават лошо брашно, като го примесват, какъвто е случаят с Джумалиева, като не очистват боклука, къклицата, защото правят сметка, че по този начин ще изкарат по-голям доход; не само те фалшифицират, тъй да се каже, качеството на брашното, но това го правят и фурнаджиите, хлебарите, като турят известни примеси. Оставени само с един контрол от общината, какъвто сега се установява, тези хлебари имат всичката възможност да намерят начин да примесват по 25% царевично брашно към пшениченото и повече. И абсолютно невъзможно и немислимо е върху тези 172 фурни, които сега има столицата, пръснати във всичките краища на града, да се установи един всекидневен и ефикасен контрол. Друго би било, ако общината е в състояние да вземе в свои ръце не всичките тези 172 фурни, а половината, дори четвъртината, по-големите, които могат да изкарат много по-голямо количество хляб, отколкото всичките 172 фурни, пръснати в разните краища на града; и с тези фурни, на които е турила ръка не само чрез един контрол, но чрез една своя организация, да произвежда хляб в такъв вид, какъвто Общинският съвет е установил. Това би било една свършено друга работа. Мерките, които сега се вземат за контрол на хляба, неговото качество и редовно доставяне, срещат такива големи трудности, че в близко бъдеще сигурно ще бъдат компрометирани, независимо от добрата воля и силното желание на лицата, които са натоварени да тичат, да следят това, което става в мелниците и във фурните.

Но в още по-лошо положение бихме изпаднали с тия търговци, на които даваме открити листове, за да доставят продукти отвън. Първата спънка е, че известни началници на гари не им дават съдействие и че реквизиционните комисии посягат върху тези артикули, които те са купили за столицата. Други органи също така спъват работата, която би трябвало да извършват тези търговци, в случая като агенти на общината. Но и да не им се правят тези спънки*, пак работата няма да върви добре. Днес няма равномерно разпределение на хранителни про-

* Думата е пропусната в стенографския протокол. (Ред.)

дукти, които има в различни краища на страната, и ако иратим агенти, търговци с наши открити листове да доставят месо и други продукти и ако същевременно искаме да установим в столицата едни цени що-годе нормални, то тези продукти, купени от търговците с наши открити листове в разни места, могат да намерят по-високи цени и ония градове, дето този ред, тая строгост и тези цени, които има в София, няма да бъдат спазвани. И сигурно е, че тогава ще има известни търговци, които ще купят известни артикули, но няма да ги донасят тук или ще донасят тук по-малка част, а другата ще продават другаде. Дори да доставят тези продукти в София, ние не сме сигурни, че ще ги продадат по тези цени, които са определени. При това положение общината със своите открити листове ще стане орган на търговците, които ще спекулират, вместо те да бъдат агенти на общината за задоволяване нуждите на населението. Тази мярка тоже ще бъде компрометирана; тя ще даде недостатъчно добри резултати за целта, която се преследва в случая — да се доставят необходимите продукти на населението.

Тия пътища, господа, към които се прибегва за уреждане на прехраната, за снабдяването на столицата с необходимите предмети за съществуването на населението, са пътища, които не водят към целта. Мерките, които се предприемат, няма съмнение, все ще дадат нещо; това е по-добро, отколкото ако нищо не се предприеме от нашето общинско управление. Но това е съвсем недостатъчно. Когато Общинският съвет след 2 години от общоевропейската война и 6 месеца от нашата война* се занимава с въпроса за прехраната на населението, той не може да се спре само на тия мерки, които са взети досега и които сега се прилагат; той ще трябва да погледне по-сериозно на тази важна проблема и да посочи други радикални средства, с които действително общината може да си помогне при задоволяване на населението. На първо място, щом се занимае сериозно с въпроса за прехраната, Общинският съвет ще трябва да се изкаже за изменението на Закона за обществената предвидливост в една благоприятна смисъл за рационалната организация на народ-

* Има се предвид включването на България в Първата световна война. (Прод.)

ната прехрана. Общинският съвет ще трябва да поиска изменението на Закона за обществената предвидливост в смисъл да бъдат отнети всички хранителни продукти и предмети от първа необходимост из областта на частната спекулация и предоставени на една специална организация, която да се грижи за удовлетворяване нуждите на населението и на армията. Трябва да бъдат направени и всички съответни изменения в Закона за обществената предвидливост, за да може и общината да изпълни тоже от своя страна това, което е нейна задача.

На второ място, общината би трябвало да се изкаже за изменението по законодателен ред на косвените налози, които съществуват върху предметите от първа необходимост. Всички продукти и предмети, служещи за местно употребление, трябва да бъдат освободени от косвени налози, доколкото биха могли да се внасят в известни количества отвън, за да не се увеличава цената на скъпите и без това продукти. Общината от своя страна би трябвало да вземе в свои ръце произвеждането и продажбата на хляба като насъщна храна за населението, както и снабдяването на града с други важни предмети от първа необходимост чрез свое доставяне на тия предмети от провинцията, където ги има, и продажба в своите общински магазини чрез откриване на свои складове за гориво във всички квартали и чрез своя общинска организация, която би била в състояние да облекчи до известна степен, доколкото условията позволяват, тия тежести, които създава войната, които създава голямата спекула и недостатъчната наличност на хранителни и други продукти.

За едно подобно разрешение на тая проблема за прехраната на населението, господа съветници, наистина е доста късно. Това можеше да се направи много по-лесно и много по-сигурно при обявяването на общоевропейската война, когато този въпрос биде повдигнат в Народното събрание и когато бяха направени специални предложения от Социалдемократическата партия*. Тогава наличните запаси не бяха изчерпани, тия трудности, които днес съществуват, не бяха настъпили и тогава сигурно много по-лесно можеше да се осъществи една подобна организация на прех-

* Вж *Предложения* на социалдемократията по Закона за обществената предвидливост. — «Работнически вестник», № 81, 29 юли 1916 г. (Ред.)

раната. Трудно би било наистина сега и доста късно би се явила една общинска организация, защото нашата община никога не се е замисляла за оная специална функция, която има и която трябва да изпълнява — прехраната на населението. Общинското управление схваща своята задача като едно обикновено административно управление — издава свидетелства, удостоверения и други дребни работи. Но че общината има да разрешава известни стопански задачи, че трябва да вникне в живота и нуждите на населението, че трябва както модерните градски общини, буржоазни и особено ония, които са в ръцете на социалдемократите в другите страни, да има свои предприятия, институти за прехраната на населението и в нормални времена, за това нашето общинско управление не се е замислило. Ако нашата община би имала подобна организация още преди войната, нейната работа щеше да бъде по-лека, тя можеше да разшири тая организация според нуждите до размери, които се налагат от днешното изключително положение. Обаче нашата община няма подобни институти, тя не е мислила за това, тя е свършено неподготвена и там е голямото нещастие на софийското население.

Но макар и да е късно за създаването на една подобна организация за прехраната на населението, ние казваме: по-добре късно, отколкото никога! Трудностите могат и трябва да бъдат преодолени, щом това се диктува от интересите на грамадната маса от софийското население. Интересът на една шепа търговци, капиталисти и други имотни слоеве у нас трябва да бъде по-долу от интересите на тая гладуваща, бедствующа маса, която има всичкото основание да иска от общината и държавата днес една ефикасна защита и облекчение на тежкото положение, в което тя се намира. В случая Общинският съвет, макар и поставен пред всички тия трудности, които наистина съществуват, за едно благоприятно разрешение на въпроса за прехраната все пак не бива да се дезинтересира, да бяга от тези трудности. Той е длъжен да направи това, което зависи от него. Една част от цялата тая работа трябва да бъде извършена от самата община; то е по нейните сили, по нейните средства, по нейната компетентност. Тя е длъжна да го иска от държавата, да го иска да стане

чрез изменението на съществуващия закон, на съществуващите законодателни наредби — ето например сега, в една близка, предстояща извънредна сесия на Народното събрание, каквато ще има сигурно най-късно в началото на месец юни. Народното събрание е длъжно да се занимае с тези въпроси и нашият Общински съвет, знаейки нуждите на най-големия консумативен център в България, нуждите на най-голямата градска маса, събрана в една община, ще има длъжността да изяви тези искания, да ги обоснове пред надлежната власт и да иска настоятелно изменението на тия законодателни наредби, които сега спъват организацията на прехраната. А за да може самата община — това е нейна длъжност, нейна задача — да има всичката широка възможност да реализира своята организация за прехраната, тя трябва тоже да се погрижи за премахване ония спънки, които Законът за градските общини²² ѝ създава, като ограничава нейната автономия. Един общински съвет, една община, която не е автономна, която не може да разполага със своите средства, която не може да излезе самостоятелно, всяко решение на която трябва да бъде утвърдено по волята и каприза често пъти на централната власт, такава община очевидно няма всичката възможност да изпълни задачата, която ѝ се възлага относително организацията на прехраната на населението. Решавайки този въпрос, Общинският съвет е длъжен да иска осигуряване на неговата бюджетна и административна автономия, премахване на спънките, които Законът за градските общини създава при упражнението на всички тия важни функции на общината. Самата община до създаването на всички тия благоприятни условия чрез изменението на съответния закон би трябвало да конституира едно свое специално отделение за прехраната на населението. Господа, ние имаме отделение за покритите имоти, водопроводно, пътно и пр. и пр. служби в общината. Но за една от най-важните функции сега — поддържам, че тя ще бъде важна и в нормално време, и след прекратяването на войната — ние нямаме специално отделение. Дори тия мерки, които сега се предприемат от нас за хляба, ги изпълнява непосредствено кметът, който е политическо лице и като представител на общината е ангажиран специално с административна работа. Ние ня-

маме специален институт, който да се грижи за уреждането на такава една сложна работа, каквато е прехраната на населението. Тази работа трябва да се сведе до създаването на едно отделение при общината, до един специален институт, който да се грижи да изпълнява тая задача, начело на който да има една комисия, избрана от Общинския съвет, която да представлява Общинския съвет в тая посока и която следователно да ръководи работата на тоя институт. Така сериозно би трябвало да се огнесе общината към своите задачи относително прехраната на населението, а не с тия полумерки, които ни съобщиха преди малко г-н кметът и които далеч не подобряват качеството на хляба, защото ние, които употребяваме хляба, констатираме, виждаме какво става в разните фурни. Следователно необходими са не подобни полумерки, а едни рационални мероприятия; общината трябва да се огнесе към тая голяма жизнена нужда, която се представлява от страна на бедстващото население в столицата, с всичката сериозност.

Имайки всичко това предвид, господа, от името на партията, която представлявам, аз правя предложения, които бих молил Общинският съвет, ако не ги приеме — в случай, че те противоречат на схващанията, на гледището, на което застава, и на интересите, които представляват болшинството партийни групи тук, в съвета, — то поне да ги обсъди сериозно, защото това са мерки, които биха дали единственото радикално разрешение на въпроса за прехраната днес.

Първото наше предложение е: (Ч е т е.)

«1. Общината да поеме в свои ръце снабдяването на града с важните хранителни продукти и други предмети от първа необходимост в доброкачествен вид и на умерени цени — чрез една своя собствена организация на производството и продажбата на хляба, доставяне на намиращите се в прозинцията продукти и откриване на нужните за целта във всички квартали на града общински магазини, фурни, месарници и складове за топливо.

Подробностите на тая общинска организация на продоволствуването на столицата да се наредят от специална комисия, избрана от Общинския съвет с участие на представители на всички общински групи.»

Схващам много добре, че една подобна общинска организация на прехраната би срещнала голямото възражение на този бюрократизъм, който съществува във всички наши институти. Но тия трудности от бюрократически характер, които действително би срещнала подобна организация, и недостатъците, които би имала такава една организация, са за предпочитане пред това положение, в което се намира сега масата от софийското население.

На второ място: (Ч е т е.)

«2. Натоварва се Постоянното присъствие да направи от името на Общинския съвет по надлежния ред необходимите постъпки за изменението на Закона за обществена предвидливост в смисъл — *да се отнемат хранителните продукти и другите предмети от първа необходимост из областта на частната търговия и спекулация и чрез съответна централа и общинска организация да се доставят на населението в доброкачествен вид и на умерени цени; да се възложи разпределението на тия продукти и предмети за нуждите на населението и на армията, както и доставянето на възможните такива от чужбина и износът на местните излишъци върху един централен парламентарен институт, съставът на който да бъде избран от Народното събрание; да се премахнат косвените налози на хранителните продукти и другите предмети, служещи за масово употребление.*»

И трето предложение: (Ч е т е.)

«3. За да се сдобие общината с необходимата широка възможност за изпълнението на своите трудни задачи относително организацията за прехраната на столицата, *Постоянното присъствие да изиска от името на Общинския съвет и изменението на Закона за градските общини в ония негови пунктове, които ограничават бюджетната и административна автономия на общината.*»*

Ние смятаме, че с първото предложение, което зависи от самата община, тя ще изпълни своята задача относително прехраната на населението, а с другите две предложения тя ще иска, първо, от държавата и тя да изпълни своя дълг в същата посока и, второ, ще улесни по-нататъшното положение на тая задача. Общинският съвет оче-

* Документът не се откри. (Ред.)

видно е свободен да постъпи, както той намери за добре; неговото болшинство ще реши въпроса тъй, както то схваща, но нека се има предвид, че тая гладуваща многобройна маса от софийски граждани и гражданки, мъжете на които са сега по бойните полета, държат точна сметка как общината изпълнява своите задачи относително гладуващото население и не е далеч моментът, когато ще се поопска, тъй да се каже, една сметка от тези, които са управлявали общината, за това пренебрежително отношение, с което те са се обръщали към най-жизнения въпрос на столицата.

*Публикува се за първи път
по текста на стенографския
протокол от заседанието*

ЗА ПРЕХРАНАТА НА СТОЛИЧНОТО НАСЕЛЕНИЕ

Изказване в Софийския общински съвет

8 май 1916 г.*

Господа съветници! Аз намирам, че след тия дебати, които станаха в съвета доста обстойно, Общинският съвет не може и не би трябвало по никой начин да се задоволи само с конституирането на една или две комисии, както се предлага, които да се грижат за доставката на известни продукти, и повече — за контрола. Касае се, господа, не за доставката на хляб и на някои други хранителни продукти само за няколко дена или седмици. Въпросът се поставя много по-широко — отнася се до прехраната на града през всичкото това време, докато трае войната. Ние не знаем кога ще бъде свършена войната, а през туй време ние не можем да се задоволим само с тия мерки, които сега се предлагат. Трябва да се вземат радикални мерки; трябва да пристъпим към реорганизация на цялата прехрана на града. Ние можем да искаме прилагането на мерките, предвидени в министерското постановление** относително житото, което трябва да бъде доставяно за столицата, но с това в никой случай не можем да се задоволим. Ние трябва да посочим какво е необходимо да се направи от нас като община и какво е необходимо да направи държавата с нейните органи за създаване на една рационална организация за прехраната на града.

Ето защо аз настоявам в духа на това, което говорих

* Продължение на заседанието от 5 май. (Ред.)

** Отнася се за XI постановление на Министерския съвет, прието на заседанието му от 29 март 1916 г., протокол № 52. Вж «Държавен вестник», № 76, 17 април 1916 г., с. 1—2. (Ред.)

по-рано, в миналото заседание, съветът да се произнесе върху тези важни въпроси за организацията на прехраната.

Председателят: Съветът възприема това, г-н Димитров!

Г. Димитров: Преди всичко Общинският съвет трябва да поеме в свои ръце грижата за продоволствието на града с хранителни продукти и други предмети от първа необходимост, и аз смятам, че в това отношение г-н Калинков подкрепи нашето предложение. Но за да изпълни тя своя задача при условията, които съществуват сега, Общинският съвет трябва да се сдобие преди всичко със съответното изменение на Закона за обществената предвидливост, което изменение да даде възможност всички хранителни и други продукти да бъдат отнети, тъй да се каже, от областта на частната търговска спекулация, да се не търгува с тях, да се не печели и спекулира, а тези хранителни продукти и предмети от първа необходимост да бъдат дадени на разположението на Софийската и другите градски общини за задоволяване нуждите на населението. Едно подобно изменение трябва обезателно да бъде направено, за да може Общинският съвет да създаде една организация на прехраната; инак всички наши решения ще останат неосъществени.

На второ място, необходимо е Общинският съвет да се освободи от ония ограничения, които сега му пречат да изпълни своята задача относително прехраната. Тук ще бъдат засегнати и бюджетни въпроси. За едни трапезарии не можем да вземем решение, защото се спъваме от цяла редица наредби на закона*, защото не можем да правим доставки по стопански начин за повече от 2000 лв. И тук трябва да имаме една бюджетна автономия, за да разполагаме със своите сили и средства съгласно нуждите на населението.

Те са три големи въпроса, които трябва да бъдат разрешени от съвета, те са три неща, които трябва да се усвоят и предприемат, защото инак ще минем само с изпитни малки, незначителни, наложени от момента мерки, без да отиваме по-далеч. Големият проблем за прехраната на града сега няма да бъде разрешен, нито зачек-

* Има се предвид Законът за градските общини, гл. VII «Бюджет и общински приходи и разходи». (Ред.)

нат основно, ако се не направи тая работа. Аз поддържам, че Общинският съвет трябва да реши да поеме в свои ръце продоволствието на града, и второ — да иска настоятелно от камарата в близката извънредна сесия да измени Закона за предвидливостта. Дори Министерският съвет, който си позволява да законодателствува по силата на чл. 47 от Конституцията²³ и там, дето не трябва, би могъл, щом се касае за прехраната на населението, да излезе с известно изменение на Закона за обществената предвидливост. Трябва да се измени законът в такъв смисъл, че тия продукти и предмети от първа необходимост трябва да бъдат оставени на разположението на общините за нуждите на населението, а да не се търгува и спекулира с тях. На трето място, съветът трябва да иска да се даде на общините една бюджетна и административна автономия. Аз не съм съгласен с г-н Калинкова, който мисли, че бюджетна и административна автономия сега не можем да искаме, защото не е уместно, не е практично. Господа! Кога е по-необходима общинската автономия от момент като сегашния, когато общината се чувства спъната на всяка стъпка, когато не може да разполага със своите сили и средства и да действа според волята и нуждите на населението, а каквото и да предприеме, трябва да иска разрешение от Министерството на вътрешните работи? Ако има моменти, когато общината трябва да бъде с развързани ръце, това са моментите на криза, тежките времена, каквито столицата преживява сега. От друга страна, цялата организация на общинската прехрана на града, за която по-рано говорих и направих специално предложение тук*, няма да срещне ония спънки и затруднения, за които г-н Влайков говори подробно миналия път. Някои от тия трудности, които съществуват, той ги преувеличи, защото смята, че мъчно не, ами абсолютно никак не могат да бъдат преодоленни. Той отиде дотам да твърди, че що се отнася до продоволствието на градовете с месо, няма никъде община, която да е поела сама това в ръцете си. Аз мога да му посоча, че в нормално време 55 градски общини в Германия имат грижата за продоволствието на населението с месо чрез свои-

* Вж Съч. Т. 6. С., 1984, с. 315—316. (Ред.)

те кланици, месарници, чрез самостоятелни доставки на лобитък и пр., а сега по-голямата част от общините в Германия вършат същото. Например Бреслау е суспендирал търговията с месо в своя район и я е взел в свои ръце. Също така е и за другите продукти. Не е неосъществима у нас тая организация; само че е малко късно, за да се реализира. Пропуснаха се моменти; ето две години минаха, откакто е предлагана от нашата партия, но не е неосъществима и сега, въпреки трудностите. Но ако не бъде възприето от Народното събрание да бъде изменен Законът за обществената предвидливост, ако не бъде възприета тази организация и от Софийската община, причините лежат в големите интереси на шепа имотни гешефтери и спекуланти. Всички тия противоречия и абсурди в прилагането на различните мерки, които се излагаха преди малко, идват да докажат само едно: не че абсолютно липсва организаторски талант и разпоредителност, не че българинът по природа е негоден да организира нещо — има наистина липса на такъв голям, широк организаторски талант, какъвто се констатира в Германия, която държи първо място между всички Велики държави в този момент, но това е стъпка, която може да се преодолее, — но че има чуден организаторски талант за гешефти. Аз не познавам никоя страна, където да има такъв талант за гешефти, така остроумно, с такова съвършенство да се спекулира, търгува, гешефтува. Този талант би могъл да се приложи в продоволстването на населението. Този организаторски талант не се прилага относително прехраната, защото хранителните продукти и другите предмети от първа необходимост в настоящия момент поради изключителните условия представляват прекрасен обект за спекулиране, за добиване на големи печалби. Отнемете този интерес — печалбата, направете с тези предмети от първа необходимост да не може да се търгува и да се печели, дайте ги на разположение на общините за нуждите на тяхното население и ще видите, че тогава ще се яви организаторски талант и способност да се разпределят. Но това не се прави, защото се поставя по-високо интересът на една шепа гешефтери от жизнените интереси на народните маси в нашата страна. И ето ние като Общински съвет сме поставени в това

тежко положение да не можем да отговорим непосредствено на жизнените нужди на населението. Общината би могла да изпълни своята задача тогава, когато реши да поеме грижата, която има днес относително прехраната на града; второ, когато настоятелно, без оглед дали някой ще се разсърди или ще му стане криво, иска от държавата да изпълни и тя своята задача с изменението на Закона за обществената предвидливост и премахването на частната спекула с храните и предметите от първа необходимост; и, трето, като поиска бюджетна и административна автономия. Само по този начин, като се приемат тези три наши предложения, може да се постигне резултат, не идеален, разбира се — такъв не са постигнали и в Германия в днешната епоха на капиталистически спекулации и гешефти, — но оня резултат, който условията биха позволили да се постигне. Без такава организация и радикални мерки ние можем само да пожелаваме; Министерският съвет ще постанови, генерал Кирков няма да изпълнява и по този начин ще се съберем след един месец да констатираме, че нищо не е направено, а бедствието на масите ще расте и ще се изрази във форми твърде нежелателни за тези, които сега не искат да обърнат внимание на това, което община и държава са длъжни да извършат.

Прочее, аз настоявам да бъдат поставени на гласуване тия предложения, които са направени от нашата партия, като мислим, че с тях въпросът се разрешава.

*Публикува се за първи път
по текста на стенографския
протокол от заседанието*

В СОФИЙСКИЯ ОБЩИНСКИ СЪВЕТ

10 май 1916 г.

1. ПИТАНИЯ КЪМ ПОСТОЯННОТО ПРИСЪСТВИЕ

Господа! В миналата сесия на Общинския съвет* бе изпирieto по повод на едни кратки дебати по тези книжки, които общината издава на слуги и слугини, и по Правилника, отнасящ се до тях, който урежда отношенията между слугите и техните господари, да не бъде прилаган този правилник към едно съсловие, което няма нищо общо със слугите и слугините в частните домове, именно към служещите, келнерите в разните заведения и предприетото тогава налагане на тия книжки бе спряно. Сега обаче имам сведения, че тези книжки се налагат от нашата община и върху келнерите. Тогава се обясни, че келнерите са свободни работници, които сключват договори за работа с притежателите на различните заведения съвършено свободно и тях не може да засяга този регламент, който общината изработи за слугите и предимно за слугините в частните къщи. Правилникът за слугите и слугините сам по себе си подлежи на изменение и тогава имаше идея да бъде изменен, тъй като той съдържа цяла редица консервативни положения, които уронват престижа и достолепнето на тези лица, които са принудени да слугуват. Но този правилник, приложен и на келнерите, възрастни хора, се отразява извънредно много върху тяхното положение и върху отношенията им с притежателите на заведенията.

Прочее, имайки предвид тая разлика, която се напра-

* Отнася се за заседанието на 4 ноември 1914 г., на което Г. Димитров постави въпроса за полсжението на келнерите. Вж «Софийски общински вестник», № 27, 30 ноември 1914 г., с. 11. (Ред.)

ви в миналата сесия на Общинския съвет между слугите и слугините, от една страна, и келнерите, от друга, аз настоявам да се спре раздаването слугински книжки на келнерите, да се разпореда цялото това съсловие да бъде оставено извън Правилника за слугите и слугините, и, на второ място, този правилник, който беше приет по-рано, да се измени, тъй като неговото прилагане среща доста големи спънки и дава резултати съвсем отрицателни, противоположни на тези, които се гонят с уреждане положението на слугите и слугините в частните къщи.

На второ място, питам Постоянното присъствие: известно ли му е, че господин Сотиров, който има мелница в с. Надежда и който за своята мелница навремето е получил известно количество квадратни метри земя от общината, последователно и мълчешката завзема друга част от сбиринската мера, находяща се между неговата мелница и Ломското шосе, и напоследък прави всичко, което той и неговите хора намират за уместно, за да бъдат заличени следите, че това парче от 1500—2000 кв. м е било някога общинско — изравнява празнотите, огражда място, което е общинско, а не негово, и т. н.? По този начин, ако общината не би забелязала това, ако не би предявила претенции, един ден Сотиров ще предяви право на давностно владение върху това място, което е присвоил. Ако това не е известно на Постоянното присъствие, настоявам да се направи нужната справка и да се вземат мерки да не се позволява заграбването на нови общински места. И без това заграбването на местата е достигнало до много широки размери; то трябва да се спре, да се търси това, което е заграбено, и да се не позволява на лица, които се ползват от положението си, преди всичко на правителствени приятели, в такъв един момент като сегашния да присвояват общински места.

По-нататък, питам Постоянното присъствие: намира ли то за нужно да подкрепи мерките, които е предприело Училищното настоятелство пред респективните власти за освобождението на известни училищни здания, заети за болници и за други нужди на войската, и по този начин поне до известна степен да се облекчи положението на учащите се деца в София? Училищното настоятелство е направило тези постъпки; зная положително, че то се е

обърнало и към Постоянното присъствие, макар и не тъй, както би трябвало да стори това. Но и да не се обърнало, наша длъжност е да се грижим за училищата и за обучението на децата. От една анкета, направена за училищата в София и за посещенията на децата в тия училища, особено в първите няколко отделения, са се получили поразяващи резултати. Трябва да ви кажа, че от мобилизацията насам в тези училища, в които учат деца от по-крайните квартали, извънредно голям процент от децата са престанали да посещават училищата. Така например от училище «Васил Левски» са напуснали 139 деца, а това представлява от себе си 3 паралелки от всичките 12, които има там. От училището «Братя Миладинови» са напуснали 83; от училището «Трайко Китанчев» — 96; от училището «Стоян Михайловски» — 53. Само в тези училища, които са в крайните квартали, са напуснали 185 деца*. Независимо от това поради липса на училищни помещения децата учат само в 3 полудни от седмицата; а в останалите 9 полудни са свършено свободни, вследствие на което не могат да се обучават както трябва и са поставени извънредно зле. При наличността на факти, че една част от зданията, които са взети от военните власти, не са използвани; от друга страна, има училищни здания, които могат да бъдат освободени от военните, като наемат за болници други здания, аз питам: не намира ли за нужно Постоянното присъствие да направи постъпки в тази насока? Необходимо е да има храна за столицата, необходимо е да се облекчи материалното положение на масата, но длъжност е така също на общината да направи възможно и за учебното дело, за премахването на тия дефекти, недъзи, които съществуват сега в организацията на нашите училища, особено по отношение невъзможността за децата да посещават училищата.

Председателят: По третия въпрос Постоянното присъствие вече е направило няколко постъпки до военните власти и до реквизиционните комисии да освободят училищата и да реквизират други здания. Под предлог, че по-удобни здания за болници не се намират, главната

* В стенографския протокол цифрата е зачеркната и е поставен въпросителен знак. (Ред.)

реквизиционна комисия, респективно градската, не ги освободи. Така че правени са опити.

По отношение запитването за Петър Сотиров, доколкото зная аз — и което е положително, мелницата на Сотиров се намира в землището на Илиенската община.

Г. Димитров: Но граничи с наше място.

Председателят: Ще се направи проверка дали има съседно градско място и ще се направи каквото трябва.

Г. Димитров: Понеже няма да има друго заседание, аз бих искал да кажете Вашето мнение и по прилагането на Правилника за слугите и слугините относително книжките.

Председателят: Въпросът ще се проучи от Бюрото за социални грижи²⁴ и ще се докладва, след като се реши в справедлив смисъл.

2. ПО ЕКСПЛОАТАЦИЯТА НА СОФИЙСКИТЕ ТРАМВАИ*

Съветът ще намери сигурно за правилно решението на финансовата комисия и заключението, което самият докладчик на комисията направи. Няма съмнение, че претенцията на дружеството²⁵ е неоснователна както в случая, така и в много други минали случаи. Такива претенции са били удовлетворявани от миналите съвети, без да са били достатъчно основателни, като много глоби са били опростявани, вместо да служат като наказателна мярка спрямо тая компания, която твърде много нарушава условията, сключени със самата община. Аз се ползувам от случая да намекна на Постоянното присъствие, че още по-рано беше избрана една комисия, която трябваше да проучи въпроса за отнемане трамваите от това дружество и за поемане експлоатацията на трамваите от самата община, въпрос, който много е занимавал общината и сега е открит. Доколкото зная, тая комисия не довърши своята работа и не даде никакъв доклад. Понеже компанията продължава да върви по същите стъпки и е стигнала до едно положение на експлоатиране трамваите, кое-

* Г. Димитров се изказва по повод решението на финансовата комисия да остави без последствие искането на Дружеството за електрически трамваи и кметството да отмени наложената му за констатирани нарушения глоба. (Ред.)

то ѝ диктува да не прави никакви особени подобрения и разширения на трамвайната мрежа в София, а ръстът на движението в града налага маса такива подобрения, то аз питам Постоянното присъствие: не мисли ли, че въпросът трябва да бъде проучен още сега, докато не е свършена войната, и веднага след това, при удобно време общината да пристъпи към експлоатация на трамваите, за което има достатъчно поводи и законно основание? Това е една необходимост за столицата и едно благо за Софийската община за в бъдеще и то трябва да стане. Прочее, аз бих направил даже едно конкретно предложение: ако това е необходимо, сега да се конституира подобна една комисия.

*Публикува се за първи път
по текста на стенографския
протокол от заседанието*

ДО СЕКЦИИТЕ НА ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ СЪЮЗИ И ДО МЕСТНИТЕ СИНДИКАЛНИ КОМИСИИ

София, 27 май 1916 г.*

В свръзка с предстоящото изтичане на *първото* полугодие на 1916 г. Централната синдикална комисия (Временният синдикален комитет) в заседанието си на 24 май т. г. взе следните решения:

1. Приключването на първата половина от текущата синдикална година да се извърши на *10 юли 1916 г.*;

2. До тая дата всички професионални секции да изпратят на секретариата на Синдикалния съюз своите ведомости, равносметки и суми за *м. юни*, а местните синдикални комисии — един кратък отчет от обявяването на войната до края на юни за числото на членовете от разните професии, за приходите и разходите, за дадените помощи в местността им от централните каси на съюзите, от централния фонд за безработните и работническите семейства и от местните фондове, както и сведения за своята обща дейност;

3. Едновременно с това местните синдикални комисии да изпратят точен поименен списък на убитите и починали през същия период синдикални членове с указание какво семейство е оставил всеки подобен член и в какво положение се намира.

4. Месец юни — последният от първото полугодие — да се използва за една *възможно най-усилена агитация*, съобразена със съществуващите условия, за *издължаването* на закъснелите със своите членски вноски членове, за *прибиране* в редовете на организацията и последните не-

* Дата на публикуването. (Ред.)

изобновили още през време на войната своето членство, са записване нови членове на професионалните съюзи и нови абонати на «Работнически вестник» и за още по-силно събиране помощи за фонда на безработните и работническите семейства.

Съобщавайки горното, ние сме убедени, че всички другари и другарки ще схванат добре голямото значение на акцията, която се предприема както за сегашната наша работа, така и за успехите на нашето движение след войната и ще положат през агитационния месец необходимите грижи и усилия, щото при приключването на полугоднето да не остане нито един немобилизиран синдикален член извън своята организация, нито един нередовен член и с едно нарастване на синдикалните членове и абонати, с едно засилване на професионалните съюзи във всяко отношение, доколкото това е възможно при днешните изключителни условия и необикновени трудности.

Секретар-касиер: Г. Димитров

И. «Работнически вестник»,
№ 33, 27 май 1916 г.

Печата се по текста
на в. «Работнически вестник»

АНКЕТА ЗА НАДНИЦИТЕ

Работното време и безработицата

София, 7 юни 1916 г.*

Както е известно, войната предизвика значителни промени в положението на работниците от всички професии. Да се констатира действителните размери и характерът на тия промени и да се реагира планомерно срещу неблагоприятните техни последици — е една важна задача на професионалните съюзи в настоящия момент.

За жалост при днешните изключителни условия и при малкото сили, с които разполагат нашите организации, не е възможна една подробна и изчерпателна анкета в тая посока.

Поради това Синдикалният съюз е принуден да се задоволи с една ограничена анкета, която да засегне поне по-важните и по-големи заведения от разните професии и която да установи размера на надниците, работното време и числото на работничките в тия предприятия *сега* (юни 1916 г.) и *преди войната* (август 1915 г.), като същевременно даде потребните приблизителни сведения и за числото на закритите поради войната предприятия, и числото на заетите в тях работни сили, както и за числото на *безработните* работници и работнички от разните професии през юни 1916 г.

Въпросната анкета ще се извърши през текущия месец юни и окончателно ще се приключи най-късно на 10 юли т. г., когато формулярите, надлежно попълнени, ще трябва да се повърнат на секретариата на Синдикалният съюз.

За тая цел в по-важните места на страната са изпра-

* Дата на публикуването. (Ред.)

тещи до синдикалните комисии образци формуляри, по които ще се съберат необходимите сведения, както и наставления за събирането им.

Сведенията трябва да бъдат *най-добросъвестно* събрани, за да бъдат *верни* и заключенията, които ще се извадят от тях.

Като се има предвид, че тая анкета ще спомогне много в работата и агитацията на професионалните съюзи и техните секции и ще улесни задачата на нашата парламентарна група в камарата и на социалдемократическите представители в общинските съвети, ние сме убедени, че другарите ще употребят всички необходими усилия за нейното своевременно и успешно извършване в местностите им и ще повърнат на синдикалния секретариат най-късно до 10 юли т. г. формулярите, попълнени със съответните данни за разните професии.

Секретар на Синдикалния съюз: *Г. Димитров*

И „Работнически вестник“,
№ 41, 7 юни 1916 г.

Печата се по текста
на в. „Работнически вестник“

ИЗЯВЛЕНИЕ НА СОЦИАЛДЕМОКРАТИЧЕСКАТА ГРУПА В СОФИЙСКИЯ ОБЩИНСКИ СЪВЕТ

София, 23 юни 1916 г.

Във вчерашното заседание* на Софийския общински съвет др. Г. Димитров направи следното изявление:

По повод предприетите мерки от страна на столичното кметство за тържественото посрещане на депутатите от германския Райхстаг²⁶ социалдемократическата общинска група се счита задължена да направи следното изявление: «Германските депутати, които ще посетят България, са представители на империалистическата политика, която предизвика днешната световна война, и са привърженици на нейното продължаване докрай — до пълната победа на германския империализъм. Тяхното посещение има чисто политически характер и се явява само една брънка в цялата система от средства, насочени към икономическото, а евентуално и към политическото завладяване на Балканите и специално на България. Народните маси у нас, копнеещи за скорошен мир и държейки за запазване на националната независимост и свобода на нашата страна, нямат нищо общо с империалистическата политика, представлявана от въпросните германски депутати, и не могат да хранят никакви симпатии към тая политика, както нямат нищо общо и не хранят никакви симпатии и към империалистическата политика на държавите от Съглашението.

Имайки това предвид, социалдемократическата общин-

* Заседанието е закрито и няма стенографски протокол. (Ред.)

ка група заявява, че всяко участие на Софийската община в посещането на германските депутати ще бъде в разрез с чувствата, мислите и желанията на подавяващото мнозинство от софийските граждани и се обявява решително против ангажирането на каквито и да е общински средства за това посещение и за тържествата, свързани с него — средства, тъй много необходими днес за социалните грижи и задачи на общината.»

За социалдемократическата общинска група

Общински съветник: *Г. Димитров*

И. «Работнически вестник»,
№ 55, 24 юни 1916 г.

Печата се по текста
на в. «Работнически вестник»

ЗА ПОМОЩИТЕ НА ВОЙНИШКИТЕ И НУЖДАЕЩИТЕ СЕ СЕМЕЙСТВА

*Запитване до министър-председателя и министъра
на вътрешните работи*

28 юни 1916 г.*

Председателят: Постъпило е едно запитване от народния представител г-н *Георги Димитров* от името на парламентарната група на Работническата социалдемократическа партия, отправено към г-н министър-председателя и г-н министъра на вътрешните работи и народното здраве.

Запитването има следующото съдържание:

Предвидените помощи за войнишките семейства — и без това далеч недостатъчни по своя размер — се изплащат съвършено нередовно от началото на текущата година. На много места помощи не са давани от м. февруари насам. Властите лишават маса войнишки семейства от помощ, а след това се разгласява из вестниците, че тия семейства сами се отказали от предвидената помощ, защото имали достатъчно средства за издръжка. Секретар-бирници и кметове често забавят със седмици и месеци изплащането на помощите, за да търгуват със сумите, предназначени за подпомагане войнишките семейства, в един момент, когато последните търпят най-големи лишения. Множество са и случаите на нередовности при определяне размерите на помощите и на злоупотребления при изплащането на определените помощи.

Централният комитет за подпомагане войнишките семейства, който имаше длъжността точно да приложи Закона за войнишките подпомагания²⁷, не само не предприе необходимите ефикасни средства за отстранението на тия нередовности, но и сам си позволи да суспендира за гра-

* Дата на оригинала. (Ред.)

мадната маса войнишки семейства предвидените от закона помощи.

На 25 май т. г. председателят на Централния комитет отпрати една окръжна телеграма (20 223) до местните комитети, с която между другото се прави следното противоречащо на закона разпореждане:

*«Предписвам Ви всичките комитети да заличат от списъците за помощ всички работоспособни членове от семействата, да им препоръчат и дори да им намерят работа, като оставят да се подпомагат само учениците, болните на легло, недъгавите, майки с дребни деца, които нямат възможност да водят със себе си на работа децата си. Всички работоспособни членове на семейството ще смятате за ненуждающи се и ще ги заличите от списъците. Под страх на лична и солидарна отговорност членовете на комитетите най-строго да изпълняват належащото нареждане.»**

От държавна помощ значи се лишават всички «работоспособни» членове на войнишките семейства, защото се считат за *ненуждающи се*. Между това Законът за подпомагане войнишките семейства (членове 1, 2 и 3), като определя кои войнишки семейства ще бъдат подпомагани и в какви размери, никъде не допуска възможността «работоспособните» членове на войнишките семейства, ако са без работа или ако работят и изкарват доход, по-малък от размера на предвидената помощ, да бъдат лишавани от подпомагане. При това законът не прави никаква разлика между работоспособни и неработоспособни членове на войнишките семейства, защото и предвидените помощи се отнасят именно за войнишките жени, старци и деца, които не са в състояние да се издържат чрез своя труд.

Централният комитет прочее от институт за прилагането на Закона за войнишките подпомагания се явява с това свое противозаконно разпореждане да унищожи държавната помощ за масата войнишки семейства, които — с продължението на войната и с растящия хаос и спекулация в областта на народната прехрана — изпадат във все по-голяма и непоносима мизерия.

* Вж «Държавен вестник», № 114 от 7 юни 1916 г. (Ред.)

Предвид на всичко това от името на парламентарната група на Работническата социалдемократическа партия питам г-н министър-председателя и г-н министъра на вътрешните работи и народното здраве:

1. Със съгласието на правителството ли е извършено това потъпкване на закона, и ако не е с негово съгласие, какво е направило то за отменението на въпросното противозаконно разпореждане на Централния комитет, което въпреки *смекчаването* му с пояснението на комитета в «Държавен вестник» от 26 юни т. г.* в *основата си остава в сила*?

2. Какви мерки мисли да предприеме правителството, за да се уреди своевременното и правилно изплащане на помощите и да не се допускат констатираните досега нередовности и злоупотребления?

3. Не намира ли за нужно правителството да предприеме и някои нови мероприятия, за да се обезпечи прехраната и облекчи положението на войнишките и други нуждающи се семейства, които днес страдат както от липсата на средства за издръжка, така и поради необикновено трудното доставяне необходимите хранителни и други продукти и тяхната баснословна скъпотия, която няма равна на себе си в никоя друга воюваща или неутрална държава?

Препис от това запитване ще се изпрати на двамата г-да министри и ще се определи денят, в който ще се отговори.

Стенографски дневници, XVII ОНС,
II IC, 2 з., 3 юли 1916 г., с. 5—6

Печата се по текста
на Стенографски дневници,
сверен с оригинала

* Става дума за [Окръжна телеграма № 24 303 от 19 юни 1916 г., публикувана в № 129 на «Държавен вестник». (Ред.)

В СОФИЙСКИЯ ОБЩИНСКИ СЪВЕТ

4 юли 1916 г.

1. ПРЕДЛОЖЕНИЯ ПО ДНЕВНИЯ РЕД НА III РЕДОВНА СЕСИЯ НА СЪВЕТА

Господа съветници, в дневния ред, който Постоянното присъствие е приготвило предварително и изпратило, се вижда, че някои доста важни въпроси, които би трябвало да бъдат прегледани от съвета в тая юлска сесия, Постоянното присъствие по една или друга причина не ги е поставило. Аз обръщам вниманието на г-да съветниците върху тези въпроси и ще настоявам да бъдат поставени на дневен ред.

Един от тях е въпросът за общинските помощи на нуждающите се войнишки и невойнишки семейства. От м. март насам те вече не се раздават и аз спомням на г-да съветниците, че в отговор на едно мое питане* г-н кметът беше казал, че суми за м. март има, но помощите не са изплатени поради чисто счетоводни причини. Аз очаквах, че тези счетоводни причини ще бъдат най-скоро премахнати и ще има възможност поне за март да бъдат платени общинските помощи. Това обаче оттогава насам не е направено. От справка, която обаче имам относително изразходваните суми по сключения заем за подпомагане на семействата, се вижда, че ако бъдат изплатени помощите за м. март, кредитът се изчерпва окончателно и следователно по-нататък не може да се върши каквото и да е подпомагане. Следва прочее Общинският съвет да бъде сезиран с въпроса за по-нататъшното подпомагане нуждающите се семейства и да намери нови източници за това подпомагане. От м. март насам се минаха вече

* Вж Съч. Т. 6. С., 1984, с. 335. (Ред.)

3—4 месеца и Постоянното присъствие не е поставило този въпрос на дневен ред сега за редовната сесия. Аз намирам прочее, че въпросът за общинските помощи трябва да бъде поставен пред съвета и той да се произнесе както върху по-нататъшното даване на помощта, тоже и върху източниците, които трябва да се намерят за това подпомагане.

На второ място, и преди войната, а особено по причини, които създава сега войната, общото състояние на града никак не е задоволително и по отношение на чистотата, на хигиената и изобщо на санитарното състояние, и по отношение на всички области, които се отнасят до благоустройството, хигиената и санитарното състояние на града. Това особено трябва да се каже за крайните квартали на града, които всеки път по понятни причини са били в това отношение занемарявани.

Председателят: Това ще се говори по § 11 от дневния ред.

Г. Димитров: Да, знам, но искам да свържа това другояче. Ние се намираме в средата на лятото. След няколко месеца ще настъпи есен и зима и положението на тия квартали ще бъде непоносимо; и улиците, и водата, и осветлението там са крайно занемарени. Това, което Общинският съвет, специално Постоянното присъствие, би могло да направи за крайните квартали, нужно е своевременно да бъде проучено и приготвено и още в сегашната юлска сесия Общинският съвет да се занимае с този въпрос, да вземе необходимите решения и в рамките на средствата, с които разполага общината, преди още настъпването на есента да се предприемат всичките необходими и възможни мерки за подобряването и оздравяването на крайните квартали на града.

Един трети въпрос е за нередовното движение и чести нещастни случаи по трамваите и за непоносимото положение, в което сега е поставен трамвайният персонал. Това ние говорихме по отделни конкретни случаи във всички сесии. Но едно специално разглеждане на трамваите през време на войната и специално положението на работниците се налага. Работниците по трамваите се обръщат с една молба до г-н кмета като шеф на общината

да ходатайствува пред Дирекцията на трамваите за едно подобрене на заплатите, което е абсолютно необходимо. Мене ми се струва, че общината като контрагент с дружеството е длъжна да се занимае с въпроса и да вземе съответното решение.

И най-сетне едно изложение от Постоянното присъствие върху прехраната на града, която днес е в по-лошо състояние, отколкото беше, когато ние в двудневни дебати разгледахме мерките, които трябва да се предприемат и които се налагат. Това тоже трябва да бъде точка от дневния ред на сегашната редовна сесия.

Предвид на всичко това аз предлагам да се поставят в дневния ред на юлската редовна сесия още и следните въпроси, извън тези, които Постоянното присъствие е намерило за уместно да постави: 1) Общинските помощи на нуждаещите се войнишки и други семейства; 2) Мерки за оздравяване и подобряване крайните квартали на града; 3) Нередовното движение и нещастните случаи на трамваите и подобряване положението на трамвайните служещи и 4) Изложение на Постоянното присъствие върху прехраната на града, като разбирам едно фактическо изложение, в което да бъдат изложени всички спънки, които Постоянното присъствие среща от разни страни върху организацията на прехраната; да стане ясно на Общинския съвет защо днес хлябът съдържа 20 и няколко процента пшеничено брашно, а понякога и това няма; защото хлябът е в състояние да разболее 95% от stomaxите — най-здравите издържат. Причини и спънки има много и Постоянното присъствие трябва да даде без никакво стеснение подробен отчет, без да щади когото и да е. Една пълна картина на положението на прехраната е необходима.

Аз моля г-да общинските съветници и Постоянното присъствие да се съгласят с поставянето на тези въпроси в дневен ред, за да може съветът в тая сесия да мине не само с чисто административни въпроси, но да засегне и тези въпроси, които се отнасят до жизнените интереси на гражданите.

2. ЗА РЕДОВНО ИЗДАВАНЕ НА СЕМЕЙНИ САНИТАРНИ КНИЖКИ

Тая реорганизация*, която е направена, е много уместна, обаче трябва да се вземат мерки да има достатъчно персонал в Бюрото за социални грижи и работата да се нареди така, че тези санитарни книжки да се издават своевременно. Една от причините за несвоевременното тяхно издаване е още и това, че комисията, която е натоварена с преглеждането на тия книжки, не се събира редовно. Аз вярвам, че са постъпили оплаквания от това късно предаване. Един войник, който има болно дете, е чакал два месеца и още не е получил своята семейна книжка. Трябва да се нареди така, че книжките да се издават в най-скоро време, да се не правят някои спънки и да се издават тия книжки своевременно. Аз моля тая бележка да се има предвид при новите преобразования.

3. ИЗКАЗВАНЕ ПО ПОВОД ПОСЕЩЕНИЕТО НА ДЕПУТАТИ ОТ ГЕРМАНСКИЯ РАЙХСТАГ

За посрещането на германските депутати Постоянното присъствие бе свикало г-да общинските съветници на частно заседание, в което трябваше да бъдат обсъдени мерките около това посрещане. Още тогава аз имах случай да напомня, че свикването на съвета на подобно частно заседание без всякакви протоколи, без всякакви стенограми е неправилно, и още тогава поисках съветът да се произнесе по тази акция на Постоянното присъствие и това участие на общината по съответния ред. От друга страна, аз изтъкнах**, че нашата група е против участието на общината в това посрещане поради обстоятелството, че то носи политически характер, който не съответствува и е в противоречие с интересите на нашата страна, на нашата нация. Посочих, че е неуместно да се ангажират каквито и да било общински средства около посрещането

* Става дума за издаденото от Постоянното присъствие постановление № 59 от 16 май 1916 г., с което се предвижда семейните санитарни книжки и свидетелства за бедност да се издават от общинското Бюро за социални грижи и благотворителност. (Ред.)

** Вж настоящия том, с. 72—73. (Ред.)

на германските депутати и тържествата, свързани с това посрещане. Постоянното присъствие обаче не свика съгласно на редовно заседание, а в едно частно заседание ангажира различни политически групи с това, което дотогава вече беше предприело. Сега от това постановление* ниждаме, че то е отишло по-нататък — прасало е един свой делегат да изпраща германските депутати в Русе. Това са, господа, крайно неуместни разходи, които общината нямаше защо да прави в момент, когато се нуждае от извънредно много средства за други свои социални грижи и задачи. Неуместно е да бъдат ангажирани ръководителите на Софийската община с посрещания и тържества, когато ги чакат наложителни, важни работи на общината, които засягат жизнените интереси на населението. Неуместно е, от друга страна, по този начин със средствата на Софийската община, на софийското население да се поддържа една политика, която е в разрез с интересите на грамадната част от това население.

Ползувам се от случая да подчертая оная декларация, която и по-рано направих тук, в съвета, да се отбележи в протоколите, че нашата група се обявява решително против участието на Софийската община в това посрещане.

Някои от съветниците: Аслъ, вие и не взехте участие.

Г. Димитров: Аз намирам, че общината прави твърде лоша услуга на себе си и на населението, като участва в подобни тържества и посрещания, като ангажира средства за разходване за подобни цели.

*Публикува се за първи път
по текста на стенографския
протокол от заседанието*

* Става дума за заповед № 724 от 30 юни 1916 г., с която помощник-кметът Инв. Желязков и инж. Ц. Бояджиев са командироваани в Русе, за да изпратят гостувалите в София депутати от германския Райхстаг. (Ред.)

ПО ДОКЛАД НА ФИНАНСОВАТА КОМИСИЯ

*Изказване в Софийския общински съвет**

6 юли 1916 г.

Обясненията, че съветът, като решава да плати сумата, не понася отговорност, не са никак задоволителни. Всичкият въпрос е дали финансовата комисия, която е изучавала въпроса, намира за основателно изплащането на тая сума? Недейте ни убеждава, че няма да понесем никаква отговорност, ако решим да платим сумата. Ние бихме искали от финансовата комисия да ни се приведат данни, че действително съветът трябва да реши да бъде платена тая сума, че има основание да се плати и нищо повече. За мене лично и сега не е ясно защо трябва да платим тая сума, тъй като тук не се дават никакви данни. Тъй е, г-н Калинков! Отговорността се носи — инак няма смисъл нашето решение да се плати. Ако намираме, че плащането е неправилно, няма да платим и тогава предприемачът да прави каквото ще — нека отиде в съдилището. Мене ми се струва, че юрист като г-н Калинков не би трябвало да поставя въпроса така, че просто съветът да се подвежда. Отговорност има, тя е налице, само Вие, като изучихте въпроса, кажете дали действително няма по-голяма отговорност, която не би трябвало да понесем, т. е. дали е основателно плащането на тая сума? Затова се отложи по-рано разглеждането на този въпрос, затова именно не е направено. Аз лично не мога да дам вот нито «за», нито «против», преди да зная дали е основателно плащането на тая сума.

*Публикува се за първи път
по текста на стенографския
протокол от заседанието*

* Г. Димитров взема отношение по искането Софийската община да заплати преразхода от павирането на площад «Ал. Невски». (Ред.)

В СОФИЙСКИЯ ОБЩИНСКИ СЪВЕТ

10 юли 1916 г.

1. ИЗКАЗВАНЕ ПО ПОЛОЖЕНИЕТО НА ВОЕННОПЛЕННИЦИТЕ, РАБОТЕЩИ НА ОБЩИНАТА

Много добре е, че г-н началникът на Санитарното отделение е взел инициатива да снабди пленниците по Санитарната служба за чистотата на града с опинци. Мене ми се струва, господа, че Общинският съвет би трябвало да реши да се плаща нещо на тия пленници. На пленниците, които са на работа при общината и във всички частни предприятия. Търговската камара е задължена да определя известни надници, част от които отива във фонда за издържане пленниците, а останалата част се дава на самите пленници. Пленниците обаче, които работят на държавата и на обществените учреждения сега, съгласно тоя правилник обикновено не получават нищо. Това са селяни и работници, които сами не разполагат с абсолютно никакви средства и оставени в положението на пленници, те биха могли да работят добросъвестно на общината, ако извън хляба, който им се дава, извън тия опинци, които общината би им дала, биха получили известно възнаграждение за своя труд. С това биха могли поне малко да се облекчат, защото всички ги виждахме изпокъсани и оголели свършено. И независимо от всичко друго при това положение, в което са пленниците у нас, те представляват голяма опасност в случай на появяване на каквато и да е епидемическа болест в София. Ето защо аз моля Постоянното присъствие, ако не сега, при удобен случай нека да обсъди въпроса и да види от кой параграф на бюджета да определи известно възнаграждение на пленниците. Когато това предложение би било внесено от Постоянното присъствие, ще се изкажем тук за размера на възнаграждението.

Председателят: Постоянното присъствие взема акт от мислите на г-н Димитров и ще види дали средствата на общината или наредбите за военнопленниците изобщо позволяват по-широката поддръжка на ония военнопленници, които служат на общината.

2. ИЗКАЗВАНЕ ПРОТИВ ИЗПОЛЗУВАНЕТО НА ОБЩИНСКИ МЕСТА ЗА СПЕКУЛАТИВНИ ЦЕЛИ

Въпросът тук е, дали Общинският съвет трябва да разреши на Славов да си послужи с едно градско място, предназначено за мраморни изделия, сега, в случая, за консерви на свинско и друго месо. Мене ми се струва, гсспода, че Общинският съвет няма това право и по който начин не трябва да се съгласи да създаде подобна временна индустрия, каквато ще бъде тая за консервиране на месо на Славов и неговия съдружник. Аргументът, който той привежда, че не е имал възможност поради войната да достави всички машини, за да бъде неговата мраморна фабрика напълно инсталирана и сега да работи през време на войната, е неоснователен. Тая фабрика има някои машини, които трябва да се доставят, но те са второстепенни; най-необходимите ги имаше преди войната и тогава той започна да работи и работеше. Но има друго нещо, което важи за много други текстилни фабрики. То е, че мраморните изделия, особено през време на войната, докарват един свършено малък процент печалби, а доставянето на германската армия, както и на българската, умирисано и друго свинско месо, всевъзможни боклуци, дава голяма печалба. Затуй ние виждаме един габровски фабрикант Беров, фабриката на който е освободена от реквизиране и сам той от войската, за да доставя дрехи на войниците, оставя само 3—4 стана на фабриката да работят, а той доставя свинско месо и всевъзможни други доставки на армията. 90% от нашите български индустриалци се занимават с това.

Председателят: Гсворете по предмета.

Г. Димитров: Аз изтъквам тия факти, за да ви докажа, че и тук случаят е такъв. Бива ли тогава Общинският съвет, имайки това положение предвид, да се съг-

лиява да бъде макар и временно — 6 месеца след войната — превърната тая мраморна фабрика в малка мисерна скотобойна, една работилница за консерви на месо? По този предварителен въпрос аз трябва да кажа, че Общинският съвет, веднъж дал място за дадена, определена цел по силата на Закона за насърчение на местната индустрия, той само има право да дава съгласието си да бъде употребено това място за друга цел. Още повече Общинският съвет би могъл да направи нещо в тая посока, ако се касаеше за създаване на нова постоянна индустрия, сродна или каквато и да е. Но тук се касае за използване на туй наше градско място за доставяне на консерви на германската войска или може би, както се казва тук — за гражданите, за добиване на един голям гешефт от страна на Слави Славов.

Вторият въпрос тук в случая е, бива ли Общинският съвет да се съгласи една сграда, създадена специално за мраморни изделия, да бъде тепърва приспособена за работилница за консерви? Очевидно нито сградата, нито местото, както е сега, може да се приспособи за една подобна цел. И от санитарна гледна точка по никой начин не трябва да се допуска превръщане на такова фабрично помещение за скотобойна и работилница за консерви. Никвко консервиране няма да има, а само клане, насичане и пращане да ядат германските войници. В протокола на финансовата комисия се казва: «Да му се разреши, ако това и това направи.» Но, господа, трябва да се знае предварително, че той няма да направи нищо през времето на войната.

Той трябва да построи цяла инсталация, ако искаме да бъде работилницата модерна; трябва да има подземен канал, който да се свързва с канализацията на града, пушекът трябва да го изведат нагоре и пр. Това никой няма да го направи. Той ще направи друго, което аз зная положително — ще тури в празното място около фабриката бараки, в които ще се върши всичко това, и вие ще отидете да правите санитарна ревизия, ще му налагате глоби, но това няма да помогне — той ще си прави гешефта. Имайки всичко това предвид, аз мисля, че Общинският съвет няма да постъпи разумно, ако се съгласи да разреши на Слави Славов да превърне своята мраморна

фабрика в работилница за консерви. И финансовата комисия е направила много зле, като е решила да ходатайствува пред съвета да даде таксва решение. Трябва да се тури край на тази експлоатация, която се върши в нештите места. Тук има градски места, на които е изменено предназначението, без да искат предварително разрешение, па и никой не ги е питал даже. И сега там се издигат големи сгради, които се дават под скъп наем, а са взети за една или друга индустрия. Не трябва обаче, когато ни сезират с въпроса, какъвто е случаят, ние сами да се съгласим да се измени предназначението на градското място. То е за мраморни изделия, такова трябва да си и остане. Г-н Славов да се остави и ако иска гешефти да прави, да ги прави не с градски места и с наши средства.

3. ПО ОТГОВОРА НА ПИТАНЕТО ОТ 10 МАЙ 1916 г.*

Доволен съм от този отговор, тъй като имам сведения, че известни притежатели на такива заведения, дето има келнери, използвали правилника за тия книжки за себе си. Но трябва да се изтъкне, че самите келнери нямат абсолютно нищо против един санитарен контрол върху тяхното здравословно състояние. Напротив, те често пъти са искали чрез своята организация²⁸ това и общината ще трябва да помисли по какъв начин да става тяхното преглеждане.

*Публикува се за първи път
по текста на стенографския
протокол от заседанието*

* Вж настоящия том, с. 63—64. (Ред.)

ЗА ТСЧНО ПРИЛАГАНЕ НА ЗАКОНА ЗА ЖЕНСКИЯ И ДЕТСКИЯ ТРУД

*Питане до министър-председателя
и министъра на търговията, промишлеността
и труда**

10 юли 1916 г.

Председателствующ И. Момчилов: Постъпило е запитване от г-н Георги Димитров, врачански народен представител, до г-н министър-председателя и до г-н министъра на търговията, промишлеността и труда, със следующето съдържание: (Ч е т е.)

«Докато силните и работоспособни български синове, откъснати от производителния труд, месеци вече са подложени на масово избиване по бойните полета, тук, във вътрешността на страната, заетите в индустрията работнически жени и деца понасят една безогледна експлоатация, която води неминуемо към бързо и пълно израждане цвета на нацията.

Със своите тежки икономически последици войната удвои и утрои за известни индустрии числото** на работещите жени и деца. И процентът*** на последните всекидневно се увеличава поради растящата мизерия на работническите и други бедни семейства, която принуждава все по-голям брой жени и деца да прибягват към наемен труд, за да се прехранят.

Текстилната и тютюневата индустрия, шивачеството и предприятията за войнишко облекло, цяла редица други производства се крепят днес почти изключително върху труда на жените и децата.

За господарите днес не съществуват абсолютно никакви ограничения при използването на женския и детския труд. Толкова повече че работническите синдикати, оказ-

* Публикувано (без първия абзац) в «Работнически вестник», № 68, 11 юли 1916 г., със заглавие «В защита на труда». (Ред.)

** В оригинала думата е поправена «процента». (Ред.)

*** В оригинала думата е поправена «числото». (Ред.)

ващи обикновено сериозна съпротива срещу безогледната експлоатация на тоя труд, сега са обезсилени поради изключителните условия и поради бруталното военно положение, което господарите тъй широко използват за себе си. Те употребяват на работа маса деца, по-малки от 12 години, т. е. под пределната законна възраст, и дори 7—8-годишни деца по 10—15 часа в денонощие. Те принуждават множество жени да работят и нощно време въпреки изричното запрещение на закона. Бременни жени работят често дори до последния ден преди раждането.

Това неограничено употребление на женския и детския труд, от друга страна, българските индустриалци и предприемачи използват, за да държат работническите надници на едно непоносимо ниско равнище при днешната чудовищна скъпотия на живота.

Никога досега не е било така необходимо да се прилагат строго съществуващите работнически закони — Законът за женския и детския труд, Законът за инспектората²⁹ и Законът за неделната и празнична почивка — и създаването на цяла редица други покровителстващи труда законодателни мероприятия.

Между това и малкото съществуващи у нас работнически закони са съвършено суспендирани. Няма никаква инспекция на труда. Никъде не се зачитат постановленията на Закона за женския и детския труд и Закона за празниците. Държавните органи не само нито помислят да направят нещо против това зло, но, напротив, сами насърчават, извинявайки се с войната, господарите да тъпчат работническите закони. И в самите държавни предприятия съществува същото престъпно отнасяне към работническите закони.

По тоя начин заради интересите на една шепа капиталисти се тласкат работническите маси към израждане, пресушават се изворите за развитието на производителните сили на страната и се създава за нацията една опасност, която по своите бъдещи последствия е равна на една вътрешна катастрофа.

Предвид на всичко това, от името на парламентарната група на Работническата социалдемократическа партия питам г-н министър-председателя и г-н министъра на търговията, промишлеността и труда:

1. Какви мерки възнамерява правителството да предприеме за точното прилагане на работническите закони и преди всичко на Закона за женския и детския труд?

2. Не намира ли за нужно да организира една сериозна инспекция на труда, като засега поне бъдат оставени на тая цел на разположение назначените инспектори на труда?

3. Какво стана с обещаните още в тронното слово от 1914 г. законопроекти за труда³⁰ и не мисли ли да ги внесе на разглеждане и приемане в сегашната извънредна сесия на камарата?

4. Не би ли дало съгласието си да се поставят на дневен ред още в сегашната извънредна сесия внесените в Народното събрание от парламентарната група на Работническата социалдемократическа партия законопроекти за изменението и допълнението на Закона за женския и детския труд и за инспекцията на труда*, приемането от камарата на които се явява една жизнена необходимост за запазването нацията от израждане и производителните сили на страната от разорение?»

Това запитване ще се даде в препис на надлежните г-да министри, които ще отговорят по него.

*Стенографски дневници,
LVII ОНС, II IC, 4з., 10 юли
1916 г., с. 44—45*

*Печата се по текста
на стенографски дневници,
сверени с оригинала*

* Вж брошурата «Законодателната инициатива на социалдемократията», С., Парт. соц. к-ца и п-ца, 1915. На с. 17—40 е поместен текстът на дванадесет законопроекта. (Ред.)

ЗА НЕЩАСТНИТЕ СЛУЧАИ ПО ТРАМВАИТЕ И ЗА ПОЛОЖЕНИЕТО НА ТРАМВАЙНИЯ ПЕРСОНАЛ

*Изказване в Софийския общински съвет**

13 юли 1916 г.

И друг път съм имал случай да изтъкна в съвета, че сключените поемни условия между общината и Дружеството на трамваите съдържат предимно клаузи, благоприятни за Трамвайното дружество, и твърде малко такива, които гарантират интересите на общината и на населението в София. Това си има своето обяснение, няма да се спирам върху причините. Фактът обаче е действително такъв. Но макар да са такива поемните условия, макар да са твърде малко поемните условия, които общината би могла да използва за защита на своите собствени интереси, за защита на здравето и интересите на софийското население, все пак, ако общината би използвала напълно правата, които си е запазила в тия поемни условия, тя може да направи, според мене, сравнително много повече от това, което досега различни постоянни присъствия са правили по отношение на Трамвайното дружество. Поемните условия предвиждат между другото изрично цяла редица задължения на Трамвайното дружество относително поддържането на трамваите и относително избягването на всички тия нещастни случаи, които обикновено стават при трамвайното движение. Така напр. в чл. 65 е казано: (Ч е т е.)

«г) Материалът и персоналът трябва да бъдат всякога достатъчно число, за да бъде гарантирана редовността на службата, и нужната резерва трябва да бъде всякога в готовност, за да заеме място при всяка евентуалност.

* Г. Димитров взема отношение по доклада на инж. Бояджиев, началник на отдела за електрическите трамваи. (Ред.)

д) Както материалът, тъй и персоналет трябва всеки път да бъдат в прилично състояние и концесионерът е длъжен да се съобразява безпрекословно и незабавно на заповедите, дадени по този случай.»

Казано е изрично това задължение на Трамвайното дружество; то не търпи никакво тълкувание, нито би търпяло някакво отклонение от страна на дружеството; то трябва да бъде изпълнено пунктуално.

Материалът и персоналет трябва да бъдат напълно в исправност, за да се избягнат нещастните случаи и нередности в движението. Концесионерът е длъжен да изпълнява всички заповеди по този случай от страна на общината, на кметството. Чл. 21 дава право на общината да упражнява контрол и да се бърка в работите на Трамвайното дружество, що се касае до случаи, които засягат интересите на Софийската община. Чл. 21 казва: (Ч е т е.)

«Общинското управление си запазва правото всякога да упражнява над концесионера пълен контрол във всяко отношение. По този случай концесионерът е длъжен да дава на натоварените с този контрол общински чиновници всички материални средства и улеснения за бързото и решително изпълнение на тяхната мисия, като оставя на разположението им нужния персонал»

— нещо, което сега не прави.

За да се избегне възползуването на Трамвайното дружество от външна протекция в случай на конфликт, чл. 18 предвижда: (Ч е т е.)

«Концесионерът се приравнява, в случай че е чужд поданик, към всички български граждани, вследствие на което и дава декларация, че се отказва от правото на консулска защита, което му дават капитулациите. Вследствие на това той се подчинява на всички полицейско-административни мерки и общински разпореждания, както и на всички закони и правилници, настоящи и бъдещи, имащи сила в страната.

.....*

Забележка: В гореизложените правилници, разпореждания и пр. влизат и всички предложения относително общинската

* Многоточие то е в стенографския протокол. (Ред.)

безопасност, сигнализация на трамвая, разни експлоатационни правилници и пр.; те се съставляват от кметството, което може да възложи на концесионера съставянето на част от тях, обаче те не могат да се приложат, нито да се изменят без съгласието на кметството.»

За да се принуди Трамвайното дружество да поправи навреме всички повреди, които се случват по трамваите, чл. 14 постановява: (Ч е т е.)

«Кметството има право през последните 10 години на концесията да удържа пропорционално и ежегодно от сумите, дължими за осветление, една достатъчна сума, за да може да се образува при изтичането на концесионния срок един фонд за подновление от 300 000 лв. Ако предприемачът откаже да поправи доброволно нужните капитални поправки или подновявания, кметството ги извършва с този фонд за предприемачова сметка.»

Господа! Аз няма да цитирам и други членове, които дават тоже цяла редица подобни права на общината. Питам се обаче: изпълняват ли се тия поемни условия от Трамвайното дружество, което експлоатира вече толкова години трамвайната мрежа? И аз бих казал, то има изключителни привилегии, каквито рядко друга чужда компания тук, в София или из България, има. Не само сега, когато времето е изключително, когато се намираме във война и когато Трамвайното дружество все още може да прави известни възражения, че не може да доставя отвън така лесно и сигурно необходимите материали за поправка и подновяване на трамвайното движение, но вие си спомнете, че и преди Балканската война, и след нея ние констатирахме все същото. Трамвайната мрежа от ред години не е подобрена, не е разширена нито с един метър; трамвайните коли процентно не са увеличени. Ето 10—15 години те са в едно и също количество. Станаха изменения, махнаха се коли, които са за бракуване, обаче числото им не се увеличи. Движението в София расте всеки ден, населението се увеличава много бързо, а подвижният материал, който е употребяван преди 10—15 години, се употребява и сега. Г-н началникът вероятно няма точни сведения, не е имал възможност да ги събере, но по положителни данни аз твърдя, че в този момент

най-малко 80% от трамвайните коли, които са в движение, са негодни и ако се спазват всички технически изисквания за движението на трамвайните коли в София, те немедленно трябва да се изхвърлят; за да не кажа повече от 80% — най-малко 80% са такива. На много коли спиралките са развалени, други части също са развалени и всички, които си служим с тия трамваи, виждаме ги всеки ден — те са разхлопани, не могат да спрат, където трябва, движат се по един съвършено непоносим начин и всеки момент може да стане нещастие с такива трамвайни коли. Самите линии, по които се движат колите, са тоже поуредени, не ги поправят. И нека не се извинява дружеството с туй, че няма персонал за поправяне на тия линии. Напротив, правят се големи икономии, господа, както от непоправянето на трамвайните линии, така също и от употребяването на развалени коли. Дори и тези коли, които с известни поправки могат да бъдат употребявани за известно време, и те не се поправят. Г-н началникът може да отиде да види в депото на трамваите функционирането на оная работилница, която е необходима за поддържането на трамваите всеки ден и която трябва да се намира под негов контрол. Там има 2—3-ма души, които се въртят, и при най-голяма псевреда могат да поправят нещо. А работници сѐ могат да се намерят. Но Трамвайната компания се освободиха работници от посипна служба, за да поддържат движението. Тя не може да се извинява, че няма работници, които да поддържат материалите в такова състояние, в каквото се намират; сега те сѐ повече и повече се повреждат, а, от друга страна, има недостатъчност на коли. Трамвайните коли би трябвало да бъдат най-малко удвоени по всички линии, особено на Княжевската, «Пирот—Подуяне» и «Граф Цинатиев», важните артерии на София, за да се удовлетвори що-годе нуждите от обслужване с трамваите. Всяка трамвайна кола от сутрин до вечер е препълнена. Вие ще кажете, че сега Трамвайното дружество няма физическа възможност да увеличи числото на колите. Но това ограничаване не е от днес; то е от миналата година, през лятото, през м. юли; тогава нямахме война и можеха да се доставят, но не бързаха да ги доставят, защото Трамвайното дружество прави своята сметка много добре за

себе си — с този подвижен материал то туря двойно количество пасажери. Извън тези 20—25 места във всяка трамвайна кола има 25 или 30 души, които стоят прави, натъпкани като сардели. Значи със същите трамвайни коли, със същите ватмани и кондуктори, със същите разноски добиват се двойни приходи от колите, а има случаи — много често и тройни приходи.

.....*

Тия данни най-добре потвърждават факта, че Дружеството на трамваите със същия подвижен материал, който е доставил по-отрано, има двойни приходи с тенденция да се утроят при тази недостатъчност на колите. При това масово натрупване на пасажери в трамвайните коли нещастията са неизбежни и много погрешно е да се смята, че публиката е, която не се подчинява на заповедите на кметството, и следователно тя би трябвало да носи отговорността за тия нещастия. Че нашата публика си е въобще недисциплинирана, това си го знаем, че не е достатъчно навикнала да се пази от трамвая, то е понятно за един голям европейски град, какъвто става София. Но да се стоварва вината главно на публиката е съвършено неоснователно и неуместно. При всички тия случаи на катастрофи, на нещастни случаи, които се изброяват за миналото и сега, твърде малък процент се дължат на невниманието на пасажерите или на несъобразителността и недисциплинираността на публиката. Грамадната маса нещастни случаи се дължи или на това, че колите са повредени и не могат навреме да спират, където трябва, или поради туй натрупване на пасажери, които имат нужда да си услужат с трамвая, бързат да се качат и често пъти при качването или слизането стават жертва. Казва се за един евреин, който бил повлечен на ул. «Пиротска». Как да не бъде повлечен, когато както винаги колата до дъно е била препълнена с публика и едва успял да стъпи на стъпалото, той е бил повлечен. Това са най-честите случаи. Следователно излагат се на сериозна опасност здравето и животът на населението, което трябва да си услужва с трамваите, заради интересите на една частна компания, която има всичката сметка в случая да удвои

* Многоточие то е в стенографския протокол. (Ред.)

и утрои своите приходи със самия подвижен материал. Трябва да се подчертае, че възражението, което компанията би направила днес наново, че тя не може да достави необходимите трамвайни коли, основателно е само едно изъяснение, че сега по-скъпо би коствало доставянето на тия материали. Но даже и по-скъпо да костват, ние не можем да освободим компанията от задължението да ти достави само защото били по-скъпи, имайки предвид, че с недоставянето на тия трамвайни коли и подвижен материал по трамваите се заплашва здравето и животът на населението в София. Общината е длъжна да наложи на Трамвайното дружество да достави не само ония коли, които са недостатъчни, но да достави от Австрия и Германия, дето има фирми, които направо биха доставили тия материали. Г-н Бояджиев много добре знае, че сега има такива фирми. . .

Докладчик инж. Бояджиев: Аз го казах това.

Г. Димитров: . . . и сега, които макар и по-скъпо, не може да доставят необходимите материали. Не може да има никакви извинения за Трамвайното дружество и никакво толериране от наша страна не би трябвало да се допуска, щом се касае за здравето и живота на ссфийското население. Едно грамадно количество жертви има вече и нужно е най-после да се тури край на това престъпно обогатяване на трамвайната компания за сметка на здравето и живота на 150-хилядното население на Ссфия.

Има друг един въпрос, който е тоже важен. Касае се за удвояване линията към Княжево. Защо не се направи? Защо, когато е имало решение и е получено съгласието на Трамвайното дружество по-рано, не се е построила?

Г. Вазев: Хората построиха нови железници.

Докладчик инж. Бояджиев: За Княжевската линия няма решение, г-н Димитров. Чл. 63 казва изрично, че когато се увеличава движението, кметството има право. . .

Г. Димитров: Вие казахте, мисля, че дружеството е било съгласие за това.

Докладчик инж. Бояджиев: Да, но понеже релсите, които са поръчани, са спрени в Германия, а други не могат да се намерят, това ще се отложи.

Г. Димитров: Нима няколко километра релси не могат да се намерят? Направиха се, както каза г-н Вазов, нови линии с десетки хиляди километри, а Трамвайното дружество с наше съдействие и със съдействието на правителството не може да намери няколко километра релси, откъдето могат да се доставят такива. Единствено място, дето лятно време отиват хората на почивка, е Княжево; голяма част от софийското население живее там и то става едно предградие на София. Може ли тогава трамвайната линия да остане в такова състояние, в каквото е сега? Абсолютна необходимост е да бъде удвоена линията и да се намерят коли, за да бъде редовно движението за Княжево от сутрин до късна вечер. Защо няма никакво разширение на трамвайната мрежа вътре в града, а имаме краища, които са откъснати от трамвая? От него се ползува само една част от софийското население. Един голям въпрос за Софийската община е свързането на крайнините на града с трамвай, дето живее голяма част от населението, което трябва да си служи с тях, защото голяма част от работниците отиват на работа и се връщат уморени. Тъй служат трамваите на Запад по големите европейски градове. На какво прилича това у нас? Една линия «Пиротска» до еди-къде си, една «Граф Игнатиев» до еди-къде си. Линиите по тия улици трябва да се продължат, градът да се свърже с една по-широка, по-добра, по-интензивна трамвайна мрежа, за да се улесни движението на хората, сношението им и извършването на техните работи. Трамвайното дружество в експлоатацията на трамваите е отишло дотам, че то вече не чувствава никакъв интерес в подобренieto и разширението на трамвайната мрежа. Неговият интерес е да пази status quo-то; то е най-благоприятното — малко линии, малко разходи, много приходи. Хората се увеличават, движението расте, трупат се, качват се един върху друг и дружеството ще си трупа печалби. Ето, цифрите са налице.

Докладчик инж. Бояджиев: Има увеличение.

Г. Димитров: Общината не може равнодушно да се отнася към това положение на трамваите. Ако една колосална глупост, според мен, е извършена навремето, чак тая експлоатация е дадена на частна компания, а не об-

иницатата сама да я вземе в свои ръце и да организира трамваите, тъй както диктуват интересите* на общината и населението, не могат да се вършат нови глупости сега, и да се поддържа едно състояние по трамваите, което е неопоросимо и от гледище на интересите на общината, и от гледище на интересите на здравето, живота и сигурността на населението в София. Могат ли да се вземат ефикасни мерки в туй отношение? Аз ви прочетох тия членове от поемните условия, а могат да се прибавят и някои нови пояснения — а това ще потвърди всеки юрист, — че ние имаме основание като община да наложим на Трамвайното дружество поправката на линиите, подобрение на колите, доставяне на достатъчно количество трамвайни коли, регулярното им движение и вземане на всички мерки до най-големи подробности за осигуряване безопасното ползуване на софийските трамваи. Дето се констатира нужда от разширение на трамвайните линии, ние имаме повод да заставим дружеството да ги разшири или пък да искаме удвояването им там, дето се окаже нужда.

Докладчик инж. Бояджиев: Има едно решение на съвета да не се дават на концесия нови улици. За разширението на мрежата съветът ще бъде своевременно сезиран.

Г. Димитров: Във всеки случай имаме право да наложим на дружеството това, защото няма никакво разширение на мрежата вътре в града, а имаме краища, които стоят откъснати от трамвая.

Д-р Г. Калинин: Ако тази компания не се съгласи, ние няма можем да наложим на. . .

Г. Димитров: Във всеки случай имаме право. За съжаление, то не е тъй абсолютно силно изразено в поемните условия, както би трябвало да бъде. Но във всеки случай то съществува и общината е длъжна да го изпълни. Годици подред тая трамвайна компания е била фабрицирана и никога тя решително не е заставяна да изпълни поемните условия; тя винаги е намирала извинение да избегне от изпълнение на задълженията, които сама тя е поела навремето чрез тия поемни условия. Несигурността на движението на трамваите зависи не само

* Думата е пропусната в стенографския протокол. (Ред.)

от линията, не само от здравината на трамвайните коли, значи от инсталацията на подвижния и неподвижния материал по трамваите, ами още и от персонала, който обслужва трамваите. Понятно е, че за ватмани по трамваите се наемат лица, които не са подходящи за работа, които не умеят да вършат една подобна деликатна и отговорна служба, или ако те, макар и подходящи и подготвени, са поставяни при изключителни условия на работа — по 10—12 и 15 часа, както е сега, те достигат до едно състояние на прекомерна умора. Понятно е, че такива ватмани ще имат случаи през деня, когато вследствие на своята умора стават разсеяни, недостатъчно внимателни и пр. и без да щат, очевидно излагат и себе си, и пасажерите, които карат, на опасност. Мислите ли вие, че тия трамвайни служещи — това са възрастни работници по трамваите, че при такъв един работен ден, при такова едно изтощение, в тия горещини, в които ние не можем два часа да заседаваме спокойно тук, а те са принудени цял ден да карат трамваите срещу една надница с 2—3 $\frac{1}{2}$ лв., с големи семейства, могат да разполагат с необходимите физически и духовни сили, с необходимите бодрост и внимание за тая отговорна служба, която изпълняват. И когато станат нещастия, ще кажат: «Ватманът не е внимавал, ватманът е гледал на друго място», без да се замислят, че той е бил страшно много уморен, че той може би цели дни е ял много зле, че е с разстроено здраве, че е обзет от грижи всецяло за прехраната на своето семейство и очевидно твърде малко внимание му остава да гледа себе си и работата, която върши през деня. И забележете, че Трамвайното дружество се извинява с това, че няма добри работници, и затуй сега взема деца и пр. Имаме сведения, че то уволнява работници възрастни, способни, дългогодишни само защото те били неприятни на управлението, защото те като организирани са с по-високи претенции, искат увеличение на заплатите, искат намаление на работното време, известен ред в положението. Затова управлението под най-благовидни и различни поводи и мотиви ги изхвърля, дори сега, през време на войната, като взема момчета, които нямат никакво чувство на отговорност и които не знаят какво става с тях, които мислят, че това е забавачница, а това,

косто те вършат — забавление. Разбира се, такъв един персонал от кондуктори и трамвайни служещи не може добре да обслужва трамваите. И една от причините за нещастията, които стават, е и това, че персоналът е недобре поставен, че е недобре подбран и че самата Дирекция на трамваите просто произволничи, играе си всеки ден.

Напомни се тук за болничната каса. Позволете ми, господа, да имам положение, което ми дава всичката възможност да знам до най-големи подробности туй, което става по трамваите, и специално за службата по болничната каса. Директорът вика двама от трамвайните служещи като представители на всички, без обаче някой да ги избере — на трамвайните служители не е казано нищо за това, — и казва: «Лекарствата са много скъпи. Дружеството на трамваите не може да понесе такава голяма жертва. Необходимо е медицинската помощ, която се дава, да бъде ограничена само за работниците. Подпишете този протокол.» Смят ли да не подпишат? Казват му: «Г-н директоре, почакайте да кажем на нашите другари.» — «Не може! Вие трябва да подпишете, защото още днес това трябва да бъде пратено в общината.» Пратено ли е или не и дали е имало нужда да бъде веднага пратено — не знам, но фактът е, че тия лица са принудени да подпишат. Казано им е: «Ако вие не подпишете — вие сте войници, освободени сте и сте в София при своите деца и жени, — утре ще се намерите на фронта.» Нима директорът и неговите хора не могат всеки момент да намерят повод да изгонят един служещ и да го пратят на фронта? Никога може да се намери най-малък повод да се предствин така, че този човек да бъде непременно пратен на фронта. Страхът от това е накарал тези двама хора да подпишат нещо, което те не са поддържали, а още повече техните другари, които очакват от Трамвайното дружество да получат медицинска помощ не само за себе си, ами и за техните жени и деца. Ако това не е изрично казано в правилника, то е изпуснато, така се разбира навсякъде, където има болнична каса. Няма никъде изключение. Откъде накъде сега си позволява Трамвайното дружество да прави туй, още повече че фондът, който го има за тая цел, е наполовина взет от удръжките от заплатите на работниците, че това е фонд на самите работ-

ници фактически и Трамвайното дружество не може да разполага с него тъй, както иска. Във всеки случай този факт показва, от една страна, че Дирекцията на трамваите си позволява всевъзможни безобразия и произволи спрямо работниците и по този начин тя е изгубила най-добрите сили от трамваите през течение на години и само този, който не може да намери по-добра работа, е принуден да остане там, а трамваите изискват, както това е и в другите страни, един постоянен, обучен, дисциплиниран, добре поставен и обезпечен персонал. Дирекцията на трамваите не се интересува от това. Нещо повече, тя е успявала досега чрез вашите агенти да представи така, че да излезе, че виновен е . . .*, че пострадалият е бил пиян, в нетрезвено състояние, че често пъти не е . . .*

Докладчик инж. Бояджиев: Напротив, всички експерти доказват, че трамваите са виновни. Но общината не може да направи нещо повече от това, което е направено в това отношение.

Г. Димитров: Моля Ви се, за всеки подобен случай се предвиждат глоби.

Докладчик инж. Бояджиев: За нещастие няма глоби, г-н Димитров.

Г. Димитров: Предвиждат се.

Докладчик инж. Бояджиев: Глоба има за нередовности.

Г. Димитров: За нередовности и за нещастия. Поради систематически нещастия може да се отнеме концесията. То е предвидено тук.

Докладчик инж. Бояджиев: Няма такава нещастие.

Г. Димитров: Трамвайното дружество не е поставено пред такава дилема да достави това, което е необходимо. С една реч, трамваите и персоналят по тях се поставят в едно положение, което е независимо, и общината в никакъв случай не трябва да го търпи по-нататък. Ето защо аз предлагам Общинският съвет, имайки предвид това изложение, което се направи от г-н началника за състоянието на трамваите**, знаейки в какво положение се намират трамваите и самият персонал, да бъде поставено дружеството в най-непродължително време да извади

* Многоточията се в стенографския протокол. (Ред.)

** Вж *Състоянчето* на софийските електрически трамваи. — «Софийски общински вестник», № 17, 4 октомври 1915 г., с. 4—6. (Ред.)

всички тия повредени трамвайни коли, които са за бракуване, да достави необходимото количество нови трамвайни коли, да се удвои Княжевската линия, което е една необходимост, да се обмисли въпросът за разширението на трамвайната мрежа и да се подобри положението на персонала по трамваите. Едно ефикасно подобрене и още всичко друго би било да се действа от страна на общината да бъдат увеличени заплатите на работниците, както те искат, поне с 1 лв. дневно, защото заплатите на тия възрастни трамвайни работници*, главно на ватманите, едно увеличение от 3,50 на 4,50 лв. не би било достатъчно при тая скъпотия на живота, но поне до известна степен би задоволило най-елементарните техни нужди. Без такова увеличение на заплатите абсолютно невъзможно е избягването на тия нередовности и нещастия, които сега стават по трамваите, и още по-тежките последствия, които могат да се явят по-нататък в бъдеще. Аз поддържам, че общината има право да се намеси и че тя трябва да мотивира своята намеса и в полза на персонала с мотив, че това се налага от интереса да се установи една сигурност по движението на трамваите. Ние искаме да има персонал по трамваите добре поставен, добре платен, защото по този начин по-сигурно ще бъде, че ще се избягват нещастията и нередовностите, които се случват по трамваите. Изхождайки от интереса на самото население, на общината, ние имаме право да се намесим пред Трамвайното дружество и да настояваме да се направят всичките реформи, да бъдат увеличени заплатите на работниците и да се поставят при положение, което би им дало възможност да изпълняват добросъвестно своята служба. Трамвайното дружество може да прави много и различни възражения. Обаче тия възражения ще бъдат от чисто формален характер и те не могат да имат абсолютно никакво сериозно значение за общината, те не могат да бъдат подкрепени достатъчно и от постановленията на поемните условия, защото духът на поемните условия дава право на общината да се намеси. Едно подобно намесване е необходимо, след като толкова години досега Трамвайното дружество е било фаворизирано. То

* Думата е пропусната в стенографския протокол. (Ред.)

е толкова по-необходимо днес, като се има предвид обстоятелството, че Трамвайното дружество и неговите хора тук са твърде много насърчени от тая фаворизация, която твърде много са добили от страна на Софийската община. Имаме случаи в нашия Общински съвет — и аз го изтъкнах и подкрепих с факти — не бих желал днешният Общински съвет да държи подобно поведение към Трамвайното дружество — на едно възражение, което се прави най-сетне от дружеството за невъзможността да направи необходимите промени и. . . това, че секцията на дружеството тук нямала възможност да кореспондира със своите централи в Белгия. Това нас в случая не може да ни интересува. Дали те кореспондират със своите централи или не, това за нас не е важно и не може да бъде важно. Дружеството експлоатира софийските трамваи, то печели от тях и тези, които са останали тук, които отговарят, тъй да се каже, за експлоатацията на това предприятие, те трябва да поемат риска за тия промени, които са необходими, които не могат да се протакат. А какво те ще правят със своята централа, то е тяхна работа, която нас не интересува. Нито ние сме предизвикали, нито зависи от нашата държава изменението на туй положение, което е създадено в Белгия, да не бъде тя окупирана и да бъде централата свободна да се сношава със своите секции тук или на друго място. От нас това не зависи. Това, което зависи от нас, е да се възползуваме от предписанието на поемните условия, за да запазим интересите на общината и здравето на софийското население, на ония софийски граждани, които в качеството на работници карат трамваите просто денонощно. Прочее аз настоявам да се изоставят настрана всички тия формални възражения, които могат да се правят от страна на дружеството и Общинският съвет с необходимата решителност и категоричност да реши, че има право да се намеси и в интереса на общественото здраве в София, и в интереса на трамвайното движение — както за радикални промени в подвижния материал на трамваите, така и за едно подобрене положението на трамвайния персонал.

.*

* Съкратени изказвания на Г. Вазов, Г. Қалинков и И. Спирков. (Ред.)

Г. Димитров: Г-н председателю! Искам да отправя един въпрос към г-н докладчика.

Председателствующ. Ив. Желязков: Имате думата.

Г. Димитров: Чл. 14 дава право на кметството да удържи през последните 10 години пропорционално изместна сума, от която да се образува фонд максимум до 100 000 лв., който ще бъде употребен, когато експлоатацията се вземе от общината. (Ч е т е.)

«Ако предприемачът откаже да направи доброволно нужните капитални поправки или подновявания, кметството ги извършва от този фонд за предприемачова сметка.»

Това право за общината запазено ли е?

Докладчик инж. Бояджиев: Запазено е.

Г. Димитров: Наистина съществува страх, че като се избере комисия, работата ще се протака много. Обаче, както следва работата, тук една подобна комисия е необходима. Затуй може да се избере такава една комисия, която да проучи основателно експлоатацията на трамваите, положението на трамвайния персонал, и всички тия области, които засегнахме сега тук, в дебатите, като общо Постоянното присъствие бъде натоварено заедно с тия комисия да направи всичко необходимо, преди още да бъде свикано заседанието, за изслушване рапорта на тия комисия, за прилагане поемните условия, защото Постоянното присъствие и без решение от съвета е длъжно да приложи тия условия; това то би трябвало да направи всеки момент. Така че това, което Постоянното присъствие може и трябва да направи, да го извърши, без да чака доклада на тая комисия в съвета, а докладът да бъде направен не по-късно от един месец, когато наистина бихме могли с новите данни и факти, които ще имаме, да се занимаем с въпроса и да вземем окончателно решение. Тъй че аз поддържам да има такава една комисия и да се даде възможно по-къс срок за нейния рапорт, като Постоянното присъствие извърши всичко необходимо.*

Публикува се за първи път по текста на стенографския протокол от заседанието

* Предложението на Г. Димитров се приема. Избрана е комисия от 11 души (общински съветници и кристи), в която той влиза като представител на общинската група на БРСДП (т. с.). (Ред.)

В ЗАЩИТА НА СЛУЖЕЩИТЕ В ЧАСТНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ

Др. Г. Димитров депозира в Народното събрание следното питане*:

Повечето от частните предприятия — застрахователни и акционерни дружества, банки, кантори, фабрики и пр., продължават да функционират и през време на войната, добивайки почти същите печалби, както и по-рано, а някои от тях и много по-големи.

Публикуваните досега в «Държавен вестник» техни баланси за 1915 година**, четири месеца от които са прекарани във война, показват ясно това. Така *дружеството на Съединените тютюневи фабрики* при един капитал от 5 000 000 лв. има чиста печалба 2 586 429 лв., или кръгло 50%; *Акционерното дружество за международни транспорти* при капитал 100 000 лв. има чиста печалба 82 867 лв. — или 82%; *Акционерното дружество «Сапун» — Русе*, при капитал 200 000 лв. има чиста печалба 50 066 лв. — или 25%; *Акционерното дружество за фабрикация и експорт на тютюни в Русе* — има 16% печалба; *Кредитната банка «Гирдан»* — 14%; *Търговско-акционерното дружество «Земледелец» в Стара Загора* — 13%; *Електрическото дружество за София и България* — 12%; *Дружество «Нафта»* — 11%; *Генералната*

* Питането е до министъра на финансите и до министъра на търговията, промишлеността и труда и е с дата 14 юли 1916 г. Подписано е от Г. Димитров и е обосновано от него в Народното събрание на 21 юли с. г. Вж настоящия том, с. 116—130. (Ред.)

** Вж «Дъжжвеч вестник», № 40, 52, 75, 76, 81, 86, 99, 100, 111, 113, 116, 118 и 1:1 от 20 февруари, 5 март, 15, 17 и 26 април, 2, 18 и 19 май, 3, 6, 7, 13 и 16 юни 1916 г. (Ред.)

банка — 12%; Българска банка и търговско акционерно дружество — 11%; Акционерното дружество «Постоянство» — 15%; Модерен театър — 13%; Търгозското париходно дружество — 11%; Търговската банка — 10%; Софийската банка — 10% и пр.

И тия печалби фактически са далеч под действителните, тъй като обикновено въпросните дружества и предприятия прехвърлят голяма част от печалбите си в разни «резерви», «запасни» и други фондове и минават за амортизация почти винаги по-големи проценти от тия, които се смятат за нормални.

През текущата година печалбите на много от тия дружества и предприятия са несравнено по-големи поради създадените от войната благоприятни за тях условия.

Между това* въпросните частни предприятия със съвършено редки изключения не плащат абсолютно нищо на своите мобилизирани служещи и работници. Семействата на последните, за разлика от държавните, окръжни и общински служещи, са принудени да разчитат сега, през време на войната, само на незначителната и нередовна държавна помощ и вследствие на това понасят извънредно големи лишения и страдания.

А основателно и справедливо би било да се задължат стопаните на тия предприятия да плащат и през време на войната заплатите на своите служещи и работници, които години подред със своя труд са им създавали печалби и които са прекъснали работата си не по своя вина и не за свои цели, както това е направено в някои други държави, които наложиха на частните предприятия да се грижат за издръжката на своите мобилизирани служещи и работници, с което същевременно те се освободиха от грижата да дават помощи на семействата и на тия служещи и работници.

Предвид на всичко това от името на парламентарната група на Работническата социалдемократическа партия нилям господин министъра на финансите и господин министъра на търговията, промишлеността и труда:

Не намират ли за необходимо да внесат още в сегашната извънредна сесия на камарата специален законо-

* В оригинала «поради това». (Ред.)

проект за уреждането на тоя въпрос в смисъл — да се задължат функциониращите през време на войната частни предприятия да плащат заплатите на своите мобилизирани служещи и работници?

В. «Работнически вестник»,
№ 69, 15 юли 1916 г.

Печата се по текста
на в. «Работнически вестник»,
сверен с оригинала

В СОФИЙСКИЯ ОБЩИНСКИ СЪВЕТ

17 юли 1916 г.

1. ИЗКАЗВАНЕ ПРОТИВ РАЗГРАБВАНЕТО НА СОФИЙСКАТА ОБЩИНСКА МЕРА

Г-н председателю, на тези данни* държите, че са съвършено верни, нали?

Председателят: Верни са. Аз ги зная не отсега, а отпреди 4 години.

Г. Димитров: Аз имам известни сведения, които не се схождат напълно с това. Преди всичко спорът между Софийската и Илиенската община за това място не е разрешен.

Председателят: Да, спорът съществува.

Г. Димитров: Съществуват достатъчно доказателства, че тая мера е на Софийската община, обаче, както виждате, и през рекичката, и зад рекичката това минава във фактическо владение според данните, които Вие имате, на Петър Сотиров. И мястото, за което общината претендира. . .

Председателят: Но въвн от това общината има още място до шосето.

Г. Димитров: Зная. Спорът се отнася и до него. Сега ми мисля, че не ще бъдат достатъчни само тия данни, които Вие сте събрали за положението на имотите на Петър Сотиров, а трябва да се види и състоянието на този

* Г. Димитров има предвид обясненията на кмета Р. В. Радев, направени в отговор на следното негово питане: «Известно ли е на Постоянното присъствие, че г-н П. Сотиров, който има мелница в с. Надежда и който е получил известно количество земя, последователно и мълчешката е започнал да прилагане от общинската мера между неговата мелница и Ломското шосе, за да бъде зличени старите граници и може би един ден ще предяви върху общинската мера право по давност на владение.» (Вж краткия протокол от заседанието на 17 юли 1916 г., публикуван в «Софийски общински вестник», № 8, 13 август с. г., с. 8.) (Ред.)

спор между нашата и Илиенската община, като се направи необходимото да влезе и тази част в софийската мера̀, както се установява с множество данни от по-рано, че действително то е било в кръга на софийската мера̀. Искам да кажа тук, както и във всички други случаи, че Постоянното присъствие трябва да вземе необходимите мерки, за да се предотврати по-нататъшното разграбване на софийската мера̀ от когото и да е.

Председателят: Засега нямаме такива случаи. Сега ги по-строго преследваме.

Г. Димитров: Собствено, засега нямаме това като масово явление. То е вярно. Но аз мога да ви посоча по този случай известни факти, които показват, че заграбването продължава, обаче в ограничен размер — от време на време и от случай на случай. Например бездомнишкият квартал при Захарната фабрика постепенно нараства. Аз не зная дали вашите органи следят тая работа внимателно, но аз зная, че от месец на месец по 10—20 м отива все по-нататък по посока към линията, която минава покрай Захарната фабрика; кварталът расте. Тъй щото желателно е да се вземат мерки да престане окончателно това разграбване на софийската мера̀.

С. Ковачев: Състоятелни граждани ли заграбват или работници?

Г. Димитров: Заграбват обикновено по-имотни хора и такива, които дават може би на работниците в началото пари да си построят една малка къщичка, за да им вземат после и къщичката.

2. ИЗКАЗВАНЕ ПО ПОВОД ПРЕКРАТЯВАНЕТО НА ОБЩИНСКИТЕ ПОМОЩИ ЗА НУЖДАЕЩИТЕ СЕ ВОЙНИШКИ И ДРУГИ СЕМЕЙСТВА

Един предварителен въпрос, който би се повдигнал при това изложение на изразходваната сума за подпомагане на войнишките и други семейства в София, то е — на какво основание Постоянното присъствие си е позволило само, без решението на Общинския съвет да спре изплащането на помощите в началото на м. март? Ако Постоянното присъствие поддържа това, което г-н контрольорът изказва като мнение в прочетеното изложение

тук, то не остава нищо друго освен своевременно, още преди изтичането на февруари, в нашата януарска сесия да сезира Общинския съвет с този въпрос и да иска неговото съгласие да бъдат прекратени от началото на март помощите, за да може този остатък от 600 и толкова хиляди лева, който имаме, да се дава през зимата или есента. Постоянното присъствие не направи това тогава, не го направи и по-късно, а мълчаливо е посегнало да прекрати помощта, без да има решението на Общинския съвет. С това Постоянното присъствие е навлязло в правата на Общинския съвет, то е посегнало да разреши въпроси, които могат да бъдат решени само от Общинския съвет, то е превишило своите права в случая и по този начин е създавало един прецедент съвсем опасен и в бъдеще в управлението на нашата община. Щом нашият Общински съвет реши един установен ред, по силата на даден правилник, от средствата по един специален заем да се подпомогнат войнишките и други семейства, спирането на тях помощи можеше да последва само по решението на Общинския съвет, нито контролърът имаше право да иска на своя глава прекратяването на помощите, нещо, което фигурно и той не може да иска, защото знае, че той не може да направи това, нито Постоянното присъствие е имало право да дава това нареждане. И нашият контролър, и Постоянното присъствие, доколкото те могат да понесат вината за прекратяването на помощите от началото на март, са постъпили съвършено неправилно и некоректно. Общинският съвет не може да одобри една подобна практика, защото то би значило Постоянното присъствие да остане с развързани ръце, да нарушава всички не си права, които са от компетентност на Общинския съвет.

На второ място, има друг един въпрос в свръзка с прекратяването на помощите. Постоянното присъствие е намерило за уместно да прекрати помощите. Прекратява ги. Но това никому не се съобщава — нито на семействата, нито нам тук, в Общинския съвет, нито на заинтересованите, че от еди-коя си дата Софийската община по тях и тия съображения престава да дава помощта, като там помощ ще я. . . . * еди-кога си. Нищо подобно. И

* Милготачието е в егезографския протокол. (Ред.)

ние знаем, че тия бедни и нещастни жени в София ходиха в комисарствата и през март, април и май, и досега чакат да получат помощ с надежда, че ще я получат. В комисарствата им съобщават, че помощта не е прекратена, тя ще се изплати, само че по-късно. А вие си спомнете, че в общинската сесия на месец май на едно мое питане* до г-н председателя по прекратяването на помощите се отговори, че помощите за март не са изплатени — не защото кредитът, предназначен за тая цел от заема, е изчерпан, а по чисто счетоводни причини. От отговора на г-н председателя аз заключих, па и целият съвет е останал с убеждението, че помощите не са прекратени, поне за м. март, че ще бъдат непременно платени, но че плащането им е прекратено само по чисто технически причини, които чаках да бъдат премахнати за 10—20 дни и помощта да бъде изплатена. Разбира се, че още в онзи момент Постоянното присъствие е било предприело нещо по даването на помощта. Във всеки случай помощите за март не са дадени; те са прекратени от началото на март. Аз намирам, господа, че и тук Постоянното присъствие е постъпило съвършено неправилно и особено в един момент, когато масата от населението в София през време на войната е при такава една чудовищна скъпотия, тя търпи бедствия, каквито никога досега не е понасяла. Няма защо общината да допринася каквото и да е раздразнение, да притурия към чашата на горчивините с едно или друго свое действие. Повтарям да кажа — най-малкото, което общината трябваше да направи тогава, то е да сезира Общинския съвет за прекратяването на помощите и да обяви това прекратяване на населението. Постоянното присъствие не направи това нито пред Общинския съвет, нито като една информация, тъй да се каже, за успокоение на населението и заинтересованите семейства.

Сега иде въпросът по същество. Когато Общинският съвет решаваше да се сключи един заем от 2¹/₂ милиона лева, ние разбрахме, че тая помощ ще бъде една помощ регулярна през време на войната, защото причините, които налагат тая помощ, няма да бъдат премахнати след

* Вж настоящия том, с. 26—29. (Ред.)

2—3—5—6 месеца, а, напротив, те могат да се натрупват, да се увеличават с продължението на войната. Както това е в други страни, така и у нас, ние не можем да разчитаме на някои надземни сили, които тъй благотворно биха подействували върху живота на София, щото след няколко месеца да стане излишна нашата помощ. Знаейки, че тя ще бъде толкова необходима на десетия месец, колкото е необходима и в началото, когато решавахме за нейното даване, ние искаме, щото заемът да бъде $2\frac{1}{2}$ милиона лева. Даже ако беше утвърден този заем от $2\frac{1}{2}$ милиона лева, ние разчихме, че в случай на недостиг общината ще потърси по-нататък нови средства, било от нов заем, или друго, но да бъде продължена помощта, дадена от общинското управление. Тогава беше общо убеждение, че с това общината поема голям риск, че това е едно бреме за общинските финанси, които са и без това много разнообразни, че в общинския бюджет би се отворила една дупка, която би увеличила дълга на общината на 60 милиона лева. Но това е една наложителна грижа, която общината не може да избегне, ако иска да изпълни своя дълг, и затова ние се нагърбихме с подобен риск. Помощите се даваха през зимните месеци, но те бяха толкова необходими и през март, април, май — аз трябва да кажа, за разлика от г-н контрольора в неговото изложение, и сега, през летните месеци. Нека не си правим илюзии, господа, че през летните месеци би могло да се намери работа. Това не е вярно; то може да е вярно само за известна част работници, за известни лица, то може да е вярно например в селата за известен период — коситба и пр., когато известна категория хора, които могат да работят, имат работа на една значително висока надница в сравнение с миналото. Но за страната, за големите градове и центрове като София това положение съвсем не стои така, а трябва да се има предвид, че тези войнишки семейства преди всичко, на които нашата община даваше допълнителна помощ към държавната, това са семейства, състоящи се от жени и деца, които не могат да работят, дори да би имало някаква работа. Ние не можем да заставим жена, която има кърмаче на гърдите си или няколкогодишно дете около себе си, да го вземе или да го остави, за да отиде на работа, за да изкара нещо. Тези

семейства и сега разчитат на тая малка нередовна държавна помощ, която се дава, и предимно с нея и с даваната добавъчна помощ от туй те живеят. Тогава тези войнишки семейства се нуждаят и днес от нея. Нашият град не е като Котел, Карлово и други малки градове, дето тези бедни семейства могат наистина да изкарат малко нещо. Напротив, в един столичен град масата, бедните семейства, поставени в условия, при които те не могат нищо да изкарат, те разчитат на тая помощ, която държавата дава, и нашата малка помощ, която давахме. Отнемането на тая помощ се почувствува извънредно силно и само тези, които имат непосредствено сношение с бедните квартали, биха ви казали какво влияние оказва нашата помощ. Действително тя е малка, не може да задоволи всичките нужди на семействата, но във всеки случай тя беше една помощ, която, прибавена към държавната помощ, внесе известно подобрене, известно облекчение. Спряна — това се почувствува навсякъде. И така си обяснявам, че веднъж една голяма група жени от квартала «Д-р Радославов», които са малко по-смели, защото носят името на г-н д-р Радославов и смятат, че г-н Радославов е длъжен да дава, се бяха изтърсили тук и едва ли не направиха една бурна демонстрация на г-н кмета. Това недоволство от липсата на помощи, неинсценирано от никого, съществуваше не само в тоя квартал, но и в другите квартали, само че жените от другите квартали се явяват малко по-скромни, казват: «Е, щом не дават, ще търпим», а жените от квартала «Д-р Радославов» смятат, че те са в правото си и че трябва да им се дадат помощи. Във всеки случай тия семейства и сега се нуждаят от помощи; разбира се, ще се нуждаят много повече през зимата — по това не спорим, през лятото по-лесно биха прекарвали, отколкото през зимата, — но и сега се нуждаят извънредно много от тая помощ, и то не само войнишките, а и другите семейства, за които говорихме и за които предвиждахме също да им се даде известна помощ. Господа, това обстоятелство, че общината е в съвършено разстроено финансово положение, че тя лично се нагърбва с новата тежест, не може да спре Общинския съвет да изпълни едно от най-важните свои задължения през време на войната. Касае се за една гладуваща маса, положение

нието на която трябва да се облекчи поне до известна степен, касае се за майките и децата, които трябва да се спасят от деградация, от физическо и морално израждане и когато тези войници, които са сега по бойното поле, отишли не по своя вина и желание, се върнат да видят по-годе запазени своите семейства. Изпълнението на тази задача на общината изисква наистина средства, би обременило общината с нова тежест, но тия средства трябва да се намерят, тия нови тежести с кураж трябва да се понесат. Какво ще правим по-нататък, след войната, как ще покрием всички тия зеещи дупки, които откриват тия разходи — то е въпрос, по който ще имаме случай по-късно да дебатираме. И аз мисля, че общината при едно реформиране на своята данъчна система има възможност да покрие голяма част от тия зеещи дупки.

Контрольор В. Василев: Законът* не позволява.

Г. Димитров: Именно изменението на закона е необходимо: то трябва да последва. Това изменение ние трябва първи да поискаме, защото се намираме в такива разстроени финанси, защото искаме да бъдат развързани нашите ръце, за да можем да използваме всичките ресурси, с които Софийската община може да разполага за уреждане на своите финанси и благосъстояние. Аз подчертавам, че Софийската община може да бъде обременена с нов заем за редовното даване помощите в реда на този правилник**, който изработихме, през цялото време на войната. Но даже да би продължила войната идущата зима и да свърши чак идущото лято, нещо, което и аз не допускам, както и да се развие работата, може с най-голяма вероятност да се предположи, че тая есен или най-късно в началото на януари трябва да имаме вече мир, защото не зависи само от господстващите фракции, които обявиха и продължават войната³¹ днес да продължи ли тя паново и да си опитат наново късмета, а се явяват сили, които изпълнят със съдържание самата война, сили, които не желаят по-нататъшното продължение на войната, защото не могат да понесат това продължение. Тия малки сведения, които проникват в нашата преса,

* Законът за градските общини. (Ред.)

** Правилник за раздаване помощи на бедните войнишки семейства. — «Софийски общински вестник», № 19, 18 октомври 1915 г., с. 10—11. (Ред.)

тъй много пресувани в цензурата, за генерални стачки тук-там, за движения показват, че в главните воюващи сили се явяват движения, които по никоя начин няма да допуснат продължението на войната. И без да бъдем про-роци, да предсказваме че войната ще бъде свършена то-гава и тогава. . .

Председателят: Говорете по предмета, г-н Димитров. Други ще приключат войната.

Г. Димитров: Искам само да подчертая. . . — имаме всичкото основание ние, като Общински съвет да предви-дим, че тая война ще продължи до края на текущата година. Е, добре, с разходите, които биха били направени от този милион и половина похарчени и още от един нов или 2 милиона лева до края на годината за помощи по нашия правилник, аз разбирам, че нашата община няма да пропадне. Ако тя има толкова много задължения, това се дължи на други причини, които могат да бъдат отстра-нени в бъдеще в най-голямата си част. Следователно та-кова едно ново бреме за подпомагане на войнишките и други семейства до края на войната ние можем да понесем. Затуй аз намирам, че помощта трябва да бъде давана и през летните месеци, че, нещо повече, помощта трябва да бъде изплатена на войнишките и други нуждаещи се се-мейства от м. март насам и да се продължи до края на войната, като необходимите средства за туй ние намерим сега засега чрез нов заем. Този заем трябва да бъде поне-сен, защото само по този единствен начин общината би могла да облекчи с парична помощ бедствията, в които се намират работнишките и други бедни семейства в София.

Предлагам прочее по този случай Общинският съвет да се изкаже за регулярното даване помощи на войниш-ките и невойнишките семейства от началото на м. март до края на войната, или както е в правилника или в за-кона за държавните помощи³², един месец след демобилизацията. За тая цел към тия 600 хиляди лева, които имаме сега, Постоянното присъствие да бъде натоварено от Общинския съвет да проучи условията и да направи всичко необходимо за сключването на един нов заем в кръга най-малко на 2 милиона лева, за да бъде по този начин осигурено даването на помощта до края на теку-щата година.

На второ място, Постоянното присъствие да обърне по-сериозно внимание върху начина на даване помощите. За нас има доста много факти — имат такива и наши колеги, които бяха председатели на общинските комисии, имаме и ние, които не сме били председатели, но като общински съветници имаме възможност да проверяваме какво става. Трябва да ви кажа, господа, че не можем да бъдем нито ние, нито и г-н председателят и Постоянното присъствие удовлетворени* от начина, по който тези помощи се раздават. Нередовности при раздаването на помощите се допускаха много и аз мога да кажа — и злоупотребления се допускаха доста. Комисията, която избрахме тук, към която се обръщат всички заинтересовани със своите оплаквания, за жалост не се събра повече от един път. Тя фактически се суспендира, а председателите на отделните комисии, със свършено малки изключения, не се явяваха редовно там, а представяха работата на други лица, които не изпълниха дълга си както трябва. Ако би станало повод да се разисква по този въпрос, аз имам подробни факти, които мога да изнеса. Но сега обръщам вниманието само на Постоянното присъствие, че е свършено необходимото, щом общината се съгласява да прави известни жертви за подпомагане нуждаещите се, това подпомагане да бъде ефикасно организирано. Парите, които са предназначени за помощите, не отиват там, което е тяхното предназначение — нещо, което за жалост не беше напълно изпълнено при даването на помощите досега. Прочее аз настоявам да бъде продължено раздаването на помощите на нуждаещите се семейства.

*Публикува се за първи път
по текста на стенографския
протокол от заседанието*

* В стенографския протокол думата е «запретени», (Ред.)

ПО ДОБАВЪЧНОТО ВЪЗНАГРАЖДЕНИЕ НА ДЪРЖАВНИТЕ ЧИНОВНИЦИ И РАБОТНИЦИ

Реч в Народното събрание

21 юли 1916 г.

Г-да народни представители! Добавъчното възнаграждение, което правителството е възприело в бюджетарната комисия, е едно необходимо увеличение на заплатите на държавните чиновници и работници, една неизбежна необходимост. В другите страни, в които поскъпването на живота през време на войната е сравнително много по-малко, отколкото в България, отдавна вече предвидяха едно или друго добавъчно възнаграждение към тия заплати. Нашето правителство според нас се яви със своето предложение за едно такова добавъчно възнаграждение доста късно, тъй като тая скъпотия, която налага добавъчното възнаграждение, съществува не от 1 юли, не от 1 януари 1916 г., а още от обявяването на европейската война. Във всеки случай никакво сериозно възражение не може да се направи от която да е страна против въвеждането на едно добавъчно възнаграждение, защото то се явява неизбежно, необходимо. Господата от земеделската парламентарна група чрез своя оратор тук*, като искат оттеглянето на това добавъчно възнаграждение, манифестират само едно, че те са за равенство в мизерията и глада. За подобно равенство не се иска много ум и мъдрост и тази мъдрост е достойна за представителите на Земеделската партия³³. Но, господа, не може да бъде поставен въпросът така: щом като дадени държавни служители са оставени тук, в България, щом те не са в редовете на войската, защото е било необходимо да изпъл-

* Има се предвид речта на Ал. Ботев. (Ред.)

ниват известни задачи, известни функции тук, в страната, то те трябва да се задоволят с минималната заплата, те трябва да бъдат доволни и тогава, когато гладуват, щецото поне са спасени от куршумите и гранатите, от опасностите на фронта.

Някой от земеделската група: Там не гладуват ли?

Г. Димитров: Вие, господа, които твърдите това, понавивате по един съвършено неуместен начин в случая. . .

От земеделската група: Според вас.

Д. Кьорчев: Въпросът на дълга го сведохте до въпрос за сметка.

Г. Димитров: . . . защото всички тия държавни служители, ако подлежаха на мобилизация, ако трябваше да отидат на фронта, щяха да бъдат там. Всички тия държавни работници и дребни служещи в държавните учреждения, в мините, по железниците, в разните държавни предприятия са оставени днес да извършват една работа необходима, те изпълняват своя дълг тук и следователно не може да се каже така, че щом те са спасени от опасностите на войната, то трябва обезателно да бъдат доволни от тези крайно недостатъчни заплати, които са получавали до войната. Може да се каже друго — и то би било основателно, в него би имало действително достатъчно разум, — че щом като на държавните чиновници, служещи и работници поради скъпотията и войната днес е необходимо да се даде едно добавъчно възнаграждение и държавата прави риск да го даде, то тогава същата тази държава е длъжна да се погрижи за семействата на онези войници, които не са държавни служители и не получават заплата, да се погрижи за останалите работници в частната индустрия, които търпят лишения и гладуват през време на войната. Това би могло да се каже, то би било основателно. Собствено то е единственото, което тук би могло да бъде изтъкнато. Добавъчното възнаграждение, което би се дало на държавните служители, няма да бъде и не може да бъде никакъв бацил в редовете на войската. Големата маса от служещите са в редовете на войската, там те заедно с другите понасят всичките несгоди на войната. Но добре, ако те биха получили едно добавъчно възнаграждение и ако техните колеги, които са останали тук — работни служещи, работници, учители и пр., — получат

това добавъчно възнаграждение, не някаква завист към тях би се явила у другите и не някакъв бацил на разложение би се явил там, а само едно би могло да има: другите биха поискали държавата, която е дала добавъчни възнаграждения на чиновниците, да го стори и за тях, да се погрижи и за тях.

С. Златев: А ония там, на които не се дава нищо, нито на домашните им?

Д. Кьорчев: Как не се дава?

С. Златев: На всички ли се дава?

Д. Кьорчев: На тези, които имат нужда. (Г л ъ ч к а.)

Председателствующа д-р И. Момчилов: (С и л н о з в ъ н и.) Престанете да се разправяте помежду си и слушайте оратора. Първи е утре, а нямате бюджет!

Г. Димитров: Социалдемократическата партия, г-да народни представители, не само не е и не може да бъде против добавъчното възнаграждение, което тук се предлага, но тя го искаше много по-рано. Днес аз ще имам случай да изтъкна, че това добавъчно възнаграждение, което по принцип ние приемаме — и сега ние поддържаме напълно, което по-рано сами предлагаме, — се явява за голямата категория държавни служещи и работници недостатъчно по размер. И в противовес на туй, което земеделската парламентарна група изтъква тук, аз трябва да подчертая, че съвсем погрешно е твърдението, че животът на селското население е поскъпнал повече, отколкото животът на градското население.

Някой от левия център: При разглеждане Закона за предвидливостта ще ви го докажем.

Г. Димитров: Господа! Недейте говори подобни не-лепости в един парламент. Че гвоздеите били поскъпнали повече, отколкото сиренето, маслото и другите продукти, от това не следва, че животът на селското население е поскъпнал повече. Едно селско стопанство употребява един килограм гвоздеи цяла година. . .

Д. Кротнев: Вие хабер нямате от селския живот.

Председателствующа д-р И. Момчилов: (З в ъ н и.)

Г. Димитров: . . .но едно градско семейство употребява тези съестни продукти всеки ден.

Председателствующа д-р И. Момчилов: (З в ъ н и.) Г-н Димитров и г-да земеделци! И градското, и селското на-

селенне са българи и няма нужда да правите разлика между тях.

Д. Кьорчев: Г-н председателю! Има гледища на партията, които е много важно да се изтъкнат в този момент, и ние сме много доволни от изтъкването на тия разлики. (Възразжение от левия център.)

Председателствующ д-р И. Момчилов: (Звъни.) Моля. И селяните, и гражданите са българи. Аз ви моля да престанете да правите тази разлика, защото не е прилично.

Г. Димитров: Не се касае за някаква разлика, която аз правя. Аз не правя тази разлика между селското и градското население, нито искам да противопоставям едините и другите. Но, г-да народни представители, фактът е този, че градското работническо население е преди всичко, което най-много тегли днес от тази прекомерна скъпостта и от липсата на съестни и други продукти.

Д. Тенев: За него не искат нищо, а за чиновниците.

А. Механджийски: Един селянин дава днес по 10 лв. на жетварка. Да не стоят тук с такива големи шапки, а да отидат по полетата на работа.

Председателствующ д-р И. Момчилов: (Звъни.) Г-н Механджийски! Нямате думата. Във всеки случай не сте Вие, които трябва да плачете, защото и Вие сте такъв жетвар, какъвто съм и аз.

А. Механджийски: Аз съм пратеник тук, както и Вие. Дошъл съм тук, защото народът ме е пратил.

Г. Димитров: Аз подчертавам, че това добавъчно възнаграждение, което се предвижда днес в законопроекта, е недостатъчно за голямата част държавни служители и работници.

Д. Кьорчев: По ваша инициатива е законопроектът, трябва да го гласувате. В комисията се дебатира по предложението на г-н Коларова.

Г. Димитров: Моля Ви се. — От м. юли 1914 г., преди обявяването на общоевропейската война, досега, м. юли 1916 г., 23 хранителни продукти у нас, средно в България, и специално в София, са поскъпнали със 188%.

Някой от левия център: По-далеч от София не виждате, аслъ.

Г. Димитров: Моля ви се, говоря «средно за България и специално за София». — Пет други предмета. . .

Д. Кротнев: Какви нужди имате, г-н Димитров, освен да се храните и обличате? А селското население има нужда да да храни и добитъците.

Г. Димитров: . . . горителните и други материали са поскъпнали с 210%, а облеклото — с 217%. Ние имахме случай, и в апострофи, и инак, тук, в парламента, да подчертаем, че България е единствената страна, в която подобно баснословно поскъпване съществува. И забележете, в Германия през същия този период поскъпването на тези 23 на брой хранителни продукти е с 58%; във Франция — с 57%, в Англия — с 40%, и в Швейцария — с 20% — да не изброявам други страни, в които поскъпването на тия продукти се движи около тия проценти. Никоя воюваща или неутрална страна от 1914 г. досега няма поскъпване по-голямо от 65—70%. А ние имаме поскъпване на хранителните продукти със 188%, на горителните материали — с 210%, на облеклото — с 317%*. Господа! Ще се съгласите, че всичките тези държавни служители: чиновници, служещи и работници, всичките тези държавни наемници, които получаваха определени заплати преди 1914 г., с тия сиви заплати при подобно поскъпване със 188%, 210% и 317%* по никой начин не могат да живеят. И аз бих казал, че увеличението заплатите на чиновниците, служещите и работниците е преди всичко една необходимост за държавната организация, за нейното функциониране. На какво биха заприличали тези държавни служещи и работници, ако те бъдат принудени и по-нататък да живеят с предишните свои заплати? За каквото щете морал говорете, за каквато щете дисциплина говорете, в края на краищата едно ще има: всичките тези нещастни държавни наемници ще бъдат принудени, отдето и както могат, да добият постранични доходи, за да живеят; корупцията ще бъде безогледна, безмерна и по този начин самото изпълнение на тия обязанности, които им са възложени, ще бъде окончателно компрометирано. Не само от гледище на интереса на тези служещи и работници, но от гледището преди всичко на интереса на самата държавна организация, подобно добавъчно възнаграждение е неизбежна необходимост. И

* Така е в оригинала. (Ред.)

из подчертавам, че то е недостатъчно при тая небивала скъпотиа. Не че добавъчното възнаграждение може да бъде днес приравнено до оня размер, до който е стигнало поскъпването, но затуй тук трябва да дойдат други радикални мерки: за намаление на скъпотията, за организиране народната прехрана. От една страна, държавата да дава добавъчно възнаграждение поради войната и скъпотията, а, от друга страна, организирайки по-рационално прехраната, ще облекчи до известна степен тая скъпотия, която предизвиква нуждата от добавъчно възнаграждение.

Бюджетарната комисия, от друга страна, постъпва според мене съвършено неправилно, като дава една подобна градация на добавъчното възнаграждение: големите заплати получават голямо добавъчно възнаграждение. Ако в друг случай би било уместно да се прави една подобна градация: на големите да се дава по-голямо процентно или фиксирано увеличение, а на малките — помалко, днес, когато скъпотията засяга еднакво или повече тези, които получават малки заплати, такова разделение не бива по никой начин да се прави. Нещо повече, г-н финансовият министър и тук, и в комисията бенитъкнал, че това добавъчно възнаграждение е голяма тежест и че ако то би било увеличено за долните категории служещи и работници, тая тежест ще бъде още повече увеличена. Тогава ние бихме казали: премахнете добавъчното възнаграждение на ония, които не се нуждаят от него, в такава поне степен както другите, дребните, малките служещи и работници на държавата. Г-да министрите, главните секретари и цялата голяма бюрокрация у нас ще получат 80 лв. добавъчно възнаграждение.

Министър-председател д-р В. Радославов: Те са десетина души.

Г. Димитров: Няма съмнение, това добавъчно възнаграждение е съвършено излишно. Но едно увеличение на това добавъчно възнаграждение е съвършено необходимо за тия, които получават до 1200 и 2400 или 3600 лв. годишно.

Затуй ние предлагаме в тоя случай да има само една единствена класа чиновници, служещи и работници, които ще получат добавъчно възнаграждение: със заплати до 3600 лв. годишно. И това добавъчно възнаграж-

дение да бъде 30, 40 и 50 лв. — едно увеличение на най-долната категория по таблицата на бюджетарната комисия с 10 лв.: за неженените — 30, за женените — 40, и за женените с деца — 50 лв.

Но има втор един въпрос, г-да народни представители. Видя се, че една поправка вече е направена в текста на чл. 3, изработен от бюджетарната комисия. Тъй, както е в самия проект, добавъчно възнаграждение би трябвало да получат само постоянните работници. . .

Министър Д. Тончев: Поправи се.

Г. Димитров: . . .тези, които са назначени със заповед и които според правилниците и наредбите се третираят като постоянни работници. Между това има една значителна част работници в разни предприятия: Военния арсенал, Пернишката мина, мината «Бобов дол», Държавната печатница и поддържането на железниците, които работят години подред — по 10, 15, 20, 30 години дори — и се смятат за волнонаемни, временни работници поради известни правилници за техните служби. И ако би останал този член така, както е в първоначалния проект на комисията, тези работници няма да получават такова добавъчно възнаграждение. Ние бихме желали извън тая прибавка, която е направена сега в чл. 3 и която се докладва тук от г-н докладчика, че се касае не само до постоянните работници, но и до всичките други работници, т. е. до всичките работници от разните други ведомства, да се разбере чрез собствено обяснение на г-н министъра на финансите, което няма да търпи тълкуване по-нататък, че се касае за всичките държавни работници. . .

Министър Д. Тончев: Без изключение.

Г. Димитров: . . .без изключение — постоянни, временни, волнонаемни работници, работници със заплата на ден, на час или на месец. . .

Министър Д. Тончев: Всички.

Г. Димитров: . . .да няма случаи, когато държавното счетоводство или други някои органи биха давали тълкувание противно на това искане да получат и те добавъчно възнаграждение. Аз констатирам, че това се приема от г-н финансовия министър, то трябва да бъде отбелязано и така именно да бъде гласувано от Народното събрание.

Но, господа, повдига се друг един въпрос: дължно ли е Народното събрание, като гласува добавъчни възнаграждения за служителите на държавата, да направи нещо и за ония служители, които са такива на общините, на окръзите, на изборните учреждения? Би имало един предварителен въпрос: има ли право Народното събрание да задължава общинските и окръжните съвети да дават подобно добавъчно възнаграждение? Аз отговарям, че Народното събрание има право и че няма да бъде нарушение на тяхната автономия, няма да бъде накърнение на техните права, които те имат като изборни учреждения, ако Народното събрание по силата на това, което гласува сега за държавните служещи и работници, задължи и общинските, и окръжните съвети да дадат на своите служещи и работници същите добавъчни възнаграждения. Може да се направи едно възражение: че днес общините и окръзите поради положението, в което са поставени вследствие войната, нямат достатъчно средства да покрият един нови разходи. Но, господа, повечето от тях нямат средства да покрият и другите разходи. Те посрещат тия свои разходи с летящи дългове, които ще бъдат изплащани с отне. И сигурно общините и окръзите ще могат да намерят в бъдеще средства чрез реформиране на своята данъчна система, чрез откриване на нови ресурси, каквито досега не са търсени, да покрият подобни разходи. Но съвсем неоснователно и несправедливо е и нашият парламент би извършил един акт на голяма несправедливост в случая, ако остави тези хиляди служещи на общините и окръзите без добавъчно възнаграждение. И това не трябва да бъде факултативно: само ония окръзи и ония общини, които искат, само те да дадат добавъчно възнаграждение. Ние предлагаме в самия закон за бюджета да има една забележка, която да задължи общинските и окръжните съвети да дадат същите добавъчни възнаграждения, които държавата дава днес на своите чиновници, служещи и работници.

С. Златев: С държавния бюджет да се прокарва закон за общините! Много е уместно!

Г. Димитров: Господа народни представители! Правейки тия предложения по въпроса за добавъчното възнаграждение, ние смятаме, че чрез едно увеличение на

възнагражденията, чрез тяхното разпростиране върху всичките държавни работници и чрез тяхното разпростиране и върху общинските и окръжните служещи и работници би се постигнала до известна степен поне тази цел, която би трябвало да се гони днес: да се облекчи положението на тази голяма маса наемници.

Но в свързка с добавъчното възнаграждение има няколко други въпроса, които аз съвършено набързо и накъсо ще засегна. Господа! Правителството не се е занимало с един въпрос, който според нас е извънредно важен; и когато то предлага добавъчни възнаграждения и е готово да приеме добавъчни възнаграждения за държавните служещи и работници, този въпрос не може да се избегне. Касае се за служещите и работниците в ония частни предприятия, които функционират през време на войната и които добиват или ония печалби, които са имали преди войната, или даже по-големи и които с малки изключения не дават никаква заплата на своите служещи и работници, които днес се намират в редовете на войската. Семействата на тези работници и служещи днес са принудени да разчитат само на тая малка държавна помощ, която се дава. То е в интереса на капиталистите и предприемачите, но то е съвършено несправедливо и държавата има всички основания, има право да сложи върху тях задължението да се грижат за своите мобилизирани служещи и работници и за техните семейства, като им плащат заплатите през време на войната. А те могат да понесат това. От публикуваните до днес в «Държавен вестник»* баланси на акционерни дружества, на банки и на други подобни предприятия се вижда, че голямата част от тях имат печалби по-големи, отколкото преди войната — балансите им за 1915 г., от която четири месеца, както знаете, са прекарани във война и която година може да служи за мерило на това, как вървят техните работи. Забележете: дружеството на Съединените тютюневи фабрики, тютюневият картел, при един основен капитал от 5 000 000 лв., реализира чиста печалба 2 586 429 лв. за 1915 г., или кръгло 50% печалба; акционерното

* Вж «Държавен вестник», № 40, 52, 75, 76, 81, 86, 99, 100, 111 и 114 от 20 февруари, 5 март, 15, 17 и 26 април, 2, 18 и 19 май и 3 юни 1916 г. (Ред.)

дружество за международни транспорти с един капитал от 100 000 лв. добива печалба 82 867 лв., или 82%; акционерното дружество «Сапун» в Русе при един капитал от 200 000 лв. добива печалба 50 066 лв., или 25%; акционерното дружество за фабрикация и експорт на тютюни в Русе има печалба 16%; кредитната банка «Гирдап» — 14%; търговското акционерно дружество «Земледелец» в Стара Загора — 13%; електрическото дружество за София и България — 12%; дружество «Нафта» — 11%; Генералната банка — 12%; Българската банка и търговско акционерно дружество — 11%, и т. н. И аз мога да изброя още много, които имам тук. И ще забележите от тези баланси, които се публикуват в «Държавен вестник», че обикновено управленията на тия дружества, банки и предприятия прехвърлят доста големи суми в разни резерви, запазени и други фондове; те турят много по-голям процент, отколкото обикновено се смята, за амортизация на вложените капитали и материали. И по тоя начин, ако би се пресметнало точно, ще излезе, че техните печалби са много по-големи от тези, които те официално публикуват. Аз питам, г-да народни представители, няма ли право държавата чрез един специален закон да задължи тия частни предприятия, които функционират през време на войната, да плащат заплатите на своите мобилизирани служещи и работници през целия период на войната, знаейки, че тези техни служещи и работници, които години подред са работили и създавали печалби за тях, си отишли в редовете на войската не по своя воля, не по своя вина и че те утре, като се върнат, отново биха работили при тях и биха им създавали нови печалби? Прочее основателно е, наложително е правителството да внесе един подобен законопроект, за да уреди тая материя. Кисасе се за една голяма маса служещи и работници и ако биха се заставили самите капиталисти да плащат заплатите им, то в такъв случай държавата би се отървала от един разход за подпомагане техните семейства, а тези семейства по число са наистина доста много.

Втори един въпрос е въпросът за използването труда на военнопленниците. Господа! У нас, в България, в този момент има повече от 30 хиляди сръбски пленници и интернирани сръбски граждани. Една голяма част са

в София и Военното министерство дава на разположение то на разни индустриални предприятия военнопленници за работа. По правилника на Военното министерство за военнопленниците търговските камари са, които определят надниците на тия работници. Господа! От сведенията, които ние сме събрали за определянето на тия надници в София, Пловдив и на други места, дето се употребяват пленници, се оказва, че търговските камари определят на пленниците значително по-ниски надници от тези, които получават нашите свободни български работници. И като резултат от това се получава следующето, че едно предприятие, ако потърси свободен работник, трябва да му даде 4—5—6 лв. надница, а на пленника плаща 1,50—2 лв. или максимум — 3 лв. По този начин известни индустриалци, стопани на известни предприятия, злоупотребявайки с труда на военнопленниците, изхвърлят из своите предприятия малкото работници, които имат там — аз имам достатъчно данни за това, разправях се по този случай със Софийската търговска камара — те увеличават числото на безработните, като предпочитат да използват труда на военнопленниците. В кожарски, в текстилни и други фабрики тук, в София, и в други места работят военнопленници; използва се техният евтин, робски труд и те не могат да протестират, а трябва да извършват всяка работа, която им се възложи, и получават възнаграждения 1,50 лв., 2 лв. и максимум — 3 лв., от което, разбира се, 1 лв. отива във фонда за издържане на пленниците. Ние не сме против употребяването на военнопленниците за работа, но, г-да народни представители, те могат и трябва да бъдат употребени само там, дето няма други свободни български работници, и на тези военнопленници да се не плаща по-ниска заплата от тая, която получават нашите работници; т. е. военнопленниците не трябва да бъдат употребени като конкуренти на нашите български работници. Този е принципът. Но най-доброто, най-наложителното е — понеже Сърбия като държава, казвате, не съществува — всички тези сръбски пленници, които сега стоят в Пловдив, София и други места и голяма част от които измират от болести, глад и мизерия, да ги пуснете да си отидат в родните места, защото, както изтъкна нашият другар Кирков, тези места имат нужда

от работни сили и те, отишли по местата си, не представляват никаква опасност. Трябва да бъдат изпратени там военнопленниците, а още повече интернираните граждани, които просто безразборно, масово са вдигнати от местата си и изпратени в България. Няма никакъв смисъл и основание тези 30 хиляди души да бъдат откъснати от техните жени и деца и от мирния труд, на който биха се посветили там, в Моравия, в Сърбия, да бъдат държани тук и да причиняват по този начин вреда на нашите български работници, от една страна, и от друга — да измират от глад и мизерия. Ние искаме от страна на правителството да се вземат необходимите мерки, първо, за възможно по-бързото изпращане на тези интернирани сръбски граждани и военнопленници по местата им, а, второ — доколкото биха останали тук, — да се урегулира употреблението на техния труд и да се премахнат злоупотребленията, които днес българските капиталисти вършат с труда на военнопленниците.

Един последен въпрос, който искам да засегна, господи, е въпросът за общата защита на работническия труд у нас. Господата от правителството на г-н Радославови, вижда се, са много ангажирани с водене войната, с политиката и пр. и на подобни въпроси не обръщат никакво внимание, смятайки, че това е дребна работа, че това може би няма никакво значение. При такова отнасяне от страна на правителството и неговите органи към въпроса за законодателната защита на труда в България ние сега сме пред факта, че съществуващите два работнически закона — Законът за женския и детския труд и за инспектората на труда, а заедно с тях и Законът за празничната и неделна почивка — са суспендирани абсолютно навсякъде. Няма никъде място, г-да народни представители, гдето днес тези закони да се прилагат, а не е видно случай друг път, когато да е било тъй наложително, тъй необходимо да бъдат прилагани тия два работнически закона. Днес в разните предприятия работят извънредно много жени и деца и фабрикантите прибягват към жените и децата главно поради туй, че възрастните работници са в редовете на войската. И текстилната, и циганевата, и други индустрии днес се издържат изключително върху плещите на женския и детския труд; във

всички други ателиета, шивачески и други предприятия за облекло на войската работят жени и деца. Кога друг път би било така необходимо да бъдат приложени Законът за женския и детския труд и Законът за неделната и празнична почивка? Но не се прилагат. Правителството освободи, г-да народни представители, всевъзможни чиновници, малки и големи, много, бих казал, чомагаш^{*} се отърваха от редовете на войската под разни форми, но инспекторите на труда, тези 12 или 14 души, които бяха назначени и длъжността на които беше тъкмо през време на войната да се грижат за прилагането на работническите закони, не са освободени, не са на разположение на министерството; очевидно те получават заплатите, които са определени по бюджета, но се намират в редовете на войската. Очевидно правителството смята, че не са необходими, че това не е голяма нужда. Но, господа, днес се подлага на физическо и духовно израждане цялата работническа класа в България и въпросът не е тъй дребен, както може да се види на пръв поглед. Ние имаме днес в разните индустриални заведения едно работно време по-голямо, отколкото преди войната, с един-два-три-четири часа. Днес има маса фабрики и предприятия, в които се употребяват нощно време за работа жени въпреки запрещението на Закона за женския и детския труд. В тези предприятия — съжалявам, че г-н министърът на търговията, промишлеността и труда го няма тук — работят деца, по-малки от 7-годишна възраст, и то не единици, а много, и работят не по 4—5—6 часа, а по 10—12—15 часа. Ние сме имали и в нормално време такива случаи, но сега, през време на войната, в текстилните фабрики и други места тия случаи са по-чести. Нам ни съобщават подобни факти, че бременни жени работнички са принудени да работят до последния ден на раждането; има случаи на раждане при станове, при машините във фабриките.

Г-да народни представители! В другите държави са принудени сега поради последствията на самата война и поради бъдещата необходимост от нови сили, мъжки особено, да полагат извънредно големи грижи за майките и

^{*} Чомагаш (от тур.) — диал. — скандалджия, побойник, сопаджия.
(Ред.)

дната. Какво се прави у нас? Майките, настоящи и бъдещи, са изложени на безогледна експлоатация, на физическо и духовно изграждане, на пълна деградация.

Г. Кирков: За 50% печалба на предприемача.

Г. Димитров: Правителството и неговите органи въобще не са направили нищо в тая посока; ние нямаме една точна статистика, едно изследване например за детската смъртност през време на войната, за престъпността, за злополуките във фабриките и за другите дефекти и нещастни случаи, които стават през време на войната. Ако имаше една подобна статистика, г-да народни представители, тя би изнесла тук поразяващи факти, защото детската смъртност днес е извънредно порасла вследствие на тези особени условия. Престъпността — тоже. Всестранно изграждане на цвета на българската нация има днес, г-да народни представители, и този въпрос трябва да занимава правителството. Нима вам не ви прави впечатление като хора, които живеете в София, че ние имаме една колосална проституция тук, в София, и в по-големите градове на България?

Председателствующ д-р И. Момчилов: Оставете това. Къде ли я няма?

Г. Димитров: Моля Ви се, г-н председателю! Ние имаме един поразителен ръст на тая язва, в която се отразява туй икономическо и социално състояние, което има днес нашата страна. Със своето небрежно отнасяне към женския и детския труд, към положението на работническите семейства, на работническата класа — аз съм длъжен да подчертая — правителството тика в обятията на проституцията и най-големите пороци жените и дъщерите на работническата класа, на бедните слоеве от населението. Г-н министърът на финансите за покриване дълговете, които се натрупват днес, разчита преди всичко на народните мишици — като се върнат от редовете на войската, да се впрегнат в работа. Но, господа, трябва да се разчита преди всичко на развитието на производителните сили в страната, а производителни сили не може да има, без да се запази производителността на труда — жените производители да бъдат здрави и способни за работа и за творчество в индустрията и в другите области на производството. Това именно правителството не

прави; то оставя да се подкопават основите, на които би почивало цялото национално производство в бъдеще, след войната; то оставя да се пресуши изворът за развитието на производителните сили на страната и само фраза би било тогава да се говори, че народните мишици са, които ще дадат това, което е необходимо.

Ние питаме правителството и респективно министъра на труда: какви мерки мисли да вземе по отношение на една голяма част от населението — цялата работническа класа, за да тури известна преграда на това злоупотребление с труда на работниците, на това физическо и духовно израждане, към което се тика тая работническа маса? Де са неговите закони за труда, обещани от порано още в тронното слово? Времето на войната не пречи да се прилагат законите за труда, които днес съществуват; то никак не пречи да се създадат и нови закони, а особено тези, които бяха вече обещали. Правителството е длъжно да развие в тая посока една дейност. Това налага интересът на цялата страна, това диктуват жизнените интереси на работническата класа.

И аз, като свършвам, настоявам най-енергично правителството да изпълни своите задължения в тая посока и да не се извинява с това, че сега е погълнато всецяло във воденето на голямата, висшата политика, на войната, а да обърне внимание на това, което съставлява, тъй да се каже, бъдещето на нашата страна, и да не оставя, като биват избивани жизнеспособните сили на българския народ на фронта, да бъде унищожаван в същото време и цветът на българската нация тук в страната, в тила на армията. (Ръкопляскане от крайната левица.)

ДОБАВЪЧНОТО ВЪЗНАГРАЖДЕНИЕ

Завчера* станаха в камарата дебатите по въпроса за добавъчното възнаграждение — един въпрос, който заварява съдбата на повече от 60 000 държавни и около 100 000 общински и окръжни служещи и работници.

Повдигнала първа тоя въпрос още в миналата редовна сесия на Народното събрание**, нашата парламентарна група най-енергично се застъпи за необходимостта да се даде едно по-голямо добавъчно възнаграждение към заплатите на всички държавни, общински и окръжни служещи и работници, получаващи до 3600 лв. годишно.

Нашият оратор по въпроса, др. Г. Димитров, изтъкналки с официални данни, че от обявяването на европейската война досега у нас хранителните продукти, отоплителните материали и облеклото са поскъпнали повече, отколкото в Германия, Франция, в Англия, в Швейцария, доказва, че предвиденото в проекта на бюджетарната комисия добавъчно възнаграждение за малките заплати е *недостатъчно*, и настоява да бъде увеличено, като добавъчното възнаграждение за заплатите над 3600 лв. се премахне.

На второ място, обяснявайки, че една голяма част от държавните работници по разни административни причини не се считат за *постоянни*, макар и да работят дълги години, какъвто е случаят с около 5000 работници по поддържането на железниците, 3000 в Пернишката мина и в мината «Бобов дол» и 1000 във военните арсенали и други държавни предприятия, които биха били лишени

* 21 юли 1916 г. (Ред.)
 ** Вж Съч. Т. 6. С., 1984, с. 343—344.

от добавъчно възнаграждение, ако остане в сила първоначалният проект на бюджетарната комисия — настоява текстът на чл. 3, който определя добавъчното възнаграждение, да бъде *ясен и изричен*, в смисъл че това възнаграждение се отнася и до *държавните работници във всички ведомства*, без разлика дали тия работници са постоянни или временни и назначени със заповед или волнонаемни и дали им се плаща месечна заплата, или получават заплата на ден, на час или на изработен предмет.

От друга страна, др. Г. Димитров посочва нуждата, щото със самия Закон за бюджета да бъдат задължени и *общинските и окръжни съвети* да дадат на своите служещи и работници същото добавъчно възнаграждение, тъй като и последните *еднакво*, както и държавните служещи и работници, се нуждаят от такава добавка към заплатите си поради скъпотията.

Като обяснява, че от добавъчното възнаграждение ползата ще бъде незначителна, ако не се вземат ефикасни мерки за *поевтиняването* на живота, др. Г. Димитров иска въвеждането на една рационална организация на храненето и туряне край на престъпната спекулация с хранителните продукти и другите предмети от първа необходимост.

Нашият оратор прави следните две предложения:

1. *Добавъчното възнаграждение на държавните служители, включително и работниците от всички ведомства, които получават до 3600 лева, да бъде: за неженените 30 лв. месечно; за женените без деца 40 лв. месечно; за женените с деца 50 лв. месечно;*

2. *Задължават се общинските и окръжните съвети да дадат на своите служещи и работници същите добавъчни възнаграждения.*

Земледелската парламентарна група чрез своя оратор, Ал. Ботев се обявява решително *против* всякакво добавъчно възнаграждение.

Сидеров от страна на радикалите³⁴ се обявява тожко *против* добавъчното възнаграждение.

Ораторът на демократическата парламентарна група А. Ляпчев, констатирайки поевтиняването на българските пари, намира, че било *безсмислено* да се дава добавъчно възнаграждение. Иска правителството да вземе мерки за

повдигането стойността на парите и тогава не щяло да има нужда от каквато и да е добавка към заплатите и държавата ще спести тия милиони лева, предназначени за добавъчно възнаграждение.

Докладчикът на бюджетарната комисия заявява, че министърът и комисията приемат искането, щото добавъчното възнаграждение да се отнася *абсолютно до всички държавни работници, постоянни, временни и пр.*

«Широките»³⁵ не взеха думата по въпроса за добавъчното възнаграждение.

Гласувани, предложенията на нашата група за увеличаване на предвиденото добавъчно възнаграждение, както и да се простре това възнаграждение и върху общинските и окръжни служещи и работници — *не се приеха.*

Чл. 3 се приема в следната окончателна редакция:

През време на военното положение, начиная от 1 юли 1916 г. и три месеца след общата демобилизация, държавните служители, включително и държавните работници от всички ведомства получават месечно добавъчно възнаграждение без никакви удръжки за данъци и др. по размери, определени в следната таблица за временното добавъчно възнаграждение на държавните служители:

	Редовна годишна заплата	Месечно добавъчно възнаграждение		
		I категория неженен или вдовец без деца	II категория женен без деца	III категория женен или вдовец с деца
I	6001 и нагоре	40	60	80
II	4801 до 6000 вкл.	35	50	70
III	3601 до 4800 „	30	45	60
IV	2401 до 3600 „	25	35	50
V	2400 и надолу	20	30	40

Забелюшка I Неженен, който поддържа родители или малолетни братя или сестри, живущи при него и нямащи никакви доходи, получава по втора категория.

Забелюшка II Съпруг и съпруга, заемащи едновременно държавна служба, получават по първа категория.

Вчера бюджетът се гласува и на трето четене. По искането на нашата група, за да се избягнат всякакви недоразумения и неблагоприятни за държавните работници тълкувания, докладчикът на бюджетарната комисия *Веселинов* повторно обясни, че добавъчното възнаграждение се отнася и до *всички* държавни работници, *постоянни, временни, волнонаемни, с месечна заплата, на ден, на час или на изработени предмети.*

В. «Работнически вестник»,
№ 76, 24 юли 1916 г.
Без подпис

Печата се по текста
на в. «Работнически вестник»

ДОБАВЪЧНО ВЪЗНАГРАЖДЕНИЕ И ЗА ОБЩИНСКИТЕ СЛУЖЕЩИ

До Господина Председателя
на Софийския общински съвет

ПРЕДЛОЖЕНИЕ

ОТ СОЦИАЛДЕМОКРАТИЧЕСКАТА ОБЩИНСКА ГРУПА

С гласувания от Народното събрание преди няколко дни Закон за 3/12 от бюджета* се предвижда поради съществуващата извънредна скъпотия едно добавъчно възнаграждение към заплатите на всички държавни служещи и работници.

Гласувайки обаче това добавъчно възнаграждение за държавните служители, Народното събрание не отиде до необходимия логичен край — да се разпростре и върху служещите и работниците при изборните учреждения, считайки, че това е изключителна компетенция на самите общини и окръзи.

Разбира се, след като държавата биде принудена да признае необходимостта от добавъчното възнаграждение и да го узакони за своите служещи и работници, макар и в един размер ненапълно задоволителен, изборните учреждения не биха могли да намерят никакво сериозно основание да откажат да сторят същото, толкова повече че тъкмо техните служещи и работници в своята маса са извънредно ниско плащани и е абсолютно невъзможно да преживяват по-нататък със сегашните заплати.

Предвид на това, от името на социалдемократическата общинска група настоявам този въпрос да бъде час по-скоро благоприятно разрешен за служещите и работниците на Софийската община, като същевременно правя следното предложение:

Постоянното присъствие веднага да приготви и внесе

* Вж «Държавен вестник», № 154, 26 юли 1916 г. (Ред.)

в най-близката сесия на Общинския съвет необходимия допълнителен бюджет, в който да се предвиди за общинските служещи и работници едно добавъчно месечно възнаграждение от 30 лв. за неженените, 40 лв. за женените без деца и 50 лв. за женените с деца.

В случай че Постоянното присъствие не би било наклонно да знесе по своя инициатива такъв допълнителен бюджет, тогава да се постави в дневния ред на най-близката общинска сесия за разглеждане настоящото предложение на социалдемократическата група в Общинския съвет.

София, 28 юли 1916 г.

Общински съветник: Г. Димитров

В. «Работнически вестник»,
№ 81, 29 юли 1916 г.

Печата се по текста
на в. «Работнически вестник»

ЗА ХЛЯБА*

СПЕШНО ПИТАНЕ
ОТ ПАРЛАМЕНТАРНАТА ГРУПА
НА РАБОТНИЧЕСКАТА
СОЦИАЛДЕМОКРАТИЧЕСКА ПАРТИЯ**

София, 1 август 1916 г.

Няколко месеца вече Главното тилово управление храни населението в София, Пловдив, Русе и някои други градове с едно крайно негодно брашно, състоящо се предимно от развалена царевича и всевъзможни боклуци.

Анализата на това брашно от страна на общинския химик в София е установила, че то е *отровно* и не може и такъв състав да се употребява нито дори за добитъка.

Вследствие на употребяването на такова брашно констатирано са вече специално за столицата маса случаи на опасни стомашни заболявания и разстройства, както и други болести.

От името на парламентарната група на Работническата социалдемократическа партия питаме г-н министър-председателя:

1. Не счита ли правителството за наложително да приеме необходимите ефикасни мерки за немедленото подобряване качеството на хляба?

2. Предприети ли са някакви мерки против виновниците на това престъпно отравяне на населението и ако са предприети — какви са тях мерки?

За социалдемократическата
парламентарна група

Народен представител: *Г. Димитров*

*Публикува се за първи път
по текста на питането*

* Под това заглавие част от питането е публикувано в «Работнически вестник», № 84, 2 август 1916 г. (Ред.)
** Разпитано и обосновано от Г. Димитров в Народното събрание на 17 август с. г. (вж настоящия том, с. 167—173). (Ред.)

ПО ПИТАНЕТО ЗА КАЧЕСТВОТО НА ХЛЯБА В СОФИЯ

2 август 1916 г.

Г-н председателю! Вчера* нашата група подаде едно питане към г-н министър-председателя за хляба. Понеже въпросът е много спешен и не търпи никакво отлагане, аз моля председателството да покани г-н министър-председателя да отговори още в утрешното заседание.

Председателят: От вчера е изпратено питането Ви на г-н министър-председателя.

Г. Димитров: Хлябът е долнокачествен, непоносим и не трябва да се търпи по никакъв начин това положение, което съществува сега в София, Пловдив, Русе и в още някои други по-големи градове. Прочее искам непременно още утре да ни се отговори.

*Стенографски дневници,
XVII ОНС, II ИС, 14 з.,
2 август 1916 г., с. 276*

*Печата се по текста
на Стенографски дневници*

* 1 август 1916 г. (Ред.)

ПО ПИТАНЕТО ОТ 1 АВГУСТ*

Изказване в Народното събрание

7 август 1916 г.

Г-н председателю! Миналата седмица още отправихме едно питане към министър-председателя по лошото качество на хляба. Понеже това питане има спешен характер, аз моля г-н министър-председателят да отговори.

Министър-председател д-р В. Радославов: Сега ще съставим нов комитет.

Г. Димитров: Новият комитет кой знае кога ще се конституира и какво ще има да извършва, а хлябът трябва да бъде подобрен, господа. Общинският химик в София е констатирал, че хлябът е отровен. С него се трови населението. От месец насам е това! Трябва да се вземат мерки. Аз моля публично г-н министър-председателят да отговори какви мерки са взети, какво е направено и какво мисли да направи в бъдеще извън този комитет, на който не знам какви надежди можем да възложим и най-малкото, имаме основание да се съмняваме, че работата няма да тръгне тъй, както трябва, че подобрене няма скоро да бъде констатирано. Нужни са ефикасни мерки. Аз настоявам г-н министър-председателят още сега да заяви какви мерки са взети.

Министър-председател д-р В. Радославов: Трябва да четя фурнаджийски актове и Вашето заявление.

Г. Димитров: Г-н министре! Главното тилово управление иска да стовари всичката вина на хлебарите. Аз съм длъжен да заявя тук, че само една част от хлебарите са виновни. Главната вина е в Главното тилово управ-

* Вж настоящия том, с. 138. (Ред.)

ление и в тая система на доставяне развалено и отровно брашно за София и за други места. (Възражения от десницата.) Моля Ви се. — Че това е така, показва фактът, че в ония градове, дето Главното тилово управление не дава брашно, хлябът е сравнително подобър, отколкото в София, Пловдив и Русе, дето Главното тилово управление продоволствува населението. Аз мисля, че правителството, ако мълчи и не отговаря на нашето питане, с това насърчава ония, които злоупотребяват с прехраната на населението.

Председателят: Г-н Димитров! Г-н министър-председателят каза ли, че ще отговори сега?

Г. Димитров: Той не казва нищо положително.

Председателят: В такъв случай ще дадете обяснения, когато г-н министър-председателят съобщи, че ще отговори на питането Ви.

Г. Димитров: Въпросът е спешен. Мълчанието на г-н министър-председателя насърчава злоупотребителите и виновниците на това изтравяне на населението.

Председателят: Ще имате думата после, когато г-н министър-председателят бъде готов да отговори. Той не е готов да отговори сега и свършено.

ЗА ГАРАНТИРАНЕ СРЕДСТВА ЗА СЪЩЕСТВУВАНИЕ НА ВОЙНИШКИТЕ СЕМЕЙСТВА

Реч в Народното събрание

7 август 1916 г.

Г-да народни представители! Един от важните въпроси, който трябваше да бъде разрешен веднага след обявяване на войната, беше въпросът за гарантиране на извесни средства за съществуване на семействата на войните.

Няколко месеца, откакто се дават тези държавни помощи на войнишките семейства, са достатъчно доказателство за нашето твърдение още когато законът се гласуваше*, че въпросът за подпомагане на тези войнишки семейства се разрешава неправилно или недостатъчно правилно. Държавата, приела по принцип да дава помощи на войнишките семейства, не прокара този принцип по начин, който действително би гарантирал материалната поддръжка на тези семейства, синовете, бащите и мъжете на които са по бойните полета вече толкова месеци. Защото, г-да народни представители, с оная помощ, която се отпусна в началото, 25 ст. на член от семейството посредством увеличена с 10 ст. — на 35 ст., — с такава една помощ не се дава никаква гаранция за издръжката на тези войнишки семейства, които са останали без всякакви средства за съществуване. И тогава още, собствено, от страна на правителството се каза, че това не е достатъчно за поддръжане на семействата, че това е само едно малко подпомагане от страна на държавата. Но, г-да народни

* Г. Димитров има предвид речта си в Народното събрание на 11 март 1916 г. При обсъждането на Законопроекта за изменение и допълнение на закона за подпомагане на нуждаещите се войнишки семейства през време на мобилизация и война. Вж Съз. Т. 6. С., 1984, с. 401—419. (Ред.)

представители, ако бихме разгледали положението на десетките хиляди войнишки семейства, които прекарват тежестите на войната сега, то всички трябва да дойдем до заключението, че грамадната маса от тия семейства нямат абсолютно никакъв друг доход освен това, което сега могат да получат като помощ от държавата и че държавата, която ангажира синовете, мъжете и бащите на тия семейства за постигане на една своя задача, беше длъжна и днес е длъжна да им даде поне толкова средства, колкото са необходими за тяхното елементарно издържане през време на войната. Касае се не само за една минимална, една недостатъчна помощ, касае се в случая за средства, които биха стигнали за най-обикновено издържане на тия семейства, които са лишени от други източници на средства за съществуване. Тая малка помощ, която даде държавата, е съвършено недостатъчна, а нейното раздаване, нейното изплащане се направи още по-несигурно с постановлението, което по-сетне се създаде: да бъдат удържани от тия помощи личните доходи на семействата. Сега местните комитети в различните места, които определят размера на помощите, имайки това постановление на ръка, вършат маса злоупотребления при определяне точния размер на помощта и твърде малко са ония войнишки семейства, които днес получават помощ в тоя размер, който е предвиден в закона. Маса от тия семейства получават много по-малко, отколкото следва да получат, защото личните доходи на тия семейства, които се смятат обикновено съвършено произволно, се определят и се спадат от размера на помощта. По тоя начин грамадна маса войнишки семейства получават минималната предвидена от закона помощ.

Независимо от това, г-да народни представители, създаденият закон за войнишките помощи имаше и този дефект, който съществува и днес. Той е, че държавата отпусна помощ само на семействата, които имат членове на бойните полета. Държавата не подпомага семействата на ония лица, които вследствие на условията, създадени от войната, са лишени също така от средства за издържане. Това са например ония работници, които са останали поради войната и поради създадените от нея условия без работа, значи без средства за съществуване; това са

имла редица семейства, които нямат* хора на бойното поле, обаче търпят всички несгоди и всички тежести на войната, и следваше държавата, като дава помощи на нуждающите се войнишки семейства, да даде такива и на всички ония нуждающи се семейства, макар и не войнишки, които вследствие на войната са лишени от средства за издържане.

Но, г-да народни представители, макар и с такива дефакти Законът за войнишките подпомагания от неговото създаване и досега не се прилага навсякъде еднакво. На първо място, имаме нередовно изплащане на помощите, които са предвидени; помощи нищожни, минимални, по-малки те не могат да бъдат, свършено недостатъчни за всички места и особено за градските центрове, при това** не се изплащат редовно. От сведенията, които имам за изплатените помощи до 30 юни, се вижда, че през м. март, април, май и юни, последните четири месеца, са изплатени сравнително нищожни суми за подпомагане. На много места до 30 юни не са получени определените помощи и Централният комитет се извинява, че министерството не е отпуснало своевременно кредити; министерството се извиняваше и ще се извинява тук вероятно с това, че дадените нареждания за изплащане сумите за нищестни села и градове не са изпълнени от банките — и това е вярно, — но във всеки случай факт е, че през м. март са изплатени 5 517 000 лв., през април 1 773 000 лв., през май 1 000 000 лв. . . .

И. Г. Попов: Имате грешка.

Г. Димитров: Моля Ви се, това са сведенията до 30 юни. Значи до 30 юни са били изплатени тези суми, от което следва, че до 30 юни на извънредно много места в страната войнишките помощи за април, май и юни не са раздадени. Това са три месеца, господа!

Г. Петров: Във Видин помощите за април едва през юли се раздадоха.

Г. Димитров: На много места, както във Видин, Враца и др., през юли не бяха дадени помощите още за февруари и март. Значи предвидените от закона помощи се изплащат няколко месеца по-късно.

* В стенографския протокол погрешно е записано «нямат». (Ред.)

** Думата е пропусната в протокола. (Ред.)

И. Г. Попов: Погрешни списъци представяте.

Г. Димитров: Казва се, че местните комитети от тези места не са представили точни списъци и те трябвало да бъдат ревизирани и поправени. Но аз зная, господа, случаи, дето не е имало неточни списъци и нередовности в списъците и все пак тези помощи са закъснявали с месеци. И до днес, ето ви на София, голям център, където войнишките семейства нямат никакви други източници освен това, което могат да получат от личен труд или като помощ от държавата, голяма маса от тях не са получили помощ за м. май.

И. Г. Попов: А! Изплатени са за м. юни.

Г. Димитров: Сега се изплащат за м. юни нееднакво и не навреме. Фактът, че тези помощи се изплащат нередовно, не може да се отрече и най-малко би трябвало господата, които участвуват в Централния комитет, да отричат този факт; той съществува. Вие можете да го отричате така или инак, обаче факт е, че голяма част от войнишките семейства не получават навреме тая малка, нищожна помощ, която държавата е отпуснала.

На второ място, иие четем във вестниците — и това прави впечатление на всички, които се интересуват от положението на войнишките семейства — често пъти съобщения, че жителите на еди-кое си село се отказали от помощ. Много места, села, градове и множество хиляди вече семейства според тези съобщения са се отказали от помощ. Но, г-да народни представители, истината е тази, че голяма част от тези семейства, които се представят като доброволно отказали се от помощ, са принудени да се откажат не защото не се нуждаят от помощ, но че нямат право по закона да я получат. Отказват се например жителите на с. Кочериново. То е едно богато село, ама там има най-малко 200 семейства, които аз лично познавам и които се нуждаят от помощ. Но кметът и секретар-бирникът, тези, които управляват общината, са благородно създливи да съобщят в Централния комитет — защото им е казано от комитета за раздаване на войнишките помощи да правят така — «Нашето село е богато и няма нужда от помощи». И забележителното е, че от много планински села около мината «Плакалница», които нищо нямат, последни бедняци са с изключение на единици,

и оттам се получава съобщение за отказване от помощи; нямали нужда от помощи. И това се разтръбява във вестниците, че не желали да получават помощи, защото могли с труд да си изкарват прехраната. Нищо подобно няма. То може да е вярно, но за много малко села, за много малко семейства. Но в случая умишлено се намалява числото на ония войнишки семейства, които имат право да получат и имат нужда от тази помощ: фактически лишават ги насилствено от тази помощ. Нередовности при определяне размера на помощите, казах, има, защото от сведенията на Централния комитет ще видите, че една голяма част от семействата, които получават минималната помощ от 1,50 лв. на месец, имат право да получат повече. Смята им се, че те имат доход. Има доста интересни случаи, дето Местният комитет по инструкции от горе, внушено му да прави икономии от г-н председателя на Централния комитет, който лично прави обиколки — нямам достатъчно данни за това, — предвижда доходи фиктивни, несъществуващи. Имаше случаи в Пловдив за цигански и други семейства, дето комитетът смята, че помощта, която се дава на тия семейства, е голяма, че те и в нормално време не могли да изкарват повече със свои труд, че е неправилно да им се дава тая помощ въпреки закона и тогава казват: «Смятаме, че едно семейство има 35 лв. доход и тогава ще му се даде разликата между този доход и помощта, която му се следва да получи.» Ама никой не е констатирал техния доход, фактически той не съществува.

Г. Петров: Има семейства, на които дават по 2—5 лв.

Г. Димитров: Има много села, в които е направено точно същото. Зависи от секретар-бирника, често пъти и от комета да посочи, че известно семейство има толкова овци, толкова овци, туй-онуй, от което фактически то не може да получи никакъв доход, с този малък имот не може да живее, за да го лишат от половината или 3/4 от тази малка помощ, която му е предвидена. В това отношение има безброй нередовности и до голяма степен тези нередовности се дължат не само на известни партизански съображения, на желанието да се попречи на противниците и пр.; да се напакоти, да се отмъсти на семействата, които са гласували за социалисти и за неприятни партии.

П. Вангелов: Не е вярно. Те хайлазуват. Нам трябва работници, а не безделници.

Г. Димитров: Не само туй, г-да народни представители, но то се дължи много и на тези инструкции, които Централният комитет чрез своя председател е давал на много места устно. . .

П. Вангелов: Никакви инструкции. Има места, дето безделничат, а ние ги учим да работят.

Г. Димитров: . . .смятайки, че по тоя начин се прави една голяма услуга, тъй като се създават икономии. А че има случаи, дето са лишени семейства на политически противници на кмета или на секретар-бирника. . .

От десницата: А-а-а!

Г. Димитров: . . .аз мога да ви изброя такива, но не искам да влизам в подробности. Има един случай в с. Тича, Османпазарско, дето жените са се оплакали със специално писмо до Централния комитет, че са ги лишили от помощи. (Възражения от десницата.) Нередовности по отношение помощите се допускат твърде много, злоупотребява се с тези малки доходи, които имат някои, а някъде се създават просто фиктивни доходи, за да бъде намаляван размерът на помощта. Пред Централния комитет тоже са изтъквани случаи, дето известни секретар-бирници, получавайки суми за войнишките помощи, не ги изплащат навреме, а си служат с тези суми заедно с кметовете и други лица, за да въртят търговия.

Някой от десницата: И туй не е вярно. Лъжеш!

П. Вангелов: Дайте факти, бе джанъм!

Г. Димитров: Мога да ви посоча случаи, които са установени, анкетирани и са съобщени на Централния комитет, за да видите, че е така. Какво казвате: «Лъжеш?» Аз изтъквам, г-да народни представители, факти, които съществуват; не ги цитирам, за да не ви отнемам времето, защото тук постоянно се говори за краткост. Това са работи, които знае Централният комитет и които могат да бъдат установени документално и поименно; секретар-бирниците, които вземат сумите, държат ги по седмица-две, по месец, не си отиват в селата нарочно, жените ги търсят — отишъл секретар-бирникът в града или еди-къде си по работа, а в туй време той с тези 3—4—5

и повече хиляди лева търгува. Това се знае в села и градове, в околности.

И. Вангелов: Надали ще смее, надали ще се намери такъв.

Г. Димитров: Това са факти, г-да народни представители.

Някой от десницата: Не са факти, това са лъжи.

Г. Димитров: И по този начин с тези малки войнишки помощи се върши косвено едно злоупотребление. Не че те не се изплащат. Изплащат се, но се изплащат много често, след като една, две, три подобни сделки са извършени. Има доста случаи дори на злоупотребления на дребно, разбира се, при изплащането на тези помощи, които веднъж са определени, и това става в села, където по-малко може да се контролира от комитета върху лицата, които раздават тези помощи, дето тези работи са обикновени и по-възможни. Но, г-да народни представители, ние имаме един Централен комитет за войнишките подпомагания, който по закона има длъжност да следи да бъдат точно раздавани тези помощи, да не се допускат нередовности, безредия и злоупотребления и от който Народното събрание основателно трябваше да иска тая негова задача да бъде изпълнена пунктуално, докрай.

Г. Петров: Той е комитет за нераздаване, за пречене да се раздават помощи.

Г. Димитров: Вместо това, г-да народни представители, вместо този комитет за подпомагане на войнишките семейства да прилага закона точно и да гарантира поставянето и предаването на тези малки помощи на войнишките семейства, за които те са предназначени, Централният комитет, респективно неговият председател, си позволи да суспендира Закона за войнишките подпомагания и на 20 май. . .

И. Г. Попов: 25 май.

Г. Димитров: . . . на 25 май т. г. председателят благодарил да направи една голяма, една значителна обикновена за държавното съкровище от тези помощи по 10 ст. на член от войнишко семейство и той издава една официална телеграма, която заслужава да бъде прочетена и да влезе в дневниците на Народното събрание.

И. Г. Попов: Нали я има във Вашето запитване.

Г. Димитров: (Ч е т е.)

«От ревизиите и конференциите, които направих досега на много от комитетите в царството, и от сведенията ми из цяла България констатирах, че през летните дни, начиная от текущия май, в България има работа за всички работоспособни мъже, жени и деца. И ще бъде вредно и срамно през лятото да се дава държавна помощ на здрави хора и с това да се насърчава леността и безделието.»

П. Вангелов: Много право. Лъжа ли е?

Г. Димитров: (Продължава да чете.)

«Предписвам ви всичките комитети да заличат от списъците за помощ всички работоспособни членове от семействата, да им препоръчат и дори да им намерят работа, като оставят да се подпомагат само учениците, болните на легло, недъгавите, майки с дребни деца, които нямат възможност да водят със себе си на работа децата си. Всичките работоспособни членове на семейството ще смятате за ненуждающи се и ще ги заличите от списъците. Под страх на лична и солидарна отговорност членовете на комитетите най-строго да изпълняват настоящото нареждане.»*

П. Вангелов: Много хубаво.

Г. Димитров: А чл. 2 от закона, който гласува Народното събрание, гласи, г-да народни представители, изрично така:

П. Вангелов: Знаем го.

Г. Димитров: (Ч е т е.)

«С право на подкрепа от държавата се ползува всяко войнишко семейство, състоящо се от съпругата и децата на повикания или доброволно явилия се под знамената войник — ако нямат някоя платена работа и ако са били издържани от мобилизирания войник до мобилизацията.»**

Г-н председателят на Централния комитет намира, че всички членове на войнишки семейства, които са работоспособни, имат или нямат работа, имат или нямат доход, трябва да бъдат заличени от списъците и да се смятат за ненуждающи се. Законът никъде не предвижда

* Вж «Държавен вестник», № 114, 7 юни 1916 г. (Ред.)

** Вж «Държавен вестник», № 154, 26 юли 1916 г. (Ред.)

това, никъде собствено не дели членовете на войнишките семейства на работоспособни и неработоспособни, а на нуждающи се и ненуждающи се. Законът не прави подобно деление, което би могло да бъде използвано, за да бъдат заличени от списъците лицата, които биха могли да работят каква да е работа и тогава, когато нямат работа. А знае се, г-да народни представители, че тези войнишки помощи, които се предвиждат в самия закон, се дават предимно на войнишките жени, деца и старци, защото всички ония, които биха могли да работят, ако намерят работа, никой път не биха жертвували надницата или заплатата, която биха могли да получат срещу труда си, заради тези 35 ст. (Възр а ж е н и я о т д е с н и ц а т а.) Моля ви се! Вие не ще намерите никъде такъв случай и това е разправяне на празни приказки, ако някой би твърдял, че има някъде подобни случаи. Не биха се намерили подобни случаи, когато децата биха могли да вземат в селото или града 7—8—9 лв. надница чрез труда си, да стоят, за да получават тези 35 ст. Ами че това е безумие. И това вие го допускате за здравия български разум, за разума на един български селянин или градски работник! Такова нещо няма, то не може да се допусне, то не съществува и няма защо да се съчиняват подобни аргументи. Който може да изкара с труда си повече от 35 ст. — 2—3 и повече лева, той ще изкара тая надница. Войнишките помощи се получават от тези лица, които нямат физическата възможност да работят. Обаче Г-н председателят мисли, че жена, която има дребни деца и която може да ги носи със себе си, да ги води на работа, е работоспособна и ненуждающа се. Г-н председателят мисли, че болните, които не са на легло, са работоспособни и не са нуждающи се; и някой туберкулозен, който едва се движи, няма да получи помощ, защото е работоспособен, не е на легло.

Г. Луканов: Нали той ходи в Неврокоп да констатира това.

Г. Димитров: Господа! Това не само няма никакъв разум от гледище на подпомагането на войнишките семейства, но това е прямо и брутално суспендиране на един закон, гласуван от Народното събрание. Та, най-сетне, ако би трябвало този закон да бъде изменен, ком

петентно е Народното събрание да направи това; ако на него трябва да се даде някакво тълкувание, което да гони някаква икономия даже — да допуснем, — Народното събрание е, което би трябвало да реши, а не Централният комитет, който трябва да изпълнява закона пунктуално, точно, без всякакво отклонение, а още по-малко може да прави това председателят на Централния комитет. Аз зная, че целият Централен комитет не е бил солидарен с това, че има отделни членове, които са подали даже оставките си поради това суспендиране на закона. Но във всеки случай от 25 май, когато е била подадена тая окръжна телеграма от г-н председателя на Централния комитет, до 19 юни местните комитети във всички градове и села трябваше да се съобразяват с тая окръжна телеграма, противоречаща на закона. Тя беше тогава закон и този месец навсякъде бидоха заличени всички войнишки семейства, за които можеше да се подозира, че имат някой член работоспособен, болен, но не на легло, жена, която може да носи или води децата със себе си; всички бидоха заличени и през това време на никого не се дадоха тези помощи, като се позоваваха местните комитети на тая окръжна телеграма на Централния комитет. Едва на 19 юни, след като се получиха протести от всички страни, след като се създаде, тъй да се каже, един цял бунт в средата на войнишките семейства против това беззаконие, извършено от Централния комитет, респективно от неговия председател, тогава той иде с нова телеграма* да даде едно пояснение, с което отменява телеграмата от 25 май. Но, г-да народни представители, и тая втора, пояснителна телеграма във всеки случай остави в основата си тази идея, тази инструкция, която се прокарва в неговата телеграма от 25 май, т. е. навсякъде да се окастрят даваните помощи, да се сведат до един минимум, да се лишат от помощ колкото е възможно повече войнишки семейства.

Т. Луканов: В Плевен има сега 500 семейства, които са лишени от помощ и гладуват.

Г. Димитров: Не е само в Плевен. Създава се следното положение: смятат се войнишките семейства и чле-

* Вж «Държавен вестник», № 151, 22 юли 1916 г. (Ред.)

поисте им за работоспособни, обаче няма работа и те нямат никакъв доход и никаква държавна помощ. Бедствението, което и с държавните помощи е твърде голямо, удвоява се, утроява се и става извънредно непоносимо.

И. Вангелов: Вие не гласувате никакъв кредит.

Г. Димитров: Г-да народни представители! Това брутално суспендиране на закона във вреда на ония войнишки семейства, които държавата подпомага с малки помощи, остава, и не виждаме да е порицано от страна на правителството, нито пък да е наказано. Лицето, което си позволи да суспендира закона за войнишките подпомагания, стои още като председател на Централния комитет^{*} и продължава да ръководи работите на войнишките подпомагания. Правителството на една интерпелация***, отправена към него по този случай, и до днес не е отговорило. Във всеки случай, г-да народни представители, това положение с войнишките подпомагания не може по-нататък да продължава и ние се ползуваме от случая, когато ще бъде гласуван този нов кредит за войнишките подпомагания, да изтъкнем първи, че самият кредит от 21 милиона лева до края на тази година е недостатъчен...

И. Г. Попов: И това е вярно.

Г. Димитров: . . . и че ако този кредит тъй бъде гласуван, то веднага, още в септември или ако не в септември, в октомври и ноември, средства няма да има и Финансовото министерство наново трябва да отпуска по 1—2 милиона допълнително, и Централният комитет в най-голямата нужда през зимата няма да има средства, и това при сегашния размер на помощите. Значи кредитът е недостатъчен, той трябва да бъде увеличен и според нас той трябва да е минимум 50 милиона лева до края на годината, като имаме предвид, че е наложително едно увеличение на помощите, които днес се дават. Не съкращаване, не лишаване на нуждающите се семейства от помощи, не ограничение размерите на помощите, а, напротив, увеличение на тия помощи е необходимо, защото бедствението с продължението на войната се увеличава. Мисляли са няколко месеца от гласуването на закона за войнишките подпомагания. Нима мислите, г-да народни

* Ив. Г. Попов (радославист). (Ред.)

** Вж настоящия том, с. 74—76. (Ред.)

представители, че може да се поддържа, какво днес положението е същото, както когато се гласуваше законът, че като се смяташе 35 ст. на лице средно, е доста? Оттогава насам имаме едно ново голямо поскъпване на живота, имаме ново влошаване на условията, при които живеят тия семейства; очевидно има много големи причини тая сума на войнишките помощи да бъде увеличена. Дава се добавъчно възнаграждение на държавните служещи и работници поради скъпотията; правят се цяла редица други разходи пак поради скъпотията; цените на всевъзможните материали за войската и за населението са увеличени тоже поради скъпотията. Помощите на войнишките семейства прочее по същата причина не могат в никой случай да останат на тая сума — 35 ст., както е в сегашния закон. Размерът на войнишките подпомагания трябва да бъде увеличен; той трябва да бъде увеличен тъй, както нашата парламентарна група предлагаше още в миналата сесия*, когато законът се гласува — една сума що-годе достатъчна за съществуването на тия семейства.

Но, г-да народни представители, ние се ползуваме от случая да възстановим и другите наши предложения, свързани с войнишките подпомагания. Ние смятаме, че извън тая дневна помощ на членовете на семействата, която се предвижда в закона и която, както казах, трябва да бъде увеличена, необходимо е една специална квартирна помощ — помощ за семействата на ония войници и други граждани, които са лишени от средства за издържане, които живеят под наем и които следователно през време на войната се отрупват с наеми, тежестта на които те ще понасят цели месеци и години в бъдеще. Държавата е длъжна извън тая войнишка помощ, която сега се дава и която трябва да се увеличи, да даде една специална квартирна помощ.

Д-р К. Провадалиев: Възможно ли е това? Един сериозен човек може ли да говори? Отгде ще вземе държавата тези пари?

П. Вангелов: Той говори за галерията, ама и галерията няма да слуша.

* Вж Съч. Т. 6. С., 1984, с. 323—334. (Ред.)

Г. Димитров: Да се гласува една квартирна помощ за всички ония семейства, войнишки и невойнишки, които живеят под наем. Това, г-да народни представители, ще бъде една справедлива разлика между войнишките семейства в селата и малките градове, които живеят под наем и които живеят в известни малко по-леки условия сравнително с градското население, с градските войнишки и други семейства, които живеят под наем и търпят много голяма скъпотия. Една подобна разлика към обикновената дневна помощ, която е еднаква за всички в страната, и за големите градове, и за малките села, обективно трябва да се направи и тя би се направила във форма на квартирна помощ за ония семейства, които живеят под наем. Това са предимно градските работнически семейства.

На второ място. Във всички други страни полагат извънредно големи грижи за най-ефикасното подпомагане на войнишките жени-родилки, знаейки, че тъкмо през време на войната, г-да народни представители, условията са тъй тежки за тия майки, които трябва да отгледват своите малки деца, и толкова много условия има за увеличението на детската смъртност, че държавата се вижда принудена, запазвайки собствените си интереси, да дава известна материална помощ на жените-родилки.

Т. Петров: Германия изразходва за тая цел 60 милиона марки.

Г. Димитров: Г-да народни представители! В Германия всяка подобна войнишка жена, мъжът на която получава по-малко от 3000 марки преди войната, получава при раждането на детето, за кърменето му една обща сума най-малко от 125 марки. Държавата според нас е длъжна тоже да даде една подобна материална помощ, да осигури млякото на тия деца и да намали по този начин до известна степен детската смъртност, за да запази младото поколение на нацията за в бъдеще.

Ще смятаме по-нататък, г-да народни представители, че тая помощ, която бъде определена за войнишките семейства, трябва да бъде разширена също така и за невойнишките семейства, но нуждаючи се и лишени поради войната от средства за издържане.

Но, г-да народни представители, въпросът за подпо-

магане на войнишките семейства е непосредствено свързан с цяла редица мероприятия, които би трябвало държавата да предприеме, за да направи ефикасно туй войнишко подпомагане. Тук се изтъкнаха случаи с цел да се покаже, че помощта е достатъчна и даже голяма, случаи, от които се вижда, че известни семейства от своята помощ пращат на войниците на фронта — на своите синове, на своите мъже. Доколкото такива случаи съществуват, а такива има наистина, те доказват не че помощта е голяма, а че положението на войниците на фронта е извънредно тежко, и зарад туй майките се стремят да откъснат от тази войнишка помощ и да пратят на фронта. За да не става това откъсване от помощта, предвидена за войнишките деца и жени, да не бъде това поделване между жените и мъжете, между майките и синовете, необходимо е правителството, и сега има случай с внесенния законопроект за войнишките помощи, да помисли за увеличението на дневните на войниците. Това би било толкова по-справедливо, когато се знае, г-да народни представители, че държавата, давайки известно облекчение на своите служещи и работници с гарантиране на заплатата им и с добавъчното възнаграждение, не може да остави другите български граждани, предимно работниците в частните предприятия, на фронта с тези 20 ст., които се предвиждат и които тоже на много места нередовно се дават. Ние намираме, че тези дневни трябва да се увеличат, за да се направи колкото е възможно по-сносно прекарването на войниците там, докато бъде свършена самата война, докато стане възможно тяхното връщане от фронта.

Г. Василев: Вярно.

Г. Димитров: Един втор въпрос, г-да народни представители, който е в свръзка с войнишките подпомагания, то е правителството да помисли, и то има случай сега, по повод на внесенния законопроект от нашата парламентарна група* — не от групата на широките социалисти, — за заплатата на работниците от частните предприятия, за служещите работници във всички частни предприятия, които сега, през време на войната, функ-

* Вж настоящия том, с. 566—569. (Ред.)

нионират. Тези хора са семейни; ние ги изчисляваме, до колкото можем, по статистиката най-малко на 30 хиляди семейства, които държавата сега подпомага заедно с другите семейства и които имат синове по бойните полета — служещи и работници от частните предприятия. Всички тия частни предприятия, които функционират през време на войната и които реализират даже по-големи печалби, отколкото по-рано, има възможност да бъдат обложени с такъв един, тъй да се каже, пряк данък през време на войната, като бъдат задължени да поемат грижата за своите служещи и работници, респективно за техните семейства. Следователно един подобен закон, първо, ще регулира положението на тия служещи и работници от частните предприятия и ще ги постави до известна степен на равна нога с държавните чиновници, а, от друга страна, ще се облекчи и държавното съкровище с даване помощи на семействата, мъжете на които са работили в частни предприятия. Това са 30 хиляди семейства, които няма да получат от държавата, а от частните предприятия. Въпросът стои, г-да народни представители, открит и той трябва да бъде разрешен и трябва да бъде разрешен толкова повече и толкова по-скоро по инициативата на самото правителство, имайки предвид, че оставено положението на тия работници от частните предприятия тъй, както е било по-рано, и влошено извънредно много, сигурно положението на самия фронт, в редовете на войската, няма да бъде добро. И всички тия писма и телеграми, които се получават от нас, народните представители, които се получават и от Бюрото на Народното събрание, показват, че това, което се започна с държавните работници чрез тяхното добавъчно възнаграждение, непременно трябва да бъде продължено, като се разшири чрез едно увеличение на помощта на войнишките семейства и, от друга страна, чрез едно задължение на частните стопани да илащат заплатата на своите служещи през време на войната. Това е справедливо и наложително.

И в тая система на средства, които трябва да предприеме държавата и се налага да ги предприеме, е и голямата задача за организиране на народната прехрана. Ако, г-да народни представители, държавата в лицето на своето правителство сега не е в състояние да организира на-

родната прехрана и да предвиди едно поевтиняване на живота, тия помощи, които се дават на войнишките семейства, са извънредно малки. По този въпрос ще говоря, когато ще говоря по законопроекта за обществената предвидливост; но във всеки случай аз ще изтъкна в тоя ред на мисли, че едно от средствата, чрез които може да се направи ефикасно подпомагането на войнишките семейства, е организирането на прехраната и вземане ефикасни мерки за поевтиняване на живота. Да се остави положението тъй, както е сега, очевидно е, че няма да бъдат достатъчни всички други средства.

И най-сетне, г-да народни представители, пак в свързка с всичко това стои въпросът за защита на работническия труд. Това имахме случай да го говорим тогава, когато разисквахме въпроса за добавъчното възнаграждение; сега се ползувам от случая да подчертая голямата необходимост правителството да увеличи своята грижа — не защото никакви грижи не се полагат, а да предприеме известни грижи за защитата на работническия труд. Касае се, г-да народни представители, за запазване силите на една класа, която произвежда у нас обществените блага, която държи на плещите си индустрията, търговията, транспортите, която фактически държи на плещите си цялото общество; нужно е тя да бъде защитена, физическата сила да бъде запазена, а това може да стане чрез работническото законодателство. Съществуващите закони за труда днес не се прилагат: те са фактически суспендирани. Обещаните законопроекти от правителството за защита на труда не са внесени, макар така тържествено да бяха прокламирани.

Т. Георгиев: Това по чл. 3 ли е?

Г. Димитров: Не мислите ли да ги внесете? Условието на войната, г-да народни представители, налагат непременно тия законопроекти да бъдат внесени.

П. Вангелов: Не злоупотребявайте с търпението ни.

Председателствующ д-р И. Момчилов: (З в ъ н и.)

Г. Димитров: Законопроектът, който нашата парламентарна група е депозирала тук, за защита на работническия труд, законопроектът за изменение на Закона за женския и детския труд и за инспекцията на труда и пр. не се поставят на дневен ред. Не може войната да

бъде причина за това непоставяне на дневен ред. Те са толкова необходими сега, през време на войната, когато се упражнява една жестока и безогледна експлоатация на работническия труд.

Някой от десницата: Търпението вече се изчерпва.

Г. Димитров: Вашето търпение, г-да народни представители, може да се е изчерпало, когато се говори за подобни работи; но касае се за работи, които са от голямо значение за работническата класа у нас и които имат голямо значение за цялата нация и страна. (Г л ъ ч к а.)

Председателствующ д-р И. Момчилов: (З в ъ н и.) Тишина, господа!

Г. Георгиев: Това е с цел да се не работи. Това е безобразие; такова безобразие не сме виждали.

Г. Луканов: Знаем, няма гешефти в тая работа.

Председателствующ д-р И. Момчилов: (К ъ м о р а г о р а.) Моля, не се отдалечавайте от предмета.

Г. Димитров: Аз не се отдалечавам от предмета, г-н председателю, но това трябваше да се каже, защото има голяма връзка със защитата на работническия труд.

Г-да народни представители! Това са жените и децата на войниците, които са по бойните полета, животът на които трябва да се гарантира и на които даваме помощи. На тях трябва, г-да народни представители, да се гарантира работа при условия, които не разрушават здравето, да се гарантира заплата, която трябва за тяхното съществуване, да се избавят от произволите на частните предприятия. Заради туй са необходими закони, съществуващите закони да се прилагат точно, нови закони да се създадат, а туй не е дребна работа. И действително, може това да е неприятно на господата, които са повече сами акционери и стопани на подобни предприятия и които имат интерес да бъдат създадени закони за работническото, но това законодателство е един интерес национален; то е необходимо не само за работническата класа като класа, а е важно и за вашата индустрия в бъдеще, важно е и за нацията. Ако оставите младото поколение да се изражда, както сега става, вие подкопавате производителната сила на страната, и господата, които искат да поплащат дълговете чрез тези производителни сили, те

ще стъпят на чурук дъска, ако не се погрижат за запазване силите на работническата класа.

Г-да народни представители! Правейки своето конкретно предложение по войнишките подпомагания в свързка с този кредит, ние настояваме да бъдат предвидени всички онези мерки, които изтъкнах като цяла система, която се налага от условията, в които работническата класа сега се намира.

За да свърша, г-да народни представители, ще трябва да се спра свършено накъсо на този упрек, който се прави спрямо нашата парламентарна група, социалистите, тук постоянно завчера от г-н Теодорова, че ние, социалистите, искаме помощи, искаме вечно и само искаме от страна на държавата.

Т. Георгиев: А нищо не давате.

Г. Димитров: Упрекна даже и г-н финансовия министър, че той бил много щедър към нашите искания, че забравя своето положение като финансов министър, който трябва да отговаря постоянно на нуждите на държавата. Г-да народни представители! Ние сме дошли в българския парламент като представители на работническата класа да искаме — нашата задача е да искаме и ние искаме сега и ще искаме постоянно. Ние искаме това, което е необходимо за тая класа, която представляваме. Нещо повече има тук. Как мислите вие, г-да народни представители, нима това искане е искане лично от г-н Тончева като финансов министър, или от г-н Теодорова като бивш такъв, или от правителството? Нима това искане е лично от тях? Нищо те лично, г-да народни представители, които стоят тук, или ония, които вчера стояха, от себе си не дават.

Министър Х. Г. Попов: Във всеки случай, повече от вас даваме на държавата.

Т. Георгиев: Елате да управлявате, за да дадете и вие.

Председателствующ д-р И. Момчилов: (З в ъ н и.)

Г. Димитров: Г-да народни представители! Държавата отпуска помощи за войнишките семейства. Това иде от държавното съкровище, а не е от г-н Тончева или някой друг министър, който развързва своята собствена кесия. Държавата дава добавъчно възнаграждение на своите служещи и работници; това го дава не финансовият

министър или правителството от себе си, а се дава от държавното съкровище. Моля ви се, всичко това, което се гласува тук в защита на този или онзи, се дава не лично от Ивана или Драгана, не от г-н Тончева или г-н Теодорова, или г-н Ляпчева, а се дава от държавната хазна и тази държавна хазна се пълни ежегодно със 120 милиона ковчени налози, които се вземат от онези, които са в редовете на войската, и от ония работници, които консумират. Грамадната маса от това съкровище, което се употребява за днешните нужди и което се ангажира в бъдещи ангажменти, се покрива от данъците, които се събират именно от тези слоеве, и представителите на работническата класа, на тези широки народни маси в нашето лице имат право да искат туй, което е необходимо в защита на труда, на живота и на здравето им, смятайки, че искат не лично от този или онзи, а искат от държавата това, което те сами стократно са го дали ней, чрез труда си, чрез кръвта си и чрез живота си, и имат право да го искат. Искам да кажа това, за да се разберем: ние ще искаме и ще продължаваме да искаме, защото имаме всички основания да искаме, а вие сте длъжни да давате като правителствено болшинство, и ако днес откажете да давате туй, което е необходимо, вие ще бъдете принудени под натиска на силата на работническата класа, на широката народна маса да давате. (Р ъ к о п л я с к а н и я о т к р а й н а т а л е в и ц а.)

*Стенографски дневници,
XVII ОНС, II ИС, 16 з.,
издат 1916 г., с. 346—351*

*Печата се по текста
на Стенографски дневници*

ЗА НУЖДАЕЩИТЕ СЕ СЕМЕЙСТВА

Др. Г. Димитров вчера* направи от страна на нашата парламентарна група следните предложения по Законопроекта за военния кредит** (специално кредити за войнишките семейства), които предложения не бидоха приети.

I. Кредитът за подпомагане нуждающите се семейства да бъде 50 млн. лв.

II. Разходите по тоя кредит да се произвеждат съгласно със Закона за подпомагане нуждающите се семейства при следните негови изменения:

1. Размерите на помощите са: За семейства от един член — 1 лв. дневно. За семейства от двама членове — 1,50 лв. дневно. За семейства от 3-ма членове — 2 лв. дневно, за семейства от четирима членове — 2,50 лв. дневно, за семейства от пет и повече — 3 лв. дневно.

2. Живущите под наеми семейства получават и квартирни пари по 15 лв. месечно.

3. Жените-родилки получават още и следните помощи: при раждането — 30 лв.; осем седмици — две преди и шест след раждането — по 1,50 лв. дневно; двадесет седмици през периода на кърменето по 1 лев дневно.

Горните помощи се изплащат на нуждающите се семейства независимо от това, което жената и децата на

* 7 август 1916 г. (Ред.)

** «Законопроект за извънреден свръхсметен кредит от 350 000 000 лв. за посрещане разходите от войната, започната на 1 октомври 1915 г.» (Ред.)

мобилизираните биха могли да добият чрез личния си труд.

III. Предвидените помощи за нуждающите се войнишки семейства се дават и на ония невоинишки семейства, които вследствие на безработица и други причини, породени от войната, са останали без средства за издръжка.

и *«Работнически вестник»*,
№ 89, 8 август 1916 г.

Печата се по текста
на в. *«Работнически вестник»*

РЕВИЗИЯ НА ФУРНИТЕ

Завчера*, неделя, биде извършена една *внезапна* ревизия на фурните в целия град от общински съветници и респективните градски комисии. Ревизията в III градска част, дето е бил наш общински съветник др. *Г. Димитров* е констатирал: 1. Във всичките 20 фурни в тая градска част хлябът е приготвен от даденото на хлебарите пшеничено брашно, без да са туряли те каквито и да е примеси; 2. Навсякъде брашното е омесено заедно с дребните трици, които съдържа, без да бъде пресято в самите фурни; 3. В няколко фурни хлябът съдържа по-голям процент вода от предвиденото нормално количество; 4. В повечето фурни хлябът е недобре омесен и недобре опечен поради липсата на достатъчно и добър персонал във фурниите; 5. Във всички фурни изкараното количество хляб е почти наполовина по-малко от необходимото за задоволяване нуждите на населението в районите им, вследствие на което маса хора са се върнали от фурниите без хляб; 6. Във всички фурни царува необикновено голяма мръсотия; 7. Повечето фурни се помещават в прямо негодни за целта помещения; 8. В няколко фурни са заварени служещите да спят в същата стая, дето се меси хлябът. — Приблизително същото е констатирано при ревизиите и в другите части на града.

В. «Работнически вестник»,
№ 94, 15 август 1916 г.

Печата се по текста
на в. «Работнически вестник»

ПО ДОБАВЪЧНОТО ВЪЗНАГРАЖДЕНИЕ

15 август 1916 г.*

Др. *Георги Димитров* е отправил вчера към министъра на търговията, промишлеността и труда и министъра на финансите следното питане:

Чл. 3 от Закона за бюджета³⁶, който урежда въпроса за добавъчното възнаграждение на държавните служители, се прие с изричната уговорка, че това добавъчно възнаграждение ще се отнася и до всички държавни работници, временни и постоянни, работещи със заплата на месец, на ден, на час или на изработен предмет. Между това Дирекцията на Пернишката мина не само не е направила досега нищо за изплащане това възнаграждение на работниците от мината, но и разгласявала, че такова възнаграждение не се следвало за пернишките рудничари, а само на чиновниците при мината.

От друга страна, при прилагането на закона се извършва една явна неправда по отношение на ония държавни служители, които са принудени да изпълняват служби си в места, гдето живеят техните семейства, като на тия държавни служители се определя добавъчно възнаграждение по първа категория от таблицата, т. е. като несесийни, макар и да издържат със своите заплати семейства си.

Предвид на всичко това от името на парламентарната група на Работническата социалдемократическа партия питам господин министъра на търговията, промишленост-

* Дата на оригинала. (Ред.)

та и труда и господин министъра на финансите и моли да отговорят още в най-близкото* заседание на камарата:

1. Какво е направено за изплащането добавъчното възнаграждение на работниците от мината «Перник», които по закона имат право, както и всички други държавни служители, да получат гласуваното добавъчно възнаграждение?

2. Не мисли ли господин финансовият министър да нареди, щото семейните държавни служители, които изпълняват служби далеч от своите семейства, да получават същото добавъчно възнаграждение, което законът предвижда за семейните държавни служители?

*В. «Работнически вестник»,
№ 96, 17 август 1916 г.*

*Печата се по текста
на в. «Работнически вестник»,
сверен с оригинала*

* В оригинала «днешного». (Ред.)

ЗА ПОЛОЖЕНИЕТО НА РАБОТНИЦИТЕ ВЪВ ВОЕННИЯ АРСЕНАЛ

Питане до министъра на войната

София, 16 август 1916 г.*

За разлика от всички други държавни предприятия и учреждения (железниците и пощите, мината «Перник», Държавната и Военна печатница и пр.), в които бидоха освободени от отиване в редовете на войската подлежащите на мобилизация работници и служещи — само във Военния арсенал и неговите клонове съществува една особена наредба, според която работниците са принудени и чият своята специалност, за която са освободени от редовете на войската, да изпълняват още и *караулна служба и цяла редица други чисто войнишки задължения, да чистят дворовете и нужниците на арсенала, да прекарват значителното си време там, без, разбира се, да им се плаща за времето, употребявано в работа извън специалността им.*

По тоя начин въпросните работници се лишават от необходимата почивка, отнемат се част от силите им, тъй необходими за тежката и отговорна техническа работа в арсенала, намаляват се заплатите им, отделят се от своите семейства и се излагат на множество неудобства, които представлява нощуването в арсенала.

Предвид на това от името на парламентарната група на Работническата социалдемократическа партия питам господина министъра на войната и моля да отговори в най-близкото заседание на камарата:

1. На какво се дължи тая разлика в третирането на държавните служители, освободени от редовете на вой-

* Дата на оригинала. (Ред.)

ската да изпълняват и през време на войната своята специална служба — във Военния арсенал, от една страна, и във всички други държавни предприятия и учреждения, от друга?

2. Не намира ли, че съществуващата в арсенала наредба, като излага на излишни несгоди и мъчения работниците, в същото време вреди и на нормалния ход на работите на самия арсенал?

3. Не мисли ли да направи нужното за отменянето на тая науместна и с нищо неоправдана наредба?

Народен представител: Г. Димитров

*Публикува се за първи път
по текста на питането*

ЗА ЛОШОТО КАЧЕСТВО НА ХЛЯБА

Изказване в Народното събрание

17 август 1916 г.

Питането, което, г-да народни представители, нашата парламентарна група отправя на 1 август към г-н министър-председателя*, се отнася до лошото качество на хляба в София и в някои други градове на България.

Известно е, че от няколко месеца насам Главното тилово управление взе всички храни в свое разпореждане. . .

Някой от крайната левица: Въпреки Закона за обществената предвидливост.

Г. Димитров: . . . и то продоволствува с брашно София, Пловдив, Русе, Варна и още няколко други градове на страната. Брашното, което се дава от Главното тилово управление за София специално, констатира се множество пъти, че е свършено недоброкачествено. Анализата, която се направи в химическата лаборатория на Софийската община, установи на няколко пъти, че това брашно съдържа отровни примеси, то е прямо негодно и отровно. Такова тоже брашно се дава в другите градове, дето тиловото управление продоволствува населението. Общо е недоволството в София и във всички други градове от това недоброкачествено, вредно, отровно брашно. На протестите, които се чуваха от различни страни, Главното тилово управление отговаряше, че то няма никаква вина, че то дава еднакво брашно както за войската, така и за населението в София, и че ако хлябът е лош, то това сигурно се дължи на фурнаджиите, които правят всевъзможни примеси и фалшифицират даваното им брашно.

* Вж настоящия том, с. 137. (Ред.)

На второ място, Главното тилово управление стовари вината върху Главната реквизиционна комисия, че оттам то получава лошо брашно. И вината се прехвърляше от едни органи на други. А фактът, който съществува, е този, че софийското население и населението и от другите провинциални градове, продоволствувани от тилото управление, яде лош и отровен хляб. В последните няколко дена се почувствува едно малко подобрение на хляба в София. Самото това подобрение обаче е свършено недостатъчно. Тилото управление дава брашно в недостатъчно количество и затуй всеки ден от ранна сутрин пред всички фурни множество жени, мъже, деца чакат за хляб, но по-голямата част от тях се връщат, без да получат хляб, и стават постоянно сбивания, инциденти. И ние знаем в София десетки и стотини семейства, които всяка вечер лягат без хляб, защото не са успели да си вземат от фурните. От една ревизия, която общината направи миналата неделя във всички фурни, се установи, че фурнаджиите в София прибягват в известни случаи до фалшификации, но те се отнасят до теглото, те се отнасят до омесването, те се отнасят до количеството на водата, но те не се отнасят до качеството на хляба. Намери се хляб от такова качество, каквото брашно е дало тилото управление. Обаче констатира се този факт, че във всички фурни в София в неделя — а това същото е и във всички други дни — брашното, което е дадено, отговаря едва на половината от необходимото количество за населението на столицата. И излиза, че половината от населението на София не може да се снабди с хляб просто поради недостатъчното количество брашно, което е дадено на София.

Г-да народни представители! Това положение не може да се понася по никой начин по-нататък. Ние направихме нашето питане на 1 август, като спешно питане към г-н министър-председателя, и искахме той да вземе веднага необходимите мерки. Ние намираме, че това, което става с хляба на народа у нас, се дължи не на недостиг на жито, не на недостиг на храна, а на хилядите злоупотребления, които се вършат с прехраната на народа, и че на тези злоупотребления трябва да се тури най-сетне край. Ето защо се обърнахме към г-н министър-председ-

дателя да даде публичен отговор по тоя важен, жизнен и неотложен за населението въпрос.

Настояваме прочее да чуем тези обяснения и да се вземат необходимите мерки не само за София, а за цяла България.

(След речта на министър-председателя д-р В. Радославов.)

Обясненията на г-н министър-председателя, г-да народни представители, не могат да ни задоволят, защото в голямата си част те не отговарят на самата действителност. Очевидно г-н министър-председателят иска да прикрие голямата отговорност, която известни органи, известни власти, па и самото правителство носят сега по въпроса за прехраната въобще и специално за хляба. Това недоволство против лошото качество на хляба, г-да народни представители, няма никакво преувеличение нито от наша страна, нито от други страни, защото извънредно малък е процентът на ония семейства в София, за които г-н министър-председателят говори сега, които семейства са успели да имат доброкачествено брашно и да си месят сами. Това едва биха били 5% — аз не допускам и толкова да има в София — и това са само в богатите квартали на града, семействата с повече средства и с връзки, които им позволяват да си доставят повече брашно. Масата се храни само от фурните и че това е така, показва фактът, че всяка сутрин пред фурните в бедните квартали — работническите и други — в София една маса извънредно голяма стои и чака за хляб и най-малко половина от тези хора се връщат без хляб. Ревизиите, които са правени от нас напоследък като общински съветници, г-н министре, установяват това, че голямата част от семействата се връщат без хляб. След като тичат по 10—15 фурни. . .

В. Моллов: Бият се за хляб.

Министър-председател д-р В. Радославов: Виждам го.

Г. Димитров: . . . бият се и изпочупват прозорците на фурните и всекидневно стават големи скандали. Това е няколко месеца наред, не е ден, не е два. Г-н министър-председателят, струва ми се, обясни това обстоятелство, че всички тичат да си вземат за няколко дена добър хляб. Но, г-да народни представители, и това не е истина. Ако

Главното тилово управление, което дава храна за столицата, бе давало всекидневно нужното брашно за столицата, няма да имаме никакво търсене и тичане за повече хляб и следователно ще бъде както в нормално време. Нима в нормално време има биене и натрупване пред фурните и вземане за няколко дена хляб? Никой не иска да яде баят хляб. Има значи един недостиг на брашно, господа.

А. Димитров: А сè пак вземат, г-н Димитров.

Г. Кирков: Хлябът засега се явява единствената храна.

Министър-председател д-р В. Радославов: Аз съм виждал, че вземат за няколко дена хляб.

Г. Димитров: Г-да народни представители! Ако в известни случаи вземат за два дена, то на другия ден тези, които са взели, не вземат вече. Има недостиг на брашно. Истината е тая, че минимумът брашно, което се дава за столицата, е с 40% по-малко от необходимото количество. Това е всеки ден. Това е истината. И ако питате, това ще ви кажат и в тилото управление, само че те обясняват другояче работата, но това е факт. От друга страна, сега, през време на войната, се консумира повече хляб, отколкото в нормално време поради това, че има външни, проходящи хора, има и много войски и най-сетне поради това, че много други продукти липсват и голяма част от семействата в София почти изключително са принудени да хранят себе си и децата си само с хляб. Повече хляб се консумира, когато няма цяла редица други продукти, които липсват — няма масло, няма сирене, няма зеленчуци.

Г. Кирков: Единствената храна е хлябът.

Г. Димитров: Това е то положението. Г-н министър-председателят хвърли една вина на Софийската община. Аз съм принуден като социалдемократически общински съветник в София да взема до известна степен в своя защита тая община. Тя се управлява от политическите приятели на г-н Радославова. . .

Министър-председател д-р В. Радославов: Без разлика, казвам.

Г. Димитров: Моля ви се — . . .и съм сигурен, че тия господа, които управляват Софийската община, биха могли да приемат изявленията и внушенията на г-н ми-

нистър-председателя по отношение подобряването качеството на хляба. . .

Министър-председател д-р В. Радославов: Не само приказки, а искаме добра храна да се дава.

Г. Димитров: . . .ако той им е дал тия идеи и ако е направил нещо в тая посока. Ние, напротив, в Софийската община сме в постоянна борба с политическите приятели на г-н Радославова относително прехраната на града.

Министър-председател д-р В. Радославов: Когато не се карате, а повече работите.

Г. Димитров: Ние сме препоръчали нееднъж, а стотици досега най-практически осъществими мерки за доставяне на софийското население достатъчно доброкачествен хляб. До известна степен това се прие в последно време, тури се едно начало непълно и недостатъчно рационално.

Министър-председател д-р В. Радославов: Имахте ли моята поддръжка в общината?

Г. Димитров: Ще Ви кажа.

Председателят: Свършвайте, г-н Димитров.

Г. Димитров: Моля Ви се, г-н председателю. Позволете да се спра, понеже въпросът е доста важен и имам само 5 минути време.

Председателят: Ама 5-те минути изтекоха. По-рано говорихте 20 минути и сега говорите 10 минути. Времето мина.

Г. Димитров: В последно време, г-да народни представители, Софийската община прие идеята, която беше препоръчана от нас много отдавна, сама да поеме снабдяването на столицата с брашно и с хляб.

Някой от десницата: В общината го разисквахме тога.

Г. Димитров: За тази цел се ангажираха мелници да се мелат житото, което се даваше от общината, и тя определише типа на брашното. Министерският съвет гласува специално постановление*, което даваше подкрепа на Софийската община в тая посока, но 10—15 дена минаха и Главното тилово управление отказа да дава жито. . .

* Постановление № XI от 29 март 1916 г. [Вж] «Държавен вестник», № 70, 17 април 1916 г., с. 1—2. (Ред.)

Председателят: В правилника е казано, че се дават 5 минути за обяснения, и това време отдавна мина.

Г. Димитров: . . . мелниците престанаха да мелят това жито, което беше предназначено за София, и столицата остана да се храни отново с онзи боклук брашно, което се даваше от Главното тилово управление. Дават тип войнишко брашно и прибавят развалено царевично брашно, половина или $\frac{3}{4}$. Г-н министър-председателят казва, че трябва да се пресява това брашно. Аз констатирах, когато се даваше развалено царевично брашно с цели зърна мухлясали, че и ако фурнаджиите биха пресели това брашно, то половината трябва да го хвърлят и едвам половината могат да омесят. Трябва да го пресяват, няма съмнение, но Главното тилово управление, което им дава подобно брашно в $\frac{2}{3}$ негодно, то е виновато за снабдяването на столицата с хляб от такова лошо качество. Това брашно съдържа грахол, къклица и др. отровни примеси, които, колкото и да се сее брашното, не могат да бъдат отстранени.

Т. Георгиев: Няма ли край на това питане?

Г. Димитров: Който дава брашното, систематически отравя столицата и от него трябва да се отнеме ролята да снабдява града с брашно. Софийската община може да поеме сама грижата за прехраната на града, стига да ѝ се даде възможност да си доставя жито от провинцията и военните да не пречат. Първото условие е правителството, респективно г-н министър-председателят, да наложи на Главното тилово управление и на реквизиционните комисии да не се бъркат в този въпрос за прехраната.

Г. Курков: Защото не разбират.

Г. Димитров: Ако не се направи това, ще имаме досегашното положение. Сега аз питам г-н министър-председателя: вашето министерско постановление в сила ли е? Той каза: «Разбира се, е в сила.» Добре, но генерал Тантилов и не знам кои други коменданти на гари и пр. не го зачитат и Софийската община остава в това положение. А на това положение може да се тури край — защото ние поддържаме, че земеделците имат достатъчно храни — само ако правителството изпълни своя дълг в случая, ако наложи на всички тия военни органи, които досега пречеха на организацията за снабдяването на столицата и

други градове с доброкачествен хляб, да не се бъркат по никой начин и ако правителството по-нататък не се удовлетвори само с изявление, че са взети мерки с известни постановления, ами гарантира необходимото количество добро брашно за столицата, за другите градове и за населението изобщо. Иначе ще остане туй положение, което сега съществува.

*Стенографски дневници, XVII ОНС,
II IC, 24 з., 17 август 1916 г.,
с. 598—599*

*Печата се по текста
на Стенографски дневници*

ПО ОТГОВОРА НА ПИТАНЕТО ЗА ДОБАВЪЧНОТО ВЪЗНАГРАЖДЕНИЕ НА ДЪРЖАВНИТЕ СЛУЖИТЕЛИ*

Изказване в Народното събрание

18 август 1916 г.

Аз вземам акт от обясненията на г-н министъра на финансите и на г-н министъра на търговията, промишлеността и труда по отношение добавъчното възнаграждение на работниците от Пернишката мина. Отправих това питане затова, защото преди 10 дена Дирекцията на Пернишката мина бе издала едно обявление, в което се казваше изрично, че ще получат добавъчно възнаграждение чиновниците, затова трябва да представят удостоверение. За работниците никакво обявление нямаше. Щом е наредено да им се плати, аз съм доволен.

Що се касае до втория въпрос, по който г-н министърът на финансите намира, че всички чиновници, служители и работници, които живеят не при своите семейства, макар и да ги издържат, ще получават добавъчно възнаграждение по първата категория, като несемейни, аз не съм доволен, защото намирам, че макар в текста на закона да е поставено изрично «живуци при него», и в бюджетарната комисия, и самото Народно събрание при гласуването на чл. 3 от Закона за бюджета имаше тая идея, че ще получават добавъчно възнаграждение семейните, за издръжката на своите семейства, независимо от това, дали физически живеят при тях или не живеят при тях. Г-н министърът сигурно знае, сега има подобни случаи много: железничари, семействата на които са в София, Пловдив, Русе или в друг град, изпълняват държавна служба на друго място, в новите земи например; не живеят семей-

* Вж настоящия том, с. 163—164. (Ред.)

ствата им при тях, но те издържат тези семейства, правят още по-големи разходи, защото живеят на две различни места, два наема плащат, живеят при по-тежки условия там, и затова трябва да получават добавъчно възнаграждение като семейни, а не да бъдат лишени от това възнаграждение. Също тъй телеграфо-пощенските служещи и множество други държавни служещи в туй положение.

Аз намирам, г-да народни представители, че няма нужда от едно изменение на закона, а има нужда от едно изпълнение, което г-н министърът би могъл да направи сега тук и което ще има сила на закон, за да се приложи. . .

В. Моллов: Тази работа не става, г-н Димитров.

Г. Димитров: Г-да народни представители! Касае се да се разбере какво значи «живущи при него». Живущи не физически при тях, а съставляващи неразделна част от семействата им. И понеже това е така, тази неправда трябва да бъде премахната, тази голяма неправда, която сега ще бъде извършена над десетки и стотини държавни служители, трябва да бъде отстранена. Ето защо аз настоявам това да стане в Народното събрание сега, от страна на правителството. Г-н министърът на финансите би могъл да направи подобно едно изявление, да даде нужните нареждания, които няма да противоречат на духа и наредбите на закона. Такова буквоедство при прилагането на другите закони няма. Това го съзираме винаги там, дето се касае за защита на държавните наемници и изобщо на работническата класа. Няма защо да се държим така стриктно към буквата на закона, когато всички знаем, че идеята е такава. Защо да бъдат лишени множество работници от такова добавъчно възнаграждение? Това е една явна неправда и няма защо да се търпи.

Аз моля г-н министъра на финансите да направи необходимото за премахването на тази неправда.

ПО ЗАКОНА ЗА СТОПАНСКИ ГРИЖИ И ОБЩЕСТВЕНА ПРЕДВИДЛИВОСТ

Декларация в Народното събрание

18 август 1916 г.

Г-да народни представители! Имахме случай още по-рано както в парламентарните комисии, така тоже и тук, в камарата, да изложим своите съображения, по които не можем да вземем участие в този Комитет за стопански грижи и обществена предвидливост. Аз съм натоварен от нашата група да направя следната декларация. (Ч е т е.)

«1) С гласуване Закона за стопански грижи и обществена предвидливост, вместо да се създаде една централна организация, която да обедини в себе си всички функции на народната прехрана, се допуснаха да действуват наред с комитета и със същите права и прерогативи още и Военното интендантство, Главното тилово управление и реквизиционните комисии.

2) Вместо да се направи от комитета един контролен парламентарен орган и като такъв, напълно автономен, при което условие само той би могъл да извърши тъй важната си задача, този комитет, от една страна, биде подчинен под Министерския съвет, а, от друга страна, най-съществените му функции по снабдяването на населението с припаси бидоха възложени върху частните банки и търговските синдикати.

3) Единственият способ да се обезпечи прехраната на населението през тая криза беше възприемането и систематичното приложение началото на конфискацията за обществена полза и на експроприацията на всички предмети от първа необходимост срещу заплащане стойността им. С отхвърлянето на това начало се направи невъзможно разрешаването на проблемата за народната прехрана.

4) В самия закон не биде възприета една норма за определение стойността на предметите от първа необходимост, която да ги направи достъпни за широките народни маси, и с това се даде възможност на комитета да задоволява широко интересите на собствениците, фабрикантите и спекулантите, като определи високи и недостъпни за нуждаещото се население цени.

5) Изпълнението на закона може да се достигне само когато органите на властта действуват под публичния контрол на народа, а такъв контрол е възможен само при свободата на печата и словото. Понеже правителството и Народното събрание не се съгласиха да се премахне цензурата и да се вдигне военното положение, то с това се осуетява всяка гаранция за прилагането на закона.

6) След като пропаднаха всички наши усилия да се създадат законоположения, които единствено биха могли да ограничат скъпотията и да облекчат гибелното положение на работническите и народни маси, и след като правителството, болшинството и опозиционните буржоазни партии отхвърлиха направените от наша страна в тоя смисъл предложения, ние заявяваме, че Работническата социалдемократическа партия би изменила на своята историческа задача, ако се нагърбеше да възстановява разколебаното в народните маси доверие към господстващата политика, която тя счита явно гибелна за тях.

По тия съображения парламентарната група на Работническата социалдемократическа партия не гласува възприетия Закон за стопански грижи и обществена предвидливост. По същите съображения тя днес заявява, че се отказва да вземе участие със свой делегат и в комитета, който ще прилага този закон.»

Ние настояваме, г-да народни представители, нашият другар г-н Благоев, който е турен в състава на комитета, да бъде заменен с друго лице. Ние слагаме този мандат още тук, тъй като принципиални съображения ни палатат да не вземем участие в този комитет.

ЗА ДРУГАРИТЕ ОТ 41 НАБОР

София, 31 август 1916 г.*

Поради свикването на 41 набор най-настоятелно се умоляват местните синдикални комисии, секционните настоятелства и отделните другари и другарки веднага да се погрижат да се извърши точно и без никакво отклонение следното:

1. На мястото на синдикалните функционери, подлежащи на 41 набор, да се изберат измежду останалите другари и другарки подходящи заместници. Въпросните функционери, преди да заминат за частите си, безусловно да предадат на своите заместници всички намиращи се у тях книжа, документи и суми, като в това отношение не се остави нищо висящо, неуредено и непредадено. За целта да се състави протокол, в който да се изброят предаваните неща и който да се подпише от функционерите, които предават, и от ония, които приемат.

2. Всички синдикални членове, подлежащи на новия набор, преди да заминат, да уредят напълно членството си, като изплатят следуемите се вноски до края на м. август, за да могат след това безпрепятствено да се ползват — те и техните семейства — от предвидените помощи от съюзите и фонда.

3. Заминаващите синдикални членове да предадат членските си книжки или карти на местната синдикална комисия, която, като събере всички тия книжки и карти, да ги изпрати препоръчано до секретариата на Синдикал-

* Дата на публикуването. (Ред.)

ния съюз в София, дето ще се съхраняват до съвършването на войната.

4. Във ведомостите, които ще се изпратят за м. август, да се отбележи срещу името на всеки член ясно — дали подлежи или не на новия набор, за да се установи точно колко членове остават във всяка секция след свикването на този набор.

5. Колкото и малко членове да остават в редовете на секциите след излизането от тях на другарите от 41 набор, да се вземат всички мерки да се продължи и по-нататък организационната и друга тяхна работа, съобразително с дадените досега от Синдикалния съюз наставления и намирайки се в редовни сношения със Синдикалния секретариат в София.

Синдикалния съюзен секретар: *Г. Димитров*

И «Работнически вестник».
М 107, 31 август 1916 г.

Печата се по текста
на в. «Работнически вестник»

ЗА ФОНДА

София, 4 септември 1916 г.*

Съгласно решението на Синдикалния съюз всички *редовни* членове на професионалните съюзи, подлежащи на 41 набор, както и ония от 13 набор и 31 варненски полк, които наново се свикват в частите си, ще имат право да се ползват за себе си или за своите семейства — подир един месец от влизането им в казармите, със *същите помощи от фонда за безработните и за работническите семейства*, каквито са предвидени и за повиканите по-рано в редовете на войската членове.

По тоя начин кръгът на членовете и семействата, които подлежат на подпомагане от фонда, *значително се разширява*.

От друга страна, с настъпването на зимата, поради безработица и други причини числото на нуждающите се от помощ другари и другарски семейства *още повече ще се увеличи*.

Като се има предвид, че досега са разходвани за подпомагане от фонда *кръгло шест хиляди лева*, ще трябва да се заключи, че наличните суми, с които разполага сега нашият фонд, *не ще бъдат достатъчни*.

Необходимо е прочее да се съберат във фонда много по-големи парични резерви, ако искаме той да изпълни *безпрепятствено и докрай* поетите задължения спрямо организираниите работници и техните семейства.

Издавайки своята признателност на всички другари,

* Дата на публикуването. (Ред.)

другарки и съчувственици, които положиха досега по-високи усилия за събирането помощи за фонда, както и на всички ония, които с рядка готовност направиха своите пожертвувания, секретариатът на Общия работнически синдикален съюз наново се обръща с най-горещ апел към тях — да продължат още по-усърдно своите грижи и пожертвувания за фонда, имайки пред очи разширените нужди на подпомагането.

Другарите, другарките и съчувствениците, които биха могли и биха желали да събират помощи за фонда, нека поискат веднага необходимите за целта листове от Синдикалния секретариат (адрес: Г. Димитров, Народен дом — София).

Намиращите се в места, дето няма листове за събиране помощи, могат да изпратят своите пожертвувания *направо* до секретариата.

За Синдикалния съюз
Секретар: Г. Димитров

И «Работнически вестник»,
№ 110, 4 септември 1916 г.

Печата се по текста
на в. «Работнически вестник»

В СОФИЙСКИЯ ОБЩИНСКИ СЪВЕТ

19 септември 1916 г.

1. ИЗКАЗВАНЕ ПО ВРЕМЕННОТО ЗАВЗЕМАНЕ НА ТРАМВАИТЕ И ОСВЕТЛЕНИЕТО ОТ ОБЩИНСКИЯ СЪВЕТ³⁷

Аз не считам, че по това кратко изложение на г-н председателя относително прехраната и относително вземането на трамваите и осветлението от общината ще станат сега дебати. Мене ми се чини, че би трябвало другояче да се постъпи.

Председателят: Тези въпроси ще се осветлят по-нататък.

Г. Димитров: Но понеже стана дума, ще ми позволите да изкажа накратко своето мнение по въпросите, които се повдигнаха тук. И аз също от името на нашата група трябва да кажа, че макар и да бях извънредно много зарадван в първия момент от временното вземане на трамваите и осветлението в ръцете на общината (като едно наше искане), все пак бях изненадан от този начин, по който това се извърши. Ние считаме, че когато общината ще бъде ангажирана с такива големи материални интереси, когато тя рискува да изпадне в бъдеще в големи щети, отговорност, не може Постоянното присъствие в лицето на г-н кмета само или цялото Постоянно присъствие да се ангажира, макар този въпрос да е предварително разрешен от политическа страна, от Министерския съвет, без да вземе съгласието и решението на Общинския съвет. Съветниците, господа, представляват съвета и щом като стана известно и възможно вземането на трамваите и осветлението, трябваше Общинският съвет да бъде свикан, да изложи политическите и други причини, по които това стана, да вземе вота на съвета по тези работи и вземането на трамваите да се урегулира и уясни окончателно.

Защото заповедта*, която издаде г-н кметът, е недостатъчна и несъвършена в мотивировката не само за окончателното завладяване, но и за временната окупация. При такова едно окупиране на трамваите ние отиваме по пътя, по който бяхме тръгнали чрез нашата комисия за изследване делото на трамваите. Дойде се дотам, че действително общината трябваше да търси начини, чрез които да тури ръка на трамваите, тъй като сегашното дружество не можеше да експлоатира трамваите. Дойдоха политически обстоятелства, които накараха общината да тури ръка и г-н кметът трябваше веднага да свика съвета, да иска неговото одобрение, да има вота на Общинския съвет за тази работа, след като на съвета бъде всичко ясно. Аз зная, че много съветници, между които и аз, останаха изненадани от известието в първия момент; подробности върху цялата работа не се знаят и сега се държат неуяснени и открити пред Общинския съвет. Общинският съвет, който представлява Софийската община и който отговаря за нейните интереси, има право да иска от Постоянното присъствие, когато се уреждат такива въпроси и се вземат решения, да се чуе мнението му, вотът му, преди да се действа. Това не се направи и аз много съжалявам, че г-н кметът и в този случай постъпи по един начин, който не може да бъде одобрен, щом като във всички случаи трябва да се пазят интересите на общината. Но станащото е станало и трябва тази работа да се поправи с един обстоен доклад от страна на г-н кмета, на Постоянното присъствие върху това, което се извърши, върху политическите причини, както и върху всички други причини, които могат да се наведат като достатъчно основание за вземане на трамваите. Ние няма да бъдем доволни, ако това е временна окупация на трамваите и ако останат отворени вратите тези дружества да се върнат и да искат да вземат осветлението и трамваите пак в свои ръце. Тази възможност съществува и тя трябва да бъде осуетена. Също тъй аз настоявам Постоянното присъствие при своя доклад в Общинския съвет да помисли върху мерките, които трябва да се вземат за окончателното завладяване на трамваите.

* Деловод № 10209 от 1 септември 1916 г. — «Софийски» общински вестник, № 12, 9 септември 1916 г., с. 11. (Ред.)

2. ПО СПИСВАНЕТО НА «СОФИЙСКИ ОБЩИНСКИ ВЕСТНИК»

Поддържам тоже бележката по отношение на «Общински вестник», защото мислех да направя и специално питане. Казвам, че редакторът на «Общински вестник» си е позволил провокаторска бележка. Сътрудниците в «Общински вестник», около който участвуват, трябва да знаят в какво издание пишат; да си не позволяват провокации към отделните партийни групи. Ако се касае за критика и полемика, ние казваме, че «Общински вестник» не може да служи за това. Но когато критикува и когато нашата дейност се квалифицира като развращаваща, ние трябва да искаме сметка за това, което се върши в този «Общински вестник», и зарад туй настояваме да се вземат мерки, за да бъде поставен вестникът на една висота, която заслужава като официално издание на общината.

3. ПРЕДЛОЖЕНИЕ ПО ДНЕВНИЯ РЕД НА IV РЕДОВНА СЕСИЯ НА СЪВЕТА

Председателят: Всички г-да съветници са получили дневния ред, прочели са го и ще се гласува. Които приемат дневния ред, тъй както е поставен от Постоянното присъствие за IV редовна сесия на Общинския съвет, моля да си вдигнат ръката. (М н о з и н с т в о.) Прието.

Има предложение от г-н Георги Димитров да се поставят на дневен ред още 4 въпроса: 1) Продоволствието на града в свръзка с новия Закон за обществената предвидливост³⁸; 2) Подобряване на крайните квартали по отношение на улиците, водоснабдяването и чистотата; 3) Мерки за прилагане на задължителното основно образование с оглед на създадените условия от военните действия и 4) Изложение за състоянието на общинските финанси и имоти и мерки за уреждането и подобрието им. Да се гласува.

Г. Димитров: Г-н председателю, аз мисля, че без да се говори, тези въпроси през тая година преди настъпването на зимата в началото на учебната година трябва да се разгледат от съвета. Съветът не може да остави, без да разгледа въпросите, които са поставени пред него и

които очакват едно разрешение. То се знае, че по известни въпроси, които нашата група предложи на Общинския съвет през време на войната, не може да се направи всичко онова, което е необходимо, но поне това, което условията позволяват, да се направи. Аз моля да бъдат гласувани.

Председателят: Които приемат тези 4 въпроса да се поставят на дневен ред, да си вдигнат ръката. (Мнозинство.) Прието.

*
.....*

Г. Димитров: Щеше да бъде, г-да съветници, най-правилно, ако Народното събрание, гласувайки добавъчното възнаграждение за служещите и чиновниците в държавните учреждения, гласуваше такова добавъчно възнаграждение и за чиновниците и служещите при изборните учреждения, като ония общини, които нямат средства за изплащането му, да бъдат субсидирани. Обаче Народното събрание не възприе това наше гледище; то остана на своето схващане, че общините, окръзите и другите изборни учреждения трябва сами да сторят това съобразно със своите средства. По този начин се извърши една голяма неправда спрямо този персонал, толкоз повече че този персонал е най-зле поставеният у нас. Едно сравнение между заплатите, които се получават от държавните служещи и чиновници и от тия, които се получават в изборните учреждения, ще установи, че действително заплатите на общинските и окръжните служители са извънредно ниски. Предоставя се прочее общините сами да сторят необходимото за премахването на тая неправда. Обаче повечето общини поради войната са с разстресни финанси и едва ли някои биха намерили възможност, както изисква законът, да покрият разходите за това добавъчно възнаграждение особено сега, до края на годината. Големите общини, като Софийската, биха могли да сторят това.

Инициативата, която се взе за добавъчното възнаграждение на общинските служещи, е намясто и навреме. Нашата група през юли направи писмено предложение до нашия председател на съвета**, с което искаше да бъде из-

* Съкратен докладът на контролора В. Василев по втория допълнителен бюджет на Софийската община за 1916 г. (Ред.)

** Вж настоящия том, с. 135—136. (Ред.)

работен необходимият допълнителен бюджет за това добавъчно възнаграждение. Ако Постоянното присъствие с общинския контролор намира, че това е възможно по тяхно схващане, то това наше предложение да бъде поставено на дневен ред в една от сесиите на съвета. Аз се радвам, че е намерена възможността да се пригответи допълнителен бюджет за добавъчното възнаграждение. Трябва обаче да прибавя, че допълнителният бюджет, който сега се докладва, има два недостатъка относително добавъчното възнаграждение на нашите служещи и чиновници.

.....*

Г. Димитров: След поясненията на финансовата комисия мисля, че съветът, приемайки този допълнителен бюджет, трябва да вземе решение, което да бъде задължително за Постоянното присъствие и по отношение на работниците и работничките, на които се плаща от общия кредит — и техните заплати да се увеличат до размера. . .

Контролорът В. Василев: Увеличени са.

Г. Димитров: Ако са увеличени, добре. . . на това добавъчно възнаграждение, което се дава на другите служители на общината. Разликата да бъде само тази, че парите няма да се вземат от специалния допълнителен бюджет, а от общия кредит.

*Публикува се за първи път
по текста на Стенографския протокол
от заседанието*

* Съкратено изказване на участник в заседанието, чието име не е отбелязано в стенографския протокол. (Ред.)

В СОФИЙСКИЯ ОБЩИНСКИ СЪВЕТ

21 септември 1916 г.

1. ИЗКАЗВАНЕ ПО ЖИЛИЩНИЯ ВЪПРОС В СТОЛИЦАТА

Г-да съветници, както ви е известно, в последните месеци стана голямо прииждане на провинциалисти в София, вследствие на което софийските домопритежатели се почувствуваха много насърчени да искат увеличение на съществуващите наеми на квартирантите си и по този повод дори да изпъждат не само обикновените квартиранти, ами и членове на войнишките и невойнишки семейства. Напоследък, особено при настъпването вече на зимата, ние виждаме, че голяма част от домопритежателите тъй ще постъпят. Известно е, че домопритежателите имат свое дружество, в което разглеждат свои въпроси; то по-рано още се е обръщало с едно изложение към административния съд по отношение на заповедите, които общината беше издала за наемателите, и се е помъчило да ангажира на своя страна властите в този смисъл, че домопритежателите имат право въпреки условията на войната да изгонват от квартирите своите наематели и да искат увеличение на наемите. Законът за квартирите³⁹ в туй отношение и имени гаранциите за защитата на интересите на наемателите, обаче те са недостатъчни и зарад това виждаме, че известни съдилища, ако не всички, решават винаги тези спорове в полза на домопритежателите. Смятат, че във всеки месец договорът за наем трябва да бъде подновяван и в такъв случай след изтичането на всеки месец стопаните на къщи имали право да искат нови условия, по-големи наеми и напускане на квартирите и ако квартирантът не се съгласи сам да изпълни заявлението на стопанина, то в такъв случай последният има право да

се обръща към съдилищата — и с правосъдието насилва го изкарват. Такива съдебни решения има доста; някои от тях са изпълнени. Аз, в качеството си на народен представител, се явявах пред съдебни пристави да искам отлагане на изпълнението на тези решения, що се касае за войнишките и бедни семейства. И сега има такива решения, които сигурно ще бъдат изпълнени, тъй като съдебните пристави искат да имат работа и не искат да ги оставят неизпълнени. Направиха се както от моя страна, така и от други лица, в качеството им на народни представители, известни постъпки пред Министерството на правосъдието с цел изпълнението на тези решения да бъде преустановено и особено сега, с настъпване на зимата, докато най-сетне Народното събрание не даде по-ясен текст в защита на войнишките и други семейства. Аз мисля, че Общинският съвет е тоже длъжен да се яви в защита на тези войнишки и невойнишки семейства в София, които при настъпването на зимата ще бъдат оставени просто на произвола на домопритежателите, ще им се увеличи не само наемът, но ще бъдат и изпъждани от квартирите. И предвид на това, че квартири мъчно се намират поради прииждането на много външни лица, то положението на тези семейства ще бъде просто ужасно. Ето защо аз мисля, че Общинският съвет, респективно Постоянното присъствие, би трябвало да възобнови ония стари общински заповеди* с необходимите уяснения и разширения, като не се допуска през време на война абсолютно никакво изкарване на наематели от квартирите, докато не се установи от нашето Бюро за социални грижи и от една специална общинска комисия дали причините, поради които това изкарване е станало, са достатъчно убедителни и законни.

На второ място, да не се допуска никакво увеличение на наемите и да се организира по-добре нашето квартирно бюро⁴⁰ в интереса на наемателите, които в краен случай да бъдат настанени в известни къщи.

На трето място, да се реорганизира нашето квартирно

* Отнася се за Заповед № 2407 от 25 септември 1915 г. и Запсвед № 280 от 12 март 1916 г., издадени от кмета на Софийския общински съвет Р. В. Радев и публикувани многократно в «Софийски общински вестник» (вж №17 от 4 октомври 1915 г., с. 15—16; № 41 от 19 март 1916 г., с. 15—16). (Ред.)

бюро, което в краен случай, ако не може да защити интересите на наемателите. . .*

Нашето Бюро за социални грижи, г-да съветници, трябва да положи нови грижи в тази област и аз се ползувам от случая да повдигна въпроса за това Бюро за социални грижи. То има квартирно отделение, но това отделение свършено слабо действа, както и другите отделения на социалните грижи слабо действуват, а тъкмо през време на войната това бюро трябва да прояви най-интензивна дейност. Никога Софийската община не е била поставена в положение със своите институти да се притече на помощ** на бедстващите маси в София, както сега поради войната и нейната продължителност. Очевидно е, че на този институт на общината, който има специални функции да поеме социалните грижи на общината, трябва експедитивната интензивност да бъде намалено; това ние не виждаме и не може да се констатира проявена дейност в това социално бюро. Напоследък, след като неговият персонал биде прибран в редовете на войската и след като известни функции на други отделения бидоха прехвърлени на това отделение, аз сам имах случая да проверя състоянието на бюрото и неговата работа и се убедих, че то се е обърнало на един институт, който раздава удостоверения за бедност, за добавъчни възнаграждения и други такива удостоверения. Но едно такова бюро, което би издавало удостоверения и се занимава с подобна** работа, то няма социално значение. Една от важните причини, поради което бюрото е в това състояние, е обстоятелството, че не е организирано добре; но понеже няма възможност сега да се прибегне до реорганизацията му, то трябва да има достатъчен персонал за работа, какъвто то няма сега. Началникът на бюрото с двама-трима служещи не успява да извърши онази работа, която ние трябва да искаме от това Бюро за социални грижи. Споровете около въпроса за квартирите би трябвало да бъдат разрешени от една комисия от общински съветници, заедно с представители на бюрото, и да има лица, които да бъдат делегирани веднага да проверят какво става там, дето искат

* Пропуснат текст в стенографския протокол. (Ред.)

** Думите са пропуснати в протокола. (Ред.)

да изпъдят едно семейство, и да се явят в общината веднага в негова защита. Трябва персонал за тази работа. Аз не твърдя, че бюро то трябва да се препълни с различни хора, но трябва да се направи всичко онова необходимо, за да се тури в действие това бюро и да работи както трябва. И ако известни лица са спънка за правилното функциониране на бюро то, то длъжност е на г-н кмета или на г-да съветниците да направят необходимото. Във всеки случай подчертавам, че трябва общината чрез Постоянното присъствие, чрез това специално Бюро за социални грижи да вземе необходимите мерки при настъпването на зимата да осуети опита на софийските домопритежатели да изпъдят семействата на наемателите им и да увеличат наема на тия семейства, които остават да живеят в тях. Излагайки всичко това, аз отправям към г-н председателя питане:

Постоянното присъствие смята ли да предприеме мерки и какви мерки смята да предприеме?

2. ПО ПОВОД ИЗПРАЩАНЕТО НА ОБЩИНСКА ДЕЛЕГАЦИЯ ЗА КЛИМЕНТОВИТЕ ТЪРЖЕСТВА В ОХРИД⁴¹

Преди всичко необходимо ли беше да се прати делегация на нашата община на тия тържества в Охрид?

Вие, които обикновено сте доста оскъдни при разходването на средства за много важни цели, които общината трябва да постига, тук се показвате извънредно *large**, много сте широки. Струва ми се, че не е много дребна работа, ако биха се платили разноските за една делегация от трима души до Охрид. Ако се касаеше до едно народно, национално тържество — а аз поддържам, че това не е тържество на българския народ в неговата маса, а само на господстващата маса у нас. . .

Някой от съветниците: А-а, моля Ви се, протестирам!

Г. Димитров: . . . това национално тържество трябва да бъде в София. Аз съвсем не искам да влизам в подробности и да обяснявам, че това не е такъв народен празник, какъвто искат да го представят у нас, какво-

* *Large* (фр., разг.) — щедро, с широка ръка. (Ред.)

то значение му се даде публично. Ако се касаеше до едно национално тържество по вашето разбиране, то става в София. Питам: какъв смисъл, каква нужда имаше Софийската община, когато финансово баталясва, да праща със свои средства един общински съветник, един гражданин и нашия бирник в Охрид. Това не е уместно от гледна точка на средствата, с които общината разполага. Това е едно безумно разточителство и аз се обявявам решително против това, като вземам повод да напомня на Постоянното присъствие, че те позволяват разходи за работи, които нямат нищо общо с действителните интереси на общината. Общината има да изпълнява важни задачи и всички средства, които има на разположение, трябва да ги държи за тия задачи; дори левовите и стотниките би трябвало да се пестят, когато има да се изпълняват подобни задачи. На какво прилича това? Тук делегация, там делегация, командировка в Ниш и пр., което коства средства на общината. Аз мисля, че Постоянното присъствие би трябвало да се ограничи с разходи за действителните нужди на общината, които се отнасят до нейните задачи спрямо населението в София. За тържества и всевъзможни салтанати общината не трябва да харчи средства. Вие можехте да изразите вашите национални, патриотически чувства на тукашното тържество. Нямахте нужда да пращате хора чак в Охрид.

*Публикува се за първи път
по текста на стенографския
протокол от заседанието*

В СОФИЙСКИЯ ОБЩИНСКИ СЪВЕТ

27 септември 1916 г.

І. ИЗКАЗВАНЕ ЗА БЛАГОУСТРОЯВАНЕ И ХИГИЕНИЗИРАНЕ НА КРАЙНИТЕ КВАРТАЛИ В СОФИЯ

Г-да съветници! Отдавна е известно, че крайните квартали в столицата не са били предмет на особени грижи и внимание от страна на нашите общински управления, откакто съществува София и досега. Каквито средства общината е имала на разположение за урегулиране и благоустройство на града, в голямата си част са отивали за централната част на столицата по много причини, върху които няма защо сега наново да се спирам, понеже са изтъквани по-рано и неведнъж. Ако бихте прегледали бюджетите за разходите, направени досега в три десетилетия за благоустройството и разхубавяването на столицата, вие бихте видели, че 90 и няколко процента от всички тия разходи, направени за урегулиране и благоустройство на столицата, са отишли за централните части на града. Една твърде малка част от средствата, твърде малко време, твърде малко грижи са употребени за ония краища на столицата, дето живеят трите четвърти от столичното население. Това систематическо занемаряване на крайните квартали на града поставя днес Софийската община при положението, че местата, в които живеят голяма част от софийските граждани, войнишките и други семейства, се намират в една крайна мизерия, която толкова повече би се увеличила с настъпването на зимата, както това стана и миналата година. Ако в нормални времена общината сѐ още намира известна възможност поне при настъпването на зимните сезони да обърне известно внимание на тия квартали поради големите оплаквания на жителите им и да направи едно

минимално подобрене, то толкова повече тя е длъжна да стори това сега, през време на войната, и да не се извинява с обстоятелството, че средствата са ограничени, че работнически персонал мъчно се намира и че изобщо едно подобрене на крайните квартали, което изисква достатъчно средства и сили, не е работа за във време на война. Но, г-да съветници, ние се намираме сега, както и миналата година пред настъпването на една зима и някои от вас, който познава крайните квартали, в които живеят главно работници, може да си представи какво представлява зимата за жителите на тия части на града. В тия квартали няма направени шосирани улици, така че когато настъпят есенните дъждове и почнат зимните снегове, жителите на тия квартали са принудени да гаят непроходимата кал на своите непоправени, нешосирани, неуредени улици. Към това зимно време обикновено се прибавя и пословичната тъмнота на крайните квартали — няма достатъчно фенери, а пък и тези, които ги има, не се палят. Така че жителите на тия квартали в тъмни нощи, газейки непроходимата кал, падат в транища и постоянно през течение на годината има оплаквания до кметството, има и сега, че в такива зимни нощи често пъти стават нещастия с хора, които трябва да се връщат късно от работа в своите жилища.

Независимо от това голямо неудобство представлява и малкото количество на чешмите в тия квартали, които са поставени на далечно разстояние една от друга и не са достатъчни за нуждите на населението, защото в ония краища има твърде малко къщи, които могат да прокарат чешми у себе си, а масата от населението се ползува от публичните, общинските чешми. Неудобството, което произтича от това малко количество на чешмите, поставени, както казах, на далечно разстояние една от друга, се увеличава извънредно много през зимата и вие можете да си представите какво е положението на тия бедни войшишки и други жени, които трябва да отиват например от единия край на «Булина ливада» до центъра на града да се снабдят с вода!

Това става с жителите, които населяват кварталите при двора, «Банишора», «Лозенец», «Подуяне»; изобщо крайните квартали в това отношение са зле поставени.

Тези крайни квартали на града са тоже зле поставени и по отношение на чистотата. В нормално време те са били достатъчно занемарени; в това отношение и сега са свършено занемарени и през зимата, ако не се вземат мерки, ще бъдат съвсем изоставени, защото изобщо малко се грижат за чистотата на улиците; и този малък персонал, който общината има на разположение, ще го употреби предимно, както е ставало винаги, за изчистване на централните части на града и няма да стигне до изчистване на крайните квартали. Да се постави това население на столицата, което носи еднакво — както всичките други софийски граждани, както тези, които и живеят тук, около двореца, на ул. «Търговска» и бул. «Дондуков» — всички задължения към общината, в положение тая няма да търпи тия големи неудобства, това ще бъде крайно несправедливо от страна на Софийската община. Аз съм сигурен, че може да се възрази на искането за бързото подобрене на тия квартали с обстоятелството, че общината няма фактическа възможност да направи нещо особено сериозно в тая посока. Но, г-да съветници, всъщност по нашия бюджет ние разполагаме с известни средства, които могат да бъдат употребени за тая цел и трябва да бъдат употребени сега, през време на войната. От друга страна, ако работническите сили, с които разполагаме, са ограничени, са сведени до минимум и много мъчно биха се намерили общи, тъй наречени черноработници, за поставянето на фенери и чешми, за поправянето на улици и пр., общината трябва да направи всичко, каквото зависи от нея, за да използва труда на пленниците, каквито се дават на частните капиталисти — индустриалци и търговци, да печелят от техния труд. Общината толкова повече би имала право на това, понеже тя се грижи за здравето, живота и съдбата на софийското гражданство и тя би имала възможност да заплати на военнопленниците за труда им 5—6—7 лева, както на свободните работници; във всеки случай да им плати, за да живеят горе-долу добре. С една реч, Софийската община трябва да се възползува от труда на военнопленниците, които Военното министерство има на разположение и трябва да ѝ даде част от тях, да направи тези подобрения в крайните квартали, като заплати от креди-

тите, предвидени ѝ в сегашния бюджет. Аз не излизам и Общинския съвет с един проект точно и конкретно да посочвам в коя улица какво да се направи, где да се постави фенер или чешма. Това за съвета не е необходимо, още повече че не е възможно изчерпателно да се направи тук.

Затуй нашата група предлага да се натовари Постоянното присъствие с предприемането на тия подобрения във всички крайни квартали, които биха били възможни при сегашните условия и при сегашните средства на общината. Да се възложи на една комисия, избрана от съвета, да проучи на самото място нуждите на тия квартали, да установи точно и конкретно какво трябва и какво може да се направи в настоящия момент по отношение на улиците, на чешмите, на фенерите, на осветлението, на водоснабдяването и на чистотата в тия квартали. За този цел, без да отнемам повече времето на г-да съветниците, аз предлагам да се приеме следното предложение с надежда, че то би дало поне минималното, което общината сега е в състояние да направи в защита на тия софийски граждани, които имат нещастие да живеят в минималните от отдавна крайни квартали. Това предложение има следното съдържание: (Ч е т е.)

«Натоварва се Постоянното присъствие още преди настъпването на зимата да предприеме всички възможни при сегашните условия подобрения на улиците, водоснабдяването, осветлението и чистотата на крайните квартали: «Коньовица», «Ючбунар», «Банишора», «Перловец», «Подуице», включително и квартала около Окръжния затвор и «Булина ливада». Една избрана из средата на Общинския съвет комисия веднага да анкетира със съдействието на респективните технически лица при общината състоянието на тия квартали и въз основа на своите непосредствени проучвания да определи конкретно подобренията, които са възможни и трябва да се предприемат в настоящия момент по отношение на улиците, чистотата и разположението на чешмите и фенерите, както и на поддържането на чистотата в крайните квартали.»*

Както виждате, това наше предложение за подобрение

* Вж «Работнически вестник», № 131, 28 септември 1916 г. (Ред.)

на крайните квартали обгръща и оня квартал, спрямо който общината по една или друга причина, разумно или неразумно в известни случаи се е държала малко пренебрежително. Това пренебрежение се е оправдавало с обстоятелството, че тия граждани са се заселили там въпреки законите на страната, без съгласието на общината, дори със заграбване на общинските места. Но, г-да съветници, без да искам да правя каквато и да е демагогия, аз съм длъжен да подчертая, че според схващането на работническата социалдемократическа група в общината, при свършения факт, отговорностите за който са изтъквани неведнъж, нямаме право да оставяме жителите, войнишките и други бедни семейства в тоя тъй наречен незаконороден квартал без необходимите удобства за съществуване. Какво ще стане с тия квартали в бъдеще, как ще се урегулират, как ще се уредят отношенията с тия лица, които са заграбили общински места, и как ще се запазят общинските интереси — това е един много важен въпрос, с който общината ще има да се занимава в бъдеще. Но когато се намираме при наличността на едно общо бедствие и когато зимата ще донесе големи страдания на жителите на тези незаконородени квартали, които е било допуснато да се създадат, общината няма право да лишава жителите им от своите грижи. И затуй, каквото може общината да направи за останалите квартали на града, тя трябва обезателно да го направи и за жителите, които населяват тия незаконородени квартали, без да се смуцава, че с това ще се насърчи заграбването на нови общински места. Срещу заграбването на общински места трябва да се вземат най-ефикасни мерки. Главно трябва да се прекрати демагогията, която се прави с раздаването на общинските имоти. Няма да бъде средство против заграбването на общински места оставянето на тия няколко хиляди души, които населяват бездомнишките квартали, да тънат в мизерия в една зима и при тия неудобства, при които са поставени да живеят, нямайки възможност да изчистят своите улици от кал, нямайки възможност да задоволят своите най-елементарни нужди, да изчистят своите малки жилища, които там са натрупани едно до друго.

Ето защо, г-да съветници, аз настоявам да приемето

това наше предложение, като се разбира, че съветът на тогаварва Постоянното присъствие да поеме върху си тези грижи. Сетне, в какво конкретно трябва да се изразят подобренията в крайните квартали — това ще бъде установено от една комисия от технически лица, която би имала всичката възможност да изучи какво трябва и какво може да се направи. Не може да ми се възрази, че нашата група иска нещо невъзможно, неизпълнимо сега, при условията на войната, че ние искаме разхубавяването на тези квартали — нещо, което ще бъде задача на общината в бъдеще, при нормални времена.

Нашето предложение е приемливо и отговаря на интересите на тези граждани, които имат право да искат подобрение на своите квартали, още повече сега, през време на войната, при събитията, които преживяваме.

Председателят: По въпроса за подобрението на крайните квартали има предложение от социалдемократическата група, в лицето на г-н Георги Димитров, с което предложението се натоварва Постоянното присъствие да се подгрижи за крайните квартали на града и да се избере една комисия от Общинския съвет, която да се произнесе конкретно върху подобренията, които са възможни и трябва да станат в настоящия момент по отношение на улиците, чистотата и разположението на чешмите и фенерите. Приемат ли съветът това предложение? Които го приемат, молят да си вдигнат ръката. (М н о з и н с т в о.) Приема се.

Г. Димитров: Позволете още една дума — като се разбира, че избраната от Общинския съвет комисия веднага ще почне да действа и каквито проучвания направим за онова, което е възможно да се предприеме в крайните квартали, ще ги съобщим на Постоянното присъствие, което от своя страна при това решение на съвета ще се чувствува задължено да вземе съответните мерки.

Председателят: Тая комисия ще се занимава, първо, с доставянето на вода за града, с отварянето на чешми; второ, с доставката на газ и, трето, с намиране работници за поддържане на чистотата. По 6 лв. сега даваме, за да си намерим, и не ги намираме. Предложението се приема. За членове на комисията аз предлагам: г-дата Георги Димитров, д-р Г. Калинков, д-р Владимир Чернев, инже-

нер П. Сарафов, инженер Бояджиев и инженер Танев. Които приемат тоя състав на комисията, моля да си вдигнат ръката. (М н о з и н с т в о.) Приема се.

2. ПО ПОВОД НАРУШАВАНЕТО НА ЗАКОНА ЗА ЗАДЪЛЖИТЕЛНО ОСНОВНО ОБРАЗОВАНИЕ

Макар у нас да е осветен принципът на задължителното основно образование, никога този принцип не е бил напълно прилаган изобщо в страната и специално в София. Миналата, Балканската война*, както и сегашната дойдоха да увеличат трудностите за прилагането на този принцип не само извънредно хубав, но и необходим за социалното, икономическото и културно развитие на страната и особено необходим от гледището на нашата партия, която вижда своята сила, своето развитие и изпълнение на своите задачи в бъдеще в грамотността, в интелигентността, в повдигнатия интелект на работническите маси. През време на миналата война половината от децата в софийските училища, подлежащи на задължително обучение, са били въвн от училищата. Вижда се, че и при сегашната война от миналата година близо половината от децата са в различни индустриални и други заведения, занимават се с други занаяти или пък се скитат из улиците или стоят в къщи, без да посещават училищата. И не само че всички не са записани, тъй както законът го изисква⁴², не само че не е направено необходимото тия деца да бъдат прибрани, извадени от индустриалните и други заведения, от кварталите и заведени в училищата, тъй както това трябва да бъде, но и тия деца, които по една или друга причина, по един или друг подтик, било чрез семействата или чрез училищните настоятелства, са се записали в началото на 1915—1916 г. учебна година, не са останали до края, както аслъ не остават до края всички и през нормални времена. Но забележително е, че сега това напускане на децата, които вече са се записали в училищата в началото на учебната година, е значително по процент. За учебната 1915—1916 г. има записани в софийските основни училища 8726 ученика; от

* Отнася се за двете балкански войни (1912—1913). (Ред.)

тих до края на годината са останали 7790. Следователно 1036 ученика са напуснали училищата. Забележително е, че масово напускане на ученици има преди всичко в училищата на крайните квартали на града, там, дето живее работническо бедно население. В училищата «Братя Миладинови», «Трайко Китанчев», «Ст. Михайловски», «Васил Левски», които се намират в «Ючбунар» и «Коньошица», в началото на учебната година са били записани 2290 ученика, а в края на годината са останали 1901. Значи само от тия училища са напуснали 389 ученика, докато в двете училища в центъра на града — в квартали при Народното събрание и при Военното училище — от 396 ученика, които са се записали, в края на годината си останали 359: значи напуснали са само 37 деца. Очевидно е, че напускането на децата се причинява, от една страна, от мизерията, от липсата на материални средства, и които са поставени особено през време на войната работническите и други войнишки и бедни семейства в крайните квартали, и, от друга страна, както ще посоча по-сетне, от липсата на близки и удобни помещения, в които децата да се занимават. За тази учебна година има записани досега повече деца, отколкото за миналата. Миналата година, както казах, са се записали 8726 деца, а сега — 9009, плюс 80 деца, които са записани в новооткритото училище в «Булина ливада» за децата от тоя квартал. Миналата година по липса на помещения учениците от основните училища е трябвало да се занимават 3 полудни в седмицата вместо 12, както е нормалното. Седем полудни средно през седмицата децата са били изоставени на произвола на съдбата, на улицата да правят каквото знаят, особено при слабия надзор от страна на семействата им сега, през време на войната. Тая година би продължило същото положение — да имат занятие най-много 3 полудни през седмицата, — ако градската реквизиционна комисия не реквизира някои нови училищни страни за нуждите на Военното министерство, за болници. Училището «Братя Миладинови», което беше досега свободно и на което са разчитали за тая учебна година, напоследък е реквизирано. А в това училище са се занимавали в различни часове на дните и на седмицата 2446 деца. Така че близо $\frac{1}{4}$ от всички деца, които сега са за-

писани в училищата в София, с реквизирането на това училищно здание в «Ючбунар» остават въвн от училищата. 2446 деца ще трябва да бъдат разпръснати в други здания, на много далечно разстояние; дори очаква се, ако това училищно здание остане реквизирано, децата от «Ючбунар» и от «Коньовица» да бъдат принудени да отиват в училището «Отец Паисий», което се намира на ул. «Дунав» и бул. «Дондуков», в едно училище, което е на единния край на града, а децата живеят на другия край.

Г-да съветници! Вие ще се съгласите, че общината е заинтересована както в нормално време, така и във време на война учебното дело да функционира по възможност по-правилно, тези деца, които подлежат на задължително обучение, да бъдат в училищата, да имат установена програма, да имат на разположение нужните учебни часове, за да получат оная необходима грамотност, която предполага едно по-сетнешно следване вече в гимназия или по-нататък, или пък която предполага една основна подготовка за практически занятия, за самия живот. Обаче от положението, в което са поставени днес основните училища, и от начина, по който ще се извършват учебните занятия, се вижда, че ако сега не се вземат някои мерки от страна на Училищното настоятелство и специално от Софийската община чрез нейното Постоянно присъствие, ние в София ще имаме средно през седмицата учебни занятия в два полудни. И в такъв случай остават 10 полудни в седмицата свършено свободни. Децата, заети в училището, които са записани, които са ангажирани да посещават училището, които смята се, ще отиват редовно в училището, 10 полудни през седмицата ще бъдат свършено свободни, ще бъдат оставени на произвола на съдбата, ще бъдат лишени от училищния надзор, от училищното влияние, от училищното възпитание и очевидно ще бъдат възпитавани на улицата в оная среда, която у нас, в София, както в големите европейски градове, създава само апаша, крадци, лумпени. Аз знам, че Училищното настоятелство под влиянието на известни заинтересовани софийски граждани няма да остави известни училища да се занимават само 2 полудни през седмицата. То ще осигури едно по-често занимание, както

се сега в училището «Отец Паисий», гдето има занятия и в 6 полудни в седмицата, даже сега. Но в другите училища, в училищата в крайните квартали, които се посещават от деца на бедните семейства, ще има, както е и сега, занятия само в 2 полудни в седмицата.

Ето защо една голяма спънка за редовното обучение на тия деца, които са записани и които могат да бъдат записани през тая година, се явява липсата на училищни помещения. Всички добри, нови училищни сгради, за които общината е разходвала толкова средства, днес са превърнати на болници. Дори и стари училищни сгради са реквизирани от реквизиционната комисия и оставени на разположение на Военното министерство за болници. Нека не се възразява, г-да съветници, че нашата градска реквизиционна комисия, в която действуват общински съветници, делегати на нашето кметство, при реквизирането на тия сгради се е ръководила изключително от липсата на каквито и да е други помещения. Защото ние можем да посочим цяла редица други здания, много удобни за болници, които бяха свободни, не бяха реквизирани тогава, когато училищни сгради бяха ангажирани за болници. Хотели, които нямаха почти никакви посетители през известни периоди на годината, откакто България е във война, не бидоха реквизирани, а училищни сгради бяха превърнати на болници. Частни къщи, за които тоже се знае, че могат да бъдат реквизирани за болници, не бяха реквизирани за тая цел. Остави се пак чрез нашата градска реквизиционна комисия да бъдат реквизирани в центъра на града неудобни за болници помещения и оставени на разположение на военните за някакви си съвършено излишни, по моето лично убеждение, военни складове. Има големи салони в центъра на града, както е случаят със зданието на Ставридис на ул. «Внтошка», което беше пивница и което е реквизирано за склад, в който от месеци насам — зная го като член на една комисия при тилового управление — има само две купчини панталони. Нещко друго, от което тилового управление има нужда, го дава в други складове, плащат се с хиляди левове и нем — то е работа на военните, те отговарят. Но във всеки случай факт е, че това е едно помещение, което би могло да се използва за болница и е много удобно. Аз

мога да посоча много подобни здания и дохождам до заключението, че, от една страна, градската реквизиционна комисия се е поддавала на капризите на военните, които са искали това и това здание, харесали им се училищата, защото са много удобни, добре им е там и тя ги реквизира, и, от друга страна, тя се е поддавала на друго нещо.

Т. Влайков: Не е на военните добре, ами на болните.

Г. Димитров: За болните има и други добри здания.

Т. Влайков: Туй може да се каже, но не, че е добро за началниците.

Г. Димитров: Преди да настъпи тая учебна година, преди да имаме тая голяма нужда от здания, както е случаят от известно време насам, имаше по-рано здания, които можах да бъдат реквизирани за нашите ранени и болни войници, вместо да се реквизират сега училищни здания; реквизирани са сега даже някои стари училищни здания, които са съвсем негодни, каквото е еврейското училище на ул. «Позитано», едно нечисто здание, което едва ли може да служи като болница, понеже не е хигиенично. Градската реквизиционна комисия при реквизирането на зданието се е ръководила от това, което е свободно, което е в нейни ръце, има училища, посяга веднага върху тях. Искам да кажа, че тя не е полагала усилия да търси други здания. И затова искам да обърна внимание, че градската реквизиционна комисия, на която председател е нашият кмет, трябваше да обърне внимание преди време непременно на това — да гледа да употреби всички усилия за намиране на други здания за болници и само в краен случай, когато няма абсолютно никакви възможности, тогава да се посяга на здания и да се увреждат интересите на учебното дело. На учебното дело у нас не се е гледало с нужната сериозност и в дадения случай, при реквизирането на здания, както и в миналата война, изпъква много ясно с какво голямо пренебрежение ние, които говорим сѐ за подобрене на учебното дело, се отнасяме към тоя институт. Сега вече действително е много трудно да се иска освобождението на известни здания, но сѐ пак намирам, че с течение на времето известни училищни помещения биха могли да бъдат освободени и дадени на разположение на Училищното настоятелство за училищни цели. А там, дето се окаже съвсем невъзможно

нашите училищни здания да бъдат освободени и трябва да останат за болници, в тия места Училищното настоятелство, подпомогнато от Софийската община, трябва да наеме други здания, макар и не толкова удобни, колкото нашите училищни помещения, за да се продължи учението на децата, защото по никой начин не може да се иска децата от «Коньовица» да идват в училищата в центъра на града или в «Подуяне». Това е невъзможно. При такова разпределение на децата в различни училищни помещения ние ще имаме сигурно не 900 и няколко — близо 1000 — напуснали училището деца, както миналата година, но вероятно двойно и тройно повече.

Ето защо първото нещо, което нашата група иска със своето предложение, е Постоянното присъствие да окаже на Училищното настоятелство, което е автономен институт, необходимото съдействие да се освободят колкото е възможно повече училищни сгради, и ако някои не могат да бъдат освободени, на тяхно място да се ангажират други помещения за училища.

На второ място, г-да съветници, едно голямо препятствие за посещаването на училищата от страна на войнишките деца и от децата на работнически, бедни семейства в тия крайни квартали, които деца са масата от учениците в софийските основни училища, е, че липсват материални средства на техните семейства да ги издържат, и особено сега, през време на войната, когато бащите са в редовете на войската, когато редовен доход от труд липсва, когато повечето от тия семейства в София сега по необходимост трябва да разчитат на държавната помощ за войнишките семейства. Когато и общината даваше помощи на бедните семейства, сѐ беше едно облекчение, но за жалост тая помощ се прекрати и семействата разчитат сега само на държавната помощ, и то не всякога редовно давана — след 2—3 месеца, както имаше случай. Децата от тия семейства, подлежащи на задължително обучение, трябва да отиват на училище и родителите по закон трябва да бъдат глобявани, ако не вземат необходимите мерки децата им да ходят в училището. Но вие виждате, че тия семейства нямат средства, не могат да отделят това, което е необходимо, за да издържат децата си в училището. Много от тях се принуждават да пращат

децата си да работят във фабрики, в занаятчийски заведения, в търговски магазини, в разни продавници, да прислужват тук-таме, за да изкарат, каквото могат. И ако нашата община би имала възможност — има необходимия институт за това — да направи една основателна, изчерпателна анкета за числото на заетите през време на войната деца в разни заведения, подлежащи на задължително обучение, картината би била потресающа. Аз съм констатирал, г-да съветници, че днес има деца 7—8-годишни, въобще по-малки от 10 години, натъпкани да работят във всевъзможни дупки, в локумджийници, саламджийници и други подобни работилници, където работят по 10—12 часа на ден — малки, крехки същества, за да изкарат няколко гроша да ги занесат в къщи; и другите фабрики по липса на възрастен работнически персонал се пълнят с жени, а също и с деца, подлежащи на задължително обучение.

Необходимо е следователно общината да положи всички грижи, за да осигури материалното подпомагане на тия деца, които подлежат на задължително обучение. Този принцип е възприет и в училищния бюджет на общината, всяка година се гласува известен кредит за купуване обуца, дрехи, учебни пособия, за подпомагане на бедните ученици. Но кредитът, който се предвижда за тая цел в училищния бюджет, е недостатъчен и той стана особено недостатъчен след поскъпването на материалите през време на войната. Ако по-рано можеха да се снабдяват 1000 лица с обувки по кредита, който имаме, сега не могат да се снабдят нито 100 при всичките икономии с обувки, каквито и да са, дори както предлага Училищното настоятелство да се употребяват дървени подметки. А през зимата за тия деца трябва обувки, не могат да ходят боси и тия, които се излагат да ходят на училище необути добре, рискуват със здравето си; вместо да добият образование, биха спечелили смъртоносна болест.

Кредитът за учебни пособия тоже е малък, защото той разчита на едно число ученици, които ще получават като бедни безплатно учебници, както е в нормално време. Обаче тяхното число сега, през време на войната, е много по-голямо по понятни, известни вече причини — че бащите не са тук, че редовните доходи на ония семейства,

конто, макар и работнически не са искали за децата си безплатно учебници, сега им липсват, и очевидно е, че този кредит за учебни пособия, ако остане в размера, в който е определен сега, не ще стигне и много от децата не ще могат да изкарат докрай учебната година, защото нямат учебни пособия, при всичките други неудобства, които срещат.

И най-сетне особено важно е това, което общината е правила и трябва да прави в бъдеще, и специално сега, през време на войната — да дава храна чрез своите трапезарии на учениците, които имат нужда.

И. К. Божинов: Г-н Димитров! Кое е Вашето предложение?

Г. Димитров: Моля Ви се! Мене ми се струва, че това не е безинтересно. Аз повтарям. По този въпрос се е дебатирано цяла година и тепърва Софийската община трябва да го разгледа при нормално време.

И. К. Божинов: Постоянно ще го разглежда, но сега премеето е извънредно.

Г. Димитров: Именно защото е извънредно, трябва и извънредни грижи, и този въпрос трябва повече да ви интересува.

И. К. Божинов: Само че Вие го поставяте много широко.

Г. Димитров: Учениците, които се нуждаят от безплатна храна в ученическите трапезарии, са много повече, отколкото обикновено се мисли. Особено сега са много повече от оная норма, за която обикновено се предвижда разход за трапезариите в бюджета на Софийската община. От официални сведения, които са взети от Училищното настоятелство, се вижда, че миналата учебна година са били представени от учителите като бедни, нуждаещи се от безплатна храна в трапезариите, които нямат абсолютно нищо, ако не отидат да работят или да откраднат нещо, 1219 деца, а от тях са били приети 365. Както виждате, близо 900 ученика от тези, които самите учители, познавайки децата и семействата, считат, че трябва да се ползват от безплатната храна, която трапезариите са длъжни да дават, не са могли да се ползват от такава безплатна храна.

Независимо от това учителите са представили същата

година 1454 бедни деца, нуждаючи се от облекло и обувки, а са получили такива от Училищното настоятелство и от едно-две благотворителни дружества всичко 548 деца, или са били лишени 906 от представените да получат облекло и обувки деца. От направената анкета миналата зима в училището «Васил Левски» в «Коньовица» е констатирано, че от 389 ученика, които са се явили там в деня на анкетата, в един снежен ден, отишли със скъсани обувки 164 деца, от които 45 са носили чужди обувки, 45 са били с дървени налъми, 20 боси, а отсъствували 67 поради липса на облекло и обувки. Това, което е констатирано за един от крайните квартали на столицата, трябва да се знае като положително, което не подлежи на никакво съмнение и оспорване, и през тая зима то може да съществува в двоен и троен размер поради това, че войната продължава вече една година и че сега всички тия работнически и други войнишки семейства са изчерпани във всяко отношение повече, отколкото бяха през месеците септември, октомври и ноември 1915 г.

Г-да съветници! Всичко това показва, че общината трябва да направи по-големи материални жертви и да положи по-големи грижи през време на настоящата война за облекчаване съдбата на тия деца, подлежащи на задължително обучение, и, от друга страна, да се погрижи да създаде трапезарии и да разшири тоя институт, за да се ползват повече деца, и същевременно да прибере тези деца, които днес се намират в различните индустриални и други заведения и които деца по закона трябва да бъдат в училищата. Да се разчита на частната благотворителност, г-да съветници, през време на настоящата война е наивно и смешно. При друг случай бих искал от г-н председателя на съвета, като председател на тъй наречения Съюз на благотворителните дружества⁴³, да ни осветли, макар и накратко, какво върши тоя Съюз на благотворителните дружества днес, през време на войната, и каква дейност развиват различните тези благотворителни дружества, които твърде много парадират и с особена настойчивост се обръщат към Софийския общински съвет за субсидии и помощи! Но това, което знае г-н кметът като председател на Съюза на благотворителните дружества, това, което зная аз и другите г-да съ-

истиници, е, че този съюз не функционира, нищо не върши в София.

Председателят: Работи, работи, г-н Димитров!

Г. Димитров: Ще ни дадете сведения.

Председателят: Не съм длъжен да Ви давам сведения и няма да Ви ги дам. Следете сами какво правят благотворителните дружества.

Г. Димитров: Ще Ви кажа какво правят. Вие недейте защитава толкова дружествата, които заслужават от Вас, като председател на съюза, упрек, че не действуват.

Председателят: А Вие какво действувате! Само прикзки разправяте.

Г. Димитров: Аз ще Ви посоча, г-н председателю! Недейте се дразни толкова, защото фактите говорят достатъчно ясно. Работническите дружества, синдикати, на които Софийският общински съвет дава 1000 лв. годишна субсидия за подпомагане на безработните членове на тия дружества, са разходвали от мобилизацията до ден днешен 15 000 лв. свои средства за подпомагане на войнишки семейства, за сираци от войната, за нещастни случаи и пр. Тези дружества не са длъжни да сторят това, те не разполагат и с данъците, събирани от софийските граждани, а събират стотинка по стотинка от своите собствени гладуващи членове. Но питам аз: какво правят тези господа, като вземат нашите общински средства? Аз ще Ви направя в друго заседание едно питане за яслите — един институт, където всички деца, с изключение на 5, се издържат от Софийската община. Аз зная каква е тая благотворителност. Или ще ми създавате една фабрика за игли, за мъртъвци! Кажете ми, г-н председателю, къде се проявиха тия благотворителни дружества да подпомогнат учащи се деца на бедни семейства, на които Училищното настоятелство с този малък кредит, който има, не може да помогне?

Председателят: На бедните деца се дават дрехи, обувки, книги и пр. Вие като че ли не живеете в София!

Г. Димитров: Аз живея в София и имам сведения от Училищното настоятелство, от официален източник.

Председателят: Кажете ги.

Г. Димитров: И съжалявам, че Вие възразявате за работи, които веднага могат да бъдат установени.

Председателят: С данни ни говорете. Недейте ни държа без данни.

Г. Димитров: Ще ви дам данни, но трябва да проверите.

Д-р И. Спирков: По-скоро Вие трябва да проверите.

Г. Димитров: Много се вълнувате, когато ви говоря за благотворителността.

Председателят: Вълнуваме се, защото не искаме да вредим на това дело. Ние сме се разкъсали с разни благотворителни дела и Вие се преструвате, че не ги виждате.

Г. Димитров: Аз не се преструвам, но Ви отричам правото да говорите за благотворителност тази година, сега, когато не е дадено нищо на децата, не са дадени обувки.

Председателят: Дружествата дадоха.

Г. Димитров: Не са дали.

Председателят: Дадоха:

Г. Димитров: Остава да се справим и в идущото заседание да се разберем.

Председателят: В три училища се раздадоха обувки; в другите — дрехи.

Г. Димитров: И сега, в този момент, тези благотворителни дружества се карат как да употребят сумите, които вземат.

Председателят: Тяхна работа.

Г. Димитров: Не е тяхна работа.

Председателят: Можем ли да им вземем парите от ръцете!

Г. Димитров: Но характерно е, че тия дами се карат как да се разпределят тия суми, кой и къде да ги даде.

Председателят: Идете ги погодете, г-н Димитров!

Г. Димитров: Нямам никаква охота за това.

И. К. Божинов: Какво ще направят дамите, това не е наша работа.

Г. Димитров: Моята идея е, че на подобна благотворителност общината не може да разчита. Ето защо тя трябва да се стреми да направи от своя страна каквото може. Ако благотворителните дружества биха направили нещо добро — берекет версин*, не съм аз, социалдемо

* Bereket versin (тур.) — слава богу. (Ред.)

кратът, който бих ги осъдил и да кажа: «Не ща ви помощта!» Не бих го направил. Но моята идея и нашето становище е било, че Софийската община, както и всяка друга община, е длъжна да разчита за своите социални функции на себе си, на своите средства и да се не обляга на случайната благотворителност, която често пъти е от съмнително естество. Както по отношение на трапезариите, така и по отношение на даването на безплатни дрехи, обувки и учебни пособия на бедните ученици, както и на всички средства, за да се улесни посещаването на училищата от децата, подлежащи на задължително обучение, общината е първата, която трябва да се погрижи и да окаже всичкото необходимо съдействие на Училищното настоятелство. Щом като общината би трябвало да вземе тая грижа, очевидно е, че тя трябва да разполага с изместни средства за тая цел. И аз намирам, че нашата община може да намери малките парични средства, които биха били необходими за едно скромно подпомагане, като направи едно увеличение, една прибавка към този кредит, който имаме в училищния бюджет за дрехи, обувки и учебни пособия, дори като се отдели от сумите, които имаме за подпомагане на войнишките семейства, една малка сума, която няма да се даде като пари на тия семейства, а ще се даде като обувки или онези работи, които са необходими за учениците, деца от тия семейства. Може от тия средства, които имаме на разположение, биха могли да се увеличат и разширят трапезариите в крайните квартали. Общината има свои органи и е в състояние да поиска от органите на Министерството на търговията, промишлеността и труда да извадят ония деца, които сега се намират в различните индустриални заведения като работници и които подлежат на задължително обучение, и да ги изпратят в училището. Аз считам, че тая задача на общината е извънредно важна и че през време на войната трябва да се изпълнява така, с такова усърдие, с такава загриженост, както и след войната, когато ще има много повече време и средства и по-благоприятни условия за постигане на същата задача. Общината не може да се дезинтересира от съдбата на училищното дело и да остави Училищното настоятелство само да се бори с всички трудности, които се срещат. Според

предложението, което ще прочета след малко, нашата група схваща, че Училищното настоятелство е, което има специално грижата за уредбата на училищата, то носи всичката отговорност за развитието и състоянието на учебното дело и като избран институт, какъвто сме и ние тук, общинските съветници, има правото, тъй да се каже, като автономно учреждение да урежда в кръга на този бюджет учебното дело. Но Училищното настоятелство днес, за постигане на трудната задача, която има пред себе си, се нуждае от широкото съдействие на Софийската община и понеже сме заинтересовани да бъде уредено учебното дело по възможност по-добре, въпреки всички трудности, които войната днес създава, то ние сме длъжни да окажем това съдействие на Софийското училищно настоятелство.

Ето защо нашата група прави следното предложение: (Ч е т е.) «Натоварва се Постоянното присъствие да окаже на Училищното настоятелство всичкото необходимо съдействие относително приложението на задължителното основно образование за децата, като преди всичко се погрижи:

1. Да се освободят част от реквизираните училищни здания, за които се окаже възможно това, и се наемат потребните други здания за училищни помещения, така щото учащите се деца да имат най-малко 6 учебни полудни в седмицата.

2. Да се открият наново и разширят общинските безплатни ученически трапезарии в крайните квартали и да се увеличи предвиденият кредит за обувки, дрехи и учебни пособия, за да се осигури възможността и за бедните деца редовно да посещават училищата.

3. Да се приберат в училищата всички подлежащи на задължително обучение деца, като за тая цел се предприеме и една специална ревизия на индустриалните и други заведения и намиращите се на работа в тях деца, подлежащи на задължително обучение, се изпратят в училищата.

4. Да се изиска от Министерството на труда да се не оставят на работа в заведенията деца, незавършили задължителния курс на основното образование, като в това

отношение се изпълнят точно постановленията на Закона за женския и детския труд и Закона за народната просвета.»*

Г-да съветници! Иска се нещо, което е напълно възможно и което се налага от интереса на самото учебно дело в столицата.

(След изказвания на И. К. Божинов, д-р И. Спирков и Т. Г. Влайков по направеното от Г. Димитров предложение.)

Г. Димитров: Г-н Влайков! Нашето предложение не се позовава на това, че има някакво специално искане от страна на Училищното настоятелство. Училищното настоятелство винаги е предявявало отделни искания по отношение на здания и т. н. Ние искаме общината в лицето на своето Постоянно присъствие да окаже в днешния момент всичкото съдействие на Училищното настоятелство в тая посока за прилагане на задължителното образование.

Т. Г. Влайков: Това трябва да го иска Училищното настоятелство.

Г. Димитров: Пардон! Общинският съвет може да окаже съдействие по два начина: или като му се иска непосредствено: «Това, това, това», или като сам съветът се сезира с въпроса и каже на Училищното настоятелство, че е нужно да се направи първо — това, второ — това, трето — това. С това не се накърнява автономията на Училищното настоятелство, но се съдействува за изпълнението на неговите задачи.

(След изказвания на Т. Г. Влайков, Г. Вазов и д-р Н. Сакарин.)

Г. Димитров: За да се избягнат излишни разpravии, пошолете да кажа следното! Ако би се приело нашето предложение, фактически работата ще се нареди така.

Нашето Постоянно присъствие в лицето на г-н кмета заедно с председателя на Училищното настоятелство ще установят кои здания могат да бъдат освободени, като се направят постъпки, и тях ще искаме да освободим. Там, което известни училищни здания не могат да бъдат освободо-

* Вж Работнически вестник, № 131, 28 септември 1916 г. (Ред.)

дени, ще се подирят други здания, ще потърсим средства, за да платим наема.

(След изказване на д-р Н. Сакаров.)

Г. Димитров: Автономията, както ние я разбираме, не диктува подобни отношения. Председателят на Училищното настоятелство и Вие бяхте длъжни да се споразумеете за едно общо действие. Това не е автономия, това, което правите, е глупост.

(След изказвания на д-р Н. Сакаров и д-р Г. Калинков.)

Г. Димитров: Моля Ви се, запитайте Постоянното присъствие, след като се постави този въпрос в дневния ред на съвета, какво е направило то за проучване на въпроса и дали е събиращо необходимите сведения от Училищното настоятелство. Виждаме, че нищо не е направено.

Председателят: Какво питате, г-н Димитров?

Г. Димитров: Аз казвам на г-н Калинков, който казва, че се процедира по неправилен начин, да ви запита вас, Постоянното присъствие, след като съветът реши да се постави в дневен ред на настоящата сесия въпросът за училищата в София, какво сте направили вие за проучване на този въпрос, какви сведения сте събрали от Училищното настоятелство и какви предложения вие, като Постоянно присъствие, правите?

Председателят: Нали Вие правите предложение вместо нас!

Г. Димитров: Когато Постоянното присъствие внесе предложение, то ще бъде по-добре информирано от нас.

Председателят: Значи внасяте предложения, непроучени от самите вас.

Г. Димитров: Моля Ви се, ние сме ги проучили, но аз съжалявам, че Постоянното присъствие не е проучило въпроса.

(След изказвания на д-р Г. Калинков и реплика на И. К. Божинов.)

Г. Димитров: Моля Ви се, аз искам да кажа само две думи, че като повдигам този въпрос, не съм имал намерение да се явя в защита на Училищното настоятелство. Напротив, аз лично съм недоволен от това, което пред

седателят* на туй Училищно настоятелство и неговото болшинство вършат. Чрез нашия представител** там ние сме повдигали неведнъж решително цяла редица въпроси от учебното дело и сме искали да се работи другояче, а не тъй, както те работят. Ако повдигам този въпрос, правя го, защото имам убеждението, че извън Училищното настоятелство — един автономен институт, който се грижи за вътрешната организация, за уредбата на учебното дело, и общината тоже има за задача да се интересува от това учебно дело, да направи всичко, което зависи от нея, в подкрепа на това, което е и задача на Училищното настоятелство. Ако направих един упрек на реквизиционната комисия, че е реквизирила известни училищни здания тогава, когато други обществени или частни здания са свободни, направих го не защото не знаех, че градската реквизиционна комисия е подчинена на главната при Военното министерство и значи тя не може да не изпълнява заповедите, дадени от него, а напротив — затуй, защото знаех няколко случая; и г-н Спирков, като председател сега на реквизиционната комисия, както и неговите председатели, биха си спомнили тези няколко случая, когато реквизиционната комисия не направи всичко това, което ѝ беше възможно, когато имаше налице време и условия не само за да откаже, но и да обясни на г-да военните, че има и други здания, тоже подходящи за болници като училищата. На онова време това беше напълно възможно и мисля, че ако нямаше капризи, това можеше да бъде прието.

Председателят: Защо не осветлихте тогава тая работа?

Г. Димитров: От страна на Училищното настоятелство се повдигна този въпрос тогава.

И. К. Божинев: Лекарите, началниците на болниците посочват кое здание да се реквизира според това дали е близко, дали е удобно и пр. и всеки път нарядите минават през наши ръце.

Г. Димитров: Тук са господата от градската реквизиционна комисия. . .

* Стефан Дойчинов, представител на Либералната партия. (Ред.)

** Лямби Кандев, представител на БРСДП (т. с.) в Софийското училищно настоятелство от май 1915 до декември 1920 г. (Ред.)

И. К. Божинков: Аз съм от окръжната.

Г. Димитров: Толкова по-добре, тогава знаете много добре, че военните власти някога искат здание за едн-каква си цел и вие им го посочвате. Има случаи, когато те казват: «Не искаме едн-кое си здание, дайте ни едно подходящо здание за болница», и вие им посочвате училищата. Аз разбирам, че сега положението е много по-трудно, отколкото в първите дни на сесията, когато повдигнах специално въпроса за училищата.

Председателят: И преди 10 дни беше същото.

Г. Димитров: Тогава не идваха толкова ранени. Но от друга страна, сигурен съм, г-н председателю, че това положение няма да продължава много време и че вие, като Постоянно присъствие, имате всичката възможност заедно с Училищното настоятелство да намерите начин за освобождаване впоследствие на някои от тия училищни здания, които сега са заети за болници, или да се насамат други здания за училища. В тая посока има възможност да се действа и общината е длъжна да действа.

Сега се явява въпрос: нарушаваме ли ние автономията на Училищното настоятелство, като се занимаваме с този въпрос? И ние сме тоже за автономията на Училищното настоятелство, тя трябва да се спазва, но ние не нарушаваме тая автономия, когато разискваме тук, когато искаме обяснения за дейността на Училищното настоятелство или когато искаме да му помогнем при изпълнението на неговите задачи, защото наша длъжност е като Общински съвет да се грижим за възможно по-доброто уреждане на учебното дело. Няма да бъде никакво накърнение на автономията на Училищното настоятелство, ако съветът приеме едно подобно предложение, каквото ние правим: да се окаже всичкото необходимо съдействие сега, конкретно вече Постоянното присъствие ще види какво може да се направи, на Училищното настоятелство в тая и тая посока, както е изложено в предложението, и които здания могат да се освободят, ще се освободят, ако не може — няма да се освободят. И ако Сакаров беше в началото, когато обяснявах нашето предложение, щеше да знае, че аз сам дадох тъкмо такова обяснение на предложението ни. Ние знаем, че сега няма

да се постигне това, което в нормално време може да се направи; сега може да се получи в резултат нещо ограничено. Но това не освобождава нас от грижата за учебното дело — поне в рамките на съществуващите условия, или възможностите. Това е, което поддържам; това е, което предлагам.

Ето защо аз мисля, че това наше предложение може да бъде прието от съвета; не само да се вземе акт от него, но да се иска доклад от Училищното настоятелство, но да бъде като едно ръководство за Постоянното присъствие в работата, която има да върши по отношение на учебното дело сега, през време на войната. Ще се направи това, което условията позволяват. Няма защо да чакаме Училищното настоятелство само да се обърне към нас. Ако у него сега има вина, че не се е обърнало към съвета, то не значи, че и Общинският съвет трябва да се дезинтересира по този въпрос.

От друга страна, нашето предложение е съвършено конкретно, не се касае до принципиални въпроси и положения, а иска да се направи: това, това, това, и аз моля да бъде прието.

Председателят: Ще попитам съвета трябва ли да се гласува предложението на г-н Димитрова или не? Които са съгласни да се гласува, моля да си вдигнат ръката. Само двама вдигат ръка.

Заявявам, че Постоянното присъствие взема акт от това предложение на г-н Димитрова и ще направи всичко възможно, когато настане време, за да се освободят училищните здания. Не ще може да се възпротиви, ако реквизиционната комисия реквизира още някои от училищните здания и остави на улицата още повече деца, отколкото има сега.

Г. Димитров: След като други здания стоят свободни. Кажете им да реквизират други здания. Вие им давате всичко в ръцете, бе джанам! Как няма да се възпротивят да посягат върху нашите здания, когато има свободни други!

—
*Публикува се за първи път
по текста на стенографския
протокол от заседанието*

В СОФИЙСКИЯ ОБЩИНСКИ СЪВЕТ

29 септември 1916 г.

1. ИЗКАЗВАНЕ ПО РАЗГРАБВАНЕТО НА ОБЩИНСКИТЕ ИМОТИ

По въпроса, който повдигна г-н Нешов*, аз искам да кажа две думи, защото този въпрос ми е известен и исках да запитам Постоянното присъствие за този нов грабеж на общински имоти. Знае се положително, че известният Мицулов действа от името на г-н Иван Попов, който пък има свои сътрудници в тази афера тук, в общината.

Председателят: Имената им?

Г. Димитров: Ще Ви кажа; аз не визирам Постоянното присъствие във всеки случай.

Председателят: Вие четохте ли дневния ред, г-н Димитров?

Г. Димитров: Знам, че този въпрос го има в дневния ред, но понеже се повдигна, искам да кажа две думи.

Председателят: Не сте чели дневния ред. Знаете ли, че този въпрос го има в дневния ред? Не знаете изглежда.

Г. Димитров: Аз зная много добре, че е на дневен ред. Зная, че той всеки ден обикаля около Вас.

Председателят: Я четете: «Разглеждане заявлението на жителите от махала «Подуяне» за заграбената от Никола Мицулов общинска мера.» Какво ми говорите? Ще дойде този въпрос на дневен ред. Напразно само говорите.

Г. Димитров: Аз ще Ви дам известни сведения, които трябва да се имат предвид. Ако искате, отговорете на питането на г-н Нешов. Казвам, че тая работа така стои:

* Г. Димитров има предвид питане на Ал. Нешов към Постоянното присъствие. Вж «Софийски общински вестник», № 17, 14 октомври 1916 г., с. 5 (Ред.)

извършен е един формен грабеж и преди два дена делото окончателно е разрешено в полза на Мицулов поради това, че са пропуснати известни срокове. Как е станало това нещо, искам да ми се отговори. Това говорят хора, които знаят тези работи. Аз бих искал да се внесе въпросът в съвета.

Председателят: Ще се внесе с доклад.

2. ПРЕДЛОЖЕНИЕТО ОТНОСНО ПРАВИЛНИКА ЗА ОТНОШЕНИЯТА МЕЖДУ, ПРЕДПРИЕМАЧИТЕ И РАБОТНИЦИТЕ В ОБЩИНСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ

Друг един въпрос има, който искам да отправя към почитаемото Постоянно присъствие. Спомнете си, г-да съветници, че в миналия съвет след големи разpravии с Министерството на вътрешните работи тук се прие един правилник, който уреждаше отношенията между работниците и предприемачите в общинските предприятия*. Този правилник биде повърнат от министерството по формални съображения, за да бъде разгледан наново в Общинския съвет. Спомнете си, че се натовари една комисия, която да направи това и да се постави на дневен ред, но поради разтурянето на съвета този въпрос не се разгледа. Правилникът биде изработен тогава от комисията в една форма, обаче трябваше да бъде поставен на дневен ред, да бъде приет и да бъде пратен наново в Министерството на вътрешните работи. Понеже това не е станало поради туй, защото Постоянното присъствие не е обърнало внимание на решението, което се е взело от бившия съвет, аз поканвам Постоянното присъствие да се интересува от въпроса, да намери този правилник, да мише през съвет, както тогава беше решено, да се поднесе за утвърждение ст Министерството на вътрешните работи и да влезе в сила, тъй като има общински предприятия през време на войната, които би трябвало да се подложат на такава регламентация.

* По-подробно за това вж Съч. Т. 6, С., 1984, с. 478—480. (Ред.)

3. ИЗКАЗВАНЕ ПО ДОКЛАДА НА ИНЖ. БОЯДЖИЕВ ЗА ЕКСПЛОАТАЦИЯТА НА ТРАМВАИТЕ

Когато в началото на тая сесия, г-да съветници, аз подигнах въпроса за един подробен доклад от страна на Постоянното присъствие по отношение завземането трамваите и осветлението, аз имах случая да заявя от името на нашата група, че завземането на тия две предприятия от страна на общината е осъществление на едно наше от- давнашно искане*. От този случай е очевидно, че нашата група не може да се обяви против временната или постоянната общинска експлоатация на тези две предприятия. Аз обаче не мога да одобря от името на нашата група начина, по който биде извършено това изземване на трамваите. Касае се, г-да съветници, не за завземането на тези две предприятия по доказана нередовност, по установен законен ред, както поемните условия ни дават право, а се касае за едновременно експлоатиране на тези две предприятия, наложено от причини от политически характер, причини, както се казва, от някакъв държавен характер. Не Общинският съвет, респективно общината, в своите грижи да постави на солидни основи експлоатацията на трамваите и осветлението за задоволяване нуждите на столицата по движението на трамваите и осветлението, докара завземането на тези две предприятия, а то се наложи, както стана ясно от всички тези данни, които се изнесоха, по причини, които не зависят от общината, а които зависят от други факти.

Завземането на трамваите и електричеството по този начин, по който е извършено, очевидно открива възможността за големи претенции в бъдеще от заинтересованите дружества и техните съдружници и адвокатите срещу общината. Когато Постоянното присъствие като представител на общината бе поставено пред факта да вземе в ръцете си временно осветлението и трамваите, то не можеше да не знае, че посяга върху две предприятия, за които ще бъдат предявени извънредно големи претенции в бъдеще срещу общината; то не можеше да не знае, че прибягва към една важна, рискована работа, която може

* Вж настоящия том, с. 182—183. (Ред.)

да има тежки последствия за интересите на самата община. Фактът, че Постоянното присъствие, предупредено по този начин от Обществената безопасност, че главните ръководители ще бъдат вдигнати от София, вследствие на което тези две предприятия не ще могат правилно да функционират и интересите на града изискват да вземе то мерки за продължение редовното функциониране на трамваите и осветлението, този факт още не показва, че веднага трябваше то само да издаде заповед* за тяхното завземане и да продължи оттогава цял месец да управлява тези две предприятия като представител на общината. Аз считам, че когато се засягат интереси от такова голямо естество — интересите на софийските граждани, Постоянното присъствие нито по закона, нито фактически, нито морално има право да решава и да ангажира с подобни тежки ангажименти в бъдеще общината. Ако не можеше на 31 август вечерта или на 1 септември сутринта, когато е редактирана тая заповед, да свика Общинския съвет, нищо не му пречеше да го свика на другия ден или най-късно след два дена. Но това, което сега се върши, разглеждането, което сега става, трябваше да се извърши, преди Постоянното присъствие да вземе експлоатацията на трамваите и осветлението в свои ръце, като обяви, че поддържа редовното движение на трамваите и осветлението, докато се разреши въпросът. Докато този промеждутък трябваше за поддържането на службата, съветът имаше възможност да разгледа всички тези въпроси, които са свързани с временната експлоатация на тези две предприятия, както по-нататък ще дойдем до въпроса, който е най-важният за окончателното им завземане. Това Постоянното присъствие не направи. Аз съм длъжен от името на нашата група да подчертая и да се регистрира в протокола, че Постоянното присъствие не свика Общинския съвет на заседание своевременно по този въпрос не защото не можеше и не защото нямаше време, но защото не желаше да стори това, защото имаше свое съображение от свършено друг характер. Смятайки, според мен, че ще може да нареди с Министерството на външните работи, респективно с Министерския съвет,

* Заповед № 10209 от 1 септември 1916 г. (Ред.)

въпроса за конфискацията на трамваите, Постоянното присъствие считаше, че няма защо да свика съвета да разрешава въпроса за временното завземане на трамваите. С това обаче се направи голяма грешка. Постоянното присъствие трябваше да знае, щом е принудено да завземе дори временно тези две предприятия, че то трябва да има нужното основание за това. Господа, сигурно е, че и г-н кметът, след като му мина онова настроение, което имаше и което всички имахме на 1 септември, струва ми се, че и той ще признае, че заповедта по своето съдържание не дава никакво основание за завземането нито временно, нито постоянно на трамваите. Не може въз основа на писмото на инспектора на Обществената безопасност той да тури ръка на тези две предприятия; това не може да се смята нито сега, нито в бъдеще за някакво законно основание. И Постоянното присъствие би трябвало да има практическия разум да разбере, че не може то да послужи в никакъв случай като основание за завземането на трамваите. Значи трябваше да се искат други документи — достатъчно силни, които да бъдат меродавни за съвета, които да бъдат меродавни по-нататък в съдилищата, ако се предявят някакви претенции срещу този акт. Затуй подчертавам, че Постоянното присъствие, ако искаше да запази интересите на общината всестранно, ако не искаше да действа бързешката и въодушевено от желание да турне ръка на трамваите и осветлението, което е и наше желание, не можеше да постъпи по този начин. То беше длъжно да изиска да се документират онези причини от политическо и друго естество, които налагаха това в интереса на временно поддържане на трамваите и осветлението, докато дойде друг директор, докато влезе Ходжов или друг някой представител на дружествата.

Д-р Ал. Нешов: Смятате ли Вие, че ако нямаше никакво писмо и онези бяха арестувани, че нашето Постоянно присъствие не можеше да ги завземе?

Г. Димитров: Аз ще дойда до този въпрос, който Вие повдигате. Постоянното присъствие, изправено пред факта на едно разстройство на движението на трамваите и осветлението в града поради интернирането и екстернирането на директора и другите чужди поданици, които управляват тези предприятия, ако то смята да продължи

само временната експлоатация на тези две предприятия за сметка на дружествата, ще постъпи по един начин; ако то смята да ги експлоатира за сметка на общината, като всички претенции, които биха излезли насреща да бъдат удовлетворени, ще постъпи по друг начин. Трябва ми значи, както Постоянното присъствие постъпи, да се смята, че те ще се експлоатират временно, а няма да се завземат окончателно; понеже са екстернирани или ингерпирани онези, които ръководеха предприятията и службата страда, то Постоянното присъствие взе мерки да се възстанови редовното движение и осветление и всичко, което върши сега, го върши за сметка на самите дружества. По този въпрос ние не чухме осветления от доклада на началника на отделението, нито от Постоянното присъствие. Аз искам г-н кметът, или който вземе думата, да каже как схваща тази работа. Аз смятам, че е съвършено различно да се вземат мерки и временно да се експлоатират тези две предприятия за сметка на общината или пък да се експлоатират за сметка на дружествата. Работата, що се касае до интереса на общината, е по-лека и по-проста: ще се експлоатират предприятията по същия начин, по който са били експлоатирани, не се буца нищо, не се вземат нито приходите, нито разходите и в края на крайщата, когато се явят хората и биха били в състояние да вземат управлението, ще им се даде сметка: «Имало е такъв приход или имало е такъв разход, ето ви наличността», и по-нататък общината няма никакво вземане и даване.

Председателят: Кажете сега Вие кое е за предпочитане? Това е важното.

Г. Димитров: Ще кажа.

Председателят: Избягвайте да се произнесете.

Г. Димитров: Аз казах, че се направи голяма грешка, която обвързва общината, дето Постоянното присъствие на своя глава, без да пита Общинския съвет, без да вземе неговото решение, ангажира общината с такива големи ангажименти. Аз поддържам, че ако други причини налагаха, то трябваше да постъпи по този начин.

Председателят: Технически причини налагаха. Истинската страна на въпроса е тази.

Г. Димитров: Моля Ви се, Вие оспорвате факта. Не технически причини Ви заставиха.

Председателят: Технически, разбрахте ли сега.

Г. Димитров: Ако казвате само технически причини, Вие казвате половината истина. Ако излезеше половината персонал и предприятията технически бъдат разстроени, ако тези или други технически причини Ви заставиха да вземете двете предприятия, Вие бихте постъпили по съвсем друг начин.

Председателят: Как?

Г. Димитров: Вие бихте се погрижили на мястото на едните да поставите други; на мястото на тези, които са махнати от Обществената безопасност, Вие бихте поискали самите дружества да посочат свои лица заместници.

Председателят: Можехте ли да мечтаете за някакво усвояване на работата?

Г. Димитров: Вие така постъпихте, защото не са само технически причините, които Ви заставиха да направите това. Вие се възползувахте от временното разстройство на управлението на тези две предприятия, за да ги вземем общината в свои ръце.

Председателят: Което искате и Вие, което искаме и всички.

Г. Димитров: Аз не съм против, че се възползувахте от това техническо разстройство, но аз казвам, че тези технически причини, на които се позовавате, не са достатъчна основа, за да вземем тези две предприятия, да ги експлоатираме временно и по-нататък постоянно. Необходимо е — и в този пункт напълно поддържам г-н Сакаров, — че трябва да се установи пред Постоянното присъствие, пред Общинския съвет, че причините са от държавен характер, а не че само технически причини са наложили туй положение. Защото, позволете ми, господа, да кажа, че ако за трамваите имаме всички тези технически осветления, които сме изброили в един протокол на комисията и ако можем на това дружество да кажем: не временно, а постоянно ще вземем трамваите, то за електрическото осветление, както се казва, работата стои по-другояче — там няма технически нередовности, систематически допускани, както при трамваите. Следователно основанията са повече от политически и от друг характер и тези осно-

иания трябваше да бъдат документирани, защото те ще бъдат важни за пред съдилищата, не само за постоянното, а даже и за временното експлоатиране. А за да станеше това, аз повтарям да кажа, Постоянното присъствие беше длъжно да свика съвета веднага и да се вземе подобно решение. То не направи това тогава, но не е излишно и сега да се документира. И сега едно такова решение на Министерския съвет, аз бих казал, е необходимо, за да може след това да последва нашето решение като Общински съвет, което би повлякло голяма материална и други отговорност.

На първо място и време пред съвета е поставен въпросът за временното експлоатиране на трамваите и осветлението. Аз поддържам, че тази експлоатация трябва да бъде не за сметка на двете дружества. Те престават да имат каквото и да е общо с нас, ние с тях можем да имаме въпрос само за ликвидацията и нищо повече в бъдеще.

И откъм тая страна трябва да се осигурим достатъчно добре. Та съгласен съм да има специална комисия, която да проучи всички подробности от фактическа и юридическа страна. Касае се за една експлоатация, която ще вършим като стопани за сметка на общината, и затуй Общинският съвет трябва да уреди управлението и контрола на тия две предприятия. Как към тия две дружества, главно към дружеството, което експлоатира трамваите, ние щяхме да предявим специални искания за технически подобрения и подобрение положението на персонала? Два протокола, много подробни, се съставиха за тази цел; те щяха да бъдат одобрени от Общинския съвет и поднесени на Трамвайното дружество за изпълнение и като не ги изпълни, щяхме да вземем мерки. Аз поддържам, че Общинският съвет, след като санкционира изземането на трамваите и осветлението, при наличността на подобен документ, че сме заставени да посегнем върху двете предприятия, няма основание да не приложим тия два протокола, отнасящи се до службата на трамваите и до положението на персонала, поне в ония пунктове, които може да се приложат. Ако Общинският съвет би приел, че предприятията ще бъдат експлоатирани за сметка на дружествата, следва логично, че ще бъдат експлоатирани по същия ред, както са експлоати-

рани от същите дружества, и тогава не можем да мислим за технически подобрения и за подобрение положението на персонала, които искахме с тия два протокола. Общината не може да възприеме това; тя трябва да възприеме експлоатацията на трамваите и осветлението за нейна сметка, докато окончателно се вземат. Аз поддържам, че Общинският съвет, след като комисията приготви материала, трябва да реши в най-скоро време всички тия въпроси по експлоатацията и контрола на тия предприятия. Не трябва да се допуска в тия предприятия, дето се борави с големи суми, назначаването на персонала да става тъй, както става в другите наши общински учреждения. Тия две предприятия трябва да бъдат уредени по начин, който да гарантира във всяко отношение и интересите на общината. Ако останат в наши ръце — а за това трябва да се направи всичко, — ние ще имаме не само една подобрена трамвайна мрежа в София, която да задоволява нуждите на града, не само едно осветление, разширено по целия град и по-евтино, но и приход за общината, усилване на нейните финанси за постигане на онези задачи, които има да върши. Във всеки случай, неодобрявайки този начин, който наричам самовластен от страна на Постоянното присъствие за разрешението на един извънредно важен въпрос, завземането на трамваите и осветлението от страна на общината е един акт, против който нашата група не може да бъде; но искаме да бъде уредена експлоатацията и контролата на тия две предприятия. Аз не съм съгласен с туй, което се върши от Постоянното присъствие. Завземането на трамваите е добро дело, обаче последствията могат да бъдат тежки. Не може да се злоупотребява с нашето желание да бъдат взети тия предприятия, както и цяла редица други предприятия; трябва да бъдат взети, но не безогледно и по начин, който да увреди интересите на общината.

Някой от съветниците: Кажете как трябва да стане тази работа!

Г. Димитров: Аз обясних в самото начало: трябва ваше още тогава да бъде свикан Общинският съвет, който щеше да разисква онези основания, по които се налага завземането на трамваите. Щяхме да имаме всички

документи на ръце и Общинският съвет щеше да уреди експлоатацията и контролата на тия предприятия, нямаше да остане както сега.

Докладчик инж. Бояджиев: Куца ли в нещо експлоатацията? Експлоатацията върви много добре?

Г. Димитров: Не върви много добре. Аз говоря именно това, а вам не харесва. Вие искате по комшийски начин Общинският съвет да уреди тази работа.

Докладчик инж. Бояджиев: Не искаме това.

Д-р Н. Сакаров: Г-н Димитров говори по въпроса, как трябва да се санкционира това нещо.

И. К. Божинов: Утре нека бъде уредено това. То не е загубено време. Защо ни създавате такива големи разисквания.

Г. Димитров: Не е формалистика, че Общинският съвет трябва да се разпорежда с тия въпроси; това е правилният ред, за да не бъдат увредени интересите на общината от Постоянното присъствие. Може би сега няма уреждане, но се създава един прецедент. Вие решавате един въпрос, който е от компетенцията на Общинския съвет.

Председателят: Ние имаме съдействието на тези хора. (Сочи г-да съветниците от дясно.)

Г. Димитров: Въпреки поддръжката на тия хора нямате право да игнорирате Общинския съвет. Законът на градските общини ви забранява да решавате такива въпроси сами, трябва съветът да ги реши.

Председателят: Решете противното.

Г. Димитров: Сега е свършено друго. Аз само констатирам, че цял един месец Постоянното присъствие в една мъгла и тайнственост уреждаше тия големи въпроси. Трябваше да се свика съветът и той да ги уреди. А тежките последствия, които би имало от този начин на действие, отговорността носи Постоянното присъствие и тия, които го поддържат. Аз съм длъжен да предупредя, че този начин на действие по големи и малки въпроси е вреден и не трябва да става система.

И. К. Божинов: Вие представлявате интересите на нашия клуб.

Г. Димитров: Аз съм компетентен да представлявам, каквото намирам, че трябва да представлявам. Аз под-

държам, че извън тази комисия, която г-н Балабанов предлага за изучаване въпроса за окончателното завземане на трамваите и осветлението в бъдеще, трябва да има и друга една комисия, която веднага, докато съветът е в сесия, да уреди всички въпроси по експлоатацията, управлението и контрола на трамваите, докогато окончателно се завладеят от общината. На трето място, да се изиска действително от страна на правителството този документ, за който се говори тук, че нам ни е наложено при тия обстоятелства да влезем във временно владение на трамваите и осветлението и да ги експлоатираме не за сметка на дружествата, а за сметка на общината. Такъв един документ за мен е необходим. Ние трябва да се гарантираме от евентуални бъдещи опасности, които могат да се появят по едно иначе добро дело, каквото е изземването на двете тия предприятия, които общината трябваше да има много отдавна в свои ръце.

*Публикува се за първи път
по текста на стенографски
протокол от заседанията*

В СОФИЙСКИЯ ОБЩИНСКИ СЪВЕТ

2 октомври 1916 г.

1. ПРЕДЛОЖЕНИЯ ПО ДНЕВНИЯ РЕД НА ПРЕДСТОЯЩАТА СЕСИЯ

Преди всичко искам да зная дали господин председателят счита днешното заседание на Общинския съвет за последно?

Председателят: Да.

Г. Димитров: Г-да съветници, знаете, че в началото на сегашната сесия извън въпросите, поставени от Постоянното присъствие, приеха се още някои въпроси, предложени от нашата група, два от които се разгледаха*, а другите два останаха. Днес е последното заседание. Очевидно е, че тези въпроси, предложени от нашата група, както и новият въпрос, повдигнат от широките социалисти**, не ще могат да бъдат разгледани.

Това са два важни въпроса и според моето разбиране те не търпят отлагане. Трябва Общинският съвет да се произнесе върху това, което то е длъжно да стори за продоволствуването на града в свръзка с новия Закон за обществена предвидливост. Аз считам, че Общинският съвет не може да поддържа възгледа, че общината ще се дезинтересира от тая грижа, понеже тази власт се възлага на Централния комитет за предвидливостта. Щом няма съветът да възприеме този възглед, трябва да се произнесе върху начина, по който особено сега, когато настъпи зимата, ще се продоволствува градът.

На второ място, ние искахме да се направи едно из-

* Вж настоящия том, с. 192—216. (Ред.)

** Отнася се за предложението на Е. Николов от 29 септември 1916 г. Общинският съвет да разгледа въпроса за увеличаващата се смъртност в столицата и да набележи мерки за намаляването ѝ. (Ред.)

ложение за състоянието на общинските финанси и специално на общинските имоти, положението на които от много факти се вижда, че се урежда лошо, а това изложение ще предизвика известно обяснение както от страна на Постоянното присъствие, така и от наша страна и съветът ще вземе едно решение. Този въпрос тоже е важен. Не търпи отлагане. Би трябвало да бъде разгледан.

Третият въпрос е растящата смъртност. При особените условия на войната налага се на общината да вземе мерки против нея. Щом днешното заседание се смята за последно, очевидно е, че не може да се разгледа този въпрос, затуй аз бих настоял от името на нашата група Постоянното присъствие да продължи няколко дни сесията, за да могат да бъдат разгледани тези въпроси. Някакви особени причини против това аз не виждам и то често пъти се е практикувало — редовната сесия се е продължавала с няколко дни до изчерпване на въпросите. Но ако има някой закон, по причина на който Постоянното присъствие смята, че не може да се продължи сесията, то нека още сега, преди да пристъпим към разглеждане на тези въпроси, да решим, че тези въпроси заедно с другите, които ще останат неразгледани, ще бъдат разгледани в едно непродължително време, тъй като това отлагане не е в интерес на общината.

На четвърто място, имам да отправя едно питане, но накратко. Касае се, г-да съветници, до липсата на една от първа необходимост библиотека в нашата община. Нашата община е столична, тя е голяма градска община и ние имаме да се справяме с маса и маса въпроси от социален и друг характер. Който от нас потърси да се справи по най-елементарния комунално-политически въпрос, не може да направи това, защото фактически не съществува библиотека. Ние нямаме даже стенографските протоколи, нямаме законите и правилниците, които са свързани с нашата дейност. Ще се съгласите, господа, че общинските съветници не са в състояние да имат всички литературни и други помагала за своята дейност, а това е необходимо и за редакцията на нашия «Общински вестник» — да има тук съчинения по комуналните въпроси, да има исторически данни за развитието на големите западноевропейски общини, да има други материали, кон-

то са тоже необходими за редакцията и за подобрене списването на вестника. Те освен това са нужни за началниците на отделенията, които са натоварени с известни служби, необходими са тези източници, за да могат да изпълняват по-добре своята работа. Досега не е направено нищо. Макар сега да се намираме в едно време, когато сесията трябва да се употреби повече за други социални цели, отколкото за библиотека, сѐ пак смятам, че трябва да се тури едно начало, макар с ограничени средства. Такава една библиотека може да се снабдява с правилници и дневници, с официални издания на западноевропейските общини и с други някои съчинения, които са в свръзка с нашата комунална дейност. Аз, като питам дали Постоянното присъствие мисли да направи нещо по този въпрос, от името на нашата група правя напомняние: Постоянното присъствие заедно с контролата да измери нужните средства и възможност да бъде турено началото на една такава библиотека, която е голяма необходимост за Общинския съвет, за редакцията на «Общински вестник», а също така за всички функции, които има в София общината.

2. ПРОТИВ НЕОСНОВАТЕЛНИТЕ ПРЕТЕНЦИИ НА НАЕМАТЕЛЯ НА ГРАДСКОТО КАЗИНО

Що се касае до претенциите на Мориц Рат, нито дума не може да става; смешно е, че той си е позволил да отпрати подобна молба към Общинския съвет. Тоже не може да става дума и за една по-голяма отстъпка от нас на наема, който той плаща. Добре е сторила финансовата комисия, като не признава неговите претенции за времето на миналата война, и аз считам, че трябваше да го изпрати не защото има формално съображение, че има решение на миналия Общински съвет, а просто поради обстоятелства от фактически характер, които биха наложили на финансовата комисия да не одобрява тая претенция на Мориц Рата даже в такъв размер и за сегашната война. Касае се, г-да съветници, за едно предприятие, което е взето за 10-годишен период още преди 10 години, и впоследствие стана ясно — с един доста износен за наемателя наем. 12 000 лв. наем за Градското казино с двете

будки, с Градската градина, фактически е един наем много нисък. Много основателна беше гюрултията, която се дигаше около даването под наем Градското казино. Ако за него, което може да има най-добрата за София публика във всяко време, ако за него, което има на разположение Градската градина, която в хубаво време през лятото е винаги пълна, има един наем от 12 000 лв., тогава за другите заведения, които са пак около центъра на града, трябва да искаме наем 4—5 хиляди лева. Такова нещо няма. Ако се направи сравнение за наемите, които започват. . . * от «Панах», «Юнион клуб», кафене «България» и други подобни кафенета, ще се види, че те плащат несъмнено повече, отколкото Мориц Рат плаща за Градското казино с много удобства, каквито другите заведения нямат. Но дори наемът да не е най-сносен, какъвто трябва да е бил при условията, при които той е наел Градското казино, при все това той е за един 10-годишен период. Питам аз, можеше ли, щом останалите 8 години са нормални, разбира се, ако Мориц беше друг, можеше ли да уреди експлоатацията съвършено отлично, да спечели твърде много? Ако предприятието на Мориц Рата не върви добре, — сметките му не знам, — ако работата не върви добре, то това се дължи не на обстоятелството, че наемът е висок, а на лошата експлоатация на туй предприятие. Не може, г-да съветници, да му се прави никаква отстъпка, според мене, защото на неговите конкуренти от другите заведения, подобни нему, като «Панах», «Юнион клуб», кафене «България», никой няма да им направи отстъпка на наема през време на войната. И аз не съм чул нито от съдържателите на кафене «Македония», нито пък на «Панаха», да са мислили да предявят по някакъв начин претенции към притежателите на зданията, за да искат намаление на наемите поради настъпването условията на войната. Нещо повече, аз знам, че ако в нормално време експлоатацията е отлична, и да е много доходна при такъв наем, това в ненормално време не може да стане. Но и в ненормалното време на двете войни, предприятието няма такива загуби, каквито се излагат и заявлението на Мориц Рата. Градското казино въпреки

* В стенографския протокол думата не е дешифрирана. (Ред.)

войната има достатъчно публика, която живее в София, и може да иде и сега, дори да съберат и още по-стари публики, и още нови младежи. Има маса свят, който посещава казиното и който е тук поради нуждите на самата война. Може да се говори само за едно, че известни увеселения и пр. не може да има, които дават известни доходи. Нормалният доход обаче от предприятие, каквото е Градското казино, и през време на войната е твърде малко намален. Ако финансовата комисия направи една сметка, а това трябва, щом се уважават претенциите на Мориз Рата, на приходите, които е имало това заведение преди войната и след войната, ако се разпитат* хората, които посещават там — знаем неговите хора преди войната и сега, — ще се види, че разликата не е толкова голяма да ни накара да правим 40% отстъпка. Няма сериозно основание, макар да е много справедливо наглед, нито е законно, нито пък възможно да се намали наемът, който трябва да се плати. Не само че целият наем трябва да се плати, ами трябва да се направи сметка защо не плаща навреме, защо се прави тая отстъпка на наема.

3. ОБЩИНАТА И ЧАСТНИТЕ БЛАГОТВОРИТЕЛНИ ДРУЖЕСТВА**

Аз считам, че за времето, през което са гледани тези деца, ще трябва да се платят следуемите такси; но дали си гледани през тези 15 дена от февруари, от нищо не се вижда. Ако се установи, че са гледани, трябва да се плати. Обаче от това трябва да се вземе повод общината ли не се отнася към частните благотворителни дружества така снизходително и безрезервно, както досега. Примерът с туй дружество не е единствен; аз съм имал случаи да посочвам примери и с други дружества. Така беше например и с дружеството «Напредък»⁴⁴. Една голяма част от тези благотворителни дружества не отговарят на своето предназначение, а служат като източници за средства на ишестни лица, които парадират с благотворителност.

* В стенографския протокол — «разбират». (Ред.)

** Г. Димитров се изказва по молбата на Благотворителния комитет «Родителски грижи» от 14 септември 1916 г. (Вж «Софийски общински вестник», № 18, 21 октомври 1916 г., с. 5.) (Ред.)

Най-добре ще бъде общината да поеме издръжката на такива деца под неин контрол, за да се избягнат подобни печални случаи като този.

4. ПО КВАРТИРНИЯ ВЪПРОС

Заповедта* определя цените на наемите под една особена форма, като се запазват наемите от по-рано. Това го има по чл. 1 от Закона за определяне цените на предметите през време на обществено бедствие. Друга законна база комисията не можа да намери, защото не съществува. Юрисконсултът не можа да посочи друго основание освен този чл. 1. Нашата заповед в това отношение е съвършено безсилна. По силата на тази заповед ние можем да искаме да не се увеличават наемите, а да останат такива, каквито са били преди мобилизацията. Но ако един домопритежател се обърне към съдилищата и поиска да бъде изваден квартирантът, за да влезе друг, който ще плати повече, съдилищата издават решения и съдебният пристав ги изпълнява. По този случай в качеството си на народни представители направихме постъпки пред министъра на правосъдието. Оказа се, че от него зависи да бъде спряно изпълнението на тези съдебни решения до демобилизацията, предвид на това, че се отнасят до бедни войнишки семейства. Министър Попов каза, че не му са известни подобни случаи, че не е възможно и че ако има такива решения, съдебните пристави няма да ги прилагат. Добре би било, когато общината ще се обърне към Министерството на правосъдието, да посочи на подобни случаи.

Председателят: Има такива случаи. Предлагам да се избере комисия в духа на прочетения протокол в състав: Г. Димитров, Ев. Николов, Алмознино, Божинов и Влайков. Които са съгласни, да си вдигнат ръка. (М н о з и н с т в о.) Прието.

5. ИЗКАЗВАНЕ ПО ПОВОД РАЗГРАБВАНЕТО НА ОБЩИНСКИТЕ ИМОТИ

Аз съм напълно съгласен с финансовата комисия, но искам да посоча на друг факт, който прави силно впе-

* Заповед № 280 от 12 март 1916 г. (Ред.)

чатление. Съветът се занимава с едно заявление на граждани от Подуяне, които са недоволни от това заграбване на общински имоти от Мицулов*, без той да е сезиран от началника на Бюрото за непокритите имоти⁴⁵ по негова инициатива. Заграбват се наши имоти от Мицулов; за нежда се дело, в мировото съдилище изгубва делото, а в Окръжния съд го спечелва. Всичко това началникът на бюрото го знае. Неговият предшественик прави нещо повече: въпреки че знае, че имотът е общински, дава мнение на г-н кмета да се издаде необходимата скица и удостоверение. Г-н кметът въз основа на непосредствения доклад, който му дава респективният началник на отдела, разрешава да се дадат документите и въз основа на тези документи той ** се снабдява с акт и пр. и отива в съдилищата. Тъй че самото наше Бюро за непокритите имоти не се е погрижило не само да запази имотите, но даже е съдействувало неволно — да не отивам по-далеч — да улеснява заграбвача с известни документи, за да има в съда законно основание за владение. Това се касае до предшественика на Ханджиева. Г-н Ханджиев заварва подобни попълзновения да се заграбят не 3, не 6, а 53 декара. Туй е много грозна работа. Г-н Ханджиев има всичките данни да знае, че имотът е общински и че се заграбва по един чисто мошенически начин.

Общински адвокат Ханджиев: Г-н кметът знае. Аз съм се отнесъл до него.

Г. Димитров: Това е добре. Но казвам, бюрото не сезира своевременно Общинския съвет, а той се сезира по едно частно оплакване на граждани. Общината е неинтересована, тя губи, тя ще бъде ощетена. Аз питам, какви грижи полага нашето бюро, за да запази общинските имоти?

Председателят: Всички от отделението са във войската, останал е само г-н Ханджиев.

Г. Димитров: Зная го.

Председателят: Как ще го знаете, когато не отпускате кредит за стражари.

Г. Димитров: Недейте се сърди, защото общината е пълна с подобни боклуци.

* Вж настоящия том, с. 216—217. (Ред.)
•• Никола Мицулов. (Ред.)

Председателят: Чистим ги.

Г. Димитров: Трябва да се обърне внимание на бюрото — не хвърлям упрек лично на г-н Ханджиева, а на Постоянното присъствие, че въпреки че има война, трябва да се запазят общинските имоти.

Председателят: Ще ги запазим.

Г. Димитров: Ще ги запазим! Ама не виждаме да се запазват. Има и други случаи, които не са дошли до съда и до съвета, но които впоследствие ще бъдат предмет на обсъждане.

Председателят: Хората, които грабят, ги няма. Няма кой да граби.

Г. Димитров: Намират се такива като Мицулов и Попов и грабят.

Председателят: Те влязоха в капана.

Г. Димитров: Винаги ще ги има — дете има блато, ще има и жаби. Трябва общината като стопанин на имотите си да вземе необходимите мерки, обаче такива мерки не са взети в достатъчна степен. Затуй от името на нашата група повдигам въпроса за състоянието на общинските имоти, покрити и непокрити, как се запазват и как се експлоатират. Ние бихме желали една специална комисия от общински съветници заедно с началника на бюрото да ревизира състоянието на тези имоти. Нека г-н председателят не се сърди, но той може да бъде въведен в заблуждение и да поеме една голяма отговорност.

Това може да стане, както е ставало в миналото. Настоявам прочее в бъдеще да се вземат всички необходими мерки.

Председателят: Ще се вземат. Съветът одобрява протокола на финансовата комисия по отношение на г-н Ханджиев.

Публикува се за първи път по текста на стенографския протокол от заседанието

В СОФИЙСКИЯ ОБЩИНСКИ СЪВЕТ

30 октомври 1916 г.

1. ИЗКАЗВАНЕ ПО НЕДОСТИГА НА ХЛЯБ В СТОЛИЦАТА

Този въпрос е сериозен. Аз казах, че така да продължава работата със снабдяването на града с храна, е невъзможно. И сведенията, които имам положителни за тая работа, вероятно и г-н кметът знае, показват, че отчаянието на гладуващите жени и деца в София достига крайни размери и може да послужи като начало на изстъпления. Вчера столичното комендантство беше блокирано и мое присъствие от стотина жени, които разправяха, че от 4—5 дена не са намерили хляб и се хранят с малки парчета хляб от познати, които са могли да намерят малко храна. Направи се нужното от страна на комендантството да се изпратят някои рапорти до генерала и да се разпитат някои жени. Всичко това показва едно — че отчаянието е достигнало до крайни размери и не може да се продължава така. Уверяват ме, че в събота дори една миса от 250—300 жени, недоволни от това, че не могат да вземат хляб, и отчаяни твърде много — между тях може да е имало и такива, които са подстрекавани, — се отправят към ул. «Цар Асен», гдето живее г-н кметът. Военните отдели забелязали тези жени, спират ги и съобщават на коменданта на града. Обърнали му внимание за опасността, която застрашавала къщата на кмета.

Председателят: Не е вярно.

Г. Димитров: Аз не съм бил тогава, но искам да кажа това, което се предава официално от коменданта.

II. Желязков: Комендантът казва, че г-н Димитров е бил там.

Г. Димитров: Аз казвам туй, което на мен се казваше,

и туй ми направи впечатление, затуй обръщам вашето внимание.

Председателят: Аз ще Ви изложа в следущето заседание подробно работата.

Г. Димитров: На тези жени са дали хляб и по този начин е спасен животът на кмета.

Б. Щърбанов: Вие бяхте ли там?

Г. Димитров: Вие не слушате и не разбирате. Аз бях в комендантството и това ми се излага от столичния комендант. Ако хората лъжат, аз не отговарям за това. Но изтъквам този факт, който ме навежда на мисълта: едно ненормално, неединодушно отношение между гражданските и военни власти и че това несъгласие ще доведе до неприятни последствия относително прехраната на града и цялата страна. По този въпрос ще се скараме и в Народното събрание, но този факт показва, че тук имат пръст заинтересовани лица от страна на военните власти, които компрометират общината, но във всеки случай фактът е, че подобни работи стават. Трябва Постоянното присъствие, макар тая извънредна сесия да е свикана специално по въпроса за трамваите и осветлението, да даде едно изложение по въпроса, толкова повече че нашият председател на съвета е председател и на Местния комитет и той очевидно не отговаря само за това, което като председател на комитета върши там, но отговаря и пред Общинския съвет, който председателствува и представлява. Ето защо настоявам за едно изложение.

2. РЕЧ ЗА ОКОНЧАТЕЛНОТО ИЗЗЕМВАНЕ НА ТРАМВАИТЕ И ОСВЕТЛЕНИЕТО В СТОЛИЦАТА ОТ ЧАСТНИТЕ КОМПАНИИ

Господа, аз и в самата комисия* заявих, че един подобен важен въпрос, който има да решава нашата община и по който тя иска консулта на специалисти, на известни, с доказана опитност и способност юристи, този консулт трябва да бъде писмен, да представя от себе си едно об-

* Общинска комисия в състав: Ив. Желязков, д-р И. Спирков, М. Милев, д-р Хр. Георгиев, Ив. Балабанов, Т. Г. Влайков, д-р. А. Нешов и Г. Димитров, назначена на 29 септември 1916 г., за да проучи въпросите, свързани със завземането на трамваите и осветлението от общината. (Ред.)

стойно мотивирано мнение, което от нас, неюрстите, но които носим моралната и углавна отговорност за това, което вършим, можеше да бъде обсъдено, изучено и в зависимост от това възприето или не. Намери се обаче, че такъв един пряк консулт е ненужен (особено по мнението на г-н Каранджулова, който представляваше тая делегация от юристи) именно заради това, защото мнението на юристите е свършено просто, достъпно и не се нуждае от каквато и да е особена и подробна юридическа мотивировка. Казваше представителят на консултираните юристи: «Пред нас се слага въпрос, дали общината може тия две предприятия, на които е турила временно ръка, да ги вземе окончателно като свои предприятия.» «Очевидно — казва г-н Каранджулов — може, щом като общината е готова да плати.» Нищо по-просто от това; това са обществени сервизи, дадени са на частна концесия поради това, че не могла да ги експлоатира общината, или поради това, че тя смята, какво общинската концесия е по-неудобна, отколкото частната. Най-после идва момент след 15 години, когато общината вижда, че тези сервизи трябва да ги вземе, защото ѝ се налага от обществените нужди и интереси. Тя има юридическо право да вземе тези две предприятия обратно.

Д-р А. Нешов: Обаче заради това тя трябва да плати.

Г. Димитров: И аз държа, г-да съветници, че от страна на комисията, изхождайки всички от необходимостта да се приложи принципът на муниципализацията на подобни предприятия, не се обърна достатъчно сериозно внимание на една извънредно важна страна на този въпрос, а именно — това, което общината би трябвало да плати, в случай че тези две предприятия по наше решение станат общински, почнат да се експлоатират за общинска сметка, а един ден за тях ще трябва да се разправяме с претенциите на досегашните концесиионери. Стори ми се и сега поддържам, че решението на комисията по този важен въпрос се явява прибързано и заради туй съвсем няма да бъде излишно, а още по-малко може да се смята, че може да е вредно за делото в случая на общината, ако сега, преди окончателно да решим тези въпроси, потърсим всички ония възможности, които и фактическото положение, и юридическите основания би-

ха могли да дадат на общината правото да има тези две предприятия в свои ръце, да се отърве от едни поемни условия, които са противни на интересите на града, и в същото време да се избавим от едно обезщетение, което ще възлиза на милиони. Господа, решението на комисията, тъй както е мотивирано, изцяло не беше възприето. Върху мотивите, които са изложени, няма защо много да спорим и да се препираме, но както се формулира решението, то е, че общината от днес нататък присвоява тези две предприятия и ще ги експлоатира на своя сметка, като е готова да обезвреди концесионера. Какво би значило на практика това обезвреждане? За нас трябва да е ясно, че се касае не за плащане от страна на общината действителната стойност на тези две предприятия, на техния инвентар в този момент, когато решихме да станат общински, ами като платим действителната стойност по една оценка, сигурно на вещи лица (които няма да бъдат чужди на различни влияния, а може би и на материални влияния в момента тогава), като платим значителната оценка на инвентара от страна на тези вещи лица, ние ще трябва да платим сигурно (и в това няма никакво съмнение при едно подобно решение) и правото на концесията; работата би се свела в нещастния случай, за избягването на който никой не гарантира, дотам, че ние ще платим не само 10—12 милиона лева, колкото е коштуемата стойност на тези две предприятия, но в същото време ще платим и предполагаемите печалби, които дружеството би извлякло през останалата част от срока на предприятието — 25 години. И ако бихме смятали, че тези две предприятия биха имали 250 хиляди лева годишна печалба, бихме платили извън 11-те милиона лева коштуемата стойност още толкова най-малко като право на концесията, като обезщетение на концесионера. Ще излезе тогава, че до оня момент, когато двете предприятия се ликвидират, ние им плащаме вложения капитал, повръщаме им капитала, с който са дошли да печелят в нашата страна, и като им повърнем собствения капитал, който ще турят в други предприятия, трябва още да им осигурим за срок от 25 години една рента към този повърнат капитал, което ще каже, че капиталът, който ще го експлоатираме у нас, би имал една печалба, ако им го повърнем и те го вложат

на друго място и получат една рента от нас, би имал двойна печалба. В това отношение общината би била ограбена и излъгана. Ние, социалдемократите, сме горещи партизани на принципа на муниципализацията на тези две предприятия. И ако днес се намираме пред положението, че общината трябва да има свои трамваи и осветление и да избира тя сама да ги има или да ги даде на концесионер, ние не бихме допуснали, бихме се борили с всички сили и бихме употребили всичкото си влияние, което имаме, да не се дадат тия предприятия на частен концесионер. Ние искаме този принцип да се приложи, ние искаме този принцип да се реализира. Но принципите не са абстрактни, ние поддържаме принципите, защото, приложени на практика, биха дали известни благоприятни резултати за населението, за града. Искаме да бъде приложен този принцип заради това, защото, когато общината би ги експлоатирила, дори в първите години да има загуба от подобни предприятия, тя ще задоволи обществените нужди и обществените интереси, които много повече струват, отколкото някакви 500—600 хиляди лева, които ще спечели общината от подобни предприятия. Обществениите нужди налагат тия предприятия да бъдат общински. Но, господа, когато ние бихме били поставени да направим тия предприятия общински с цената на едно материално заробване на общината — аз не говоря за нещастния случай, който е възможен, — тогава аз сам, който съм горещ привърженик на този принцип, бих казал: господа, да отложим прилагането на този принцип. Ние не искаме да се освободим, да унищожим едни поемни условия, които сме заключили с концесионера, едни лоши поемни условия, с цената на още по-лоши и тежки условия за общината, които ще настъпят. Ето откъде аз изхождам, господа, и в комисията, и тук в съвета. То е един успех на принципа на муниципализацията на общинските сервизи. Аз изхождам от този принцип — да бъдат тези предприятия общински. Но пред нашата група въпросът се слага така: няма ли възможност, няма ли основание не само фактически, не само по разум, но и юридически, извън тия, които ни се наведоха от нашите специалисти, които викахме за консулт; няма ли основания, поради които общината да може да вземе тия пред-

приятня в свои ръце окончателно, но да плати само тяхната костуема стойност и да се не обвързва с никакво обезщетение, което очевидно не е право по разум и не биха могли при това положение, при което сега сме поставени, да го искат по закон. И вие ще ми позволите една малка историйка на цялата тази работа — дадох си труда да изуча отначало цялата тая концесия и историята на тези наши поемни условия с концесонера.

За щастие има стенографски дневници през онзи период, когато Общинският съвет през 1897, 1898 и 1899 г. е уреждал въпроса за концесията на трамваите и осветлението. От тези стенографски дневници всеки от нас би могъл да се убеди, че тогавашното Постоянно присъствие и болшинството на тогавашния Общински съвет — защото не всички съветници са били единодушни по работата — са сложили основите на тая концесия — трябва да го кажа още отсега — порочно. Явно е било тогава пристрастието на господата, които са управлявали Софийската община при отдаването на тези две предприятия на концесия. И ако се прегледат всички дебати, станали впоследствие, които са отбелязани точно — в това нямам съмнение — в стенографските дневници на Общинския съвет, дохожда се до заключение, че тези господа, ако имаме нещастieto да плащаме, могат да бъдат теглени да плащат сами тези загуби за сключването на едни поемни условия против интересите на общината и града.

Господа, в началото на 1897 г. се повдига въпрос за даване на търг построяването на инсталация за трамваите и осветлението в София. Изработват се предварително поемни условия*, които, както се казва в дебатите по този случай, са били точно копие на поемните условия на подобни предприятия в други някои западноевропейски градове. Тези поемни условия, така преведени оттам, малко нещо приспособени към условията на нашия град, още неуреден достатъчно за България, която не

* Отнася се за «Поемни условия за отдаване на концесия на правата и експлоатацията на електрическия трамвай в Ст. София и околността ѝ» и «Поемни условия за отдаване на концесия снабдяването Ст. София с електрически ток, нужен за електрическото осветление на града, обществените и частните здания, както и за двигателната сила», приети от Софийската община на 24 май 1897 г. — *Стенографически протокол на Софийския градски общински съвет*. Извънредна сесия, кн. III. С., 1897, с. 282—302. (Ред.)

дава достатъчно гаранции за чуждите предприятия, са били приети от Общинския съвет и тогава се натоварва тогавашното Постоянно присъствие начело с г-н Яблански (неговата фигура блещи в цялата тая работа много икрасиво, няма неговите политически приятели да го свикват) да потърси конкурент, желаещ да поеме тая концесия и да пригответи всичко необходимо за сключването на контракт с него. Търсени са били такива лица, които са били български и чужди капиталисти и стават един, два и три търга — едни нередовни, а другите търгове Общинският съвет е отказал да утвърди поради неблагоприятните условия. И когато се е явил един французски инженер, Шарл Бертолюс, който очевидно е имал достатъчно връзки в София и у нас, тогавашното Постоянно присъствие внася в Общинския съвет предложението да бъдат изменени поемните условия, техният първоначален текст. И на 1 май 1898 г., след много дебати и големи разpravни, след доста караници, които са станали, се приемат изменението, които засягат най-съществените членове на поемните условия. И много характерно е, господине, да прегледате тези заседания на Общинския съвет, и да видите как г-н Яблански и неговите приятели са мотивирали необходимостта от тези изменения. Г-н Яблански казва: «Не се сърдете, защо се сърдите против това изменение — ако не го направите, няма да ни вземат концесията. Концесионерът гледа своите собствени интереси и тук сме принудени да направим всички отстъпки, само да имаме и трамваите, и осветлението.» Приемат се изменението. Неговото пристрастие се констатира. Така например изменява се чл. 60 от поемните условия: вместо трамвайните линии да бъдат широки 1 м 435 см, да остане само един метър и вместо да има тежест релсата погонния метър 40 кг да бъде само 33 кг. Изменява се по-нататък друго постановление. Залогът, който трябва да се остави в ръцете на общината още в първите години, и да се използва, в случай че тези предприятия се поддържат недобре, нередовно, този залог, предвиден в първоначалния текст на поемните условия още от първите години, се предвижда в измененията в последните 10 години. При една концесия от 40 години за 30 години дружествата няма да оставят никакъв залог. Всички ново-

въведения, усъвършенствувания и подобрения в трамваите и осветлението са предвидени в първоначалния текст на поемните условия да стават в първите години по искане на кметството, а измененията ги поставят след 15 години. Вие знаете, че след изтичането на 15 години, според сегашния текст на поемните условия, общината може да поиска някакви изменения или нововъведения на усъвършенствуванията, които техниката на Запад има. Вместо 18 или 16-часово движение на трамваите в София приема се да бъде то 10—12-часово денонощно. Правилниците, които е трябвало да има за инсталацията и функционирането на частното осветление, на частните къщи, на продажба на енергия и пр., тези правилници, според първия текст, общината е имала право сама да приготви в духа на поемните условия. А в изменените текст на поемните условия това право е предоставено на концесионера, като, разбира се, се взема само за форма и съгласието на общината. Предвиденият арбитраж в чл. 4 за известни спорове измененията са го разширили и върху всички ония временни постановления на поемните условия в чл. 7 и 10. Това са съществени изменения, г-да съветници, които са влошили извънредно много поемните условия в ущърб интересите на общината и които, разбира се, са благоприятни за концесионера, който установи се по всички данни — е бил в споразумение с тогавашното Постоянно присъствие и чакал да се приемат тези изменения.

И. Балабанов: Вие правите рекапитулация на поемните условия, които ние познаваме.

Г. Димитров: Аз искам да мотивирам едно предложение по този случай, за да се разберем най-сетне, защото въпросът е извънредно важен, г-н Балабанов. Всичко, което изложих, не само има историческо значение, но и практическо значение за нашето решение, което бихме взели сега и на което значение нашите юристи по една или друга причина не се опряха; не са обърнали внимание и на тези исторически подробности по концесията, които са важни; г-н Каранджулов и Фаденхехт очевидно не са ги имали предвид. Друг е въпросът, ако съветът им беше поставил по това да се произнесат те. Нека ми извинят господата — те са юристи, аз се покланям пред

тихната юридическа способност, — но трябва да подчертая, че тая страна на въпроса не е била засегната. Всички тези подробности, които изложих, може да се намерят в Стенографските дневници от 1898 г., кн. III, от с. 186 до 212.

И така, на базата на така изменените поемни условия се сключва контракт с този пословичен Шарл Бертолюс, който се е представил, че има достатъчно средства, доверие и тежест във всяко отношение да построи инсталация, да бъде един бъдещ концесионер. Но г-н Бертолюс, като пое контракта на 18 юни 1898 г. и след като се минават само няколко месеца, на 10 ноември, когато още нищо не е почнато да се работи, явява се с предложение да се прехвърли концесията на трамваите и осветлението на други две дружества. Прехвърлянето обаче, което не се позволява по чл. 24 от поемните условия, е било станало върху друг един концесионер, и това е било в същото време едно разделение на двете предприятия. Поемните условия в чл. 1 са предвиждали и трамваите, и осветлението да бъдат неразделни, дават се на един концесионер ведно и неразделно. И това е имало много голям практически смисъл както при устройството на двете предприятия, така също и за тяхното по-нататъшно функциониране, защото ако те са неразделни — така са разсъждавали тогава някои в съвета, — в такъв случай, щом като предприятието на осветлението не би вървяло добре и концесионерът би желал да го занемари, а предприятието на трамваите върви добре, тогава за нарушенията, които биха произтекли по осветлението, отговаря концесионерът с другото предприятие. Двете предприятия са комплектни, считат се за неразделни и отговорни взаимно. Но г-н Бертолюс, когато е взел концесията, понеже вижда в тая концесия една хубава печалба — един гешифт, си е осигурил възможността за прехвърляне на двете предприятия при едно разделение. Заради туй той се явява на 10 ноември с предложение тия предприятия да бъдат прехвърлени и разделени. Няма да има тази организационална връзка между двете предприятия, те няма да отговарят солидарно, значи общината може да има едно, без да има право да взема другото. И след бурни дебати, след консултация с юристи, след няколко засе-

дания на 2 декември 1898 г. в Общинския съвет се е решило да се уважи това прехвърляне на концесията и туй разделение, което е противоречало на чл. 1. Господа, много интерес представляват дневниците от това време, как г-н Яблански се е мъчил да убеди ония съветници, които много добре са разбирали поемните условия, че чл. 24 дава право не само за прехвърляне, но и за разделяне на двете предприятия. И когато му обръщат внимание съветниците, че чл. 24 на българския текст е в духа на чл. 1 от поемните условия и че по чл. 24 и 1 не може да става разделение на тези две предприятия—тогава г-н Яблански измъква френския текст на чл. 24. А забележете добре, преди да е одобрено това решение за прехвърляне и разделяне от съвета, контрактът вече между г-н Яблански, като кмет на общината, и представителя, който е посочен от г-н Бертолюс, е бил приготвен. Този контракт, който ние имаме даден в превод, по чл. 10 се счита задължителен не българският, а френският текст и по силата на френския текст на чл. 24 Общинският съвет се помъчва да одобри, че той има право да раздели тия две предприятия. Така е станало това разделяне на тези две предприятия, което — сигурен съм — в по-нататъшните съдебни спорове ще има извънредно голямо значение и може да ощети извънредно много самата община. Около текста на този член 24 са станали много дебати. Само тогавашният помощник-кмет г-н Горбанов, председател на комисията, натоварена с изработване на поемните условия, е заявил изрично в Общинския съвет, че съветът е приемал българския текст на поемните условия, че французкият превод е неточен и че този превод е умишлено неточен. И г-н Горбанов е казал изрично и в качеството си на помощник-кмет, и като председател на комисията, натоварена с изработването на тези поемни условия, че Общинският съвет е въведен в заблуждение, като поемните условия умишлено са преведени неточно в чл. 24, тъй като българският текст казва, че не дава разделение на тези две предприятия; те трябва да останат заедно и неразделно. Друг един съветник, г-н Леви, е поддържал същото, обаче болшинството е решило да се разделят предприятията, като с това са нарушени и самите поемни условия, и чл. 1 и 24. Какво значение има

това, господа, ще видите по-нататък, когато би трябвало да говорим за нередовностите по трамваите и осветлението.

Докладчик инж. Бояджиев: Това е коригирано на 29 февруари 1898 г. и е признато.

Председателят: Продължавайте, г-н Димитров.

Г. Димитров: Първоначалните текстове на поемните условия, по които е дадено предприятието, са валидни. След тях никой нов Общински съвет не е в състояние да измени тия поемни условия и ако някой си е позволил да ги измени, той носи всичката отговорност — материална и углавна. Предприятията, дадени при тези поемни условия, не могат да се изменяват, след като концесията е дадена. Тогава е станало едно разделение на двете предприятия в противоречие с постановленията на поемните условия. Това е направено очевидно, за да се облагодетелствува концесионерът, който е взел тая концесия и който е искал да я прехвърли на две дружества, на които е по-удобно да не носят една обща отговорност пред общината, а да бъдат раздвоени и да се измъкват по-лесно от тежестта на поемните условия. Г-н Бертолюс е оферирал, що се касае до осветлението на града по 18 ст. на киловатчас и всички други български и чужди концесионери-конкуренти, които са оферирали, са разбирали български пари, български стотинки. Минават два месеца от прехвърлянето на концесията и г-н Бертолюс претендира да му се плаща не по 18 ст. сребро, а 18 ст. злато — една голяма разлика при съществуващото ажио*, което е ново опорочаване и нарушение още тогава на поемните условия, преди, тъй да се каже, двете предприятия да почнат правилно да функционират.

Докладчик инж. Бояджиев: И днес се плаща в сребро.

Г. Димитров: Тази сметка е много важна. Почва да се плаща със сребро, а после се изменява. Оттам почват систематическите нарушения на тези поемни условия, задължителни за двете предприятия. За това свидетелствуват глобите, които са били налагани, макар че общината е снисходителна и нерешителна към предприемачите. Въпреки това толкова много са били нарушенията, осо-

* Ажио (фр.) — разликата между номиналната и действителната стойност на монетите и ценните книжа. (Ред.)

бено по трамваите, че постоянните присъствия са били във възможност да налагат в течение на 15 години грамадни глоби. Една голяма част от тях се опростиха, по това нищо не значи, защото основанията, по които те са били глобявани, не са били измисляни, а те са съществували. За тия нарушения на поемните условия сведочи и специалният протокол, който имам от анкетата през 1915 г. Има един най-нов протокол от м. август, последният технически протокол, който установява тоже пълното анулиране, суспендиране от страна на концесионерите на тия поемни условия. Разбира се, всичко това се отнася за трамваите; тия грамадни нарушения ги няма за осветлението. Аз затуй поддържам, че извършеното разделение на предприятията е незаконно и не по силата на поемните условия. То за този състав на общината не важи. Туй разделение няма значение за нас и могат да отговарят за него ония, които са го подписали въпреки закона. За нас предприятията са неразделни.

Докладчик инж. Бояджиев: Чл. 8 го казва.

Г. Димитров: Именно, толкова по-добре, ако го казва. Поемните условия считат тези две предприятия неразделни и щом имаме тези нарушения по трамваите, това е достатъчно основание да ни накара да изземем трамваите и осветлението. И вместо, г-да съветници, да изхождаме от това, че една обществена полза и един обществен интерес ни налага било за нашите ресурси, било по други причини, да вземем в наши ръце трамваите и осветлението, като сме готови да обезвредим концесионера, ние имаме основания да поискаме унищожението на този договор, който е против интересите на общината, от една страна, който е опорочаван, от друга страна, и, на трето място, който договор е нарушаван от самите концесионери вече систематически години подред. Много ни заблуждаваше при повърхностно разглеждане на въпроси чл. 11 на поемните условия. Аз зная — и в комисията, и в частни разговори винаги се спират на него, като смятат, че той е единственият, който дава право на общината да се освободи от концесионерите, които имат концесията в ръцете си. Но, господа, чл. 11 фактически предвижда един специален случай на прекращение на експлоатацията, общо и частно, когато концесионерите биха отказали

ди експлоатират било изцяло трамвайната мрежа, било електрическата мрежа, било част от нея, или когато биха се оказали не в състояние или не биха желали да експлоатират предприятието или част от него. Не се касае за нередовно експлоатиране, не се касае за нарушение на поемните условия. «В случай че редовното експлоатиране на трамвайната и осветителната мрежи или част от тях се прекрати» — внимавайте добре на това и ще видите как има приложение този закон — «без причина на форсмажор*», — а то е, в случай че концесионерът не иска или не е в състояние да ги експлоатира, «той се глобява и тогава следва наказанието, което има». Този чл. 11, когато е приготвен и подписан от самите концесионери, Г-да съветници, тези концесионери добре са знаели, че никой път, при продължение на тая концесия 40 години, този член 11 няма да има приложение. Кажете ми, кога ще има чл. 11 приложение? Ами той предвижда безвъзмездно отнемане на двете предприятия. Кои са тия концесионери, които не са били в лудница, които биха доказали работата дотам, че биха дали възможност тези две предприятия да се вземат? Чл. 11 няма приложение. Той е един специален случай, който според мене няма да се случи, няма да го има, той е писан за лице и никога такъв член не може да има приложение, защото, ако допуснем, ако решим, както г-н Влайков развиваше план, въз основа на тези решения да наложим глобите и да отнемем концесията на трамваите, имаме право една година да експлоатираме трамваите за сметка на концесионера. През тая година ние сме частни концесионери, ние ще сме принудени да направим всички ония необходими нововъведения на трамваите за сметка на концесионера, за да запазим обществената сигурност и да се не компрометираме. Но в края на годината, като действуваме така с трамваите, ние ще подобрим трамваите. И чл. 11 казва: (Ч е т е.) «Ако след изтичане на 1 година концесионерът не би пожелал да експлоатира наново предприятието, тогава общината го взема безвъзмездно.» Г-н концесионерът, щом сме подобрили неговото предприятие, луд трябва да е да го откаже от своето предприятие, в което е вложил милио-

* Форсмажор (фр.) — непредвидено или непреодолимо обстоятелство или пречка. (Ред.)

ни. И в такъв случай безвъзмездното вземане на трамваите и осветлението не е възможно не в срок от 40 години, а в срок от 400 години. Унищожението на този договор можем да искаме, г-да съветници, не по силата на поемните условия, а по общите правила за унищожението на подобни договори. Ако би могъл да се приложи чл. 11 на поемните условия, това ще бъде не унищожаване на договора, а едно изпълнение предписанията на тези поемни условия и изпълнение на договора. Аз поддържам и нашата група е на това мнение, че ние можем да решим и доведем работата до унищожението на този пакостен, да не кажа грабителски спрямо интересите на общината договор, сключен навремето. За това унищожение на договора ние имаме систематически нарушения на поемните условия — чл. 15, 16, 20, 22, 65 и пр. — да не ги изброявам. А чл. 70 на Задълженията и договорите ни дава право да искаме въз основа на тези систематически нарушения унищожението на договора.

Д-р Г. Калинков: Всички тези случаи на нарушения наведохте ли ги пред комисията? Аз искам да зная, ако сте повдигнали тези въпроси, защо не са намерили място в този протокол?

Г. Димитров: Пред юристите не съм поставял работата. Заради това трябваше и юрисконсултът да участва.

И. Желязков: Чл. 70 е едностранчив; две заседания имаха юристите върху това.

Г. Димитров: Чл. 70 има приложение в случая. Защото колкото и да е едностранчив според нашите юристи, той не е такъв, защото общината поема задължения такива, каквито има и другата страна, която е сключила договора, и има такива, които попадат под чл. 70, които предвижда прекратяването на договора, когато една от страните нарушава систематически поетите ангажименти при сключване договора. Ние имаме това пред себе си и ние можем следователно да изискаме по надлежен ред — това по съдебен ред ще стане — да бъде унищожен договорът. Когато бъде унищожен договорът, ние имаме това фактическо положение, че двете страни, общината и концесионерът, се повръщат в първото състояние, в което са се намирали, когато са сключвали договора, т. е. че

са вложили толкова милиона капитали, за да експлоатират тези предприятия инвентара, костващ им толкова и толкова. Ние, които при унищожението на договора искаме да изземем тези предприятия, плащаме коствемата им стойност, а не обезщетение за предполагаеми печалби на концесионера. Това е една позиция, на която трябва да се обърне внимание, защото е една изгода за общината. Ако нямаме тая позиция като община, ако не може да се застане на нея при един бъдещ съд, господа, тогава за предпочитане би било да не решаваме сега веднага общината да експлоатира тези предприятия за сметка на тези концесионери, като за тяхна сметка направи всички подобрения, които поемните условия и законите дават; а поемните условия и законите биха ни дали да внесем и технически, и социални, и други подобрения в тези две предприятия. Когато всячески това стане, тогава да използваме възможността за унищожението на самия договор. Не може ли обаче, господа, да дойдем до унищожението на договора, без да се предприеме този риск, защото тогава принципът за муниципализацията ще се обърне в противопоставяне и отрицание. Да се плащат няколко милиона обезщетение за това — не може да се гарантира, че ще бъде по-малко, — това зависи не от нас, а ще зависи от вещите лица, които ще определят на тези хора колко им струват тези концесии. Предполагаемите ни печалби ще възлизат на толкова и толкова и общината трябва да плати. Но ако ние вземем в наши ръце тези предприятия — трамваите и електрическото осветление — и ги направим общински, като сме готови да обезвредим концесионерите, ние сме готови да платим не само коствемата стойност, но и обезщетение, размерите на което могат да отидат много далече и да не бъдат по силата на общината. Аз казвам, общината, имайки всичките други основания да се гарантира от подобна една опасност, няма нищо да се хвърля слепешката, само от любов да бъдат тези предприятия общински и да се слави чрез едно подобно ограбване, което ще бъде второ, след като нашата община сигурно е ограбена навремето, когато са сключили подобни поемни условия. Защото подобни поемни условия не могат да се сключват чистоплътно и без увреждане на търга. Сключени са такива поемни условия, защото е

имало Постоянно присъствие, което е гледало да защити повече интересите на капиталистите, отколкото на общината. Ето защо, г-да съветници, аз намирам, че Общинският съвет, съзнавайки достатъчно ясно голямата отговорност, която поема при решението на подобни въпроси, не трябва така, както е формулирано решението на комисията, да го приеме, а да го видоизмени с единствена цел — общината да се гарантира от подобно увреждане и в бъдеще интересите на общината и града да бъдат запазени, както заслужава в случая. От страна на нашата група правя подобно предложение, на което привличам вниманието на г-да съветниците. Намирам, че то е приложимо и би било най-малко безопасно за случая. (Ч е т е.) «Общинският съвет, като констатира: 1. Че договорът за отдаване на концесионер концесията на софийските електрически трамваи и осветлението противоречи на жизнените интереси на общината и е несъвместимо с нарасналите нужди на града; 2. Че от страна на концесионера систематически са нарушавани уговорените условия (чл.чл. 15, 16, 20, 22 и 65 от поемните условия), с които се увреждат интересите на общината и населението и се застрашава обществената сигурност; 3. Че трамваите и осветлението съгласно поемните условия, чл. 1, по силата на който са отдадени на концесионер, са неразделни и за нарушенията на едното предприятие отговаря и другото, решава: да унищожи договора, като срещу отнемане концесията общината заплати само действителната стойност на двете предприятия.»* Аз моля г-да съветниците да обърнат внимание на всички тези съображения.

Публикува се за първи път по текста на стенографския протокол от заседанието

* Вж «Работнически вестник», № 158, 31 октомври 1916 г. (Ред.)

ПО СНАБДЯВАНЕТО НА СТОЛИЦАТА С ХЛЯБ

Питане до министър-председателя

София, 30 октомври 1916 г.

И след закриването на миналата извънредна сесия на камарата, в която се гласува новият Закон за стопански грижи и обществена предвидливост и в която г-н министър-председателят в отговор на питането на социалдемократическата парламентарна група бе дал най-категорични уверения, че прехраната на страната ще се уреди удовлетворително, населението на столицата продължи и продължава до днес да търпи лишения за най-жизнени продукти.

Тъкмо в момента, когато в тронното слово се обявява, че грижите за уреждане на прехраната дават вече своя плод и ще се увенчат с пълен успех, работническото население на столицата подобно на това в по-големите провинциални градове е не само без осветление и отопление, не само е лишено от второстепенните по значение хранителни продукти, *но и няма най-съществената храна — хляб*. Множество столични семейства по *четири-пет* дни не успяват да се снабдят от фурните с хляб. Пред самите фурни поради липса или недостиг на хляб всекидневно стигат кървави сбивания и нещастия. Отчаянието на гладуващите жени и деца достига вече крайни размери и покрива началото на улични изстъпления, ако не се вземат необходимите бързи мерки за осигуряване достатъчно и доброкачествен хляб за столицата.

Предвид на това от името на парламентарната група на Работническата социалдемократическа партия питам г-н министър-председателя:

1. На какво се дължи това непоносимо положение относително снабдяването на столицата с хляб?

2. Предприети ли са някакви сериозни мерки и какви именно, за да бъде снабдявано софийското население *редовно* с достатъчно количество доброкачествен хляб?

Народен представител: *Г. Димитров*

*Публикува се за първи път
по текста на питането*

В СОФИЙСКИЯ ОБЩИНСКИ СЪВЕТ

2 ноември 1916 г.

1. ЗА ПО-РАЦИОНАЛНА ЕКСПЛОАТАЦИЯ НА ТРАМВАИТЕ И ОСВЕТЛЕНИЕТО СЛЕД ИЗЗЕМВАНЕТО ИМ ОТ ЧАСТНИТЕ КОМПАНИИ

Решението на съвета от миналия път е, че трамваите и осветлението вече стават общински и ще се експлоатират за общинска сметка. Именно защото общината — право или неправо — става стопанин на тия две предприятия, пред нея се поставя задачата да организира експлоатирането им по начин, по който в никой случай не би компрометирал общинското стопанисване на подобни важни предприятия. Вие знаете, г-да съветници, че един от най-важните аргументи по тъй наречената общинска режия е, че общината е лоша стопанка, че тя, понеже няма личния интерес на капиталистите при уредбата на предприятието, се отнася много небрежно както към материалите, тъй и към предприятията и следователно на това основание такива предприятия се смятат, че не функционират добре, тъй както когато са в ръцете на частни капиталисти. Това възражение срещу общинската режия би получило у нас най-силна подкрепа, ако практиката на общинската експлоатация, която сега се започва, би дала повече материали. Аз се боя, като знам трудностите, с която има да се справим. Трудностите за подобни експлоатации са извънредно големи, толкова повече че сега сме през време на война. И тези трудности толкова по-мъчно могат да се преодолеят поради липсата на достатъчно технически сили и органи, с които не разполагаме. От друга страна, нашата община сега пръв път влиза в експлоатиране на такива търговски и капиталистически предприятия. Имаше досега един случай — тоя с баните, които се експлоатират задоволително. Но въпросът с

трамваите е по-сложен. Общината не разполага с необходимия практически опит при ръководене експлоатирането на такива предприятия. Освен това общинските органи не са приспособени достатъчно и нямат* разбирание за една рационална експлоатация още в първия момент. Г-да съветници, всичко това би трябвало да се има предвид, когато ние ставаме стопанин на тези предприятия. За тези предприятия ще отговаряме не само като плащаме това, което ще присъдят с едно дело на досегашните стопани, но като носим отговорност и за експлоатацията на тези предприятия за в бъдеще. Комисията, която беше натоварена по-рано, още при старото положение, констатира състоянието на трамваите и със своите проучвания състави два протокола. Тя намери, че изискванията на поемните условия не са спазени нито по отношение на техническото състояние на трамваите, нито по отношение мерките, които трябва да се предприемат в такъв случай за предпазване от нещастия, за запазване на обществената сигурност; нито, от друга страна, поемните условия бяха изпълнени по отношение този персонал, който служи в трамваите и осветлението. . . ** Комисията, която е била назначена със заповед от кмета да се произнесе върху подобренията, които сега трябва да се направят, след като те стават общински, се е спряла само на техническия протокол на предишната комисия и иска тези технически подобрения да бъдат изпълнени от общината. Това предлага комисията. Против това никой няма да има нещо. Общината би трябвало да приложи този протокол напълно, за да бъдат трамваите при сегашните условия едно образцово предприятие. Трябва да се вземат мерки да се избягват нещастията, които стават, и да се осигури за софиянци едно безопасно движение с трамваите. За осветлението разбирам, че трябва да се направи същото, тъй като макар и да го няма в протокола, то е свързано непосредствено и е една работа, която е наложителна. В София в този момент има грамадно количество къщи, които са инсталирани, имат вътрешна инсталация, мнозина хора се принудиха да направят това, понеже не могат да употребяват газ поради нейната лип-

* В стенографския протокол — «нито по-съвършен опит». (Ред.)

** Съкратен неясен израз. (Ред.)

са, но които не могат да имат електрическо осветление, по-неже няма материал, за да бъдат скачени вътрешните инсталации с външните стълбове. Господа, това е важен въпрос, тъй като засяга много от софийските семейства. Аз зная много семейства, които са принудени да се обременяват със задължения само за да си направят тая инсталация, и сега не могат да си служат с електрическо осветление. Необходимо е да се направят всички възможни улеснения. Става вече месец и повече как се е минало и инсталациите не могат да се ползват, а необходимо е да се направи улеснение, защото в бъдеще нови семейства ще искат да се въведе електричество в къщите им. Необходимо е да се разшири електрическата мрежа в столицата, да се осигури и доставката на необходимите материали. Тъй ще имаме възможност да се осветят някои улици, които не са осветени с електрическа енергия, и улици, които досега нямаха фенери и влизаха в електрическата мрежа. . . * Щом като тези технически подобрения се предприемат, защото те са необходимост, Общинският съвет ще гласува за изпълнение на последното и в същото време той трябва да поиска това настоятелно и да го осигури от своя страна. Аз съм длъжен да напомня, че колкото е важно да се внесат тези технически подобрения по трамваите и осветлението, така също е важно да бъдат изпълнени и онези части от протокола за подобрението на трамваите, в които комисията намери, че трамвайните работници, както и тези в осветлението, би трябвало да имат 8-часов работен ден, а не 9 часа; независимо от това трябва да се осигури и седмичната почивка. Този протокол не се внесе.

Председателят: Той ще се внесе по реда си.

Г. Димитров: Този отделен протокол за подобрение на положението на работниците аз приемам. Също да се каже — да се приложи, както се прилага техническият протокол.

С. Прулов: Има го.

Г. Димитров: Ако го има, толкоз по-добре, аз казвам от своя страна, като член на комисията, бих искал и вторият протокол да бъде приложен — и техническият,

* Съкратен неясен израз. (Ред.)

и другият, защото за нас еднакво е важно както техническото подобрене, така и подобрене положението на трамвайния персонал.

2. ЗА ПОДОБРЯВАНЕ ПОЛОЖЕНИЕТО НА РАБОТНИЦИТЕ ПО ТРАМВАИТЕ И ОСВЕТЛЕНИЕТО

Преди мене говориха за протокола на комисията и настояваха да се внесе в съвета и другият протокол*. Каза се от страна на докладчика, че то ще стане. Аз констатирам, че това го няма и няма причини да се избягва. Протоколът на комисията в това отношение беше една действителна основа за един правилник за положението на работниците по трамваите. Вие внасяте технически протокол и съветът го приема. Това е една директива за трамваите и осветлението и г-н кметът каза, че се действува в тая посока. Добре, защо не внесете готовия протокол в същото време.

Докладчик инж. Бояджиев: Не е готов. Г-да съветници, протоколът не е готов.

Г. Димитров: Вие трябва да слушате, когато един съветник говори**. Вие сте чиновник и трябва да се подчинявате. Вие лъжете, че не е готов.

Докладчик инж. Бояджиев: Вие лъжете, господине.

Г. Димитров: Вие лъжете, седнете там!

Докладчик инж. Бояджиев: Г-н Асеов и г-н Балабанов бяха в комисията, те ще кажат. Вие нямате право да обиждате.

Г. Димитров: Вие трябва да слушате и да се обясните.

Докладчик инж. Бояджиев: Не трябва да оскърбявате, че лъжа.

Г. Димитров: Ако имаше причини, поради които не трябва да се внесе този протокол, ще ги кажете. — Работата е такава: комисията извърши и двете части на своята задача — и техническите проучвания, в резултат на които е този тъй подробен технически протокол, и проучванията по положението на персонала с посочване необходимите подобрения в неговото положение. Вторият

* Протоколът от заседанията на комисията на 26, 27 и 28 октомври 1916 г. (Ред.)

** Думата е пропусната в стенографския протокол (Ред.)

протокол в основни линии се прие от цялата комисия и остана само да бъде редактиран от г-н Бояджиева, Сакирова и мен. Г-н Бояджиев ще си спомни, че ние се събрахме, че редактирахме този протокол и че остана да го препишат и да ни го пратят за подпис. Това е истината.

Докладчик инж. Бояджиев: Това беше на 31 декември.

Г. Димитров: Важното е, че имахте време да внесете този протокол, както внесохте и техническия. Ако имаше основателни причини, Постоянното присъствие щеше да ги каже. Ето защо Вие съвсем неоснователно държите този недостоен език по въпроса, който Ви засяга, въпрос, по който не сте прав. Но това настрана. Отношението на трамвайните работници и тези от осветлението към общината, отношението на общината към тях по отношение на тяхното работно време, уволнения и назначения всичко това беше казано в техническия протокол доста подробно. Такъв правилник трябва да има. Като основа на този правилник трябва да вземете извършеното проучване и на трамвайната комисия. Този протокол може да бъде използван* твърде добре и да послужи за основа на правилника, изработен от комисията. Аз настоявам този протокол, тъй изработен от комисията, да бъде одобрен от Общинския съвет и въз основа на него да бъде изработен правилник за положението на трамвайните работници и тези по осветлението. Но сега ни се предлага да гласуваме таблицата на заплатите. Всички работници са разделени на категории, като се казва, че се плаща за 9-часов работен ден. Но в онзи протокол е казано, че работният ден трябва да бъде 8-часов. Ако другите служещи работят 8 часа и ние бихме искали да работят повече при по-лек и удобен труд, то очевидно е, че тези, които карат трамваите, които носят по-голяма отговорност за себе си и за другите, не трябва да работят повече от 8 часа. Ако вземем това решение — да се плаща толкова за 9-часов работен ден, то ние сме против това решение — да се работи 8 часа. Това, което ние щяхме да искаме от частните концесионери, ние сме длъжни да го искаме и сами, даже толкоз повече, че нямаме препят-

* Думата е пропусната в стенографския протокол. (Ред.)

ствие за изпълнението на това решение на комисията. Ето защо наред с тази таблица, която се предлага, трябва да се приемат от съвета тоже тия условия, които тогава се изработиха. Този протокол с ред благоприятни въпроси — за 8-часовия работен ден, за седмичната почивка, за боледуването и плащането, когато боледуват работниците, за работните часове — тези въпроси трябва да бъдат докладвани и приети от съвета.

Ако трябваше и беше необходимо да се свика комисията повторно, както твърди г-н Бояджиев, трябваше да се направи това, не да се оставя за следующата сесия, защото ще излезе така, че бързате да отивате във Виена да купувате вагони. . .

Председателят: Вас с г-н Калинков ще пратиме във Виена. . .

Г. Димитров: . . . а не бързате да прокарате това, което е необходимо за съвременното и добро положение на толкова хора.

Ив. Балабанов: За да могат да работят тези хора, трябва да им се доставят нови коли.

Г. Димитров: Дотогава ще работят и със строшени коли, но трябва да им се увеличи заплатата и да намалим работните часове. Не може да отлагаме въпроса за идущата сесия, той трябва да се разгледа сега. Той е свързан непосредствено със състоянието на трамваите и аз настоявам като основа на правилника, който ще изработим, да послужи протоколът на комисията. Бележките ги нямаме, членовете на комисията са тук и по съдържанието на протокола не може да има спор. Що се касае до заплатите, аз съм съгласен да има толкова категории, макар че има 15-годишни чиновници. Няма нужда да се описват 7—8 пункта, а биха били достатъчни само 3 категории. Както беше решила комисията*, минималната заплата трябва да бъде 4 лева, а не 3,75 лева.

Д-р Г. Калинков: Това не е било решено от комисията.

Г. Димитров: Аз казах в онази комисия, която беше напоследък избрана. Ето защо минималната заплата трябва да бъде поне 4 лева и над тази заплата всички служещи

* Думата е пропусната в стенографския протокол. (Ред.)

да бъдат разделени на три категории. Ще си спомни г-н Бояджиев, че единодушно се възприе това в онази комисия поради скъпотията на хранителните продукти. Заплата да бъдат увеличени с по 1 лев дневно. Ако това би се направило, ще има надници над 4 лева за всички работници, а минималната ще остане 4 лева. Това трябва да се направи, тъй като тези хора бедствуваха много и при старите две дружества и не един път са се оплаквали. Г-н кметът и сега, в комисията, искаше да направи много нещо. Сега тия предприятия са в ръцете на общината и трябва да повишим възнаграждението за труда на своите служещи, които толкова по-добросъвестно ще изпълняват своята работа. А от бодростта на работника, когато мислех, че няма по каприза на някого да бъде изхвърлен на улицата, ще имат полза гражданите, защото работниците ще се отнасят добросъвестно към службата и, нещо повече, сигурно е, като се подобри положението, и нередностите ще бъдат сведени до минимум. Разумът и интересите на общината диктуват да не се отлагат тези въпроси за идущата сесия, а да се разгледат сега и като принципи да бъдат приети още сега, тъй както са в протокола на комисията.

*Публикува се за първи път
по текста на стенографския
протокол от заседанието*

В СОФИЙСКИЯ ОБЩИНСКИ СЪВЕТ

7 ноември 1916 г.

1. ИЗКАЗВАНЕ ПО ТРЕТИЯ ДОПЪЛНИТЕЛЕН БЮДЖЕТ НА СОФИЙСКАТА ОБЩИНА ЗА 1916 г.

Поради това, че трябваше да бъде в Камарата, необходимо. . . * искам да зная от г-н контрольора дали и разходите, които са представени в този допълнителен бюджет, влизат някои разходи, нужни не за трамваите и осветлението, а за други цели на общината?

Председателят: Не.

Г. Димитров: Като не се отнасят до двете предприятия, ако това е така, то искам да обърна вниманието на Общинския съвет, че няма да бъде една здрава и разумна политика в експлоатирането на тия две предприятия, щом като още от самото начало бихме посегнали върху техните печалби за свои собствени нужди, на общината. Ръководното начало спрямо тия две предприятия би трябвало да бъде: всички тия приходи, които се дават от трамваите и осветлението, в първите години да бъдат употребени за подобрието и усъвършенствуването на тия две предприятия — важни обществени сервиси. С една реч, ние сега, докато още не сме ликвидирали, ще имаме приход повече относително разходите и ще останат излишъци. Тези излишъци би трябвало разумно да се употребяват за закърпването и другите празноти, не да бъдат употребени за общински нужди, а за подобрието и усъвършенствуването на тия две предприятия. На тия две предприятия нашата група е наклонна да гледа не като на доходно перо, а за задоволяване на растящите нужди на града. Частните концесионери гледаха на работата

* Пропуснат текст в стенографския протокол. (Ред.)

другояче и затова влизаха в конфликт с интересите на населението и обществената сигурност на София; гледаха да печелят и не ги интересуваше, че трябва някои места да бъдат свързани с трамвайни мрежи, както и някои пътища да бъдат снабдени с осветление. След като влизаха в конфликт с нашите собствени, на общината интереси, частните концесионери са заместени с общината и то се знае — тя не може да се ръководи от същите тези принципи за натрупване на печалби, когато експлоатира тези две предприятия и ги ръководи. Принципът*, който трябва да има общината, е: възможно най-рационално да се задоволят развилите се нужди на града относително трамвайното движение и електрическото осветление. Може да стане въпрос и скоро би трябвало да стане въпрос, дали електрическата енергия, която употребяват гражданите и се плаща по толкова стотинки на киловатчас, не трябва да бъде по-евтина, за да стане по-достъпна за населението; от друга страна, да се разшири трамвайната мрежа, за да се обслужат повече градски части, особено крайните квартали на града, жителите на* които отиват сутрин на работа, като се ползват с намалени такси, нещо, което е въведено в големите европейски градове. С една реч, общината, като гласува този допълнителен бюджет, трябва да се ръководи от тези принципи и да не допуска да се посяга на тези приходи за задоволяване на други нужди.

Подчертавам, необходимо е да се следва такава политика в управлението и експлоатирането на трамваите и осветлението. Аз обръщам внимание на Постоянното правителство . . .** , че в случая е уместно още сега, в свързка с бюджета на трамваите, да се решат онези въпроси за ползуването от работниците и другите граждани в известен час в деня, когато отиват на работа, да пътуват с намалени такси по трамваите. Ние допускаме сега, г-да съветници, войниците да пътуват с 5 стотинки, а не с 10 ст.; допускаме на войници-инвалиди да пътуват безплатно. Много основателно ще бъде да се услужи на тази голяма работническа маса в София, ако ѝ се допусне използването на трамваите с намалени цени от 7 до 8 часа

* Думите са пропуснати в стенографския протокол. (Ред.)

** Съкратен неясен израз. (Ред.)

например сутринта, от 12 до 1 часа на обед и от 7 до 8 часа вечерта — когато се движат работниците и чиновниците в града. Господин кметът в началото, когато се взеха трамваите, поиска да даде един реален израз на това, че общината става стопанин на трамваите, и да почувствува публиката, главно войниците, че общината внесе друг ред в управлението на трамваите и в използването на последните. Спомнете си решението на Общинския съвет да пътуват войниците безплатно — това разпореждане даде много лоши резултати и последното трябваше да се отмени.

Сега е мястото прочее Общинският съвет да реши да бъде направено това отдавна належащо улеснение на софийската работническа публика при ползуването ѝ от трамваите. От това общината няма да изгуби нищо особено зарад туй, защото по-голямото количество софийски граждани-работници биха се ползували от трамваите, особено зиме. Доходът би бил благоприятен, почти такъв, ако билетите бяха и по 10 ст., а, от друга страна, да се допуска едно малко намаление на приходите — това ще бъде от полза за софийските граждани, които създават* такива блага за стопаните. Основателно е общината да прибегне до тая реформа тогава още, когато тя започне сама да експлоатира трамваите и осветлението. Прочее аз правя предложение пред Общинския съвет в този смисъл и бих молил г-да съветниците да разберат полезното значение на подобна реформа: в известни определени часове сутрин, на обед и вечер пътуващите по софийските трамваи да плащат наместо 10 ст. — 5 ст. Това засяга грамадната част от работниците и то има особено значение за онези софийски граждани, които са в края на града и биха могли по «Граф Игнатиев» и «Пиротска» да се ползват от трамваите.

Във връзка с това добре би било сутрин — това се прави и може да се направи и в по-широк смисъл от количеството големи вагони, които имаме и които може да получим, след като се направят доставки, с необходимото решение да има по «Пиротска», «Подуяне», по тази трамвайна линия, по която се смъква голяма част от работещи

* В стенографския протокол — «пораждат». (Ред.)

свят от «Коньовица» към града и от «Подуяне» към града, повече трамвайни коли, за да се улеснят движущите се, ползующите се от трамвайното движение работници. Това особено се забелязва на обед, по тези часове, когато става такова натъпкване на публиката, че има опасност за тези, които работят там. Тоже и за други линии по същата причина са нужни облекчения — да се прибавят към нормалното количество коли още по една-две в известни часове. Ние можем да направим това по-сигурно, отколкото частните концесионери, които треперят на стотинката и за най-малката печалба. Аз правя тези предложения и моля да се гласуват във връзка с бюджета.

(След отговора на общинския контролър В. Василев.)]

Аз считам, че г-н контролърът е прав, що се касае до Закона за отчетността по бюджета⁴⁶. Но аз съм тоже прав, пък и други, които биха поддържали това, са прави, когато се касае до стопанисването на две предприятия, които, макар и да са обгърнати от нашия общ бюджет, би трябвало да имат един свой отделен приходен и разходен бюджет. Ние трябва да знаем как вървят тези две предприятия на общината.

Докладчик контролър Василев: Бюджетът на трамваите ще бъде разграничен в бюджета.

Председателят: Това се знае.

Г. Димитров: На второ място, ако един ден бихме искали приходните излишъци от печалбите на тези две предприятия. . .

Председателят: За всеки излишък в бюджета се сондира съветът какво да се прави. Когато се сложи на разискване въпросът за излишък от трамваите, тогава ще поддържате да се вложи пак за трамваите.

Г. Димитров: Въпросът е, когато се посяга върху печалбите от тези предприятия за наши нужди. Ако бъдем щастливи тези предприятия да дават доста доходи, то голяма част от нашите разходи бихме задоволили с доходите от трамваите и осветлението, без те да се подобрят и усъвършенствуват достатъчно. Вместо да прибегнем до реформи на нашата данъчна система или да се прибегне до излишъците, които биха покрили разходите по управлението. Ние се различаваме с контролъора по това,

че той смята какво трамваите и осветлението са общински. Това, което би останало от тях като излишно, може да се употреби за друга цел и в такъв случай в един подобен бюджет може да се плати за друго, да се платят например дневните на общинските съветници — там, гдето се говори за трамваите. Подобни смешения мене ме плашат и аз бих искал в тази работа да бъдем начисто.

2. ЗА ПОДПОМАГАНЕ НА БЕДНИТЕ СЕМЕЙСТВА ОТ СОФИЙСКАТА ОБЩИНА

Аз направих анкета за семействата, на които трябва да се помогне, и мисля, че се нуждае от проверка, когато се знае, че една комисия*, избрана по-рано. . .

Председателят: Същата комисия ще действа.

Г. Димитров: . . . би трябвало сега, при раздаването на тия помощи, да се съберат всички тия оплаквания за неправилно раздаване и да премахнем нередностите. Да не остават на градската комисия, която понякога действа пристрастно.

Вие си спомняте, че когато разгледахме въпроса, дали тази сума трябва да се раздава на войнишките и не-войнишките семейства, нашата група направи едно предложение** да се потърсят източници — сключване на един нов заем за раздаване на помощите. Счетохме, че през времето, когато ние раздавахме такива помощи, те са прекарвали много мизерно, скъпотията става много голяма и затова искахме общината да даде добавъчна помощ, но това не стана и нашето предложение се отхвърли. Но и сега повтарям, че общината трябваше да сключи един заем за тази цел — не се направи, защото се счете, че трябва да се направи една икономия; тази икономия я направете, но не за сметка на бедните.

Г-н Радославов има случая в Народното събрание да каже, че мирът тропа на вратите и трябва да се очаква да дойде. Дано да е така!

Д-р Г. Калинков: Той се е шегувал.

* Общинската комисия за раздаване помощи на войнишките и бедните семейства, назначена в началото на октомври 1915 г. в състав: д-р Хр. Георгиев, В. С. Хитров, Ив. К. Балабанов, д-р Н. Сакаров, Т. Г. Влайков и Г. Димитров, под председателството на кмета Р. В. Радев. (Ред.)

** Вж Съч. Т. 6. С., 1984, с. 303—306. (Ред.)

Г. Димитров: Той е говорил, струва ми се, да е за сигурно и дано е така; и известни политически събития дават да се разбере, че може да бъде така. Може да се предполага с голямо основание, че когато се прекратят помощите до 1 януари (когато би могъл да се очаква мирът), че това положение ще бъде повече от месец и би могло да се събере по-голяма сума и общината трябва да посме материалните рискове. Постоянното присъствие трябва да се натовари да намери необходимите източници за заем, за да може да се помогне на тези бедни войнишки семейства. Това ще бъде по-добре, отколкото да се прави икономия там, дето не трябва. Общината има милиони дългове и заемът за подобно нещо не е нещо загубено; поддържам, че даването помощи на войнишките и невойнишките бедни семейства е разход и за производителни цели; не са пари, които се само консумират, но пари, които, като се консумират, увеличават силите на масите и ще дадат в резултат по-малко болести, по-малко смъртност, по-малко израждания и облекчения на това тежко положение, което войната е създала. Затова аз поддържам онова ново предложение, което направихме през месец април в съвета*: че Постоянното присъствие трябва да сезира предложението за подпомагане на семействата, и ако мирът дойде до Нова година, както г-н Радославов тълкува, то толкова по-добре, но ако продължава същото положение, общината трябва да има известна сума да подпомогне тия бедни семейства, когато времето ще бъде много лошо; аз не искам да заплашвам, но един заем. . . . е нужен** в положението, в което масата се намира — няма дърва, няма въглища, няма хранителни продукти, в тая неимоверна скъпотия, — това е положението в София. . .

Председателят: Не е неимоверно.

Г. Димитров: . . . в този смисъл, когато ще се види, че има хора, които ще бъдат благодарни да купят $\frac{1}{4}$ кг гив контрабанда за 4—5 лева, ако намерят, защото в едно семейство, където има малко дете, майката трябва да стане 3—4 пъти през нощта, за да накърми своето дете. Ето, господа, какво е положението днес. В този период,

* Вж Съч. Т. 6, С., 1984, с. 435. (Ред.)

** В стенографския протокол думата е пропусната. (Ред.)

когато ний очакваме мирът да се сключи скоро, общината трябва да намери начин да подобри това положение, а това ще направи очевидно със сключването на един заем. А този заем, който се направи, ще бъде покрит чрез разделно променяне на данъчната система. Има източници — да се вземат всички разходи и да се покрийт нуждите на общината и да се открие благотворително поле за социална политика на общината. В заключение аз предлагам това, което предлагаме по-рано — Постоянното присъствие да ни сезира за сключването на един заем в скоро време, именно в един период от един и половина месеца.

3. ЗА ИЗМЕНЕНИЕ НА ЗАКОНА ЗА ГРАДСКИТЕ ОБЩИНИ

Мотивите*, които са изложени, са основателни, трябва да се направи едно изменение. Но нима само това е най-важното изменение, което трябва да се направи в Закона за градските общини?

Докладчик контролър Василев: Това е най-належащо.

Г. Димитров: Струва ми се, че трябва да се измени изобщо Законът за градските общини и се приспособи за нуждите на големите градове. Тъй че, като се присъединявам към искането да се измени този член, предлагам тоже да се настоя за внасяне законопроект за изменение Закона за градските общини, като стане възможно Общинският съвет да каже сам думата си по тези изменения. Напомням, че имаше една комисия по-рано, която обсъждаше въпроса за общинската автономия и измененията на Закона за градските общини**. Тая работа тогава се погребя и време е, когато министерството готви един нов Закон за градските общини, в който да се внесат достатъчно съществени изменения Общинският съвет да възобнови тая комисия, която да се занимае с въпроса,

* Отнася се за изказването на общинския контролър В. Василев по повод гласуването на III допълнителен бюджет на общината за 1916 г., в което мотивира необходимостта от изменение на чл. 100 от Закона за градските общини. (Ред.)

** Вж Съч. Т. 6. С., 1984, с. 475—476. (Ред.)

да разгледа проекта на министерството и предложи да се внесе в Народното събрание. Общинският съвет има длъжността да каже какво трябва да се направи в новия закон и нашата община трябва да каже твърде много в това отношение. По този случай аз бих предложил да се възобнови тая комисия и да направи тя нужните проучвания по въпроса за изменението Закона за градските общини в свързка с прокарване на автономия.

*Публикува се за първи път
по текста на стенографския
протокол от заседанието*

ИЗ СОФИЙСКИЯ ОБЩИНСКИ СЪВЕТ*

7 ноември 1916 г.

Докладва се *бюджетът на трамваите и осветлението* за ноември и декември 1916 г. с приход 822 150 лв. и разход 794 002 лв. В разхода се предвижда една сума от 400 000 лв. за доставка на трамвайни коли, релси, стълбове, тролейна жица и пр. Предвиждат се обаче и суми за *други* общински нужди. Така от приходите на трамваите и осветлението ще бъдат платени дори част от разноските по отпечатването на «Общински вестник» и част от дневните на общинските съветници за участието им в разни комисии!

Др. Г. Димитров намира, че общинската политика по отношение трамваите и осветлението трябва да бъде насочена *изключително* към правилното задоволяване нарасналите нужди на града и населението и само след като това би се постигнало, ако двете предприятия все пак биха дали известни печалби, последните могат да се употребяват и за другите нужди и функции на общината. Обаче докато това не стане, *всичките* приходи от трамваите и осветлението трябва да служат само за разширяването, подобряването и усъвършенствуването на такива важни обществени сервизи, както и за *поевтиняване* използването им от страна на гражданите. Посягането още от сега върху приходите на трамваите и осветлението за покриване *общинските дефицити* е крайно пакостно и показва, че политиката, която Постоянното присъствие усвоява по отношение на тия предприятия, е една ба-

* Информацията се публикува, тъй като стенографският протокол от заседанието на съвета е непълен. (Ред.)

такчийска политика и е в пълно противоречие с интересите на населението.

Във връзка с бюджета др. Г. Димитров предлага да се допусне пътуването по трамваите с половина такса за работниците и служещите сутрин, обед и вечер — когато отиват и се връщат от работа.

Божинов (радославист)⁴⁷ се изказва против предложението на Г. Димитров, защото общината е бедна и има нужда от пари.

Д-р Нешев (демократ)⁴⁸ и Влайков (радикал) намират, че това предложение е уместно, но не трябва да се бърза с приемането му. Да остане за идната година. Що се отнася до приходите и разходите на трамваите и осветлението, Нешев поддържа Г. Димитров, а Влайков счита, че няма да бъде голяма беда, ако известни излишъци от двете предприятия се употребяват за други общински нужди.

Генерал Вазов (народняк)⁴⁹ изказва желание да се учреди една постоянна общинска комисия при трамваите и осветлението, която да проучва и се произнася по всички въпроси, отнасящи се до необходимите подобрения по двете предприятия. От тая комисия да се проучи предложението на Г. Димитров.

«Широките» не вземат думата по бюджета, управлението и експлоатацията на трамваите и осветлението, както и по предложението за пътуване на работниците и служещите с половин такса. Поддържат Постоянното присъствие.

Бюджетът се приема при заявлението на кмета, че направените предложения ще се проучат и внесат в съвета.

ОБЩИНСКИТЕ ПОМОЩИ

Постоянното присъствие предлага да се започне от 15 ноември т. г. наново раздаването на общинските помощи на бедните войнишки и невоинишки семейства съгласно изработения по-рано правилник, като се употреби цялата останалата сума от заема за общинско подпомагане, която сума ще стигне едва за месец и половина — до края на текущата година.

Евт. Николов (широк социалист) иска раздаването на

тия помощи да стане по списъка за държавната помощ, защото в него семействата са достатъчно *пречистени*. Хубаво е да се потърсят източници и за по-нататъшно подпомагане на бедните семейства.

Др. Г. Димитров изтъква, че предназначенията за подпомагане сума ще се привърши тъкмо в средата на зимата, когато именно войнишките и другите бедни семейства ще имат най-голяма нужда от общинска помощ. Излагайки необикновено тежкото положение, което *сегашната* зима носи за работническите маси, Г. Димитров *възобновява* предложението на нашата група в априлската сесия* по същия въпрос, отхвърлено тогава от съвета, а именно: да се натовари Постоянното присъствие да подготви условията за сключването на един нов заем, за да се дават редовно общински помощи до окончателното ликвидиране със сегашното положение.

Съветът приема предложението на Постоянното присъствие, като натоварва Постоянното присъствие, *ако намери за нужно*, да направи необходимите приготовления за нови заеми за подпомагане.

Решава се също да се открият наново общинските трапезарии.

ЗАКОНЪТ ЗА ГРАДСКИТЕ ОБЩИНИ

За да стане възможно назначаването на повече помощници на общинския контролор, последният предлага да се изиска по надлежния ред изменението на съответния член от Закона за градските общини.

Др. Г. Димитров настоява да се изиска изобщо изменението на закона, като се прокара напълно принципът на общинска автономия, а не само изменението относително контролния институт. Настоява избраната по-рано общинска комисия за проучване въпроса за общинската автономия и изменението на закона да внесе в съвета своя доклад.

Прулов (широк социалист) поддържа изказаното от

* Вж Съч. Т. 6. С., 1984, с. 435. (Ред.)

Г. Димитров. Намира, че такива въпроси трябва предварително да се поставят на дневен ред, а не инцидентно да се решават.

НОВИТЕ НЕЩАСТИЯ ПО ТРАМВАИТЕ

Инженер *Бояджиев* обяснява причините на станалите две нещастия по трамваите напоследък. Следствените власти установили, че и двете нещастия се дължат на причини, лежащи *извън* персонала и състоянието на трамваите.

Божинов иска да се вземат сериозни мерки за техническото подобрене на движението.

Евт. Николов иска да се предприемат най-сериозни индикателни мерки срещу публиката, за да се приучи да се пази от трамваите. В училищата да се държат лекции на децата — как да се пазят от опасностите на трамваите.

Др. *Г. Димитров* счита, че най-същественото, което трябва да се направи за избягването на нещастните случаи, е *техническото* подобряване на трамвайното движение и подобряване *положението* на трамвайния персонал и преди всичко въвеждане *8-часовия работен ден и плащаната 36-часова седмична почивка*. Това като се извърши, лесно е да се приучи публиката на ред.

Съветът одобрява дадените обяснения по станалите нещастия.

ПРЕХРАНАТА

В *края* на заседанието и при *закриване* сегашната *пшенична* сесия кметът *Радев* дава едно кратко изложение върху снабдяването на града с хляб.

Др. *Г. Димитров* критикува негодността на досегашната организация на прехраната и безгрижието на общината относително нейните *специални* задачи за снабдяването населението с хляб, месо, мляко за малките деца и пр. Исква настоятелно общината да концентрира всички свои органи, сили и средства главно в областта на прехраната на населението и снабдяването му с *топлино*.

Прулов (широк социалист) защитава Постоянното присъствие, че то е направило *всичко* необходимо.

Др. Г. Димитров изобличава агентите на Постоянното присъствие, които за дребни лични облаги са готови да жертвуват интересите на бедстващите маси.

Кметът вдига заседанието и обявява извънредната сесия за закрыта.

В. «Работнически вестник»,
№ 165, 9 ноември 1916 г.

Печата се по текста
на в. «Работнически вестник»

ЗА ИЗЯСНЯВАНЕ СЪСТОЯНИЕТО НА ОБЩИНСКИТЕ СЛУЖБИ ПРЕЗ ВРЕМЕ НА ВОЙНАТА

Изказване в Софийския общински съвет

15 януари 1917 г.

Пай-важната точка в настоящата сесия на общината, както се вижда от дневния ред, е бюджетът за 1917 г. Този бюджет Общинският съвет ще да гласува, след като минаха повече от две години от общоевропейската война и една година и нещо, откакто взема участие и България в тази война.

Нека се надяваме, че този бюджет ще бъде последният през време на войната, който вероятно ще има да се упражнява и през нормално време. Ето защо смятам, че бюджетът, който в Общинския съвет ще гласуваме в края на войната и началото на мира, при възобновяване на нормалното положение е извънредно важен. За да може Общинският съвет да го разгледа основателно, изчерпателно от всички страни, като има предвид резултатите от бюджетното управление през миналата година и през време на войната досега, както и изгледа за бъдещето, което ще има Софийската община, считам за необходимо Постоянното присъствие да даде не само едно основно финансово експозе, каквото предполагам, че г-н председателят непременно ще ни даде преди разглеждането на бюджета, но още едно изложение за състоянието на различни служби, органи и функции на Софийската община през време на войната, като г-н председателят се ползва било от рапортите, които началниците на съответните отделения са му дали и са били длъжни да му дадат, или е поискал специални сведения за това. Едно изложение ще трябва да даде, за да имаме картината на финансовото, стопанско и социално-културно състоя-

ние на общината и тогава да пристъпим към дневния ред — разглеждане на бюджета.

Впрочем правя предложение пред Общинския съвет и настоявам последният да се съгласи Постоянното присъствие в лицето на г-н председателя да даде едно подробно изложение преди започването на бюджета за 1917 г.

(След изложението на кмета Р. В. Радев за финансовото състояние на общината.)

Аз пак настоявам на предложението, което направих. Постоянното присъствие изтъква своите съображения, поради които не може да се яви с писмено обстойно изложение, както това друг път е ставало, но това не пречи никак да се добият в разстояние на 2—3 дена, докато ще започнат дебатите по бюджета, известни сведения за разните ведомства на общината, от които да се види какво е финансовото положение на общината.

Контрольор В. Василев: Ние дадохме писмено изложение, печатано за финансовото положение на Софийската община, включително за 1914 г.*; дадохме го за изтеклите 2 години — 1913 и 1914 г., защото действително имаше реализирани работи от страна на общината, било в строително, било във финансово или икономическо отношение. 1915 година ни завари във война; стана цяла бъркотия по всички служби и отделения; никаква строителна политика, никакъв търг не е изпълнен; следователно това положение, което е било в края на 1914 г., е било през 1915 и през 1916 г.

По отношение на бюджета ще кажа, че в бюджетарната комисия, в която предполагам, че и г-н Димитров ще бъде избран, ще се види как е вървяло течението на бюджетите през 1915 г. и 1916 г., упражнявани, тъй да се каже, в това отношение — да се задоволят най-необходимите нужди. За да дадем изложение, трябва да дадем такова за извършените работи и за работите, които предстоят да се вършат. Какви работи предстои да вършим и какви решения трябва да вземем — те са известни на почитаемия съвет, защото през време на войната нищо във

* Вж *Теодоров, П.* Доклад от кмета на Софийската община до Софийския градски общински съвет за финансовото положение на общината към 1 ноември 1914 г. С., 1914. 48 с. (Ред.)

от него не е направено. Питаме се, за какво е нужно това ново изложение — да повторим същото през 1914 г.? Впрочем бюджетарната комисия ще бъде осветлена по всички тези въпроси. Аз моля почитаемият съвет да избере по-голяма бюджетарна комисия, за да се запознае с положението на бюджета. Струва ми се, че в днешно време, както се каза и от вас за времето от мобилизацията до демобилизацията, не е нужно някакво си подробно изложение, защото нищо не е направено.

Г. Димитров: Аз разбирам г-н Василева, че той иска да каже, какво в бюджетарната комисия ще бъде само в състояние да даде известни сведения, достатъчни, върху приходите и разходите на общината за 1917 г., с които сведения да подкрепи проекта, който ще бъде представен там. Аз искам обаче във връзка с бюджета именно, който ще има да се упражнява през цялата 1917 г., част от която може да бъде прекарана и в мир, да се даде макар и кратко изложение, за да се види в какво състояние се намират различните наши служби. Вие помнете, че в миналата сесия се повдигна въпросът за санитарното състояние на града във връзка с увеличаващата се смъртност — обща и детска. Този въпрос трябваше да се постави на дневен ред. Аз лично — а сигурно и някой от г-да съветниците — ще поддържаме това: бих казах, във връзка с бюджета да има едно изложение от началника на Санитарното отделение за функционирането на неговата служба, както и за онова, което той мисли, че ние чрез бюджета непременно трябва да направим.

Председателят: При разглеждането на бюджета всички от началниците ще даде изложение пред бюджетарната комисия и подробни сведения, каквито комисията ще пожелае. Такъв е бил редът и такъв ще бъде.

Г. Димитров: Редът е да се направи такова изложение пред съвета, върху което ще имаме общи дебати и в такъв случай ние бихме имали за Санитарното отделение това, от г-н началника на Трамвайното отделение — тоже, от управителя на баните — за баните, и пр. — за всички тези отделни служби, които са много важни за нас и които трябва да се преценят във връзка с бюджета, който ще бъде гласуван. Ето защо повтарям, че ако Постоянното присъствие не е имало възможност да се яви с пис-

мено изложение, нищо няма да пречи да даде такова сега, като накара съответните началници да дадат необходимите сведения, които биха ни осветлили. В бюджетарната комисия сигурен съм, че Василев ще направи това. Сведенията, които даде г-н председателят тук, дават тожко една картина за финансите сега. Аз обаче искам всичките други области да направят същото. Моля да се гласува туй предложение*.

*Публикува се за първи път
по текста на стенографския
протокол от заседанието*

* Предложението на Г. Димитров се приема. (Ред.)

ЗА ПРОДОВОЛСТВИЕТО НА СТОЛИЦАТА С МЕСО

Изказване в Софийския общински съвет

17 януари 1917 г.

Това разпореждане на реквизиционната комисия* е от мирно време и то може да е оказало известно влияние за купуването на добитък. Обаче преди това разпореждане от страна на реквизиционната комисия продоволствието на града с месо е вървяло извънредно зле и не само производни цени имаше, но съвършено произволно се продаваше. Преди разпореждането на реквизиционната комисия множеството касапи в София — и тези в Халите, и тези вън от Халите — продаваха месо само когато искаш, продаваха го само вечер, когато се натрупваха много хора, които купуваха каквото месо им се даде и на каквато и да е цена. През целия ден, когато работническите и други жени биха могли да вземат малко месо, никой не отиваша касапниците; особено това става вън от Халите, когато пък голяма част от тези софийски месари внасят и къщите на богатите клиенти месо на произволни цени, а голяма част от консуматорите остава съвършено без месо. Та искам да кажа, че преди това разпореждане на реквизиционната комисия софийските месари правеха по този начин нелоялна търговия и излагаха на неприятности работниците и жените, които тичаха вечер да намерят малко месо. Независимо от това в последно време, тъкмо когато другите хранителни продукти са съвършено ограничени и не могат да се намерят или са много поскъпнали, месоето стана един артикул, без който просто не може да се живее, който и у нас, макар и повишена цената му, все

* Вж. «Софийски общински вестник», № 33, 3 февруари 1917 г., с. 9.

пак, сравнено с другите страни, беше до известна степен достъпен. Хората предпочитаха, като нямат масло, сирене и други продукти, да вземат малко месо и с него да прекарат, с него да се прехранят. Повтарям, преди разпоредването на реквизиционната комисия маса софийски семейства не можеха да намерят месо, защото софийските месари правеха обструкция. Сега има не само закупуване на добитък, но и стачка от страна на месарите - не продават месо. Аз мисля, че Постоянното присъствие не трябва да се задоволи само с изучаване причините на сегашната стачка на месарите, но трябва да помисли, дали не е в състояние общината сега, имайки на разположение скотобойните и Халите, действайки чрез Местния или Централния комитет на предвидливостта, да направи нещо от своя страна за редовното снабдяване на града с месо на една определена цена. Софийската община, въпреки съществуващия Закон за обществена предвидливост, би могла да направи това, както са го направили общините в други страни. Възражението, което и друг път се прави, че Законът за предвидливостта стоварва всички грижи за продоволствието на страната върху Централния комитет на предвидливостта и че нашата община няма никаква възможност да действа в тази посока, че тази грижа просто не е в нейната област, това възражение, казвам, не трябва да се прави, защото при по-строгите нареждания в Германия маса общини отварят свои скотобойни и наредиха свои магазини за продоволствие с месо, като самите общини закупуват добитък. Сведенията в немската преса показват, че общините са имали голям успех в това направление.

Имаме предостатъчно сведения, според немската преса, които показват, че някои общини са успели много в това отношение.

Председателят: Колко е килото месо? 18 марки ли?

Г. Димитров: Няма съмнение, че за Германия е така, но това показва, че ако общините не се намесиха, биха могли не 18, а 30 и 40 марки да го дават. Тези общини, които бяха устроили това, в това отношение те стоят значително по-добре, отколкото другите германски общини; това е безспорно. Тая работа у нас би станала по-лесно, тъй като има в наличност добитък и има средства и ор

гнии, чрез които да се намесят нашите общини. И аз привличам вниманието на нашето Постоянно присъствие върху тая негова задача. Когато има месо и когато става доставка на месо, във всеки случай хората биха могли да прекарат тежките времена, които преживяваме сега. Това е стопанската задача на нашата община и желателно е Постоянното присъствие да обърне внимание на тая страна. Аз моля, когато въпросът бъде проучен, да се отговори какво да се направи в тази посока за продоволствуването на града с месо.

*Публикува се за първи път
по текста на стенографския протокол
от заседанието*

В СОФИЙСКИЯ ОБЩИНСКИ СЪВЕТ

София, 22 януари 1917 г.*

Заседанието се отвори в 4 часа след обяд от председателя на съвета г-н Ради В. Радев, на основание чл. 45 от Закона за градските общини, тъй като определеното за 20 т. м. заседание не се състоя поради липсата на мнозинство.

Прочетоха се съкратените протоколи от миналите заседания под № 3 и 4 от 17 и 20 т. м., които се приеха. Вторият се прие без изменение, а първият със следващите допълнения⁵⁰:

1) След ст. 1 се прибавя статия 1-а: По същия случай общинският съветник г-н *Г. Димитров* направи следващото питане към Постоянното присъствие: не намира ли Постоянното присъствие за необходимо при създадените вече условия на липса на месо на пазара общината да се намеси, имайки тя на свое разположение скотобойната и Халите, и да прибегне към решителни мерки и сама да улесни населението?

Г-н председателят заяви, че ще отговори в едно от близките заседания на това питане.

2) По ст. V накрая се прибавя следващият пасаж: Общинският съветник *Г. Димитров* помоли съвета да го освободи от участието му в тържната комисия, тъй като от участвуването му в тези комисии е дошъл до убеждение, че няма възможност да провери точността на списъка, който трябва да подписва, обаче съветът не прие оставката му.

«Софийски общински вестник»,
№ 34, 10 февруари 1917 г.

Печата се по текста
на «Софийски общински вестник»

* Дата на заседанието. Стенографският протокол не е запазен. (Ред.)

ЛИГАТА НА УЙЛСОНА

Капиталистическото общество се тресе под напора на своите вътрешни противоречия. Буржоазията хвърли европейските народи в днешното взаимно изстребление с надежда, че тия противоречия ще бъдат разрешени или най-малко смекчени чрез войната. Трета година вече как ужасната война бушува и все изгледи за достигане поставената ѝ цел липсват. Нещо повече, капиталистическото общество навлезе още по-дълбоко в своите противоречия.

Предстоящият мир, без да разреши старите противоречия, ще ни остави в наследство нови, по-големи такива. Ония, що стоят начело на буржоазното общество, не могат да не бъдат загрижени за това му положение. Трябва им да се прибегне към всички маневри, до всички средства, за да се прикрият истинските причини и виновници на днешната война.

Напразно ще търсим днес в буржоазната мисъл виновниците за положението.

Уйлсон иде да маскира действителното положение на нещата, като обявява, че целите и на двете воюващи групировки били «да се гарантират срещу посегателства правата и привилегиите на слабите народи и на малките държави»*.

Това ни говори представителят на северноамериканските милиардери, които направиха колосални печалби от общоевропейското нещастие.

Но той отива по-нататък и препоръчва на своите съ-

* Вж *Намесата* на Америка за мир. (Последни новини). — «Работнически вестник», № 202, 23 декември 1916 г. (Ред.)

брата на континента да покрят и предстоящия «мир» с някаква «лига».

От каква стойност са новите декларации за лиги⁵¹, арбитражи, съдилища, разоръжения и пр., ние вече имаме ясна представа от миналото, а и от настоящето. — След като в Русия бе приета програмата за колосалните въоръжения, руският цар направи известното предложение за разоръжаване и основаване Хагската конференция за мира⁵²; когато Англия с морските си въоръжения достигна господствующо положение над цял свят, няколко години преди войната предложи на Германия спирането на въоръженията; когато народите се мобилизираха, за да се хвърлят непосредствено в изстребителната война, им се казваше, че това е, за да се пазело въоръжен неутралитет. А днес, след като в Америка бяха гласувани нови милиарди за нови колосални въоръжения, по море и по сухо, Уйлсон ни говори за международна лига, за запазване бъдещия мир! — Стара песен на нов глас!

Всеки буржоазен мир в основата си носи размирие и за да може да мине пред народите за мир, трябва да бъде покрит с някаква «лига».

За страдащото човечество трябва да се създадат нови идоли — лиги, арбитражни съдилища, разоръжавания и пр., към които да се отправи неговото внимание, за да може буржоазията, необезпокоявана, да плете своята кошница.

Мирът, за който става днес дума, изглежда да изиграе ролята на някаква «лига». Да се прикрият отговорностите пред народите за продължението на войната и да се спаси бъдещото господство на буржоазията, ето целта на декларациите за мир от представителя на американската република⁵³. Това е нужно на американските милиардери начело с «миролюбивия» Уйлсон, които доставят за милиарди долари мунициии на воюващите страни и по такъв начин стават преки виновници за продължението на войната.

Днешната война е такава за господство над всесветския пазар. Но това би се постигнало за една от страните само при условие, ако тя би нанесла пълна победа над другата. В такъв случай последствията за победената

страна биха били тъй тежки, тъй непоносими, каквато е и самата война. За да избягнат тия последствия, господствующите класи продължават войната.

От тридесетмесечната война обаче малко изглежда вероятно, че ще се дойде до положението на пълен победител и победен.

От друга страна, войната коства на воюващите народи колосални материални и човешки жертви и господствующите класи ще дават отчет за това пред своите народи. Това също ги плаши и те не смеят да прибягват до мир без придобивки от войната и затова искат война до «пълна победа».

Европейската буржоазия, която раздуха стихията на човешките нещастия, не може самичка да я обуздае. Ще трябва други фактори да я заставят да извърши това, и тия фактори могат да бъдат самите воюващи народи.

Що се касае до запазването на бъдещия мир, това е въвн от силите на буржоазното общество. Бъдещият мир ще бъде запазен само от социалистическата победа на работническата класа. Носител на мира е борбата на социалдемократията, но не оная социалдемократия, която днес приглася на европейската и американската буржоазия, а оная, що е в затворите, на заточение, съдена, изключвана из буржоазните парламенти — що е в немилост пред господствующите фактори.

Работническата класа ще трябва да си вземе добър урок от всичко това, що се *върши*, а не от това що се говори днес.¹

И. «Работнически вестник»,
№ 227, 26 януари 1917 г.
Подпис: Д.

Печата се по текста
на в. «Работнически вестник»

¹ Тая статия се получи в редакцията преди «посланнето» на председателя на Съединените държави до Сената. Върху последното ще се повърнем.

ПО ПРИХОДНО-РАЗХОДНИЯ БЮДЖЕТ НА СОФИЙСКАТА ОБЩИНА ЗА 1917 ГОДИНА

Реч в Софийския общински съвет

29 януари 1917 г.

Въпреки толкова кратните изменения на Закона за градските общини тая негова част, която определя приходите на общината, е останала такава, каквато е. Едно доказателство, че и нашето Постоянно присъствие стои принципиално на базата на косвените налози при сграждането бюджета на общината, е обстоятелството, че то от толкова време, откато партиите, от които изхожда, са на власт, имат болшинство в Народното събрание, не е направило абсолютно никаква постъпка досега от своя страна нито там, нито е внесло предложение в Общинския съвет да се измени законът в тая посока. Нещо повече. Едно предложение, което се направи от нашата група миналата година, поради бюджета, пак поради тия причини, които и сега предвиждат едно разклащане на бюджета на общината, Постоянното присъствие се противопостави и това предложение не биде прието.

Но, господа! Бюджетът на Софийската община, който сега без приходи от трамваите и осветлението, без тия две индустриални предприятия в своята редовна част с 8 205 488 лв., има косвени налози 4 031 053 лв. Това са общинските налози, които държавата събира общо и дава на Софийската община, както и на другите от 2 680 337 лв.; то е кръвнината и кантаринината от 890 лв.; общинската октроа*, която самата община събира — 305 124 лв., и пр., една сума от 4 031 053 лв. и непосред-

* *Октроа* (фр. остар.) — вид налог върху внасяните на територията на общината хранителни продукти. (Ред.)

ствено косвените данъци, които обременяват консумацията, консуматорите, преди всичко неимотните класи. Като се прибави, г-да съветници, към тая сума, събирана от непосредствените косвени налози, и сумата на другите данъци, такси и берии, които макар и да нямат формата на косвени налози, обаче имат във всеки случай влиянието на косвените налози, тогава ние ще получим една нова сума от 1 490 313 лв., която произтича от данъка върху заплатието на чиновниците и служещите и пр., суми които, прибавени към другите, правят една обща сума от 5 521 336 лв. Забележете, г-да съветници, че целият данъчен елемент на общинския бюджет от 8 205 000 лв. кръгло съставлява 6 484 462 лв., или такава една сума се събира от косвените налози, от преките налози, от невъзможни такси, берии и пр., които общината събира. От тези 6 484 642 лв. — 5 521 336 лв., или 85%, по сегашния бюджет, който е приложен тук, са косвени налози, или такива налози, които имат влияние на косвения налог, който ще обрмени консуматора и неимотните маси. А срещу това недвижимите имоти в София, цената на които е пораснала неимоверно много — това е понятно, достатъчно е да си спомним, че в центъра на града, в средните места на града, па дори и в известни краища на града, дето местата по-рано бяха по 2—3—4 лв. квадратния метър, днес са по 200—300—400 лв. кв. м. Тия недвижими имоти, г-да съветници, по нашия собствен бюджет са обложени сега само със 753 373 лв. Това са връхнините върху данъка за сградите — 509 704 лв.; връхнини върху поземления налог и беглика — 3669 лв., и 2% от стойността на прехвърлените имоти — 240 000 лв. Тия доставки, които общината облага, недвижимите имоти в столицата, които възлизат на милиони левове и които ще бъдат колосален източник за приходите в бюджета на общината, без да почувствуват хиляди хора на София, са всичко 753 375 лв., или 10% от целия данъчен елемент на нашия сегашен бюджет. Докато масата на неимотните в София се облага кръгло с 85%, само с 10% от общата сума са обложени недвижимите имоти. Независимо от това туй сключване на бюджета не е реално, както миналата година не беше реално. Нереален е този бюджет не само защото преживяваме изключителни условия —

те твърде много допринесоха за разклащането на бюджета: увеличени са разходите поради тези изключителни събития, намалени са известни приходи поради същите тези причини — но и в нормално време нашите бюджети не могат да бъдат при тази система реални, при растящите нужди на общината и при разширените социални задачи на общината. Общината вече не може да представлява* от себе си, както преди 25—30 години, само една административна единица, един административен орган, който изпълнява разпорежданията на централната власт, служи за справочно бюро, води статистика за раждания и други, приготвява наборни списъци и т. н., една чисто административна единица, но Софийската община все повече и повече става една стопанска единица, тя има стопански функции, ето защо тя има стопански предприятия, които трябва да урежда. Тя има цяла редица други социални функции, които днес и в нормално време с толкова по-голяма сила в бъдеще се налагат от развитието на живота в големия столичен град, какъвто е София, където десетки, стотина хиляди — това са работниците, неимотните хора, условията на живота на които налагат известни задачи на самата община. Всичко това ще увеличи и разходите на общината неимоверно много и при тази система, при изключителните източници, които тук се предвиждат в Закона за градските общини и във възприетата от него данъчна система, няма и 1/4 в бъдеще да бъдат възобновени, защото тези нараствания развалят доходите. Аз казвам, че днес бюджетът е нереален, защото самата тая данъчна система не отговаря вече на нарастването нуждите на Софийската община. Той е нереален, г-да съветници, затова защото — да не влизам в подробности, ще посоча само два от източниците, които показват, че няма да дадат туй, което се предвижда в бюджета. Преди всичко, ако се допусне, че годината** ще отиде по-далеч, в средата или края на годината, ние имаме предвид сумата от общинските налози 2 680 337 лв. да не постъпят така. В това отношение няма съмнение. Сумата от класната лотария в този случай тоже няма да постъпи, и други някон пера няма да постъпят, които

* В стенографския протокол — «предвижда». (Ред.)

** Финансовата година. (Ред.)

надминават действителния резултат на това, което ще постъпи, и следователно в това отношение няма да имаме един реален приход. Бюджетът е нереален фактически и затова, защото в него не се предвижда една сума, известен разход, ежегодно предвиждан в миналия бюджет за осветлението на града, от 200 000 лв. Тази икономия се прави, защото трамваите и осветлението са в ръцете на общината и тя няма да плаща. Но ако се прегледа търговският баланс на тези две предприятия, тая сума ще може да не се сметне; туй е изразходваната енергия за осветлението. Когато говоря за тези две предприятия, аз ще покажа, че не може всичко, което те могат да дадат, да минава на чист приход или като излишък в общинския бюджет, а по него трябва да има една специална сметка за вложените капитали, на които лихвите ще се плащат и за които още сега трябва да се предвидят известни средства.

Увеличение на заплатите на общинския персонал, които заплати не са увеличени, като оставим малкото добавъчно възнаграждение, дадено в края на миналата година, не са станали от три години насам; те по бюджета си остават неизменени, разместиха се и се поувеличиха и шестни по-големи заплати на началниците на отделенията и на други. Аз в комисията не се противопоставих на това, защото мислех, че и това е необходимо; аз поддържам, че всеки труд трябва да се плати. Обаче, г-да съветници, увеличенията на заплатите собствено по този миналогодишния бюджет се отнесоха само за подобни заплати. Увеличение за заплатите на дребния персонал, който съставлява масата, нито миналата година се предвидя, нито тая година има в бюджета нещо подобно. А знае се, тези сведения се дадоха в бюджетарната комисия, че 846 общински служещи са със заплата до 960 лв. — от 740 до 860, до 900, 960 лв. Това е една заплата, по малка от 3 лв. дневно. При днешната неимоверна скъпост, при която ние с 30 лв. не можем да свържем двата края на своите сметки, можете да си представите, че това е една маса, която живее не само при една нравствена мизерия, но и при една физическа мизерия, при която не може да се изхрани. Такава една заплата не може да се търпи; това е недостойно за Софийската община и не-

даването на увеличение е, тъй да се каже, свидетелство за бедността на тези, които управляват Софийската община. Но, господа, без да се предвижда такова едно увеличение, което до 1200 лв. би увеличило бюджета с 200 000 лв., без да има едно увеличение, при все това бюджетът си остава нереален, неуравновесен, точен според разходите, които има вече. Дори за да се докара такова закръгляване на нашия бюджет, Постоянното присъствие прави рисковани крачки да удвоява един от косвените налози, който е най-тежък за консуматорите на столицата — това е кръвнината, от 5 стотинки се прави на 10 ст. Господа, не е никакво утешение обстоятелството, че тия 5 ст., които сега биха били прибавени към цената на месото, няма особено много да се почувствуват, защото месарите и без това покачват цената много; защото и те днес правят една систематическа окупация, за да заставят меродавните фактори да увеличат тая цена много повече. Но това е същият този мотив, който за държавния бюджет за косвените налози на г-н Тончева в камарата се навеждаше много често. Сега ли е времето хората да свикнат със спекулацията на продуктите от първа необходимост, да се прокарат контрабандно незабелязано известни увеличения на дадени косвени налози? Господа, Постоянното присъствие, вместо да експлоатира с това обстоятелство, че спекулацията с хранителни продукти и специално с месото е необузdana — от вчера масата страда от липса на месо, — то беше длъжно, като глава на Софийската община, да намери средства, както това са намерили цяла редица други общини, да постави като собствена своя режия, по своя собствена инициатива със средствата, които общинската власт има на разположение, и със съдействието на централния орган да достави за София месо. Вместо тая грижа, която е несъмнено тежка, която би изисквала извънредно много усилия и при това, която би повлекла маса неприятности за господата, които управляват Софийската община, вместо тая грижа Постоянното присъствие стоварва на консуматорите още 5 ст. върху килограма. Тая декларация, която тук се направи преди малко от г-н председателя на съвета, че интимният мисъл на Постоянното присъствие е увеличението да бъде само за тая година, а щом като се свърши войната, вече

няма да има това увеличение, тая декларация за мене лично няма абсолютно никакво значение — а сигурно и за целия съвет няма да има значение, — защото, когато идущата година се разглежда бюджетът, биха се намерили и сигурно ще се намерят цяла редица съображения, които ще говорят против. Има и други съображения, които ще говорят в полза на заплащането на такова увеличение на кръвнината. Сигурно ще се каже, че общините не търпят вече летящи дългове — ето 4 000 000 станаха, ще станат и 4 и $\frac{1}{2}$ милиона, и 5 милиона; че тия летящи дългове не могат да стоят така, че заеми мъчно ще се сключат в бъдеще, така щото и държавата ще търси източници да използва заема, и тогава ще се търсят източници, а всички допускаме кръвнината да бъде 10 ст. Аз ще подпиша още отсега, че приемникът на г-н кмета ще се възползува от това да запази кръвнината в този размер, който сега ще се гласува.

Всичко това показва, г-да съветници, че самата тая данъчна система, на която е изграден бюджетът, е фалшива, тя е негодна, тя не отговаря на нарастващите нужди на общината, тая данъчна система трябва коренно да бъде изменена. Ако имаше един закон у нас, който да постановеше, че общините са длъжни да дават 20—30—50, може 100% предвид на това, че не е достатъчна помощта, която държавата дава на войнишките семейства, сигурно общината щеше да намери средства, щеше да сключи заем, тъй както сега плаща заплатите на чиновниците, които са в редовете на войската, въпреки състоянието на бюджета, което е грозно. Та искам да кажа, ако това беше едно законодателно задължение, ако то беше един закон, който налага на общината да постъпи така, тогава Постоянното присъствие трябваше да изпълни закона и щеше да намери средства да го изпълни, но понеже няма такъв закон за нашето Постоянно присъствие, както и от болшинството от общините, тази задача е изоставена. Адоволиха се с 1 $\frac{1}{2}$ милиона лева заем, обаче тези подпомагания, които общината предвижда, ще бъдат спрени напред пътя в най-тежките дни, които настъпват, настъпиха и ще настъпят, докато се прекрати войната. Общината абдикира от това задължение, което беше поела в началото, което трябваше да съществува и което сега,

макар и късно, трябва да поддържа и да изкара докрай. Но Постоянното присъствие и неговите представители в Общинския съвет застанаха на друго становище, като казаха: «Стига вече, предостатъчно се направи!».

Ст. Ковачев: Не се произнасяте прецизно, г-н Димитров; правите реклама за себе си. Аз зная какво говорехте по-рано.

Г. Димитров: Аз говоря и сега по убеждение, както и по-рано.

Ст. Ковачев: Не говорите по убеждение, а демагогостувате. Там, дето имате право, ще Ви поддържаме.

Г. Димитров: Нашата партия не се нуждае от вашата поддръжка. Да ви кажа откровенно, понеже ме предизвиквате: вашата господстваща политика и в държавата, и в Софийската община не дава толкоз изобилен материал за печелене на привърженици, че не би имало такава нужда нито сега, нито след войната да употребим един грам демагогия нито аз, нито моите приятели; достатъчно е да използваме този капитал, който вие сами ни давате в ръцете.

Ст. Ковачев: Няма защо тогава да плачете, щом ни давате материал.

Г. Димитров: Аз изпълнявам един дълг.

Ст. Ковачев: Дълг на демагогия.

Г. Димитров: Аз говоря като общински съветник, който трябва да говори според своите убеждения.

Ст. Ковачев: Напълно съм съгласен, но да не си криете душата.

Г. Димитров: Що се касае, господа, до факта, той е този. Най-последно се постигна едно споразумение в Общинския съвет да се почне даването помощи на войниците и невойнишките семейства.

Ст. Ковачев: Одеве тъй не говорехте.

Г. Димитров: Имайте търпение да се обясня — постигна се, казвам, едно подобно споразумение да се дават такива помощи, изработи се и правилник. Нашата група поддържаше повече да се дава, това не се прие, но на всеки случай прието веднъж, взеха да се дават помощи и се даваха от заема от 1 1/2 милион лева. Те се даваха в едно време, когато беше необходимо, и защото именно беше необходимо, вие приехте да се дават. Но вие ще се

съгласите, че от една година и толкова време нуждата сега е несравнено по-голяма оттогава. Кой ще отрече това, че мизерията сега е по-голяма оттогава, че всички запаси са изчерпани, че всички източници — частични, отгукоттам, с които можеха криво-ляво да се позакърпят, са окончателно запушени? Към това прибавете, че не 50%, не 100%, не 200%, а 1000% и повече са поскъпнали известни продукти оттогава насам. Добре, тогава вие ще се съгласите, че ако е имало време, когато Софийската община е била длъжна да намери средства, за да подпомага, то е именно в този момент. А аз казвам, че тъкмо в този момент няма средства, че подпомаганията следователно, които започна общината, се спряха насред път. Ето моята мисъл и най-малко г-н Ковачев, който мисли, че има възможност да следи живота на тези хора, за които става тук дума, трябваше да опонира. Това имах ли кажа по отношение на подпомаганията.

Друга една област, в която общината трябваше да се явва несравнено повече, отколкото в нормално време, е защитата на работническия труд. На някои може да се види чудно, че именно през време на войната се иска това. Но ако вие признахте правото на тези, които работят през време на войната, ще се съгласите, че нашата община, която по законите за труда има задължението да се грижи за прилагането на тези закони, трябва да бъде по-справедлива. Войната, като пресуши източниците на семействата в София, накара жените и децата, които не са мислили да стават работници, да станат такива в интендантските шивачници, във фабриките, накара ги, казвам, да излезнат от къщи, за да изкарат своята прехрана. И ние имаме едно извънредно увеличение на женския и детския труд в работилниците в София през време на войната. Няма една статистика — а нашето Бюро за социални грижи трябваше да направи такава, — за да се види потресаващият резултат от това разширение на използуване на женския и детския труд в предприятията в София. Тези жени и деца при липсата на мъжете-работници, които мъже можеха да се противопоставят на експлоатацията, са съвършено безпомощни. Просто безчовечна е експлоатацията, която се върши над женския и детския труд. Днес господарите, които имат тия предприя-

тия (не само частните господари, но и управителите на интендантските и други държавни работилници) считат, че времето на войната е изключително време, че са суспендирани законите за женския и детския труд, за неделната почивка, за инспектората на труда и че те ще могат да се възстановят само след като се свърши войната. Но, господа, тези хора се израждат, умират, там всеки ден стават нещастия, много тежки. Законът за женския и детския труд — поне една минимална защита се даде — трябва да бъде приложен, трябва да има неделна почивка. Ние имаме Закон за инспектората. Де е станала някаква инспекция, кое лице, натоварено да върши тази работа преди войната, да ревизира индустриалните предприятия, е излязло да прави инспекция? Евтим Николов едва се освободи от армията, дойде тук и биде натоварен от кмета с тази задача. Но ще се съгласите, че един съветник, който ще бъде зает и със своите частни работи, и с общинските, не може да бъде в състояние да се грижи за прилагането на Закона за женския и детския труд и за неделната почивка. И при най-добра воля човек не е в състояние да изпълни това. Аз признавам, че абсолютно не е възможно да се прегледат тези предприятия, които нарушават Закона за женския и детския труд, за неделната почивка, от такъв делегат на Постоянното присъствие. Затова беше необходимо да се вземат мерки при Бюрото за социални грижи да има един специален инспектор, който да инспектира заведенията и който да работи под контрола на Общинския съвет, който го натоварва с тази задача. Ние не видяхме да се проявят в тази посока достатъчно грижи от това бюро; напротив, смяташе се, че това е една второстепенна, третостепенна, даже десетостепенна работа; достатъчно е да бъде назначен един съветник, който да отдели няколко свободни часа, за да върши тази работа. Бюрото за социални грижи, доклада на което имаме отпечатан*, преди всичко според мене трябваше да се нагърби с тази задача, т. е. трябваше да има за задача да бди за защитата на женския и детския труд в работилниците и фабриките в Со-

* Вж *Изложение* за състоянието на бюрото «Социални грижи». (Докладчик: Ал. Маляков). — «Софийски общински вестник», № 32, 27 януари 1917 г., с. 7—10. (Рсд.)

фия. Ако не му стига нещо и ако Постоянното присъствие срещне известни спънки, последното да внесе въпроса в съвета, да иска съдействие, мерки, както се прави за други неща, в които има заинтересовани някои. В тази област Постоянното присъствие не е направило нищо; напротив, аз съм констатирал от лично отиване в бюрото, че то е натоварено с редица функции — не казвам излишни, не казвам, че не трябва да се вършат, — които нямат връзка със социалните задачи на общината. Там е ангажиран цял персонал за издаване на удостоверения, една задача не толкова нужна.

Аз моля Постоянното присъствие и в негово лице — общината, да изпълни своята задача и в областта на грижите за облекчение живота на хората, които се намират в тяхно нещастие в крайните квартали, тези, които нямат поправени улици, които нямат достътъчно осветление и вода и които са зле поставени. Не само че хляб не си намира работникът, не само че месо не намира, не само че жена му трябва да тича от един магазин на друг, но и когато закъснее вечер, трябва да потъне до колене в мля или да падне да си строши краката поради тъмнината, която царува. Вие си спомняте, че се прие от Общинския съвет и се избра една комисия да прегледа тези крайни квартали, състоянието на улиците, водоснабдяването, осветлението на града и всевъзможни други работи, всичко това, което средствата, с които разполага, би позволило да се направи. Трябва да кажа, че тая комисия я избрах след многократните настоявания от моя страна един-единствен път. . .

Председателят: А работите се извършиха.

Г. Димитров: Моля, ще кажа — . . . и ние с г-н д-р Калинков и г-н Сарафов трябваше да обикаляме известни места от крайните квартали и да се споразумеем върху първоначалната работа кога трябва да се почне. Оттогава нататък г-н Сарафов ме уверяваше, че се работи, че се правят по неговия термин «стратегически» пътеки. Пътнаха се тези стратегически пътеки, които след няколко дена изчезнаха, види се, защото стратегията няма абсолютно никакво влияние. С това се свърши. Бяхме пожелали, аз и г-н Калинков, да ни свика председателят в скоро време на заседание, да ни се каже какво да се

извърши и да видим с какви средства Постоянното присъствие ще работи, за да облекчи участието на тези хора, които са в крайните квартали. Това второ заседание не видяхме въпреки моите настоявания. Във всеки случай систематически се отлагаше да се свика комисията, когато трябваше да провери осветлението, водоснабдяването в тези краища, и в тая област да направи нещо. Респективно началниците не се явиха, нито ни потърсиха, нито бяха на наше разположение за тая цел, нито комисията можа да се събере, за да се каже какво трябва да се направи в тая насока. А тъмнината си продължава, защото общината няма газ и няма средства за достатъчно осветление, защото няма възможност да се прокарат тръби, за да се направят чешми, и пр. и пр.; във всеки случай нищо не се достави и тези крайни квартали се намират в непоносимо положение и аз подчертавам, че нашите управляващи партии се сещат за тези краища, за поправянето на улиците и дори някои улици да бъдат добре постлани само когато настъпи периодът на изборите. Така е било години подред.

Ст. Ковачев: Едно изключение трябва да се направи — ако сте човек, който разсъждава правилно. Когато имало време да се направи това? Не трябва да демагогствувате, за да обиждате съвета. И аз следя дали е направило Постоянното присъствие това или онова и влизам в неговото положение, че няма фактическа възможност и, г-н Димитров, аз трябва да изкажа благопожелание да не си кривите душата.

Г. Димитров: Времето си ще губим и аз поддържам, че говоря това, което е истина, а истината е тая, че една комисия, избрана от Общинския съвет, за която и вие гласувахте, не се свика. Аз разбирам, че ако бяхме свикани няколко пъти да чуем подробни изложения за това, което е извършено, и ако се окаже, че абсолютно никаква физическа възможност няма да се продължи работата в тая посока, тогава щях да дойда да кажа, че не е подготвено навреме това, което трябва да се направи, и ще намеря извинение и оправдание, но случаят не е такъв. Нас ни утешават по телефона, че пътеките се правят, когато всъщност абсолютно нищо не се работеше. Трябва да кажа, че беше един изборен период, когато

крайна «Коньовица» биде ошастливена с една реформа, която не е виждала: един голям булевард да бъде построен хубаво; остава да се полее с асфалт и да бъде таман една такава улица там, каквато имаме към «Борисовата градина». Ама то беше в изборния период! И софийските градни щяха да бъдат щастливи да имат една конкуренция в лицето на «Шипченската градина». Вие ще се съгласите, че това е игра и заблуждение на партизани, че това не е рационална политика за благоустройството на града, че това не е за задоволяване на тези нужди. А именно в момента, когато вие нямате никаква възможност, когато вие твърдите, че нямате никаква възможност да направите нещо за крайните квартали, ние сме свидетели да се направи една улица на друго място, вече не като стратегическа пътека, а като една улица, която трябва да бъде асфалтирана. Това е улица «Вълкович». За подобно предприятие трябва да има решение на Общинския съвет; досега това не е направено. То* за голямата любов към своя шеф бърза да му направи един подарък, като му поправя улицата.

Председателят: Оставете тези несериозни работи.

Г. Димитров: Това е сериозно, защото вие не се съобразихте с тази работа и със закона. Аз констатирам, че нашето техническо отделение в тая посока може да приготви една подобна улица, а стратегически пътеки не се направиха достатъчно.

Председателят: Направиха се.

Г. Димитров: И даже и другите работи, които Общинският съвет реши да се направят, не се направиха; с една реч, те трябва да чакат едни нови избори; и да се очаква вашите заместници да направят това, което вие сега през периода на своето управление не считате за необходимо да се направи. През този същия период ние виждаме едно подобно пренебрежение и към училищното дело, и към училищата. Няма да влизам в критика на Училищното настоятелство, което в тая област си получи заслуженото от представителя на нашата партия там. Но какво трябва да направи общината в тая посока? Спомнете си, че въпросът беше повдигнат, направиха се известни

* Постоянното присъствие на Софийския общински съвет. (Ред.)

конкретни предложения за едно, друго, трето в областта на училищното дело през време на войната, каза се да се вземе акт от това; Постоянното присъствие да подпомогне в тая посока, но и след туй нищо не се направи, защото в повечето краища децата са въвн от училищата, а за многото деца — ученици на бедните войнишки и други семейства — няма необходимата храна, която общината трябваше да набави. Но трапезарията, която съществува в «Подуяне», е организирана по начин, който слабо гарантира нейния успех. Но това, което е най-характерното, е следното: в една детска трапезария трябва да намерят място бедни ученици. За да отидат такива ученици, трябва да се прашат те от Училищното настоятелство, което познава тези деца. До завчера приятелят на нашия председател на съвета, председателят на Училищното настоятелство не знаеше, че общината издържа деца в трапезарията в «Подуяне».

Д-р А. Нешов: Не се е грижил.

Г. Димитров: Не се е грижил, не се е интересувал и дори когато запитали в заседанието на Училищното настоятелство общината — има ли деца в трапезарията и ще има ли в бъдеще, две-три ли са, колко са; питали са тук, в нашата контрола — отговорили, че такова нещо не е истина.

Контрольор Василев: Не е истина.

Г. Димитров: Аз искам да изтъкна само едно, че когато общината би имала известни средства да направи разходи за подпомагане бедните ученици-деца с храна, това трябва да се организира по начин, който да постигне целта, и тогава разбирам Постоянното присъствие и неговият орган в тая област да влиза в споразумение с Училищното настоятелство, да го убеди да се открият такива трапезарии, да посочи хора, които заслужават да бъдат записани.

Председателят: Общината ги знае по-добре.

Г. Димитров: Именно, аз казах и тук пак ще кажа: неестествените и ненормални отношения между двете управителни тела — на общината и училищата, са вредни за самото училищно дело. Във всеки случай общината не е извършила това, което трябва относително училищата. Но какво схващане, г-да съветници, има Постоян-

ното присъствие за задачата, която то като ръководител на Софийската община през време на войната има? Кметът счита, че грижата за прехраната на града, неговото участие в Местния комитет, грижите за доставяне на отопление, отоплителни материали за столицата и пр. е една грижа по-странична и то е отклонение от прямото управление на общината.

Председателят: По закона съм задължен — туй кажете — вие сте го гласували в камарата.

Г. Димитров: Вашето изложение не е напечатано още. Аз Ви моля да го отпечатате, защото мене ме интересуват техните капитали. Вие считате, че Постоянното присъствие е било принудено да се отклони от прямото общинско управление и да поеме една по-странична работа през време на войната. Констатирам това със съжаление, че Вие ще попречите на прямото общинско управление, от което следва, че у вас този стар възглед, поддържан от всички постоянни присъствия на Софийската община — че тяхната задача и задачата на кмета е да изпълняват една чисто административна функция на общината, да представляват общината като една глава, да изпълняват административната задача, която законът им възлага, да подписват всевъзможни платежни заповеди и други всевъзможни бумажки и по-нататък да се явяват на тържества, на паради, на панихиди, да пишат поздравителни телеграми до този и до онзи, безконечно дълги. Това не е задачата през време на война, особено на едно Постоянно присъствие и на един кмет, и аз във връзка с дейността, която Вие имате досега, особено през време на войната, схващам вашите изявления и ги разбирам много добре. За вас е най-спокойно и най-леко да въртите административната машина на общината по устройството на закона и традицията ред. Но да преминете в една област, дето пови нужди са накарали общината да влезе, да прибегнете към разрешението на въпроси, които сега не търпят никакво отлагане и дето се иска напрежение на мълка, губене на време, неприятности с хората и пр. и пр. работи — вижте, там не се явявате или там нерешително навлизате.

Председателят: Тъкмо там сме. Вие бягате от работата, а ние стоим пред всички искания на града, вие бя-

гате от комисииите; аз ви турих в комитета на предвидливостта, а на третия ден Вие избягахте.

Г. Димитров: Аз бягам от една комисия и го считам за много достойно, дето за вашите някакви 10 лв. дневни не отивам в такива комисии. Не за укор на себе си и партията, която представлявам, а за нейното достойнство е, че мога да избягам от една подобна комисия, дето не върши работа, полезна за общината и за софийските граждани, дето се прокарва една политика прямо противна с интересите на софийските граждани. И ако бих искал да злоупотребявам с времето ви, аз ще ви разгърна тефтерите на Местния комитет да ви докажа, че не сте прави сега, когато ме прекъсвате. Всяка комисия, в която бих бил възложен с мандат, противоречащ на моите избиратели и гражданите, които представлявам, с които бих бил в разрез на програмата — в тая комисия няма да ме намерите.

.....*

Това е то: Общината трябваше, имайки на свое разположение скотобойната и Халите, да вземе в ръцете си доставката на добитък от провинцията и това, което месарите сами не искат да направят, да го направи общината.

Ст. Ковачев: На общината ще струва по-скъпо.

Г. Димитров: Да се купува днес добитък, не може, защото трябва да има разрешение от Централния и Местния комитет. А щом като е така, тогава общината би могла да има универсалното право да доставя за София добитък от всички краища на България и тая стачка на дребните търговци да бъде парализирана. Тя има на свое разположение скотобойната с персонала, с всичко в ръцете си и тогава приготвеното по този начин месо има къде и да го продава. Казва се, че това щяло да бъде по-скъпо. Аз допускам, че може да е по-скъпо, но поне общината ще бъде осигурена с оная наличност месо, която общото количество на добитъка, намиращ се в крайните краища на България позволява за София — а това именно днес няма. Г-н кметът каза: «Аз разреших въпроса.» Как? В една конференция с месарите се споразумели да

* В стенографския протокол е пропуснат текст, поради което е нарушена връзката в изказването на Г. Димитров. (Ред.)

бъде цената на месото 2 лв., някои искат 2,50—3 лв., мнозина считат, че ще има. И сега на 2 дюкяна има месо и хората се изпотрепват да получат месо, каквото и да е, а може и кокали да бъде. А нещастия стават такива, каквито ставаха със захарта. Общината абдикира от тая задача и аз не виждам даже да е обсъдила въпроса. В частни разговори, когато се говори с председателя на Постоянното присъствие — една усмивка на лицето, усмивката на доволен човек, който счита, че това не е негова задача. А неговата задача е да подписва платежни книговежи, писма и цяла редица други театралности да върши като председател на Софийската община.

Председателствующ д-р И. Спирков: Обиждате ни.

Г. Димитров: Всичкото мое уважение, но аз поддържам факта, че така разбира своите задачи той. Цели дни и цели часове множество сили се изразходват в тая насока, не говоря за пари. — Вместо да съчиниш 10 поздравителни телеграми, намисли как да доставиш днес месо на София. Това не виждаме. Но, господо! Ние очакваме от Постоянното присъствие да стори тази елементарна длъжност — да види какво вършат в другите държави — тези съюзници, с които те се гордеят. Аз не говоря за социалистическите общини, които са направили много, въпреки законните капиталистически общества, поради които не може да се направи всичко. Аз бих могъл да ви посоча множество факти за чисто буржоазни общини, които са проявили през време на войната извънредно големи грижи за облагодетелствуване положението на населението. Вие не бихте позволили някои нови мерки. В една нова книга на Хюго Линдеман* се излагат множество факти за общините през време на войната — какво са направили. Констатира се, че много общини нищо не са направили, особено там, дето юнкерите са господари, нищо не е сторено, но във всеки случай една безконечна верига германски общини е посочена, в които от началото на войната още снабдяването на градовете с месо, мляко, сирене и други артикули е взето

* Г. Димитров е набавил по едно и също време книгите на Р. Hirsch «Kommunale Kriegsfürsorge» и на Н. Lindemann «Über Begriff und Bedeutung der Kommunalwissenschaft» (съответно № 17 и 18 от поредицата «Sozialdemokratische Gemeindepolitik. Kommunalpolitische Abhandlungen»). В случая се отнасят на първата книга. (Ред.)

като общинска режия и не само общините ги доставят на населението по известен ред, в ограничено количество, разбира се, но и като у нас може да си вземе кой колкото иска. Поради особените условия, в които са поставени общините, там са прибегнали към едно особено разпределение на продуктите между населението. Може да ви послужи за типичен пример общината в Стразбург, която се управлява от буржоазно общество, не е социалистическо. По отношение снабдяването на Стразбург с картофи Общинският съвет решил да се доставят на всички семейства в районите на градовете картофи от еднакво качество, но с различна цена. Разделят града чрез една анкета на бедни, средни — малко по-добре поставени, и богати.

Ст. Ковачев: Ще излезе като кюмюра у нас.

Г. Димитров: Една такава анкета установява категории: бедни, средни и богати в гр. Стразбург. Настъпва тогава раздаването на специалните карти за картофи с разни цветове: зелени, жълти и червени. Един «центнер» (= 50 кг) картофи се плаща от бедните по 6 лв., от средните — по 8 лв. и от богатите — по 12 лв. — картофи от едно и също качество. И това не е само в Стразбург прокарано с голям успех, макар че много хора ръмжат защо е това неравенство — да се плаща от едни повече, а от други по-малко. Тъй че характерно е туй обстоятелство, г-да съветници, че германската буржоазия в тия общини е била готова да се обложат, да плащат по-скъпо за картофи и други артикули, но да има на достъпна цена тези артикули. А какво е тук, господа? Къде е това? Ние не го виждаме. Във всеки случай аз ви посочих този факт, г-да съветници, че мнозинство германски общини, поставени при много по-трудни условия, отколкото ние тук, в България, относително числеността на тези хранителни продукти успяха да имат в своя режия продуктите, сами да ги продават на различна цена — едно и също качество артикули — за разните слоеве на населението. Това са буржоазните общини. Не е направено всичко необходимо и там; и там населението е недоволено; и там искат спиране на войната поради тези особени бедствия, които настъпват. Но във всеки случай сравнете общината в Стразбург и цяла редица други общини със Софийската община, която би имала добитък по-лесно, отколкото къ-

дете и да било другаде в Германия. Малкият си пръст не мръднахте в тая област; една малка стъпка не направихте; не се опитахте, даже не считате, че това е една ваша задача. Постоянното присъствие не счита, че то има прямата задача през време на войната да направи това.

Голяма част от своите социални функции нашата община по стар, утъпкан път прехвърля върху частната благотворителност. За кмета и за неговите другари от Постоянното присъствие се вижда достатъчно, ако тези частни благотворителни дружества направят нещо за* бедствующите, и зарад това той там насочва вниманието си. От 220 на 320 хиляди лева се увеличава техният кредит — на тези частни благотворителни дружества — съвършено малко увеличение! Те търсят с далекогледни да измерят тези увеличения, понеже не отговарят на задачите, които има самата община. Общината може да изпълни това със средствата, с които разполага, и с хората, които има и би трябвало да има за такава цел. Социалните задачи трябва да** стоят несравнено по-добре, отколкото кое да е друго частно благотворително дружество. И каква е тази частна благотворителност много добре показват сведенията, които ни дава началникът на «социалните грижи» за яслите, дете от всички деца само 5 се издържат от туй благотворително дружество начело с Глеборна и с много високопоставени дами и кавалери,⁵¹ всички други се поддържат от Софийската община***. Но ето ви един характерен случай. На тази частна благотворителност, в която парадирването взема голямо участие, в която се проявява все честолюбие, без да плаща нищо, може ли да се разчита на изпълнението на подобни важни задачи, които войната налага за отглеждане на сирачетата, на малките изоставени деца, подхвърлени през тая война? — Очевидно не може и вместо общината да поеме сама задачата, тя я възлага на частната благотворителност и частната инициатива.

Ст. Ковачев: Защото средства трябват.

Г. Димитров: Аз говорих за общинските предприя-

* В стенографския протокол — «против». (Ред.)

** Думата е пропусната в протокола. (Ред.)

*** Вж «Софийски общински вестник», № 32, 27 януари 1917 г., с. 8—9. (Ред.)

тия, за трамваите и осветлението; на приходите и излишъците, които биха дали те, трябва да гледаме и подчертавам още еднъж нашата идея, че тия предприятия трябва да се управляват и уреждат по начин такъв, че излишъците да се сведат до минимум, техните тарифи да бъдат тъй достъпни, както диктуват нуждите на работническото и друго население в София. Разширението на трамвайната и електрическата мрежи, подобрене на трамвайното движение, поевтиняването му — това е социалната задача на общината. Общината не е само капиталист, който ще печели от тези предприятия — това не е Белгийското дружество, което гледа да даде повече дивиденди на своите акционери; общината има социална задача и грижи, за които тя трябва да направи жертви. Не печалбата е бъдещият стимул в експлоатирането на тия общински предприятия, ами задоволяването на известни социални нужди, изпълнението на известни социални задачи. Постоянното присъствие трябва да усвои това. Аз нямам обичай да си правя илюзия по отношение на много области от общинското управление. Съжалявам, че и тук не мога да се храня с илюзията, че тия предприятия ще вървят на разцъфтяване. Аз считам, че за тяхното финансиране ще трябва много, и това е доказателство за ползата на едно подобно възражение, че общината ще опропасти предприятието. . .*

Единствената гаранция за доброто управление и експлоатиране на тези предприятия в свързка с нуждите на населението аз съзирам в контрола, в големия натиск и влияние на работническите съзнателни маси в София, увеличение числото на техните представители в съвета и евентуалното му вземане в техни ръце. Ето ви гаранцията — чрез техните ръце да усъвършенствувате своите предприятия.

Ст. Ковачев: И обирането им, и опропастването им.

Г. Димитров: Докогато, г-да съветници, общината се управлява от наши буржоазни партии, за жалост така ще си бъде — ще има известни подобрения може би, — но докогато се управлява от наши буржоазни партии, в които намерението е да се ползуват всички за свои соб-

* Съкратен неясен израз в протокола. (Ред.)

ствени цели, сигурно е, че често пъти между Постоянното присъствие (което прокарва своята политика по тия предприятия) и техническите лица, които трябва да се грижат за управлението на тези предприятия, лицата, които трябва да ръководят тия предприятия, ще има недоразумения и конфликти, разрешени винаги във вреда на самите предприятия и на подобрението и нагодяването им според пуждите на населението; интересите на самите предприятия остават на заден план. Работническата социалдемократия би дала известна гаранция в туй отношение, защото тя изхожда от областта на работническите маси и не се ръководи от желанието да използва общината за свои котирийни цели, и следователно тя има всичката възможност — и физическа, и морална — да организира една общинска режия в свързка с интересите на населението.

Ст. Ковачев: Аз ще ви изкарам сливения вестник*.

Д-р Г. Калинков: Ама аз като изкарам вашите прокламации.

Ст. Ковачев: Ние не сме златни.

Г. Димитров: Господа, аз бих свършил много по-скоро, но г-н Ковачев принася известна полза със своите инострофи, че ни припомня, какво социалдемократите имат известни актове в това отношение, които трябва да се кажат. Те имаха в ръцете си Самоковската община⁵⁵. Въпреки бюджета на този град, въпреки колосалната трудност да се прокара една модерна комунална политика при тези закъснели условия, тя успя да направи много смели жестове по пътя на модерната комунална политика в полза на населението и ако тя не даде достатъчно практически резултати, вие търсете вината в централната власт, в окръжния управител, правителството и други представители, които направиха всичко, за да попречат на всяка инициатива, полезна за населението в този град.

Аз не си правя, г-да съветници, като представител на плюзия, че чрез дезинтересиране на общината, което би било възможно в рамките на днешното общество, при съподството на буржоазните класи, може да се постигне

* Отнася се за «Сливиянски общински вестник», издание на Сливиянското общинско управление. (Ред.)

това, което налагат интересите на работническите маси в пълния смисъл. Господа, общината във всеки случай при съществуващия обществен ред се намира в положението на една организирана държавна власт и каквато и общинска автономия да би могла да се постигне чрез навлизането на представителство на работническото мнозинство в града и в индустриалните центрове, все пак държавната власт е, която ще доминира. Тая общинска автономия не може да обърне общината в една самоуправляваща се не само административна, но стопанска и културна единица, защото с общината ще стане туй, което стана в държавата: разните класи ще бъдат в борба помежду си и самите общини ще бъдат във всеки случай г-да съветници, в ръцете на ония господствующи класи и фактори, които имат държавната власт в ръцете си. А държавната власт на свое разположение, господа, ще има очевидно господствующата имотна класа. И ние имаме пример: Сливенската община⁵⁶ се управлява от социалисти — ще бъдат управлявани и много други от социалдемократи, обаче по един закон, който държавната власт налага чрез своя парламент, който господствующите класи могат да наложат.

Сега дохожда големият въпрос — и там е именно надеждата на Социалдемократическата партия — за бъдещето на Софийската община и на всички други общини: то е премахването на това основно социално неравенство и подчинението, което съществува сред обществото, у самия народ; премахването на тая зависимост, в която са поставени неимотните от имотните, премахването на господствующата буржоазна класа, която има в ръцете си политическата власт; устрояването на обществото на други начала, на социалистически начала, когато може да има пълно социално и политическо равенство между тях и когато в едно взаимно сътрудничество в общината ще се работи за постигането на общата една и съща цел. Следователно на общината ние гледаме като на един институт, който си остава класов институт, който остава една опора на днешната буржоазна държава; от общината искаме и чрез нея се стремим да увеличим силите на работническата класа във, за да се осигури и ония момент, когато общината няма да бъде вече един инсти-

тук за експлоатиране на другите и ще се превърне в един институт, който ще задоволи нуждите на бедните равноправни членове на общината. За тая социалистическа* община работническата класа и в други страни, и у нас работи и се бори. Няма никакво съмнение, че въпреки първопролитията, които представлява днешната война, още се намираме по-близо до нея, отколкото бяхме преди обявяването на европейската война. Тая рутинна, която съществува тук, в нашата община, тази котерийност в управлението, този бюрократизъм във всичките действия на общината, това неприспособление и бягане от социалните задачи и функции, които се налагат на общината — това ще трябва да бъде отстранено и то ще бъде отстранено с растящите сили на работническите маси в София, както и в другите центрове; то ще бъде отстранено чрез революционното движение на тия маси след войната, едно революционно движение, което ще преобрази Софийската община и цялото общество в едно социалистическо** общество.

Изхождайки от всички тия социални и практически наблюдения, от всички тия фактически данни, които праведно за управлението на общината, аз гласувам против този бюджет, заявявайки, че в приходната и разходната части, в своята редовна и извънредна части, в политиката, която той прокарва, той се намира в пълно, рязко противоречие със жизнените интереси на работническите и народни маси на столицата.

Една друга политика е необходима; тая друга политика очевидно вече не желаете да възприемете, но тя трябва да се наложи с растящата организирана сила на жизненото мнозинство на Софийската община.

*Публикува се за първи път
по текста на стенографския
протокол от заседанието*

* В стенографския протокол — «социална». (Ред.)

** В стенографския протокол — «социално». (Ред.)

ДО СОФИЙСКИЯ
ОБЩИНСКИ СЪВЕТ

София, 31 януари 1917 г.*

Моля да се намери заявлението на *Бойка Стефанова*
(ул. «Цар Борис» — I градска част) за удостоверение за
добавъчното възнаграждение на сина ѝ

— *Киро Ст. Ковачев.*

— Да се издаде въпросното удостоверение.

Общински съветник: *Г. Димитров*

*Публикува се за първи път
по текста на оригинала*

* Дата на оригинала. (Ред.)

ПО БЮДЖЕТОПРОЕКТА НА СОФИЙСКАТА ОБЩИНА ЗА 1917 ГОДИНА

Изказвания в Софийския общински съвет

1 февруари 1917 г.

*а) По заплатите на ниско платените служители
от административното отделение*

В разлика от предложението на г-н Ковачева*, което е незаконно, аз ще направя едно предложение, което е законно, което трябва да се приеме, ако съветът го намери за основателно. В бюджетарната комисия изтъкнах моливите, поради които Общинският съвет трябва да увеличи заплатите, които са по-долу от 1200 лв. годишно. Тим пие казахме, че тези заплати от 80 и 90 лв., на и от 60--70 лв. месечно са съвсем недостатъчни при днешната скъпостия. Вие посочихте, че абсолютно не е възможно да живеят тези общински служещи и работници с тези ниски заплати, дори като се прибави малкото добавъчно възнаграждение, което се даде поради скъпотията и войната. На това се възрази, че не може да се намерят средства в бюджета за увеличение на тези заплати, които са по-долу от 1200 лв. Това обаче, г-да съветници, не може да остане така. Дори с риск да останат известни пера в бюджета, както това го има и сега, нереализирани, общината не може да се откаже от своите задължения по-ощ да увеличи заплатите във възможната граница и да се подобри положението на онези хора, които има да вършат работата на общината; на онези дребни черноработчи, които от 3 години насам не са получили никакво увеличение освен малкото добавъчно възнаграждение през времето на войната.

Независимо от това има една категория — тя не е го-

* Ст. Ковачев прави предложение за увеличаване заплатата на кмета от 6000 на 16 000, на помощник-кметовете от 7200 на 10 800, а на общинските съветници да се дават за участие в комисия по 20 лв. на ден. (Ред.)

ляма, това са писарите и другите дребни чиновници — които получават между 1080 и 1200 лв. и между 1200 и 1800 лв. годишно; значи тези хора получават по-долу от 150 лв. на месец. Тези хора, които изнасят тежестта на общинската работа, не може да се оставят да получават заплати по-долу от 150 лв. на месец при днешната скъпотия на живота. Ето защо аз правя следното предложение: «Всичките заплати на общинските служещи, които са по-ниски от 1200 лв. годишно, да се увеличат на 1200 лв., а заплатите от 1200 лв. до 1800 лв. годишно да се увеличат на 1800 лв.»* Тогава ще имаме за едни служещи минимална заплата 100 лв. на месец, а за други — 150 лв.

Председателят: В бюджетарната комисия Постоянното присъствие направи специална декларация, че съзнава нуждата от увеличение заплатата на дребните служещи, обаче предвид на малкото постъпление — от 20 до 35% по-малко — сега не можем да направим увеличение на заплатите, а даваме възнаграждение според Закона за добавъчното възнаграждение на чиновниците⁵⁷. Следователно днес нашите чиновници фактически получават 100 лв., т. е. онова, което поддържа г-н Г. Димитров.

Г. Димитров: Моля да се гласува това мое предложение.

Председателят: Които приемат предложението на г-н Г. Димитров, моля да си вдигнат ръката. (М а л ц и н с т в о.) Не се приема.

б) По заплащането на акушерската помощ

Миналата година аз подробно изтъкнах съображенията, поради които кредитът за акушерките трябва да се употреби за отделни случаи на акуширане, а не като заплата на щатни акушерки. Решението на Общинския съвет беше в този смисъл, обаче министерството** не утвърди решението. Основанията в полза на свободния избор на акушерска помощ съществуват още повече днес.

* Това и следващите предложения на Г. Димитров в настоящото заседание са публикувани в «Работнически вестник», № 232, 2 февруари 1917 г. (Ред.)

** Министерството на вътрешните работи и народното здраве. (Ред.)

Втууй аз предлагам предвиденият кредит да се употреби за плащане по 30 лв. за всяко акуширане на всяка акушерка, като всички правоимеющи такива се считат градски.

а) По качеството на общинското административно обслужване и по субсидирането на частната благотворителност

Преди да се mine към другите пунктове, искам набързо да повдигна един въпрос. Вчера, както и завчера се говори за качеството на персонала при нашата община. Никой не е възхитен от това качество, обаче една от причините, поради които работата в различните отделения на нашата община не върви както трябва, трябва да се търси сигурно в обстоятелството, че този персонал на общината се счита свършено несигурен както в миналото, така и сега. Нещо повече. Аз лично съм констатирал в различните отделения при различни справки, че много от служещите не само от нежелания, но и по неопитност на своята служба не изпълняват това, което трябва да се върши. Има един Правилник за службата в нашата община от 1887 г. негоден, отживял времето си, затворен в архива и никой не се сеща за него. Сега няма подобен правилник и никой не знае точно по Правилника какви са неговите права и какви са неговите задължения.

На второ място, г-да съветници, при общите дебати аз се изказах принципиално по въпроса за благотворителността. Очевидно, че целият съвет извън нашата група стои на противоположно становище: поддържа тази благотворителност или, както г-н Сакаров за себе си и цялата негова група каза, че за сегашно време, докато имаме тези институти, не можем да ги махнем. Аз съм сигурен, че ако общината бе постъпила както досега, тези свои функции да предостави на благотворителните дружества и да увеличава тези помощи, които тя дава, миналата година, при разглеждането на бюджета за 1918 г., може ще се каже какво г-н Сакаров и всички казват: «Не можем да затворим тези институти, ще бъде зле да ги затворим, защото с наши средства ги издържаме.»

Аз поддържам становището, че общината е имала възможност в миналото, дължна е и сега, и колкото по-скоро стори това, толкоз по-добре — да открие тези благотворителни институти като свои и да откаже да плаща субсидиите, които дава на частните благотворителни дружества, и то не само затова, защото има частни благотворителни дружества, които злоупотребяват със субсидиите, които не оправдават доверието, което им дава общината, но и затуй, че това е един въпрос на целесъобразност. Сигурно е, господа, че една малка група от благотворителите, които биха се ръководили и от най-чисто-сърдечни намерения, не биха успели да вземат в оглед всички онези съображения, които е необходимо да се имат предвид при основаването на едни подобни учреждения като сиропиталища, приюти и други такива институти. Това е общината, която би могла да вземе тези съображения предвид и която би могла да намери повече средства за изпълнението на една подобна задача. От гледище на целесъобразността общината трябва да има в свои ръце тези институти и тогава, ако има частни такива, те да се явят в услуга на общината, а не обратното; те трябва да се явят, ако са благотворителни институти, в полза на общината, т. е. центърът на тези социални задачи да се прехвърли не върху частната инициатива, а върху инициативата на общината. Но щом това наше гледище, което е гледище на социалдемократията, не се възприема от съвета, аз бих настоял, когато виждам, че в цялата таблица има толкова хиляди лева за тая цел, да се усили контролът върху тези благотворителни дружества, и то преди всичко на сиропиталищата, на които общината плаща за толкоз стотини деца по 35 лв. месечно. Аз настоявам да се учреди един ефикасен контрол, за да не става това, което е ставало досега, а именно — да не бъдат те такива учреждения, които, съществувайки на частни начала, основани с частна инициатива, да имат между многото деца, които там се отглеждат, само 5, които се издържат със средствата на това дружество. Та искам да кажа, че щом общината възприема принципа да дава субсидии на частните благотворителни дружества и занаяпред и оставя инициативата в техни ръце, то да се организира един ефикасен контрол.

*г) Предложение за добавъчно възнаграждение
на служещите и работниците по трамваите
и осветлението*

При разглеждането на допълнителния бюджет за трамваните и осветлението за месец декември и ноември помнете, че Общинският съвет реши и на служещите и работниците по тия две предприятия, като станат общински, да се увеличи добавъчното възнаграждение, както и на другите наши общински служещи. Тая сума не може да се изпълни само защото по чисто формални причини решението за отнемането на трамваите и осветлението биде получено късно — на 1 януари. Като считам, че това утвърждение има чисто формален характер и стана не по вината на Общинския съвет, и още, че с това бързо утвърждаване не пада ангажиментът на Общинския съвет спрямо служещите и работниците, със своето еностранно решение, което прие, намирам, че е основателно, както се изтъква и пред бюджетарната комисия — че се предвиди съответен кредит за изплащане добавъчното възнаграждение на работниците и служещите за месеците ноември и декември, като постановлението на съвета се възложи сега, във връзка с бюджета. Ето защо предлагам като последен пункт да бъде кредитът, необходим за изплащане добавъчното възнаграждение на служещите и работниците на трамваите и осветлението за месеците ноември и декември, своевременно гласуван от Общинския съвет.

*д) По допълнителните разходи на общината
за първоначалните училища
и прогимназиите*

Не ще се спирам подробно върху нашето принципиално гледище за училищното дело; бих искал да отбележа само това, което за случая е много важно и има практическо значение. То е, че всичките разходи, които се правят за основното образование — за първоначалните училища и прогимназиите, — би трябвало да минат за сметка на държавата, която има всичката възможност да поеме големите разходи, особено в големите градски

центрове, дето основните училища и прогимназиите трябва да бъдат уредени по-добре. Ако този принцип бъде прокаран, ако това искане на Социалдемократическата партия се усвои, то в такъв случай задачата на Общинския съвет се заключава само в организиране на основните училища и прогимназиите, съобразно нуждите на града. Тогава няма да се държи сметка за тия ограничени средства, с които често пъти Общинският съвет разполага и поради което много нужди остават неудовлетворени. Тогава нямаше да се спираме върху добавъчното възнаграждение на учителите в прогимназиите, върху това, което се иска за Училищното настоятелство. Това не е усвоено и ние ще разчитаме на средствата на общината за покриване нуждите на училищата. Нашата група счита, г-да съветници, че между основните училища и прогимназиите разлика не трябва да се прави; че и едното, и другото представляват от себе си едно и също първоначално образование и че, от друга страна, в уредбата на това първоначално основно образование най-жизнено е заинтересована работническата класа, децата на неимотните и трудещи се маси в София и следователно, както нас интересуват, твърде много положението на основните училища, положението на училищния персонал в основните училища, така тоже, от друга страна, нас много ни интересува положението на прогимназиите и положението на учителите в самите прогимназии. Заинтересована е преди всичко от това основно образование работническата класа и за нея именно представлява голям практически интерес, тъй като нейните деца минават курса на основното образование и по-нататък не могат да отидат; а желателно е да отидат и във висшето училище — това е нашето желание, нашето стремление, но това не може да стане както у нас, така и в много други страни.

Д-р Н. Сакаров: Две трети от българското студентство изхожда от бедни родители.

Г. Димитров: То е съвсем друго. И днес, и в бъдеще тенденцията е децата на трудещите се маси да не могат да минат повече от прогимназията. Ние се борим за друго положение, но днес съществува това положение по силата на ред условия, социални и икономически. Щом това е така, очевидно Социалдемократическата партия

До г-н Г. Димитров - председател на общинския съвет.

Да се утвърди сградата на
кредитна за изпитанията рубли.
която е общински обект до
савремено възстановяване към
заплатите на сградата и работни
сметки по изграждането и осъществяването
до ноември и декември 1916 г.

Общински съветници:

Глава — Chapitre	Параграф — Paragraph	Наименование на подразделението	Разходовете по договорно управление мес. м. 1912 год. Данни за работна година температура от 1911	Разходовете по договорно управление мес. м. 1912 год. Данни за работна година температура от 1912	Разходовете за 1916 г. Изчисленията по 1916	Разходовете за 1917 г. Изчисленията по 1917	Разлика Диференс value pour 1915	Износ по отчета Total de la Catégorie	Designation des Dépenses
			a. lcs ct	a. lcs ct	a. lcs ct	a. lcs ct	a. lcs ct	a. lcs ct	
		Разходи.							Dépenses
		Глава I.							Chapitre I.
		Редовни разходи.							Dépenses ordinaires.
		A. Дялове отъ земята.							A. Dettes provenant des em- prunts.
	1	1) Излизане лихвите и погасяване на заемите (чл. 92 в. 8 и чл. 104) спрямо привилегията върху земята (обр. № 9)	2,579,004 35	1,333,127 09	3,142,916	3,142,916	5,662,962		1) Paiements des intérêts et amortissement des emprunts (art. 92 p. 8 et art. 104) depuis le budgetaire et annexe (modèle 38-9).
	2	2) За явно, пробав, размени на курс и др. разлики по излизането на лихвите и погасяването на заемите	—	—	—	—	66,000	3,142,916	2) Pour agio, frais de prêt, différence sur le cours et autres frais, concernant le paiement et amortissement des emprunts
		Всичко по откъда А							Total de la Catégorie A.
		Б. Лични състави.							B. Personnel.
	3	Навлияти на лични работници по ползване на гражданскитъ улича, влощана, градини, гробища, водопровода и пр. съгласно привилегията на данна	—	—	318,700	318,700	—	—	Indemnités journalières aux ouvriers pour l'entretien des rues, places, jardins, cimetières, égouttoirs d'eau etc. d'après le budgetaire ci-annexe.
	4	Залози на служителитъ (чл. 92 п. 1, 4, 8 и 10 отъ законъ за гражданскитъ община, чл. 50 отъ законъ за събиране на данни отъ работитъ, чл. 19 и 21 отъ законъ за горитъ)	1,618,974 30	1,107,879 05	2,176,700	2,176,700	—	—	Traitements du personnel (art. 92 p. 1, 4, 8 et 10 de la loi des communes urbaines, art. 50 de la loi des impôts directs art. 19 et 21 de la loi des loyers)
	5	Износ на социални общности, работи на социални общности, работи (догов. чл. 20)	21,000	24,000	20,000	20,000	—	—	Allocation attribuée aux conseils municipaux pour leur participation dans des services municipaux (requis de l'art. 36) indemnités.
		Възмездности.							1) Allocation attribuée aux personnes privées pour leur participation dans des affaires municipales, frais de séjour et de voyage de travail, ainsi que pour exécution de diverses constructions municipales (art. 92 p. 20).
	6	1) Възмездности на жилищна див. жилищни или специални общности работи, за наем и дивана по командировки на жилищитъ, авто и за консулти по разни общности построения (чл. 92 п. 20)	10,058 75	4,824	3,000	3,000	—	—	2) Allocation attribuée au Secrétaire du Conseil Municipal (art. 92 p. 20)
	7	2) Възмездности на жилищни общности работи, за наем и дивана по командировки на жилищитъ, авто и за консулти по разни общности построения (чл. 92 п. 20)	300	300	300	300	—	—	3) Allocation attribuée aux membres du Conseil Administratif de la loterie par classes de la ville de Sofia (art. 92 p. 21)
	8	3) Възмездности на жилищни общности работи, за наем и дивана по командировки на жилищитъ, авто и за консулти по разни общности построения (чл. 92 п. 20)	3,000	1,500	1,000	1,000	—	—	
		Всичко по откъда Б							Total du § 5.
		Плати и дивана пари на кредити, помощницитъ му, съветитъ му и жилищнитъ, които се командироват по употребителни решения на общ. съветъ (чл. 40 и 92 п. 21)	21,983 77	4,915 99	3,000	3,000	—	—	Frais de séjour et de voyage alloués au Maire, à ses Adjointés aux Conseils municipaux et aux fonctionnaires à déléguer par décision du Conseil Municipal (art. 40 et 92 p. 21)
		Всичко по откъда Б							Total de la Catégorie B.
		Продесени							A reporter

Бележки на Г. Димитров по проектбюджета на Софийската община за 1917 г.

нив всяка стъпка, която би се направила за подобрене на положението на персонала в училищата, влага голям интерес. Ние имаме голям интерес числото на учителите с висше образование, с дългогодишна практика, с голяма опитност в прогимназиите не да се намалява, а да се увеличава. Нашият жизнен интерес за тези учители, за които говорих преди малко, е да бъдат не 75, а 200 души, защото колкото по-добри специалисти има в прогимназиите, толкова по-добре ще стоим по отношение образованието в прогимназиите, което е продължение на основното образование. Сега имаме обратното положение — в основните училища имаме добър, подбран с ценз персонал, а в прогимназиите имаме преходящ персонал, който не може да продължи образованието, което се дава в основното училище. Това е една аномалия, която трябва да се премахне. И ако на възнаграждението, което трябва да се даде на прогимназиалните учители, се гледа като на необходима добавка поради изключителното време и поради скъпотията, ако, от друга страна, нашето стремление е да се направи сравнение на онова, което се прави за основните учители, и онова, което сме длъжни да направим и за прогимназиалните учители, то в такъв случай разлика между едините и другите не трябва да се прави. Едно особено възвишение, което можеше да прави силно впечатление в бюджетарната комисия, то беше, че гимназиалните учители, заплатите на които се повишават по една специална скала и които получават в прогимназиите сега повече от 3 хиляди лева — това са лица, които достигат до 4900—5000 лв. годишна заплата, включително и директорите — поради големите им заплати нямат нужда от добавъчно възнаграждение и те могат да бъдат изключени. От тази гледна точка може да се поддържа, че ако е за изключение, биха се изключили тези, които получават по-големи заплати. Но, от друга страна, имаме интерес в прогимназиите да има по-голям процент подготвени учители и ако те са достигнали по-големи заплати поради своето дълго учителствуване и ценз, това не може да ни пречи като община да дадем добавъчно възнаграждение и на тях. Освен това антагонизмът, който би се създал от една подобна работа, би бил пакостен за работата в прогимназията и Общинският съвет би трябвало по някакъв начин

да премахне едно подобно деление. Ако учителите в гимназиите не получават никакво добавъчно възнаграждение от общината, а тези в прогимназиите получават, ще се прояви един антагонизъм поради неравенството. Това тоже нас не може да не ни интересува, защото те са поставени при равно условие; следователно подобно едно деление е неоснователно. Ето защо ние поддържаме, че добавъчното* възнаграждение трябва да бъде за всички учители в прогимназиите, независимо от качеството на персонала, който трябва да се подобрява постоянно. Според бюджета това добавъчно възнаграждение може да бъде с начална сума от 30 лв., както Училищното настоятелство е предвидило. Тази разлика от 25 до 30 хиляди лева, която би имало, не трябва да се направи, толкоз повече че Училищното настоятелство е приело бюджета. Ние можем да намалим параграфа на запазения фонд с известна сума, за да се приеме бюджетът на Училищното настоятелство, и да дадем добавъчно възнаграждение.

Д-р Н. Сакаров: Туй поддържаме и ние и затуй искаме 25 лева.

Г. Димитров: Във всеки случай принципът е този, че възнаграждението трябва да бъде еднакво.

Д-р Н. Сакаров: Понятие нямаш.

Г. Димитров: Понятие имам, защото в бюджета има запазен фонд, който може да се намали.

Д-р Н. Сакаров: Знаете ли какъв процент трябва да бъде този запазен фонд? Той не може да бъде по-малко от този, който е там.

Г. Димитров: Тези работи са свършено известни и няма защо да се надуваме и да манифестираме с особена ученост. Аз поддържам прочее това възнаграждение да бъде, както го иска Училищното настоятелство, да засегне безусловно всички учители и ежегодно да се увеличава; да не се прави никаква разлика и да не се създава никакъв антагонизъм между учителството.

Публикува се за първи път по текста на стенографския протокол от заседанието

* В стенографския протокол думата е пропусната. (Ред.)

В СОФИЙСКИЯ ОБЩИНСКИ СЪВЕТ

5 февруари 1917 г.

1. ИЗКАЗВАНЕ ПРОТИВ ОТПУСКАНЕТО НА ОБЩИНСКИ МЕСТА ЗА РЕЛИГИОЗНИ ЦЕЛИ

По същия въпрос* съм на особено мнение.

Аз изтъкнах и преди това, при дебатите по бюджета, че общинските средства и имоти не бива да се употребяват за цели религиозни на които и да било религиозни общини.

Председателят: Училищни, г-н Димитров!

Г. Димитров: То е преди всичко за черкви, а сетне и училища. Очевидно е, че ако по този път би вървяла нашата община, в бъдеще ще се отстъпят много пари на невъзможни секти, които ще искат да си устроят домашни доходи, да изповядват своята вяра. По политически съображения да е — е смешно; от научно гледище — не поддържа критика; а от стопанско гледище е вредно за интересите на общината. Ето защо повтарям, че общината трябва да се отнася по-скептически и да отказва по принцип на всички подобни частни инициативи. Що се касае за училищата, то е друг въпрос и ако не го свършам с въпроса за черквите, няма нищо. Има и други въпроси, които се повдигат в свързка с това заявление; то е, че тия господа още нищо не са приготвили за своята цел, истински да се осигурят с общинско място и след това да искат средства за построяване на училища.

С една реч, аз поддържам от името на нашата група да се не дават общински места за религиозни цели.

* Отнася се за предложението на Регулационната комисия от 17 ноември 1916 г. — да се отстъпи общинско място в центъра на София на Арменското църковно настоятелство за построяване на църква и училище. (Ред.)

2. ПРОТИВ ОТПУСКАНЕТО НА ОБЩИНСКИ МЕСТА НА НОВИ БЛАГОТВОРИТЕЛНИ ДРУЖЕСТВА⁵⁸

И по този въпрос, както и по следующите аз оставам на особено мнение по мотиви, които неведнъж съм изказвал по тая част на благотворителността. Но тук има още един. Аз разбирам, когато общината няма свои сиропиталища и свои институти* — да дава известни средства за поддържането на общинските деца дотогава, докато има свои подобни институти; но да отстъпва места и да дава субсидии на свършено нови дружества, които тепърва сега се отварят и които в срок от 5—6 години и направят нещо, я не, е свършено неразумно. Нерационално е да се дават общински места на такива дружества, които не са в състояние да изпълняват задачи такива, каквито общината ще изпълни много по-добре. Такива места, отстъпени на разни дружества за постройки, не ще се използват рационално и общината не ще има ръка на тях.

Председателят: Занапред, като строят, ще представят плановете на общината и общината е пак господар.

Г. Димитров: Искам да кажа, че ще направят абсолютно както те разбират, според своите средства, защото не може да им се наложи общината. Общината в това отношение ще бъде отстъпчива спрямо тях, като счита, че те имат частна инициатива, а това нарушава общото единство, което трябва да има в полза на общината. Ето защо съм против даване места на нови благотворителни дружества, които няма да направят хубави институти. Нека тая грижа бъде в ръцете на общината, отколкото тези места, които има на разположение, да ги дава на дружества. Има ли благотворително дружество, което нерационално използва общинските места, които са му дадени навреме? За такова благотворително дружество при една ревизия всички ще констатираме и ще кажем, че не сме в състояние да влагаме още капитали и да заставаме тези хора да мобилизират своите институти; то е нерационално, неразумно и не е в интерес на тая

* В стенографския протокол «продукти». (Прод.)

задача, която ще изпълнява самата община. Ето защо аз се обявявам и тук, и там против отстъпването на места както на «Родина», така и на другото*.

3. ИЗКАЗВАНЕ ПО ДОСТАВКАТА НА МАТЕРИАЛИ ЗА ТРАМВАЙНАТА И ОСВЕТИТЕЛНА МРЕЖА

Ще заявя, че без да бъдем особено възхитени от системата на г-н Сакарова, ние сме принудени по две съображения да предпочетем търговете по начина, който законът установява да се направят тия доставки. . .** за нас най-съществено е да бъдем гарантирани възможно най-много, че тия големи доставки за трамваите и осветлението ще бъдат правилно извършени съобразно нуждите на двете предприятия и че ще се намалят до минимум изходите, възможни при извършване на доставките. Предпочитателен е пътят, който законът посочва, пред пътя, който г-н Бояджиев сега, изхождайки от бързите нужди на предприятието, препоръчва в случая. Ето защо трябва да се опита всичко това, което в закона се предвижда, и ако не се успее, чак тогава да се отиде до доброволно участие. Тогава ще можем да бъдем запазени от изнудването на агентите на разни фирми и от други злоупотребления, които в такива случаи са ставали за държавата и общината, особено за големите доставки, както за трамваите и осветлението, тъй че поддържам протокола на комисията.

Председателят: Ще се гласува. Които приемат протокола на комисията, да си вдигнат ръката. Прието.

*Публикува се за първи път
по текста на стенографския
протокол от заседанието*

* Отпълес се за дружество «Всех скорбящих радость». (Ред.)
** Съкратен неясен текст в стенографския протокол. (Ред.)

В СОФИЙСКИЯ ОБЩИНСКИ СЪВЕТ

6 февруари 1917 г.

1. ИЗКАЗВАНЕ ПО СНАБДЯВАНЕТО НА СТОЛИЦАТА С ВЪГЛИЩА И ДЪРВА

Прави ми впечатление, че г-н Желязков от страна на Постоянното присъствие се изказа недоволен от това, което г-н Влайков се е натонарил да върши от толкова месеци, но от изложението* на който се вижда, че големи усилия са положени в това направление, макар резултатите да са незадоволителни от гледище на нуждите на населението в София. Г-н Желязков от страна на Постоянното присъствие би трябвало да бъде много доволен, че г-н Влайков пое, по мое мнение, една крайно неблагоприятна роля в случая, желаяйки да я изпълни по своето разбиране. Той се впрегна в една не само много тежка, но и пълна с чужди отговорности работа. Аз ще кажа откровенно, че моето впечатление е било и сега е — няма да го скрия, а ще го кажа пред съвета публично, — че г-н Влайков в случая трябваше да изиграе роля на един громоотвод и цялото недоволство и против общината, и против Централния комитет**, и против другите институти, от които зависи това лошо положение за въглищата, се стоварва върху неговата глава, а не там, където трябва да падне. И в това отношение спечели г-н кметът като председател на съвета, когато трябваше него да обезпечат за едно състояние, което, както виждате, не може да задоволи никого.

Председателят: Оставете тези интригантски приказки. Много проста интрига.

* Вж «Софийски общински вестник», № 38, 10 март 1917 г., с. 3—5 (Ред.)

** Централният комитет за подпомагане на войнишките семейства. (Ред.)

Г. Димитров: Та, искам да кажа, че г-н Влайков в случая изпълни една подобна роля и затова не трябва да се напада, а трябва да му бъдете благодарни. На нещото място аз не бих се съгласил да постъпя така.

Председателят: Вие никога не сте желали да работите.

Г. Димитров: Ние работим на друго място повече, отколкото вас. Да се криете зад гърба на един общински съветник и сетне, след като ви е спасил от недоволството ни масите, да го ругаете, това е некоректно. Аз говоря за Постоянното присъствие, от чието име говори тук г-н Желязков.

Председателят: Сега от името на вашата група ли говорите или от името на г-н Влайков?

Г. Димитров: Аз не съм негов адвокат.

Председателят: Такава роля играете.

Г. Димитров: Аз говоря от името на моята група. Имайте търпение, няма защо да се дразните, фактите са налице и не е лошо да ги констатираме, каквито са. Аз не бих искал да съветвам г-н Влайкова да постъпва така или иначе — нито ми е работа, нито той би ме послушал; той е действувал по свое разбиране. Но казвам, след като той се нагърби с тази роля, тъй полезна за гражданите, и след като институтите, от които зависи работата, по един или друг път, са отказали да дадат въглища, имаше стремление да се канализира това недоволство, което се израждаше в гладуващите и бедстващите хора в София, за да се каже: «Ето един общински съветник, който, переговорен с тази служба, има всичкото желание да работи; в неговата честност, неговата обективност никой не трябва да се съмнява; трябва да се чака и да се търпи.» Но аз ви уверявам, господа, че ако не беше един общински съветник като г-н Влайкова на това място и ако той от го месеца със своите обяснения и своята деятелност не вдъхваше известна надежда в хората, които нямат въглища, които страдат, нуждата от топливо би се изразила другояче и спрямо кметството, и спрямо нас, и спрямо другите институти. Но, господа, не е достатъчно да има толкова желание у нас, съветниците, и то е необходимо, но необходимо е да се упражни давление там, отгдето можем да се дадат достатъчно въглища, каквито могат

да се дадат. Сведенията показват, че се пращат въглища на места, където не се употребяват намясто. Има често пъти зла воля, има частни, лични намерения в случая, когато би могло да се обяви известно количество въглища за София, за да се задоволят нуждите на населението. Факт е, че голяма част от софийските граждани, които са добре поставени и близки до силните на деня, успяха да си набавят не по четвърт тон, а големи количества чрез Военното министерство, чрез тилового управление и редица други учреждения. Този факт показва, че бихме могли да се намерят въглища и при днешното недостатъчно производство на мината. Това не се направи. Постъпки са се правили. Правят една конференция, втора, трета, обаче резултатите са тези и ние не виждаме едно особено подобрение, което да гарантира хората с минимално количество въглища за докрая на зимата. Щастие е, че половината зима премина при топло време. Ако в началото зимата беше тъй, както през януари и началото на февруари, работата щеше да бъде извънредно лоша.

Ето защо аз намирам, че решението, което Общинският съвет трябва да вземе, трябва да бъде по-енергично, по-силно спрямо онези органи, от които зависи сегашното лошо състояние на отоплението на града, за да се поиска от тях най-настоятелно да отпуснат онова количество въглища, което е необходимо за София. Градът не може да остане без въглища. Тоже да се настоя за доставката на дърва, наличността на които би облекчила, от друга страна, недостига на въглища. Местният комитет е направил нещо в тази посока, доставил е малко количество, но се раздават неофициално, публично не се знае за тях, и само най-близки хора до Местния комитет успяват да вземат по един-два кубически метра. Необходимо е в тази посока да се направи нещо повече, щото дърва и въглища да има достатъчно. Аз не видях във вестниците да се съобщава нещо, не четох, че Местният комитет имал свое сечище, че е докарал няколко вагона дърва, че те са на разположение на нуждаещите се граждани.

Тъй че едновременно с исканията за въглища да се настоя най-енергично да се доставят и дърва, които действително биха били едно облекчение за отоплението на града.

2. ПО РАБОТАТА НА КОМИСИЯТА ЗА НАЕМИТЕ

Аз настоявам, ако членовете не биха могли да се явят, да решим да могат да бъдат сменени; но във всеки случай комисията трябва да функционира, защото има цяла редица спорове за наеми и изпъждания на войнишки семейства из квартирите им. Комисията може да върши тази работа, докато по един задоволителен законен начин разреши изобщо този въпрос за наемите през войната. Да напомням на Постоянното присъствие да иска и едната, и другата комисия* да бъдат свикани, за да изпълнят тази работа.

*Публикува се за първи път
по текста на стенографския
протокол от заседанието*

* Финансовата комисия. (Ред.)

ПО ЗАКОНОПРОЕКТА ЗА БЮДЖЕТА НА РАЗНИТЕ ФОНДОВЕ ЗА 1917 ГОДИНА

Реч в Народното събрание

14 февруари 1917 г.

Г-да народни представители!

Между многото фондове, които съдържа настоящият законопроект, нашата група е заинтересована главно от пенсионните фондове и фондовете за работническата застраховка. Във връзка с тези фондове именно аз съвсем накратко искам да привлека вниманието на правителството и парламента върху няколко въпроса, които ние считаме за извънредно важни и по които както правителството, така и парламентът би трябвало да заемат необходимата позиция.

Що се касае до пенсиите за граждански чиновници и служещи, необходима е, г-да народни представители, една пълна реорганизация, която колкото по-скоро бъде извършена, толкова по-добре ще бъде за цялата тая маса държавни служители, които очакват своето пенсиониране от гражданския фонд. Сумите, които се внасят от маса дребни държавни служещи в гражданския фонд, обикновено остават неизползувани от самите тях, защото тези служещи имат едно положение нестабилизирано; маса от тези служещи временно прекарват на държавна служба и вноските, които те са принудени да дават на гражданския пенсионен фонд, отиват да гарантират големите пенсии от висшите граждански бюрократи. Напротив, държавата би трябвало да поеме разноските за това държавно осигуряване на своите служители, преди всичко дребните, без да взема никакви вноски от тях, като по този начин се избягва ограбването вноските за пенсии на тия служещи, които не могат да дочакат деня на сво-

но пенсиониране. От статистиката, която се води, се вижда, че близо на $\frac{3}{4}$ от всички тези хора, които са назначени в разно време на държавна служба, за месец-два, година-две-пет, им е удържано за граждански фонд. Те не са се ползували и няма да се ползват никога от фонда. Те няма да получат, затуй защото никой от тях не е могъл да издържи необходимото време, за да получи пенсия по прослужени години. Ето защо една подобна реорганизация е крайно необходима. Независимо от това пенсиите, които се предвиждат по настоящия закон, са извършено недостатъчни и за гражданските чиновници и служещи, особено за ония, които получават много малки пенсии. Те са недостатъчни за семействата на ония чиновници и служещи, които получават сега наследствени пенсии от този фонд. Господа! В 1911 г. 7500 пенсионери по гражданския фонд имат една средна пенсия от 427 лв. годишно; това са непълни 40 лв. месечно, като се има предвид, че голяма маса от държавните пенсионирани чиновници и служители не получават повече от 30—35 лв. Една подобна пенсия не може да се живее сега и ако войната и скъпотията предизвикваха едно добавъчно възнаграждение на държавните служители и на общинските служители в повечето места, ако сега се налага да се отиде далеч по-далеч в увеличението на тези заплати, то същите тези условия влияят и върху положението на тези служещи на държавата. Едно увеличение следователно на сегашния размер е крайно наложително и трябва да бъде извършено час по-скоро, защото тези пенсионирани хора не могат да прекарат с подобна пенсия, която сега получават. Това увеличение очевидно трябва да засегне преди всичко военноинвалидните пенсии, защото те са още по-малки и защото те засягат една много по-голяма маса от семейства, които са изгубили своите синове, мъже и бащи по бойните полета, и още затуй, защото те засягат тоже и една голяма маса от инвалидите и войниците, които не ще могат да си изкарват по друг начин прехраната, освен разчитайки на пенсията, която ще получават от държавата. Военноинвалидните пенсии, които са от 20 до 30 лв., са мизерни пенсии, които по никой начин не могат да останат в този размер. Страхът, че ако едно увеличение, дори едно удвоение на тези пенсии, ако

би било направено, ще обремени държавата с нови граждански разходи, този страх не бива да се има предвид тогава, когато една крайна необходимост налага да се помисли веднага за увеличението на военноинвалидните пенсии. Изменението прочее на Закона за гражданските и военните пенсии⁵⁹ е наложително и в този смисъл правителството би трябвало да вземе инициативата от своя страна да внесе необходимия законопроект за това изменение.

Законът за пенсиите обаче трябва да бъде изменен и в друго отношение — да бъдат гарантирани с пенсия всички, които биха имали право да получават такава. Сега случаят не е такъв. Изменения наистина се правиха, но тези изменения не гарантираха абсолютно всички военни служещи да получат при случай на нещастие, на инвалидност или смърт съответна пенсия, колкото малка и да е тя сега по закона. Има например, г-да народни представители, маса милитаризирани работници, оставени в текстилните индустрии, в мините и в цяла редица други индустриални предприятия за нуждите на самата война, когато някой от тези работници би пострадал — би останал инвалид или би бил убит, би умрял при изпълнение на своята служба в индустрията, нито той, нито неговото семейство могат да разчитат на пенсия, която се предвижда от закона, затуй защото се счита невоенно служещ. И сега има маса спорове, предизвикани по такива случаи, когато компетентните власти отричат правото на пенсиониране подобни милитаризирани работници, макар по думите на закона да се разбира, каквито са войници, макар да са милитаризирани, и че те имат правото на същата тази военноинвалидна пенсия, както и другите, които биха паднали по бойните полета или биха се върнали инвалиди. Това е една непълнота на закона и очевидно в това място на закона трябва да се направи едно ясно и категорично изменение, за да получат и тези български войници, намиращи се сега на работа в индустриите, нужната гаранция, че ще бъдат пенсионирани в нещастни случаи и че техните семейства в случай на смърт не ще останат без всяка подкрепа.

Друга една категория войници, които се връщат от редовете на войската, участвували в сражения, тоже не

може да бъдат пенсионирани; това са войниците заболели, които поради продължително боледуване биват освобождавани завинаги от войската и които, като болни, върнали се в своите домове умират. Семействата на подобни нещастни войници, когато се обръщат за определяне на пенсия, не могат да получат такава. Защо? Затова защото те не са в състояние да представят някакъв официален административен акт за причините, по които е последвала смъртта, и от който акт да се установи, че действително смъртта на починалия е последвала от болест, която е придобита в редовете на войската, при изпълнение на войнишката обязаност. По тази причина множество и множество подобни семейства са лишени от пенсия. Законът предвижда правото да бъдат пенсионирани и те; пенсия обаче те не могат да получат и сега в различни места на страната се повдигат спорове около този въпрос, подават се заявления, правят се постъпки, ходатайствуват се, отива работата до различни инстанции, обаче навсякъде се отрича ясно и категорично — че не могат да получат пенсия, докато не се установят с административен акт причините на смъртта. В миналата, Балканската война подобни случаи е имало тоже много и очевидно това е накарало Военното министерство тогава да се обърне с едно окръжно, пояснително, което е допускало установяване причините на смъртта да става не чрез един административен акт от болниците, в които е боледувал войникът, или от началника на неговата част, ами с едно махленско свидетелство, което установява с необходимите свидетели в дадената община, че действително смъртта е последвала вследствие на болест, причинена или доbita в редовете на войската при изпълнение на войнишката обязаност. Това окръжно, тогава приложено, е дало възможност на много подобни семейства да получат пенсия.

И. Кирков: Това окръжно отменено ли е сега?

Докладчик Х. Бояджиев: То не е закон, окръжно е.

И. Йорданов: Отнася се до миналата, Балканската война.

Г. Димитров: Това се е отнасяло до миналата, Балканската война то е забравено и очевидно сега не се прилага и никой не се съобразява с него; но самото обстоятел-

ство, че Военното министерство през миналата, Балканската война е намерило за необходимо за такива случаи да прибегва с подобни окръжни дори до формални изменения на закона, за да даде възможност на тези семейства да получават пенсия, показва колко е необходимо тези семейства да получат помощ, когато сега има много повече такива случаи, отколкото през миналата, Балканската война. Ето защо в измененията на Закона за пенсиите трябва безусловно да се уреди тая материя, за да могат всички тия семейства да получават установената от закона пенсия.

Минавам, г-да народни представители, към фонда за работническите застраховки. Ще си спомнят интересуващите се, че в Закона за обединение на работническите фондове⁶⁰ се предизвикаха известни нови приходни източници, известни налози на покровителствуваната българска индустрия, наистина много минимални, незначителни, но които биха дали във всеки случай известен ежегоден приход за усилване на общия фонд за работническите застраховки. Такъв един източник беше и се предвиждаше от закона 1% върху общата стойност на работническите надници, плащани в покровителствуваната индустрия, в мините и кариерите, и 2% върху общата сума мита, с която се освобождават покровителствуваните индустриалци. Законът се гласува в края на 1914 г. и можеше, следователно, да се разчита, че през 1915 г. в тая своя част той ще бъде приложен. От бюджета на фонда за работническите застраховки се вижда обаче, че за 1915 г., след като Законът за обединение на фондовете е вече в сила, са постъпили всичко 43 389 лв. от този 1% върху общата стойност на работническите надници. Ако бихме допуснали, г-да народни представители, че в 1915 г., която до септември месец беше нормална, тъй да се каже, и която прилича много в това отношение на 1912 г., преди Балканската война, общата сума на работническите надници, платени за цялата година в покровителствуваната индустрия, мини и кариери, е толкова, колкото и 1912 г., т. е. 10 445 952 лв., то тогава трябва да имаме поне един процент постъпления за 1915 г. във фондовете за работническите застраховки от 104 хиляди лева кръгло. Вместо 104 000 лв. обаче в този фонд през 1915 г.

си постъпили само 43 389 лв. Ако бихме допуснали, че през 1915 г. положението би било също както в 1912 г. да покровителствуваните индустрии, то в такъв случай би трябвало да постъпят по 2% върху една обща сума от 2 115 000 лв. мита, с които са били освободени покровителствуваните индустриални предприятия, в 1915 г. 42 300 лв. В бюджета вие ще видите, че от мита не е постъпила нито една стотинка за 1915 г., една сума следователно, която не е събрана от индустриалците, от покровителствуваните индустриални предприятия, тъй както не е събрана по-голямата част от другата сума, която трябва да постъпи върху стойността на работническите надници. Това показва, г-да народни представители, още веднъж, че след като бъде създаден един закон, който стои първа една минимална тежест върху индустриалците, дори и тогава респективните органи, които са натоварени с прилагането на закона, се държат недостатъчно сериозно, не действуват ефикасно за прибирането на тия даннози, с които са обложени самите индустриалци. 1916 г. показва още по-добре, че голяма част, 3/4, от всички индустриални предприятия не мислят да внесат нищо и първа министерството прибегва до известни мерки, както уверяват неговите органи, за прибирането на тия суми, които са закъснели.

(Председателското място заема председателят д-р И. Момчилов.)

Общото постъпление по фонда Работнически застраховки според бюджетопроекта е 550 200 лв., а, забележете, от тази сума 250 000 лв. се вземат от надниците на държавните работници и само 45 000 лв. се предвиждат за 1917 г. да постъпят от покровителствуваните индустриални заведения. Това показва какъв е самият Закон за обединението на фондовете, от една страна, и другите закони, които съществуват, по силата на които постъпват суми в този общ обединителен фонд. Това показва как голяма част от тази подкрепа, която се дава на държавните работници, пада върху тях, а държавата сама не поема нищо и голяма част от индустриалците поемат една минимална, свършено нищожна тежест независимо от обстоятелството, г-да народни представители, че

тъкмо през време на войната повечето от покровителствуваните предприятия работят не както в нормално време, а по-добре и някои са реализирали много по-добри печалби, например захарните и тютюневите фабрики и други индустриални предприятия, които сега, през време на войната, са по-добре по отношение на своите печалби, отколкото преди самата война.

От фонда според закона се дават помощи и пенсии на държавните работници, помощи и пенсии, които са, първо, съвършено недостатъчни и които, второ, именно поради недостатъците на закона са съвършено нерационално организирани. Предвижда се днес в самия бюджет на фондовете един специален разход от 25 000 лв. за работниците в частните предприятия — това е единственото, което от общия фонд за работническите застраховки сега се смята да се направи за подкрепа на работниците от частните предприятия при нещастни случаи. Аз няма да се спирам върху формалния въпрос, че чрез една бележка в бюджета на фондовете, каквато е тази, за която преди малко се говори, не трябва да се законодателствува по такъв един въпрос. По-важно е обаче обстоятелството, че министерството иска да избегне от големия въпрос за държавната застраховка на работниците от частните предприятия с вмъкването на една подобна малка сума, която ще послужи за даване само за известни случаи, които комисията при Министерството на труда намери за уважителни, понеже тя ще определя кои са най-нуждающите се семейства, понеже тя ще определя размера на самата сума. Очевидно е, че тази сума от 25 000 лв., която сега се поставя в бюджета на работническите фондове, е предизвикана от оплакванията на някои индустриалци и Министерството на труда, че те са принудени в случай на нещастие на техни работници да плащат от себе си, да понесат те известни разходи и именно за такива случаи министерството сега, с тази минимална сума, ще иска да поеме грижата чрез общия фонд за работническите застраховки, за да отърве тези индустриалци от тия грижи, от тези рискове, които имат, когато се случват в техните предприятия нещастия. Но ако на отделните господа индустриалци им се вижда тежко да плащат доброволно или когато бъдат осъдени чрез съда — те са много редки

случаи, — известно обезщетение на своите работници, които са пострадали, ако това им се вижда тежко да го понасят сами, то идва да покаже колко е необходима във всеки случай една обща държавна застраховка, която носи риск и тия тежести, които трябва да се понасят за поддържане на работници осакатени, на работници, които са пострадали във време на работа, да ги разхвърли върху цялата индустрия, върху цялата класа на индустриалците, а да не пада върху един отделен индустриалец. Министерството с вмъкването на тази малка сума от 25 000 лв. за работниците в частните предприятия просто иска да отсрочи създаването на държавната застраховка за тия работници, която е наложителна необходимост и за която има всички условия и всички основания стага да се иска от Работническата социалдемократическа партия най-настоятелно. Забележете, г-да народни представители, че тъкмо в последните години с развитието на самата индустрия, с нейното разширяване, с вмъкването на сè по-голяма и по-голяма работническа маса в разните индустриални предприятия, и заболяването на работниците, физическото израждане на работническата маса, масовото разпространение на туберкулозата с един очебиен факт. Това се констатира от наборните комисии, особено в ония центрове, в които има много индустриални предприятия, в които са заети много работници и в които работниците са били по-дълго време и са изпитали влиянието на този труд; това се констатира от отчетните или окръжните и околийски лекари; това се констатира от анкетите в училищата, които се правят за работническите деца; това може да го констатирате с маса и маса официални и други статистически данни. Независимо от това именно през време на войната, когато работническите синдикати нямат възможност да се намесват в урегулирането отншенията между господарите и работниците, между труда и капитала, когато под тежестта на военното положение, на цензурата и на всевъзможните други съществени ограничения и при липсата на конституционни гаранции останалите тук работници не могат да защитят себе си, българските индустриалци се считат с ризицирзани ръце и си позволяват най-безскрупулна експлоатация на работническия труд, особено на жените и

децата. И тъкмо през този период на войната — това показва особено Балканската война, — при тази разюздана, безогледна, безгранична експлоатация на труда имаме едно значително покачване на злополуките, на тежките осакатявания, на смъртните случаи в индустрията. Министерството не се погрижи да установи една официална статистика в това отношение, от която би се видял този поразителен ръст на злополуките между работниците, особено в покровителствуваните индустриални предприятия. От сведенията обаче, които държи Работническият синдикален съюз, които до войната и до въвеждането на цензурата можеха свободно да се изнасят в «Работнически вестник», се виждат следните данни, които са много характерни и хвърлят голяма светлина върху положението, в което е поставена българската работническа класа, тази жизнена и създаваща богатствата обществена класа. През 1908 г. в статистиката на Работническият синдикален съюз и в колоните на «Работнически вестник» са отбелязани 247 тежки осакатявания, които са предизвикали пълна или частична инвалидност. От тези 247 тежки осакатявания 39 са били смъртни случаи. В 1909 г. тежките осакатявания са 295 с 51 смъртни случаи от тях; в 1910 г. — 359 общо, 98 смъртни случаи; в 1911 — 483 със 114 смъртни случаи; в 1912 г. — прекарана една част във война — общо 521 злополуки със 122 смъртни случаи; в 1913 г. — половината от нея във война — 563 тежки осакатявания, от които 131 смъртни случаи. Общото покачване от 1908 г. до 1913 г. — в един подобен 5—6-годишен период — на тежките осакатявания е 124%. Покачването на смъртните случаи — сравнена 1908 г. с 1913 г. — е 235%. Това са, г-да народни представители, тежките осакатявания, които са отбелязани от органите на Работническият синдикален съюз, които са били известни, които са могли да се уловят и за които е имало възможност да се дадат сведения в Централния синдикален съюз*, а колко други осакатявания са станали в мелници, мини и разни индустриални предприятия, отдалечени в планини и разни села, те не са минали в тези данни, и ако те биха се прибавили, тези цифри биха получили още по-

* Отнася се за Синдикалния комитет на ОРСС. (Ред.)

интересна форма и още по-голямо значение. Във всички тези случаи на заболяване и на осакатяване българските работници в частната индустрия нямат абсолютно никаква защита от държавата. В известни отношения известна защита, доста широка, както знаете, съществува по Закона за добитъка⁶¹ на селянина; известна защита, създадена по хуманни съображения, съществува за кучетата, котките и други животни, които не трябва да се третират зле, за да не бъдат накърнени добросърдечните чувства на българските граждани и гражданки, но за работниците в търговията, индустрията, транспорта, в частните предприятия няма никаква законодателна закрила. Българският работник може да заболее — а той е често изложен на заболявания поради условията на работата, поради дългия работен ден, поради лошата храна и квартира, поради голямата скъпотия, поради всички ужаси на своето положение, — може да заболее, обаче той бива веднага изхвърлян на улицата, той се лишава от заплата в онзи момент, когато най-голяма необходимост има да притежава средства за лекуване, за по-добра храна и по-спокойно живеене. А обикновените заболявания, които се прекарват от работниците на крак, без да бъдат подпомогнати от медицинска помощ, без да имат парична подкрепа и законна защита, водят до разрушение на организма, до докарване на големи болести, идва туберкулозата и затова виждаме туй масово разпространение на болестите в работническата класа, които правят от нея една класа, която отива към израждане. Осакателите работници не могат да намерят абсолютно никаква защита; те трябва да доказват, че са виновни господарите, за да получат известно обезщетение; обикновеният професионален риск не се поема от самото предприятие, както е установено във всички индустриални европейски държави. Изобщо българските работници са предоставени на съдбата, на произвола на своите експлоататори и затова имаме пълно физическо израждане на голяма маса от тези работници, особено на жените и децата, които сега са напълнили близо 80% от целия елемент, който сега работи в разните индустриални и други предприятия в нашата страна.

Държавната застраховка в случай на болест и злопо-

лука, инвалидност, старост, смърт и пр. трябва да бъде въведена, един закон за държавната застраховка е абсолютно необходим и в тази област, ако има нещо, което трябва веднага да се направи, което се налага да бъде сторено немедлено, то е преди всичко създаването подобна държавна застраховка за работниците. Избива се цветът на българския пролетариат, на тези, които работят в индустрията и създават богатата и богатствата, а държавата стои индиферентна, не предприема нищо. Заявява се тук постоянно, че се пишат закони, че били готови, че ще бъдат внесени в Народното събрание, обаче и досега не се виждат. Относително тази тъй необходима държавна застраховка имаме само една сума от 25 хиляди, които не се знае как и кому ще бъдат раздадени и какъв ще бъде критерият при раздаването.

Нещо повече, бих искал да изтъкна във връзка с тази необходима защита на работническия труд у нас. Как се отнасят държавните органи към работническия труд в индустрията, измежду многото факти може да ви послужи следният пример най-добре. В Габрово, г-да народни представители, един център на текстилната индустрия, както е известно, министерството има свой инспектор на труда сега, в този момент. От тримата инспектори, които то има на разположение, единият от тях е в Габрово, другият в Шумен и третият в един друг провинциален град. Габровският инспектор на труда, макар и държавен чиновник, изложен твърде много на давленията на индустриалците в Габрово, си позволил във всеки случай желанието да употреби по-големи усилия за прилагането Закона за женския и детския труд, считайки много основателно, че този закон не е суспендиран във време на войната с никакъв друг закон от Народното събрание, нито от някаква друга власт. Инспекторът на труда посещава няколко от текстилните фабрики, ревизира някои от тях, иска да бъдат спазени постановленията на Закона за женския и детския труд, на някои от нарушителите съставя актове. Научава се обаче делегатът на военното интендантство, явява се във фабриката, дето той отива да ревизира, изгонва го по един най-брутален начин от фабриката и му запрещава под страх на побой, на арест или на наказание от военните власти да прави по-нага-

Г-н инспектор на труда се обръща с писмо до Министерството на труда, оплаква се и моли за наставления какво да прави по-нататък. Делегатът на военното интендантство в Габрово, от друга страна, пише едно писмо в Министерството на труда, с което тоже иска да се внуши на габровския инспектор на труда да не създава излишни безпокойства в работата на текстилните фабрики, да не пречи на нощната работа на тези фабрики, да не прави «една излишна обструкция» на военните власти там и, с една реч, да остави съвършено свободни г-да габровските фабриканти да експлоатират безчовечно женския и детски труд в своите фабрики и да не зачитат абсолютно никакви постановления на Закона за женския и детския труд. Г-н делегатът на военното интендантство не се интересува за това, че има Закон за женския и детския труд, който там трябва да бъде прилаган, че има Закон за инспектората на труда, който също повелява инспекция, ревизиране на тези индустриални предприятия. Не, той иска да бъде освободен от «излишни безпокойства и обструкции», които уж му са правени от инспектора на труда. И вне ще помислите може би, г-да народни представители, че по повод оплакването на министерския инспектор на труда в Габрово и по повод на туй нахално писмо на делегата на военното интенданство министерството се е намесило и е направило защита на своя инспектор и за прилагането на закона? Нищо подобно. Отговор на това писмо инспекторът не е получил; нарочно не му е писано, за да не влезе Министерството на труда в конфликт с Министерството на войната, като жертвува по този начин законите, които са задължителни за него и които трябва да бъдат прилагани, без да се правят каквито и да е отклонения.

Един втор пример. Когато текстилните фабрики се милитаризираха, поставиха се на разположение на военните власти за нуждите на войната, в оценките на изработените платове от текстилните фабриканти се вложи и 30% повече за увеличение заплатата на работниците и работничките в тези индустриални заведения. Длъжност беше очевидно на Военното министерство от своя страна и осо-

бено на Министерството на труда да се погрижи за прилагането на това решение, тъй като самите фабриканти си получават 30% повече, отколкото би трябвало да получат, ако не беше предвидено туй увеличение за техните работници. Те обаче нищо не направиха. Една голяма част от текстилните фабрики в Сливен и всички текстилни фабрики в Габрово не плащат тия 30% на работниците. Едва напоследък някои почнаха да увеличават заплатите на своите работници и между самите фабриканти дори се явява спор и недоволство, че едни са принудени да се подчинят на тая разпоредба, да дават 30%, а други не дават.

В. Коларов: Други даже намаляват.

Г. Димитров: Двете министерства обаче стоят със скръстени ръце, не предприемат нищо. Тези 30% следователно, предвидени в самата оценка, в това, което държавата, Военното министерство плаща за изработване текстилни произведения за нуждите на войната, остават в джобовете на фабрикантите. Господа! Вие ще се съгласите, че тук имаме не само «недоумение», както се каза от преждеговорившия*, ще се съгласите, че има не само «недосхващане», «недоразбиране» и пр.; не, има в случая една жажда за големи печалби, има в случая едно открито покровителство от страна на държавата, в лицето на правителството и неговите органи, на българските индустриалци, които ограбват труда на работническата класа.

Имайки всичко това предвид, г-да народни представители, ние сме принудени отново да повдигнем своя глас в Народното събрание за създаване на една ефикасна законодателна закрила на работническия труд, да поискаме от правителството да внесе ония законопроекти, които то по-рано обеща, които прокламира на няколко пъти, за които неговият министър на труда при прекратяване първата половина на сесията наново даде известни декларации тук. Тия законопроекти искаме да бъдат внесени и преди всичко законопроектът за държавна застраховка на работниците като един актуален, необходим, спешен законопроект, който трябва да бъде прокаран още през време на самата война.

* Илия Янулов. (Ред.)

На второ място, ние настояваме да бъдат поставени на дневен ред ония законопроекта, които е внесла нашата парламентарна група*. Искаме да бъде поставен на дневен ред Законопроектът за инспекцията на труда, който предвижда от своя страна независимо от всичко друго и множество приходни източници за самия този фонд Работнически застраховки — един законопроект, който тоже е наложителен и трябва да бъде разгледа и приет от Народното събрание. Ние искаме тоже да бъде поставен на дневен ред законопроект за заплатите на работниците в частните предприятия — един въпрос, който изрично трябва да бъде разрешен окончателно и благоприятно за работниците в тия предприятия, намиращи се в редовете на войската, за работниците, които не са в редовете на войската, които работят тук, но които трябва да получат своите заплати съобразно с поскъпването на живота. По този случай трябва да отбележа, че проектът на Министерството на труда, внесен и в Министерския съвет, усвоява основното положение на законопроекта, внесен в камарата от нашата парламентарна група, но пита се: защо този, приготвен вече от правителството законопроект Министерският съвет не го е приел, не го е внесъл и не настоява за неговото разглеждане и приемане от Народното събрание; защо Министерският съвет облягва да го внесе под претекст, че има вече внесен законопроект по същата тая материя от група народни представители и че правителството счита излишно да внесе подобен законопроект? Мене ми се струва, г-да народни представители, че целта, която се гони с тази маневра на правителството и на Министерския съвет, е очевидна. Правителството не желае да бъде прокаран подобен законопроект; не желае да бъде прокаран, защото в такъв случай с плащането на заплати през време на войната на своите работници, които се намират в редовете на войската, ще бъдат обременени тия индустриалци, банкери и пр. и пр., които то защитава постоянно; те ще бъдат обременени да дадат едно увеличение на заплатите, които сега получават техните работници. И защото то изхожда от техните класови интереси — не защото не разбира, не

* Тях Законодателната инициатива на социалдемократията. С., Парт. изд. и п-ца, 1915, 64 с.

защото недоумява, но защото изхожда от техните класови интереси, от интересите на техните печалби, — затуй то не иска да внесе само един подобен законопроект, който би накърнил, би намалил до известна степен печалбата, която имат през време на войната. Остава се на частната инициатива. Е, добре, правителството разчита вероятно на това: този законопроект ще бъде поставен на дневен ред — ако въобще бъде поставен на дневен ред, — по и такъв случай той ще има съдбата да пропадне в самото Народно събрание, да бъде погребан в самото Народно събрание поради противодействието на парламентарните групи, които нямат интерес да бъде прокарана подобна една законодателна инициатива, и в такъв случай правителството може да умие ръцете си. С един куршум то иска да удари два заека: първо, да спаси българските индустриалци от такава тежест и, второ, да каже: «Ето, аз дадох съгласието си да бъде поставен на дневен ред подобен законопроект, но Народното събрание намери то излишно да бъде прокарана подобна законодателна инициатива.» Аз считам, г-да народни представители, че в случая правителството нарочно играе. Това е една недостойна игра тъкмо в този момент, когато маса от тези работници са на бойните полета, а техните семейства гладуват, и когато държавата беше длъжна да принуди големите подарите да понесат една подобна материална жертва в един момент, когато те изкарват толкова голяма печалба именно поради войната.

Правителството, вместо да прибегне сега, във втората половина на сесията, както беше обещало, веднага към узаконяване на мероприятия, които биха защитили работническия труд и които по този начин най-добре биха спомогнали за развитието на производителните сили в България, за които толкоз много говориха по-рано и г-н Теодоров, и г-н Тончев при разглеждането на бюджета, мероприятия, които биха спомогнали за правилното икономическо развитие на страната и след войната, вместо една протекция на труда ефикасна, сериозна, която е необходимост за индустриалното и въобще за икономическото развитие на България, то ни внася един спонсорски законопроекти — всички сте ги получили и разгледали за Ивана, за Драгана, за Стояна, един сноп дребни по

конопроекти, г-да народни представители, за опрощаване например на някой си Соломон 38 лв., произходящи от мито, за отсичане на няколко букови дървета някъде в пр. и пр., дребни закончета, в един момент, когато цяла една класа, брояща десетки и стотици хиляди хора, се намира в ужас, в един момент, когато трябва да бъде създадена една ефикасна законодателна закрила на работническия труд. Ние отново, г-да народни представители, настояваме пред правителството и парламента да ни даде едно благоприятно разрешение на въпроса за законодателната закрила на работническия труд, изхождайки, първо, от нуждите на самото икономическо развитие на България, в което ние като една революционна обществена класа, бъдещето на която предвиждаме, сме крайно заинтересовани, и, второ, изхождайки от обстоятелството, че работническата класа в нашата страна, както работническата класа и във всичките други страни, че да извършва една много важна историческа мисия в целия капиталистическия общество, което доведе работниците до една кървава катастрофа на целия свят и което още не може да тури край, да намери модус за прекратяването на тая касапница, на тая световна катастрофа. И защото тая работническа класа има да извършва по-голяма велика историческа мисия, да освободи човечеството от ужасите на капитализма, затова ние сме заинтересовани дълбоко, заинтересован е целият български народ работническата класа да бъде здрава физически и да бъде бодра духом да издържи всички ужаси на сегашното положение, за да се яви утре да изпълни добре своята мисия, да тури край на едно робство, което води народите към взаимно изстребление и унищожение, което води целия човечество да бъде удавено в кърви и разорения.

Ние не апелираме към добрите сърца на членовете на кабинета. Ние няма да си правим тая илюзия да апелираме към добрите сърца на представителите на буржоазните партии. Ние сме дошли тук не да ви молим, г-да народни представители и г-да министри. Тая задача могат да имат други; те могат да ви убеждават, че една необходимост за успеха на самата народна отбрана, за добрия дух на войската е да създадете известни закончета, с които да хвърлите прах в очите на нещастните работници,

които се бият на бойните полета, за да пазят интересите и печалбите на господствующата капиталистическа класа у нас. Други имат тази задача с всевъзможни благопожелания в този смисъл да се мъчат да ви склонят към известни мероприятия, които действително биха позалегали умовете и духа на бойните полета. Ние можем откровено да кажем: ние не сме заинтересовани да има там кой знае какъв бодър дух. Интересът на българския народ не е да продължава войната до безконечност или дотогава, докато биха искали германските империалистически интереси или други в света. Българският народ отдавна иска мир. Условията за този мир са вече на зрялост, този мир трябва да бъде възстановен. И ако не се възстановява, то е затуй, защото правителствата на едната или другата воюващи групировки не са в състояние да турят край на катастрофата, която разразиха преди години, не са в състояние да прекратят това положение, което създадоха, защото тия правителства се страхуват да се върнат пред народите си сега, без да са разрешили въпросите, за които е обявена войната, защото те изнемогват от страх пред революционното движение, което ще последва днешната война. Е, добре, г-да народни представители, българският народ, както и другите европейски народи са заинтересовани да бъде прекратена чак по-скоро тая война, за да могат те да изпълнят своята задача, да изкоренят окончателно причините, които докарват подобни световни катастрофи, подобни войни. И затуй ние искаме работническо законодателство, за което ви говорим. Ние искаме законодателна защита на работническия труд; ние искаме държавна застраховка на работниците в случай на болест, инвалидност и пр. не ви да направим възможно продължаването на войната, но ви да улесним, за да увеличим силите на тая обществена класа в България, която заедно с пролетариата в другите страни има да освободи народите и цялото човечество от ужасите на капитализма, който довежда подобни нещастия, подобни бедствия.

В този смисъл ние правим своето предупреждение към правителството и към парламента. Вие можете, г-да народни представители, да бъдете заслепени от печалбите и интересите на отделните групи и на цялата господствующа

ни класа у нас. Заради тях, заради тия капиталистически* печалби вие можете да пожертвувате жизнените интереси на цял един народ. Това можете да сторите сега толкоз по-спокойно може би за своята съвест и за себе си, затуй защото тия, от които зависи да ви се наложи това, което е необходимо за страната и за народа, не са тук; те са другаде, те са в клещите на милитаризма и нямат възможност веднага да действуват. Но недейте забравя, че и тези, които са там, и онези, които са тук, членове на работническата класа — мъже, жени и деца, — ще могат, ако не днес, ако не в този момент, сковани от войната, от военното положение и от цензурата, лишени от всички конституционни гаранции, тъй много необходими за тях, да добият възможност в близко време да наредят своите интереси, да наредят своето положение тъй, както диктуват разбиранията им, и да освободят себе си и целия народ от робството, при което днес господствуваща една класа, капиталистическата, за своите лични интереси, за своите капиталистически печалби излага на избиване, на осакатяване, на унищожение най-жизнените елементи на цялата българска нация. (Р ъ к о п л я с к а н е о т к р а й н а т а л е в и ц а.)

Стенографски дневници,
XVII ОНС, III РС, 43 з.,
14 февруари 1917 г., с. 950—954

Печата се по текста
на Стенографски дневници

* II стенографския протокол думата погрешно е записана «работниче-
ни» (I'rd.)

ПО ЗАКОНОПРОЕКТА ЗА ЗАПЛАТИТЕ НА РАБОТНИЦИТЕ И СЛУЖЕЩИТЕ ОТ ЧАСТНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ ПРЕЗ ВРЕМЕ НА ВОЙНАТА

*Реч в Народното събрание**

22 февруари 1917 г.

Г-да народни представители! Общата мобилизация от 10 септември 1915 г. постави в едно извънредно тежко положение работниците и служещите в частните предприятия в нашата страна. С повикването в редовете на войската всички тия български граждани бидоха лишени от редовните свои доходи и техните семейства останаха без всякакви средства за издръжка. Работниците и служещите в частните предприятия, отишли в редовете на войската, не можеха да разчитат нито тогава, в дена на мобилизацията, когато внезапно трябваше да напуснат своите семейства и мирния труд, нито впоследствие до ден-днешен, на минали запаси, защото те подобни не са имали и не са могли да имат. Тия работници и служещи в частните предприятия не могат да разчитат и на бъдещето, защото сигурно е, че след като се свърши войната и се възстанови наново мирът, те отново ще се върнат в индустрията, занаятите и търговията и ще имат да работят следователно онази работа, която са работили преди войната, и със същата надница, каквато са имали дотогава, и може би по-лоша. Та, казвам, тая трудеща се маса не може да разчита на никакви нови печалби, на никакви нови доходи в бъдеще, с които да покрие своите разходи или дефицити през време на сегашната война. Не можейки следователно да разчита на запаси от миналото, тя не може да разчита и на известни свои доходи в бъдеще. Тая маса, многохилядна у нас, маса и

* Законопроектът е внесен от парламентарната група на БРСДП (т. с.) Вж изстоящия том, с. 566—569. (Ред.)

работници и служещи в частните предприятия, ще бъде изложена на крайна мизерия и нейните семейства от началото на войната до ден-днешен прекарват съществуването си с тия малки помощи, които държавата дава на военните семейства — помощ, както се знае, съвършено недостатъчна, размерът на която става сѐ по-недостатъчен във връзка със скъпотията през време на войната. Но и онази маса от работници, от мъже, жени и трудещи се деца, които останаха в тила, които останаха на местата си и които работят от началото на войната и до днес в частни предприятия, биде изложена под режима на извънредната скъпотия — една скъпотия нечувана. Само, г-да народни представители, от м. юли 1914 г. до м. юли 1916 г., в един срок от 2 години, необходимите хранителни продукти, на брой 23, са поскъпнали със 100%, отоплителните материали са поскъпнали с 317%, а облеклото е поскъпняло с 210%. От м. юли 1916 г. до днес само по нормираните цени на тия артикули, нормирани от Централния комитет за стопански грижи и обществена предвидливост или от неговите местни органи, има едно ново поскъпняване от 30% средно, а всички знаете, че тия нормирани цени от органите на Централния комитет за стопански грижи и обществена предвидливост никъде не се спазват и те са далеч от действителните цени, по които се купуват необходимите хранителни и други материали днес. Подложени на една подобна нечувана скъпотия през време на войната, немобилизираните работници и служещи, тези, които останаха в индустрията, занаятите и търговията, които останаха вътре в страната, нямаха абсолютно никаква възможност да си запазят своята работническа надница до размера на по-високите цени на хранителните продукти и другите предмети от първа необходимост. Преди всичко в различните индустриални, занаятчийски и търговски предприятия навсякъде една маса от жени, деца, широко започна да се използва детският и женски труд, който обикновено е по-евтин и особено през време на войната е по-евтин поради лошото положение на семействата, от които изхожда този елемент, и който като по-евтин се яви един конкурент на ония работници и служещи, които са оставени

да работят в частните предприятия през време на войната. Масовото навлизане на жени и деца през време на войната дойде много добре за стопаните на частните предприятия да се противопоставят на всяко увеличение на работническите надници през време на войната, увеличение, което би подравнило до известна степен надниците с цените на продуктите.

На второ място, в България се озоваха в качеството на военнопленници хиляди и хиляди сърби, черногорци, румъни, а в последно време и руси — това са близо 70—80 хиляди души пленници, които се намират сега в български територии. Голяма част от тези пленници са използвани за работа в индустриалните и други предприятия. Квалифицирани професионални работници военнопленници се отстъпиха на стопаните на частни предприятия и особено на частни предприятия, които работят до ставки за държавата и за нуждите на армията, на цена много ниска. И тия способни инак работници, задължени от положението си като пленници, потиснати от военния режим, под който те са поставени, са принудени да работят извънредно евтино и по този начин те също така, както жените и децата в индустрията, сега се явяват едни силни конкуренти на свободните работници в тези частни предприятия. Най-сетне и работническите синдикати, организациите на работниците, които в нормално време в повечето от важните професии на нашата страна са естествените регулатори на работническата надница, тия работнически синдикати през време на войната са изпразнени откъм членове, защото последните са на бойното поле, са парализирани в своята дейност, до колкото имат хора, защото имат цензура и изключителен режим и не са в състояние да защитят интересите на работниците и да действуват като един важен фактор за урегулиране работническите надници благоприятно за работниците и служещите. При това положение, г-до народни представители, ето вече година и няколко месеца, откак България се е намесила във войната, стопаните на частните предприятия се ползват от женски и детски труд, ползват се от евтиния и принудителен труд на военнопленниците и подлагат на безчовечна експлоатация българските свободни работници и служещи, останали в частните предприятия.

Едно голямо и грамадно несъответствие съществува между размера на работническата надница през време на войната и цените на необходимите предмети, такова грамадно несъответствие, каквото в никоя страна сега, през време на войната, няма и каквото не е запомнено никогато у нас до днешния момент. Няма официална статистика, нито официална анкета. Министерството на труда не направи това, което беше длъжно да направи през време на войната, за да се констатира точно влиянието на войната върху индустрията изобщо и специално върху положението на работниците, заети в индустрията и другите клонове на производството. Няма такава официална анкета или статистика, но от анкетата, която направи Работническият синдикален съюз миналата година през юли месец само на 245 предприятия в цялата страна, се оказва, че 80% от тези 245 индустриални и др. предприятия през м. юли 1916 г. са имали същите работнически надници по размер, каквито са били при обявяването на мобилизацията — 10 септември 1915 г. В 11% от тези предприятия надниците са дори намалени с известен процент и само в 9% от тези 245 предприятия надниците са увеличени с 10—20—30, а нейде и 50% от мобилизацията до юли месец 1916 г. Вие ще се съгласите, г-да народни представители, че при едно поскъпване на хранителните продукти от 188%, на отоплителния материал от 317% и на облеклото от 210% сигурно е, че това незначително увеличение на работническата заплата в само 9% от 245 предприятия, в 80% същите заплати и в 11% намалена заплата, това положение хвърля една голяма маса от работниците мъже, жени, деца, които работят в частните предприятия, в една крайна мизерия! И действително, касае се не само за една социална мизерия, каквато търпи тази работническа маса през време на войната. Социална мизерия работническата маса търпише и в нормално време, и преди днешната война; тя не можеше да се ползува от всички културни удобства, които днешното общество дава на другите класи; тя не можеше да задоволява своите социални културни потребности и необходимата степен, но днес това, което има в нашата страна, то е, че тази оставена в частната индустрия, в занаятите и търговията, във всички частни предприятия

работническа маса търпи една страшна физическа мизерия. Тя е принудена да не дояжда, да се носи много зле, да живее извънредно зле при всичките условия, които твърде много действуват сега за разрушение на човешкия организъм и които водят тая маса и особено младото поколение на работническата класа на България към пълно физическо и духовно израждане. Влиянието на войната, г-да народни представители, се отразява зле не само върху работниците и служещите в частните предприятия, но то очевидно засяга и другите слоеве на обществото, засегна и държавните служители, но държавата, както знаете, в началото още се съгласи да бъдат плащани целите заплати на нейните служещи и работници, намиращи се в редовете на войската. По инициатива на социал-демократическата парламентарна група, подкрепена и от други народни представители, правителството впоследствие се съгласи тоже да се даде едно добавъчно възнаграждение на държавните служители поради скъпотията и изключителното положение, създадено от войната — едно добавъчно възнаграждение, недостатъчно наистина, но добавъчно възнаграждение, което внесе известно облекчение в положението на този слой наемници в нашата страна. Частните работници и служещи обаче останаха без това; и тези, които са мобилизирани, не получават и до днес никаква заплата, с малки изключения. Тези, които в частните предприятия не работят сега, са принудени с недостатъчна заплата да живеят при тая колосална скъпотия. Имайки това положение предвид, от страна на нашата парламентарна група още в бюджетните дебати на 1915 г., веднага с намесване във войната от страна на България, ние поискахме въпросът с положението на работниците в частните предприятия да се уреди по законодателен път. Тогава обосновахме тази необходимост и поискахме правителството да внесе специален законопроект за тая цел. Една многохилядна работническа маса не можеше да остане без никаква протекция от страна на държавата, казахме тогава ние. В редовната сесия на 1916 г. отправихме специално питане към правителството*, респективно към министрите

* В настоящия том, с. 104—106 (Ред.)

ни труда и финансите, с което искахме да знаем правителството не е ли готово да внесе законопроект за плащане заплатите на тези, които са в редовете на войската през време на войната, и за увеличение заплатата на всички ония, които сега работят в частните предприятия. На това питане, както и на много други питання от страна на нашата парламентарна група, не се отговори от страна на правителството. По въпроса за добавъчното възнаграждение, когато то се дебатираше, когато се решаваше, ние тоже подчертахме необходимостта, давайки държавата добавъчно възнаграждение на държавните служители, да се създаде закон за уреждане положението на работниците и за уреждане заплатите на работниците от частните предприятия. Тогава изтъкнахме всичките основания, поради които държавата е длъжна да излезе с един подобен законодателен акт чрез парламента, за да не стоят масите, частните работници и служещи в онова положение, в което мобилизацията ги завари. И когато и след това правителството не направи никаква законодателна стъпка в тази посока, социалдемократическата парламентарна група, изпълнявайки един дълг към работническата класа, чиито избраници са нейните членове, внесе настоящия законопроект в Народното събрание през извънредната сесия на 1916 г. с настоятелна молба да бъде поставен той на дневен ред час по-скоро, да бъде разгледан и приет от парламента. От юли 1916 г., г-да народни представители, ето вече доста месеци минаха и ние нямаме този законопроект едва днес поставен на дневен ред. Каква ще бъде неговата съдба, това близките дни ще покажат, но на всеки случай един законопроект, който отдавна трябваше да бъде поставен на дневен ред в камарата, да бъде разгледан и приет, както това е направено в множество други воюващи страни, сега се поставя едва днес на дневен ред. Какво се иска, г-да народни представители, със законопроекта, който нашата парламентарна група е внесла в Народното събрание и който сега е предмет на разискване в камарата?

Четири са неговите основни положения: първо, увеличение на заплатите на работниците и служещите в частните предприятия през време на войната, работей-

ки през периода на войната; второ, установяване една минимална заплата за работниците в онези частни предприятия, които се занимават с обществени и държавни доставки и работи; трето, плащане цялата заплата на работниците и служещите, които са в редовете на войската от предприятията, които функционират и през време на войната, и, четвърто, запазване местата на тези частни работници и служещи за след демобилизацията. Съвсем накратко, г-да народни представители, аз ще обясня и четирите тези основни положения, върху които е изграден нашият законопроект, и ще посоча необходимостта от тяхното приемане.

Работническите надници у нас и в нормално време по своя размер не са били достатъчни да задоволят нуждите на работника и неговото семейство; и в нормално време работническите надници са били под необходимия, както се казва *existenz minimum** за културното съществуване на работника и неговото семейство. Официалните статистически данни, които има за това, за годините, в които България не е прекарала във война, напълно потвърждават тази моя мисъл. Обикновената надница, надница на един обикновен надничар у нас в 1911 г., средно за цялата страна е 2,18 лв.; надницата на обикновения надничар в 1895 г. е 1,88 лв.; през целия този период от 1895 г. до 1911 г. надницата на обикновения работничен надничар в нашата страна е увеличена само с 23%, докато през същия този период цената само на 10 хранителни продукти, като на първо място: хляба, солта, месото, маслото, сиренето, яйцата, фасула, зехтина, млякото и захарта, е увеличена с 42%, или два пъти повече от увеличението на надницата на обикновения работничен надничар през периода от 1895—1911 г. През същото това време дървата са увеличени с 68%, или три пъти повече от увеличението на обикновената работническа надница. Но тоже надницата и в покровителствуваната индустрия — индустрията, за която държавата полага толкова много грижи и полага толкова големи и широки материални жертви, която обременява с подобни мате-

* *Existenz minimum* (лат.) — най-малкото, което е необходимо за съществуване. (Ред.)

риални жертви и населението — консуматори на страната — все уж за нейното насърчаване, за нейното развитие — и в тази покровителствуванa индустрия работническата надница стои извънредно зле. Средната надница в цялата покровителствуванa индустрия в 1909 г. е 2,02 лв.; в 1910 г. — 2,15 лв.; в 1911 г. — 2,25; в 1912 — 2,34. Или от 1909 до 1912 г. надницата средно в насърчаваната индустрия е увеличена само с 15%. Най-ниска е надницата — 2,03 лв. — през 1912 г. в текстилната индустрия и най-висока е в добиване електрическа енергия — 3,38 лв. Ако, г-да народни представители, тази средна надница бихте обяснили с дните, през които работниците в насърчаваната индустрия са работели за цялата година, то тогава ще получите още един по-нисък размер. Така например за 1911 г. в цялата насърчаванa индустрия има 3 268 550 надници, изработени от 12 662 души работници. Пада се средно по 258 надници на работник, или 580,50 лв. за цялата година. И средната годишна заплата на индустриалния работник в насърчаваната индустрия през 1911 г. е 580,50 лв., за 1912 г. има 3 181 835 изработени надници от 12 827 работници, или 247 дни за цялата година се падат на индустриалния работник на обща сума 576,98 лв. Индустриалният работник за 1912 г. средно годишна заплата има значи 576,98 лв. За всички години от 1909 г. насам до последната, за която имам сведения, средното време на работника през годината е 250 дена. Тъй че тази средна надница за 1912 г. от 2,34 лв. трябва да бъде сметната не на 365 дни, колкото дни има в годината и за колкото дни работникът и неговото семейство са принудени да изразходват за храна, облекло и пр., а трябва да бъдат сметнати на 250 дни средно в годината.

Ако бихте обърнали внимание върху сведенията, изчисленията, които прави г-н Кирил Попов в своята «Стопанска България»* по този въпрос, вие бихте намерили, че за 1912 г. нормалната надница в покровителствуваната индустрия трябва да я считаме между 2 — 2,50 за мъжа и 1—1,50 лв. за жената, заети в тази индустрия, 43% от

* Вж Попов, Кирил Г. Стопанска България през 1911 г. Статист. изследвания. С., Държ. п-ца, 1916, 483 с. (Ред.)

всички мъже работници в насърчаваната индустрия за 1912 г. имат заплата под нормалната, по-долу от 2—2,50, и 51% — повече значи от половината — жени, заети в насърчаваната индустрия имат надница под нормалната надница за тях — от 1—1,50 лв. От неговите данни се вижда един още по-поразителен в това отношение факт: от 10 163 работници мъже, жени и младежи, заети в насърчаваната индустрия, 2363 са задомени, възрастни и издържат семейства. От тези 2363 задомени мъже и жени работници — 331 получават заплата на онова време, тогава през 1912 г. — по-малко от 1,50 дневно, 2039 получават от 1,50—2,50 дневно, от тези 331, които получават по-малко от 1,50, г-да народни представители, 66 мъже и 33 жени, които издържат 6-членно семейство — семейство от по 6 члена, — получават надница по-долу от 1,50 лв. Нещо, ще кажете, невероятно наистина, но факт, констатиран официално от Дирекцията на статистиката и обяснен, използван в книгата на г-н Кирил Попов. Би се помислило, че от 1912 г. тези съвършено незначителни и недостатъчни работнически надници в насърчаваната индустрия са били покачени по един или друг начин вследствие едно или друго влияние. Но, г-да народни представители, инспекторските рапорти до г-н министъра на търговията, промишлеността и труда от 1913—1914 г. със своите оскъдни данни по работническите заплати идат да потвърдят, че едно увеличение средно на работническите надници в насърчаваната индустрия действително е постигнато, но то е едва достигнало до 30% в края на 1914 г. — едно увеличение, което, като се прибави към средната заплата по 2,34 лв. на 1912 г., се оказва съвсем незначително поради настъпилата скъпотия след Балканската война до края на 1914 г.

Нашият законопроект говори за необходимостта от едно увеличение на работническите надници във всички частни предприятия с 50% върху размера, който те са имали на 1 август 1916 г. Турена е тази дата, защото законопроектът тогава бе внесен и се очакваше, искаше се той да бъде поставен веднага на дневен ред и оттогава да влезе в сила като закон. Оттогава насам очевидно положението се е значително изменило: скъпотията става още по-голяма и може смело да се поддържа, че това уве-

личение от 50% върху размера на надницата от 1916 г. или или август, сега вече е недостатъчно, но във всеки случай тук се касае, г-да народни представители, за едно увеличение на номиналната работническа надница, едно увеличение с 50% или с повече, което има за цел да подравни номиналния размер на работническата надница с повдигнатите цени на предметите от първа необходимост и да постави тези работници, които се трудят сега в частните предприятия, по отношение на техните заплати поне в това положение, в което са били до мобилизацията. Между номиналната работническа надница и действителната ѝ стойност, както виждате, има една голяма разлика. Ами това всеки чувства сега, не само работниците, които разполагат с малки средства, но и други, които имат повече пари на разположение, за да съществуват. Днес левът на пазара има тази стойност, която по-рано имаха 30-те или 40-те стотинки; или това, което по-рано се купуваше за 1 лв., сега за него същото трябва да се броят 1 лв. — в такава пропорция е поскъпнял животът, в такава пропорция е поскъпняло всичко това, което е от първа необходимост за съществуването на хората. Следователно, ако бихме искали да доведем тези, които се намират сега в частната индустрия, поне до онова положение, в което са били по-рано, при обявяване на мобилизацията, трябва да повдигнем номиналния размер на работническите надници, за да стигнат по този начин цената на продуктите, която сега е установена. Не се касае следователно, г-да народни представители, да се подобри материалното положение на работническата класа в сравнение с положението ѝ при мобилизацията, а се касае да се изравни поне нейната надница с условията, при които тя е поставена да живее през време на войната. Това увеличение на работническата надница е абсолютно необходимо. И то трябва да стане чрез вмешателството на държавата, чрез един законодателен акт на парламента, защото ако се остави въпросът да бъде разрешен от свободното отношение между работници и господари, то днешното изключително време, г-да народни представители, ще бъде използвано напълно от стопаните на частните предприятия и работническите надници ще останат под *existenz minimum*'а, стопаните ще спечелят много

повече, отколкото във всяко друго време, за сметка на здравето, живота и бъдещето на работническата класа, върху плещите на която се крепи развитието на икономическите сили и бъдещето на България. Вмешателството на държавата в случая е прочее абсолютно необходимо. И това е първият пункт на нашия законопроект — едно увеличение на работническите надници в частните предприятия.

Тук трябва между другото да забележа веднага, че не само едно номинално увеличение на работническите надници е необходимо. Необходими са много ефикасни мерки от страна на държавата за спадане цените на продуктите, за възможното поевтиняване на живота през време на войната. Но ние виждаме, че въпреки създаването на няколко закони за обществената предвидливост, такава предвидливост не се яви налице, резултати благотворни от нея няма и до днес, скъпотията се увеличава все повече и повече и най-малкото, което трябва да се направи, то е поне да се постигне това увеличение на работническите надници.

На второ място, нашият законопроект иска установяването на една минимална заплата на работниците, заети в ония частни предприятия, които изработват предмети за нуждите на армията, които се занимават с държавни и други обществени доставки и работи. Именно поради изключителното положение, г-да народни представители, поради това, че сега не съществуват условията на мирновременната конкуренция между стопани и предприемачи, които вземат различни държавни търгове и доставки, ония предприемачи, които имат възможност да вземат търговете, вземат ги на крайно износни за себе си условия и винаги, разчитайки на обстоятелството, че сега работническият труд е по-скъп, отколкото в нормално време — така казват те, — че работници се намират по-мъчно, отколкото в мирно време, че по-големи разноски трябва да се направят за изработване на тези предмети, които са нужни за армията и за държавата, считат в своята калкулация по-високи надници от ония, които в нормално време е имало, особено тогава, когато конкуренция можеше да съществува между тия предприятия и конкуренти. Но когато тези предприятия се

вземат, когато се почне работата, тогава, ползвайки се от труда на жени, деца и пленници, предприемачите плащат много по-ниски надници от тези, които са се имали предвид при отстъпване на предприятието, на доставката от страна на държавата. По този начин, г-да народни представители, държавата, като плаща твърде скъпо за предметите, които ѝ се изработват от частни предприятия, голяма част от това отива в ръцете на стопаните на тия частни предприятия при съвършено ниските надници на ония, които работят там. Един пресен пример имаме сега. Интендантството на Военното министерство и Тилоното управление дават свой материал на предприемачи в София за изработване на военни ботуши и се счита, че те трябва да платят по 4 лв. за изработване на чифт ботуши — такава е сметката им; между това плащат по 2,40, 2,50 и максимум 3 лв. На сто хиляди чифта ботуши само от труда на работниците, от това, което е предвидено за работниците, те смъкват 100—150 хиляди лева. А работниците, г-да народни представители, са принудени да постъпват на работа при една надница по-ниска, защото Военното министерство, г-н министре, под предлог че тия частни стопани, тия частни предприятия работят за нуждите на войската, дава им много пленници, на които се заповядва да работят с ниска надница, и за да не бъдат те в депото на пленниците, да не бъдат пратени някъде да работят по пътища и шосета и да бъдат изложени на още по-лош режим, принуждават се да работят в частните предприятия на един или друг стопанин с ниска надница и по този начин заставят и другите свободни сега работници да работят тоже с по-ниска надница от тази, която трябва да им се плати. Държавата трябва да има предвид това положение, в което е поставен носителят на тъй наречения свободен труд, и първото нещо, което е необходимо, което трябва да се направи в това отношение, то е при сключване на поемните условия за отдаване на предприемач изработването на тези и тем подобни предмети за нуждите на войската или на държавата да има клауза, която да установява минималната надница, която предприемачът е длъжен да плати на ония, които ще приготвят доставката. Една протекция, една гаранция за ония, които работят в предприятията за

нуждите на държавата и армията, е абсолютно необходима. Ето защо, на второ място, нашият законопроект иска поставянето на една минимална надница във всички тия предприятия съобразно с условията на живота и дадено място.

На трето място, законопроектът предвижда плащане от страна на всички частни предприятия, които функционират през време на войната, които, следователно, реализират доходи и печалби, цели заплати на техните работници и служещи, намиращи се в редовете на войската или напуснали работата на 10 септември или малко покъсно вследствие на мобилизацията, вследствие повикването им под знамената. Ние считаме, г-да народни представители, че мобилизацията, обявена на 10 септември 1915 г., и последвалата я война не унищожават договорите, които са сключени между работниците и служещите със стопаните на частните предприятия, в които тия работници са работили; че се касае само за едно преустановяване изпълнението на тези договори, което трябва да бъде продължено след свършването на войната. Работниците и служещите в частните предприятия, повикани под знамената на 10 септември 1915 г., не отидоха драговолюно в редовете на войската, те не отидоха от някакво желание, от някаква особена охота да се сражават с чужди народи, да опитат, тъй да се каже, атмосферата, скърбите и радостите на бойните полета; не заради това те напуснаха своите мирни занятия; те бидоха насилствено откъснати от тия занятия. Не поради техни собствени интереси, не поради тяхно разбиране, не поради тяхно желание те скъсаха договора, който са имали с частните стопани; те бидоха принудени, по силата на съществуващите у нас закони поради обявяването на една мобилизация да се явят в редовете на войската, в своите части, следователно те не могат да носят и отговорността за прекъсване изпълнението на този договор за наем на работа, който те са имали с господаря, със стопанина на частното предприятие, в което те са работили. Договорът следователно продължава да съществува. Този договор трябва да бъде изпълнен, да продължава изпълнението му след приключването на войната, след възстановяването на мира. Тези, които по този начин насил-

ствено са откъснати от мирните си занятия и пратени на бойните полета да изпълнят една задача, поставена им от друго, от държавата в случая, трябва да бъдат обезщетени в размер на онова, което са добивали със своя собствен труд през времето до самата мобилизация. Частните предприятия трябва да понесат тази материална тежест. Те трябва да платят заплатите на своите работници и служещи през време на войната, защото тъкмо от труда на тези хора техните предприятия са се издигнали на онова положение, което те заемат днес тъкмо благодарение на експлоатацията на работническия труд, благодарение на използването труда на техните работници и служещи те са успели да добият тия печалби, които са имали преди войната, и ония, които имат сега през време на войната. Работниците и служещите в частните предприятия, които са вложили своите сили, своя труд в работа за издигане на тия частни предприятия, имат всички основания, всичкото право да искат да получат своята заплата, докато трае сегашното изключително положение, до възстановяването на мира, когато те ще бъдат в състояние отново да се върнат на своите места и да изпълняват задълженията, които са поели по договори за наем на работа, сключен между тях и господарите им.

От това следва, г-да народни представители, от друга страна, че местата, които са заемали работниците и служещите в частните предприятия, трябва да им бъдат резервирани, трябва да им бъдат запазени за след войната. Договорът ще продължава да се изпълнява, след като се свърши войната, след като се възстанови мирът. Всички тия работници и служещи, намиращи се в редовете на войската, които ще имат щастието да се върнат живи и здрави, които биха оцелели в огъня на войната, трябва да бъдат гарантирани, че могат да се завърнат на същите ония места, които са заемали до мобилизацията, и да продължават да работят и поддържат с труда си себе си и семейството си. Запазване местата на работниците и служещите в частните предприятия е един извънредно важен въпрос, една наложителна необходимост, като се има предвид, г-да народни представители, туй, което става сега, през време на войната. В този момент, когато

работниците и служещите от частните предприятия са в редовете на войската, на фронта, и се сражават там, понасят всички несгоди на войната, стопаните на частните предприятия, в които те са работили, ги заместват вече с жени, с деца, с необучени работници и с други лица, които са свободни от военна повинност. И господарите, ако биха били оставени свършено сами, без намесата на държавата, без съществуването на един закон, да уредят въпроса, те сигурно биха го уредили по един начин неблагоприятен за тия работници и служещи, които сега се намират на фронта. Те биха предпочели лицата, които са турили на работа сега, през време на войната, поради по-евтиния труд, поради по-малката съпротива, поради цяла редица други съображения и биха оставили своите работници и служещи на улицата, когато се свърши войната. И тогава ние бихме се намерили пред следната перспектива: демобилизирането на войските, повръщането на работниците и служещите от редовете на войската към мирния труд ще бъде съпроводено с една масова безработица, със създаване на една армия от гладни хора, които не могат да намерят работа, една армия, която би била изложена на крайна мизерия, и тогава тази ще бъде наградата на хората, които са положили толкова труд, които са изтеглили толкова страдания по бойните фронтове, че тук не биха намерили дори и онази работа, която са имали допреди мобилизацията. Подобна една подигравка със съдбата на работниците и служещите в частните предприятия, които се намират в редовете на войската, не може да се допусне и затова техните места трябва да бъдат гарантирани.

Но големият въпрос, който би се възбудил, възражението, което би се направило на тия четири положения, които съставляват същността на нашия законопроект, то е: ще могат ли частните предприятия, които функционират през време на войната, да понесат подобна тежест да плащат те заплатите на своите работници и служещи, които се намират в редовете на войската, и, от друга страна, да дадат едно увеличение на заплатите на ония работници и служещи, които сега работят в техните предприятия? Г-да народни представители! И без съществу-

вишето на закон известни частни предприятия сега плащат цяла или половин заплата на своите служещи очевидно с цел да ги задържат и за след войната в своите собствени предприятия. Това са някои банки, някои застрахователни дружества, някои кантори; не са много наистина, но подобни случаи вече има. И особено ги има за подобни предприятия, откакто се яви перспективата, че България ще бъде разширена териториално, че ще има нужда от множество държавни чиновници и служещи след войната и че тия интелигентни сили, които са били зети в частните предприятия, може би ще предпочетат да станат служещи на държавата, отколкото да останат в тия предприятия. Това, което правят сега отделните предприятия по своя собствена инициатива, изхождайки от свои интереси и разбирания, то би трябвало с един закон да се обобщи и да се обърне в едно задължение на всички частни предприятия относително техните работници, намиращи се в редовете на войската. С това всички тия частни предприятия биха се поставили на еднаква нога, би се премахнала тази нееднаквост, която сега съществува, и с това би се гарантирало положението на тия хилядна маса, която е в редовете на войската, и там, която е останала тук и работи в частните предприятия.

Но един поглед върху печалбите на капиталистическите предприятия у нас би дал достатъчно доказателства, че тия предприятия са имали възможност от началото на войната, имат я сега и ще я имат в бъдеще, да понесат една подобна материална тежест и че те са длъжни да сторят това. Вземете например, г-да народни представители, официалните данни, които имаме за печалбите на покровителствуваните индустриални предприятия у нас, като оставим другите, за които точни официални сведения нямаме. Официалната статистика изчислява, че средната капиталистическа печалба за 1911 г. е 14,2%; мините и карьерите дават 33,8%; текстилната индустрия — 23%; химическата индустрия — 16,8%; металургията — 14,9%; дървената индустрия — 14,7%, и индустрията за чрпни и пиетета — 12,7% и т. н.; тютюневата индустрия, която не се покровителствува по Закона за насърчение местната индустрия, дава още по-голяма печалба. Но

това е за 1911 г. Балансите, печатани в «Държавен вестник» за 1915 г.*, отнасящи се до акционерните и други дружества, които по закона са длъжни да публикуват своите баланси, показват тоже, че тези предприятия през време на войната дават големи печалби. 1915 г. в своите 4 месеца биде прекарана в днешното състояние. Балансите за някои от тия предприятия дават следните сведения: дружеството «Съединени тютюневи фабрики» при един капитал от 5 000 000 лв. има чиста печалба 2 586 429 лв., или кръгло 50%, и както е известно — това се казва неотдавна от някои народни представители в парламента, акциите на тютюневия картел от 100 лв. са достигнали вече 450 лв.; Акционерното дружество за международни транспорти при капитал от 100 000 лв. има чиста печалба 82 867 лв., или 82%; Акционерното дружество «Сапун» Русе, при капитал 200 000 лв. има чиста печалба 50 066 лв., или 25%; Акционерното дружество за фабрикация и експорт в Русе има 16% печалба; Кредитната банка «Гирдап» — 14%; Търговско акционерно дружество «Земледелец» — 13%; електрическото дружество за София и България — 12%; дружество «Нафта» — 11%; Генерална банка — 12%; Българска банка и търговско акционерно дружество — 11%; Акционерното дружество «Постоянство» — 15%; Модерен театър — 13%; Търговска банка — 10%; Софийска банка — 10%, и пр. И трябва да се има предвид, че тези печалби са далеч повече от действителните, тъй като обикновено въпросните дружества и предприятия прехвърлят голяма част от своите печалби в разните резервни, запасни и др. фондове и минават за амортизация често пъти много повече проценти, отколкото обикновено това е прието. За през 1916 г. няма всички баланси публикувани, но от техните приходи се вижда, че печалбите на тези дружества и предприятия са много по-големи. И за да не ви отнемам времето да цитирам още подобни данни, достатъчно е да спомена, г-да народни представители, че захарните фабрики само поради разлика между цените на захарта — първата, определена отначало от Централния комитет за стопан-

* Вж «Държавен вестник», № 40, 52, 75, 76, 81, 86, 99, 100, 111 и 114 от 20 февруари, 5 март, 15, 17 и 26 април, 2, 18 и 19 май и 3 юни 1916 г. (Ред.)

ски грижи и обществена предвидливост — 1,85 лв., и втората, определена на 2,30 лв., — само от разликата, казвам, на тези две цифри те ще имат една свръхпечалба от 4 милиона лева, а служещите и работниците на тези фабрики не получават и досега абсолютно нищо. Фабрикантите биха имали всичката възможност, разполагайки с подобни печалби, извънредни, свръхпечалби, каквито те сега имат, да платят очевидно заплатата на своите служещи и работници, намиращи се в редовете на войската, и да дадат това увеличение, което ние искаме, и на ония работници и служещи, които сега работят във фабриките. Изобщо капиталистическата печалба в България е много по-голяма процентно през време на войната, а за някои предприятия, банки и пр. тази печалба е баснословна.

Но, г-да народни представители, частните предприятия трябва да понесат всичките материални тежести по изплащане заплатите на своите служещи и работници, намиращи се в редовете на войската, и всичко онова, което е необходимо за увеличение заплатите на ония работници, които работят сега във фабриките, защото, извън всичко друго, за стопаните на тези частни предприятия, за българските индустриалци, търговци, за българските капиталисти, за българската капиталистическа класа изобщо именно се води днешната война от страна на България; те са, които ще използват облагите от евентуалните резултати на тази война. Едно евентуално разширение на територията и откриването на нови пазари, откриването на нови пътища — морски и др., благоприятното свързване с други големи държави, всичките тези резултати, които евентуално биха могли да се имат от намесата на България в тази война и като цена на много човешки жертви, които българският народ отдава, ще бъдат използвани изключително от господстващите класи у нас и преди всичко от тези капиталисти. Те, следователно, могат да понесат рисковете и материалните тежести в това отношение през време на войната както за сметка на миналите печалби, взети от работническия труд, така и за сметка на всички печалби, които те ще имат благодарение на резултатите от войната. Работниците и служещите в частните предприятия

тия, когато се върнат от войната, могат да донесат само своето разстроено здраве, своята инвалидност и на нищо няма да разчитат освен на надницата, която са получавали по-рано, а облагите от резултатите от войната ще отидат в ръцете на имотните, на капиталистическата класа и затуй тя е, която трябва да понесе всички тежести на войната, тя е, която трябва да понесе в случай и издръжката на мобилизираните работници и служещи, взети от нейните предприятия.

Необходимостта да се разреши въпросът, който се отнася до работниците и служещите в частните предприятия, и възможността да се разреши по такъв начин, както изложих досега, се признава и от Министерството на труда. Признава се, казвам, от него затова, защото неотдавна и Министерството на труда приготви един законопроект за уреждане положението на работниците и служещите в частните предприятия. Този законопроект и основата си възприема положенията, които има и в законопроекта на нашата парламентарна група. Разликата е в това, че докато нашият законопроект иска да се плащат на работниците и служещите в частните предприятия целите заплати през време на войната, в законопроекта на министерството се предвижда половин заплата; разликата е още в известни подробности по уреждане на това изплащане, както и по уреждане увеличението заплатите на работниците, които сега работят в частните предприятия. В обясненията, с които г-н министър Бакалов е отправил този законопроект за разглеждане и Министерския съвет, между другото се казва: (Ч е т с.)*

«Основните положения на проекта са четири: 1) запазване за след демобилизацията — до унищожаване наемния договор в законния срок — местата на заминалите в редовете на войската работници и служещи; 2) изплащане половините надници и заплати на тези от тях, които са били заети в такива заведения и предприятия, които са продължавали да функционират през време на войната и са реализирали достатъчни печалби; 3) увеличение с 50% най-малко надниците и заплатите на работниците и служещите във функциониращите през време на войната частни заведения и пред-

* Стенографски дневници, XVII ОНС, III РС, 59 з., с. 1305. (Ред.)

приятия и 4) определяне една минимална заплата на работниците и служещите в частните заведения и предприятия, дето се извършват държавни и обществени работи.»

И по-нататък се казва: (Ч е т е.)

«За въвеждането на тези мероприятия държавата не ще срещне никакви трудности. Преживяваните събития наложиха своя печалба и в тая област на живота, та на правителството и законодателя не остава друго, освен да узаконят направеното вече в много случаи между самите господари и работници, като същевременно го разширят и подобрят в съгласие с по-висшите интереси на държавата и тия на труда и капитала. А с такова едно разширяване и подобряване се принася полза преди всичко на самите заведения и предприятия, тъй като при сегашната нееднаквост и безсистемност едни от тях са поставени при много по-несгодни условия, отколкото другите. Със запазването местата на заминалите в редовете на войската работници и служещи се дава едно най-правилно тълкуване на самия договор за наем на работа. Доста отдавна вече юриспруденцията навсякъде е признала, че войната не може да бъде причина за пълното унищожаване на работния договор, а само за временно преустановяване. И в действителност всяко заведение и предприятие би имало най-голям интерес при невъзможността да използва нашироко женския и детски труд да си повърне отново старите работници и служещи, ако, разбира се, тия последните биха останали живи.»

Г-н Бакалов в своите обяснения продължава по-нататък: (Ч е т е.)

«Изплащането половините надници и заплати на заминалите в редовете на войската работници и служещи е прямо последствие от лишаването им от работа в името на висшите отечествени интереси, за които всеки е длъжен да прави жертви, в това число и самите господари-работодатели, заведенията и предприятията на които продължават да функционират и благодарение на войната и липсата на мирновременната конкуренция реализирват повече от нормални печалби, ако не и огромни. Достатъчно е да хвърлим поглед на обнародваните в «Държавен вестник» баланси на всички наши дружества или да се поспрем върху работите на мнозина индустриалци, търговци, предприемачи и доставчици, за да се убедим в техните печалби от 50%, 80%, 100% и повече. . . При това не е отбелязано, че много заведения у нас са въвели вече практиката

да плашат целите или половини заплати на заминалите в редовете на войската свои работници и служещи, а в чужбина пък това е почти от самото начало на войната узаконено. Увеличаването надниците и заплатите на всички частни работници и служещи през време на войната е в непосредствена връзка с голямото поскъпване на живота, т. е. с обстоятелството, че всички заведения и предприятия увеличиха цените на своите произведения. Факт е, че поскъпването на живота и на работнишките надници са две явления, които взаимно се влияят и допълват. Но понеже това взаимодействие не е еднакво и не е в права пропорция, то вмешателството на законодателя, особено през време на обществени кризи, е наложително, за да се опазят здравето и силата на работните маси, на голямото болшинство от самия народ. И действително, ако уреждането на тия въпроси се остави на свободните отношения между господарите и работници, то надниците на тези последните ще бъдат винаги под *existence minimum*, а тъй като пред възможността да останат без храна работникът винаги ще се съгласява да работи срещу най-ниската надница, която едвам би му крепила живота (*la loi d'airain des salaires*), докато пък за стремежа на капиталиста да печели липсват подобните и други препятствия, особено при днешните времена.»

И най-сетне в тези обяснения г-н министърът подчертава: (Ч е т е.)

«Определянето на една минимална заплата за работниците и служещите при обществените предприятия, с която да могат да преживяват по-сносно, се основава тоже на принципа, че здравите граждани правят здрава държава и здраво общество, че именно самото организирано общество — държавата — трябва да прокара тоя принцип преди всичко в своите заведения и предприятия, и отпосле и в тия, които работят за частната консумация.»

С една реч министерството с изработването на своя прсект и с обясненията, които придружават проекта за разглеждането му от Министерския съвет, признава и необходимостта, и възможността от законодателно уреждане на въпроса, отнасящ се до работниците и служещите в частните предприятия. Изпъква въпросът, защо този законопрсект, изработен от Министерството на труда, обхващащ и предложението на нашата парламентарна група, и другото предложение, което групата на шпро-

ките социалисти внесе за плащане половината заплата на работниците и служещите в частните предприятия, които се намират в редовете на войската, защо, казвам, този законопроект не се внесе на разглеждане от Народното събрание, когато се знае предварително, че ако това е една инициатива законодателна на правителството, разчитаща на подкрепата на цялото болшинство, тя сигурно, безрезервно ще бъде прокарана в Народното събрание и не ще се изложи на никакви рискове да бъде отхвърлена, защото това би означавало блам за самото правителство. Ако правителството желаше сериозно да бъде уреден по законодателен път въпросът за работниците и служещите в частните предприятия, то щеше да избере този път, но който обикновено се върви, когато трябва да се прокара някое негово мероприятие: щеше да издаде свой собствен законопроект.

Министър-председател д-р В. Радославов: Вашият законопроект е сто пъти по-добър, отколкото този, който предлага Министерството на труда.

Г. Димитров: Министерският съвет обаче, г-да народни представители, разглеждайки законопроекта на Министерството на труда, намира, че е излишно да бъде внесен този законопроект на министерството в камарата, защото преди него има вече два други законопроекта по същата материя, внесени от група народни представители, и тези законопроекти, внесени по частна инициатива в Събранието, трябва да бъдат поставени на дневен ред, за да се уреди въпросът. Г-да народни представители! Ако беше само въпросът да бъдат внесени частни законопроекти и те да бъдат прокарани в Народното събрание, тогава, разбира се, може да се предположи, че правителството има голямо желание, голяма любов в случая да насърчава законодателната инициатива на отделните народни представители и парламентарни групи. Но аз съм длъжен да забележа това, което е и самата истина, че ако правителството не внесе в Народното събрание своя изработен законопроект по този случай, то това го прави преди всичко, защото то се е страхувало да поеме отговорността за един такъв закон непопулярен и крайно непопулярен в кръга на българските индустриалци, търговци, капиталисти, които не искат да се посяга върху тех-

ните печалби, които не искат да се натоварват с никакви нови разходи, които искат да имат развързани ръцете си през време на войната да спекулират, да грабят, да печелят колкото могат повече и които досега, слава богу, безпрепятствено разиграваха своето самодивско хоро в нашата страна. Ако тях бихте ги питали, ако би трябвало те да разрешават и дават своето съгласие да се прокара един подобен законопроект, какъвто е нашият, на нашата парламентарна група, или дори такъв, какъвто е този, който е изработен от Министерството на труда, те по никакъв начин не биха се съгласили. И защото правителството не иска да поеме такава една отговорност за един непопулярен закон в средата на господствующата класа у нас, затуй то остави да излезе на трибуната в Народното събрание и да се постави на дневен ред един законопроект, внесен по частна инициатива. Но, на второ място, правителството, давайки вид, че то няма нищо против това, да се уреди този въпрос по законодателен ред, давайки вид, че то желае да се разглеждат в Народното събрание частните законодателни инициативи по въпроса за плащането заплатите на работниците и служещите в частните предприятия, то разчита, че законопроект, какъвто е този на нашата парламентарна група, няма да бъде прокаран в парламента затова, защото ще срещне противодействието и на господата от болшинството, и вероятно на господата от другите опозиционни парламентарни групи, които тоже биха се застъпили много енергично за интересите на капиталистите и за капиталистическата печалба, която трябва да бъде свещена и неприкосновена сега. По аналогия трябва да отбележа това, то иска да постъпи, както постъпи с въпроса за прехраната, със създаването на последния Комитет за стопански грижи и обществена предвидливост: след като видя, че работата по въпроса за прехраната и нейната организация съвсем не върви, то даде възможност да излезе един закон от самия парламент, да се яви като едно сблъскване на интересите, представени в парламента, в резултат на което би се родило едно недоносче, за което правителството да не поема отговорност, а да може да каже: «Господа, този закон не е само мой, но той е закон на господата от другата страна, на г-н Буров, на г-н Ляпчев», т. е. същата

политика, която прави и сега. И очевидно то разчита, че тази законодателна инициатива на Социалдемократическата партия трябва да бъде провалена, и затова то държи такова поведение. Ние бихме искали и настояваме да не бъде така; ние настояваме Министерството на труда и правителството да останат верни на мотивите и на това, което намираме в техния законопроект; но начинът, по който действа правителството, ни кара да вярваме, че е този ужасен въпрос, който засяга много хиляди работници на фронта и техните семейства тук, се устроява една игра. Във всеки случай ние държим, че и правителството, и парламентът са поставени днес, при този случай, на едно изпитание. Българската държава, г-да народни представители, по силата на своя Закон за насърчение на местната индустрия дава ежегодни материални жертви от 5 до 6 милиона лева в облаги на около 400 души от покровителствуваните индустриални предприятия и ако прибавите онези облаги, които се следват благодарение на високите вносни мита и които се плащат направо от консуматорите, от населението, тази сума трябва да се удвои. Такива материални жертви прави държавата, такива материални жертви правят масите за галеното дете на България, за националната индустрия, за нейното насърчение и за нейното развитие. Но можете ли да си представите сериозно, г-да народни представители, една ефективна протекция на индустрията където и да е, и специално у нас, без една предварителна сериозна протекция на работническия труд? Ами какво представляват всички индустриални предприятия със своите инсталации, със своите машинарии и със своя основен капитал, вложен там, ако няма работническия труд и неговата приспособимост да тури в движение тези машини и инсталации и да послужи за използването на основния капитал, вложен в тези предприятия? Всякъде отдавна са признали, че без една протекция на работническия труд не е възможно насърчението и развитието на националната индустрия, не е възможно едно правилно икономическо развитие на страната. У нас се прави обратното: дава се бакшиши в милиони на отделни лица, отделни индустриалци, насърчава се не индустрията, а отделни хора, които от голтаци се правят богаташи било чрез индустриални

предприятия или доставки, било чрез други известни средства, а това, от което зависи развитието на националната индустрия, на производителните сили в страната, на икономическото развитие на България, това, от което зависи нейното бъдеще, съвършено се занемарява. Работническата класа, г-да народни представители, трябва да бъде протезирана; нейното здраве, нейният живот трябва да бъдат протезирани, нейното съществуване трябва да бъде гарантирано, за да има в индустрията един елемент работоспособен и за да може тази индустрия действително да се развива. Вместо това, повтарям да кажа, ние виждаме друго нещо, ние виждаме една разюздана спекулация с цената на хранителните продукти и на другите предмети от първа необходимост, ние виждаме да се граби на всяка стъпка, ние виждаме грамадна част от работниците и служещите на фронтовете да са оставили своите семейства без нищо, да гладуват тук, а друга една част да не може да се нахрани, да не може да се облече и да се намира в крайна физическа мизерия. Пред правителството и парламента днес се поставя една алтернатива и правителството и парламентът ще трябва да избират между интересите на едно малцинство български индустриалци, стопани на частни предприятия, доставчици на държавата и армията, и интересите на стотина хиляди работници и служещи в частните предприятия, които се намират в редовете на войската, които там, в окопите, са рамо до рамо с държавните служители и които виждат, че на техните другари във войската върви заплатата и добавъчното възнаграждение, а пък те не получават една стотинка от предприятията. Трябва да се избере между интересите на това малцинство, представители на капитала, и интересите на онова мнозинство, което фактически представлява жизнеспособната част от работещото население на България; трябва да се избере между интересите на капиталистическата печалба, която някои искат да остане ненакърнена, незасегната, и между интересите на икономическото развитие на страната, на развитието на производителните сили, на икономическото бъдеще на България. И ние, г-да народни представители, настоявайки с всичките сили от името на тези хиляди и хиляди работници и служещи, които със своите

шма, молби, искания са настоявали и пред нас, и пред правителството да бъде разрешен този въпрос, да бъде приет законопроектът на работническата социалдемократическа парламентарна група, който обгръща и законопроекта на групата на широките социалисти, който в основата си не се различава от законопроекта на Министерството на труда, ние, като настояваме, казвам, с всички сили да бъде той приет, предоставяме на парламента да се произнесе. На всеки случай трябва да се знае, че решението на парламента по този законопроект се следи с най-живо нетърпение от хилядите работници и служещи, намиращи се в редовете на войската; решението на парламента по този законопроект се следи от масата опезни работници, мъже и жени, които са останали да работят в индустрията, търговията и занаятите през време на войната и които търпят ужасна мизерия. Парламентът би поел една голяма, съдбоносна отговорност пред работническите маси в нашата страна, пред опезни, които се намират на фронта, и тези, които са във вътрешността на България, ако една подобна законодателна инициатива тъй необходима, тъй належаща, тъй основателна, тъй справедлива, би се отхвърлила. (Р ъ к о п л я с к и н е о т к р а й н а т а л е в и ц а.)

*Стенографски дневници, XVII ОНС,
III РС, 46 з., 22 февруари 1917 г.,
с. 1010—1016*

*Печата се по текста
на Стенографски дневници*

ЗАПЛАТИТЕ НА РАБОТНИЦИТЕ И СЛУЖЕЩИТЕ ОТ ЧАСТНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ ПРЕЗ ВРЕМЕ НА ВОЙНАТА

(Реч на др. Г. Димитров,
произнесена в Народното събрание на 22 т. м.)*

Обявената през септември 1915 г. обща мобилизация постави в извънредно тежко положение многохилядната маса работници и служещи от частните предприятия на производството и размяната. Повиканите от тях в редовете на войската внезапно се озоваха лишени от предишните доходи за издръжка, защото предприятията, работата в които бидоха принудени да напуснат, макар и да продължиха и през време на войната да функционират и печелят, отказаха да плащат на своите мобилизирани работници и служещи заплатите. Без да могат да разчитат на *спестявания* или каквито и да е *запаси* от миналото, нито да се надяват, че с някои *извънредни* доходи подир войната ще добият възможността да покрият евентуално направените през време на войната дългове, семействата на тия работници и служещи трябваше да очакват своята издръжка почти изключително от ограничената и крайно недостатъчна за целта държавна помощ и да търпят и до ден днешен големи лишения.

Немобилизираните пък частни работници, както и ония, които бидоха оставени на работа в разните индустриални и други предприятия за нуждите на армията, се озоваха под режима на една *непоносима* и постоянно растяща скъпотия, получавайки в повечето случаи същите заплати, както и до мобилизацията. Вследствие на масовото нахлуване на жени и деца в частните предприятия, от една страна, широкото използване на принуди-

* Стенограмата на речта се публикува в настоящия том, с. 340—365. (Ред.)

телия и крайно евтин труд на хилядите пленници, от друга, и слабостта на работническите синдикати (естествените регулатори на работническите заплати), поради изпразването им откъм членове, отишли в редовете на войската, и поради изключителния режим, от трета страна — след мобилизацията настъпи едно *растяще несъответствие* между *размера* на работническата надница и *поскъпването* на живота, което става все по-голямо и непоносимо. Така от м. юли 1914 до м. юли 1916 година кришителните продукти са поскъпнали . . . * според *нормираните* цени от комитетите за стопански грижи и обществена предвидливост има едно ново поскъпване средно с 30%. Между това анкетата за размера на работническите надници, извършена от *Синдикалия съюз* през юли 1916 г., обгръщаща 245 разни частни предприятия, показва, че в 80% от тия предприятия надниците са такива, както и до мобилизацията, в 9% са увеличени от 20—30%, а в 11% са дори намалени поради заместването отишлите в редовете на войската мъже с жени и младежи. Тия данни ясно говорят, че работническата маса е изложена на една *страшна физическа мизерия* в момента, когато стопаните на повечето частни предприятия, използвайки изключителния момент и липсата на мирновременната конкуренция, свличат *колосални печалби*.

Държавата за своите служещи и работници бе застанила да разреши плащането на целите заплати през всичкото време на войната; тя даде тоже и едно добавъчно възнаграждение поради скъпотията, макар и не в оня достатъчен размер, за който се бореше социалдемократическата парламентарна група. Частните работници и служещи обаче бидоха изоставени на произвола на съдбата, за уреждането на тяхното положение през време на войната държавата и до днес не се намеси.

Изпълнявайки своя дълг към работническата класа, чийто представител е тя в парламента, нашата парламентарна група още при бюджетните дебати на 1915 г. повдигна въпроса за уреждане положението на частните работници и служещи по законодателен път, като на на-

миращите се в редовете на войската се плащат целия заплата от предприятията, в които са работили, а на другите — се осигури една заплата, съобразна с поскъпналия живот. В редовната сесия (март 1916 г.) ние отпратихме към правителството питане, с което го подканяхме да внесе такъв законопроект. То замълча. При гласуване добавъчното възнаграждение за държавните служители (юли 1916), нашата група наново изтъкна наложителната необходимост от законодателното уреждане положението на частните работници и служещи. Правителството нищо не отговори и нищо не предприе в тая посока. Това застави нашата група да внесе настоящия законопроект в камарата през извънредната сесия (юли 1916) и да настоява за бързото му разглеждане и приемане. И въпросът отдавна трябваше да бъде разрешен, както това стана във всички воюващи държави, а не едва днес след цяла година — да се поставя на дневен ред.

Нашият законопроект със своите четири основни положения предвижда за мобилизираните работници и служещи от частните предприятия, които функционират през време на войната, *плащане целите заплати и запазване местата им след демобилизацията, а за работниците сега в частните предприятия — едно увеличение на заплатите минимум с 50%, и установяване минимална заплата, съобразна с условията на живота в предприятията, които изработват предмети за нуждите на армията, за държавните и други обществени учреждения.*

Ораторът изнася подробни официални статистически данни за размера на работническите надници в нормално време у нас и през време на войната, от които данни се вижда, че надниците са ужасно мизерни и исканото увеличение е *безусловно необходимо*, за да се постигне отчасти едно изравнение между номиналния размер на надницата и увеличените цени на предметите от първа необходимост, като едновременно с това се вземат *радикални мерки за поевтиняването на живота.*

Обосновава нуждата от определена *минимална надница* в частните предприятия, които предприемат държавни и други обществени доставки с редица примери, от които се вижда, че предприемачите предвиждат високи

пени за изработването на дадените предмети при поемането на доставките, впоследствие ползувайки се от труда на плениците и жените, плащат нищожни заплати и жестоко ограбват работниците.

Плащането на заплатите и *запазване* местата на мобилизираните частни работници и служещи произтича от факта, че тия последните принудително са откъснати от мирния труд и от изпълнението на работния договор и че следователно договорът за наем на работа не се *унищожава* поради войната, а само се преустановява неговото изпълнение. От друга страна, със своя труд те са *подигнали* предприятията и са създавали печалбите им. Те имат прочее *правото* да бъдат издържани в размера на получаваната до мобилизацията заплата от предприятията, в които са работили, и да се повърнат на своите места подир демобилизацията, а не след като цяла година са били по бойните полета, изпитвали хилядите несгоди и ужаси на войната — да се озоват на *улицата*, заместени с нови, по-евтини и по-удобни за господарите работници и служещи.

Стопаните на частните предприятия не само са *длъжни*, но и имат всичката възможност да понесат такава тежест. Печалбите на капиталистическите предприятия у нас и в нормално време процентно са много по-големи, отколкото в другите страни. През време на войната голямата част от тия предприятия имат просто баснословни печалби.

(Дава подробни данни, взети от официалните баланси на предприятията за техните печалби.)

Акциите на тютюневия картел са се възкачили от 100 на 450 лв. и картелът има чиста печалба за 1915 г. 50%. Само от разликата между предишната и сегашната цена на захарта (от 1,85 на 2,30 лв.) захарните фабрики ще имат тая година извън обикновената печалба още и една *горна печалба* от *четири* милиона лева!

При това някои от предприятията вече плащат цели или половини заплати на своите служещи. Касае се сега дори да се узакони за *всички* и да се поставят в еднакво положение по тоя въпрос.

II пай-сетне частните предприятия, дори с известни

матернални жертви за сметка на бъдещето трябва да изпълняват ангажимента, който имат спрямо своите работници и служещи, защото *тъкмо те са, които ще извлекат облагите от резултатите на войната.*

Министерството на труда, изработвайки своя законопроект по същата материя, е било принудено да признае както *необходимостта*, така и *възможността* да бъде уредено положението на частните работници и служещи по начина, който се предлага с нашия законопроект. Министерският проект до голяма степен е усвоил основните положения на нашия законопроект и *далеч е надминал* ограничения и недостатъчен проект на «широките».

(Цитира мотивите на министър Бакалов, с които е изпратен проектът в Министерския съвет за разглеждане.)

Защо прочее правителството не внесе в камарата и работения от Министерството на труда законопроект? Очевидно не от желание да насърчи социалдемократическата законодателна инициатива по този случай. Представеният министерски проект Министерският съвет *фактически* го е отхвърлил под благовидния предлог, че имало подобен законопроект, внесен вече по частна депутатска инициатива. Ясно е, че правителството не е пожелало да поеме отговорността пред капиталистите за един такъв *непопулярен* в техните очи закон. На второ място, то очевидно разчита, че нашият законопроект ще срещне противодействие не само от болшинството, но и в средата на буржоазната опозиция и ще бъде по един или друг начин провален. Правителството мисли, че ще може тогава да умне ръцете си като Пилата пред страждущите работнически маси. Ако всичко това не бе така, правителството щеше да внесе законопроекта на Министерството на труда и щеше да го прокара, както прокара всички свои дребни и едри мероприятия.

Внесеният от социалдемократическата парламентарна група законопроект за заплатите на частните работници и служещи е продиктуван от една жизнена и нетърпяща никакво по-нататъшно отлагане нужда на многохилядната работническа маса на фронта и в страната и трябва час по-скоро да се превърне в закон.

Ежегодно държавата дава на 400 индустриални пред

приятия по пет-шест милиона лева във вид на облаги и пр. за насърчение на индустрията. Чрез високите вносни мита се дават на същите предприятия още толкова милиона, вземани направо от консуматорите. Забравите обаче, че е немислим напредъкът на индустрията, икономическото развитие, развитието на производителните сили, от което зависи икономическото бъдеще и политическата независимост на страната без една ефикасна иконодателна протекция на работническата класа.

И сега правителството и парламентът са подложени на едно изпитание. Тям предстои да избират: да се услужат на алчността на шепата капиталисти, които безчовечно ограбват народните маси, или на интересите на неколкото стотини хиляди трудещи се български граждани, проливащи кръвта си по бойните полета и създавайки богатствата на страната; да се защити капиталистическата печалба или развитието на производителните сили — икономическото бъдеще и политическата независимост на страната.

Социалдемократическата партия прочее с всичките си сили настоява за приемането на законопроекта, изхождайки от жизнените нужди и интереси на работническата класа, които нужди и интереси са такива и на икономическото, социално и културно развитие на страната.

*

Софийските организирани работници и работнички, разглеждайки въпроса за работническите заплати през време на войната, издигат своя глас за най-енергична подкрепа внесения от парламентарната група на Работническата социалдемократическа партия законопроект за заплатите на работниците и служещите от частните предприятия през време на войната. Те считат за безусловна необходимост предвиденото в него плащане целите заплати на мобилизираните работници и служещи, за запазване местата им след демобилизацията, увеличение минимум с 50% заплатите на работниците и служещите в частните предприятия през време на войната, както и установяването една минимална заплата, съобразна

с условията на живота, за всички работници в предприятията, които изработват предмети за нуждите на армията, на държавните и други обществени учреждения. Те искат настоятелно незабавното узаконяване на този законопроект, както и създаване една действителна защита на труда и преди всичко държавна застраховка на работниците в случай на болест, злополука, инвалидност, старост и смърт.

*В. «Работнически вестник»,
№ 251, 26 февруари 1917 г.*

*Печата се по текста
на в. «Работнически вестник».*

ЗА «ТРАЙНИЯ МИР»

I

Колкото по-трескави са приготвленията за близки кръвопролития, колкото по-малка е вероятността за предстоящия мир — толкова повече от отговорните ни следира за запазването на бъдещия мир.

«Образуването на едно сдружение, което би направило действително невъзможно повтарянето на катастрофи като сегашната конфлаграция»*, поставя начело в своето послание от 23** ян. 1917 г. до Сената председателят на Северноамериканските съединени щати⁶².

«Те (държавите от Съглашението) съпровождат с всичките си благопожелания проекта за създаването на една лига на народите, която да осигури мира и справедливостта на света», отговаря Съглашението в нотата си до Уйлсон^{63***}.

«Когато този момент дойде, имперското правителство ще бъде готово да сътрудничи радостно със Северноамериканските съединени щати в тази възвишена задача», гласи германската нота-отговор до Уйлсон****; а в подадената такава на 31 ян. 1917 г. до американското правителство се казва: «Германският народ искрено ще подпомогне всички усилия за избягване на бъдещите войни*****.»

«В дадения момент австро-унгарското правителство ни драго сърце ще даде заедно със Съединените щати съ-

* Вж «Работнически вестник», № 226, 25 януари 1917 г. (Ред.)

** Посланието е отправено на 22 януари (Ред.)

*** Вж «Работнически вестник», № 218, 15 януари. 1917 г. (Ред.)

**** Вж «Работнически вестник», № 206, 28 декември 1916 г. (Ред.)

***** Вж «Работнически вестник», № 232, 2 февруари 1917 г. (Ред.)

действието си за разрешаване на тази възвишена задача», казва австро-унгарското правителство в отговора си до Уйлсон*. А председателят на французката република Поанкаре: «Ние не ще се възпротивим на великодушните идеи на г-н Уйлсон за сключване на международни договори след войната, за осигуряване уважението на поетите задължения. Напротив, ние се присъединяваме съвсем доброволно към тези благородни намерения.»**

Но как всесветските империалисти смятат да постигнат тия «благородни намерения»?

Уйлсон казва — като американският народ «прибави тежестта на силата си към тежестта на силата на другите народи». И действително няколко седмици само след тия изявления телеграфът ни донесе, че дипломатическите сношения между Америка и Германия са прекъснати⁶⁴.

Държавите от Съглашението заявяват, че това ще бъде възможно само след като се уреди днешният конфликт, и бързат да прибавят, че условия за постигане още днес на един траен мир липсвали, следователно трябва да се продължи войната.

Централните държави съобщават също, че «трайният мир» могъл да се постигне само след турянето край на днешната война, а германското правителство в нотата си от 31 ян. 1917 г. до Съединените щати, с която известява за безпощадната морска война, заявява, че «за да служи на човечеството», трябва да употреби «всички средства за продължение на войната», за да докара по-скоро трайния мир⁶⁵.

И така, историята се повтаря. — По-рано ни се заявяваше — искаш ли мир, готви се за война, а днес ни повтарят — искаш ли «траен мир», продължавай да воюваш!

Ние сме напълно убедени в това, че новият идол на «трайния мир» има за единствена цел да отвлече погледите на воюващите народи там нейде в далечното бъдеще, за да не забележат пропастта, която им се готви в близкото настояще. Несъмнено е, че и след мира буржоазията ще се опита да създаде от тая утопия едно първостепенно заблуждение.

* Вж «Работнически вестник», № 206, 28 декември 1916 г. (Ред.)

** Вж «Работнически вестник», № 230, 31 януари 1917 г. (Ред.)

Ние казахме на друго място, че «що се касае до заглавяването на бъдещия мир, това е въвн от силите на буржоазното общество»*, но за да имаме ясна представа за това новосъздадено от империалистическата буржоазия заблуждение, ще трябва да си дадем точна сметка за причините, които ни доведоха до днешната всесветска война, а също дали тия причини ще бъдат отстранени или в бъдеще от войната и нейното продължение или ще останат да съществуват и занапред.

«Всеобщата война е война на недоверието и страха. . . която в същото време е и най-малко мотивирана, понеже все още тя се води поради тъмни опасения и заплашване, но не и заради ясно очертани искания», казва Кауцки**.

Но нека дадем думата на ония, които ръководят днешните събитията и които без друго ще знаят каква цел преследват.

«Това последното зло (думата е за германските аспирации) без съмнение ще бъде премахнато, ако съюзниците могат да постигнат измененията на европейската карта, съдържащи се в тяхната нота», казва Съглашението в нотата си до Уйлсон***.

«Под прикритие на принципа на народностите разкриха целите, които гонят с тази война (държавите от Съглашението) и които са: смазването на Германия, Австро-Унгария, Турция и България», гласи германската нота от 31 ян. 1917 г. до Америка. В същата нота се казва: «Свободата на моретата като първо условие за свободното съществуване и мирните сношения на народите е било винаги между главните принципи на германската политика.»****

«Има един исторически факт, установен днес; това е несъизмеримата воля на Германия и Австро-Унгария да си осигурят хегемонията в Европа и икономическо господство в света», казва Съглашението в нотата си от 12 ноем. 1917 г. до Уйлсон*****.

* Вж настоящия том, с. 283. (Ред.)

** Кауцки, К. Предложението за мир. — «Работнически вестник», № 207, 1 декември 1916 г. (Ред.)

*** «Работнически вестник», № 218, 15 януари 1917 г. (Ред.)

**** «Работнически вестник», № 232, 2 февруари 1917 г. (Ред.)

***** «Работнически вестник», № 218, 15 януари 1917 г. (Ред.)

Да си припомним сега и многократните изявления на съглашенските империалисти за унищожението на «германския милитаризъм» и пр.

Значи тъкмо обратното на това, което твърди Каушки, е вярно.

Днешната всесветска война се води за определени цели и е резултат на планомерна и дългогодишна подготовка от страна на империалистическата буржоазия във воюващите страни. Ако има нещо «немотивирано», неопределено и неясно, то се отнася само до съзнанието на народите във воюващите страни, което нарочно се култивира и поддържа от господстващите класи и днес.

Днешната борба е такава за господство над всесветския пазар. Отдавна границите на развитите капиталистически държави са станали тесни за по-нататъшното съществуване и развитие на капитализма и ако той продължава да съществува и се развива и днес, то е, защото намери условия за това развитие във от тия държави — в неразвитите още капиталистически страни. Англия беше най-щастливата в това отношение, защото в нея капитализмът най-рано достигна своите високо развити форми, в което време тя нямаше срещу си друг по-силен или равен ней конкурент. При тия условия английският капитализъм успя да си гарантира най-богатите на света колонии и важни морски пътища, които му осигуриха първенствующе положение на всемирния пазар, а по такъв начин и по-нататъшното негово развитие. Останалите държави, които се развиваха след нея, се задоволяваха да вземат участие в подялбата само на останалите още незаграбени колонии, но това не можеше да отгня все тъй.

Всички колонии са вече заграбени, всички неразвити още капиталистически страни са под «сферата на влияние» на тая или оная капиталистическа държава, а през последните десетилетия капитализмът в Германия и Америка се разви до такава степен, че те в последно време се явиха като сериозни съперници на английското господство над всесветския пазар.

Общоизвестно е, че Германия не разполага с достатъчно колонии, и германската буржоазия трябваше да потърси друг изход, за да премине митническите барьери

и проникне поне отчасти на всемирния пазар, а това беше усъвършенствуването на техниката. И не е тайна за никого, че допреди днешната война германската техника стоеше много по-високо от английската и всяка друга такава. Но това не можеше да има за резултат по-други последствия освен пропорционално с усъвършенствуването на техниката увеличаване производителността и капиталистическото производство, което значи изкарване на все по-голямо и по-голямо количество стоки, които препълваха наличния пазар и застрашаваха да задръстят самото капиталистическо производство в Германия, а с това и да разклатят господството на буржоазията. Още повече, когато тя имаше пред себе си работническия класа, която се готвеше и чакаше удобния момент, да я смени. При това си положение за по-нататъшното съществуване и развитие германският капитализъм се нуждае не вече от пазара на тая или оная колония, а от всесветския такъв. Само на него произведените от германската индустрия стоки и натрупани капитали биха намерили достатъчен простор за пласиране. И далновидната германска буржоазия отдавна знаеше това, ето защо десетилетия подред тя се подготвяше за извоюването на тия условия. — Прочее Германия воюва днес не толкова за отделни колонии, а да измести Англия на всесветския пазар или най-малко да бъде поставена на равна нога с нея.

Тия стремления в Германия бяха отдавна известни на английската буржоазия и тя трескаво се готвеше, за да защити привилегированото си положение на всесветския пазар. Тъй като английската индустрия във от тия условия не можеше да съществува и се развива. И Англия влезе в днешната война, за да разгроми Германия и нейните съюзници; да запази и разшири своето господство над всемирния пазар и по такъв начин да стане пълна господарка над света. — Ето съдържанието, което съглашенските империалисти влагат в разгромяването на «германския милитаризъм».

Това са двата полюса — двата противоположни интереса, около които се въртят днешните всесветски събития. Останалите държави, които вземат участие в днешната война, се наредиха към тази или онази страна

в зависимост от това, доколко капиталистическите класи от тия страни очакват, че техните империалистически стремежи ще бъдат постигнати съвместно с тия на едната от главните съперници.

II

Освен Англия и Германия за всесветския пазар се явява и трета претендентка, а именно Северноамериканските съединени щати. В последните години Америка се бързо развиваше като индустриална страна, а през време на днешната война тя беше третият, който се възползува, докато другите двама се бореха. През това време, когато европейската индустрия беше погълната, а в много клонове и спряна от войната, американската такава бе повикана да задоволява всесветския пазар, а отчасти и тоя на воюващите страни. Тия условия помогнаха на американската буржоазия да тикне значително напред американската индустрия и да натрупа грамадни капитали за сметка на воюващите страни. И днес капитализмът в Америка се чувствава значително силен да претендира за господство на всемирния пазар наравно с английския и германския такъв.

Опитът на Уйлсон да влезе като посредник в мирните преговори не е нищо друго освен опит на американската буржоазия да обере парсата тогава, когато други биеха тъпана. — «Мирът трябва да бъде мир без победа», казва Уйлсон в посланието си до Сената от 23 ян. 1917 година.

Така диктуват интересите на американската буржоазия — двете групировки начело с Англия и Германия да се взаимно омаломощават, за да може тя безпрепятствено да изплува над тях.

Принципът на народностите не е нищо друго освен изтръгване колониите из ръцете на европейските групировки и оставянето им на разположението на американските милиардери. А свободата на моретата е необходимо допълнение на горните условия, за да добие американският капитализъм пълна свобода на всемирния пазар.

Този наглед либерализъм от страна на американската буржоазия се обяснява с това, че американският капитализъм се чувствава вече достатъчно силен, поставен

при равни условия с английския и германски такъв на всемирния пазар, да може да се справи с тях. Америка има всички интерес да бъде омаломощена преди всичко Германия, а с Англия по-лесно би се справила, тъй като английската техника е вече значително надмината от американската такава. Тая е и главната причина, загдето Америка застана на страната на Съглашението в тоя колосален конфликт.

Какъв ще бъде резултатът от този колосален двубой с положителност не може да се предвиди, обаче едно се знае, че противоречията — причините, които докараха народите до днешното взаимоизбиване, няма да бъдат отстранени, колкото и да продължава войната и при каквото и да било изход от нея, в рамките на буржоазното общество.

Ако войната свърши без пълна победа за една от страните, което е най-вероятното, борбата ще бъде само отложена за по-благоприятен момент, тъй като буржоазията и от двете съперничаещи страни ще остане при същите и много по-влошени условия, отколкото преди войната. Много по-влошени, защото досегашният им вътрешен пазар ще бъде значително намален вследствие намаление консумативната способност на масата като резултат от мизерията, изобщо от войната и от поскъпването на живота, което без друго ще последва от данъчната политика като следствие от финансовите тежести, с които се отрупаха държавите през време на войната. От друга страна, и много от ония страни, от които воюващите доставяха сурови материали, през време на войната се разви местна индустрия за преработването на тези материали, тъй като те не можаха да бъдат изнесени във воюващите, а и много от тия страни почнаха да си произвеждат и други индустриални произведения, които преди войната се внасяха от воюващите държави. По такъв начин страни, които служеха за пазар на воюващите капиталистически държави, започват вече сами да задоволяват пазара си. От трета страна, държави като Америка, Япония и пр. се възползуваха от отслабването на всеобщата конкуренция и успеха на много пазари да заместят воюващите страни.

Тия и ред други причини като следствие от войната,

при липсата на решителна победа ще поставят и двете воюващи страни в условия, съвършено неблагоприятни за бъдещото им социално развитие. Но в същото време класовите борби ще се изострят и ще се създадат условия за социалистическата победа на международния пролетариат.

Рушенията, които войната извърши и продължава да върши, са колосални, но не трябва да се изпуска из предвид, че воюващите нации през време на войната напрегнаха до най-висока степен своите физически и умствени сили и че усъвършенствуванията и новооткритията в областта на техниката ще тласнат индустрията до такава степен напред в нейната производителност, че разрушеното ще бъде възстановено в неимоверно късо време. Да, ние сме съвременници на тая неимоверна производителност, когато войната, състояща се от непрекъснати вериги от офанзивни и дефанзивни, руши и пилее със светкавична бързина всички произведения на индустрията, а тая последната успява със същата бързина да ги навакса, и то когато голяма част от производителните членове на обществото са по бойните полета.

Известни са на всички ни баснословните печалби, които буржоазията трупа от военните доставки и от произволното чудовищно увеличение цените на стоките. Нали всички ония милиарди, които воюващите държави пилеят всекидневно, се вливат в касите на фабриканти, предприемачи и другите членове на буржоазната класа? Финансовото задължаване на воюващите държави не е нищо друго освен още по-дълбоко потъване на народите в ненаситното гърло на капитализма, което им носи нечувана мизерия, а последният от това става все по-мощен.

«Въпросът, от който зависи мирът и честта на света, е да се знае дали сегашната война е борба за справедлив и сигурен мир или само за едно уравнивяване на силите. *Не е нужно равновесие, а една общност на власт*», казва Уйлсон в посланието си до Сената от 23 януари 1917 г.⁶⁶, а европейските пацифисти⁶⁶ често ни пледират и за общоевропейска федерация, всичко това, разбира се, в рамките на буржоазното общество.

* Вж «Работнически вестник», № 226, 25 януари 1917 г. (Ред.)

Възможно ли е при днешната степен на капиталистическо развитие националният капитализъм да доде до подобно разбирателство? Не, отговаряме ние.

Капиталът с една неумолимост иска печалби, а индустрията със също такава неизбежна необходимост иска своя пазар. А липсват ли тия условия, капиталистическото производство се излага на сътресения и буржоазното господство на сериозни опасности. Прочее условие за едно сближение на националният капитализъм е съществуването на достатъчен пазар за пласирането на националните капитали и произведенията на националните индустрии на съюзените страни. Само при тия условия би бил възможен един общеевропейски или всесветски империализъм, който би имал за цел експлоатацията на цял свят от интернационалната буржоазия, а тъкмо тия условия липсват и те за в бъдеще още повече ще липсват.

Днес земното кълбо е вече тясно за по-нататъшното развитие на целокупния капитализъм от стария и нов свят. Дотогава, докогато това беше възможно, всесветският конфликт беше избягван. Днес за бъдещото развитие на капитализма в една само от горепосочените претендентки е нужен всесветският пазар. По тия именно причини националният капитал вместо обединителния мирен възприе сепаративния войнствен метод в борбата си за съществуване, който за в бъдеще ще му се наложи с още по-голяма необходимост. И по тия същите причини буржоазията от разните страни се обедини в две групировки с еднакви цели — едната групировка да сломи другата и по такъв начин върху нейните развалини да създаде условия за развитието на своя капитализъм. Така че борещите се днес империалистически коалиции за всесветско господство не са плод на личното желание на тая или оная дипломация, а резултат на историческото развитие на капиталистическото общество.

Какви бъдещи групировки ще вземе националният капитализъм, преследвайки своите империалистически цели, ние не знаем. Във всеки случай вярно е изказаното от буржоазната германска преса мнение в началото на 1916 г., а именно, че «новото време», времето след пред-

стоящия мир, ще бъде «желязно време». Буржоазните групировки ще представляват до зъби въоръжени лагери, било за да запазят извоюваното през войната положение или за да се готвят да извоюват тепърва такава, готови да се нахвърлят всеки момент едни срещу други.

Единствената предпоставка за запазването на бъдещия мир това е заменяването на капитализма със социализма, на капиталистическото общество със социалистическото общество. Само социализмът е, който може да изведе човечеството из задънената улица, в която го вкара буржоазията — без социализъм няма мир.

*В. «Работнически вестник»,
№ 250 и 252, 24 и 28 февруари 1917 г.*

Подпис: Г. Д.

*Печата се по текста
на в. «Работнически вестник»*

СОФИЙСКИЯТ ХИГИЕНИЧЕН СЪВЕТ

Софийският хигиеничен съвет в понеделник* след обед бе свикан на заседание, в което се докладваха окръжните на Централния хигиеничен съвет и се обсъдиха мерките за опазване обществената хигиена в столицата и предотвратяване появяването и разпространението на епидемическите болести. Съветът усвоил подробно мотивираното предложение на нашия другар Г. Димитров: 1. Всички членове на хигиеничния съвет, както и членовете на участъковите хигиенични комисии да имат правото да правят *поотделно* ревизии на фабриките, работилниците, обществените заведения и пр. и да съставят актове за констатираните нарушения; 2. С една част от кредита, с който разполага съветът, да се достави ситун на бедните войнишки и други семейства, за да поддържат чистота и да се изчистят отходните места в къщите им и 3. Да се обърне най-сериозното внимание на респективните централни органи, че е *безусловно необходимо* снабдяването на населението с осветление и отопление, както и с хранителни продукти на достъпни цени, защото без това не е възможно поддържането на сериозна хигиена и избягването на големите опасности от епидемическите заболявания.

И. «Работнически вестник»,
№ 252, 28 февруари 1917 г.

Печата се по текста
на в. «Работнически вестник»

ПО ЗАКОНОПРОЕКТА ЗА НАЕМИТЕ

*Реч в Народното събрание**

7 март 1917 г.

Г-да народни представители! Законопроектът, който се внася от страна на Военното министерство сега, урежда да една материя, която трябваше да бъде уредена по законодателен път още при обявяването на войната. Ще си спомнят г-да народните представители от всички партии, че нашата парламентарна група навремето още когато се дебатираше въпросът за войнишките помощи, изтъкна необходимостта да се уреди тоже и въпросът за наемите на войнишките семейства, както и на всички други работнишки и бедни семейства, засегнати от самата война. Тогава това не се възприне от правителството, не се възприне от другите парламентарни групи в Народното събрание. При Закона за мораториума⁶⁷ наново изтъкнахме, че трябва да се направи непременно нещо за осигуряване подслона на всички семейства, които живеят под наем през време на войната и нямат средства за плащане на наема и нямат достатъчно средства за издръжка. Но и тогава тоже това не се направи. Нас особено не ни интересува самият въпрос, защо именно г-н военният министър внася този законопроект, а не министърът на правосъдието, макар че този въпрос сам по себе си има значение. Очевидно е, че се счита законопроектът за една чисто военна нужда и че така се счита този законопроект, показва, от друга страна, фактът, че още преди месец Главната квартира чрез Военното министерство обръщаше внимание на Софийската общинска комисия

* Г. Димитров се изказва по Предложение за наемите на военноположените през време на войната. (Рсд.)

но уреждане споровете между наемателите и наемодателите да действа енергично, да не се спира пред никакви спънки, но да запази спокойствието на военнопослужещите наематели, които в София са изложени на постоянни произволи и маса неприятности от страна на наемодателите. Действително общинската комисия и преди получаването на това писмо от Главната квартира до Военното министерство, по настояването на нашата партия в Общинския съвет, почна да действа в тази посока. Но, г-да народни представители, практиката в разстояние само на няколко седмици показва, че без съществуването на един специален закон за наемите през време на войната обикновените съдилища не смятат решенията на общинската комисия досежно въпроса за наемите и действуват тъй, както други закони налагат това: издават решения, които съдебни приставници изпълняват, и по този начин маса семейства на военнопослужещи и други биваха изхвърляни посред зима на улицата. Това показва много ясно, че въпросът трябва да бъде уреден със специален закон. И предложението, което се внася сега от страна на Военното министерство, респективно от правителството, иде да уреди тази материя до известна степен.

Но, г-да народни представители, ако законопроектът прокарва две важни начала: първото, че сроковете на договорите за наем на жилищни помещения ще продължават да текат до три месеца след демобилизацията, и второто, че наемодавците нямат право през всичкия този период, през всичкото това време да увеличават наемите, които е имало до мобилизацията, казвам, ако законопроектът прокарва тези две начала, то очевидно е, както се изтъкна по-рано, че тези две начала трябва да засегнат не само семействата на военнопослужещите, но и всички други семейства, които са поставени в същото положение, в което са поставени семействата на военнопослужещите, защото сигурно е — това в София знаем по факти, по самата действителност, — че има доста работнически семейства преди всичко, които не са дали членове войници в редовете на войската, но които поради условията на войната не могат фактически да плащат наемите си през време на войната, от една страна, или да намерят квартира през

време на войната, от друга страна, и че те трябва да имат непременно това облекчение от страна на държавата по съответен законодателен път, през време на войната да не плащат наеми. От друга страна, има семейства, които тоже нямат войници в редовете на войската, но това са семейства, които са изгубили в миналата война своите членове, които получават малки пенсии, вдовици или майки на убити войници. По законопроекта, както е внесен сега, всички тия семейства се лишават от протекцията, която се дава на семействата на военнослужещите. Ние пледираме прочее, г-да народни представители, както продължението сроковете на договорите за наем, така и неувеличението на наемите през време на войната да се отнася абсолютно до всички случаи и до всички семейства.

На второ място, законопроекът не урежда всички ония случаи на увеличени вече наеми от 10 септември насам. Един подобен законопроект, който се явява твърде късно, който трябваше да бъде узаконен още от началото на войната, най-малко трябва да има обратна сила в това отношение, да анулира всички направени досега увеличения на наемите от наемодателите през време на войната. Всички тия повишения на наемите да бъдат върнати на наемателите, да имат право да ги получат, ако са ги платили, или имат право да не ги плащат в бъдеще, ако не са ги платили. Така щото законопроектът трябва да бъде попълнен в това отношение, като бъдат анулирани всички направени досега увеличения на наемите.

Г-н Дойчинов, сам домопритежател, се яви да защити каузата на имотната класа, както той се изразява, и направи едно много интересно откритие пред Народното събрание, именно че правителството внесе в българския парламент сега един класов закон. Ние често пъти сме изтъквали, че нашето правителство, по подобие на правителствата в другите страни, винаги внесе класови закони; то създава чрез парламента, в който има свое мнозинство, едно класово законодателство за осигуряване на частната собственост, на всички отношения на тази частна собственост, за осигуряване интересите на имотните и господстващите класи в страната и за осигуряване

не своето икономическо и политическо господство. И до колкото, г-да народни представители, държавата и у нас, и в другите страни пристъпва към известни мероприятия, особено през време на войната, които наглед са в интереса на интересите на работническите и народни маси, това се прави, изхождайки от интересите на самата война, която се води за целите, поставени от самата държава и от господствующите класи. Нашият г-н военен министър по никой начин не би излязъл пред нас, пред Народното събрание, с един подобен законопроект сега, ако не беше опасността тия многобройни писма на оплаквания от София и други големи градове на България, които отиват на фронта, да обезпокояват духовете на войниците, да предизвикват известно недоволство там и да попречат на военната акция, която трябва да бъде изкарана докрай. Ние прочее сме поддържали винаги и самият този законопроект е едно ново доказателство в това отношение, че правителството, че самата държава създава едно класово законодателство всякога, когато тя законодателствува. Но г-н Дойчинов сега иде да ни увери, че това не е един класов закон, но един класов закон против имотната класа, че той е един класов закон, който фаворизира, дава протекция само на неимотните. Но, г-да народни представители, това е несериозно, това е смешно да се говори от трибуната на Народното събрание, защото домопритежателите в София и големите градове със самия факт на своята имотност са достатъчно защитени, и ако в случая има някой право на протекция, това са именно неимотните, които отиват да живеят под наем в къщите на домопритежателите и които, ако няма специален закон, могат да бъдат изхвърлени във всяко време на улицата и изложени на лишения и страдания. Законът тях трябва да протектира, те имат право да получат и да искат тази протекция от страна на законодателството и държавата.

С. Дойчинов: Същото право имат и другите.

Г. Димитров: Г-н Дойчинов казва: «Домопритежателите биха твърде много пострадали, ако този закон тъй би бил приет, ако не се оградят интересите на имотните.» Господа! В София тази общинска комисия, за която става дума, в която имах честта да участвувам няколко ме-

сега наред, се разгледаха стотици и стотици заявления по спорове за наеми. 90 и няколко процента от всичките заявления са не от наемателите, а от наемодавците, които искат изкарването на наемателите от къщите по най-различни предлози. При проучването на всяко подобно заявление се установяваше, че хазанът на дадено жилищно помещение иска изпъждането на войнишкото семейство, за да получи по-голям наем. Явяват се германски и австрийски войници, явяват се германски и австрийски комисионери с десетки и стотини, дават големи наеми, и всеки домопритежател бърза да използва този случай, тая жилищна криза, която настъпва за наемателите и има много благоприятни условия за домопритежателите. И си позволяват да обвиняват войнишките жени в безчестни действия, без да има подобно нещо, в злоупотребяване при използването на имотите, без да има подобно нещо, и цяла редица най-невероятни и лъжливи оплаквания. От всички проверки, които бяхме длъжни да направим, се установи, че заявленията проиходжат не от дребните хазани, не от стопаните на малки къщи, които често пъти сами са в редовете на войската заедно със своите наематели и които от този наем живеят и поддържат своето семейство обикновено; те не се оплакват, те не изпъждат своите наематели и квартиранти, те се примиряват без закон с фактическото положение, че наемателят е войник. Искат изгонване на семейства обикновено домопритежатели, които могат да минат без този наем, които печелят твърде много, които правят много спекулации днес и които се подбуждат, г-да народни представители, само от алчността за по-големи печалби.

С. Дойчинов: Големи капиталисти, милиардери в България няма.

Г. Димитров: И вие сами бихте могли да разберете много лесно психологията на софийските и други тям подобни домопритежатели, като имате предвид обстоятелството, че те живеят при една особена атмосфера, всички, които имат известни средства на разположение, известни капитали, които са близо до властта, които имат каква да е възможност, са ударили на печалби необикновени. Сега се печели много, сега се печели на едро,

сега се печели от всичко и навсякъде. Как така домопритежателите да останат без никакви печалби? Как те да останат при онзи стар наем, който са имали до 10 септември 1915 г., когато някои спекуланти имат само за няколко месеца няколко десетки хиляди и милиони лева? Как домопритежателите да останат с онзи наем, който си получавали до обявяването на мобилизацията? Те видяха голям вой, когато общината по наше настояване пак се намеси в спора между домонаемателите и домопритежателите. Административният съд трябваше да реши, че заповедта*, издадена от Софийския общински съвет, е несъобразена със закона, и да избегне да се занимае със съществуването на въпроса, а да отмени тази заповед, и да послужи на домопритежателите. Искам да посоча тази особена психология, която характеризира цялата българска буржоазия в нейния патриотизъм сега.

Няма да отречем, г-да народни представители, че действително има домопритежатели в София, бедни семейства или средни семейства, които едната стая дават под наем, а в другата живеят, единия етаж дават под наем, а в другия живеят, и са задължени до уши — семейства на трети чинovníци и други, които действително биха пострадали много от това неплащане на наема през време на войната, които тоже имат членове в редовете на войската, военнопослужещи, и които са изложени на много големи лишения. Такива има; това не е масата на домопритежателите въобще, но такива има. Обаче ако действително трябва държавата да се погрижи и за тях, има само едно единствено средство в случая. Именно на този въпрос искам да обърна вниманието на правителството, на г-н военния министър и на Народното събрание. Какво се прави със самия законопроект — ако той бъде гласуван сега? Една отсрочка на плащането на наема за три месеца след демобилизацията. Но облекчава ли се положението на тези наематели работници, служещи и пр., които не получават заплата през време на войната? Не. Те трябва да платят наема три месеца след демобилизацията. Представете си положението на тези работнически семейства в София, Пловдив, Варна и в кой да е друг град.

* Заповед № 2407 от 25 септември 1915 г. — Вж «Софийски общински вестник», № 17, 4 октомври 1915 г., с. 15—16. (Ред.)

които семейства имат 20—30 или 40—50 лв. месечен наем, а докато се свърши войната, ще се съберат 500—600 лв., и тая сума ще трябва да платят веднага три месеца след свършването на войната, защото тук срокове не се предвиждат и наемодавците ще имат право да искат наеднъж да се плати сумата. Това ще бъде очевидно наградата, която ще получи всеки войник работник, като се върне от бойното поле, след като е успял да запази живота си, да запази главата си. Като не намери достатъчно работа, като получи ниска надница, като има скъп живот, като има нови данъци, чрез акцизите и други, които се гласуват тук, ще трябва да плаща нов, закъснял наем от двегодини време за велика България! Този класов закон, поради който г-н Дойчинов тук тъй много оплаква имотната класа у нас, всъщност не дава облекчение на тези бедствующи работнически семейства. Той само отлага глътването на горчивия хап; той ще се глътне три месеца, след като войниците се върнат от бойните полета, т. е. когато се успокоят духовете, и няма да има голяма опасност както сега, във време на войната. Г-да народни представители! В случая едно действително облекчение е необходимо. То трябва да бъде направено чрез поемане от страна на държавата с една нейна помощ на войниците и други работнически семейства тази наемна тежест през време на войната.

Т. Петров: Както е в Австрия, Германия и Унгария.

Г. Димитров: Както е във всички други държави на Централния съюз; а това се знае и за останалите държави. Там извън войнишката помощ, извън обикновената помощ на семействата, бедствующи през време на войната, има предвидена и още една — наемна помощ. Нашето предложение за такава наемна помощ се отхвърли по-рано, но тук е случаят, където се вижда, че трябва да бъде дадена такава наемна помощ, за да бъдат, от една страна, самите наематели — бедни работници и други бедни граждани — облекчени през време на войната, без да бъдат задължени след войната да плащат, за да няма товара да плащат закъснял наем, и, от друга страна, да се избегне това затруднение за малките, дребните наемодавци, които ще могат да получават от тая наемна помощ своя наем и няма да бъдат оставени в това лошо положение.

ше, в което се намират сега. Държавата, която е обявила тази война, държавата, която преследва своя цел, своя политика с войната, държавата, която разходва и човешки материал, и маса други средства, стотини милиони вече, за издържане на войната, тя е длъжна очевидно — това трябва да бъде безспорно — да понесе всички тия разходи, с които се съпровожда издържането на работническите и други бедствующи семейства през време на войната.

И, г-да народни представители, на този законопроект, който се внася сега — не в края на войната, защото никой не знае кога ще бъде свършена, — очевидно стимулт му е да внесе успокоение в редовете на военнослужещите. Но не с такъв законопроект и не с такива и други подобни мерки, които биха били предприети от правителството, могат да бъдат успокоявани духовете в редовете на войската, както и сред населението, сред масите на страната. Днес големите въпроси, разрешението на които би внесло успокоение и на фронта, и тук, те са: въпросът за мира и въпросът за прехраната. Ето въпросите, на които трябва да обърне внимание правителството и особено парламентът, който би трябвало много отдавна да влезе в своята роля, а не да бъде само една машина, която само да регистрира ония актове, които биха били предложени тук от страна на правителството за регистриране. Бихме казали от наша страна, г-да народни представители, че сега е време, необходимо е, крайно необходимо е да се действа за приключването на войната, за възстановяването на мира, за осигуряването на спокоен, мирен живот и средства за съществуване на работническата класа и на другите бедствующи народни маси. Тогава очевидно излишни биха станали средствата за успокояване и хвърлянето прах в очите на недоволните елементи в редовете на войската и във вътрешността на страната.

От друга страна, за да завърша тези бележки, г-да народни представители, аз искам да отбележа, че въпреки възвестявания чрез вестниците цели месеци наред законопроект на финансовото министерство за наемите — че бил приготвен там, — който ще се отнася не само до жилищните помещения, но въобще до всички сгради и

помещения и който трябваше да уреди тоже и наема на помещения, в които се помещават държавни, окръжни, общински и обществени учреждения, този въпрос в сегашния законопроект не се урежда; законопроектът се отнася само за жилищни помещения. Защо — питаме ние? Наемите на жилищните помещения ще текат в същия размер до три месеца след демобилизацията; те не могат да бъдат увеличавани в този срок. Но защо помещенията, в които са държавни, общински, окръжни учреждения, всевъзможни държавни и обществени учреждения и институти, трябва да плащат увеличен наем и трябва да се местят от едно здание в друго? Очевидно, г-да народни представители, оставена е тази отворена врата, за да бъде ограбена и държавата, за да бъдат ограбени и общините, и окръзите от най-тлъстите домопритежатели в София и в други големи градове. А знае се, че само държавата плаща близо един милион лева наем за учрежденията, които се помещават в частни здания. Очевидно, г-да народни представители това е една празнота и този въпрос не бива да остане неуреден. Ако той остане неуреден, ще се потвърди това, което се знае неофициално, че маса лица, които са заинтересовани в случая, си нареждат всички необходими средства, за да добият едно колосално увеличение на наемите си през време на войната.

Ние прочее настояваме, г-да народни представители, законопроектът, внесен от г-н военния министър в Народното събрание, да бъде узаконен като един законопроект, който ще се отнася не само до семействата на военнослужещи, но до всички семейства, които живеят под наем, преди всичко до работническите и други бедни семейства, които имат незначителен доход за съществуване. На второ място, направените увеличения на наема през време на войната до днешен ден или по-право до влизането на закона в сила да се анулират и да могат да бъдат върнати. На трето място, г-да народни представители, законът да засегне и държавните, общинските, окръжните и обществените учреждения относително наема и относително сроковете за използване зданията, в които те се помещават. И най-сетне — това, което е най-съществено за нас, — чрез една наемна помощ, чрез една помощ за наем на всички войнишки и други работнически

и бедствующи семейства да се облекчи товарът, който имат сега и който ще имат до свършването на войната и до три месеца след демобилизацията. (Ръкопляскаше от крайната левица.)

Стенографски дневници, XVII ОНС,
III РС, 51 з., 7 март 1917 г.,
с. 1138—1141

Печата се по текста
на Стенографски дневници

НАЕМИТЕ

Завчера камарата разгледа и прие на първо четене внесеня от Военното министерство законопроект за наемите на военнослужещите през време на войната.

Както се вижда още от самото заглавие на законопроекта, той се отнася само до *военнослужещите* и не обгръща със своята протекция останалите наематели. От друга страна, възлаганите от законопроекта задължения върху наемодавците не засягат стопаните на всичките здания, които се дават под наем, а само ония на *жилищните помещения*.

Три са основните положения на въпросния законопроект: 1. Сроковете на всички договори за наем на жилищни помещения, сключени *преди и след* 10 септември 1915 г., *се продължават по право до три месеца подир общата демобилизация*, ако наемателите се намират под знамената; 2. През всичкото време, докато трае войната, и до три месеца след общата демобилизация наемодавецът на жилищното помещение *не може да увеличи наемната цена*; 3. Военнослужещите, доходът на които надминава 2400 лв. годишно, са длъжни да плащат наемите си, а другите се освобождават от това задължение през време на войната и имат право три месеца след демобилизацията да изплатят дължимите наеми.

За наемодавците, които биха извършили каквото и да е действие върху наетите от военнослужещите или семействата им жилищни помещения с цел да се ограничи или осуети ползуването на наемателите от наредбите на законопроекта, предвижда се наказание по чл. 298

от Общия наказателен закон⁶⁸ (тъмничен затвор до три месеца и глоба до 300 лева).

Уреждането по законодателен път въпроса за наемите през време на войната се почувствува като една жизнена необходимост веднага след обявяването на общата мобилизация (септември 1915 г.). Използувайки масовото прииждане на външни лица и увеличеното търсене на жилищни помещения, наемодавците в София и другите по-големи центрове на страната се нахвърлиха бясно върху досегашните си наематели (болшинството войнишки и други работнически семейства, нямащи възможност да плащат наем), изхвърляха ги на улицата, често посред зима, и ги заменяха с други наематели, които можеха да се задължат да плащат редовно наем през време на войната, и то един наем в сравнение с плащания до мобилизацията по-висок с 40, 50, 80 и дори 100 %.

Голяма част от делата, разглеждани в софийските мирови съдилища от мобилизацията насам, са дела против наематели за изпразване жилищата с единствената цел наемодавците да се сдобият с *увеличени* и сигурно *платени* наеми.

Опитът, направен от Софийската община по предложението на социалдемократическата общинска група, да се реагира срещу тая организирана хайка от страна на наемодавците на жилищни помещения, като се изпълняват съществуващите крайно недостатъчни и непълни законоположения относително наемите, съдържащи се в Кодекса за мораториума и Закона за определяне цените на продуктите, наемите и труда, срещна не само безогледното противодействие на заинтересованите наемодавци и тяхната организация, но и на висшата съдебна власт. Първата заповед на общината против насилственото изиждане на наематели из жилищата и против увеличението на наемите през време на войната биде отменена от Върховния административен съд по повод тъжбата на Дружеството на софийските домопритежатели въз основа на чисто формалната причина, че в заседанието на Общинския съвет, когато е решаван въпросът, не е участвувал финансов представител. Обаче макар и *втората* заповед да не страдаше от този формален дефект, съдилищата продължиха въпреки нея да издават решения против нае-

мателите за изпразване жилищата, а съдебните пристави привеждаха в изпълнение тях решения.

Очевидна бе прочее необходимостта от един специален, ясен и пълен закон за наемите, който да осигури потребния подслон на войнишките и други нуждающи се семейства и да предпази наемателите от терор и експлоатацията на наемодавците. И този закон като една наложителна социална нужда не бе създаден досега само защото тях, от които зависеше това, не искаха да се накърняват интересите и печалбите на домопритежателите.

Едва сега * камарата се сезира със законопроекта за наемите. * на *военнослужещите* и внесен не от министъра на правосъдието, както би трябвало, а от военния министър.

Но и затова именно този законопроект разрешава големия въпрос за наемите през време на войната върху една *съвършено ограничена основа*.

При разглеждането на законопроекта в камарата нашата парламентарна група се застъпи настоятелно**, защото тая основа да се разшири и да обгърне в случай всички необходими социални елементи, за да се даде една *пълна и действителна защита* на наемателите — войнишки, работнически и други бедствующи поради войната семейства.

На първо място, с правото да не бъдат изкарвани от жилищата и да не им се увеличава наемът през всичкото време на войната и до три месеца след общата демобилизация трябва да се ползват не само военносслужещите, а *всички* живущи под наем семейства, като се запрети въобще през целия този период на наемодавците да изваждат своите наематели с цел да получат по-висок наем. Една голяма маса работнически и други бедни семейства, които нямат из своята среда войници, днес се намират поради войната в не по-малко тежко положение от семействата на военносслужещите и по никой начин не бива да бъдат лишени от протекцията на Закона за наемите.

На второ място, законопроектът не засяга направените от 10 септември 1915 г. досега увеличения на наемите. Между това повечето наемодавци под една или

* Унищожено от цензурата. (Ред.)

** Вж настоящия том, с. 384--393. (Ред.)

друга форма са успели да направят значителни увеличения на получаваните до мобилизацията наеми. Необходимо и напълно основателно е тия увеличения да се считат от закона за *анулирани* и да се върнат на наемодателите.

От друга страна, законопроектът трябва да засегне не само жилищните помещения, но и *всички* сгради, които се дават под наем, както и ония, в които се помещават държавните, окръжни и общински учреждения и разните други обществени институти. Тая празнота на законопроекта е една неуместна концесия на наемодавците и ако не бъде премахната, те ще съумеят чрез баснословно увеличение на наемите добре да ограбят държавата и другите обществени учреждения и институти.

И «Работнически вестник»,
№ 260, 9 март 1917 г.
Подпис: Г. Димитров

Печата се по текста
на в. «Работнически вестник»

РАБОТНИЧЕСКОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

Както е известно, при откриването на първата редовна сесия на сегашното Народно събрание (15 октомври 1914 г.) правителството намери за нужно да се покаже особено внимателно към работническата класа, като възвести настъпването и в нашата крайно изостанала в това отношение страна *ерата* на работническото законодателство. От *деветте* законопроекта, с които се определяше работата на първата редовна сесия, изброени в тогавашната тронна реч*, *шестте* бяха из областта на законодателната закрила на труда. Правителството се задължаваше да внесе в камарата за разглеждане и приемане: законопроект за обединяване работническите фондове, законопроект за злополуките на труда, законопроект за пенсиите на държавните работници, законопроект за хигиената и безопасността на труда, законопроект за наем на работа и законопроект за контрола на парните котли.

Това тържествено манифестирано внимание към работническата класа обаче далеч не означаваше една действителна промяна в отношенията на управляващите фактори към защитата на работническия труд, нито пък сериозното им намерение да тласнат държавата по пътя на създаването на тъй необходимото за работническата класа и за икономическото развитие на страната работническо законодателство.

Прокламираната в тронната реч програма за законодателна закрила на труда се дължеше на чисто поли-

* Вж *Стенографски дневници*, XVII ОНС, I РС, I з., 15 октомври 1914 г., с. 1. (Ред.)

нически причини. Това лесно ще се разбере от всекиго, кито си спомним, че тая програма се яви в един момент, когато управляващата либерална коалиция⁶⁹ не можа да се сдобие с достатъчно сигурно болшинство в камарата и когато, от друга страна, току-що бе обявена общоевропейската война.

Че тая програма бе един акт на политическа демагогия спрямо работническата класа, а не сериозна грижа да се направи стъпка напред в областта на работническото законодателство, потвърждават напълно изтеклите две и половина години от нейното прокламиране.

През тоя период се състояха *четири* редовни и *три* извънредни сесии на днешното Народно събрание. Проклираха се стотини законопроекта, голяма част от дребно същество, засягащи *лични* и *локални* интереси. За работническите законопроекта — обещаните от правителството и внесените от нашата парламентарна група — обаче *прме не се намери*. Само един единствен законопроект от правителствените — тоя за обединението на работническите фондове — се узакони, и то защото с него никаква *ниги* закрила на труда не се създава, а само се урежда по-правилно попълнянето и функционирането на въпросните фондове. Правителството и до днес дори не е внесло в камарата всичките обещани в тронната реч от 1914 г. работнически законопроекта. Така не са внесени още законопроектите: за злополуките на труда, за пенсиите на държавните работници и за наем на работа. Но и внесените два законопроекта — за хигиената и безопасността на труда и за контрола на парните котли, — макар и да дават една твърде минимална защита на труда, едва напоследък, в края на сегашната редовна сесия, се поставиха на дневен ред и съвсем слаби шансове има да станат закони. Толкова повече че започнатите в завчерашното заседание на камарата дебати по законопроекта за хигиената и безопасността на труда бидоха прекъснати, днешният ред пререден с новите военни кредити и законопроектът за хигиената запратен отново на заден план, и то когато остават само още няколко заседания до закритието на сегашната сесия. Със същото престъпно пренебрежение правителството и парламентът се отнесоха и към приетия вече на първо четене и изпратен в комисията

законопроект за заплатите на работниците и служещи от частните предприятия през време на войната. Камарата го гласува и прие по принцип още на 23 февруари 1917 г., а и до днес парламентарната комисия по Министерството на труда не е свикана, за да го разгледа!

Ясно е прочее, че и правителство, и парламент — всички буржоазни партии изобщо — въпреки честото демокогствуване в миналото и настоящето около работническия въпрос и законодателната защита на труда *умишлено* не бягват всякакво сериозно законодателствуване в тая област, служейки сяпао на интересите на алчния и безогледен капитализъм.

Партиите на капиталистическата класа у нас считат всъщност за свършено «дребна работа» въпроса за работническото законодателство и за неуместно в настоящия момент да се занимава с него парламентът. За илюстрация в това отношение заслужава да се отбележи характерният факт, че при разглеждането на законопроекта за заплатите на частните работници и служещи в залата на камарата бяха останали от правителственото болшинство само *пет* депутати и от буржоазната опозиция *10/15!* Почти същото бе и завчера, когато се започнаха дебатите по законопроекта за хигиената и безопасността на труда.

Между това днес въпросът за работническото законодателство, законодателство във всички капиталистически държави и *у нас*, е един от най-жизнените и важни въпроси, засягащи дълбоко икономическото, социално и културно развитие на страната, нейната национална независимост и бъдеще.

И наистина касае се не за законодателна протекция на шепа граждани, нито за законодателствуване в полза на отделни лица и групи, каквато е собствено законодателната дейност на камарата най-малко в трите ѝ четвърти. Касае се за закрилата здравето, работоспособността и живота на една обществена класа, която и у нас вече наброява няколко стотини хиляди работещи членове, която всекидневно расте по число заедно с икономическото развитие на страната, която с труда си твори обществените блага и върху плещите на която се държи цялото съвремененно общество.

Официалната статистика вече достатъчно ясно показва разширението числено и икономическо значение на работническата класа за живота на цялата страна. Така според преброяването от 1910 г. у нас е имало *41 203* заведения (фабрики, работилници, мелници, фурни, магазини, гостилници и хотели), които употребяват *наемен* работнически труд, докато в 1905 г. тия заведения са били с *10%* по-малко. Според преброяването от 1905 г. е имало *101 651* наемни работници: 63 333 в индустрията, занаятите и мините; 82 722 в търговията, пътищата и съобщенията, 130 359 в земеделието и 25 236 в домашната прислуга. За единадесетгодишния период (1905—1916 г.) — период на сравнително доста бързо пролетаризиране на масите и индустриално развитие на страната — числото на наемните работници е пораснало най-малко с 35% средно и днес то е минимум *400 000*, от които 30% са жени. Заедно със семействата си следователно наемните работници съставляват повече от *една трета* от цялото население на страната.

При това войната, която въввече в производството създава нови жени, младежи и деца и която разклати из основа масата дребни съществувания, ще има за неминуемо последствие значителното увеличение числото на наемните работници.

А положението на тая многохилядна, постоянно разрастваща се производителна класа — както ще видим по-подробно следния път — е тъй ужасно, че отдавна вече налага *безсловната необходимост* от едно широко и ефикасно работническо законодателство за предотвратяване физическото и духовно израждане, на което е подложена работническата класа — голямата, творческа и най-живична част от нацията, както и за избягване икономическата катастрофа на страната, към която я тласка безграничната експлоатация на работническия труд.

И - «Работнически вестник»,
№ 262, 12 март 1917 г.
Подпис: Г. Димитров

Печата се по текста
на в. «Работнически вестник»

ПО ЗАКОНОПРОЕКТА ЗА НАЕМА НА ЗДАНИЯ ПРЕЗ ВРЕМЕ НА ВОЙНАТА

Реч в Народното събрание

21 март 1917 г.

Г-да народни представители! При първото четене на настоящия законопроект от името на нашата парламентарна група ние настоявахме да се направят някои променения*, които биха превърнали фаворизацията, която законът дава на наемателите, в една действителна фаворизация, такава, каквато условията, създадени от войната, налагат. Ние искахме това отсрочване на сроковете за договори на наеми да се отнася не само за жилищните помещения, които са наети от военнослужещи, но и за всички жилищни помещения през време на войната, да се отнася не само до здания за жилищни помещения, но и до здания, които са наети от държавата, общините, окръзите, както и зданията, които служат и за други цели. С една реч законът да се отнася не само до наемите на военнослужещите, но до наемите на всички здания в страната.

На второ място, ние искахме законът да забрани всяко увеличение на наемите не само на военнослужещите, но изобщо на наемите през време на войната. Наред с това ние искахме още работи, които в комисията не се прокараха: да бъдат гарантирани наемателите, които нямат достатъчно средства през време на война, с една помощ от държавата за плащането на тия наеми. Комисията при преглеждане на законопроекта е възприела първите дванадесет наши искания. Сегашният текст на законопроекта се отнася до всички наеми, до всички здания, до всички наеми

* Вж настоящия том, с. 384—393. (Ред.)

мисли. Но г-н Такев от страна на Демократическата партия тук сега излезе да възобнови ония аргументи, които при първото четене г-н Дойчинов от страна на правителственото болшинство беше направил като възражения против законопроекта за наемите. Г-н Такев се позовава на една молба, отправена до Народното събрание от страна на домопритежателите в София, с която те искат Народното събрание да обърне внимание на техните справедливи интереси, да не ги ощетява, да не ги подхвърля на едно съсипване, на каквото законопроектът, внесен сега в комисията, ги подлага.

Г-да народни представители! Ако внимателно би се разгледала тая молба на софийските домопритежатели, с всичките нейни подробности, с цялата ѝ аргументация, тоща, което е съществено и което има значение за Народното събрание, то е едно единствено. Г-да домопритежателите искат да кажат: понеже времето на войната развърна стихията на една бясна, необузdana спекулация в цялата страна, понеже с всички предмети от първа необходимост, с всички стоки се тъй много спекулира сега, през време на войната, че вчерашни голтаци са станали по този начин милионери, и ние, домопритежателите, нямаме основание с едно увеличение на наемите да добием по-големи доходи от тия, които добивахме преди войната. С една реч, дайте ни право, г-да народни представители, и нам като домопритежатели да използваме стеснителните условия за нас през време на войната, да увеличим своите доходи и по този начин само да припомним към спекулата нещо — да поскъпим живота на народните маси, да направим по-тежък живота на тия маси през време на войната. Това е искането на г-да домопритежателите. Г-н Такев казва, че не е домопритежател. Вярвам, че е така, но той сигурно е един адвокат в случая на домопритежателските интереси.

М. Такев: Никакъв адвокат никому не съм.

Г. Димитров: Това смея да го кажа.

М. Такев: Аз съм народен представител.

Г. Димитров: Г-н Такев е народен представител, но именно той сега е защитник на тия егоистични интереси на шена български граждани против интересите на народните маси у нас.

И. Г. Попов: И Вие сте също такъв; и Вие представявате една малка шепа интереси!

Г. Димитров: Ние настояваме, г-да народни представители, този закон да бъде разширен.

С. Дойчинов: Целите имоти на домопритежателите да ги дадете на тези, които са бездомници — това искат Вие. Вие искате да станете господари на спестения труд на хората.

Г. Димитров: Деветдесет процента от наемателите в страната са работници, неимеющи хора, които сега са в редовете на войската, и казахме ние: тези хора не могат да плащат наем през време на войната. Те не могат да заплатят и закъснелите наеми през време на войната.

Някои от представителите: Нека им помогне държавата.

Г. Димитров: Техните семейства не могат да бъдат изхвърлени на улицата, когато те са на бойното поле. За тях е необходима една протекция. Г-н Такев казва, че е съгласен с това. Но ние отиваме по-нататък. Има един процент български граждани и други неимеющи хора, които не са в редовете на войската по една или друга причина, но са лишени от приходи поради условията на войната и следователно те се нуждаят от тази протекция; те тоже не могат да плащат през време на война наемите и не могат, от друга страна, да понесат едно увеличение на последните и техните семейства не могат тоже да бъдат изхвърлени на улицата. Ето защо отнасяше се следователно същата тая протекция и до тази категория неимеющи хора, наематели на къщи.

Но г-н Такев казва по-нататък, както по-рано г-н Дойчинов: «Как вие ще оставите тогава зданията, които служат за търговски кантори, магазини и пр. и пр., да бъдат при същите условия, при каквито са поставени жилищните помещения?»

М. Такев: И днес търгуват.

Г. Димитров: Те днес търгуват, те днес печелят повече, отколкото в обикновено време; те вършат една спекулация, против която ние се борим, която ние тук, в Народното събрание, сме заклеили много пъти и сме искали да се вземат най-решителни мерки против тая спекулация, особено с предметите от първа необходимост.

Но то значи ли, че като тая спекулация съществува, като че ли търговци печелят твърде много, следва ли от това да останат и домопритежателите, тези стопани на здания, в които се намират търговските магазини, да увеличават наемите 2—3 и 5 пъти, за да има по-голяма спекулация?

В. Коларов: Трябва да ограничим спекулата, не да я разширяваме. Според г-н Такев би значело да дадем право на всички да спекулират.

Г. Димитров: Ако би се оставил свободен наемът на зданията, които служат за търговски и други цели, г-да народни представители, то това ще означава, че стопаните на тези здания с увеличения двойни и тройни наемите ще увеличат по един косвен начин цените на продуктите и стоките, цените на които и без това са извънредно високи. Това не е никаква борба против спекулацията, това няма да облекчи положението на масите, а, напротив, това ще бъде чрез Народното събрание едно улеснение разширението на тая спекулация, която и без това съществува. Народното събрание би трябвало да има един единствена задача в случая: да ограничи тая спекулация не да я разшири, като я пренесе и в други области, в които сега тя не можеше тъй много да се прояви, както се прояви в останалите области на живота.

Казва се по-нататък: «Защо държавата, общините и окръжните да бъдат освободени от задължението да увеличат наемите си през това време?» Г-н Такев даже се осмелива да хвърли пред Народното събрание една подобна фраза: «Държавата вече 5 милиарда дълг е натрупала по други причини, и по тая война главно, защо тя да не даде още 50 милиона лева на г-да домопритежателите, стопани на ония здания, в които се намират държавни учреждения, за да ги прилично възнагради?» Но г-н Такев обясни този грабеж, който стопаните на зданията се готвят да извършат с държавни средства, ами че те за едно здание, за което са получавали 15 хиляди лева, сега получават 50 хиляди лева.

М. Такев: Ами днес животът такъв ли е, какъвто беше тогава?

Г. Димитров: Но г-н Такев отива по-нататък, за да обоснове своята теза, тезата на домопритежателите. «В случая има увеличение на всички хранителни продукти;

гласуваха се и акцизи, да се плащат нови данъци», но лихвите, които плащат господата, които имат здания, не са увеличени, г-н Такев, през време на войната. Те имат същия размер, който имаха до 10 септември 1912 г.* През време на войната преките данъци не са увеличени с нищо, застрахователните премии не са увеличени с нищо, плюс това — г-н Такев не го каза, а всички го знаем, особено за София — тъкмо поради условията на войната ценността на недвижимите имоти се повдигна несравнено много. И ако даже бихме допуснали, че стопаните на сградите в София и големите градове като наемодавци биха претърпели известна загуба от това, че те не могат да увеличат наемите си през време на войната, те имат преголяма печалба от това повдигане на ценността им, защото цените им са повдигнати с 30,50 % . . .

В. Коларов: 500 %.

Г. Димитров: . . . 500 % през време на войната. Това не стига ли им?

В. Коларов: Това повишение би трябвало да се обложжи с данък.

Г. Димитров: Г-да народни представители! Господа домопритежателите казват: «Ами в София са хиляди наемодавци дребни чиновници, разсилни» и т. н. Има такива наистина, но и на тези дребни наемодавци стига им това, че техните имоти по ценност са повишени двойно и тройно през време на войната — то е предостатъчно.

Г-да народни представители! Съображенията, които се изтъкнаха тука както от домопритежателите, така и от г-н Такев, са неоснователни, те не трябва да бъдат приети от Народното събрание и законопроектът в тези два пункта трябва да остане тъй, както той е приет от комисията. Но има и друго, ако увеличение на наемите не се допуска само за наемодателите и военнослужещите, а се допуска за всички останали наематели, които не са военнослужещи, ами тогава вие оставяте на изкушение всички домопритежатели да искат увеличение и въпреки закона, който ще протезира военнослужещите. Сигурно ще се намерят много начини да бъде законът заобиколен и да бъдат увредени интересите и на военнослужещите. Това

* Обявяването на мобилизацията за Балканската война. (Ред.)

шпрещение да няма увеличение през войната трябва да бъде универсално, общо, да засяга всички наеми и всички наематели. Само тогава може да има гаранция, че то ще бъде приложено фактически в живота, и затуй именно то не може да се отнася, както иска г-н Такев и по-рано г-н Дойчинов, само за военнослужещите. Тези, които искат такова ограничение на закона, те защитават интересите, както казах, на една малка част от българските граждани, имотните домопритежатели, и те именно искат един класов закон. Не е класов закон това, което се сега прави, а, напротив, то е една протекция на масата на наемателите. Класов ще бъде фактически тогава, когато бъдат защитени интересите на шепата домопритежатели в ущърб на масата наематели в София и големите градски центрове на страната.

По комисията, като е възприела две от важните искания, изтъкнати от нашата група при първото четене на законопроекта, е изоставила без внимание други искания, които тоже според нас са от съществено значение и които, ако Народното събрание иска да бъде законът изпълен и да даде достатъчно гаранция за наемателите в страната, не бива да ги изпуска. Ние казахме още при второто четене, че се прави една отсрочка в плащането на наема на ония наематели, които имат годишен доход по-малко от 2400 лв., или сега за едни 1200 лв. и 2400 и други. Но всички тези работнически семейства, всички тези наематели, които нямат доходи достатъчно, за да съществуват, през време на войната и след демобилизацията ще се намерят в положение да не могат да платят чакъселните наеми, които ще се натрупат с месеци, с години, до свършването на войната, които ще бъдат по няколкокостотин лева минимум и следователно върналите се от фронта работници и други граждани, които имат върде малко доходи, намиращи се тук в безработие и в несигурна работа работници, тоже ще имат да плащат наред с текущия наем след демобилизацията, наред с покриване новите разходи, които те ще имат поради преобладамата скъпотия, с плащане нови данъци, акцизи и др., ще има да плащат старите наеми с няколкокостотин лева. Това е обременяване, което по никой начин не трябва да бъде допуснато, и тая маса трябва да бъде освободо-

дена от това. Единственото средство, казахме още миналия път, да се постигне това облекчение, то е държавата да поема за всички тези, които имат малки доходи — по малки доходи годишно от 1800 лв., част от наема, който плащат през време на войната, във форма на квартирни пари, както ние предлагаме, от 20 лв. месечно. По този начин и ония дребни домопритежатели, онези малки стопани, които действително разчитат на наемите, които получават, за да се издържат, биха могли да получават ежемесечно поне 20 лв. от наема си.

На второ място, закъснените наеми, които не биха били изплатени през време на войната както от тези, които получават заплата по-малка от 1800 лв., така и от ония, които имат доходи по-големи от 1800 лв. да бъдат изплатени не веднага след изтичане три месеца от демобилизацията, но да бъдат плащани на отсрочки, на части заедно с текущия наем в размер на една четвърт.

И най-сетне, на трето място, увеличението на наема, което вече е направено, от мобилизацията досега, до взитането на закона в сила, да бъде анулирано като неправилно увеличение. Тези три предложения ние направихме и тогава в комисията не се приеха; тези три предложения ние правим и днес, при второто четене, при своите ветните членове и настояваме да бъдат приети. С това би се попълнил законът и би получил действителен характер на един закон, който защитава наемателите, неимотните, масата български граждани, които понасят тежестите на войната и на фронта, и тук и би се пресякла възможността за оная нова спекулация, изразител на която стана представителят на Демократическата партия тук, в Народното събрание.

ЗА УВЕЛИЧЕНИЕ ПОМОЩТА НА ВОЙНИШКИТЕ СЕМЕЙСТВА

*Реч в Народното събрание**

22 март 1917 г.

От нашата група, г-да народни представители, е внесено** това предложение, което сега се дебатира не защото го поддържахме изцяло, както е внесено, а защото сме партизани на искането помощта на войнишките семейства да бъде увеличена. Според внесеното предложение се иска едно увеличение на войнишките помощи в места, населени с повече от 5 хиляди души жители, от 20 стотинки, като се мотивира това увеличение с обстоятелството, че там, в тези места, животът е много по-скъп, отколкото в други места. Прави се различие между войнишките семейства в село, в малки градове, които биха имали по-малко от 5000 жители, и във всичките останали места на страната, които се населяват с повече от 5000 жители. Това разделение ние не поддържаме. Ние считаме от своя страна, че помощта, която сега се иска като допълнителна помощ към това, което се дава, е съвършено недостатъчна; тя е недостатъчна за градовете, недостатъчна е и за селата. Това, което се иска, е едно незначително увеличение на досегашната помощ, не отговаря на истъпилите поскъпявания оттогава, от този момент, в който гласувахме по-рано Закона на войнишките помощи. Разделение според нас не трябва да се прави по тая причина, че в едни села семействата, които нямат никакви

* Г. Димитров се изказва по внесеното от парламентарната група на БРСДП (о) Законодателно предложение за допълнение на чл. 3 от Закона за подпомагане на нуждаещите се войнишки семейства по време на мобилизацията в войни. (Ред.)

** Членовете на парламентарната група на БРСДП (т. с.) са подписали законодателното предложение като поддръжатели. (Ред.)

имоти или имат свършено малки имоти, са принудени да живеят тоже при една голяма скъпотия, която често пъти се равнява на градската скъпотия, в най-важните артикули, в предметите от първа необходимост.

С. Омарчевски: Това е вярно.

Г. Димитров: Аз зная много села, които са изобщо бедни и в които живеят много бедни войнишки семейства, които сега трябва да купуват артикули от първа необходимост по-скъпо, отколкото ние ги купуваме в София. Понятно е това: специални условия им налагат една скъпотия; това население е изложено на една много по-голяма спекулация по отношение артикулите, които употребява, и следователно неоснователно би било да се направи една подобна разлика между помощите, които бихме дали в един малък град, и тия, които бихме дали в едно подобно село. Що се отнася до помощта за прехраната, тя не трябва да бъде различна и в градовете, и в селата — във всички места на страната всички бедни войнишки семейства трябва да получават еднакви средства за прехрана. Дали ще се снабдяват по-скъпо или поевтино с артикули, това е една работа, в която не можем да се намесим. Помощта няма да стигне и в онова село, дето най-благоприятно биха се стекли обстоятелствата, даже да бъде увеличена. Ето защо ние настояваме да се дава еднаква помощ във всички места, не трябва да се прави разлика между помощите на войнишките семейства в цялата страна. На второ място, ние поддържаме, че увеличението, което се иска, е нищожно, че трябва да бъде много по-голямо. Така че проектът, който би бил приет на първо четене, трябва да претърпи едно изменение, в смисъл че тази помощ да бъде по-голяма. Ние поддържаме предложенията, които сме правили по-рано*, относително размера на тези помощи.

Но има една разлика, г-да народни представители, която съществува между селата и градовете, но не във войнишките семейства, които са обект на подпомагането. Тази разлика е в това, че едни имат собствени жилища, други нямат. В селата има семейства, които живеят под наем, а в градовете има много подобни семейства. Със

* Вж настоящия том, с. 141—159. (Ред.)

Аккона за наемите, който се гласува на трето четене, се освобождават всички бедни семейства от плащане наем през време на войната. Но, г-да народни представители, това е само една отсрочка, временно облекчение, което ще бъде с по-голяма тежест след демобилизацията, защото неколкомесечен наем ще трябва да бъде плащан напредъж. Ето защо разликата, която основателно трябва да се направи, е тази, да се предвидят квартирни пари за тези войнишки семейства, които живеят под наем било в големи, средни, малки градове или в села. Щом живеят под наем, те трябва да имат един минимум средства, дадени от държавата, за покриване на този наем. Г-н Попов, председателят на Централния комитет за подпомагане войнишките семейства, в доклада*, съставен въз основа на изучаванията, които той направи при обиколката в Германия, Австрия и Унгария, изрично е подчертал, че се дават помощи за наем. Този въпрос много основателно го разрешиха още от началото на войната нашите съюзници, така също и в другите воюващи държави, а у нас е оставен въпросът неуреден. Ето защо ние прибавяме към това предложение, с увеличението на помощта общо на всички войнишки семейства и даването квартирни пари на всички семейства, които живеят под наем.

Но г-н Ляпчев — за да свърша бележките си — от страна на Демократическата партия⁷⁰ поиска да остане последователен, както се вижда, на себе си и въобще на това, което вършат г-да демократите в това отношение в Народното събрание много пъти. Щом се касае за нещо, което трябва да бъде прокарано от Народното събрание, то да бъдат защитени работническите маси, бедствующото население у нас, г-да демократите винаги ще намерят известна аргументация или особена теория, за да докажат, че или е излишно, безпредметно, или пък, че не трябва да бъде приемано. Демократическата партия, трябва да подчертаем от наша страна, проявява всякога своята реакционна природа и това имахме случай да видим досега по цяла редица въпроси. Теорията на г-н Ляпчев за обезценяването на банкнотите я чуваме десет пъти в

* Попов, Ив. Г. Доклад за изучаване подпомаганията на нуждаещите се войнишки семейства в Австро-Унгария и Германия. С., П-ца Либерален клуб, 1916, 63 с. (Ред.)

Народното събрание. Няма да се спирам върху нейната стойност. Не е безинтересна, въпросът е действително много важен, но дето трябва и дето не трябва винаги изтъкват това. Защо го разправя г-н Ляпчев сега при разискването въпроса за войнишките помощи? Защо цитира случая с Франция във времето на революцията, когато една банкнота от 100 лв. е имала стойност 19 ст.? Очевидно, за да докаже, че от левицата не трябва да се иска увеличение на войнишките помощи. Но това е вятър, това е безпредметно, безсмислено. Социалдемократите винаги ще искат увеличение на заплатите. Той казва, че фактически те не стигат, и с цялата своя теория иска да ни убеди, че днес, когато парите се обезценяват, няма нужда да се иска увеличение на заплатите и помощите на войнишките семейства. Той искаше да каже, че левицата, като иска увеличение на заплатите на държавните служещи и чиновници и увеличение на войнишките помощи, увеличават се разходите на държавата, а като се увеличават разходите на държавата, спомага се за обезценяването на банкнотите. Държавата е похарчила за войнишките семейства 67 милиона лева, а вече няколко милиарда лева има дългове главно поради войните! Ами вие поддържате тази политика, която иска милиарди разходи, а стоваряте всичката вина само върху тези 67 милиона лева, които са дадени за увеличение заплатите на войнишките семейства, и върху другите милиони, които са дадени за допълнително възнаграждение към заплатите на държавните служещи и чиновници. Това е смешно. Г-н Ляпчев, като бивш и бъдещ финансов министър, макар изходящ от своето буржоазно гледище, по добен аргумент не трябваше да навежда, защото той е несъстоятелен, несериозен.

Ние считаме, г-да народни представители, че действително тази скъпотия, която днес съществува, е извънредно голяма, тя е неимоверна и че с едно увеличение войнишките помощи сега, както и с увеличение заплатите на държавните работници и даването заплати на работниците в частните предприятия, положението няма да бъде значително облекчено. Парите се обезценяват според теорията на г-н Ляпчев, животът поскъпва все повече и повече. Тези, които успяват да натрупат грамадни

печалби във време на войната, знаейки, че цената на парите се намалява, бързат да ги вложат в недвижими имоти, на които цената расте, и затова виждаме големите стради в София да минават от ръка на ръка, да са станали борсов артикул. Това е положението: печалбите са извънредно големи, масите бедствуват, това, което имат, то не е същото, реалната стойност на парите спада. Питам и г-н Ляпчев, и неговите привърженици: какво да се прави?

А. Ляпчев: Само за наемите говорих. Аз никога не съм казал такова нещо. Който разбира, ще разбере какво аз съм казал.

Г. Димитров: Питам г-н Ляпчев лично. Положението стои така: скъпотия има, спекулация има, обезценяване на парите има, бедствие в масите има, следва ли от това да не увеличим помощите, да не увеличим заплатите? Ако помощта бъде 60 ст. вместо 1 лв., сѐ едно ли е?

А. Ляпчев: Понеже отправяте към мене апостроф, ще ми позволите само две думи. Аз ви казах: когато безогледно — подчертавам тази дума — се искат увеличения и обещания за сметка на държавата и се увеличават разходите на държавата безогледно, без да се държи сметка дали тя е в положение да си уравни разходите, които ще направи, с приходите, резултатът ще бъде този, че колкото пари ще давате повечко, толкова всъщност по-малко ще давате. Общо, по принцип, това е моето гледище.

Председателят: (З в ъ н и.)

А. Ляпчев: Сега по другия въпрос, за да не Ви давам в случая да правите демагогия. Кажете, че Ляпчев иска туй и туй, че не дава на войнишките семейства помощи и т. н. Това е демагогия. Имате знамена, закачете ги на стената си и ходете из България. От такива тикви нищо добро да излезе.

В. Коларов: Това отговаря на действителността, Вне-шето против войнишките помощи.

Г. Димитров: Г-н Ляпчев — той свърши с «тикви», — ние можем да кажем, че тия аргументи, които изложихте в Народното събрание, са несъстоятелни. Ние не правим демагогия; това, което ние искаме, не е безогледно увеличение, безогледен разход.

А. Ляпчев: Аз не говоря, че увеличението е безогледно, аз говоря общо. Аз не съм против тия разходи.

Г. Димитров: Безогледни разходи се правят въобще по войните, а не за самите войнишки семейства.

Председателят: Свършете.

Г. Димитров: Нямайки куража да се обяви открито против увеличението на войнишките помощи, търси различни теории.

А. Ляпчев: Хората спорят с думи и с думи, защото или не желаят да разбират понятията, или не могат да ги разберат. И когато Ви е спорите с думи и с думи един милион, всякога ще спорите. Разберете какво иска човек да каже, а не го оборвайте, без да разбирате.

Председателят: (З в ъ н и.)

И. Кирков: Той иска да им се даде хляб и храна, а Ви искате да им дадем пари.

Г. Димитров: Бях принуден да се спра върху тези бележки, които изказа г-н Ляпчев, защото могат да бъдат изтълкувани като прстивопоставяне на увеличението на помощите. Тия помощи трябва да бъдат увеличени и ако той поддържа противното, влиза в рязко противоречие със самата действителност.

От друга страна, наред с даването по-големи помощи на войнишките семейства, наред с даването специални помощи на ония семейства, които живеят под наем, трябва да се вземат мерки и за поевтиняването на живота. Там г-н Ляпчев трябва да дойде да каже какво трябва да направи българската буржоазия, от която неговата партия прави част, не да спомага на спекулацията, както прави Демократическата партия, а да вложи своите усилия за премахването на тая спекулация. Тогава държавата, давайки известни помощи на своите служещи, подпомагайки войнишките семейства, давайки заплати на работниците от частните предприятия, същевременно ще може да облекчи положението с едно поевтиняване на живота. Ето защо ние поддържаме това предложение с бележките, които направих, и желаем в комисията в този смисъл да бъде изменено.

ПО ЗАКОНОПРОЕКТА ЗА ПОЛОЖЕНИЕТО И ЗАПЛАТИТЕ НА РАБОТНИЦИТЕ И СЛУЖЕЩИТЕ В ЧАСТНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ

Изказване в Народното събрание

22 март 1917 г.

Взех думата, г-да народни представители, не да говоря по същество, защото имахме случай да се изкажем, когато иишето предложение се разглеждаше*, но поисках думата само да обърна внимание върху друго обстоятелство, че двете предложения, дебатирани в Народното събрание на 28 февруари**, още преди един месец, не са разглеждани от комисията и не са се явили тук на второ четене нито в една, нито в друга форма.

II. Начев: Чакат този законопроект. Тъй беше решението на Народното събрание.

Министър Ж. Бакалов: Аз съм внесъл законопроектта още на 5 март.

Г. Димитров: На 23 февруари още беше поискано от г-н министъра да внесе своя законопроект, за да отиде в комисията заедно с другите две предложения, та по този начин Народното събрание своевременно да може да разреши въпроса. Ето вече един месец минава, 10 дена има, обаче проектът на г-н министъра е раздаден на народните представители, едва днес се туря на дневен ред. Аз искам да обърна внимание върху обстоятелството, че тази работа се протака нарочно толкова време.

От десницата: А-а-а!

* Вж настоящия том, с. 340—365. (Ред.)

** Датата е сгрешена. Законодателното предложение от парламентарната група на БРСДП (т. с.) по заплатите на работниците и служещите от частните предприятия през време на войната и Предложението от парламентарната група на БРСДП (о) за законодателно урегулиране положението на работниците в производството и размяната по случай мобилизацията през 1917 г. са обсъждани в Народното събрание на 22 февруари 1917 г. (Вж Стефановски дневници, XVII ОНС, III р. с., 46 з., с. 1008—1020.) (Ред.)

Г. Димитров: Остават няколко дена, г-да народни представители, и сега, ако след като се приеме на първо четене законопроекът на г-н министъра, ако не се свика веднага комисията да го разгледа и в следующето заседание да се тури на второ четене, вероятно е, че не ще остане време да мине този законопроект, а той има големи спешност и трябва да бъде прокаран непременно. Ето защо аз искам комисията да бъде свикана веднага да разгледа законопроекта на г-н министъра и следующето заседание да се тури на дневен ред на второ четене*.

Министър Ж. Бакалов: Аз съм съгласен.

Г. Димитров: Затова взех думата, защото един месец мина.

Стенографски дневници, XVII ОНС,
III РС, 59 з., 22 март 1917 г.,
с. 1306

Печата се по текст
на Стенографски дневници

* Предложението на Г. Димитров се приема. (Ред.)

ПО ЗАКОНОПРОЕКТА ЗА ХИГИЕНАТА И БЕЗОПАСНОСТТА НА ТРУДА

*Изказване в Народното събрание**

22 март 1917 г.

Министър Ж. Бакалов: Народното събрание има право да реши да не се чете на първо четене изцяло законопроектът.

Г. Димитров: Аз искам думата по този въпрос.

Г. Димов: Искате да се прокара, а пречите.

Г. Димитров: Г-да народни представители! Имахте предостатъчно време, ако искахте да разгледате този законопроект по-сериозно и да мине той.

И. Калчев: Ако искате да развалите работата, то е друг въпрос.

Г. Димитров: Ние не разваляме. Сега разполагаме с малко време, а има четири години, откак обещахте този закон. Не разваляхте ли вие досега?

Министър Ж. Бакалов: Отмъщавате ли за това?

Г. Димитров: Въпросът не е за отмъщение. Ние не сме сигурни, че след като законопроектът за хигиената и безопасността на труда бъде приет без дебати в Народното събрание на първо четене, ще дойде до 28 март на второ четене. Ето защо ние искаме да кажем по него какво трябва да се измени, като отиде в комисията.

От десницата: Утре ще се събере комисията.

Г. Димитров: Ще го приемем сега, второ четене няма да има, ще го погребете в комисията.

Министър Ж. Бакалов: Не е истина.

* Г. Димитров взема думата във връзка с предложението на министър Бакалов законопроектът да се приеме на първо четене без дебати, като законите се за изказване народни представители вземат думата при второто четене (Ред.)

Г. Димитров: Как не е истина?

Министър Ж. Бакалов: Вие нали сте член в комисията, ще дойдете там и ще изкажете всичко, каквото има да кажете тук. Недейте пречи. Не ме оставяте на мира за тези закони, но за да се ускори, направете и Вие тази отстъпка.

Г. Димитров: Въпросът не е за отстъпка.

Председателствующ д-р И. Момчилов: Утре се споразумейте в комисията. Комисията ще бъде свикана утре в 10 ч. Ако искате, председателството ще ги тури на дневен ред утре, стига да обещаете, че утре в комисията ще ги приемете.

Г. Димитров: Аз искам г-н министърът да каже от името на правителството; ако мине без дебати сега, ще го внесе ли на второ четене преди закриването на сесията?

Министър Ж. Бакалов: Ще го внесем на второ четене в събота, ако не — в понеделник.

Г. Димитров: Имахте три редовни сесии и толкова извънредни и до този момент Вие не сте внесли даже опозиционни законопроекти, които обещахте да внесете. Ето защо може сега да обещаете на дума и да не изпълните. Нико не искаме да знаем точно: този законопроект, ако мине в комисията, ще дойде ли на второ четене, за да развием тогава нашето мнение?

Председателствующ д-р И. Момчилов: Аз ви казах, обещавайте, че утре ще го приемете в комисията преди обяд, подир обяд да го туря на дневен ред. Мене ми се струва, че трябва да ми повярвате.

Г. Димитров: Обширна материя е*.

*Стенографски дневници, XVII ОНС,
III РС, 59 з., 22 март 1917 г.,
с. 1307*

*Печата се по текст
на Стенографски дневници*

* Законопроектът е приет на първо четене без дебати и е изпратен в комисията на Министерството на търговията, промишлеността и труда. (Ред.)

ПО ЗАКОНОПРОЕКТА ЗА КОНТРОЛ НА ПАРНИТЕ КОТЛИ И РЕЗЕРВОАРИТЕ²¹

Предложения в Народното събрание

23 март 1917 г.

Председателят: По прочетения законопроект са постановили четири предложения.

Първото предложение е по чл. 13, направено от г-н Георги Димитров. Той предлага едно изменение в годишните на прислужниците на парните котли и на резервоарите. В проекта е казано: (Ч е т е.) «Прислужването на парните котли и на резервоарите се поверява на лица от мъжки пол, не по-млади от 18 години», а в предложението е казано: (Ч е т е.) «Прислужването на парните котли и на резервоарите се поверява на лица от мъжки пол, не по-млади от 21 година.» Тази е разликата. Значи, г-н Димитров предлага възраст 21 година, а в проекта е 18 години. Които приемат това предложение, да си вдигнат ръката. (М а л ц и н с т в о.) Не се приема.

Следущото предложение е по чл. 14. Този член, както е в проекта, предвижда, че работата не може да трае повече от 11 часа денонощно, а г-н Георги Димитров предлага: (Ч е т е.) «Работното време на прислужния персонал при разните категории парни котли и резервоари в никой случай не може да надминава 8 часа в денонощието.» Разликата от проекта е тази: той предлага 8 часа максимум, а в проекта максимумът е 11 часа. Които приемат това предложение, да си вдигнат ръката. (М а л ц и н с т в о.) Не се приема.

Следущото предложение е по чл. 33. Г-н Георги Димитров предлага: (Ч е т е.) «При случаите на злополука на лица, прислужници на парните котли и резервоари отговарят стопаните чрез обезщетяване на пострадалите

или семействата им.» А в проекта е казано: (Ч е т е.) «Всяко нарушение на настоящия закон, на правилниците и наредбите за прилагането му се констатира с акт от надлежните контролни органи на Министерството на търговията, промишлеността и труда, който акт се подписва от съставителя и нарушителя и се изпраща в същото министерство. Когато законът предвижда наказание със затвор, то препис от акта се изпраща на надлежния съд. Отказът на нарушителя да подпише акта се отбелязва в последния. Актовете служат за неоспорими доказателства пред съда, докато не се докаже противното на изложеното в тях.»

Г. Димитров: То е нова алинея.

Председателят: Нова алинея ли искате да бъде? Добре.

Които приемат предложението на г-н Димитрова туй, както го прочетох, като нова алинея към чл. 33, да си вдигнат ръката. (М а л ц и н с т в о.) Не се приема.

Друго едно предложение е по чл. 46. В този член, както е в проекта, е казано: (Ч е т е.) «Настоящият закон влиза в сила след 6 месеца от публикуването му в «Държавен вестник», докогато Министерството на търговията, промишлеността и труда ще изработи правилника за неговото приложение»; а г-н Димитров предлага следущето: (Ч е т е.) «Законът влиза в сила веднага след публикуването му в «Държавен вестник». Министерството на търговията, промишлеността и труда ще изработи правилник за приложението му най-късно един месец след публикуването му.» Които приемат туй предложение на г-н Димитрова, да си вдигнат ръката. (М а л ц и н с т в о.) Не се приема.

ПО ЗАКОНОПРОЕКТА
ЗА ПОЛОЖЕНИЕТО И ЗАПЛАТИТЕ
НА РАБОТНИЦИТЕ И СЛУЖЕЩИТЕ
В ЧАСТНИТЕ ЗАВЕДЕНИЯ И ПРЕДПРИЯТИЯ
ПРЕЗ ВРЕМЕ НА ВОЙНАТА

*Предложения в Народното събрание**

25 март 1917 г.

По чл. 2: Частните заведения и предприятия, които работят през време на войната, са длъжни да плащат на имналите в редовете на войската техни работници и служещи цялата заплата, която са получавали до мобилизацията.

По чл. 6: Частните договори между господари и техните работници и служещи, които противоречат на гореположените наредби, са невалидни.

По чл. 7: Настоящият закон влиза в сила по отношение плащане заплатите от 10 септември 1915 г.

*Стенографски дневници, XVII ОНС,
III РС, 62 з., 25 март 1917 г.,
с. 1393*

*Печата се по текста
на Стенографски дневници*

* Г. Димитров прави предложенията при второто четене на правителствения законопроект. Предложенията не се приемат. (Ред.)

ПО ЗАКОНОПРОЕКТА
ЗА ПРИБАВКА В ЗАКОНА
ЗА УСТРОЙСТВОТО
НА ВЪОРЪЖЕНИТЕ СИЛИ
НА ЦАРСТВОТО⁷²

Изказване в Народното събрание

25 март 1917 г.

Г-да народни представители! Този законопроект, според нас, не може да мине така бързо в края на това заседание, защото засяга много важни организационни въпроси в свръзка с въоръжените сили у нас. Три нови глави се предвиждат, нови войскови части се създават, нови положения се създават.

Министър-председател д-р В. Радославов: Да мине на първо четене и да отиде в комисията.

Г. Димитров: Вън от това няма военния министър тук.

Министър-председател д-р В. Радославов: Аз го замествам.

Г. Димитров: Тъй щото не може контрабанда, на бърза ръка да се прокара този законопроект*.

*Стенографски дневници, XVII ОНС,
III РС, 62 з., 25 март 1917 г.,
с. 1402*

*Печата се по текста
на Стенографски дневници*

* Независимо от възражението на Г. Димитров законопроектът е приет на първо четене без дебати. (Ред.)

ДО МЕСТНИТЕ СИНДИКАЛНИ КОМИСИИ И ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ СЕКЦИИ*

София, 1 април 1917 г.

Драги другари,

След продължителни усилия от страна на нашата парламентарна група най-сетне камарата биде принудена да гласува един закон за уреждане положението и заплатите на работниците и служещите от частните предприятия през време на войната⁷³, който наскоро ще бъде публикуван в «Държавен вестник» и ще подлежи на прилагане.

И четирите основни положения (1. Плащане на заплатите на мобилизираните. 2. Запазване местата им за след демобилизацията. 3. Увеличение заплатите на сегашните работещите и 4. Определяне *минимална* заплата за работниците в предприятията, изработващи обществени работи и доставки), които съдържаше известният ви вече законопроект на нашата парламентарна група, приет на първо четене от камарата^{**}, бидоха прокарани и в гласувания закон, както ще видите това от самия му текст, приложен към настоящото окръжно.

В две важни отношения обаче законът урежда ненапълно благоприятно въпроса за заплатите на частните работници и служещи, които се намират в редовете на войската. За разлика от нашия законопроект в гласувания закон се предвижда плащане на тия работници и служещи *половина* от заплатата (вместо цялата), и то начиная от *1 септември 1916 година* (вместо от деня на мобилизацията — 10 септември 1915 г.). Правителството и болшин-

* Окръжно на СК на ОРСС № 426. (Ред.)

** Вж настоящия том, с. 566—569. (Ред.)

ството на камарата отхвърлиха нашите предложения по този случай с толкова по-голям кураж, позовавайки се на «широките», които също искаха да се плаща само *половина* от заплатата на мобилизираните работници и служещи.

Веднага след като получите настоящото окръжно, погрижете се да дадете *най-широка* гласност на закона между работниците и служещите в местността ви и уведомяте по възможност и другарите на фронта. Необходимо е също да употребите от своя страна всички усилия за пълното приложение на закона, за да не останат работници, лишени от правата, които се предвиждат в него.

При това още отсега определете *представителя* на нашите организации в местната комисия, предвидена в закона, и го съобщете в Министерството на търговията, промишлеността и труда (Отделение за труда) с преноръчано писмо, подписано и подпечатано от името на професионалните секции. Името на определения наш представител съевременно съобщете и нам.

Цялата ваша дейност, както и оная на професионалните секции, досежно прилагането на Закона за заплатите на частните работници и служещи, трябва най-широко да се използва за засилването на нашите организации и за разширяване и заздравяване връзките им с работническата маса. Толкова по-големи усилия трябва да се положат в тая посока именно сега, когато сме лишени от най-ефикасното средство за поддържане връзки с масата и за агитация — нашия «Работнически вестник»⁷⁴.

Убедени, че ще изпълните достойно своя дълг и че ще ни уведомявате редовно за всичко по-важно досежно прилагането на закона в местността ви, изпращаме ви нашите горещи другарски поздравии.

Секретар на Синдикалния съюз: *Г. Димитров*

ЗАКОН

ЗА ПОЛОЖЕНИЕТО И ЗАПЛАТИТЕ НА РАБОТНИЦИТЕ И СЛУЖЕЩИТЕ ОТ ЧАСТНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ

Чл. 1. Всячки работници, служещи и агенти в частните заведения и предприятия (фабрики, работилници, мини, кариери, тър

товски магазини и кантори, дружества, банки, доставки и др.), които са повикани под знамената по случай общата мобилизация на 10 септември 1915 г., запазват по право местата си и след демобилизацията.

Унищожаването на наемния договор след демобилизацията в случаите, неуредени от Търговския закон⁷⁵, ще става с 15-дневно предизвестяване от едната или другата страна.

Чл. 2. Частните заведения и предприятия, които работят през време на войната, са длъжни да плащат на заминалите в редовите на войската техни работници, служещи и агенти половината от заплатата им, която са получавали до мобилизацията, ако тези работници и служещи са били на работа при тях или другаде най-малко три месеца.

Това задължение не се отнася до ония промишленици и търговци, които, макар да са работили през време на войната, не са добили печалби освен за прехраната на семействата си.

Забележка I. Работниците, служещите и агентите, на които господарите плащат половината или цялата заплата, макар и да не са им работили пълни три месеца, запазват правата си.

Забележка II. Работниците, служещите и агентите, които като военнослужещи получават от държавата заплата или дневни повече от 150 лева месечно, нямат право да се ползват от облагите на тоя закон.

Забележка III. Създадените права по настоящия закон минават върху наследниците на убитите до деня на демобилизацията.

Забележка IV. Получаваната държавна помощ по Закона за подпомагането на войнишките семейства не се засяга от създадените права по настоящия закон.

Чл. 3. Заплатите на всички работници, служещи и агенти, които са на работа през време на войната в частните заведения и предприятия, се увеличават с 50% най-малко в зависимост от местните условия и въз основа на размерите до мобилизацията.

Направените вече увеличения ще се имат предвид при установяването на новите заплати.

Служещи и агенти, които получават месечна заплата повече от 300 лева, не получават увеличение на заплатата си. На всички, които получават по-малко от 300 лева месечна заплата, с процентното увеличение тая последната не може да превини сумата 300 лева.

Чл. 4. За работниците, служещите и агентите във всички заведения и предприятия, дето се работи каквото и да било за държавните и обществените предприятия, се определя една минимална заплата съобразно с условията на живота.

Както за сегашните, така и за бъдещите подобни предприятия тая заплата се вписва в поемните условия от надлежните учреждения.

Чл. 5. Прилагането на настоящия закон се възлага на Министерството на търговията, промишлеността и труда, Отделение за труда, което ще действува с нужното число местни комисии, състоящи се от по един представител на министерството, на господарите и на работниците, последните двама посочвани от заинтересованите страни или организации и назначени от министерството.

Решенията на тия комисии се изпълняват по начина на Закона за събиране преките данъци⁷⁶, ако господарите не ги изпълнят доброволно до 15 дена от съобщението.

Службата на тези комисии ще бъде плащана в зависимост от извършената работа. Нужната сума ще се вземе от фонда за работническите застраховки, като в бюджета на министерството за 1918 г. се предвиди за повръщане.

Чл. 6. Спрямо нарушителите на закона комисииите съставени актове, въз основа на които министърът на търговията, промишлеността и труда налага на виновните глоба до 1000 лева в полза на фонда за работническите застраховки.

Чл. 7. Настоящият закон влиза в сила от 1 септември 1916 г.

*Публикува се за първи път
по текста на окръжните*

ПРОТИВ НЯКОИ ИЗМЕНЕНИЯ В РЕДОВНИЯ БЮДЖЕТ НА СОФИЙСКАТА ОБЩИНА ЗА 1917 ГОДИНА

Изказване в Софийския общински съвет

3 април 1917 г.

Във връзка с приетия вече бюджет повдигам един въпрос, който се отнася до гласувания и утвърдения вече бюджет на общината за 1917 г. Както знаете, г-да съветници, общините у нас са поставени в една зависимост от неутралната власт по силата на Закона за градските общини. Гласуваният от Общинския съвет бюджет се изпрати — що се касае до столицата — за утвърждение от министъра на вътрешните работи. Това право той има съгласно закона. Едно накърнение на общинската автономия и голяма пречка за работата на общината е очевидно това постановление на Закона за градските общини. Затуй аз повдигам въпроса за общинската и специално бюджетната автономия — в тая посока е нашата политика. По това, което допуска като право Законът за градските общини на министъра на вътрешните работи, не само че се използва, доколкото законът го предвижда, но се използва по един съвършено произволен начин, по един крайно — ще подчертая — крайно скандален и общинските съвети и автономните учреждения начли.

Председателят: Как може да бъде скандален, когато става в името на закона.

Г. Димитров: Съгласно Закона за градските общини Министерството на вътрешните работи има право да прегледа бюджета на Софийската община, а ония неспособности, неправилности и опущения, които министърът на вътрешните работи намери, че са допуснати от Общинския съвет, да бъдат те поправени, като поправеният така

бюджет бъде повърнат наново на Общинския съвет и произнасяне от негова страна. Духът на закона в този смисъл изрично гласи, че фактически поправката, която е необходима, съгласно предписанието на закона трябва да бъде извършена от Общинския съвет, по съвета от централната власт, респективно от министъра на вътрешните работи. Касае се следователно за поправки, за опущения, неправилности и несъобразности, които са допуснати в рамките на съществуващия Закон за градските общини. Нам, като общински съветници, се казва: «Вие имате право да увеличавате бюджета, прихода и разходи по този начин. Вашите разходи ще бъдат тоже съгласно еди кое си постановление на Закона за градските общини. Извън тия постановления вие не можете да направите абсолютно нищо сами.» Ако обаче ние, като съветници, не се съгласим с тези предписания, ако ние допуснем несъобразности, противоречащи на тези законни предписания, централната власт има право по силата на закона да ни привлече вниманието върху тези несъобразности и да ни покаже да ги поправим, да се съобразим със закона, който не е наш закон, а е закон на централната власт. Вместо това обаче ние вече няколко години, откакто заседаваме тук, виждаме да става тъкмо обратното. Касае се не за несъобразности, които сме допуснали, а се касае за удовлетворяване обикновено на лични ходатайства, направени пред министъра на вътрешните работи и пред чиновника, който е извършил проекта на поправките на нашия бюджет. Това, което е характерно за Софийската община, то е фактът, че така окастрените бюджети, гласувани редовно от Постоянното присъствие, нито се съобщават на съвета за знание какво собствено централната власт одобрява и какво не. Ние трябва да го научим при г-н контролора, по канцеларски ред, или най-много в «Общински вестник». Не само че не се иска повторно вотът на Общинския съвет върху направените поправки, но още не се съобщава това.

Председателят: Съветът знае измененията.

Г. Димитров: Моля, г-н кмете, за бюджета на 1917 г. ние не виждаме да се поставя нищо в дневния ред -- до сега не е съобщено нищо за него.

Контрольор В. Василев: Той се напечата и се раздаде.

Г. Димитров: Вземете постановленията на министъра на вътрешните работи, с които се утвърждава нашият бюджет и с които той се изменява, и ще останете действително скандализирани. Не се касае за г-н Радославов лично, а за престижа на кметството. Какво се изменява в нашия бюджет? Аз разбирам, ако бяха посочени от централната власт: «Вие, г-да съветници, не се съобразявате с едни-кои си нужди на софийското население и вие сте длъжни да измените бюджета си», или «вие сте изпуснали изпредвид разходите, които общината трябва да плати, вие сте прикрили това и сте отказали да изпълните такъв дълг, който ви налага Законът за градските общини». Няма такова нещо. Ние сме турпили в бюджета, в таблицата личен състав, една заплата на архитект-стажанта 4800 лв. Това е станало по доклада на съответния началник на отделението, това е прегледано от г-н контрольора, когото интересуват финансовите въпроси — предполага се да го знае и г-н кметът, който отговаря за това. Ние го приехме на доверие, тъй да се каже, в бюджетарната комисия и в заседанието на съвета, но господинът, който борави с червения молив, намерил — но лично ходатайство, очевидно не по своя инициатива, — че тая заплата е малка; трябва да бъде 5300 лв. и туря 5000 лв. — позволява си да измени едно перо на една таблицата. И аз бих питал: «Де е авторитетът на Общинския съвет в този конкретен случай, де е авторитетът на бюджетарната комисия, на държавния контрольор, на началника на отделението и на г-н кмета? Де остава кметът, ако зад гърба на целия отговорен Общински съвет стои един чиновник, ползувайки се от подписа на министъра на вътрешните работи да покачва заплатата на отделните чиновници. Идете по-нататък в другите изменения и имате същата история. Проектът на Постоянното присъствие и на бюджетарната комисия намира, че на дружество «Женски труд»⁷⁷ са достатъчни 2000 лв. субсидия за тая година. Чиновникът обаче там намира, че 2000 лв. са малко — трябва да бъдат 3000 лв., и туря 3000 лв.!

Председателят: Не чиновникът, г-н Димитров, а министърът.

Г. Димитров: Аз ще говоря по това, защото знам. Разбира се, у нас министърът отговаря по закона, по Конституцията, политически, но аз ви казвам как практически става това. Виждаме, че някои пера се увеличават с по 1000 и повече лева. Та няма съветът е малолетен? Нима трябва да се поставяме под опекунство? Нима не може да се оцени каква сума трябва да се предвиди, да трябва, след като веднъж е дебатиран и гласуван тук, по надлежен ред, да се зачертава едно перо и да се дават 1000 лв. повече на «Женски труд»? Идете по-нататък. Предвиждаме ние 30 000 лв. на децата в сиропиталищата. Обсъжда се, че е малко, но тая норма се взе и аз, доколкото помня, не се възрази. Турят веднага — 35 000 лв., защото по-горе на друго дружество — яслите, било допуснато. По този начин е изменен бюджетът.

Господа! Мене не ме интересуват толкова тия подробности, че са дали на едно дружество 1000 лв. повече. Мене не ме интересува, че на стажанта-архитект, който става не стажант, а архитект, му се дават 5000 лв. годишно. Да му се дадат. Нито пък, че за тези сирачета се плаща вместо 30, 35 000 лв. Това, което мен интересува и което считам, че трябва да интересува кметството като Постоянно присъствие, като изборно тяло, не като чиновници, които са турени на едно място и отговарят пред своето началство и което трябва да интересува целия Общински съвет тоже като изборно цяло, то е фактът, че се касае да се ползуват от чл. 82 и 84 от Закона за градските общини не за да се упражни един общ надзор върху бюджета на дадените общини, в случая Софийската, дали този бюджет е съставен съгласно законните изисквания, ами се позволява да се бъркат във всичките вътрешни работи на общината. Не повръщат бюджета да се произнесем върху него, ами се казва: утвърждава се бюджетът и се праща на кмета за изпълнение и се оставя всичката работа така. Тук има, пропуснах да го кажа, един нов произвол, който се повтаря 3 години подред — то е за акушерките*. Тук го решаваме единодушно: свободният избор е една необходимост.

* Вж настоящия том, с. 308—309. (Ред.)

Председателят: Санитарната дирекция не усвоява този принцип.

Г. Димитров: Ние го решаваме, след като имаме компетентното мнение на своята собствена дирекция, която струва за мене и за съвета много повече, отколкото всяка друга дирекция. Е, добре, след като това е решено веднъж, два пъти и трети път сега, ние виждаме, че се изменя наново и наново се повтаря този произвол. Вие, 30 души съветници, и вие, от общинската дирекция на Санитарната служба, вие не разбирате, вие не знаете, вие сте направили една грешка, една глупост! Ние от Санитарната дирекция, дето ще плащаме, намираме, че вашата глупост трябва да се поправи, и заради туй, наместо да има акушерки по избор, ето ви 13 акушерки с толкова заплати! Моля ви се, господа, аз мисля, че за честта, автономията и правата на Общинския съвет не може да се минават тези факти мълком. Ето защо Постоянното присъствие трябва да ни даде възможност да се произнесем по този така видоизменен бюджет. Ние сме длъжни да реагираме срещу тези произволи, защото това не е законно, и спор между нас не трябва да има, защото туй, което е направено, не почива на закона — нито на духа, нито на буквата на закона. Зарад това и правото на централната власт трябва да се премахне. Туй, което се извърши сега и миналата година и систематически се върши, не почива на закона, то е един произвол, който се търпи толкова и сигурно има постоянни присъствия, които могат да го търпят, защото често пъти те вероятно по този начин биха искали да прокарат неща, които не биха наложили в Общинския съвет, но това са изключения, това са отделни случаи. . . * От това страдат не отделните лица и партии, а страдат интересите на общината и населението, за което Общинският съвет трябва да работи и да се грижи. Ето защо аз предлагам и бих молил да се приеме това, ако не сега веднага, когато повдигам инцидентно този въпрос, то пак да се постави на дневен ред на заседание. Постоянното присъствие да съобщи това с доклад и общината да има случай да се произнесе по него. Всички и подобни случаи, според мене, ние трябва да ги изпъл-

* Пропуснат неясен текст в стенографския протокол. (Ред.)

зуваме за реагиране срещу подобни произволня и да се създаде необходимата автономия за общината. Тая автономия трябва да се спазва* — ето що предлагам.

Публикува се за първи път по текста на стенографския протокол от заседанието.

* В стенографския протокол «състави». (Ред.)

ПО ЗАКОНОПРОЕКТА ЗА ХИГИЕНАТА И БЕЗОПАСНОСТТА НА ТРУДА

Реч в Народното събрание

4 април 1917 г.

Г-да народни представители! Когато се приемаше на първо четене настоящият законопроект, нашата парламентарна група нямаше възможност да изложи своето становище по въпросите, които той засяга, а така също и общо по въпроса за работническото законодателство, изтегнато основно от този законопроект, внесен от страна на г-н министъра на труда. Тогава ние нямахме възможност да сторим това, като резервирахме своето право накратко да изложим мнението си при второто четене* във връзка с онези предложения, които нашата парламентарна група смята, че трябва да бъдат приети като изменение на настоящия законопроект. Тези няколко предложения, г-да народни представители, са във връзка с най-важните постановления на законопроекта и за да не вземам няколко пъти думата, позволявам си да ги обобща в една кратка реч.

Вие си спомняте, че при откриването на първата редовна сесия на Народното събрание правителството начерчи за необходимо да се покаже особено внимателно към работническата класа у нас, като възвести тогава извършването на ерата на работническото законодателство и в нашата страна. От деветте законопроекта, които определяха в тронната реч работата на първата редовна сесия, шестте бяха из областта на законодателната закрила на работническия труд. Правителството тогава обещаваше, че то ще внесе в Народното събрание за раз-

* Вж Стенографски дневници, XVII ОНС, II РС, 52 в., 9 март 1917 г., 1160 (Ред.)

глеждане и приемане законопроект за обединение на работническите фондове, законопроект за пенсиите на държавните работници, законопроект за хигиената и безопасността на труда, законопроект за наем на работа, законопроект за злополуките на труда, законопроект за парните котли — шест законопроекта от голямо значение из областта на работническото законодателство. Това тържествено манифестирано внимание към работническата класа обаче не беше една промяна в отношенията на господстващите фактори към защита на работническия труд, нито пак означаваше желанието им да тласнат държавата по пътя на създаването на тъй много необходимото за работническата класа и за икономическото развитие на нашата страна работническо законодателство. Тая програма, прокламирана в тронната реч на 1914 г., програма на законодателна закрила на труда, беше един жест по-скоро на политическа демагогия спрямо заинтересованата работническа маса.

П Вангелов: Демагогия от ваша страна.

Г. Димитров: И че това беше така, г-да народни представители, лесно ще се разбере от всички, щом като си спомните при какви обстоятелства тази правителствена програма биде прокламирана в Народното събрание. Тогава правителството беше се явило след разтурянето на предишното Народно събрание без достатъчно сигурно болшинство, а едновременно с това, с обявяването на европейската война, то бързаше, трескаво работеше за привързването на България към Централните държави, борейки се срещу едно русофилско течение у нас и срещу нежеланието на народните маси да се воюва.

Председателят: Това не е по предмета.

Г. Димитров: Че това беше, г-да народни представители, не едно сериозно намерение да се тръгне по пътя на работническото законодателство, а жест на политическа демагогия, показва изтеклото време оттогаз насам. Ние сме в края на мандата на това Народно събрание, остава още една редовна сесия, минаха три редовни и две извънредни сесии, и оттогава насам, през това време, в Народното събрание се прокараха само два от обещаните законопроекти, единият от които имаше само чисто административно значение, не даваше никаква закрила на

труда, а другият даваше една минимална закрила, каквато е законопроектът за парните котли, и третият законопроект е този, който днес се разглежда и по който ще има да кажем своята дума. Министерството на търговията, промишлеността и труда и правителството дори не внесоха всички онези законопроекти, които бяха обещани в тронната реч през 1914 г., и това всички знаете много добре, че не се дължи на липсата на време, а на липсата на желание да се работи в тази посока.

С. Дойчинов: Дължи се на извънредните обстоятелства. При все това три закона се гласуват.

(Председателското място заема подпредседателят д-р И. Момчилов.)

Председателствующ д-р И. Момчилов: (З в ъ н и.) Моли Ви се!

Г. Димитров: Аз дължа да подчертая, че правителствените партии и другите партии в Народното събрание очевидно нямат никакво желание да се занимава парламентът с въпроси, които се отнасят до законодателната закрила на работническия труд, като считат, че тези работи са свършено непотребно нещо, и особено парламентът да се занимава с тези работи в подобен момент като сега, по време на война. Освен това, г-да народни представители, въпросът за работническото законодателство във всички други страни и у нас се отнася до една грамадна част от народа, от населението, е един въпрос, който засяга дълбоко в икономическо, социално и културно отношение всички страни и не може да бъде оставен по никой начин на заден план. Наред с въпроса за мира, който днес вълнува всички народи и който въпрос очаква своето разрешение, заради което разрешение се започват революционни движения в известни места; наред с въпроса за прехраната на народните маси, на трето място, е въпросът за работническото законодателство, който се налага на държавата и обществото за едно правилно и планомерно разрешение. Касае се, г-да народни представители, не до законодателства за отделни лица, за малки групи, а от такъв характер е законодателната дейност на днешната камара в $\frac{3}{4}$; касае се не за дребни законопроекти, а за една законодателна закрила на една цяла общест-

вена класа, която брои стотини хиляди души у нас, икономическото значение на която расте с икономическото развитие на страната, която твори богатствата в тази страна, на развитието на която се дължи развитието на страната; касае се за запазване здравето, живота и работоспособността на тази многочислена работническа маса у нас. Следователно не е дребна работа парламентът да се занимае с регламентирането на работническия труд. Условищата, които се рисуват от самата статистика, от официалните данни в нашата страна, показват какво громадно значение има работническият въпрос и необходимостта от работническо законодателство.

Законопроектът за хигиената и безопасността на труда в случая се отнася преди всичко по официалните сведения на статистиката от 1910 г. за 41 203 заведения от различен характер, в които се употребява работнически наеман труд. Това са фабрики, работилници, търговски и други заведения без многото подобни заведения в отделни села. И тук трябва да се отбележи, че това число се увеличава постоянно, че предприятията, които си служат с наеман труд, се увеличават по численост постоянно. Доказателство за това е, че числото на тези заведения, които са употребявали работнически наеман труд в 1900 г., е с 40% по-малко, отколкото на заведенията в 1910 г. Според статистиката от 1905 г., г-да народни представители, у нас в индустрията, занаятията, мините, земледелието, търговията и транспортите е имало 301 651 наемни работници, без административния персонал на държавата, общините и окръзите. От 1905 г. до 1916 г., в един период от 11 години, период на усилено икономическо развитие на нашата страна, на бързо пропадане и пролетаризиране на народните маси, очевидно е, че това число е увеличено най-малко с 35%. И ние имаме сигурно в последно време, преди намесата на България в европейската война, наемни работници в различните области на труда над 400 хиляди. Заедно със семействата си тези наемници в нашата страна съставляват $\frac{1}{3}$, даже и повече от цялото население. И очевидно въпросите, които засяга настоящият законопроект, се отнасят до голяма маса от населението в нашата страна и поради самата тази причина те са от извънредно голямо значение

и би трябвало да интересуват българския парламент много повече, отколкото това, което ние констатираме сега.

По въпросът е толкова по-важен, г-да народни представители, като се има предвид, че голяма част от тези наемници във фабриките, в работилниците, в мините и кариерите, по пътищата и железниците и пр. и пр. предприятия у нас са жени и деца. От 301 651 наемници в 1905 г. 30% са жени. В 1910 г. само в насърчаваната индустрия жените съставляват 28,6% от целия работнически персонал, а в някои клонове на индустрията според тази официална статистика числото на жените, които работят там, е извънредно голямо. Така например в книмарството е 98,6%, в плетачеството е 94%, в индустрията за захарни изделия — 68%, в тютюневата индустрия 71%. Както виждате, грамадната маса от целия персонал в тези индустрии съставляват жените. Тоже числото на заетите в различните предприятия деца до 15 г. е извънредно голямо. В насърчаваната индустрия те съставляват 36,9%. От инспекторските рапорти се вижда тоже, че в 1912—1913 година в инспектираните 657 заведения е имало деца по-малки от 15-годишна възраст: в 1912 г. — 41,9%, а в 1913 г. — 47,8%. Жените и децата илюбо, в някои градове особено, съставляват подавляващо болшинство от цялата работническа маса в индустрията, занаятите, търговията и другите области на труда. Така в Габрово е констатирано, че жените и децата са 76,8%, в Пловдив — 75%, в Самоков — 70,4%, в София — 70%, във Варна — 60%, и т. н. в някои други градове. Известно е на всички, които следят развитието на нашата страна и които имат пред очи последствията от днешната война, че днес индустриалните и други предприятия са опустошени поради отсъствието на мъжете-работници с множество жени и деца и че следователно процентът на жените и децата, които се употребяват сега на работа, е извънредно покачен. Знае се, от друга страна, г-да народни представители, че последствията от войната разколебават маса дребни съществувания, особено в градовете, че след войната много дребни занаятчии и предприемачии ще бъдат пролетаризирани окончателно и че следователно числото на работниците мъже, жени и деца след войната ще бъде значително увеличено.

При какви условия тази многохилядна работническа маса от мъже, жени и деца работи днес, създава богатства на страната, в какви работни помещения и работни места прекарва тази многохилядна маса половината от живота си, работното време, което трябва да употреби за работа? Ние имаме, г-да народни представители, една картина извънредно потресающа, която се рисува от официалните анкети и статистики, за индустрията, занаятите и другите области на труда у нас. От 2013 сгради, в които се помещават индустриалните предприятия по насърчаваната промишленост, 922 сгради са паянтови и негодни за фабрични заведения. Това съставлява 48% от всички места, които служат за индустриални предприятия, за фабрични заведения, непригодни за целта, представляващи опасност за живота и здравето на тези, които там са заети и работят. В тютюневата индустрия 75% от помещенията не отговарят на изискванията на помещения за складове и фабрики. Главният инспектор на труда г-н Кутинчев, изследвайки тия помещения в различни места, констатира, че работното помещение може да бъде наето и използвано с оглед на всяко друго съображение от икономически и търговски характер, но не и с оглед на изискванията на хигиената. Ако все пак тук-там има хигиенични помещения, това е случайност, това не е резултат на специален избор или на специално положени грижи в чест на трудовата хигиена*. И това се казва абсолютно за всички помещения, които служат за фабрични и други заведения и в които работят мъже, жени и много малки деца. Но, г-да народни представители, не е достатъчно само тия помещения да отговарят по своето построяване и по своето пространство на изискванията на индустрията, необходимо е в тия помещения да се поддържа необходимата хигиена и безопасност на труда. Индустриалната анкета в 1910 г. в това отношение установява, че 62% от всички индустриални заведения, покровителствувани от държавата, не отговарят на изискванията на хигиената и безопасността на труда. От 1159 инспектирани заведения от главния и други инспектори на Министерството

* Вж *Кутинчев, Ст.* Защитата на женския и детски труд у нас. — «Списание на Българското икономическо дружество», 1915 г., № 9—10, с. 6111 (Ред.)

ни търговията, промишлеността и труда в 1913 г. 859, или 78%, не поддържат никаква чистота. Един друг инспектор отбелязва в своя рапорт, че от 747 заведения, които е инспектирал непосредствено в 1914 г., 70%, т. е. 588, от тия заведения са абсолютно нехигиенични*. Достатъчно е само няколко характерни анкети да бъдат посочени, г-да народни представители, за специални клонове на индустрията, за да се разбере целият този ужас, в който са поставени много хиляди работници да прекарват по 10, 12 и повече часа на денонощие. Анкетата на Работническия съюз за тютюневите фабрики констатира, че един работник има най-много два кубика въздух. Това в тютюневото производство е нещо абсолютно непоносимо, нещо осъдено от всяка гледна точка на хигиената и на запазването здравето на тези, които работят в тая индустрия. Така анкетата казва:

«Ако известен процент фабрични помещения сами по себе си са хигиенични, то смело може да се каже, че няма нито една тютюнева фабрика, нито един тютюнев склад, в който да се поддържа и най-елементарната хигиена.»

Това е за тютюневата индустрия. Инспекторът Кутинчев за столичните печатници констатира, че 55% от тях трябва немедленно да се затворят поради пълната си нехигиеничност**. А един лекарски рапорт, г-да народни представители, за килимарските работилници в Панагюрище и Копривщица завършва със следната присъда:

«Доколкото можах да проследя въпроса и да изуча фактическото положение, тукашните килимарници по своите ужасни хигиенични условия са най-голямото зло, което някога е свръхлетяло населението. Ако така продължава още няколко години, сиромашната мома ще се изроди и туберкулозата така ще се згнезди, щото никакви човешки сили не ще могат да я изгонят.»

Това е лекарски рапорт въз основа на наблюдения, на преглеждания и лекувания на работничките в ки-

* Вж *Тодоров, Д.* Трудовите условия в Ст.-Загорски и Бургаски окръзи и Законът за женския и детския труд. — «Списание на Българското икономическо дружество», 1915, № 9—10, с. 622. (Ред.)

** *Кутинчев, Ст.* Хигиеничните условия на труда в софийските печатници. Анкета. — «Ново време», 1915, № 4—5, с. 106. (Ред.)

лимарските работилници в Панагюрище и Копривщица. Една анкета, направена от г-н д-р Цончев за шивашкото производство в Габрово, дава картината на занаятчийските работилници и заведения от този характер в цялата страна. Той казва:

«Работилниците изобщо са помещения с недостатъчен простор, със слабо и недостатъчно естествено или изкуствено (петрол) осветление. Чистотата на пода и въздуха не издържа никаква критика. Въздухът е всякога развален и наситен не само с прах, но и с въгледелив окис от железата за гладене и мангалите (зиме). За изкуствена вентилация и думата не може да става. Кolkото за домашните стаи, служещи на някои парчеджии* за работилници, там злото е още по-голямо, защото антихигиеничните условия се отразяват зле не само върху здравето на работещия, но и върху цялото му семейство. Въздухът, който са принудени да дишат в тези стаи деца и възрастни, е не само недостатъчен по количество, но и по качество е просто невъзможен — убийствен. Посетителят без никакъв анализ, само с тоя на своя нос, много лесно определя що за въздух е в тия работилници-спални. В тия стаи спи и се храни цялото семейство на работника; там се сушат праните дрехи на възрастни и пеленачета през зимния сезон; там е железото за гладене, което насища въздуха с въгледелив окис; там лежи болно и здраво, а за икономия на скъпото гориво зиме се прави най-голяма пречка на естествената вентилация чрез излепване сички прозорци (между черчевето и тока) с хартия. Този тип работилници са най-опасните за работника и неговото семейство; те представляват още една опасност, която може да се нарече обществена, защото могат да служат за добър разсадник на заразителни болести.»**

И това, което казва лекарят г-н д-р Цончев за габровските шивашки работилници, може да се отнесе спокойно и за общарските, шивашки и други работилници в цялата страна. В един рапорт, г-да народни представители, на бившия инспектор Стойчев, който в 1914 г.*** инспектира 51 заведения в Софийския окръг, се казва (Ч е т е.)

* Парчеджия (разг.) — работник, който получава възнаграждение на парче. (Ред.)

** Вж Цончев, д-р П. Шивашкият занаят в Габрово. — «Списание на Българското икономическо дружество», 1910, № 5, с. 362. (Ред.)

*** Печатна грешка. Годината е 1913. (Ред.)

«С изключение на три заведения във всички други инспектирани заведения хигиеничното състояние е лошо. . . По-щателно и генерално пречистване на отделенията се извършва много нарядко, вследствие на което купове прах, нечистотии, остатъци и пр. се трупат по прозорците, под машините, по ъглите на стените и пр. В кибритената фабрика чистота се поддържа от 13-годишни деца, по едно на всяко отделение, които метат през време на работа едрия боклук — остатъци от производството. . . В една общарска работилница, в която работеха до 15 души работници, намерих невероятно положение: боклукът, неизхвърлян из работилницата в течение на една година, се беше напластил на дебелина до 10 см по целия под. Аз бях принуден да заставам господаря да спре работата и да почисти в същия ден заведението.»*

Подобни извадки от рапорти на инспекторите за другите окръзи може да се направят, г-да народни представители, много, ако би било това необходимо. Такова е състоянието въобще на всички тия места, в които работят хиляди мъже, жени и деца много часове през денюпницата.

Но също така небрежно е ограждането на машинните и предпазване работниците от осакатявания, от злополуки. Ограждане, казват инспекторите на труда в своите рапорти, не съществува изобщо, а дето го има, то е една широдия на ограждане. Колко небрежно се отнасят приложителите на различни заведения в това отношение, измежду множеството факти крайно потресаващи, може да послужи като добра илюстрация най-пресният факт на злополука в София миналата година във фабриката на ракети на Будевски, в околността на града, дето при една експлозия 6 момичета бяха живи изгорени. Следствието установи, че това голямо нещастие се дължи на обстоятелството, че момичетата са работили с взривни вещества до една зидана печка, която имала пукнатини и от пукнатините на която са изхвъркнали искри и е произлязла експлозията. Елементарна гаранция за здравето и живота на тия, които там работят, не е имало. Това е престъпно пренебрежение да се работи с взривни вещества до печка, от която може да изхвъркнат искри. Такива

* Иж Стойчев, Д. Рапорт за извършени инспекции. — В: Сборник на Наредби. . . с. 377—378. (Ред.)

случай сме имали не един, не два, а множество, които характеризират престъпната небрежност спрямо здравето и живота на тия хиляди работници, които работят в тия заведения.

Като се прибави, г-да народни представители, към тази липса на хигиена, липса на всякакви гаранции за безопасността на труда още и продължителността на работното време, което съществува във всички тия заведения, ясно ще стане положението, в което са поставени работниците в нашата страна. Ние имаме в насърчаваната индустрия според статистиката от 1910 г. да работят по 8 часа дневно само 3,1% — в това число влизат и децата, които трябва да работят според Закона за женския и детския труд 8 часа максимум. От 8 1/2 до 9 1/2 часа работят 5,1%, а по 10 часа работят 18,4%, а от 10 1/2 часа в денонощието нагоре до 14, а често пъти понякога и до 15—16 часа в известни места работят 73,4%. Значи от всички работници, които са работили от 1910 г. в насърчаваните индустриални предприятия, 73,4% работят повече от 10 1/2 часа. Въпреки предписанието на Закона за женския и детския труд, което, както е известно, предвижда за децата до 15 години 8-часова работа, а за жените за всяка възраст 10 часа максимум, работили са от 2907 жени-работнички 1961 — 67,3% — повече от 10 1/2 до 14 часа на ден. За децата е още по-ужасно. От 488 момчета и 1073 момичета до 15 години, 93,9% от момчетата и 93,7% от момичетата работят десет и повече часа. И нещо повече, 21,9% от момчетата и 35,4% от момичетата работят 12 и повече часа, а 16 момчета — 3,3% — и 12 момичета работят повече от 14 часа в денонощието.

Д-р Н. Сакаров: Картина ужасна!

Г. Димитров: Законът за женския и детския труд, г-да народни представители, забранява изрично за децата и за жените от всяка възраст нощната работа. Какво констатира инспекторските рапорти, какво констатира чиновниците на Министерството на търговията, промишлеността и труда в това отношение? Главният инспектор на труда Кутинчев, поддържан от всички други инспектори, които са правили инспекции в индустриалните центрове на страната, констатира, че не се работи нощно време от жените и децата само в ония предприятия, в кои-

по естеството на работата жените и децата не могат да работят, дето физически е невъзможно да постъпват на работа жени и деца. Във всички други заведения безусловно, въпреки изричното предписание на Закона за женския и детския труд, се работи от жени и деца. И той пише изрично: (Ч е т е.)

«Габровските и сливенските текстилни фабрики освобождават децата и жените от нощните смени само когато инспекторът пребива в града им.»*

През всичкото друго време в тия заведения в Габрово и Сливен работят на нощни смени жени и деца. Положението в мините е още по-тежко по тая причина, че извън 10-часовия работен ден, който има в Пернишката мина например, работниците, които там са заети, са принудени да губят 2, 3, 4 часа в денонощие за отиване-връщане, за предаване на инструментите, което трябва да извършат, за да влязат в рудника да работят. Най-последно, щом като е такова положението в индустриалните предприятия, които се насърчават от държавата и които имат всичката възможност поради своята техника да направят условията малко по-добри, отколкото другаде, понятно е какво е положението в занаятчийското производство и в домашния труд. В едно занаятчийско производство, което едвам се крепи на краката, което не може да издържи конкуренцията на едрите индустриални предприятия и което издържа тази конкуренция чрез безгранична експлоатация на работническия труд, чрез изцеждане на онеми хора, които са заети в този труд, там хигиената е лоша, работното време по-дълго, там във всяко отношение трудът е поставен по-зле и по-ниско.

И работейки тъй продължително, работейки при такива хигиенически условия, работническият труд у нас, както е известно, се възнаграждава извънредно зле, от което следва, че изхранването на тая работническа маса е крайно незадоволително. Според изчисленията на г-н Кирил Попов** нормалната надница у нас за последните

* *Кутинчев, Ст.* Защита на женския и детския труд у нас... с. 577. (Ред.)

** *Вж Попов, К.* Стопанска България през 1911. С., Държ. п-ца, 1916. т. 1, с. 100. (Ред.)

години е за мъжа 2—2 1/2 лв. дневно, а за жената 1—1 1/2 лв., а по-малко от тази нормална надница, според изчисленията на този статистик, получават 43% от мъжете и 51% от жените; следователно половината от всички работещи в разните индустриални и други заведения, насърчавани от държавата, получават под нормалната заплата. От 2363 задомени работници и работнички, мъже и жени, 331 получават по-малко от 1,50 лв. дневно, а 2032 получават от 1,50 лв. до 2,50 лв. дневно. Г-н Кирил Попов тоже констатира, че 66 мъже и 33 жени, издържащи шестчленно семейство, са получавали в 1910 г. надница, по-малка от 1,50 лв. Лесно е да се разбере, г-да народни представители, какво изхранване може да имат тези работници и техните семейства при подобна нищожна надница и какво влияние упражнява техният труд върху здравето им, върху бъдещето им и върху поколението им. И в това отношение тоже има много факти, официални изчисления и официални статистики, които показват как се изражда работническата класа у нас от година на година, как тя е тласната по пътя на едно бързо физическо и духовно израждане. Няколко данни само аз ще посоча в това отношение. В тютюневите фабрики в Пловдив в 1907 г. от всички смъртни случаи 25% са били от туберкулоза. В 1911 г. смъртните случаи от туберкулоза са 37%. В панагюрските килимарски работилници в 1907 г. са 32% смъртните случаи от туберкулоза, а в 1911 г. са 49% — едно извънредно голямо покачване на смъртните случаи от туберкулоза. Околийският лекар в Панагюрище констатира, че 84% от всички килимарски работнички боледуват от туберкулоза или са предразположени към заболяване от туберкулоза. В София е констатирано от софийски лекари, че печатарските работници в своята среда имат 87% болни от сериозни заболявания, от които 42% от туберкулоза. За габровските шивачи д-р Цончев в своята анкета казва:

«От прегледаните шивачи-работници 30% се оказаха с добро телосложение, а останалите 70% имат признаци на израждане: 32% със слабо и 38% със средно телосложение. По отношение физическото здраве ще споменем следното: от прегледаните шивачи 71% се оказаха болни от такива болести, които им позволяваха

ля работят. Тези болести са: главоболие (34%), подозрени охтични (23%), анемия (20%), с развита охтика (13%) и хеморой (10%). Циганите 29% от шивачите се оказаха здрави.»*

Забележете, от всички работници-шивачи в Габрово, прегледани от д-р Цончев, само 29% се оказали здрави, а всички останали са туберкулозни или предразположени към туберкулоза, неспособни за една продължителна работа и пр. Д-р Цончев отбелязва по-нататък, че «половината от болните имаха повече от една болест, обаче ние, маща той, отбелязвахме само едната.» Имаме официални свидетелства в това отношение на наборните комисии, г-да народни представители, сведенията на които са тоже една добра илюстрация. Двата периода, през които са освободени поради недоразвитост и други здравословни причини младежи от военна повинност, показват как е качествено, как е пораснало израждането изобщо на работническата младеж поради тези условия, при които се извършва икономическото развитие на България. От 1898 г. до 1910 г. освободени са 52 877 младежи. От тях по недоразвитост са освободени 286,65 на хиляда, когато през друг един период, по-раншен, от 1890 до 1898 г., по недоразвитост са освободени само 153,90 на хиляда. Освободени поради кил от 1898—1910 г. са 167,56 на хиляда, а в периода от 1890—1898 г. — 101,15 на хиляда; поради охтика освободени са през периода 1898—1910 г. 34,17 на хиляда, а през периода от 1890 до 1898 г. — 15,61 на хиляда; поради осакатяване освободени са през периода 1898—1910 г. 22,33 на хиляда, а през периода от 1890—1898 г. — 10,22 на хиляда. Или разликата между двата периода е тази: поради недоразвитост през периода 1898—1910 г. са освободени в повече 90%, от охтика — 126%, поради осакатяване — 120%, и поради кил — 65%.

Д-р Н. Сакаров: На хиляда ли?

Г. Димитров: Не, увеличението е на 100.

Детската смъртност тоже значително нараства и в нея като в капка вода се отразяват тези материални условия, в които са поставени работническите маси да живеят у нас. За един период от 1900 до 1910 г., г-да народ-

* Цончев, д-р П. Шивашкият занаят в Габрово. . . с. 363. (Ред.)

ни представители, детската смъртност, числото на умрелите деца до 5-годишна възраст е увеличено с 43%, една цифра, която говори сама по себе си извънредно много за онези, които разбират от въпроса.

Д-р П. Джидров: Във всички страни с въвеждането на работническото законодателство смъртността на децата намалява.

Г. Димитров: У нас е обратното: в един период от 10 години имаме едно увеличение 43% на детската смъртност, на смъртността на децата до 5 години.

П. Даскалов: Това е в селата.

В. Коларов: Той говори общо.

Г. Димитров: София е най-добрият пример в това отношение очевидно затова, защото има най-много работници, които живеят при условия, при които децата най-много умират. Ако би имало специална статистика в това отношение, тя би разкрила потресающи работи. За София, г-да народни представители, вземам само един месец, един кратък период време за характеристика, без да вземам други данни, които имам на ръка, а именно периода от 15 февруари до 15 март 1914 година и от 15 февруари до 15 март т. г., 1917 г. Тук, разбира се, има влияние положението, че сме във война, има влияние прехраната и пр. и пр. В 1914 г. през този период общото число на поминалите се деца е 221, а през 1917 г. общото число е 358, или едно увеличение с 60%, а смъртността на децата до 5-годишна възраст от това общо число за същия период през 1914 г. е 94, а за 1917 г. — 178, или едно увеличение с 90%.

Д-р Н. Сакаров: Значи двойно.

Г. Димитров: Да, двойно. — Това са, г-да народни представители, официални данни, това е бюлетинът на Софийската градска санитарна дирекция. Регистрите за смъртните случаи показват тази картина: не само има едно общо увеличение на смъртността, но едно извънредно голямо увеличение, едно удвоение на детската смъртност. Така живее, 400 хиляди го кажете, утре ще бъде 500—600 хиляди работнически свят в нашата страна. А питам господата от тази страна (с о ч и д е с н и ц а т и) и господата отсам (с о ч и л е в и ц а т а), питам г-н Паскалев, който в комисията намираше, че може да не мисли

сега този законопроект, че въпросът не бил проучен, питам него: дребна работа ли е това, може ли това да се отдели, трябва ли да стои така и ако не се прави нищо в тази посока, не се ли тласка тази работническа класа към пълно изграждане, не се ли подкопават основите на икономическото развитие, на производителните сили в нашата страна и не заслужава ли следователно този въпрос — въпросът за защита на работниците — едно по-голямо внимание от страна на правителството и парламента от това, което сега му се дава?

Но какво е направено досега, г-да народни представители? Аз си спомням по този случай ораторът на широките социалисти в своята реч* натовари твърде много д-р Геннадиева, който започна с известни работнически въпроси у нас, главно със Закона за женския и детския труд, единствен работнически закон, прокаран досега у нас.

И. Джидров: Той обеща по парижка мода да направи и специалното законодателство.

Г. Димитров: От страна на оратора на широките социалисти се направи заявление, че г-н Геннадиев е усвоил една политика на залъгване, на демагогия, че тази политика, доколкото аз можах да разбера, за щастие била вече прекратена, била отживяла времето си и сега у нас настъпила една нова ера, когато подобно залъгване на недоволните работнически маси не могло да се следва и не се следва. Но, г-да народни представители, това начало, което тури Геннадиев със Закона за женския и детския труд с цел да се успокоят развълнуваните, недоволните работнически маси навремето, да се даде вид, че държавата се намесва вече в отношенията между труда и капитала и че се прави нещо в защита на работническия труд, без фактически да се прави нещо сериозно, това начало се следва оттогава насам последователно и от партизаните на Геннадиев, и от всички други буржоазни партии. Ще си спомните, че Законът за женския и детския труд, предложен тогава от Геннадиев и приет от Народното събрание, който сам по себе си носеше заглавие «Закон за защита на женския и детския труд», съдържа-

* Отнася се за речта на Асен Цанков. Вж *Стенографски дневници*, VII ОПС, III РС, 52 з., 9 март 1917 г., с. 1153—1159. (Ред.)

ше толкова постановления, колкото и отрицания, толкова «да», колкото «не», представляваше от себе си такъв закон, който фактически не можеше да намери никакво приложение в най-съществената си част, защото имахме маса отворени врати, през които заинтересованите индустриалци можеха да се измъкнат, да избягнат да им се наложат задълженията по закона. И, г-да народни представители, в 1906 г., когато работническите синдикати, когато Работническата социалдемократическа партия у нас бяха предприели сериозни усилия от своя страна, щото малкият минимум на защита, който Законът за женския и детския труд даваше, да бъде реализиран на практика, разбраха, че това можеше да стане само с участието на работническите представители в комитетите, защото никакъв инспекторат нямаше и никакъв друг институт не можеше да се грижи. Авторът на закона д-р Геннадиев суспендира правото на комитетите на труда да действуват, работническите представители бяха лишени от правото сами да отиват да извършват ревизия⁷⁸. Тогава министърът на търговията искаше ревизията за прилагането на Закона за женския и детския труд да се извърши от целия състав на комитета, нещо абсолютно невъзможно, защото нито един ден не можаха да се съберат тези 7—8 членове от различни положения, от различни места често пъти, за да извършат ревизиите. По този начин от 1906 до 1908 г., до времето на г-н Ляпчев, Законът за женския и детския труд не можеше да бъде приложен дори при участието на тези работнически представители в комитетите на труда и си остана мъртва буква. Когато демократическото правителство дойде на власт, действително отмени това разпореждане на Геннадиев и се даде право на работническите представители като на държавни членове от комитета да извършват ревизии⁷⁹. Но какво направи самото демократическо правителство? Давайки това право, т. е. възстановявайки в този пункт Закона за женския и детския труд, окръжните, издавани от Министерството на търговията тогава, подписани от тогавашния министър и от неговите чиновници, говорят за същото фактическо отношение към прилагането на Закона за женския и детския труд.

А. Ляпчев: Цитирайте едно окръжно.

С. Дойчинов: (К ъ м Г. Д и м и т р о в.) Ще станете причина да не мине и този законопроект!

Г. Димитров: Ще мине.

Д-р Н. Сакаров: А-а-а, непременно трябва да мине.

И. Вангелов: Ако говорите по-кратко, ще мине!

Г. Димитров: Въпросът е важен — изтъкнаха го всички, — трябва да се обясни много добре и при едно пълно осветление да се гласува този закон. — Г-н Ляпчев като министър на търговията ще трябва да си спомни окръжното от 7 март 1909 г. под № 1130, издадено по прилагането на Закона за женския и детския труд, което окръжно имаше за задача да се дадат наставления на комитетите на труда, единствените органи тогава за прилагането на закона. Между другото там се казва: (Ч е т е.)

«По в този момент ние сме пред един Закон за женския и детския труд и ще трябва едновременно и да го прилагаме, и да го обитваме, защото той е закон, но не е пък рожба на едно предварително изучаване нашите условия.»*

И тогава възгледът на министерството беше, че този закон не е приложим при нашите условия и че ще трябва да се толерират нарушенията на закона. По-нататък: габровските индустриалци се оплакват от това, което върши комитетът в Габрово, от това, което представителят на работниците, което работническите организации искат прилагането на закона. Последните искат да няма пощипна работа за жени и за деца, по-малки от 15-годишна възраст, да не работят повече от установеното време, 4 часа, искат тези предписания да бъдат изпълнени. Индустриалците обаче намират, че това е посягане върху тяхното свещено право, намесване в тяхната собствена къща, и протестират пред министерството. Министерството счита за нужно да пише до комитета на труда в Габрово по повод оплакването на габровските индустриалци:

«Ще трябва да се примиряваме с известни нарушения, които самите условия налагат и които постепенно ще се премахнат. . . Ние се намираме пред един закон, който сам по себе си е добро начало, но който, вижда се, не е тъкмо по мярка ни.»**

* Вж Сборник на окръжни наредби . . . с. 28. (Ред.)

** Вж «Списание на Българското икономическо дружество», 1915 г., ч. 10, с. 564. (Ред.)

Същото отнасяне, същият възглед към един съществуващ закон. Към фискалните закони сигурно правителството на г-н Ляпчев, както и други правителства не са се отнасяли така. Там те са стриктни, точни; не, казва ни се, фискалните закони трябва да се изпълняват, парите трябва да се събират, дали данъкоплатецът има или няма пари, никой не пита; когато по отношение на законите за защитата на труда ни се казва: «Нарушенията не търпим, защото се налагат от известни условия и постепенно ще се премахнат.» Тогавашният народен представител г-н Кръстьо Мирски се обърна с едно питане към г-н министъра на търговията и поиска да знае защо Законът за женския и детския труд поне в най-съществената си част не се прилага. Мина се година, бившето правителство може да е имало интерес да не го прилага, но защо «нашето правителство» — той беше демократ — «не взема нужните мерки да го приложи?» Тогаво му се отговори от г-н Ляпчев: Законът за женския и детския труд действително слабо се е прилагал, защото липсва достатъчно подготвен персонал, пък и пълното му приложение би причинило цяла пертурбация* в икономическия живот на страната.**

От крайната левица: Е-е-е!

Д-р Н. Сакаров: Тук г-н Ляпчев го е прекалил.

Г. Димитров: Оттогава насам и господата от Демократическата партия, и техните наследници имаха същото отношение към Закона за женския и детския труд и даваха всичкото съдействие на индустриалците в борбата им против комитетите на труда и против работническите представители в тези комитети. Те покровителстваха индустриалците с подобни изявления и насърчения, че законът няма да се прилага и не трябва да се прилага напълно, защото ако напълно се приложи, ще има цяла пертурбация в икономическия живот на страната. Това са думите на г-н Ляпчев.

А. Ляпчев: Искам думата.

Г. Димитров: По-нататък — без да се простирам повече по този въпрос, — защо Законът за женския и детския

* Пертурбация (лат.) — безпорядък. (Ред.)

** Вж «Списание на Българското икономическо дружество», 1915 г. № 9—10, с. 564. (Ред.)

ми труд, след като доживя своя 10-годишен живот, останал през всичкото време мъртва буква?

Министър Ж. Бакалов: Това не е истина. От три години пасам законът се прилага стриктно. (Възражението от крайната левица.) Да, от три години се прилага.

В. Коларов: Г-н министре! До този момент фабриката на платове в Карлово прилага нощната работа по отношение на жените. Никогаш, откакто тази фабрика е открита — г-н Дагоров е един от акционерите и ще засвидетелствува, — досега там не е прилаган законът.

Министър Ж. Бакалов: Вие трябва да донесете това на наше знание, да го констатираме и да накажем фабрикантите. Кога сте го донесли? Само фрази приказвате.

Г. Луканов: Колко пъти Ви говорихме за инспектори.

Председателствующ д-р И. Момчилов: (Звъни.)

Г. Димитров: Г-н министърът на труда може да бъде поспокоен и ако на моите думи не иска да вярва, защото са били тенденциозни, аз ще посоча официални сведения, на които той не може да не вярва и които не може да оспори, в които официални сведения се показва, че Законът за женския и детския труд от началото си досега, в своя 10-годишен живот, е останал мъртва буква в най-важните си постановления. А доколко той в известни отношения действително е бил приложен за отделни предприятия — това аз съм длъжен да подчертая, — то е услуга не на Министерството на труда сега и на Министерството на търговията по-рано, не на инспекторите, не на техните чиновници, колкото на натиска, който работническите организации в известни места са упражнили.

Министър Ж. Бакалов: Не е истина.

Г. Димитров: Това е истината. Заключението на всички ваши инспектори — не на наши партизани, а ваши чиновници, — заключението на всички компетентни лица, несоциалдемократи, по този въпрос е, че законът през цялата своя 10-годишнина е останал неприложен. Ето какво казва г-н Кирил Попов в своята «Стопанска България».

Министър Ж. Бакалов: Той го казва за до 1911 г., а от 1911 г. насам законът се прилага.

С. Дойчинов: (К ъ м Г. Д и м и т р о в.) Отде черните материали, за да обосновавате тия важни твърдения? Нали от инспекторите? А те са пратени от министерството; значи законът се е прилагал и ако има хора, които са нарушавали закона, били са наказвани.

Г. Димитров: На стр. 292 в своята книга г-н Попов като подчертава отношенията на «пълната и безпощадна експлоатация на труда и борбата на социалдемократията за социално законодателство, която борба безспорно дава резултати», казва:

«Обаче нито обществото можа да създаде някаква по-сериозна санкция за протекция на националния труд, нито държавата може да упражни контрол за прилагане на тия закони, които остават на сила и до днес, с малки изключения, само на книга. . . И остават животи със своите нужди и необходимост да налага и подхранва борбата на заинтересованите да си извоюват по-благоприятни условия на труда.»*

Това, казва г-н министърът, се отнася до 1911 г.; от тогава нататък е друго. Самият Кирил Попов при приключване своите бележки след Балканската война казва:

Министър Ж. Бакалов: Той е имал материали до 1911 г.

С. Дойчинов: Статистическите данни на г-н Кирил Попов никак не са от 1912—1913 г., а от по-рано.

Г. Димитров: Вашият главен инспектор г-н Кутинчев напечата в «Икономическо списание»** в края на 1914 г.*** — не 1911 г. . . .

Министър Ж. Бакалов: За материали, събрани в 1912 г.

Г. Димитров: . . . една студия по прилагането на Закона за женския и детския труд през цялата му 10-годишна, написана именно по тоя случай, и той в заключението си каза изрично: (Ч е т е.)

«В заключение трябва да призная, че задоволителни придобивки в подобрието условията на труда като резултат от създа-

* Попов, К. Стопанска България през 1911 г. С., 1916, с. 292. (Ред.)

** Отнася се за «Списание на Българското икономическо дружество» (Ред.)

*** Допуснатата печатна грешка. Годината е 1915. (Ред.)

ието и 10-годишната практика на Закона за женския и детския труд още няма.»*

Главният инспектор на труда г-н Кутинчев, чиновник на г-н министъра, казва това, след като е изследвал цялото положение. Той продължава:

«Фактът, че работното време в болшинството инспектирани заведения е още 11—12 часа дневно, че в 93,5% от индустриалните и занаятчийските заведения се злоупотребява с работното време на жените и децата, а с почивката им в 91,8%, че 36,6% от тия заведения не отговарят даже на елементарните хигиенични изисквания, че 73,2% от децата и малолетните жени се приемат на работа без оглед на тяхното здравословно състояние — всичко туй често говори за лошите трудови условия в България и слабото приложение на закона.»*

Няма нужда да се привеждат други още подобни констатации, каквито се правят от официални лица и които имат умерената форма на официални изявления, защото то правят чиновници, които могат твърде много да повредят на своето собствено положение; техните констатации винаги са по-умерени, отколкото налага самата действителност и истина. Аз мога да ви цитирам цял ред факти и за други области.

Министър Ж. Бакалов: За хигиена не се говори никак и Закона за женския и детския труд.

В. Коларов: Как да не се говори?

Министър Ж. Бакалов: Имате грешка. Там се говори за работния ден, а не за хигиена.

В. Коларов: Вие не знаете закона — как го прилагате?

Министър-председател д-р В. Радославов: Нужно е вие да го знаете.

В. Коларов: Министърът трябва да го знае, който го изпълнява и който претендира, че бди за изпълнението му.

Г. Димитров: Г-да народни представители! Един 10-годишен период измина от създаването на първия работнически закон, а официалните лица у нас признават, че до днес никаква законодателна работническа закрила не съществува! Какво дава сегашният законопроект при туй

* *Кутинчев, Ст. Защитата на женския и детски труд у нас. . . с. 588.*

положение, какво той представлява от себе си? Законопроектът, който сега се внася, отменява изцяло Закона за женския и детския труд. Той изменява някои постановления от Закона за неделната и празнична почивка и за инспектората, обединява разхвърлените законоположения тук-таме, които се отнасят до известни работници. С това, че той разширява кръга на своето действие, разширява своята област, е една стъпка напред наистина. Законът за хигиената и безопасността на труда не е само закон за жените и децата, които работят в различните заведения; той е закон за всички работници в тия заведения, изброени в чл. 1. С това очевидно той прави една стъпка, една крачка напред. Това обаче, което дава за законопроектът като един закон за защита на труда изобщо в България, аз съм длъжен още сега да кажа, е крайно недостатъчно, имайки предвид положението, в което е поставена работническата класа в България. В мотивите на законопроекта г-н министърът ни казва:

«Накрай считам за нужно да прибавя, че предлаганият законопроект е резултат на неколкогодишната практика на повереното ми министерство в областта на работнишкото законодателство, а така също и на изказаните мнения от всички заинтересовани и компетентни учреждения и лица в страната ни, колкото и тези мнения да са противоречиви, като изходящи от името на отделните интереси, които те представляват.»*

Някой от левицата: Това не е вярно.

Г. Димитров: Второ, мненията, които се изказаха на времето при проучване на този законопроект, на неговия първоначален текст собствено от индустриални, от търговски камари, от работнически синдикати, от хигиенични институти, от известни лекари и компетентни лица, действително са събрани от Министерството на труда. От тези мнения се възприе само онова, което се отнасяше до ограничение първоначалния текст на сегашния законопроект. За неколкогодишната практика в областта на работническото законодателство фактически никаква сметка не е държана, защото ако се държеше сметка, ти щеше да покаже, че един закон, който ще замени Закона

* Вж *Стенографски дневници*, XVII ОНС, III РС, 52 з., 9 март 1917 г., с. 1149. (Ред.)

чи женския и детския труд, трябва да бъде нещо по-съвършено и от този, който се представя сега от Министерството на труда. И, г-да народни представители, вие ще видите, че в действителност сметка се е държало само за исканията на индустриалците; тям са направени конценции и в тоя смисъл е влошен първоначалният текст на законопроекта. Три пъти е изменяван този законопроект, преди да влезе в Народното събрание. Най-напред, когато го поднесоха на проучване от всички нас, от работническите организации, от индустриалците и пр., той съдържаше 165 члена, които засягаха, тъй да се каже, всички области на труда по отношение хигиената и безопасността на труда. Тоя законопроект съдържаше подробно много необходими, по-прецизни указания за задълженията, които се налагат на различните индустриалци. Сведоха го на 56 члена, ограничиха всичко това и, най-последно, при внасянето му в Народното събрание в окончателна форма сведоха го на 35 члена. Трябва да кажа, че първоначалният текст предвиждаше една по-широка област на закона, засягаше, туряше в кръга си земеделските стопанства, които употребяват наемни работници. Сегашният законопроект не съдържа това. Всички постановления, които налагаха на индустриалците и стопаните на различните заведения и предприятия поддържане на хигиената и безопасността на труда, бяха ясни и прецизни, или по-ясни и по-прецизни, отколкото са сега. Законопроектът, както ще видим по-нататък, прилича повече на една вестникарска статия: да се направи това или онова в кръга на възможното, според силите и пр. Пределният възраст, под която децата не могат да се употребяват на работа във всички заведения, беше 14 години. По сегашния законопроект е 12, т. е. намалена е с две години. По отношение на нощната работа, както и размера на работното време и разпределение на работното време и почивката, първоначалният текст беше значително по-добър, отколкото сега. Там се предвиждаха и работнически жилища, и цяла редица други още необходими институти за работниците при различните заведения. Законопроектът в тая форма, в която той се внесе, смело може да се каже, е едно повторение на Закона за женския и детския труд с тази разлика само, че той се отнася не само

за жени и деца, но изобщо за всички работници. Какви задължения се възлагат за спазване на хигиената и безопасността на труда от настоящия закон, вие може да видите в гл. II. Например казва се още в чл. 3: (Ч е т е.)

«Работодателите са длъжни изобщо така да строят и поддържат заведенията и предприятията си, щото здравето и животът на заетите в тях работници да бъдат възможно най-добре опазени.»*

Една формула обща и нищо незначуща. Ще има да преценява всеки индустриалец кое е възможно според него, т. е. според неговите интереси, според неговата кесия, и той ще бъде решаващият да каже: това е възможно да се направи, повече да се направи не е възможно — и законът му иска само възможното. Ами че те са относителни понятия, това е една каучукова форма, която може да се разтяга, както искате. Това не е задължение, не е едно изрично задължение за индустриалеца или за стопанина на кое да е предприятие спрямо работниците (Ч е т е.)

«Чл. 4: «Работните помещения и места трябва да се осветляват, проветряват и почистват според изискванията на хигиената.»*

Министър Ж. Бакалов: А според какво трябва да бъде — според нехигиената ли? Какво е тук?

Г. Димитров: Коя, каква хигиена? (Възраженията от десницата.) Казват «установената»; не е установена! (Ч е т е.)

«Количеството на работниците в тия помещения и места трябва да бъде също в зависимост от изискванията на хигиената.»*

Министър Ж. Бакалов: Ще има правилници, които ще уреждат тая материя.

В. Коларов: (Възражава нещо.)

Министър Ж. Бакалов: Във всеки случай вас няма да чакаме; ние ще ги изработим.

В. Коларов: Добре, добре.

П. Даскалов: (Към министър Ж. Бакалов.) Те Ви правят обструкция.

* Вж Стенографски дневници, XVII ОНС, III РС, 52 з., 9 март 1917 г., с. 1150. (Ред.)

Г. Димитров: По-нататък: (Ч е т е.)

«Там, дето работят мъже и жени заедно, работодателите са длъжни да създадат нужните условия и да вземат всички зависещи от тях мерки за спазване на добрите нрави.»

«Всички машинни двигатели, трансмисии, ремъци, назъбени колела, елеватори, резервоари, канали, ями и др., които се употребяват в работните помещения и места, трябва да бъдат така построени, поставени или оградени, щото всяка опасност за здравето и живота на човека да бъде възможно напълно отстранена.»*

Г. Кирков: Хем «възможно», хем «напълно»!

Г. Димитров: И така, бих могъл да ви посоча цели 12 члена във втората глава, върху които винаги ще има спорове, където са употребени думите: «възможно», «достатъчно», «нужно» — понятия съвършено разтегливи и които винаги ще бъдат окончателно дефинирани от индустриалците. То е се едно, г-н министре, ако би внесъл у нас финансовият министър един фискален законопроект, в който да се казва, че ще се събират такива и такива данъци. . .

Г. Кирков: По възможност.

Г. Димитров: . . . по възможност, според силите и пр. и пр. Никоой не би направил това и никоой финансов министър не би внесъл подобен законопроект. Но такъв законопроект за защитата на труда може да се внесе, защото трябва да се оставят развързани ръцете на индустриалците, на стопаните на различните предприятия и експлоататорите на работническия труд да постъпват, както техните действителни интереси биха диктували, а не както хигиената и безопасността на труда изискват и както бъдещето на страната изисква. Всички, които са следили прилагането на Закона за женския и детския труд, инспектори и други лица, констатираха, че тоя закон не се е приложил извън многото други причини още и поради това, че съдържа изключения много и изключения, които даваха възможност самият закон да се осуети, и ако министерството би поискало да се възползува от неколкогодишната практика по прилагането на Закона за женския и детския труд, трябваше от този втори зако-

* Пак там. Чл. 6 на законопроекта. (Ред.)

нопроект да се премахнат тези изключения, а между това ние виждаме и тук тия изключения. Нощната работа например се забранява, но тя може да бъде допусната по решението и съгласието на Министерството на труда, без да се определя в кои и в какви случаи — едно изключение, с което може да се злоупотребява, разбира се, много. В подземия не може да се работи, разбира се, според законопроекта, също и в полуподземия и пр., но следва изключението. Важни въпроси, които законът би трябвало да уреди сам като закон, се предоставят за уреждане в правилника. Дори, ако щете, създават се към инспекторите на труда в министерството още и помощници-инспектори, избрани от работниците, както казва законопроекът, с цел самите тия държавни и министерски инспектори да имат една ефикасна помощ от тия, избрани от работническата среда помощници при прилагането на закона — такъв би трябвало да бъде смисълът, — но правата на тия изборни помощници ще се определят с един правилник. Какво гласуваме тогава ние? Какъв закон създаваме? Или имаме инспектор, който ще бъде избран от работниците, или помощник-инспектор — не държи за титлата, — на когото законът ще му каже: имаш право да вършиш това, второ, трето, пето, или ние имаме нищо, защото утре министерството с едно окръжно, подобно на ония на г-да Генадиев и Ляпчев, може да каже. . .

А. Ляпчев: Не съм издал такова окръжно.

Г. Димитров: . . . всичко, което има право да върши помощник-инспекторът, се свежда до нула; т. е. може да придружава инспектора в обиколките и да получава няколко лева дневно — един малък хонорар. Може ли подобни работи да бъдат уредени с правилник и с окръжно? Че това са съставни елементи на самия закон за труда!

Следователно при внимателното разглеждане на този законопроект ще се види, че с него се върви по същия онзи път, по който се вървеше при създаването на Закона за женския и детския труд и през неговото десетгодишно прилагане досега. Държи се сметка следователно за интересите на индустриалците, търговците и стопаните на други предприятия; държи се сметка за капиталите и при това, защото се държи такава широка, тъй да се каже,

строга сметка за капиталистическите интереси в нашата страна, жертвувани са всичките интереси, запазването на които се диктува от тъй наречената хигиена и безопасност на труда.

В комисията имахме случай, при една много неудобна обстановка, при много бързване, да кажем накратко своите съображения, според които би трябвало да се създаде един действителен закон, който да бъде приложен. Но нишето мнение не се прие. Комисията остана на мнение съвършено друго, тя застана върху почвата на законопроекта. Няма да обяснявам защо и как. Във всеки случай в комисията аз трябваше да остана по необходимост на собствено мнение, поддържайки необходимостта да мине един подобен закон за труда.

На първо място, законопроекът и сегашният закон изпускат от закрила земеделските работници. Питам защо?

И. Вангелов: Това са частни работи на земеделците.

Г. Димитров: В самите мотиви на законопроекта на г-н министъра се констатира, че още в 1905 г. в нашите земеделски стопанства са употребявани на работа чисто семейни работници без помощници, без членове на семейството, 130 359 души. Ако би могло, г-да народни представители, да се вземе същото увеличение на числото на тези работници, което ние имаме за индустриалните и другите работници у нас, то смело може да се каже, че от 1905 до 1916 г. това число е пораснало ако не повече, то поне с 20%. И тогаз, в 1916 г., в земеделските стопанства има най-малко 155 000 души. Ами това е една маса, които тоже заслужава защита, както всички други работници, които визира законът, и защо да ги лишите от покровителство? Нашето земледелие, г-да народни представители, вече минава от фазата на своята първобитна форма към машинизиране, и то бързо машинизиране. Това говорят официалните данни, и в книгата на г-н Кирил Попов могат да се намерят достатъчно данни как бързо се машинизира земеделското стопанство у нас, особено в известни свои клонове, свои области. Забележете, числото на плуговете в един период от 1893 до 1910 г. се е увеличило с 510,6% — един признак на машинизиране, на техническото развитие на земледелието, на внасяне известно индустриализиране на земледелието и под-

готвяне условия за увеличение наемния труд в земеделското стопанство. Числото на сеячките се е увеличило с 2517,1%; жътварките — с 5225,8%; вършачките — с 6317,6%; веячките — с 328,1%; триорите — с 871,8%, косачките — с 416%. От 1910 до 1916 г. този темп на увеличение на употреблението на земеделските машини не е намалявал; аслъ не е имало причини да намалее. Даже в известни случаи, в известни места трябва да е увеличено. През 1911 г. според статистиката имало 105 807 плугове, 1167 сеячки, 7778 жътварки, 1112 вършачки и 91 386 веячки, триори и др. Ако тези работници, които работят там, са действително като ония, които работят в заведения и предприятия индустриални, за които е необходимо също такава хигиена, каквато трябва да се поддържа непременно в индустриалните заведения, ако, следователно, по естеството на работата има една разлика в мястото, дето се работи, трябва да се признае, че тези земеделски работници тоже са изложени на големи нещастия и на тяхната безопасност на труда безусловно трябва да има една защита, една осигуровка. От статистиката, която се води за злополуките на труда у нас, се констатира този факт, че числото на пострадалите земеделски работници при машините и при работенето в земеделските стопанства расте постоянно и ежегодно. И забележете, от общото число на злополуките от 1908 г. 6% се падат на земеделските работници, в 1909 г. — 8%, в 1910 г. — 12%, в 1911 г. — 15% и в 1912 г. — 17% — ежегодно увеличение на тия работници, които в земеделското стопанство са пострадали, осакатени, останали инвалиди и, разбира се, понятно е, че тия земеделски стопанства повече биха работили и при липса на всякаква гаранция за безопасността на труда и числото на тия нещастия ще расте.

Защо прочее трябва да бъдат оставени те извън областта на закона, защо да се прави туй изключение? Защо същите тези норми, които се предвиждат и които трябва да бъдат предвидени в закона, да не гарантират здравето и живота на работниците въобще в България, да не загубят и тези 130 хиляди или 160 хиляди души, утре 200—500 хиляди, с индустриализиране на нашето земеделство? Ето защо ние предлагаме законът да не изключва и тях, както първоначалният текст на закона обгръ-

ише и земеделските стопанства, и земеделските работници.

Не може законът да изпусне от своята защита и друг един работнически елемент. Това са децата, употребявани от своите собствени родители на работа по домовете и шивите. Счита се очевидно, че не трябва да се посяга върху правото на родителите да употребяват децата си както те намерят за добре, както това се считаше навремето в Англия и на други места. То е свещеното бащинско, родителско право, и на него никой не бива да посяга. Какво обаче се оказа от всички тези анкети, които са правени в другите страни, относително експлоатацията на този детски труд от родителите? Всичките инспекторски рапорти, г-да народни представители, известни досега по отношение експлоатацията на детския труд от родителите, констатираат — това е и за Англия, и за Германия, и за Франция, — че тази експлоатация е извънредно жестока, че е непоносима и че държавата в никакъв случай не бива да остави без законодателно намесване тая област на труда. През 1866 г. в Англия една специална парламентарна комисия бе натоварена да анкетира условията, при които се развива английската индустрия след въвеждането на фабричния закон от 1847 година⁹⁰, и напечатана своя рапорт, в който между другото специално за този детски труд, експлоатиран от самите родители, се казва изрично:

«За зла чест децата и от двата пола, както личи от всички свидетелски показания, имат нужда от защита главно против своите собствени родители. . . Родителите не бива да имат абсолютна власт да превръщат децата си в прости машини за изучаване на шестдневна седмична печалба.»*

Това ще намери всеки един, който се интересува, цитирано в «Капиталът» на Маркс на с. 414, дето този рапорт многократно се цитира като един официален рапорт, направен пред парламента в Англия. По-нататък същата комисия казва:

«Децата и младежите имат право на защита от законодателното срещу злоупотребяването с родителската власт, която преж-

* Маркс, К. Капиталът. Критика на политическата економия. Том първи. Превод от Д. Благов. С., 1910, с. 414. (Ред.)

девременно подкопава тяхната физическа сила и ги смъква до твърде ниско морално и интелектуално равнище.»*

В това отношение могат да бъдат посочени много и много други подобни доклади, от които да се заключи, че и децата, употребявани в домашния труд от самите родители, трябва да бъдат под закрилата на Закона за хигиената и безопасността на труда. Не трябва да се изоставя това младо поколение да бъде просто избивано фактически, в най-крехката си възраст, да бъде унищожавано само затуй, защото бащите, родителите са поставени при лоши обстоятелства. Те биха се стремели поради своето слабо съзнание, слаба култура и поради тежестите на живота да изцедят колкото се може повече децата си. Една защита е крайно необходима. Ето защо ние по чл. I още предлагаме: областта на закона да бъде разширена, като обгърне земеделските работници и децата, експлоатирани от своите собствени родители.

По отношение на работните места, на хигиената и безопасността в работните места; дето е усвоена една редакция вестникарска, не редакция на закон, ние искаме да има изрично постановление, едно точно указание какви трябва да бъдат тия работни места, каква хигиена да поддържат, какви мерки да бъдат предприети за безопасността на труда и да не се остави тая форма, която няма да доведе до никакви съществени, реални резултати в полза на защитата на работническия труд.

Г-да народни представители! Законопроектът разрешава и други някои важни въпроси свършено зле, против което ние решително се обявяваме и върху което искаме да привлечем вашето внимание и да настояим да бъдат те изменени. Докато във всички други законодателства за защита на труда, под натиска на самите работнически организации, на работническите маси, на работническите борби се достигна до един предел на възрастта, от който не могат да бъдат употребявани на работа деца до 14 години, като се почне от 10, 11, 12, 13, сега се върви към 14 години, нашият закон стои още почти на това, което има Законът за женския и детския

* Пак там. (Ред.)

труд — 12-годишна възраст. Но, г-да народни представители, всички лица, които ще трябва да отидат да работят в разните предприятия и т. н., те преди това трябва да завършат курса на първоначалното задължително образование, а този курс, известно е, включва основното и прогимназиалното образование; този курс е най-малко 7 години. Очевидно е, че всички деца, които би трябвало да завършат това първоначално образование, те могат да го довършат до 14-годишната си възраст, а не по-рано, и следователно само след туй завършване курса на първоначалното образование, получили една минимална училищна школовка, развити вече до известна степен физически, биха могли да отидат да бъдат изложени на експлоатация в различните предприятия, да работят, да създават местни печалби. Допускането на децата до една по-ниска възраст, както е случаят например със законопроекта, даже 12-годишни да бъдат употребявани на работа, то отразява извънредно зле върху младото поколение на работническите класи и този свят работнически ще бъде просто като от слана попарен и преждевременно унищожаван. Пределната възраст прочее не може да бъде по-долу от 14 години. Това е в интереса на това младо поколение на работническата класа, то е и в интереса дори на цялата нация, на нейното бъдеще, то е в интереса, от друга страна, на самото правилно развитие на производителните сили, защото би имало работници, прекарали една добра школовка, укрепнали физически, по-здрави, а не изродени физически и духовно в индустрията и другите области на труда. И науката, и практиката установяват в другите страни, па и у нас, че тая пределна възраст трябва да бъде минимум 14 години. Българският леварски съюз⁸¹ дори в своята програма и в една своя резолюция, взета в един от последните му конгреси, иска тая пределна възраст да бъде навършени 15 години, считайки, че това е една необходимост, продиктувана от интересите на обществеността, на народното здраве. Не може да се каже, че е неприложима една подобна пределна възраст, например навършени 14 години, защото индустрията, производството би се лишило от работни ръце. Г-да народни представители! Нашата страна не страда от липса на работни ръце, има достатъчно възрастни работници, които биха

могли веднага, днес още, да заместят всички тези малки деца, и ако те се употребяват на работа, то не е защото има недостиг от работни ръце, въобще от работни сили. ами затуй, защото капиталистите, стопаните на различните предприятия имат всичкият интерес да употребяват евтиния детски труд за известни работи, които са достъпни за децата. Това е единствената причина и ние сме свидетели на такива поразителни факти, че възрастните стопан без работа в нормално време, те се намират в кръчмите и кафенетата, а децата им и жените им са на работа. Това е то, което става.

Урегулирането на работното време, г-да народни представители, както е известно, съставлява основата на всяка законодателна закрила на работническия труд. И затова около въпроса за размера на работното време се водят най-големите борби между труда и капитала във всички страни и у нас. Ако вие бихте прегледали например сведенията за работнически стачки в Берлин, ще видите, че голямата част от тях са обявени с изрични искания да се намали работният ден, да се намали работното време; едновременно с това често пъти да се увеличи и работническата заплата. Главното искане на работниците във всички страни и специално у нас е да се съкрати работният ден, да се сведе той до един предел максимален от 8 часа. И това искане е международно на работниците, манифестирано ежегодно на 1 май — празника на работниците, — възвестявано при всички случаи в различни страни, санкционирано от работническите конгреси, предявявано в множество работнически стачки, едно искане, г-да народни представители, основателността и необходимостта от което се установява от самата наука преди всичко. Още в 30-те години на миналото столетие в Англия лекарите сами издигнаха глас да подкрепят искането на работниците да бъде намален работният ден до един 8-часов предел, защото, казаха те: «8 часа е пределно статъчно да се работи в кое и да е предприятие, повече работническият организъм не бива да се изтощава, повече работните сили не бива да се употребяват на работа в денонощието», и оттогава насам няма неподкупен лекар, няма неподкупен човек на науката, който да не е поддържал решително и категорично този принцип.

В. Коларов: Съборът и на нашия Лекарски съюз установява същото.

Г. Димитров: Забележете, че интернационалният конгрес за хигиена и демография в Будапеща през 1914 г., занимавайки се с въпроса за 8-часовия работен ден, дискусува между другото и следната резолюция — един конгрес не от социалдемократи, един конгрес съвсем не от работници, но един конгрес от лекари специалисти, от хора на науката: (Чете.)

«VII интернационален конгрес за хигиена и демография, казва се в тая резолюция, се изказва за въвеждането на 8-часовия работен ден и за премахването на нощната работа като безусловна необходимост за запазване на общественото здраве и изисква от законодателните фактори на всичките цивилизовани страни да утвърдят 8-часовия работен ден и да забранят нощната работа с изключение на ония производства, в които заради обществен интерес трябва да се работи и нощно време.»

Това е един интернационален конгрес на лекари и специалисти, които установяват необходимостта за запазване на общественото здраве, въвеждането универсално на 8-часовия работен ден във всички страни, които се считат за културни и цивилизовани — се казва по-нататък в същата резолюция. Българският лекарски съюз в своя събор тоже прогласи, че максималното работно време трябва да бъде 8 часа, а за ония предприятия, за ония производства, дето условията извънредно зле се отразяват върху здравето на работниците, тъй наречените опасни производства, работното време трябва да бъде по-малко и от 8 часа. Защото има производства, има предприятия, в които работникът работи 5—6 до 7 часа максимум и настъпва по-нататък отравяне на организма, спешване — до този предел трябва да се спре работата. Работи ли се повече от това определено време, то става в ущърб на здравето, на продължителността на живота, на жизнеспособността, на работоспособността, на културата и пр. Германският лекар и хигиенист доктор Цаниг, който твърде много е писал по въпроса, разглеждайки обстоятелствено искането на работниците за 8-часовия работен ден и влиянието на дългия работен ден върху обществото, върху семейството, върху децата, върху по-

колението, върху цялата нация, върху икономическото, социално и културно развитие на страната, заключава, че борбата за съкращение на работния ден е една истинска национална борба, борба за запазване и увеличение народните сили и народното здраве. И какво грамадно значение има съкратяването на работното време въобще, г-да народни представители, за запазване здравето, за увеличение продължителността на живота, способността за работа, производителността на труда и пр. доказват всичките резултати, получени в ония производства и страни, дето е въведено това съкращение на работното време. Няколко само данни да ви процитирам, за да не се впускам в големи подробности и по този фактически материал. До въвеждането на 8-часовата работа в химическата индустрия в Англия в 1893 г. 79,9% от работниците в тая индустрия са получавали парична помощ от болничните каси. След това само 51%, т. е. с 28,4% по-малко работници са получавали помощи като болни от болничните каси подир въвеждането на 8-часовия работен ден в химическата индустрия на Англия. По-рано 10% са се обръщали за специална лекарска помощ при сериозно и тежко заболяване. След въвеждането на 8-часовия работен ден за един също такъв период са се явили за такава специална лекарска помощ само 5,1% — половина по-малко значи. Как влияе на продължителността на живота съкратяването на работното време, г-да народни представители, най-добра илюстрация дава статистиката на машиностроителния синдикат на Англия за починалите му членове. В 1871 г. от починалите членове на този синдикат средната продължителност на живота е била $38 \frac{1}{4}$ години при един работен ден от 10 часа. Подир това се извоюва от страна на работниците в тая индустрия едно намаление на работното време от 10 на 9 часа и след 17 години, в 1889 г., починалите членове на същия този синдикат, имат една средна продължителна възраст вече $48 \frac{1}{2}$ години. И за този 17-годишен период поради съкратяването на работното време от 10 на 9 часа, поради възможността за възстановяване на силите и запазването на здравето и пр., и пр. работниците, членове на този синдикат, са увеличили продължителността на живота си с $10 \frac{1}{4}$ години.

Друг един характерен факт, г-да народни представители, е този, че с въвеждането на 8-часовата работа в английската рудничарска индустрия, в английските мини, в някои места и на 6 часа, поради опасността на работата, която вършат там, за един десетгодишен период е намалила смъртността с 36% — една цифра, която сама по себе си достатъчно говори. Намалението, следователно, на 8 часа, дори 6 часа работата в английските рудници за един 10-годишен период предизвиква едно намаление на смъртността с 36%.

М. Такев: Интересно е човек, ако никак не работи, колко години ще живее?

Г. Димитров: Аз ще ви кажа и за това. 36%, г-да народни представители, съкращаване смъртността в една категория на работническата класа говори достатъчно ясно за себе си, за да няма нужда от едно подобно подмитаие от страна на г-н Такев. Касае се не да се не работи никак, защото, господа, ние знаем, че има много, които никак не работят, и това е почти цялата буржоазия, която страда от много леност, която безделствува, защото живее на чужд гръб, защото други работят за нея, защото други създават богатствата, тъкмо тези, за които ние сега говорим. И действително продължителността на живота в тази класа е доста голяма и официалната статистика на всички страни показва, че тъкмо тази класа е, която достига най-висока продължителност на живота поради обстоятелството, че най-малко се изтошва в работа, в тежък труд и поради това, че има всички условия да живее хигиенично. И ако продължителността на живота там би спаднала, то се дължи на духовното израждане, на политическото проваляне на тази класа. . . .

М. Такев: На мързела.

Г. Димитров: . . . че тя няма идеализъм, че тя отива към упадък във всяко отношение. Но, господа, не се вие да не се работи никак — работническата класа не иска да не работи, — касае се за това, което самата наука установява, че работническият организъм не може да издържа на работа при създаването на известни блага повече от 8 часа максимум и че ако се отиде повече от 8 часа, става в ущърб на силите, на здравето на работника, на

продължителността на неговия живот и на неговото бъдещо поколение. Ето къде е всичкият въпрос. Работниците не са искали никоя път безделието; те живеят в труд, те искат всички, цялата нация да работи, но да работи при условия, при които трудът да бъде удоволствие, а не една тежест, едно робство, както е сега. Туй е, което иска работническата класа. (Ръкопляска не от крайната левица.) Но намалението, съкратяването на работното време има извънредно благоприятни последствия за културата на работниците.

Д-р Ф. Симеонов: Вие правите обструкция.

Г. Димитров: И без да се привеждат каквито и да е доказателства, всеки си спомня резултата, получен в другите страни. Когато за пръв път почна съкратяването на работния ден в Англия, впоследствие във Франция и Германия, индустриалците имаха един твърде силен аргумент против искането да бъде намален работният ден. Този аргумент беше: ще дадете вие по-малко работно време на работниците, но щом няма да бъдат във фабриките, ще отидат в кръчмата, в кафенето, ще пият повече, ще играят карти повече, ще се предадат на повече пороци и по този начин ще се получат обратни резултати. Туй казваха индустриалците, но не излезе така, тъкмо обратни резултати се получиха: че масата от работниците, на които се съкрати работното време, увеличиха своето физическо здраве, повдигнаха своята духовна култура, почнаха повече да се грижат за своите семейства и за възпитанието на своите деца, на своето поколение и във всяко отношение ставаха по-културни, отколкото по-рано. Пиянството, алкохолизмът, картоигрането и всички тези пороци, за които индустриалците предвиждаха, че ще имат масово разпространение между работниците със съкратяването на работното време, не само не се разпространиха, не само не се увеличиха, но стана едно значително намаление на тези пороци. Установен факт е, че колкото по-дълго е работното време, толкова повече има алкохолизъм и пороци в работническата маса. Защото, изтощен откъм енергия, лишен от спокойствие, работникът добива известно възбуждане от алкохола, игрането на карти и всевъзможни други пороци. Съкратяването на работното време протее — това е един исторически факт, установен

и всички страни — води към повдигане на културата, увеличава трезвеността и, от друга страна, политическото съзнание и независимост на работническата класа.

Председателят: Г-н Димитров! Двата часа минаха.

Министър В. Кознички: Няма да мине законопроектът.

Г. Димитров: Ще свърша. Отивам към заключението. То е най-важната част.

Министър-председател д-р В. Радославов: То било много важно, пък ние мислим, че не е важно.

Министър Ж. Бакалов: Не е важно да се парадира също.

Председателят: По-предпочително е законът да мине, отколкото да се говори.

Г. Димитров: Но работният ден, г-да народни представители, трябва да бъде 8 часа, особено у нас, още и затова, защото ние имаме една работническа маса, която се роди при особено тежки и изключителни условия — икономически, социални и културни, и се използва в индустрията, занаятите, в разните области на труда неограничено. Има признаци, които видяхме от официалните данни, на физическо израждане на работническата класа. Ако не се дойде до съкратяване на работното време, туй израждане няма да спре и представлява голяма опасност национална и опасност за развитието на производителните сили в страната, и толкова повече в такива страни, дето тъй зле са изтощени работническите маси, дето тъй зле се хранят, дето културата е тъй слаба, както у нас. Злоупотребяването с работното време, продължителността на работния ден, както е сега, представлява една извънредно голяма опасност с тежки последствия за бъдещето на самата страна. Да бъде 8 часа работният ден, г-да народни представители, се възразяваше в другите страни и у нас започва да се възразява, е опасно за младите работници, защото те ще намалят своите заплати — колкото по-малко биха работили, толкова по-малко ще получават, а те имат нужда от пари, те трябва да получават по-големи надници, за да живеят и се хранят по-добре. И този елемент се оказа несъстоятелен, неперен. Може да се види парадоксално на онези, които не познават въпроса, но факт, установен нався-

къде, е, че тъкмо съкратяването на работното време доведе увеличаването заплатата в разните отрасли на труда. Колкото е по-малко работното време, увеличава се продуктивността на труда, работникът е бодър, свеж, способен за работата си. Колкото е по-кратко времето при тези условия, толкова повече би могъл да получи възнаграждение за своя труд. Намалението на работното време, от друга страна, известно ви е, ограничава числото на тези лица, които не са взети в работа, които представляват безработната резервна армия, и се явява по този начин като едно условие да увеличи цената на труда. Съкратяването на работното време прочее никога не довежда до намаление на работническата заплата, наопаки, то е условие да бъде увеличена заплатата на работниците.

Но въвеждането на 8-часовия работен ден, г-да народни представители, е не само основателно, е не само необходимо от гледището на науката и хигиената, но е и приложимо. В много страни и в много производства 8-часовият работен ден е вече въведен. Дори у нас за държавните предприятия и за известни частни предприятия има 8-часов работен ден. Никъде индустрията не е отишла назад, никъде тя не е пострадала, никъде тя не е срещала спънка поради това съкратяване на работния ден. Дори в известни страни, например във Великобритания, национален празник е 21 април, като ден, в който е въведен 8-часовият работен ден. В този ден се затварят учрежденията, празнува се по официален начин в чест на 8-часовата работа, която универсално е въведена в производството, търговията и индустрията на цялата тази страна. Възражението, че съкратяването на работното време би намалило производителността на труда и би спънало развитието на индустрията, се оказва навсякъде несъстоятелно и за това аз по-нататък ще посоча данни за известни страни, макар съвсем накъсо. Има цяла литература по въпроса, има множество доказателства, не само порими, от които се вижда, че съкратяването на работното време е, наопаки, тъкмо един фактор за развитието на индустрията, за подтикването напред на техническия прогрес. Без съкратяването на работното време не е възможно никакво техническо усъвършенствуване на индустрията, не е възможен самият технически прогрес.

Но да се съкрати работното време, г-да народни представители, до един нормален предел, би трябвало непременно с това да бъде отнета възможността на заинтересованите стопани на предприятията чрез извънредно работене да нарушат тази норма на работното време. Знае се, че под предлог на сезонна работа, на спешни поръчки и на запаятчийското производство, и в известни индустриални предприятия често пъти се карат работниците да работят извън определеното време. Ако не би се забранила тази извънредна работа изрично, тя ще бъде отворена врата, през която ще се промъкват всички индустриалци и стопани на предприятия, за да увеличават работното време, което законът би поставил като максимално. И то тази причина английският закон е забранил всякаква извънредна работа, и само така там са успели на практика да наложат спазването на нормалния работен ден. Това е било толкова необходимо, г-да народни представители, като се има предвид, че несъзнателните работници се отнасят към работното време както децата към огъня. Знаейки, че могат да изкарат повече, да получат по-голяма заплата, те са готови да се поддават на исканията на господарите, да работят извънредно и да нарушават закона за нормирането на максималния работен ден.

Законът недостатъчно добре урежда и въпроса за неделната почивка. Давайки 36-часова седмична почивка, дава възможност на всички стопани на индустриални предприятия, ако те намерят изгодно за себе си, да определят този ден за почивка не в неделя, както би трябвало да бъде, преди всичко един ден, в който всички биха почивали, а в който ден те биха искали. Би трябвало, както е установено в другите законодателства, преди всичко неделният отдих да се гарантира. Само в онези производства, които поради обществен интерес би трябвало да работят неделен ден, се определя на работниците друг ден за почивка от 36 часа, за да могат да имат и те отдих. Но това, което е още по-съществено, тази 36-часова седмична почивка би се явила в много производства несъществуваща, ако тя не би била плащана. Този ден, който служи за отдих на работника, трябва да влезе в броя на дните, които се плащат, независимо от това, каква е формата на заплата, дневна, седмична или ме-

сечна, защото същият този ден на отдих се употребява, както се знае, г-да народни представители, през всичките други работни дни; това, което работникът би спечелил откъм почивката, той го дава в производителността на труда в другите делнични дни. А щом тая почивка не бъде плащана, естествено много от работниците ще бъдат принудени да работят в неделен ден, да нарушават самия закон и да се лишават от тая почивка. И за да бъде тази 36-часова почивка действително гарантирана, за да може да бъде употребена от работника и неговото семейство в един отдих, необходимо е, г-да народни представители, напускането на работата срещу този ден да стане по-рано, както е в другите страни. Неделният отдих в Англия е гарантиран само затова, защото в събота — тази наречената английска седмица — се напуска някъде на обед, а другаде в 2 ч.; работниците получават заплатата в това време, могат до вечерта да накупят каквото им трябва за семейството, и неделният ден да бъде ден за отдих. У нас е обратното. Трябва в неделя да вземе заплатата и да купува в неделя.

Министър Ж. Бакалов: Предвижда се в събота вечер да напуснат работата в 5 и 6 ч.

Г. Димитров: Напускането на работата срещу празник през деня е една необходимост, за да се гарантира тази почивка.

Законопроектът урежда тоже зле въпроса за нощната работа. Установено е, г-да народни представители, че нощната работа е вредна за всички работници, не само за жените и децата. Да се работи нощно време в което и да е производство, предприятие е очевидно нездравословно и вредно за здравето и силата на човека. Ето защо трябва въобще нощната работа да се забрани, а да се допусне нощната работа само за ония предприятия, само за ония производства, само за ония области на труда, дето поради обществен интерес или хигиеничен интерес трябва непременно да се работи и ноще. Тази нощна работа трябва да бъде допусната само за мъже, които са навършили 21-годишна възраст и върху които, следователно, най-малко зле би се отразила нощната работа. Такава нощна работа не може да продължава 10 часа, както иска законопроектът, тя трябва да бъде максимум 6 часа.

ном като дневната работа не трябва да бъде повече от 8 часа. И в този пункт, повтарям да кажа, че законопроектът не задоволява жизнените изисквания на тъй наречената хигиена и безопасност на труда и трябва да бъде изменен съгласно нашето предложение.

Но в законопроекта, г-да народни представители, понятието не се предвижда. . .

Председателят: Още ли?

Г. Димитров — свършвам — . . . нищо за работниците, които боледуват и твърде често боледуват в разни предприятия. На тия работници би трябвало да се запазват местата, те би трябвало да получават непременно възнаграждението, заплатите си през туй време, през което те боледуват, защото, както ви посочих една статистика, боледуванията са извънредно много в разните предприятия. В случай на осакатяване те би трябвало да получават средства от самото предприятие до окончателното им оздравяване. Тук е мястото да се предвиди професионалният риск, т. е. господарите да дават обезщетение на всички, които биха пострадали в техните предприятия. Обаче законопроектът тия въпроси не разрешава, а се оставя, който е болен, да се лекува на своя сметка или да лежи в болница, държавна или общинска, да не получава нищо от предприятието, стопанинът да се дезинтересира и да няма задължение по закона да се грижи за ония работници, които при създаването на печалбите в неговото заведение биха заболели или осакатени.

Не се предвижда тоже това, което дори направил сръбският закон за труда⁸² и което го има в другите законодателства. Вие считате, г-да народни представители, че е необходимо министрите да имат непременно в годината известна почивка за отдых, да отидат на курорт да възстановят силите си. Заслужават го, измозили се, трябва да си починат.

И. Велчев: Колко са почивали сега нашите министри!

Г. Димитров: Вие считате, че трябва непременно всички чиновници според Закона за чиновниците⁸³ — той не се прилага напълно и навсякъде — да имат един месец отпуск за същата цел. Учителите имат ваканции, студентите имат ваканции по същите съображения, защото

след като работи човек месеци, трябва да има един известен отдих, пълен отдих, не вече неделя, не 36 часа в седмицата, но да има няколко седмици на свое пълно разположение, да излезе и отиде на някое място, да направи известна промяна, за да възстанови силите си. Обаче за работниците, тези, които имат най-тежкия труд, които изпитват най-зловредните влияния на условията на работата, те нямат никакъв отпуск, те не могат да получат нищо. Г-да народни представители, една ферия* годишна за всички работници законът би трябвало да предвиди, една ферия плащана, която трябва да бъде и тежест на самото предприятие, където работникът работи и създава печалби, защото то е едно условие за запазване здравето, бодростта на работника, бъдещето на производството.

Най-сетне, г-да народни представители. . .

Председателят: Минаха двата часа.

Г. Димитров: . . . известно е, че инспекцията на труда, надзорът за прилагането на всеки закон за труда съставлява душата на работническото законодателство. Знае се, че работническото законодателство в Англия датира от 1802 г. До 1833 г. създадоха три работнически закона⁸⁴ и трите останаха мъртва буква, нито един не биде приложен, хвърли се само прах в очите на недоволните, защото не съществуваше ефикасна инспекция за прилагане на тия закони.

М. Такев: Както в България.

Г. Димитров: Във Франция в 1841 г. създадоха закон за женския и детския труд⁸⁵, който също не получи приложение по тази причина. Нашият Закон за женския и детския труд дава същата тая картина. Един ефикасен, действителен инспекторат на труда, който би се грижил за приложението на закона във всичката му пълнота, е възможен, ако той се състои от лица, независими от заинтересованите индустриалци, които искат да не бъде изпълнен законът, ако те са независими от държавата, от министерството, което би могло често пъти, изхождайки от интересите на самите индустриалци, капиталисти, пасивно или активно да съдействува за нарушението на

* Ферия (лат.) — празник. (Ред.)

закона. А такъв независим инспекторат може да има — това се установява във всички други страни от дългогодишния опит — само ако инспекторите са избирани от работническите организации и плащани от държавата. Вие създавате закон за защита на труда; в рамките на този закон трябва да бъдат защитени ония, които са носители на труда. Е, добре, тям трябва да се повери грижата за прилагането на тази защита в рамките, установени от закона. Те не са в състояние да злоупотребяват същително с законодателната закрила на труда, те не могат да излязат извън рамките, които законът предвижда. Затуй трябва да се даде възможност те чрез своите представители и инспектори, вещи хора, запознати с въпроса, намирайки се в зависимост от тях, те да прилагат закона. Ето защо ние правим предложение по този пункт да бъде създаден инспекторат, избран от работническите организации, плащан от държавата, независим в това отношение от ония фактори, които биха съдействували за нарушението на закона. По този начин само може да се създаде един съществен институт за прилагането на Закона за хигиената на труда.

Пристъпям към заключението си, г-да народни представители. Влязох във всички тези подробности. . .

Министър Ж. Бакалов: Два часа вече говорите. Сигна.

Г. Димитров: От това нищо няма да изгубите, г-н министре.

Министър Ж. Бакалов: Ще изгубите Вие — аз няма да изгубя.

Г. Димитров: Няма да изгуби правителството нищо от това. Народното събрание трябва винаги сериозно да се отнася към въпросите и трябва сериозно да гласува един такъв закон. Ако не желаете това, тогава добре.

Министър Ж. Бакалов: Народното събрание от четири години насам два пъти е слушало тия ваши предложения.

Г. Димитров: Всички тия подробности, г-да народни представители, които аз си позволих, бяха необходими, защото и от дясно, и от центъра, и в комисията, и в пленума, и в бюфета, па ако щете и навън от Народното събрание се изтъква, че този въпрос не е важен, че той

е дребна работа, че парламентът не трябва да се занимава с него. Аз ви изнасям официални данни и статистики, от които се вижда, че въпросът е извънредно важен, че той трябва да получи едно по-правилно и по-пълно решение.

Министър Ж. Бакалов: Не е само за Ваше удоволствие поставен на дневен ред законопроектът, щом сега е на второ четене.

Г. Димитров: Г-да народни представители! В мотивите на законопроекта нам се казва, че са взети предвид всички мнения, изказани от различни страни. Самият законопроект обаче, разгледан внимателно, е едно доста твърдо доказателство, че са имали предвид мненията само на заинтересованите индустриалци, на техните търговско-индустриални камари. Какво казват те — няма да цитирам, понеже не остава време. В самия рапорт* на началника на Отделението на труда до г-н министъра се говори за тези мнения на индустриалците, на търговско-индустриалните камари, на работническите синдикати, на хигиеническите институти и пр. Какво казват индустриалците? Те казват, че Законът за хигиената и безопасността на труда не трябва да бъде внесен в Народното събрание, не трябва по койн начин да стане закон, защото ако такъв един закон би бил гласуван, ще се съсипе малката наша промишленост. Българските индустриалци в своето мнение до Министерството на труда казват, че ще бъдат принудени да затворят всичките си заведения, макар да се касае собствено за един законопроект не в тази форма, в която аз го изложих и какъвто трябва непременно да се приеме, какъвто действително се налага от жизнените интереси и на работническата класа, и на икономическото развитие на страната, на цялата нация. Индустриалците смятат, че ако един законопроект като настоящия стане закон, ще се съсипе промишлеността и те ще бъдат принудени да затворят заведенията си.

Председателят: (З в ъ н и.) Завършвайте, г-н Димитров.

* Загралов, Ив. Ст. По законопроекта за хигиената и безопасността на труда. (Докладна записка № 139 от 24 януари 1915 г.). — Сборник на общоръжбни наредби, докладни записки. . . С., 1918, с. 183—189. (Ред.)

Г. Димитров: Свършвам.

Председателят: Два часа и нещо говорите.

Г. Димитров: Те тичаха до министерството, действуваха с всички сили, щото законопроектът за хигиената и безопасността на труда, внесен по-рано, по-отделно, да не бъде слаган на дневен ред, и ако толкова време се протака с него в тази негова форма и сега в последния момент ни заплашват, че ако говорим още 5 минути повече, законопроектът ще пропадне, това се дължи на тези заинтересовани кръгове у нас, които не искат да им се меси държавата.

И. Вангелов: Ако пропадне, ще пропадне благодарение на вашата демагогия.

Г. Димитров: Те не искат държавата да се меси по този начин в отношенията на капитала и труда, но те боянят от държавата и от народните маси всички средства, които имат; те получават субсидии, получават облаги, като под различни форми държавата насърчава техните индустриални предприятия. 6—7 милиона държавата дава направо под формата на разни облаги и други 6—7 милиона те получават, като се освобождават от високите вносни мита върху артикулите, които те произвеждат. Тим държавата трябва да се намеси, трябва да бъде на тяхна страна, те са галените деца на държавата, без нея те не могат да мръднат; с нейни доставки търгуват, с нейни, т. е. с народни пари те издигат една индустрия, печелят и стават богаташи.

Председателят: (З в ъ н и.)

Г. Димитров: Но, казват те, че държавата не бива да се намеси между труда и капитала, защото ще пропадне индустрията. Господа! Българските индустриалци в това отношение не са никак оригинални; техните колеги по-рано в другите държави казваха същото при всяка малка законодателна инициатива, при всеки подобен работнически закон, че ще пропадне индустрията. А какво се оказа? Оказа се, че навсякъде работническото законодателство тика напред индустрията, тласка напред икономическото развитие. И днес за капиталистическото, за икономическото развитие във всяка страна извън другото съдят и по това, каква законодателна закрила на труда е прокарана, защото тази закрила е факторът за

развитието на производителните сили и за икономическото развитие на тази страна.

Председателят: Свършвайте, г-н Димитров, че има и други записани да говорят.

Г. Димитров: Английските индустриалци едно време казваха, че ще се съсипе индустрията им, но там имаме следующето, г-да народни представители. Същата тази английска парламентарна комисия, която в 1866 г. беше натоварена с разследването на индустрията, казва: . . .

Министър Ж. Бакалов: Оставете това за Англия.

Г. Димитров: (Чете)

«Наскоро след като фабричният закон получи санкция в парламента, господа фабрикантите сами направиха следното признание: «Неудобствата, които очаквахме от въвеждането на закона, не последваха. Ние не виждаме никакво вредно влияние върху производството. В действителност ние произвеждаме за същото време повече.»»

Министър Ж. Бакалов: Много знаете какво е в Англия!

Г. Димитров: Това го казват английските индустриалци, които преди въвеждането на фабричния закон вдигаха врява до господа да не бъде прокаран.

Председателят: Нямайте думата повече, г-н Димитров.

Г. Димитров: За 10 минути ще свърша.

Председателят: Правилникът не позволява повече. Освен това има и други записани.

Г. Димитров: Аз бих желал да ми се даде възможност да заключа. . .

С. Лилков: Един час заключение прави.

Т. Луканов: Ще ни накарате по всеки член да вземаме думата.

Председателят: Вземете колкото щете думата. Повече от два часа не може да се говори по всеки въпрос.

Г. Димитров: Г-н председателю! Ние правим предложения и ако говорим по всяко предложение отделно, ще трябва да говорим 3 часа, а сега в 5—10 минути ще завърша.

Министър Ж. Бакалов: Повече от два часа говорите. Нямайте право да говорите повече. Уважавайте правилника.

В. Коларов: Съжалявам, че не разбирате правилника.

Министър Ж. Бакалов: Вие не си разбирате интереса; вие сте дошли тук да правите обструкция на законопроекта.

Т. Луканов: Не Ви е срам!

Министър Ж. Бакалов: Вас не ви е срам!

Председателят: Г-н Луканов! Недейте оскърбява министъра! Правя Ви бележка.

С. Дойчинов: (Към представителите от групата на Работническата социалдемократическа партия.) Вие правите обструкция на един закон, за който света проглушихте. Да не пропадне по ваша вина?

Г. Димитров: В няколко минути само ще заключа.

Председателят: Не може, г-н Димитров — правилникът е изричен. Инак ще бъде принуден да ви отнема думата; мина повече от четвърт час.

Г. Димитров: Не е минало. Само в няколко минути ще свърша.

Председателят: Вие само за истории говорите по цял час. Нямате повече думата.

Г. Димитров: Аз не мога да завърша, преди да заключа.

Председателят: (Звъни.) Нямате думата.

Г. Димитров: Същата комисия в отчета си по-нататък констатира:

«Съкратяването на работното време предизвика във всички клонове на индустрията усъвършенствуване на машините.»

Председателят: (Звъни.) Г-н Димитров! Нямате думата. (Тропане от десницата и десния център.)

Министър Ж. Бакалов: (Към Г. Димитров.) Не е в интереса на прокарването на закона това, което вършите. Разберете го.

Д. Благов: Ние ще го приложим и без вашето многоглаголствуване.

Председателят: (Звъни.) Г-н Димитров! Напуснете трибуната, за да говори след Вас г-н Ляпчев.

С. Дойчинов: (Към Г. Димитров.) Това пре-

става да е вече в кръга на приличието. Това е тиранин на цялото събрание.

Председателят: (Звъни.) Напуснете трибуната, г-н Димитров!

Г. Димитров: При всички подобни случаи се е разрешавало 5—10 минути, за да завърши ораторът.

Председателят: (Силно и продължително звъни.) Г-н Димитров! Аз Ви казвам, че Вашата дума е отнета. Щом Ви е отнета думата, г-да стенографите няма да пишат нищо, което се говори. (Ораторът продължава да говори. Тропане от десницата и десния център.)

*Стенографски дневници, XVII ОНС,
III, РС, 71 з., 4 април 1917 г.,
с. 1575—1587*

*Печата се по текст
на Стенографски дневници*

ПО ХИГИЕНАТА И БЕЗОПАСНОСТТА НА ТРУДА

При гласуването на законопроекта за хигиената и безопасността на труда от страна на социалдемократическата парламентарна група др. *Г. Димитров* направи и подробно обоснова следните предложения*:

1. В областта на закона да се включат и *земледелските стопанства*, в които се употребяват наемни работници, както и *домашният труд*, без да се изключват и другите, когато децата работят при родителите си; т. е. мястата на закона да се отнася до всички наемни работници;

2. Деца, ненавършили *четирнадесетгодишна* възраст и незавършили първоначалното си образование, не се допускат на работа в никое заведение или предприятие (законопроектът предвижда пределна възраст 12 навършени години);

3. Максималното дневно работно време за възрастните работници да бъде *осем* часа, а за децата и младежите до 18-годишна възраст седем часа (законопроектът предвижда: 11 часа за по-възрастните от 18 години мъже, 10 часа за жени от всяка възраст и момчета до 18 навършени години, и 8 часа за децата от двата пола до 16 навършени години);

4. Нощната работа да се допуска *само за мъже, ненавършили 21-годишна възраст*, и то само в ония области

* Предложенията са по чл. 1, 13, 18, 20, 24 и 25 на законопроекта. Допирани са в Народното събрание и са четени от председателя И. Момчилов при гласуването на съответните членове. Документът не се откри, поради което предложенията се публикуват по «Работнически вестник». (Ред.)

на труда, дето ношната работа се налага от обществен интерес или поради неизбежни технически причини. Позволената ношна работа не може да трае повече от *шест* часа (законопроектът забранява ношната работа за момчета до 18 навършени години и за жените от всяка възраст; позволената ношна работа според законопроекта е 10 часа);

5. Работенето извън определените часове се забранява;

6. Работниците не могат да се употребяват на работи в неделни дни и официални празници; те се ползват и в тия дни с *непрекъснатата* плащана 36-часова почивка. Само в предприятията, дето се налага от обществен интерес или поради неизбежни технически причини да се работи в неделни и празнични дни, тая 36-часова почивка се дава на работниците в други дни на седмицата (законопроектът допуска 36-часовата почивка за всички предприятия да се дава в който и да е ден на седмицата и не предвижда да бъде тая почивка плащана);

7. В случай на заболяване или злополука работниците получават от заведенията и предприятията, в които работят, *пълната своя заплата* до окончателното им оздравяване, както и *обезщетение*, в случай че последва инвалидност или смърт (законопроектът нищо не предвижда в това отношение);

8. *Инспекторите по труда се избират от работническите организации и заплащат от държавата.*

Всички тия предложения, които целяха да подобрят министерския законопроект за хигиената и безопасността на труда и да направят от него един *действителен закон за защита на работническия труд*, бидоха отхвърлени* както от правителството и неговото болшинство, така и от буржоазните опозиционни партии. За тях не гласуваха и общоделските демагози, които имат сега дързостта да приписват на себе си несъществуващи заслуги по прокарването на законопроекта и да плещят нелепости по адрес на нашата група, че била за провалянето на тая законодателна инициатива, когато именно нашите дру-

* Прието е само предложението по чл. 24 от законопроекта. (Ред.)

Всички усилия не само да се прокара законопроектът, но, и което бе съществено — да се подобри и разшири защитата, която тоя законопроект предвижда за работническата класа в нашата страна.

В «Работнически вестник»,
№ 266, 9 април 1917 г.

Печата се по текста
на в. «Работнически вестник»

ПО ОТПУСКАНЕТО НА БЕЗПЛАТНИ КАРТИ ЗА ТРАМВАИТЕ

Изказване в Софийския общински съвет

9 април 1917 г.

Аз намирам, че даването на карти би трябвало да става по един правилник, който ще мине през съвета и който ще съдържа известна обективна норма, да се знае в кой случай тоже и на кои лица да се дават такива карти, а не от комисия, която може да изхожда от едни, втори, трети съображения, както е ставало досега. От друга страна, трябва да се усвои принципът, че общината не може да дава никога безплатни карти за пътуване на трамваите на никое учреждение, държавно или друго каквото и да е. Всеки трябва да си плаща непременно. Аз отивам даже по-далеч. Картите, които трябва ние да дадем на своите служещи, трябва да се плащат тоже по сметка на трамваите, които представляват едно предприятие. Както това е навсякъде, дето трамваите се експлоатират от общините, като се води една специална сметка, влизаща в общия бюджет на самата община като разход. Тъй че преди всичко искам да изтъкна, че трябва да се уреди въпросът с правилника час по-скоро, а не той да се урежда по конкретни случаи и специални съображения, и, второ, когато се урежда този правилник, да се има предвид това обстоятелство.

*Публикува се за първи път
по текста на стенографския
протокол от заседанието*

ИЗ СОФИЙСКИЯ ОБЩИНСКИ СЪВЕТ

На 3 април т. г.* се откри втората редовна сесия на Софийския общински съвет през настоящата година. Поради нередовно явяване на болшинството съветници съветът досега е имал само три заседания. Между заседанията в тия заседания въпроси по-важни са следните: 1. Приет е първият допълнителен бюджет за 1917 г., приходът на който се състои от остатъка на 1 1/2-милионни заем за подпомагане на войнишките и невойнишки нуждающи се семейства, а разходът е предназначен за целите на това подпомагане съгласно общинския правилник; 2. Утвърдени са разни поемни условия и търговски доставка на материали за нуждите на трамваите и осветлението; 3. Приети са преработените правилници за безплатната медицинска помощ и за жилищната служба при общината, които правилници в основните си положения остават почти същите.

Предложението на др. *Г. Димитров* да се сложи на разглеждане в съвета *произволно* измененият от страна на министерството в няколко пункта бюджет на общината за 1917 г., за да се реагира срещу тоя акт на брутално покровителство върху общинската автономия, *биде отхвърлено*. — Ползувайки се от правото, което законът му дава, да утвърждава бюджета на Софийската община и да посочва на съвета допуснатите *неправилности и опущения* (от гледището на предписанията на закона),

* Информацията се публикува, тъй като стенографските протоколи от заседанията на 3 и 9 април 1917 г. са непълни. (Вж настоящия том, с. 427—431, 461.) (Ред.)

министерството си е позволило, удовлетворявайки лични ходатайства, само да увеличи заплатите на един общински чиновник и субсидиите на някои благотворителни дружества. Нещо повече: вместо решението на съвета за свободния избор при общинската акушерска помощ министерството е вписало в бюджета по 1500 лв. годишна заплата за 13 акушерки с цел да се облагодетелствуват няколко протезирани акушерки. И против това проволно и скандално шарене по бюджета на софийската община, което всяка година се повтаря от страна на представителите на централната власт, буржоазните партии в съвета, макар и често да парадират с принципа за общинската автономия, отказаха съветът да взема решение.

Във вчерашното* заседание на съвета др. Г. Димитров повдигна наново въпроса за редовното материално подпомагане от страна на общината войнишките и невоинишки нуждаещи се семейства. Между другите факти той се позова и върху анкетата на Училищното настоятелство за обличането, храненето и къщната обстановка на децата от основните училища, която ясно показва до какви застрашителни размери е стигнала мизерията сред работническите маси на столицата.

Анкетата дава накъсо следната картина:

1. *Облекло.* От 7940 деца, които обгръща анкетата, само 4645 (58%) имат *своє* облекло, 1656 (21%) носят *чуждо* облекло, а 1623 (21%) са зле облечени, *полуголи*.

2. *Обувки.* От 7940 деца само 4664 (58%) имат *свои* обувки; 1253 (15,8%) ходят с *чужди* обувки, а 1874 (26,2%) са били с *нальми* или *полубоси*. — Учителските съвети са представили 1713 деца, на които трябвало да се дадат обувки по бедност, обаче дадени били само на 430 (25%) от тия деца;

3. *Отопление и осветление.* От всичките 7940 деца у дома си са имали *редовно отопление* само 4379 (55%), и *редовно осветление* (газово или електрическо) са имали само 3696 (46,5%). От отопление прочее са били лишени 3561 (45%) деца, а от осветление — 4244 (53,5%).

* 9 април 1917. (Ред.)

4. *Храната.* От 7940 деца идвали са в училищата добре закусили (чай, мляко, сирене или друго) само 2886 деца (36,3%). Закусвали само хляб 3820 деца (48,1%), а идвали без закуска 1060 деца (15,6%); учителите често си констатирали деца, *припаднали от глад.*

От същия брой деца — 7940 — обядвали са добре само 2854 (35%); обядвали с хляб и зеленчуци 2827 деца (35,8%); обядвали само хляб 1752 деца (22%); рядко обядвали или само вечеряли 607 деца (7,6%).

От тия данни ясно се вижда, че близо 65% от учащите се деца са подложени на формено изгладняване. И подавяващото мнозинство от тия деца са именно от крайните работнически квартали.

Изтъквайки подробно всичко това и подчертавайки, че общината, наред с държавата, е длъжна да окаже всичката възможна материална помощ на бедстващите семейства, др. Г. Димитров предлага:

1. Сумите, предвидени в допълнителния бюджет, да се разходват за подпомагане на нуждающите се семейства още сега — преди празниците.

2. Общината да намери нови източници за редовното материално подпомагане на нуждающите се семейства *занапред.*

Съветът приема първото предложение. По второто се избира комисия в състав: Д-р Спирков, Ив. Божинов, Г. Влайков, Евт. Николов и нашият другар Г. Димитров, която да проучи въпроса и докладва своето решение още в настоящата сесия на съвета.

ЗАКОНОПОЛОЖЕНИЯТА ЗА ЕДНАТА ПЕТА

Със «Закона за изменение параграф 10 от Закона за изменение и допълнение на временното положение за паричното доволствие на военнослужещите във военно време и на Закона за изменението и допълнението му от 1914 г.»⁸⁶ се предвидяха *специални* дневни пари в размер на *една пета* от заплатите на държавните служители, които са милитаризирани и придадени в разпореждане на военните власти поради особено важните и тежки функции, изпълнявани от тях държавни служители през време на войната.

Въз основа на това законоположение трябваше да получат *едната пета* от деня на мобилизацията *всички* чиновници, служещи и работници по железниците, пощите, военните арсенали и Пернишката мина. Тази една пета от заплатата за телеграфо-пощенските служещи в новите земи се следваше тоже да бъде дадена извън дневните, които те получават, *поради изключителните условия в тия земи.*

Но както това става обикновено — особено когато се касае за държавните работници и служещи, — *изпълнителните и контролни* органи, вместо да приложат както трябва закона, впуснаха се във всевъзможни формалистични и буквоедски тълкувания, които прямо отричаха паричната воля на законодателя, като ограничаваха до минимум числото на държавните служители, които биха имали правото да получат въпросната една пета.

Според тия тълкувания изключваха се от правото да получат една пета всички държавни работници (времен

ни и други), които не участвуват в гражданския пенсионен фонд (Заповед по военното ведомство № 27 от 28 мнуари т. г.), т. е. всичките работници от Пернишката мина, голямата част от арсеналските работници и множество работници от поддържането на железниците. Върховната сметна палата пък бе отишла в това отношение много по-далеч: тя изобщо се стараеше да откаже правото на една пета не само на временните и неучастващи в гражданския пенсионен фонд работници, но и на всички държавни служители в горните ведомства.

Всичко това наложи необходимостта от едно ново допълнение на Закона за паричното доволствие на военнослужещите. Тая необходимост бе неколкократно изтъквана пред компетентните органи и пред военния министър от страна на нашата парламентарна група; въпросът бе възбуден и със специално питане до министъра на войната, депозирано от името на нашата парламентарна група в началото на м. март в бюрото на камарата*.

В края на закритата вече редовна сесия военният министър внесе и камарата прие необходимото допълнение на закона⁸⁷, с което трябва да се считат изчерпани всички досегашни спорове и възражения, възбудани от изпълнителните и контролни органи относително едната пета на милитаризираните и предадени в разпореждане на военните власти чиновници, служещи и работници.

Въпросното допълнение се отнася до буквите *а*, *б*, *з*, *и*, *н* от параграф 10 на закона. По-важните пунктове на допълнението са: в буквите *а* и *б* изрично се включват и *служещите, постоянните и временните работници* — те ще имат право да получават едната пета както чиновниците; в буква *и* към чиновниците се прибавят и *служещи и работници*, т. е. както на военните чиновници, така и на гражданските служещите и работниците от заплатите могат да се правят удръжки *само за пенсия*; допълнението в буква *н* се отнася до назначените след мобилизацията чиновници с гаранция и специалисти, които се включват в категорията на чиновниците със заплата.

Към буква *б* се прибавя една забележка, според която *придадените в разпореждане на военните власти се*

* Вж настоящия том, с. 571—572. (Ред.)

определят със заповед от министъра на войната, с която забележка се ликвидират всичките неуместни възражения на сметната палата.

Прокараното *допълнение* на параграф 10 от закона осигурява прочее *едната пета* за всички държавни служители (чиновници, служещи, постоянни и временни работници), милитаризирани и придадени в разпореждане на военните власти, без да се прави *никакво* изключение на която и да е категория от тях.

Що се касае до телеграфо-пощенските служещи в новите земи, правилното е те да получат *едната пета* *извън* дневните, предвидени там от по-рано поради тамошните изключителни условия, които продължават и до днес да съществуват, дори в много по-остра форма. Дневните на чиновниците в новите земи са *специални* дневни, продиктувани от специални условия, а *едната пета* се предвижда за милитаризираните и придадени в разпореждане на военните власти държавни служители без разлика на това, дали те са в старите предели на царството или в новите земи. Едните и другите дневни са от *различен* характер, продиктувани са от *различни* причини и са дадени поради *различни* съображения. Дневните в размер на *една пета* от заплатата за всички милитаризирани държавни служители не могат да отменят *специалните* дневни, давани за служба в новите земи, и обратното.

Трябва да се очаква, че и в това отношение законоположенията за *едната пета* ще бъдат правилно приложени.

В. «Работнически вестник»,
№ 267, 10 април 1917 г.

Подпис: Г. Димитров

Печата се по текста
на в. «Работнически вестник»

ОБЩИНАТА ПО ТРАМВАИТЕ И ОСВЕТЛЕНИЕТО*

Във вчерашното си заседание е продължило преглеждането на Правилника за службата по трамваите. Тоя правилник, който е по-скоро една инструкция за техническата работа по трамваите, ще бъде приет окончателно в следното заседание на комисията. Др. Г. Димитров е настоял да се побърза с изработването и внасянето още в тая сесия на съвета правилника, който ще уреди работното време, почивките и отпуските, назначенията и уволненията, повишенията и наказанията, осигуровката в случай на болест, инвалидност и пр. на персонала по трамваите и осветлението и с който ще трябва да се *подобри и стабилизира* положението на тоя персонал. — Комисията отпусна на семействата на трима починали трамвайни служещи материална помощ от 150, 300 и 400 лева, според прослужените им години, като остави с Правилника да се уреди по-нататъшното регулярно материално подпомагане за тия и други подобни случаи. — Реши се, щото добавъчното възнаграждение, което Дружеството за електрическото осветление е плащало на своите служещи до юни 1916 г., да се плати сега за месеците юли—декември 1916 г., след което време те получават заплатата и добавъчно възнаграждение като общински служещи. — По предложение на нашия другар комисията в следното си заседание ще се занимае с въпроса за решението от съвета, но неизплатено добавъчно възнагражде-

* Информация за заседанието на общинската комисия по трамваите и осветлението на 10 април 1917 г. Представител на БРСДП (т. с.) в комисията е Г. Димитров. (Ред.)

ние на трамвайните служещи за ноември и декември 1916 г., както и с въпроса за изплащането заплатите от 1 септември 1916 г. — от влизането в сила на Закона за заплатите в частните предприятия насам — на всички ония работници и служещи по трамваите и осветлението, които се намират в редовете на войската.

В. «Работнически вестник».
№ 268, 11 април 1917 г.

Печата се по текст
на в. «Работнически вестник»

ЗА ВРЕМЕННИТЕ ДЪРЖАВНИ РАБОТНИЦИ

Има една категория държавни работници, наричани *временни*. Такива са те не защото са наети *временно* и не защото изпълняват някаква *случайна* работа, а по чисто формални причини, предвидени в правилниците на съответните учреждения. Много от тия временни работници са работили цели години, изпълнявали са постоянна специална работа и все пак продължават да бъдат третирани като *временни*, какъвто е случаят особено с поддържането на железниците.

Като се знае, че тия временни работници по железниците, във военните арсенали, Пернишката мина и другите ведомства обикновено са по-зле плащани, че те не се ползват от Закона за пенсиите, *че всеки момент съвсем безпрепятствено могат да бъдат сменявани с други* и са лишени от цяла редица привилегии, които имат останалите държавни служители, макар и да изпълняват една *постоянна* и *специална* работа — ще стане ясно защо разните държавни учреждения винаги са се стремили да увеличават категорията на временните работници.

Обаче разликата, която се поддържа между временните работници и останалите държавни служители, фактически с нищо не се оправдава от гледището на самата служба и изпъква особено през време на войната като явна несправда, която трябва да се премахне.

И благодарение усилията на социалдемократическата парламентарна група в известни отношения се постигна едно *изравняване* на временните работници и другите държавни служители.

Така положението да се плащат целите заплати през време на войната на *намиращите се на работа* в държавните предприятия (железници, пощи, арсенали, мини и пр.) засегна и *временните работници*. Гласуваното от камарата добавъчно възнаграждение за държавните служители се отнася еднакво и до временните работници без никакво изключение. Напоследък с допълнението към параграф 10 от Закона за паричното доволствие на военнослужещите изрично се призна и за *временните работници*, милитаризирани и придадени в разпореждане на военните власти, правото да получават дневни в размер на *една пета* от заплатата си.

Но въпреки всичко това, което доказва, че държавата вече започва да третира временните работници еднакво с другите свои служители, все пак остават *множество временни работници, които се намират в редовете на войската, страшно онеправдани*. Така временните работници от военния арсенал, от железниците и другите ведомства, които при мобилизацията постъпиха в редовете на войската, *и досега не получават никаква заплата от държавата*. Въпреки многократните постъпки от страна на нашата парламентарна група въпросът и до днес още не е уреден.

Между това, след като на ония *временни работници*, които са оставени на работа в разните държавни предприятия, съвършено справедливо се призна *плащане цялата заплата, добавъчно възнаграждение и една пета*, то пита се: на какво основание още може държавата да отказва да плаща заплатите на *временните работници, намиращи се на фронта, в окопите?*

Голямата несправедливост, на която са изложени мобилизираните временни държавни работници, става толкова по-очевидна за всички подир гласувания от камарата *Закон за заплатите на частните работници и служещи*. Когато функциониращите през време на войната *частни предприятия* ще бъдат длъжни по силата на закона да плащат на *всички* свои работници и служещи половината заплата, *ще може ли държавата да не плаща нищо на временните си работници и служещи?*

Изравнението, което се направи досега между временните работници и останалите държавни служители,

Трябва прочее да се приспособи и към въпроса за заплатите на временните държавни работници, които се намират в редовете на войската. Подобно всички други мобилизирани държавни служители временните работници трябва да получат заплатата си от деня на мобилизацията. Това може да стане само с едно *пояснение* на положението, по силата на което държавата плаща заплатите на своите служители, заминали във войската. В случая не е нужен никакъв нов законодателен акт, за да се свързва разрешението на въпроса с дейността на камарата. Тоя въпрос може спокойно да бъде уреден по чисто административен ред. И това се налага да стане час по-скоро, за да се поправи една неправда, търпяна досега по отношение на голяма част от държавните работници.

И. «Работнически вестник»,
№ 269, 12 април 1917 г.
Подпис: Г. Димитров

Печата се по текста
на в. «Работнически вестник»

ЗА СИНДИКАЛНИТЕ КОМИСИИ И ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ СЕКЦИИ

София, 13 април 1917 г.*

Синдикалният комитет поканва настоятелно местните синдикални комисии и професионалните секции да не ползуват най-широко предстоящите празници, както и дните, които ни отделят от Първи май — празника на труда и международната пролетарска солидарност, главно в следната посока:

1. Всички синдикални членове да изплатят дължимите си членски вносове до края на м. април, *тъй че Първи май да завари секциите с напълно редовни членове;*

2. Необходимите проучвания в отделните професии досежно прилагането на Закона за положението и заплатите на работниците и служещите от частните предприятия (като например: кои предприятия от всяка професия функционират през време на войната и как; кои работници и служещи от тия предприятия са мобилизирани и не имат правото да получат предвидената от закона половина заплата; какви са заплатите на работниците сега и какво увеличение, по силата на закона, би се следвало, какво е положението в предприятията, работещи специално за нуждите на армията и на разните обществени учреждения и пр.) — да се направят именно през този период, като всичко това послужи и за *необходимото основно запознаване на професионалните секции с условията на собствените си професии и за разширяване и заздравяване връзките им с тях;*

* Дата на публикуването. (Ред.)

3. Съвместно с партийните комитети да се започне една усилена агитация за масовото участие на работниците и работничките от местността в отпразнуването на Първи май, съобразявайки се със специалните местни условия;

4. В първомайската агитация, както и на Първи май да се организира едно особено усилено разпространение на нашия орган «Работнически вестник» и събиране помощи за фонда в негова подкрепа. Манифестирането на международната пролетарска солидарност, на нашата твърда воля за мир и за непоколебимата ни вяра в близкото тържество на социализма трябва да се извърши на Първи май, преди всичко чрез записването на нови абонати на «Работнически вестник» и чрез масови пожертвования за неговия фонд.

Синдикалният комитет с право очаква, че местните синдикални комисии и професионалните секции, схващайки добре важния момент, който преживяваме, ще изпълнят достойно своя дълг в духа на настоящото напомняне.

Секретар на Синдикалния съюз:

Г. Димитров

И. «Работнически вестник»,
№ 270, 13 април 1917 г.

Печата се по текста
и а в. «Работнически вестник»

ПО ДОКЛАДА НА НАЧАЛНИКА НА АРХИТЕКТУРНОТО ОТДЕЛЕНИЕ

Изказване в Софийския общински съвет

17 април 1917 г.

Аз виждам, че се внася горещина по отношение случая на този Велев*. Повтарям да кажа, че възраженията, които г-н Желязков направи по целия въпрос, за мене не станаха ясни и аз съжалявам, че не мога да схвана в какво той намира нередовно това, което е извършено. Фактът, че се отнася само до този случай тая горещина, а не до оня идентичен такъв, показва, че тук се касае за известни интереси; дали да бъдат отхвърлени, дали да бъдат защитени.

Ив. Желязков: За етаж не говоря, а говоря само за новата пристройка, която е на място, за което той не при тежава документи.

Г. Димитров: Това е едната страна на въпроса, която говори за известна голяма анархия в работите и в ръководството на самата община. Втората страна на въпроса, то е съществуването на самата работа, това именно, което иска въпросният Велев; той иска да си издигне един етаж. Законът не му позволява направо да стори това, трябва решение на съвета. Щом като съветът има да разбере дали да се издигне нов етаж до зданието, което е вече изградено, или на пристройката, която има, тогава съветът трябва да знае основания, поради които това ще се направи. На комисията се докладва въпросът в този пункт и там намира, че няма причини да се отказва на Велев да пристройки един нов етаж върху своята постройка, щом като и друг подобен случай съветът е разрешил това. Доколкото

* Г. Димитров взема отношение по решение на строителната комисия при общината от 9 април 1917 г. (Ред.)

ризбрах от членовете на комисията, това е единственото съображение, което ги е водило и е нямало причина да се откаже. Това е добре. Но, г-да съветници, щом съветът има да реши дали да се пристрои нов етаж на едно здание, то не е достатъчно, че в подобен случай е разрешено на други стопани; трябва да има други основания, поради които да се счита, че този случай е извънреден, и да направим туй изключение — да позволим да бъде използван имотът във форма на един нов етаж, тъй като другите стопани не могат да го използват. Касае се за големи облаги на този, който би притежавал такъв имот, и за уреждане ония, които имат имоти около него. Защото, ще се съгласите, че за тези, които имат имот около Велев, не е едно и също да има той 3, 4 или 5—6 етажа. Издигането нови етажи на подобни сгради очевидно трябва да бъде стремлението на общината в кръга на възможността и според позволенията на благоустройството у нас ние трябва да искаме столицата да расте на широчина, също и повече постройки да растат и на височина; да има повече етажи и по този начин да се облекчи тая жилищна криза, която съществува за столицата. Една подобна строителна политика е разумно да се усвои от общината и тя трябва да се следва; но безогледно издигане нови етажи, това не може да става и Общинският съвет не може да се съгласи на това, без да вземе предвид специалните условия, при които трябва да се издигне този етаж. Ако се издигне етаж, може да се увредят интересите на всички ония, които живеят около него, може да се засенчат техните сгради, може да се повреди техният имот в хигиеническо отношение. В такива случаи общината от де на де ще разрешава едно облагодетелствуване на даден стопанин в ущърб на всички около него, които имат нещастното да си направят там сгради. Общината трябва да има това предвид, докато не се види, че няма да се увредят интересите на другите стопани. Ние ще обръщаме внимание на заявленията на съседите, защото се касае за интереси, които общината не може да игнорира; касае се за хигиена, здраве и дори за имотите на такива хора, които не може да бъдат пренебрегнати повече, отколкото сега, и не може Общинският съвет да дава съгласието си за създаване привилегии на отделни лица в ущърб на други.

Т. Г. Влайков: Да направят и те.

Г. Димитров: Ако вие закриете зданието на едного с нови етажи над вашето здание, то вие не му давате възможност да живее на слънце. За тези основания не може да не се държи сметка от Общинския съвет, когато решават въпросите. Съветът може да допусне изключителни случаи да се издигнат етажи повече, отколкото законът предвижда, но ако има някакъв обществен интерес. Тук какъв обществен интерес има? Ние трябва да знаем точно това, ако обществен интерес и полза има, тогава ще се съгласим и частни стопани да се възползват от това. Г-да съветници! В случая всички тези въпроси са неосветлени и в комисията тези данни също така не са били налице; ето защо аз мисля, че не може да се мине чисто и просто към гласуването на въпроса, а трябва да се отнесе той отново в комисията, като тези сведения се изискват от съответните отделения да им се каже какъв имот е имало, какво вложение може да има от това и чак тогава да се разреши въпросът. И аз настоявам, щото във всички подобни случаи да се постъпва по този начин, защото всички стопани на подобни сгради, които естествено биха желали да използват имотите си и имат средства за това, ще издигнат повече етажи. Нима във всички тези случаи ще разрешава общината? Предлагам въпросът да се отнесе отново в комисията, като всички тези данни бъдат взети под внимание.

*Публикува се за първи път
по текста на стенографичния
протокол от заседанието*

ДО ПЕТЪР ЛАЗАРОВ —
ПОПОВО

София, 19 април 1917 г.

Другарю Лазаров. Получихме писмото ей сега. Веднага направихме нужните постъпки пред дирекцията. Утре пред г-н министъра. Резултата ще съобщя. Бъди здрав и бодър!

Г. Димитров

*Публикувано за първи път в:
в. «Пулс», № 24,
15 юни 1982 г.*

*Печата се по текста
на в. «Пулс», сверен с оригинала*

В СОФИЙСКИЯ ОБЩИНСКИ СЪВЕТ

27 април 1917 г.

1. ПО ПРЕДЛОЖЕНИЕТО ЗА ПРОВЪЗГЛАСЯВАНЕ НА МАНДЕЛБАУМ ЗА ПОЧЕТЕН ГРАЖДАНИН НА СТОЛИЦАТА

По туй решение на комисията ще искам да кажа няколко думи, без да се смята, че това е омаловажаване заслугите на Манделбаума, а още по-малко уронване на неговите лични достойнства. Нямам честта да го познавам — зная за неговата дейност само това, което съобщават често пъти във вестниците за благотворителните му дела, но аз съм длъжен в съвета да констатирам, че г-н Манделбаум с всичките тия свои благотворителни, културни и пр. деяния за България, специално за столицата, върши делото на една политика определена, една политика известна, която е в разрез със стремленията на българския народ да бъде той независим, с желанието му да бъде свободен; една политика, която има своите проявления чрез много други лица и агенти тук, в нашата страна — преди намесата на България в днешната война и след нейната намеса. Под булото, г-да съветници, на известна благотворителност ние не бива да прикриваме действителния факт, че се преследва популяризирането на тая завоевателна спрямо България и Балканите политика. Г-н Манделбаум може да има много благотворителни дела* — няма да му отричам това, — може да върши с голяма вещина мисията, която му е възложена — това мене не ме интересува, — но това, което за мене е много ясно, което поставя дейността на подобни благодетели в нашата страна, от един и друг вид, от една и друга категория, то е, че с подобна благотворителност, правена със

* В стенографския протокол — «скици». (Ред.)

специални средства, от специални фондове за Балканите, се гони целта да се популяризира преди всичко влиянието на Централните държави, респективно на Германия.

Председателят: Той е много богат човек, г-н Димитров!

Г. Димитров: Не толкова да се сближи България с германския народ, ами с германския империализъм, който има за задача да проникне по пътя за България там, дето си неговите големи интереси. С обявяването на почетен гражданин господина Манделбаума ние бихме извършили не един акт на вежливост, не един акт на признателност към човека, който е направил добри дела за столицата, но ние бихме в същото време и дали гласа си за една подобна политика, чрез която се проявяват тези благотворителни дела у нас. Все същото правеха по-рано и други; правеха го господа, които служеха на руското дипломатическо агентство в столицата и на руското правителство при стария руски режим⁸⁹, преди България да беше определила своето становище към войната. И ние знаехме колко беше опасна тая благотворителност за България и Балканските страни. Тая благотворителност погуби Сърбия и Черна гора, на път е да погуби и Гърция и аз попитатък не искам от името на социалдемократите да дам гласа си за една политика, макар под формата на подобни благотворителни дела, която може по обратен път, при други случаи да постави България тоже при едно незавидно положение. Българският народ, г-да съветници, има нужда да запази във всяко отношение и държавната си, и политическата си, и икономическата си независимост. Няма защо, когато е очевиден фактът, че тези благотворителни действия са тенденциозни, че те имат политическа окраска и цел, да се поддаваме на една практика, установена от по-рано, за обявяване почетни граждани тези, които биха дали нещо на общината. Почетни граждани въобще колко щете; това положение, което е създала нашата община, е нещо неправилно, нещо неуместно. Всички граждани на столицата са еднакви.

2. ИЗКАЗВАНЕ ПО ДОСТАВКАТА НА МАТЕРИАЛИ ЗА НУЖДИТЕ НА ТРАМВАЙНАТА И ОСВЕТИТЕЛНАТА МРЕЖА

Не остава друго освен търговете, като не станаха по законен начин, да се прибегне към доброволно съгласие. Аз разбирам както мнението на комисията, което г-н Бояджиев прочете тук, така и обясненията, които направиха г-н Сакаров, именно в тая смисъл. Касае се да има по-голяма гаранция от тая, която има налице обикновено при такива крупни доставки, за да бъдат те редовни по отношение цената, която плаща общината, и за да бъде удобна за общината по отношение качеството на материалите; като се има предвид изключителното време за доставки, очевидно по-необходими са тия гаранции. И преди да се пристъпи към каквото и да е отиване в странство, без да се отива и до самите фирми от нашата комисия в общината, необходимо е да се направят всички подробни изследвания както за фирмите, които работят там, тоже и за материалите, които биха могли там да бъдат пресметнати от самата техническа комисия. Ето защо аз в това отношение поддържам напълно г-н Сакарова, че едно проучване е необходимо. То не само че няма да забави работата, ами ще ускори, според мене, тая доставка, защото, ако би се решило веднага излизането на царския указ, да се направи тая доставка с доброволно съгласие и би се изпратила без предварително проучване на тая комисия, то тя ще изгуби много за проучване. Знаейки точно цените и условията и знаейки къде най-хубави условия ще се намерят още тук, очевидно че тая комисия ще има определени условия, на които ще се спре, и следователно много по-малко време ще се изгуби. Ето защо аз считам, че това не е формалистична, а доста съществена работа, която би ускорила до известна степен доставката. Аз ще кажа, че твърде много се боя за тези големи доставки, които ще се направят, и ето защо готови сме да приготвим абсолютна гаранция, която що-годе би ни осигурила от многото злоупотребления в това отношение, и поддържам да се извърши гаранцията и чак тогава да се пристъпи към решението на въпроса — да се отиде в странство или не.

ПОДГОТВИТЕЛНИ
МАТЕРИАЛИ

БЕЛЕЖНИК НА ГЕОРГИ ДИМИТРОВ⁹⁰

*Загубите в морското сражение при Скагерак —
31 май и 1 юни 1916 г.*

	Германия	Англия
Малки параходи	9	8
Големи параходи	2	8
Обща вместимост	60 300 т	120 410 т
Сигнали офицери и войници	2 586	6 900

(Според една германска диаграма)

* * *

Банкнотите

В нормално време за България са достатъчни 200—250 милиона лева банкноти. *Сега и те са много.*

— Между това, Народната банка днес е пуснала в обръщение 530 милиона лева банкноти.

* * *

Печалбите на мелничарите

На мелниците се плаща по 3 лв. на 100 кг, или 300 лв на вагон жито.

Мелницата на Бурова, която изкарва в денонощие до

10 вагона, ще получи 3000 лв., а разноски за енергия, материал, персонал, амортизация и пр. има максимум 400 лв.

— чиста печалба, значи, 2600 лв.

(Заявление на Бурова в Комитета по народната прохрана.)

* * *

— Правителството е дало на тютюнофабрикантите 600 000 килограма сръбски тютюн по 1,60 лв. килограма. Акцията от 100 лв. на 450 лв. се покачила от Тютюневия картел в последните години.

* * *

Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich*
(Да се достави от книжарницата «Vorwärts».)

* * *

Консумацията на тютюна в Стара и Нова България — ще се консумират около 4 000 000 килограма тютюн.

* * *

— Реколтата 1916 год. по-долна от 1915 г. с 25%.

*

— Делегати на разните комитети при закупуване храни се конкурират помежду си, като дават цени, по високи от нормираните, вземайки от разликата във формата на комисиони и пр.

*

— София има 35 000 семейства — 8 вагона жито нужни ежедневно.

*

— Софийският местен комитет праща делегати за закупуване храни; закупуват ги обикновено в места, от дето не могат да се пренесат до гарите.

* Статстически годишник за Германската империя. (Ред.)

*

— Прехраната на София трябва да бъде поета изключително от целия комитет.⁹¹

9. XII. 1916 г.

(Е. Петков)

* * *

*Archiv für die Geschichte des Sozialismus und der Arbeiterbewegung**

D-r Carl Grünberg — Лайпциг

Взети от В. Коларов:

1. Die Krise und die Aufgaben der internationalen Sozialdemokratie — P. Axelrod**

2. Überzeugung und Partei — Kautsky***

3. Praktische Steuerpolitik oder Steuergogmatik? — Кушов****

4. Vom sterbenden und wiederauflebenden Sozialismus — Paul Golaw*****

(Получени чрез Луканов)

10. XII. 1916 г.

*

Дадени на Христо —

Gemeinde und Alkohol — von Ernst Mahlich — Alkoholfuge und Arbeiterklasse

Dr. med. Richard Fröhlich*****

* * *

11. XII. 1916 — 12 часа

Трамваите спрени по «Мария Луиза» — «Граф Игнациев» (.)*****

* Архив за история на социализма и на работническото движение. Д-р Карл Грюнберг — Лайпциг. (Ред.)

** Кризата и задачите на международната социалдемократия — П. Акселрод. (Ред.)

*** Убеждение и партия — Кауцки. (Ред.)

**** Практическа данъчна политика или данъчна догматика? — Кушов. (Ред.)

***** За умирация и възраждация се социализъм — Паул Голав. (Ред.)

***** Общината и алкохолът от Ернст Малих; Алкохолният въпрос и работническата класа от д-р Рихард Фрьолих.

***** Думата не се чете. (Ред.)

*

11. XII. 1916 — В «Neue Freie Presse» — в уводна статия се заявявало, че Балканите трябва да бъдат един *домен* на централните държави.

(Изнесено от Ляпчев в Камарата.)*

* * *

12. XII. 1916

Радославов прочита *идентичната* нота на Централните държави за *преговори за мир*.**

— Заседанието на Камарата след това се вдигна поради «историческата» реч на Радославова.⁹²

* * *

14. XII. 1916

Разглежда се в бюджетарната комисия *бюджетпроектът на търговията и труда*.

Министър *Бакалов* заявява, че правителството е готово да отстъпи на банковия консорциум *Пернишката мина*, защото счита договорът за заем⁹³, изпълнен от страна на банките, *но в периметър от 800 хектара*, съгласно чл. 48 от Закона за мините.

— Банковият консорциум искал целия басейн на *Пернишката мина*.

— Целият басейн на *Пернишката мина* има пространство *80 000 хектара*, от които *30 000* каменовъглени пластове.

— Басейнът на «*Бобов дол*» — *130 000 хект.*, от които *30—40 000 хект.* каменовъглени пластове.

— *Пернишката мина* произвежда ежедневно по *2000—2300 тона* каменни въглища.

— За 1916 г. — *400 000 тона* на железниците и около *100 000* за други нужди.

500 000 тона извадени въглища.

* Вж *Стенографски дневници*, XVII ОНС, III РС, 20 з., 11 декември 1916, с. 272. (Ред.)

** Пак там, с. 484—485. (Ред.)

*

— Мината «Плакалница» е *реквизирана* и предадена на германските военни власти, като последните поемат през туй време всички задължения на компанията.⁹⁴

* * *

15. XII. 1916

— Да се запомни и никога да не се повтаря вече старото лекомислие.

*

— В Чирпанско, Старозагорско и Хасковско има 32 кименовъглени мини.

— Годишно производство само 7404 тона.

*

— Държавата има там запазени 15 000 декара периметри мини.

* * *

— Тридесетгодишната война (1618—1648) е война между немските държавици.

* * *

Условия за развитието на земледелието⁹⁵

1. Кадастриране на земите;
2. Комасация (обединяване на пръснатите парцели на отделните стопанства);
3. Канализиране на реките и урегулиране на поливането на земите.

* * *

Партийният отчет за 1913 г. в Австрия подчертава, че повече от 100 000 организирани работници през цялата година не са слушали *никаква сказка*.

*

Австрийската партийна школа (едномесечен курс) е имала следната програма за 1913 г.:

1. Икономически учения (27 часа);
2. Австрийска история (25 часа);
3. Социална политика (16 часа);
4. Теория и практика на синдикатите (19 часа);
5. Работническо право (10 часа);

(Имало 39 ученици и 3 ученички: 6 до 25 години, 11 от 26 до 30 г.; 19 от 31 до 40 г.; 8 по-стари от 40 години)

* * *

От целия износ на Германия през 1913 г.

— 12⁰/₁₀ е в съюзните ѝ държави, а 56⁰/₁₀ — във всички
дебните ѝ страни!

* * *

Останалите в неутралните държави.

* * *

I. Развитие на националността

1. Род — примитивен, първобитен комунизъм
2. Племя — натурално стопанство.
3. Нация — капиталистическо производство.
4. Човечество — съюз на всички народи — колективизъм

II. Капитализмът

1. Икономически интернационален.
2. Политически национален.
— конфликтът!

*Интернационалната размяна — националните
граници.*

III. Подчинените нации

1. Господстващите им класи се приспособяват към завоевателите и споделят облагите от подчинеността на своите народи.

2. Пролетариатът понася главно тежестите на националното робство.

Важното на науката

1. Политика — иконом., държ. политика.
2. Икономика — иконом. условия
3. Наука — кандидатски изпити
4. Застапуване — сигурно на
всички въпроси
— когато

II. Католическото

1. Економически интереси
 2. Политически интереси
— Католически!
- Католическото разделя
— всички въпроси от наш

III. Подготвителна работа

1. Подготвителна работа
и изпитанията на
кандидатите и и и
от наш на
свои въпроси
2. Бронированост на
наш на наш
наш наш

IV. Капиталистическите държави и колониите

1. Отнемането на колониите ще лиши буржоазните класи от милиардни доходи.
2. Тогава те ще се обърнат към *своите* работнически маси, за да добият изгубеното.
3. Резултат — *изостряне* класовите противоречия, ускоряване *развързката*.

V. Революционните движения на подчинените народи и колониалните страни

1. Освобождението им ще раздруса *основите* на капиталистическото господство.
2. Един голям интерес за социалистическия пролетариат.

VI. Първият интернационал

- се застъпваше за свободата на ирландския и полския народ и
- Вторият — (.)*

VII. В Европа няма нация напълно обединена:

1. Немци в Русия (Курландия и пр.).
2. Французи в Германия (Елзас и Лотарингия).
3. Италианци в Австрия (Трентино).

VIII. Старите и новите капиталистически държави

1. Англия (завладява голяма част от света)
— старее се да я запази.
2. Германия (тепърва се стреми да добие колониални владения).

IX. Експанзивният капитализъм

- *несъвместим* с равноправието и свободата на народите
- защото неговата *неразделна съставна част* са колониалната политика и колониите.

* Не се чете. (Ред.)

X. *Политическата свобода и националната независимост*

— Най-напред искани от революционната буржоазия във Франция 1798 г.*

— После демократическата буржоазия в Германия — 1848 г.

— Буржоазията все повече се отказва от (.)**

— *Сега* — международната социалдемократия

— *Последната* разчита на своята самостоятелна класова тактика.

XI. *Днешната война* — един протест на надрасналите производителни сили против тесните национални граници.

XII. *Безимотните маси и съвременната националност*

— Капиталистическата национална държава означава — политическо господство на буржоазията.

— Всички сили и средства на нацията са поставени в услуга на имотната класа.

— *Безимотните маси, като поддържат националността, поддържат класовото господство на имотните класи.*

* * *

Wertzuwachssteuer

до 1910 г., като комунален данък е бил въведен в 650 германски общини и окръзи;

— Като общ държавен данък е въведен в Германия от 1909 г.

*

— Като *Landessteuer* до 1910 г. въведен в държавните — Липпе, Хамбург и Любек.⁹⁶

* Годината е 1789. (Ред.)

** Не се чете. (Ред.)

* * *

Социалдемократическата партия в Америка⁹⁷ е намалила своите членове в последните години от 121 000 на 40 000 души.

— И това в една индустриална страна със 100-милионно население!

— В избора за председател през 1916 г. кандидатът на Социалдемократическата партия получил 1 200 000 гласа.

— 300 000 повече от миналия избор.

*

Масите на синдикираните работници гласували за Мълсон, когото считали за работнически приятел и защитник на мира.

Социалистическата работническа партия в Америка⁹⁸ получила за своя президентски кандидат всичко 25 000 гласа (3000 по-малко, отколкото в изборите през 1912 г.).

* * *

Инспекцията на труда в текстилните фабрики в Габрово

— Инспекторът на труда в Габрово поискал да ревизира текстилните фабрики, но военният делегат на инспекциите го изпъдил.

— Последният пише през януари писмо до Министерството на труда да внуши на своя инспектор да не безпокои военните власти със своите неуместни искания да реквизира фабриките, които са милитаризирани, и да се обвинява против нощната работа.

(Писмото прочетено при Загралов на 3. II. 1917 г.)

*

— На искането на инспектора да му се дадат по слушанията наставления Министерството не отговорило.

- Скандалът се замълча.

* * *

Разходите по войната

Според изчисленията на германския публицист Ландан («Rh. Westf. Zeitung») общите разходи парични по войната в началото на 1917 г. са:

1. На ден — 323 548 740 марки
2. На час — 13 481 197 марки
3. На минута — 224 687 марки
4. На секунда — 3745 марки

* * *

Печалбите на американската индустрия

Американският Stahltrust* е имал следните чисти печалби:

IV тримесечие	1914 г.	—	8 010 598	долара
"	1915 г.	—	40 853 113	"
"	1916 г.	—	96 322 000	"

Понеже доларът е 5,25 марки — то тоя тръст само за последното тримесечие на 1916 г. е имал чиста печалба — 529 650 000 марки!

* * *

Берлинският общински съвет се състои от:

- 62 «alte Linke»;**
- 45 социалдемократи.
- 37 «Freie Fraktion»***

* * *

Държавната банка в Англия

На април 1914 г. е имала 36,8 млн. фунта стерлинги.

* Стоманен тръст. (Ред.)

** «Стара левница». (Ред.)

*** «Свободна фракция». (Ред.)

136 млн. марки злато и сребро; 28,9 млн. фунта стерлинги

578 млн. марки банкноти.

*

*Германската Reichsbank**

30 април 1914 г. 1657 млн. марки злато и сребро; а 2100 млн. марки банкноти.

Свършено различни *парични отношения* има в Германия и Англия!

Земледелското население в разните страни:

От 100 работещи се падат в земледелието —

Австрия, Русия, Италия — 55—60

Франция, Дания, Швеция — 40—50

Германия, Норвегия, Съединените щати — 35—40

Холандия — 28

Белгия — 21

Англия (Великобритания) — 12!

(и то Ирландия 43%; Шотландия — 11,8%;

Англия и Валис** само 8,5%!).

* * *

Общинска политика

1. Градска полиция;

2. Общо изборително право;

3. Самоуправление;

4. Бюджетна автономия;

5. Прогресивен данък върху имотите и приходите, наследствата и незаслужения прираст на ценностите;

6. *Водата* и всички средства, служещи за опазване общественото здраве — без облог.

7. *Общинска режия* —

Тарифите на общинските предприятия върху *социалистически основи*;

само умерени излишъци.

* Имперска банка. (Ред.)

** Уелс. (Ред.)

8. Намаляване *рентата* —
 - а) Непродаване общински места;
 - б) Купуване от общината нови места;
 - в) Построяване от общината работнически жилища;
 - г) Развитие на градските съобщителни средства — свързване краищата с центъра с бързи и евтини съобщения;
 - д) Благоустройство на краищата.
9. *Разширяване, а не съгъстяване на града* — уреждане предградията.
10. *Жилищна инспекция* — жилищен съвет (от специалисти и представители на работническите организации), който да преглежда всяко ново здание и да се произнася дали е *обитаемо*.
11. *Хигиена на работилниците.*
12. *За общинските служещи и работници:*
 - а) максимален 8-часов работен ден;
 - б) минимална заплата;
 - в) стабилизиране положението;
 - г) годишно отпусък от 20—30 дни.
13. *Бюро за безработни:* ръководено от работническите организации;
 - издържано от общината;
 - общинска работа в мъртвите сезони;
 - общински помощи на безработните.
14. *Безплатни бани, ясли, сиропиталища, болници, амбулатории, санаториуми,* места за пренощуване.
15. *Продоволствие* — хляб, месо, мляко и пр.
 - общински магазини;
 - общинско производство и разпределение на важните хранителни продукти.

* * *

Вносът на Германия от Америка

1913 г. — 1 711 200 000 марки и 15,9% от целия германски внос.

Износът на Германия за Америка

1913 г. — 713 200 000 марки, 7,1% от целия германски износ.

* * *

Социалистически лозунги

— в империалистическата епоха —⁹⁹

1. Борба против анексиите и за освобождение колонните;
2. Против военните обезщетения (Защото ще се плащат от работниците на * страни.)
3. Против държавните дългове (Само на дребните собственици, занаятчии, търговци и работници могат да се плащат.)
4. Против системата на постоянното въоръжение
— За народна милиция като организация на въоръжената сила на пролетариата.
5. Против косвените и преките данъци, против държавните монополи
— за работническото покровителство Радек

* * *

Потопени параходи във войната

От началото на войната до 31 декември 1916 г. Централните държави са потопили *неприятелски търговски параходи* с 4 021 500 тона, от които 3 069 000 тона *английски*, или 15% от целия английски тонаж при започването на войната.

Потопени са през същото време 401 неутрални параходи с 537 500 тона.

* * *

Германският райхстаг е гласувал следните военни кредити:

1914 г. август	—	5	млрд.	марки
1914 г. декември	—	5	"	"
1915 г. март	—	10	"	"
1915 г. август	—	10	"	"
1915 г. декември	—	10	"	"
1916 г. юни	—	12	"	"
1916 г. октомври	—	12	"	"
1917 г. февруари	—	15	"	"
Всичко:		79	"	"

* Не се чете. (Ред.)

* * *

Тютюноработническата секция — Пловдив

За 1916 година

— приход 1 232,20 лв.; подпомогнати 65 членове със
745,05 лв.

* * *

Доходите на населението в Прусия

	Доход	Лица	Обща сума на дохода
По-малко от 1800	1800 марки	14 214 800	11 312 млн. марки
от 1800 — 3000	3000 марки	1 151 190	2570 „ „
3000 — 6500	6500 марки	639 600	2576 „ „
6500 — 30 500	30 500 марки	218 800	2596 „ „
над 30 500	30 500 марки	29 765	2497 „ „
		16 254 135	21 551 „ „

* * *

Смъртността на пеленачетата — бозайничета
*Säuglingssterblichkeit**

Германия	— 1913 г.	— 15,1%	смъртни случаи
Австрия	— 1912 г.	— 18,1%	„ „
Унгария	— 1912 г.	— 18,6%	„ „
Европейска Русия	— 1901 г.	— 27,2%	„ „
Финландия	— 1910 г.	— 11,8%	„ „
Италия	— 1912 г.	— 12,8%	„ „
Франция	— 1912 г.	— 10,4%	„ „
Белгия	— 1912 г.	— 12,0%	„ „
Англия	— 1912 г.	— 9,5%	„ „
Норвегия	— 1912 г.	— 6,8%	„ „

* Смъртността на кърмачетата. (Ред.)

* * *

Bismarck и социалната реформа

На 26 ноември 1884 г. в Райхстага Бисмарк заявил: *
 •Wenn es keine Sozialdemokratie gäbe und wenn nicht eine Menge Leute sich vor ihr fürchteten, würden die mässigen Fortschritte die wir überhaupt in der Sozialreform bisher gemacht haben, auch noch nicht existieren.»**

* * *

1 квартал — близо 30 кг.

*

Реколтата 1916 г. в целия свят е с 10% по-долна от преди войната.

— Канада — 40%

— Америка — 60% по-долна.

* * *

Прехраната на страната 1917 г.

Изявления на Бурова:

— Ако не се организира веднага изземването и пренасянето от Добруджа по 1 милион килограма храни ежедневно, ще имаме страшна криза до новата реколта.

31. III. 1917 г.

* * *

Данъците върху тютюна

	Данъци на фабрикуван тютюн на кг	Консумация на глава грама
Италия	11,93 марки	530,8
Франция	9,93 марки	923,4
Австрия	5,43 марки	1 330,6
Германия	2,33 марки	1 592,3
Швейцария	0,38 марки	2 085,4

(«Gewerkschaftliche Rundschau», No 4, 1917)

* Вж *Stenographische Berichte über die Verhandlungen des Reichstags. II. Legislaturperiode, I. Session, I. Bd., Berlin 1885, p. 25. (Ред.)*

** Ако нямаше социалдемократи и ако от тях не се страхуваха известни хора, не би съществувал умереният прогрес, който ние изобщо досега не постигнахме със социалната реформа. (Ред.)

* * *

Разноските по войната

С изтичането на 32-я месец от войната (март 1917) общите разходи възлизат вече на 400 милиарда лева.

- 132 милиарда на Централните държави
- 275 милиарда на Съглашението
- 2 милиарда на неутралните

*

— Военните кредити на Америка, като се прибавят (15 милиарда) — стават 420 милиарда.

* * *

*Salus Patriae — suprema lex.**

*Salus revolutiae — suprema lex.***

* * *

Зверствата на руския царизъм!

Според «Русская воля» с царски заповеди от 1866 до редолюцията (март 1917)¹⁰⁰ — са обесени и застреляни 32 706 революционери мъже и жени!

*

Фактори, които улесниха руската революция

1. За бързото преминаване на войската на страната на революцията — спомогна извънредно много големият процент млади и запасни офицери — студенти, участвували по-рано в движенията против абсолютизма.

* * *

Битието определя мисленето!

«За общественото производство на своите средства за съществуване хората влизат в определени, необходими,

* Благо на отечеството е най-върховният закон. (Ред.)

** Благо на революцията е най-върховният закон. (Ред.)

независими от тяхната воля отношения — *отношенията на производството*, които отговарят на известна степен от развитието на материалните сили на производството. Съвкупността на тия отношения на производството образува *икономическата структура* на обществото, реалната основа, върху която се издига юридическата и политическата надстройка и на която отговарят известни *обществени начини на мислене*.

Начинът на произвеждане *материалния живот* определя *начина на обществената политическа и умствена деятелност*. Не начинът на мислене обяснява у човека начина на живеенето, а напротив — неговият начин на живеене определя начина на мисленето. . .»

«На известна степен развитие *материалните сили* на производството влизат в противоречие със съществуващите *отношения* на производството или — казано на юридически език — с *имуществените* отношения, в недрига на които те са се развивали дотогава. Те разкъсват перигите си — настъпва революционен период.»

(Маркс)¹⁰¹

* * *

Научният социализъм

Научното обоснование на социализма се опира на *три фактора* на капиталистическото развитие:

1. *На прогресиращата анархия* в капиталистическото производство, която прави неговата гибел неминуема;

2. *На развиващото се обобществление* на процеса на производството, което създава положителните предпосилки за бъдещия социален строй;

3. *На растящата сила и класовото самосъзнание* на пролетариата, които се явяват активни фактори за предстоящия преврат.

(Роза Люксембург)¹⁰²

* * *

Свободна търговия и протекционизъм

«Нито свободната търговия, нито протекционизмът не са *социалистически принцип*. . .»

Доколкото покровителствените мита служат
— за да подпомогнат пораждането на капиталистическата индустрия, доколкото възходящата буржоазия се нуждае от покровителствените мита,

— за да се бори против представителите на феодализма и против реакционните сили; дотолкова тя мита могат да имат революционно действие и значение.

— Но щом буржоазията установи своето господство,
— тогава вече свободната търговия става революционен фактор.

(Маркс)¹⁰⁰

— В тая епоха пролетариатът е против протекционизма.

* * *

Осемчасов работен ден

Необходим:

1. За запазване физическите сили от преждевременно изтощение; за продължение тъй краткия при днешните условия човешки живот;

2. За вмъкване в производството част от безработните

— при намаление на работното време, увеличаване се нуждата от работни ръце.

3. За увеличение работническите надници

— чрез намаление числото на безработните, премахва се една от главните причини за понижението на надниците.

4. Осемчасовият работен ден

— като увеличава заплатата — дава възможност на работниците да пращат децата си в училището, вместо във фабриката.

5. Като повдига купувателната сила на работниците, спомага за увеличение на производството и за ново намаление на безработицата.

6. Работникът добива повече време за самообразование и културни наслади.

7. Добива възможност редовно да посещава своите събрания и да се грижи за своята организация.

8. Добива по-голяма политическа зрелост и самостоятелност.

* * *

Държавният дълг на Англия —
78 милиарда марки

— За да поддържа курса на своите ценни книжа, Англия сключила в Индия един заем от 100 милиона фунта стерлинги!

* * *

Предприятието на Мечковев

На 18 април 1917 — към 2¹/₂ часа подир обед — изнесени 4 бали гьон (повече от 80 кг всяка бала) навън от предприятието.

Мечковев, Хр. Сто(. . . .)* и Апостолов, Рибаров сами са ги изнесли, качили на колата и ги закарали незде.

— Извадени от зимника и премерени 7 бали — 3 дали за работа и 4 изнесени навън.

— Делегатът е присъствувал при меренето, обаче изчезнал, когато са занесени 4-те бали.

— Могат да установят работниците от работилниците, коларите — също.

— Ул. «Булевард Дондуков», № 42.

Съобщено на главния интендант генерал Драганов.

12. V. 1917 г.

Г. Д.

* * *

Французките военни разходи

Според официални френски сведения Франция разходва за войната месечно:

1 780 милиона лева 1. 8. 1914 до 31. 12. 1914

1 900 „ „ 1. 1. 1915 до 31. 12. 1915

2 720 „ „ 1. 1. 1916 до 31. 12. 1916

3 095 „ „ 1. 1. 1917 до днес (април 1917)

За 35 месеца разходвани 85 милиарда и 785 милиона лева (от тях 3 милиарда и 875 милиона дадени на съюзниците на Франция).

* Не се чете. (Ред.)

* * *

Обезценяване на парите

1. Французката валута е обезценена с 15—16 %
2. Английската валута — 3—4 %
3. Рублата — 62 %
4. Италианската лира — 35 %
5. Германската марка — 45 %
6. Австрийската крона — 56 %
7. Българският лев в сравнение с швейцарския франк-60 %.

(«Народ» — 20. IV. 1917 г.)

* * *

Третирането на пленниците

На 15. IV. 1917 — младшият подофицер от депото (Никола) — *нанесъл побой* на руския пленник *Иван Федоров Смедрин* от фабрика «Слава» — в самата фабрика.

— Същият младши се заканил на руския пленник *Исак Разин*, че ще го бие, *ако не работи по-хубаво*.

* * *

Суми, дадени за *

3. VI. 1917 — 100 лв.

12. VII. 1917 — 40 лв.

* * *

Рушветчия заловен!

На 11 май 1917 — заловен във вземане рушвет 2 500 лв. от секретаря на местния комитет *Кардалев* —

Заловен от финансовите и полицейски власти в кафене «Македония» в момента, когато вземал рушвет.

* * *

Кошничарското училище

— *Венда Грънчарова*. Приета преди пет месеца.

— *Желязков* заповядал, въпреки правилника, да ѝ се

* Думата не се чете. (Ред)

увеличи надницата на 3 лв. и да се допусне на изпит за учителка по кошничарство.

— Желязков заповядал на 10 май 1917 г. да работи само до обяд и да ѝ се пише *цяла надница*.

— През месец май (първите дни) *жената на Желязков* се явила при управителя на училището *Сланина* и настоявала да бъде изпъдена *Венда Грънчарова, защото блудствувала с Желязкова*.

Същата Грънчарова се заканвала на управителя, че ще направи чрез Желязкова да бъде той изпъден.

— Сланина се оплакал в началото на май пред кмета против скандалното поведение на Желязкова.

* * *

Преследване на Живко

На 19 май 1917 г., 9 1/2 часа вечерта, когато няма никой в депото освен телефониста, *часовият от работилницата на Мечконеv* — *войникът Тома Г. Розов* отива в къщата на Живко и насилствено иска да го закара в депото за някакъв разпит (?!).

— Същия ден преди обяд викали в министерството за разпит по кражбата на гьон от страна на Мечконеv.

* * *

*Детската смъртност**

На 100 живородени деца в първите си години умират.

1. Германия (1913)	— 15,1
2. Австрия (1912)	— 18,1
3. Унгария (1912)	— 18,6
4. Европейска Русия (1901)	— 27,2
5. Финландия (1910)	— 11,8
6. Италия (1912)	— 12,8
7. Франция (1912)	— 10,4
8. Белгия (1912)	— 12,0
9. Англия (1912)	— 9,5
10. Норвегия (1912)	— 6,8

* Същите данни са отбелязани на с. 520. (Ред.)

* * *

*Повече работнички от работници
в Германия*

Според едно съобщение на «Reichsarbeitsblatt» от 1 март 1917 г., съгласно сведенията на болничните каси, в Германия има:

3 973 457 жени-работнички

3 962 625 мъже-работници.

Значи 10 832 жени повече заети в производството.

* * *

Осакатяване на Радослав Манов

(отрязани пръстите на дясната му ръка от машина за
рязане гьон — шанц машина)

— фабрика «Слава»

— *Вчера подир обед* (2 юни 1917 г.)

— *Машината е поставена над зимника;*

— *Дюшето се друсва от машината* — не е поставена на бетон.

— Тежка няколко хиляди килограма.

— Друг крояч е отказал да работи *по тая причина!*

Поправка:

Машината, на която е осакатен Манов, е *траш-машина*, която не се тресе.

— Причината на злополуката *трябва да се изучи!*

* * *

Софийския гарнизон

— I допълнителна дружина — 1 600 души

— VI допълнителна дружина — 1 600 души

— артилерия, кавалерия, железопътна дружина, аеропланни и др. роти

— всичко до

— 10 000

- Ципоранов от своя * * * дълга има да получава 50 лв. —
 в. VI. 1917. — внесени
- Цачо Динов — дадени му взаимнообразно 40 лв. —
 4. VII. 1917 Внесени 17. VII. 1917.
- Платени на Металороботническия съюз¹⁰⁴ за смет-
 ки на Ципоранов — 15,40 лв. 6. VII. 1917.
- Дадени на момчето (.)* даде (Въжаров) —
 40 лв. срещу съхранение. 2. VIII. 1917.
- Да дължат —
- Сава Туцович — 30 лв.
 (18. III. 1917)
 (повърнал 15 лв. — 10. VI. 1917)
- Живко — 50 лв. } Внесени
 2. VI. 1917 } Г. Д.
- Лена Димитрова — 100 лв.
 (3. VII. 1917)
- Тодорчо — 10 лв.
 (1. VI. 1917)
- П. Златарски — 60 лв.
 (взети за масло — 27. XI. 1916)
- Симеон (дърводелец) — 70 лв.
 (16. I. 1916) — пов. 45 лв.)
- На железничарчето — срещу парите на съхранение
 дадени му 30 лв. — 2. V. 1917.
- На Тодорчо — 50 лв. 24. VIII. 1917.
- На Тодорчо — 20 лв.
 29. X. 1917.

* * *

Пернишката мина

Управлението ѝ през време на войната се уреди с две
 между по действащата армия:

№ 270 от 15 април 1916

№ 103 от 1 май 1916

* Думата не се чете. (Ред.)

* * *

Обиколки

- 2 пъти в Перник през април 1917.
- *Плевен и Червен бряг* — 25, 26, 27 май (5 лв. за
файтон отиване и връщане).
- *Перник* — 10 юни.
- *Враца* — 13 и 14 юни (пътуване от Враца до Мездра
с файтон — 15 лв.).
- *Варна* — 16, 17, 18 юни 1917 г. (за файтон
6 лв.)
- *Шумен* — 19 юни 1917 (за файтон — 5 лв.).
- *Русе* — 20, 21 и 22 юни 1917 (12 лв. + 5 лв.
17 лв. за файтон).
- *Видин* — 23, 24 юни 1917 — Русе—Видин (пара
ход — 15 лв.); Видин—Лом (5 лв.).
- *Лом* — 25 юни 1917 (4 лв. за файтон).
- *Враца* — 26 юни 1917 (15 лв. за файтон).

* * *

Общински комисии
Трамвайна комисия —

11 май	1917
29 юни	1917
4 юли	1917
5 юли	1917
11 юли	1917
29 октомври	1917
30 октомври	1917

Финансова комисия

11 юли	1917
6 август	1917
13 септември	1917

* * *

Немски книги за поръчка

Adolf Braun. Die Zukunft der deutschen Sozialdemokratie. — Deutsch, nicht englisch, französisch oder russisch. (Wien, Volksbuchhandlung Ignaz Brand — 48 Heller).*

* * *

Регулационна комисия

I. X. 1917 г.

— преписани в новото тефтерче I. XI. 1917.

Г. Димитров

* * *

Адреси — I обиколка

- Варна* — 16, 17 и 18 юни 1917.
Борис Митев (техническо бюро)
Д. Попов (адвокат)
Г. Илиев (шивач-инвалид)
Матьо Кербел
- Шумен* — 19 юни 1917.
 — *Стефан Иванов* (шивач)
 «Стражарска», 23
 — *Иван Лесичков* (книжар)
 — *Кънчо Алексиев* (телеграфист — пощата)
 — *Светослав Петров* (Народната банка)
 — *Никола Иванов* (чрез Лесичков)
- Русе* — 20, 21 и 22 юни 1917.
Минчо Топалов (шивач)
Руско Христов (адвокат)
Димитър Яковов (книжар, настоятел на вестник)
Найден Киров (адвокат-войник)
Атанасов (също)
Г. Токушев (войник)
Блъсков (рекв. комисия)

* Адолф Браун. Бъдещето на германската социалдемократия. На немски, а не на английски, френски или руски. Виена. Народна книжарница Игнац Бранд — 48 хелера. (Ред.)

- Тошка Христова (ръководителка на женски кръжок)
- Видин**
- 23 и 24 юни 1917.
 - Т. Петров
 - Хаим Пазанти (кантора)
 - Симон Бохоров (кантора)
 - Илия Арсов (обущар-самостоятелен)
 - Халачев (обущар-самостоятелен)
 - Григор Маринов (работник-железар)
 - Мито Димитров (обущар)
- Лом**
- 25 юни 1917.
 - Беремлиев (учител)
 - (от 10 юли до 1 септември няма да бъде в града);
 - Трифон Стоянов (обущар-самостоятелен);
 - Коста Бакърджиев (шивач)
 - Д. Цеков (учител)
 - (по седмица в село и в града);
 - Никитов (резервния магазинер);
 - Стоян Георгиев (сергиджия)
 - Ст. Кауфлер (австрийски агент)
 - Олга Филипова (учителка)
 - (жена на Ликов — адвокат)
 - Георги Бъчваров (митничарски стражар)
 - Мара Цв. Канова (учителка)
 - Мара Евстатиева (жена на Вълво Бонев)
 - Донка Стателова (учителка)
 - Радка Куцарова (учителка)
 - (жена на П. Куцаров)
- Враца**
- 26 юни 1917.
 - Цено Табаков (обущар)
 - Ат. Статков (Окр. съд)
 - Ангел Анков (военната болница)
- II обиколка — 29. VI. 1917 г. (150 лв.)*
- Пловдив**
- 29. VI. 1917.
 - Местен комитет:*
 - Делчев (войн. секретар)

- Халачев (представител в комитета)
 - П. Николов (секретар на съвета)
 - настоятел
 - Христина Тодорова (парт. агентура — секретар на женската социалдемократическа комисия)
 - В. Коларов
 - *Женска социалдемократическа комисия*
 - Христина Тодорова (секретар)
 - Тодорка Чолакова
 -строва. . . *
 - Т. Казанджиев
 - *Металоработници*
 - Д. Грънчаров
 - *Шивачи*
 - Ив. Карабелов
 - *Обущари*
 - Хр. Миланов
 - *Дърводелци*
 - Петър Николов
 - *Фабрични*
 - Тодорка Сотирова
 - *Транспортни*
 - Добри Николов
 - *От денкчийска*
 - Хр. Кърлиев
 - *Тютюноработници*
 - Илия Иванов
- Стара Загора — 30. VI. 1917.
- *Местен комитет:*
 - К. Ципоранов
 - Ангел Чубриков (инвалид)
 - Божил Дамянов (търговски служещ)
 - *Временна синдикална комисия* —
 - К. Матеев (в съда)
 - Минчо Стоянов (машинист)
 - секретар-касиер на транспортната секция
 - Райчо Андонов (търговски служещ)

* Името не се чете. (Ред.)

«Работнически вестник» се разпространява
в 180 екземпляра;

Настоятел — А. Чубриков

Сливен

— 1 юли 1917.

— Местен партиен комитет

— Ат. Каварджиков

— Никола Кочев (текстилен работник)

— Димитър Василев (касиер)

— Петър Георгиев (секретар)

— Местно синдикално бюро

— Тодор Тодоров (инв.-село)

— Димитър Янев (шивач)

— Леон Г. Марин (металороботник)

— Никола Г. Данчев (текстилец)

— Иван Раковски (телеграфист)

— Стефан Славов (обушар)

— Никола Чакмака (фабричен)

— Тонка Каварджикова (търг. слу-
жещ)

— Женска социалдемократическа комисия

— Петър Георгиев (учител)

— Кина Кънева (секретар)

— Зюмбула Фотева (раб. . .)*

— Настоятел на вестника

— П. Георгиев

— Разпространява се от «Работнически
вестник» — 350 екз. (от тях абонати —
185 екз.)

Общински съветници, свободни от войската

— Ат. Каварджиков (кмет)

— Щилян Енчев (шивач)

— Стоян Славов (обушар)**

— Димитър Русев (т. служещ)

— Димитър Василев (. . . .)*

* Думата не се чете. (Ред.)

** Името на общинския съветник е Стефан Сл. Кирчев. (Ред.)

- Учителска социалдемократическа група
 — Петър Георгиев (учител — Сливен)
 — Иванка Иванова (с. Чокоба — Сливенско)
 — Тошка Стефанова (учителка ,*
 Сливенско)
 — Мара Кондева (с. Чокоба, Сливенско)

*Разпространението на «Работнически вестник»
 по гарите*

- Да се организира разпродажбата на вестника.
Гара Елисейна — фабриката
 — Йордан Куртев (лице, към което можем да се обръщаме по въпроси, отнасящи се до работниците).

*

Перник — 2 август 1917.

*

- *Зайчар* —
 Лука Стефанов (бръснар)
 — настоятел на вестника — 25 екз.
 «Работнически вестник»

(9. VIII. 1917).

* * *

Дадени за продукти

- На *Иванчев* — Каспичан — 50 лв.
 (за яйца и масло)
 на *Лазар* (преп.) — Г. Оряховица — 30 лв.
 за *
 — *М. Топалов* (Русе) — 20 лв. за

* Думата не се чете. (Ред.)

* * *

*Разпространението на вестника**1. VIII. 1917 г.*

1. София	— 680	(без агенцията)
2. Пловдив	— 450	
3. Русе	— 450	
4. Сливен	— 350	
5. Перник	— 350	
6. Плевен	— 300	
7. Бургас	— 200	
8. Ст. Загора	— 200	
9. Варна	— 160	
10. Гюмюрджина	— 140	
11. Шумен	— 130	
12. Габрово	— 100	
13. Г. Оряховица	— 100	
14. Т. Пазарджик	— 85	
15. Самоков	— 80	
16. Ямбол	— 80	
17. Търново	— 70	
18. Ксанти	— 70	
19. Г. Джумая	— 50	
20. Берковица	— 50	
21. Кюстендил	— 50	
22. Дупница	— 47	
23. Видин	— 40	
24. Радомир	— 40	
25. Ловеч	— 40	
26. Лом	— 25	
27. Свищов	— 36	
28. Враца	— 20	
29. Добрич	— 30	
30. Левски	— 25	
31. Попово	— 30	
32. Пещера	— 15	
33. Провадия	— 10	
34. Айтос	— 25	
35. Зайчар	— 25	

* * *

*План за синдикални беседи:*¹⁰⁵

1. *Последната фаза на капитализма*

- Империализмът;
- Колониалната политика;
- Създадените от империализма неразрешими чрез войната противоречия;
- Банкрутът на империализма в днешната война;
- Империализмът на Балканите.

2. *Коренното преобразование на капиталистическото общество*

- Растящите класови противоречия.
- Последиците на войната и производителните сили.
- Капиталистическата частна собственост невъзможна по-нататък.
- Спасението на човечеството в социалистическата форма на производство.

3. *Революциите в миналото и пролетариатът*

- Великата френска революция
- Революциите в 1848 г.
- Руската революция
- Пролетариатът и завладяването на политическата власт

4. *Революционните движения в днешно време*

- За мира;
- За най-широка политическа демокрация;
- За обединение на народите;
- За завладяване от пролетариата политическата власт;
- Осъществяването на социализма — близка историческа задача.

5. *Ролята на синдикалното движение в революционната епоха*

- Отношението между професионалните и класови интереси.
- между профсъюзна и класова борба.

- Профсъюзната борба все повече се превръща в класова политическа борба.
- Синдикатите* — училище на социализма,
- революционни гнезда,
- обединяващи центрове за работническите маси

5. *Масовата политическа стачка*

6. *Синдикатите и социалдемокрацията*

- Взаимните техни отношения в революционните движения.
- Единството на пролетарската акция.

7. *Специалните задачи на синдикатите*

- Защитата на работническите интереси при новите условия.
- Стачните борби в революционната епоха.
- Социалните реформи.
- Сплотяване и подготвяне масите от всяка професия за революционните борби.
- *Организационно сплотяване*
- *Масово духовно влияние*
- Социализ. и революц. (.)*

За синдикатите

1. Числото на членовете на 15 юли по секции — работници и работнички.
2. Число на заминалите в редовете на войската.
3. Равносметка за местните фондове.

*

1. Колко членове са останали на 10 септември 1915 г. от всички проф. секции — работници и работнички?
2. Колко членове са отишли в редовете на войската от 10 септември 1915 до 15 юли 1917?
3. Колко членове са имали секциите в края на м. май 1917 (поотделно работници и работнички)?
4. Колко членове са имали същите секции на 15 юли 1917 г. — работници и работнички?

* Думата не се чете. (Ред.)

5. Какви приходи и разходи е имало в секционните фондове от мобилизацията до 15 юли 1917 и каква наличност е останала на тази дата?¹⁰⁶

* * *

Адреси на Транспортния съюз¹⁰⁷

— Гара Мездра	— Н. Петров (котлар) — де- пото
— Червен бряг	— Гр. Чочов (машинист) — Ст. Г. Пешев (машинист)
— Гара Плевен	— П. Ив. Пеев (чиновник) — Ради Ялъмов (машинист)
— Гара Левски	— Петър Сливков (кондуктор) — Андрея Христов (въгленар)
— Гара Г. Оряховица	— Д. Досев (чиновник) — Диме Иванов (машинист) — Генчо Генов (шлосер) — Ив. Х. Иванов, К. Саке- ларов (шлосер) — Т. Дренски (кондуктор или началник-влак)
— Гара Асеново	— Ст. Топалов (въглищар) (нередовен)
— Гара Бѳрисово	— Геро Петков (стрелочник) (нередовен)
— Гара Попово	— Ст. Чолаков (стрелочник)
— Гара Шумен	— Кънчо Алексиев (телегр. служител) — гарата няма
— Гара Каспичан	— Цани Тодоров (машинист)
— Гара Гебедже	— Ст. Абаджиев (водоснабд.) — Жеко Митев (работник по поддържането)
— Гара Варна	— Харалампи Дончев (депото)
— Гара Свищов	— Тома К. Чернев (чинов- ник) — сега в п. станция — Райна Илиева (телефонист- ка) — Морава

- *Гара Сталийска махала*
- Иван Гъонев (кантонер)
- *Гара Саранбей* —
- Антанас Вълков (шлосер)
- Тр. М. Велев (чиновник)
- Г. Спасич (машинист)
- (нередовен)
- *Гара Пловдив*
- Добри Николов (чиновник)
- Иван Андреев (надзорник)
- Георги Карастоянов (чиновник)
- *Ямбол* — Митарчев
- *Гара Раковски* — Ат. Терзиев (чиновник)
- Гара Т. Сеймен* — Кр. Кордов (машинист)
- Н. Стайков (машинист)
- Дим. Позитков (нач. станция, града)
- Гара Ст. Загора* — М. Стоянов (машинист — депо)
- Бургас* — Гено Петров (телегр. града)

III обиколка

- Гара Левски* —
- «Работнически вестник» — връзка от 25 екз., други 5 абоната
- 7. VIII. 1917. — Настоятел: Сливков
- Свищов* — 7 и 8. VIII. 1917
- «Работнически вестник» — връзка 30 екз.
- Евл. Дамянов (войник)
- Видин* — 9. VIII. 1917
- (Хаим Пизанти) — 40 екз. «Работнически вестник»
- Русе* — 10. VIII. 1917.
- «Работнически вестник» — 450 екз. — Настоятел: Д. Яковов
- организатор на разпространението на «Работнически вестник» и брошурната литература — Р. Христов.
- (*Руско Христов*)

10, 11, 12. VIII. 1917.

Каспичан — 13. VIII. 1917.

— Иванов — 35 екз. от «Работнически вестник»
(20 общата агенция
абонати)

*

Разград

Михаил С. Иванов
(шивач) — да му се пише.

*

Варна — 14. VIII. 1917.

— 180 екз. на «Работнически вестник»

Настоятел: Георги Илиев

— (Димитър Попов)

Женска социалдемократическа комисия: Ив. Димова,
Фр. Кербел, Македонска, Овчарова — 14, 15 и
16. VIII.

Шумен — 17. VIII. 1917.

— «Работнически вестник» — 120 екз.

— Настоятел: Ст. Иванов.

— Протест против сменяването на нашия работни-
чески представител: Ст. Иванов

Търново — 17. VIII. 1917.

— 70 екз. от «Работнически вестник» (без единич-
ните абонати — около 30).

— Настоятел: Габровски — Ст. Денчов, предста-
вител в комисията
(Н. Габровски)

— *Горна Оряховица* — 18. VIII. 1917.

— 90 абоната «Работнически вестник»

(без ръчна продажба) — 140 членове от Захар-
ната фабрика

— Диме Иванов и Досев

Плевен — 19. VIII. 1917.

— 300 екз. «Работнически вестник».

— Настоятел: Табаков

Взети книги от Лукановата библиотека

1. Протекционизмът — Sumner
2. Системы избирателного права
3. Заметки публициста — Плеханов
4. Стачка рабочих и уголовных законов
5. Борьба рабочих за полит. свободу Англии
6. Сверхчеловек в современной литературе
7. Петерхофское совещание
8. За двадцать лет.

19. VIII. 1917

*IV обиколка**Пловдив — 25. VIII. 1917.*

— 450 екз. «Работнически вестник» — 26 и 27. VIII 1917. — Настоятел: П. Николов

Бургас — 28 и 29. VIII. 1917— 200 екз. «Работнически вестник»
Настоятел: Христо Манчев
(Ст. Максимов)*Каялий — Захарната фабрика*— 30. VIII. 1917
— 20 екз. «Работнически вестник»
— Ник. Тонов (ковач)*Сливен — 31. VIII. 1 и 2. IX. 1917.*— 350 екз. «Работнически вестник» — Настоятел:
П. Георгиев
(П. Георгиев)*Ямбол — 3. IX. 1917.*— 60 екз. «Работнически вестник» — Настоятел:
Ив. Евтимов
(20 от тях в околията) — Много малко!— *Стара Загора — 4. IX. и 5. IX. 1917.*

— 180 екз. «Работнически вестник» — (20 в околията)

— Настоятел: Ангел Чубриков

— Пленнически лагер при *Чанокчийските бани*
(Атанас Милойкович, Мих. Лерич, Антич)

- *Габрово* — 6 и 7. IX. 1917
 — 100 екз. «Работнически вестник». Настоятел:
 Рачев.
 (Ръководител на секциите: Н. Радославов)
- *Г. Оряховица* — 8 и 9. IX. 1917.
 — 100 екз. (50 в Захарната фабрика) «Работнически
 вестник».
- Настоятел: Димо Досев.
- Ниш* — Хр. Ив. Радев (цензор в областта)

* * *

Общинските помощи в София

Остатък от заема

- За войнишки семейства — 112 282 лв.
 — За невойнишки семейства — 278 812 лв.

* * *

Уволнение на държавни служещи

В чл. 44 от Закона за чиновниците са посочени условията, при които може да бъде уволнен държавният служител.

* * *

За синдикатите в бъдеще (Въпроси за обсъждане)

1. *Синдикатите*, създадени преди съществуването на оформено класово-политическо работническо движение — запазват пълна независимост от Социалдемократическата партия.

2. *Впоследствие* на синдикатите се гледа като на полско и невинно средство за привличането на масите в редовете на социалистическото движение.

3. *Голямата концентрация на капитала, производството и господството на финансовия капитал, превръщането на най-важните индустрии в държавни* — ще обезсили съвършено синдикалната борба и ще обезцени значението на самостоятелната синдикална организация.

4. *За държавния пролетариат* — а той ще бъде след

войната от най-важните индустрии — *синдикалната борба* и *синдикалната организация* изгубва всяко самостоятелно значение.

— Те всичко ще могат да очакват от политическото давление върху държавата.

5. Стачната борба по-рано и след войната.

* * *

Забогатяването в Прусия през време на войната

В 1916 г. най-големият доход в Прусия на един данъкоплатец бил *29 1/2 милиона марки*.

Преди 20 години най-богатият данъкоплатец е имал само *7 1/2 милиона марки*.

Данъкоплатците, които имат през 1916 г. доходи, по-големи от *един милион марки*, са били *134*.

— Преди 20 години *такива* е имало само *27*.

* * *

Производството на злато

— Годишното производство на *злато* е *2 милиарда лева*.

— *Общата стойност* на годишното производство на *стоки* в целия свят — *124 милиарда*.

Кауцки «Goldproduktion und Verteuerung»)*

* * *

Бележки:

5000 работници в четите по поддържането жп линии

200 работници от мостовата чета при гара София. 20—30 г.

300 работници общо в тракционните работилници и депа.

Тия работници изпълняват *постоянна* работа, а не временна сезонна работа. Всички тия работници, особено

* Производството на злато и поскъпването. (Ред.)

от поддържането и мостовата чета, не са назначени със
специален закон, защото назначаването им става според член 12
от Правилника за работниците по поддържането по БДЖ
— 20 души сръбски работници за разчистване

* * *

— Съединените щати имат 115 милиона жители.

* * *

Doppelzentner = 100 кг.

Един фунт = 500 грама

* * *

Пресметнато е, че стойността на запасите от пари
(монети и)* в страните на съвременното капитали-
стическо производство е била:

	Злато:	Сребро:
1831 —	2 790 000 000	10 350 000 000
1880 —	14 462 500 000	23 007 500 000

* * *

Революциите във Франция

1792 — Великата френска революция

1814 — Реставрация на монархията

1830 — Сваляне на Карл I

— възстановяване Юлската монархия

— Луи Филип

1831—1834 — Безуспешни въстания срещу монар-
хията.

1848 — Сваляне Луи Филипа

— Възстановяване републиката.

— Председател — Луи Бонапарт

1850 — Реставриране на монархията

— Император Бонапарт

* Не се чете. (Ред.)

- 1871 — Войната с Прусия. Поражението при Седан и Мец на французите.
 — Свалянето на Бонапарт.
 — Париж — *Комуна*.
 Във Версай — *републиканско правителство*.
 — Навлизане в Париж на германски войски.
 — Смазване Комуната (масово разстрелване на комунарите — погребани повече от 6500 комунари).
 — Възстановяване *републиканското управление*.

* * *

*Цимервалдската конференция*¹⁰⁸ се свиква в Стокхолм на 10 август 1917.

Дневен ред:

1. Отчет на Интернационалната социалистическа комисия;
2. Цимервалдските партии и пролетарското движение за мир във воюващите държави;
3. Отношение към конференция на Руския работнически съвет;
4. Аферата с Грим.
 — Едновременно ще се състои и Интернационална женска конференция.

* * *

Исторически данни

Класическа литература (период на разцвет).

- За *французите* — епохата на Расина, Корнейла, Боало, Молиера;
- За *германците* — Лесинг, Шилер, Гьоте;
- За *русите* — Пушкин, Лермонтов и пр.
- За *цялата европейска цивилизация* — разцветът на древна Гърция и Рим.

Античната цивилизация

- продължавала 15 века
- 10 века преди Христа и 5 след него.

— *Западната Римска империя* — паднала в 476 г. след Христа.

— *Средни векове* — VI—XIII векове.

— *Възраждане (Ренесанс)* — XIII (средата) до края на XVI столетие.

*

Вселенски събори — (IV—IX векове)

*

Троянската война (от която се започват войните, познати в историята) — предполага се да е станала между 1300 и 1200 година преди Христа.

*

Признаване християнската църква става в 313 г. от *Константин* във *Византийската империя*.

*

Финландия откъсната от Швеция и завладяна от Русия през 1740 г.

*

Седемгодишната война — 1756—1763, участвували от една страна Австрия, Русия, Саксония, Германия и Франция, а от друга — Прусия, поддържана от Англия.

*

Българската държава е образувана на Балканите в 679 година.

*

Първоначално огнище на славяните около *Краков* и *Киев*.

— Разделени на две групи

— *едната* (западната или сръбско-хърватската) слязла от *Карпатите* и *Татра* в западните части на Балканския полуостров

— *другата* (източната славянска група) е дошла на полуострова през *Прут* и *Долния Дунав* от *Североизток* и се е изляла върху цяла *Мизия*, *Тракия* и *Македония*, чак до *Епир* и *Тесалия*.

* * *

— *Парижският* трактат (1856 г.) след Кримската война (1854—1855).

— *Берлинският* трактат (1878) след Руско-турската война (1877—1878 г.).

* * *

Железни пътища:

През 1845 г. в Европа е имало всичко: 9159 километра;

През 1906 г. — 325 000 километра!

През 1906 г. в Съединените щати 350 000 километра; в Канада — 30 000 километра.

В 1905 г. са пренесени писма:

Германия — 3152 млн. писма

Франция — 1020 млн.

Великобритания — 3359 млн.

Австро-Унгария — 1273 млн.

— В цяла Европа — 11 милиарда писма!

* * *

Работната сила

«Под думата *работна сила* или *работоспособност* — казва Маркс, — ние разбираме съдържанието на *физическите* и *умствените* способности, които съществуват в тялото, в живата личност на човека, и които той туря в движение, когато произвежда каквито и да било потребителни ценности.»¹⁰⁹

* * *

Parvus — истинското му име — Dr. Helphand.

* * *

Бургаски окръг

— Земите от 48 лв. декар преди две години, сега 110 лв.

— Реколтата слаба; почти *наполовина* от нормалната.

* * *

— Бюджетът на Сливенската община за 1918 г.
651 000 лв.

— дългове от тях 104 000.

— Пленнишки лагер

— 5—6 хиляди сръбски и румънски пленници.

Всекидневно мрат по 10—15 и повече. Настояща гробница.

* * *

*Ревизиране от страна на Министерството
увеличението на заплатите*

— С писмо № 1474 от 31. VII. 1917 Министерството утвърждава решението на комисията в Бургас за увеличение:

със заплати до 50 лв. — 100%;

„ 51—100 лв. — 85%;

„ 101—150 лв. — 70%;

„ 151—200 лв. — 50%

вместо по-голямото увеличение, искано от комисията: 150, 100 и 85%.

Каялийската захарна фабрика предлага да брой на комисията 30 000 лв. и тя да уреди сметките с работниците по Закона за заплатите!

* * *

Квартер = 290,7 литра.

* * *

Да се достави:

Dr. Fritz Mender. Das moderne Zollschutzsystem. Zürich, 1916. Arch. Institut Prell Füssli — 4,20.*

* * *

Положението на фронта

1. Преди два месеца (от 20. IX. 1917) в 49 полк били измерени в окопите и в другите места по позициите пис-

* Д-р Фриц Мендер. Модерната покровителствена митническа система. Цюрих, 1916. Арх. институт Прел Фюсли. (Ред.)

ма, в които се изтъквало, че войната трябва вече да се свърши, че трябва да се свали правителството и се прати при руското и че самите народи трябва да възстаноят мира.

— *Преписи* от тия писма ротните командири прочели пред ротите си и поканили всички войници *свободно* да кажат мнението си.

— Никой не се обадил.

20. IX. 1917

*

От 9 дивизия съобщават:

1. Наредено до ротните командири да следят, щом забележат в ротите си *неблагонадеждни* войници, да съобщават на по-горното началство, за да бъдат *веднага* махвани оттам — прашани в други, *по-малки* части, в тила или давани под съд, но да им се отнеме възможността да влияят върху ротите.

2. Ротните командири да задържат от *всеки войник по едно писмо*, за да се знае всекому почерка от началството.

3. Ежеседмично да се дават по на *десетина* войника, предимно селски, отпуски. *Те донасят от селата хранителни продукти за себе си и за другите войници* и с това се допълня прехраната им. С такива продукти селските войници търгуват на фронта.

4. Щом в някой полк се забележи някакво брожение или бунт, *веднага* се обявява за *заразен* и се *напълно изолира* от другите части.

5. Сношението между войниците от разни полкове става *само* със специален билет. *Такива билети все по-рядко и по-мъчно се издават, за да няма чести сношения между войниците от разните полкове.*

6. *Сношенията* между войниците от един и същ полк, когато са на позиция, са *невъзможни*. Само когато са в почивка, могат да се срещат по-често и свободно.

7. Срещу 9 дивизия са *англичани*. Заявявали, че им е дотегнало и не желаят вече да се бият. Често между нашите и англичаните става *неофициално примирие*. Ни-

колко ожесточение помежду им. Много англичани дезертират.

8. В съседен участък има насреща сърби. Същото настрояние у тях. Тоже *никаква враждебност*. Не се предплатват обаче, защото знаят за жестоките отношения спрямо сръбските пленници и население.

9. На ротните командири е предписано да не пречат на войниците да говорят по войната и мира, *но винаги да участвуват в тия разговори и увещават войниците, че от България не зависи спирането на войната*.

10. *За провинилите се войници и за неблагонадеждните* има при полковете *специални поправителни дружини*.

20. IX. 1917

*

— *Артилерията* държи фронтовете.

— Ако не е тя — *никакъв бой*.

* * *

Да се достави

Sozialpolitik im Kriege und nach Friedensschluss.

— Professor Dr. Stephan Bauer.

— Zürich, Kommissionsverlag der Buchhandlung des Schweizerischen Grütlivereins.

Schweizerische Vereinigung zur Förderung des internationalen Arbeiterschutzes.

— Basel*

(Да се изискат изданията му.)

Публикувано за първи път в:
«Научни трудове на ВПШ
«Ст. Димитров», № 26 (История),
1966, с. 386—412

Печата се по текста
на Бележника

* Социалната политика през време на войната и след сключването на мира. — Проф. д-р Стефан Бауер, Цюрих, Комиссионно издателство на книжарницата на швейцарското дружество Грютли. Швейцарско дружество за поощрение на международната защита на труда — Базел. (Ред.)

П Р И Л О Ж Е Н И Е

КАРЛ ТЕСАРС

(Некролог)

Една дълбока скръбна вест ни иде от Будапеща: Карл Тесарс, един от старите и самоотвержени водители на унгарското работническо движение, един от най-въодушевените предани борци на модерното унгарско синдикално движение, е починал на 18 т. м. на 61-годишна възраст.

Карл Тесарс бе по професия лекар и като такъв той е вземал активно участие в работническите борби още по онова време, когато унгарските власти преследваха най-брутално движението на работниците и не допускаха основаването на никакви работнически организации. Тогава самоотвержените съзнателни работници в Будапеща са били принудени да действуват конспиративно и един измежду най-смелите и най-непоколебимите дейци в техните тайни срещи и събрания е бил Карл Тесарс.

След основаването на локални организации Тесарс става ревностен борец за синдикалната централизация. След основаването на професионалните работнически съюзи по инициатива на Тесарс се полагат основите на Унгарския синдикален съвет¹¹⁰ (Общия синдикален комитет), чийто председател Тесарс бе до смъртта си. Най-добрите си сили Тесарс е посветил за изграждането на Металоработническия съюз, най-мощната синдикална организация в Унгария, в работите и борбите на която Тесарс е непреставал да взема видно участие въпреки боледуването си през последните години.

Освен синдикалното движение и Унгарската партия¹¹¹ изгубва в лицето на Тесарс един от най-добрите си бор-

ци, защото от десетилетия насам той е вземал най-живо участие в политическите борби на унгарския пролетариат. До деня на смъртта си Тесарс бе член на Централния комитет на Унгарската партия. През време на бруталните преследвания Тесарс е бил винаги на своя пост и е понасял със стоицизъм жертвите, които неговото убеждение му е налагало. Тесарс заедно със стотици и хиляди дейни унгарски другари неведнъж е лежал в затвора през тая епоха на черен терор против унгарското социалистическо движение.

Тесарс има големи заслуги и в борбата за извоюване на работническото законодателство, такова, каквото то съществува днес в Унгария. Той е развил особена дейност и в областта на работническото кооперативно движение. Днес работническите потребителни дружества в Будапеща броят 30 000 членове.

Тесарс бе убеден привърженик на единството на политическото, синдикално и кооперативно движение.

Карл Тесарс е лично познат на софийските работници: през пролетта на 1910 г.* той удостои с присъствието си конгреса на Общия работнически синдикален съюз¹¹², както и оня на Металоработническия съюз¹¹³ в София, на които бе делегиран от Унгарския синдикален съюз и унгарския Металоработнически съюз. Делегатите на тия конгреси, както и присъстващите в тях работници помнят назидателните съвети, които тоя стар и кален в борбите работнически водител им даде в своите приветствени речи: само едно работническо движение, казваше той, изградено върху принципите на *непримиримата класова борба* и върху *неразривното единство* между политическата и синдикална борба, само едно работническо движение, *централизирано*, в което дълбоко са вкоренени социалистическите идеи и което, борейки се за непосредствени придобивки днес, не изпуска изпредвид крайната цел на общата освободителна борба — само такова движение може да се развива успешно, само то може да върви от победа към победа.**

Карл Тесарс извлече най-добри впечатления от нашето младо издигащо се работническо движение. Тия си

* Печатна грешка. Годината е 1911. (Ред.)

** Вж «Работнически вестник», № 133, 13 април 1911 г. (Ред.)

впечатления след завръщането си от София той изложи в статии, печатани в унгарския партиен орган «*Volksstimme*» и в органа на унгарския Металороботнически съюз*, както и в международната синдикална конференция в Будапеща през 1911 г.¹¹⁴, в която той даде всичката си авторитетна подкрепа на нашата делегация при разискванията по спора ни с общоделската синдикална организация, за чието изхвърляне от Интернационала¹¹⁵ немалко допринесе и неговата решителна дума.

Смъртта на тоя достоен мъж е една тежка и непрежалима загуба за унгарското работническо движение. Българските работници споделят скръбта на унгарските си другари и с признателност ще си спомнят за Карл Тесарс, верния и безукоризнен пролетарски борец и учител.

*

Вчера нашата партийна и синдикална централи изпратиха в Будапеща следната съболезнователна телеграма:

«Узнали едва днес скръбната вест за кончината на другаря Карл Тесарс, изказваме на унгарския пролетариат най-сърдечно съболезнование за незаменимата загуба на един от най-добрите и неуморимите му предни борци, когото и българските работници имаха случай да опознаят и ценят.»

За партията: Г. Кирков

За Синдикалния съюз: Г. Димитров

В. «Работнически вестник»,
№ 32, 26 май 1916 г.

Печата се по текста
на в. «Работнически вестник»

* Отнася се за в. «*Metall — und — Eisenarbeiter*». (Ред.)

ЗА СИНДИКАЛНИТЕ ЧЛЕНОВЕ, НЕВЪЗОбНОВИЛИ ЧЛЕНСТВОТО СИ

София, 10 юни 1916 г.*

Осем месеца вече се минават от обявяването на войната, през което време въпреки големите трудности всички наши професионални съюзи продължиха своето функциониране, а все още има тук-там членове, които и досега не са възобновили членството си и не изпълняват членските си задължения.

Ако поради малочислеността на немобилизираните синдикални членове в дадено място не може да съществуват професионални секции и да имат редовен организационен живот, както това е в по-големите градове на страната, *то нищо не пречи* на тия малцина членове да изпращат направо до секретариата на Синдикалния съюз членските си вноски, да бъдат абонати на «Работнически вестник» и по тоя начин да поддържат редовно своето членство и връзките си с движението и през време на войната.

Предупреждават се прочее *за последен път* всички такива синдикални членове, че ако те до края на текущия *агитационен месец юни* не възобновят своето членство и не изплатят дължимите си вноски, *никакви техни извинения* след войната не ще се зачитат и тогава ще трябва да се записват като *съвършено нови членове*, изгубвайки предишните свои права.

Тия членове, в местността на които няма секция от професията им, могат да пращат своите вноски направо до секретариата на Синдикалния съюз, *Георги Димитров, Народен дом, София.*

* Дата на публикуването. (Ред.)

Синдикалните членове, които са без работа и по тая причина не са възобновили членството си, трябва да съобщят това *веднага* на синдикалния секретариат и да посочат точния си адрес.

Умоляват се другарите, които познават синдикални членове, невъзобновили членството си, да им обърнат вниманието върху горното предупреждение и да им въздействуват да станат отново *редовни* членове на своите професионални съюзи.

В. «Работнически вестник»,
№ 44, 10 юни 1916 г.

Печата се по текста
на в. «Работнически вестник»

ДО ВСИЧКИ СИНДИКАЛНИ ЧЛЕНОВЕ

София, 13 юни 1916 г.*

До 26-ата седмица включително трябва да платят членските си вноски през агитационния месец юни всички синдикални членове, които са на работа. Приключването на първото полугодие от текущата година не бива да завари нито един член нередовен!

Изплащането на членските вноски ще бъде сега *най-доброто мерило* за степента на съзнанието, предаността и привързаността на синдикалните членове към тяхната организация, за любовта им към тяхното собствено дело, за вярното им схващане положението, в което живеят, и големите и важни задачи, които предстоят на професионалните съюзи и цялото работническо движение след войната.

Нека прочее нито един синдикален член *не остане назад* в изпълнението на своите членски задължения, от които зависят в най-голяма степен днешните и утрешни успехи на нашето движение!

В. «Работнически вестник»,
№ 45, 13 юни 1916 г.

Печата се по текст
на в. «Работнически вестник»

* Дата на публикуването. (Ред.)

ПО ОПРАВДАВАНЕТО НА ПОМОЩИТЕ ОТ СЪЮЗИТЕ И ФОНДА

София, 14 юни 1916 г.*

Напомня се *още веднъж* на секретарите на местните синдикални комисии на професионалните секции, че срещу всяка сума, изпратена им от Централната синдикална комисия, за подпомагане членове или семейства, *трябва своевременно да повръщат разписка, подписана от лицата, на които са дадени помощите*. За да бъде редовна, всяка такава разписка трябва да съдържа следните сведения: 1. Името на члена, комуто е отпусната помощта; 2. На кой съюз е член; 3. Мобилизиран ли е или безработен; 4. Нему лично ли е отпусната помощта или на семейството му, и 5. От фонда или от съюзната каса е дадена помощ. — Разписката обезателно трябва да носи *датата*, когато е предадена помощта, и *градът*, в който е изпратена. Нека другарите си вземат бележка от това повторно напомняне и строго го съблюдават, за да не се създават нередовности и излишна работа на секретариата на Синдикалния съюз. За които помощи още не са изпратени оправдателните разписки, другарите нека *веднага* сторят това.

В. «Работнически вестник»,
№ 46, 14 юни 1916 г.

Печата се по текста
на в. «Работнически вестник»

* Дата на публикуването. (Ред.)

УСИЛВАЙТЕ ФОНДА!

София, 15 юни 1916 г.*

До 31 май т. г. са дадени помощи на семействата на мобилизираните организирани работници и на безработни членове от фонда *пет хиляди и двеста лева*. И това подпомагане продължава и се разширява всекидневно.

Фондът за работническите семейства и безработните се превърна в един истински *фонд на класовата пролетарска солидарност*.

Намиращите се на работа организирани работници и работнички и съчувственици на социализма *със своята скромна лепта* облекчават тежкото положение на своите безработни и гладуващи другари, на бедстващите семейства на мобилизираните синдикални и партийни членове, намаляват *техните лишения и страдания*, подпомагат ги да издържат *с бодър дух и запазени сили* тежкото време на войната.

Имайки предвид грамадното значение на тоя *фонд на класовата солидарност*, *усилвайте го непрестанно, събирайте помощи за него при всеки удобен случай!*

В. «Работнически вестник»,
№ 47, 15 юни 1916 г.

Печата се по текста
на в. «Работнически вестник»

* Дата на публикуването. (Ред.)

ОТЧЕТИТЕ НА СИНДИКАЛНИЯ СЪЮЗ ПРЕДИ ВОЙНАТА

София, 16 юни 1916 г.*

Препоръчва се на местните синдикални комисии и отделните другари да се погрижат през *агитационния месец юни* да разпространят отчетите на Синдикалния съюз за 1912 и 1913 г.** и за 1914 г. и I полугодие на 1915 г.***, излязъл току-що преди обявяването на войната. Необходимо е синдикалните и партийните другари да се запознаят добре със състоянието на нашето синдикално движение до войната и да използват съдържащите се в тия два отчета материали в своята агитация между неорганизираните работници и работнички. — Двата отчета заедно струват 30 ст. и постъпилите суми от продадените екземпляри ще бъдат в полза на *фонда за работническите семейства и безработните*. Отчетът се доставя от секретариата на Синдикалния съюз в София.

В. «Работнически вестник»,
№ 48, 16 юни 1916 г.

Печата се по текста
на в. «Работнически вестник»

* Дата на публикуването. (Ред.)

** Синдикалното движение в България 1904—1913. Отчет на Синдикалния комитет, поднесен на Десетия синдикален конгрес — 25 май 1914 г. С., Парт. соц. к-ца и п-ца, 1914, 24 с. Вж Съч. Т. 4. С., 1983, с. 383—409. (Ред.)

*** Отчет на Комитета на Общия работнически синдикален съюз в България за 1914 и I полугодие на 1915 г. Вж Съч. Т. 6. С., 1984, с. 213—242. (Ред.)

КОНТРОЛАТА В СИНДИКАТИТЕ

София, 19 юни 1916 г.*

За да не се допускат грешки и нередовности с членските вноски и другите приходи, постъпващи за касите на професионалните съюзи, *редовната и ефикасна* контрола в синдикатите е една голяма необходимост.

И тая контрола представлява толкова по-голяма необходимост сега, през време на войната, именно поради обстоятелството, че професионалните секции и техните касиерски длъжности се намират почти изключително в ръцете на млади и не дотам опитни другари и другарки. Неборавили достатъчно с парични операции, те лесно биха могли да допуснат някои опущения и нередовности, които биха компрометирали тях лично и биха подровнили доверието на синдикалните членове към организацията им.

Едно от най-важните условия за редовното постъпване на членските вноски в синдикатите е — *членовете да бъдат свършено сигурни, че техните вноски отиват по предназначението си, че нито една стотинка от синдикалните средства не може да пропадне.*

Ето защо контролните комисии в професионалните секции под ръководството и с помощта на местните синдикални комисии трябва *редовно*, най-малко веднъж в месеца, да правят ревизии на своите настоятелства и специално на касиерите и навреме да предупреждават всички възможни грешки и нередовности. Добре е да се правят ревизии на касиерите и по-често, като им се съдействуват

* Дата на публикуването. (Ред.)

всячески да изпълняват успешно и точно своята трудна работа, особено по отношение събирането на членските вноски и изправлението на нередовните членове.

В своята контрола контролните комисии трябва да следят също дали се предават *редовно и своевременно* помощите, изпращани от съюзите и фонда за членове на техните секции, както и общата дейност на секционните настоятелства — дали тая дейност е напълно съобразна с постановленията на съюзните устави, решенията на синдикалните конгреси и разпорежданията на Централната синдикална комисия.

Контролните комисии при това трябва *винаги* да проверяват и заверяват местните ведомости и равностетки на своите секции, преди да бъдат изпращани на Синдикалния секретариат в София, и да се грижат тяхното изпращане заедно със сумите да става всеки месец най-късно до 10 число.

Другарите от контролните комисии трябва добре да схванат своите длъжности и да ги изпълняват винаги с необходимото усърдие и акуратност, като не забравят, че *важната задача на контролата* е не да констатира и порицава допуснатите грешки и нередовности, а да *предпазва настоятелствата и техните касиери от допускането на каквито и да е грешки и нередовности*.

В. «Работнически вестник»,
№ 50, 19 юни 1916 г.

Печата се по текста
на в. «Работнически вестник»

ЗАКОНОДАТЕЛНО ПРЕДЛОЖЕНИЕ
 ОТ ПАРЛАМЕНТАРНАТА ГРУПА
 НА РАБОТНИЧЕСКАТА
 СОЦИАЛДЕМОКРАТИЧЕСКА ПАРТИЯ
 ПО ЗАПЛАТИТЕ НА РАБОТНИЦИТЕ
 И СЛУЖЕЩИТЕ ОТ ЧАСТНИТЕ
 ПРЕДПРИЯТИЯ
 ПРЕЗ ВРЕМЕ НА ВОЙНА*¹¹⁶

Г-да народни представители! Скъпотията на живота у нас през време на днешната война достигна чудовищни размери. От м. юли 1914 г. до м. юли 1916 хранителните продукти са поскъпнали средно със 188%, отоплителните материали — 210%, а облеклото — 317%, докато за същото време поскъпването на хранителните продукти в Германия и Франция е 58%, в Англия — 40%, и Швейцария — 20%.

Между това извършената напоследък от Общия работнически синдикален съюз анкета върху размера на работническите надници, която засяга най-важните предприятия, функциониращи през време на войната, установява, че в 80% от тия предприятия работническите надници, въпреки посоченото поскъпване на живота, са запазили същите размери, които са имали преди мобилизацията, в 11% са дори намалени и само в 9% са незначително покачени.

Стопаните на частните предприятия, възползувани от съществуващите изключителни условия, при които са поставени работническите синдикати — единствените регулатори на работническата надница, — и от тяхната невъзможност ефикасно да реагират срещу факторите, понижаващи цената на труда, злоупотребяват безогледно с използването на женския и детски труд и прибяг-

* С малка редакция и някои съкращения от цензурата предложението е публикувано в «Работнически вестник», № 85, 3 август 1916 г. (Ред.)

ват към разни други средства, за да държат заплатите на работниците на едно непоносимо ниско равнище.

В самите предприятия, които изработват облекло и други предмети за нуждите на армията и реализират гражданни печалби, положението на работниците е също тъй мизерно, защото в поемните условия, приготвявани от обществените учреждения, никога не се предвижда клауза за задължителна минимална заплата съобразно със съществуващите условия на живота, която предприемачът да плаща на работниците си.

От друга страна, десетките хиляди работници и служещи в частните предприятия, които сега са в редовете на войската, след като години подред са създавали на своите господари печалби, днес не получават никаква заплата и заедно със своите семейства са изложени на крайна мизерия. И това става в един момент, когато голямата част от тия предприятия функционират и през време на войната и продължават да добиват — както това показват самите им баланси — големи печалби.

След като държавата осигури заплатите на своите мобилизирани служещи и работници и напоследък предвидятям и на всички други свои служещи и работници и специално добавъчно възнаграждение поради скъпотията, макар и в един размер не напълно задоволителен, тя не бива да се спре напред пътя и да изостави на произвола на съдбата хилядите български граждани, които като частни наемници не по-малко от държавните служители търпят тежестите на войната и скъпотията.

Държавата прочее е длъжна да се намеси и за уреждане положението на работниците и служещите от частните предприятия, като на ония от тях, които се намират в редовете на войската, узакони плащането на заплатите им и през време на войната от частните предприятия, дето са работили, и запазване след демобилизацията местата, които са заемали преди мобилизацията, а за работещите сега наложи едно увеличение на заплатите им поне с 50%.

Напълно основателно и справедливо е стопаните на частните предприятия да понесат подобно задължение, толкова повече че тъкмо те са, които ще извлекат големите облаги от резултатите на войната.

Намесата на държавата в случая е наложителна и не търпи никакво по-нататъшно отлагане.

Предвид на всичко това парламентарната група на Работническата социалдемократическа партия, изпълнявайки своя дълг към работническата класа, внася в Народното събрание приложения тук законопроект и настоява да се постави в едно от най-близките заседания на камарата на дневен ред за разглеждане и приемане.

Проект

ЗАКОН

ЗА ЗАПЛАТИТЕ НА РАБОТНИЦИТЕ И СЛУЖЕЩИТЕ ОТ ЧАСТНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ ПРЕЗ ВРЕМЕ НА ВОЙНАТА

Чл. 1. Заплатите на работниците и служещите, заети на работа през време на войната в частни предприятия (банки, акционерни и застрахователни дружества, търговски кантори и магазини, фабрики, работилници, мини, кариери и всички други заведения, в които се използва наемен труд), *се увеличават с 50%, начиная от 1 август 1916 г.*, безразлично дали тях заплати са на месец, на ден, на час или на изработен предмет и без срещу това да се увеличава съществуващото работно време.

Чл. 2. Веднага след влизането в сила на настоящия закон специални комисии за всяка отделна местност, състоящи се от представители на Министерството на труда и на работническите синдикати, констатираат размерите на плащаните до *1 август 1916 г.* заплати за разните категории работи и служби във всички предприятия и установяват новите заплати чрез прибавяне увеличението от 50% към констатираните размери.

Същите комисии следят и за точното прилагане във всички частни предприятия и за всички работници и служещи горната наредба.

Чл. 3. Стопаните на частните предприятия, които не се съобразяват с постановленията на настоящия закон, се наказват за всяка платена без определеното увеличе-

ние надница с глоба от 5 до 50 лева в полза на фонда за работническите застраховки.

Чл. 4. В поемните условия за даването на предприемачи от страна на държавата, окръзите и общините изработването на каквито и да е предмети се определя една достатъчна, съобразно съществуващите условия на живота, минимална заплата за работниците, които ще изработят тия предмети, размерът на която се установява от специална комисия, състояща се от представители на Министерството на труда и на работническите синдикати.

Чл. 5. Частните предприятия, които функционират и през време на войната, плащат на своите служещи и работници, намиращи се в редовете на войската, заплатите, които тия служещи и работници са получавали до мобилизацията.

Чл. 6. След демобилизацията всички служещи и работници от частните предприятия се повръщат на същите места, които са заемали до преди повикването им в редовете на войската.

Чл. 7. Частните договори между работници и господари, които противоречат на настоящия закон, са невалидни.

София, 1 август 1916 г.

Вносител: Д. Благоев, Г. Димитров, Т. Луканов, Т. Петров, К. Ципоранов, В. Коларов, Ю. Юрданов, Г. Кирков, Х. Кабакчиев, К. Тошев, Г. Попов.

Предложението е подписано от още 22 народни представители от другите парламентарни групи; редовно е внесено в камарата съгласно изискванията на правилника и би трябвало да бъде поставено на разглеждане и приемане от Народното събрание поне през втората половина на сегашната сесия, след като това не стана по-рано.

*Печата се по текста
на оригинала*

АГИТАЦИОННА СИНДИКАЛНА АКЦИЯ

По решението на Централната синдикална комисия времето *от 15 декември т. г. до 10 януари 1917 г.* се определя за една специална агитационна акция във връзка с приключването на съюзната година. През този период професионалните секции, техните настоятелства и отделни членове ще трябва да положат особено големи грижи: 1. *За изплащане на членските вноски до 31 декември 1916 г. от страна на всички членове;* 2. *За привличане нови членове из средата на неорганизираните работници и работнички;* 3. *За записване на нови абонати на «Работнически вестник»* и 4. *За усилено събиране помощи за новоучредения фонд «Работнически вестник».* Постигнатите от всяка секция резултати през агитационния период ще бъдат отбелязани в равносметките и ведомостите на секциите за декември, които трябва да се изпратят на Синдикалния секретариат в София веднага след приключването на акцията.

*В. «Работнически вестник»,
№ 192, 12 декември 1916 г.*

*Печата се по текста
на в. «Работнически вестник»*

В ЗАЩИТА НА ШИВАШКИТЕ РАБОТНИЧКИ ОТ ИНТЕНДАНТСКАТА РАБОТИЛНИЦА ВЪВ ВРАЦА

Питане до военния министър

София, 9 март 1917 г.*

Военното интендантство в гр. Враца е организирано една шивашка работилница за изработване на войнишко облекло, в която работилница е реквизиран трудът на повече от 100 работнички жени и деца. Всички работнички са поставени при едни от най-убийствените условия. Всички работят в едно помещение, тясно за толкова души, нетоплено.

От дишанието на всички работнички въздухът става извънредно одушлив и предаването на всяка зараза става много лесно. Помещението се държи крайно нечисто, а въздухът е пълен с влакна от платовете.

Заплатата им е на ден, а управлението не определя по колко парчета да изработи всяка работничка. Тези, които работят панталони, им се определя да изкарат дневно по 15 панталона. Докато в нормално време се плащаше по 1,50 на панталон, днес работничките са принудени срещу 4 лева да изкарат 15 панталона въпреки баснословната скъпотия.

Вечер работничките излизат от работа с треперещи от преумора ръце и крака. Че всичко това е вярно, показват многократните припадъци на работничките. Но още по-интересно е обстоятелството, че определената работа на припадналата работничка се раздава пропорционално на останалите работнички за доизкарване и вместо по 15 панталона стават 16—17. Но въпреки тия тежки и непоносими от никой друг, освен от нуждаещите

* Дата на оригинала. (Ред.)

се работнички от своята прехрана условия, заплатите на тия работнички не са плащани от 1 октомври 1916 година.

На тези войнишки майки, жени и сестри помощ не се дава от Комитета за подпомагане войнишките семейства, защото са на работа и «изкарват прехраната си» по показания начин и чрез едно шкантиране на цялото си здраве, което сигурно след шестмесечен при подобни условия труд ще бъде разбито.

Днес, когато мъжете, братята и сестрите на тия работнички са по бойните полета, днешната класова държава, вместо да им защити интересите, ги е подложила на най-жестока експлоатация, която ги води към бавна, но сигурна смърт; ето защо питаме господина военен министър:

1. Известно ли му е, че в поменатите работилници трудовите условия са крайно непоносими?

2. Че на работниците се плаща на ден, а им се определя работа на парче?

3. Че заплатата не им е давана за 5 месеца?

4. Ако му е известно, какво е сторил от негова страна за избягване тия нередности и подобрене трудовите условия, и

5. Ако досега това не му е било известно, не е ли взел мерки, то какво мисли да стори, за да прекрати това злодеяние, упражнявано под формата на «подпомагане» с толкова жестокост при експлоатацията на тия войнишки и пролетарски жени, майки и сестри?

Врачански народни представители:

*К. Тошев
Г. Димитров*

*Публикува се за първи път
по текста на питането*

ПО ПРИЛАГАНЕТО НА ЗАКОНА ЗА ЧАСТНИТЕ РАБОТНИЦИ И СЛУЖЕЩИ

София, 27 април 1917 г.*

Всички работници и служещи от частните предприятия, които се нуждаят от известни осветления за добиване предвидените им в закона права, могат да се обръщат за съвети към съответната професионална организация или синдикалната комисия в работническия клуб в местността.

Дето няма наша работническа организация, както и от фронта, другарите и съчувствениците нека се обръщат направо до Синдикалния комитет (*Георги Димитров*, Народен дом, площад «Лвов мост» — София), като съобщават конкретно въпросите, по които им са необходими осветления и съдействие.

*

Както съобщихме завчера, законът вече е публикуван в «Държавен вестник» от 24 април т. г.** и влиза в сила. Длъжност ще бъде сега на Министерството на труда да ускори учредяването на комисии, които ще се грижат за прилагането на закона във всяка отделна местност. Съгласно закона тия комисии ще се състоят от по един представител на работниците и господарите (техните организации) и един представител на министерството.

Съобразявайки се с окръжното на Синдикалния комитет от 1 април т. г.***, синдикалните организации в

* Дата на публикуването. (Ред.)

** Вж «Работнически вестник», № 279, 25 април 1917 г., рубрика «Дневни новини». (Ред.)

*** Вж настоящия том, с. 423—426. (Ред.)

ония места, дето още на са избрали свой представител за местната комисия, трябва да *побързат* да сторят това.

*

Всички намиращи се в редовете на войската работници и служещи от частните предприятия, функциониращи през време на войната, трябва да се обърнат *писмено* до господарите и да поискат да им се плаща половината от заплатата, начиная от 1 септември 1916 г. Ако господарите откажат доброволно да сторят това, тогава ще се отнесат със заявление до местната комисия на района, в който се намира даденото предприятие, която е длъжна съгласно закона да нареди *принудителното* събиране на въпросната половина от заплатата по начина, по който се събират преките данъци, т. е. *чрез финансовия бирник и с червен лист*.

На нашите синдикални организации и местни синдикални комисии, които *единствени* съществуват и действуват през време на войната и които са легитимните представители на работниците в своята местност, се пада грижата да положат всички усилия, щото законът да бъде *напълно* приложен, като *решително* и *своевременно* реагират срещу всеки опит от страна на господарите и властите да лишат от предвидените в закона права които и да са работници и служещи.

В. «Работнически вестник»,
№ 281, 27 април 1917 г.

Печата се по текста
на в. «Работнически вестник»

БЕЛЕЖКИ

¹ Георги Димитров има предвид *Първата световна война 1914—1918* — империалистическа война между двете коалиции на капиталистическите държави — германо-австрийския блок (Централни сили) и Антантата, предизвикана от крайното изостряне на противоречията в хода на борбата за преразпределение на света, на колонии и на сферите на влияние. Най-остри са противоречията между Англия (най-старата капиталистическа държава) и икономически засилилата се Германия. Като непосредствен повод за войната послужва убийството на австро-унгарския престолонаследник ерцхерцог Франц Фердинанд в Сараево (15/28 юни 1914) от членове на националистическата организация «Млада Босна». Под натиска на Германия Австро-Унгария обявява война на Сърбия (15/28 юли). На 19 юли (1 авг.) Германия обявява война на Русия, на 3 авг. — на Франция, а на 4 авг. германските войски нахлуват в неутрална Белгия. Същия ден Англия обявява война на Германия. На 29 окт. 1914 в германо-австрийския блок влиза Турция. Към Антантата се присъединяват Италия (23 май 1915), Румъния (27 авг. 1916) и САЩ (6 апр. 1917). Мобилизирани са 73 514 000 души. В края на войната участвуват 34 държави с население 1,5 млрд. души (75% от населението на Земята). Военните действия се водят на територията на Европа, Азия и Африка, а в Европа — на три бойни театъра: Западноевропейски, Източноевропейски и Балкански.

Поради важното ѝ стратегическо положение на Балканския полуостров България се очертава като предпочитан военен съюзник и за двете империалистически групировки. В навечерието на войната управляващият либерален кабинет начело с В. Радославов открито демонстрира ориентацията си към германо-австрийския блок и апелира за незабавна война като средство за решаване на българския национален въпрос. Групата на така наречените съглашенофилски партии — Народната (народняшка), Прогресивнолибералната и Демократическата партия, е по-малко настойчива в избирането на войната като най-прекия път за удовлетворяване на българските на-

ционални възжеления. В случай че се наложат военни действия, те настояват България да се присъедини към Антантата. БЗПС и Радикалната партия отначало са за ненамеса във войната, но по-късно преминават към съглашенофилските партии. Широките социалисти известно време са за неутралитет на България, но впоследствие подкрепят националистическата политика на буржоазията. Принципно твърда антивоенна позиция заема БРСДП (т. с.), парламентарната група на която още по време на Сараевската криза издига в Народното събрание дозвунга за Балканска федерация като единствено възможен път за решаване на сложните териториални проблеми на Балканите.

На 14 окт. 1915 България влиза във войната на страната на Централните сили. Мобилизирани са три армии, достигнали в края на войната обща численост 885 175 души (17% от населението), процент, непознат в нито една от воюващите страни.

Огромно въздействие върху развоя на Първата световна война оказва победата на Великата октомврийска социалистическа революция 1917 в Русия. Съветското правителство предлага да се сключи мир без анексии и контрибуции, което Антантата отхвърля. За да запази завоеванията на революцията, на 3 март 1918 Съветската република сключва мирен договор с Германия в Брест-Литовск. През ноем. 1918 в Германия избухва буржоазнодемократична революция и германското правителство е принудено да сключи примирие (11 ноем.).

Военните действия завършват с пълно поражение на Централните сили. По време на войната загиват 9,5 млн. и са ранени 20 млн. души. Окончателните условия за мирните договори с победените страни са изработени на Парижката мирна конференция 1919—1920. Мирният договор с България е сключен на 27 ноем. 1919 в парижкото предградие Ньой при крайно несправедливи за страната условия. Недалновидната политика на българската буржоазия довежда страната до втора национална катастрофа.

Първата световна война 1914—1918 и Октомврийската революция 1917 поставят началото на общата криза на капиталистическата система. — 21.

- ² Отнася се за *Общия работнически синдикален съюз (ОРСС)* — първата класова революционна професионална организация на работниците в България; основан на учредителен конгрес в Пловдив (21—22 юли 1904), състоял се непосредствено след XI конгрес на БРСДП (т. с.). Партийният конгрес подкрепя инициативата за обединяване на синдикатите в общ съюз и се изказва за създаване на тесни идейни и организационни връзки «между партията, от една страна, и проектирания общ съюз на българските синдикати — от друга, като се запазва пълната негова автономия». Съгласно приетия от учредителния конгрес устав ОРСС има за задача «да обединява работническото синдикално движение върху почвата на класовата борба, да

защита на материалните и духовните интереси на труда». Съюзът се ръководи от Синдикален комитет, членовете на който заедно с членовете на ЦК на БРСДП (т. с.) образуват Общ работнически съвет — израз на връзките между партията и синдикалното движение. По места се изграждат местни работнически съвети, в които се включват по един представител на настоятелствата на работническите синдикати и членовете на Местния партиен комитет. ОРСС стои решително на позициите на класовата борба и международната работническа солидарност, води борба против опортюнизма в работническото движение. Участва активно в международното профсъюзно движение и е един от основателите и дейните членове на Профинтерна (1921—1937). Забранен от фашистката власт след разгрома на Септемврийското антифашистко въстание 1923 по силата на ЗЗД (1924). Продължава да работи полулегално до апр. 1925. Секретари на ОРСС са Г. Кирков (1904—1909) и Г. Димитров (1909—1923), който от 1905 до 1909 е деловодител и член на Синдикалния комитет и на Общия работнически съвет. — 21.

³ Георги Димитров има предвид *Балканската (1912—1913) и Междусъюзническата (1913) война*. — 22.

⁴ *Съюзът на бръснаро-фризьорските работници* е основан на 7 ян. 1914 и обединява работниците от бръснарските подсекции на Съюза на фабричните и други работници. Влиза в състава на ОРСС. В първите месеци на 1914 има три секции с 57 членове. От началото на 1915 остава да съществува само Софийската секция, която по време на Първата световна война (1915—1918) преустановява дейността си. В края на 1918 съюзът е възстановен и през дек. 1921 в него членуват 248 работници, разпределени в 9 секции. Разтурен е през 1924 по силата на ЗЗД. — 22.

⁵ Георги Димитров има предвид стачките, избухнали през февр. 1916: *стачката на шивашките работници от работилницата на А. Християнов в София*, завършила с приемането на основните искания на стачниците — увеличение на заплатите с 20—25%, намаление на работното време от 10 $\frac{1}{2}$ на 10 часа и уволнение на стачкоизменниците; *стачката на около 60 души работници от кафешките (за изработване на платнени обувки) работилници в Пловдив*, ръководена от местната кожаро-обущарска секция и завършила с пълен успех — увеличение на заплащането на парче с 10—50 ст., подобряване на работните условия и др.; *стачката в софийската сладкарница «Кармен»*, обявена поради решението на собственика да намали заплатите на работниците и завършила с незначителен успех; *стачката в сладкарницата на Пачев — София*, избухнала поради искането на собственика да увеличи работното време и завършила също с незначителен успех; *стачката на дърводелски работници в Шумен*, завършила с пълен успех — увеличение

на надниците от 4 на 5 лв. и намаление на работния ден от 10 на 9 1/2 часа. — 23.

- ⁶ По решение на синдикалната конференция (10 и 12 авг. 1915) мандатът на Синдикалния комитет е продължен временно до следващия конгрес. По силата на това решение ръководният орган на ОРСС получава названието **Временен синдикален комитет**. — 23.
- ⁷ Вероятно става дума за *вариант на систематичния списък на литература към «План за синдикални беседи»*, отпечатан от Партийната социалистическа книжарница и печатница с дата 25 септ. 1917 и подписан от Г. Димитров (от името на СК на ОРСС). Документът е включен в т. 8 на съчиненията. — 23.
- ⁸ Става дума за *Българската работническа социалдемократическа партия (БРСДП)* — създадена като Българска социалдемократическа партия (БСДП) по инициатива на Димитър Благоев на учредителния конгрес, състоял се на връх Бузлуджа на 20 юли (2 авг.) 1891. БРСДП се изгражда в борба против народническо-утопичните и други идейни течения, чиито представители смятат, че при тогавашните дребнобуржоазни условия в България няма възможност за съществуване на социалистическо движение и за създаване на пролетарска партия. През авг. 1892 в Пловдив се провежда II конгрес на БСДП с представители на дружинките, които са за откритото обявяване на партията; след конгреса те стават известни като «партисти». Социалистите, които стоят на опортюнистически позиции, създават през 1892 **Български социалдемократически съюз**, поради което са наречени «съюзисти». «Партистите» отстояват тезата за необходимостта от марксистка партия на пролетариата, докато «съюзистите» отричат нейната навременност. През 1894 «партисти» и «съюзисти» се обединяват в една партия — **Българска работническа социалдемократическа партия (БРСДП)**. В БРСДП се оформят две течения: революционно-марксистко — начело с Д. Благоев, и реформистко-опортюнистическо — водено от Янко Сакъзов. Борбата между революционните марксистки и опортюнистите се задълбочава и изостря, като засяга всички въпроси на развитието на социалистическото и работническото движение. През 1900 Я. Сакъзов започва да издава сп. «Общо дело», в което пропагандира теорията за класово сътрудничество с буржоазията. Д. Благоев и неговите съратници Гаврил Георгиев и Георги Кирков довеждат борбата против общоделците до пълно организационно скъсване с тях, което е санкционирано от X конгрес на БРСДП в Русе (1903). Партията се очисти от опортюнистите и с това се изявява като революционна марксистка партия на българския пролетариат. Тя е известна като партия на тесните социалисти. БРСДП (т. с.) стои начело на икономическите и политическите борби на работническата класа против капиталистическата експлоатация.

тация. Под нейно ръководство се изгражда ОРСС (1904). В периода на Балканските войни (1912—1913) и по време на Първата световна империалистическа война 1914—1918 БРСДП (т. с.) застава твърдо на позициите на интернационализма. Нейната парламентарна група гласува против военните кредити. Партията издига лозунга за мир и Балканска федеративна република, решително се обявява против социалшовинизма и скъсва с Втория интернационал. Тя дава ценен принос в борбата срещу опортюнизма и в международен мащаб; издига глас за създаване на нов Интернационал на основата на революционния марксизъм. БРСДП (т. с.) участва активно в цимервалдското движение и през лятото на 1917 се присъединява към ръководената от В. И. Ленин цимервалдска левица и от всички леви социалдемократически течения стои най-близко до Болшевишката партия. Пресреща вълнор победата на Октомврийската революция 1917 и разгръща широка дейност за популяризиране на нейните лозунги. Под влияние на идеите на Октомврийската революция БРСДП (т. с.) започва да се превъоръжава с ленинизма, става една от съоснователките на Комунстическия интернационал и за разлика от много други партии влиза в него без разцепление. На своя XXII конгрес (1919) тя се преименува Б ъ л г а р с к а к о м у н и с т и ч е с к а п а р т и я (тесни социалисти). — 25.

- *Законът за защита на женския и детския труд* е приет от XIII обикновено НС под въздействието на засилващите се стачни борби на българския пролетариат; утвърден с Указ № 13 от 25 март 1905 и обнародван в «Държавен вестник», № 66 от 26 март с. г. Законът забранява да се вземат за работници във фабриките, мините, занаятчийските и др. предприятия деца по-малки от 12 години, деца от 10 до 15 години да работят повече от 3 часа в денонощие, а жените от всяка възраст — повече от 10 часа, нощната работа — за момчета под 15 години и за всички момичета и жени, и пр. Член 17 от закона предвижда създаването на комитети на труда, чрез които да се упражнява обществен контрол върху приложението му. Макар и твърде ограничен в сравнение с предложения на 21 юни 1902 от социалдемократическата парламентарна група законопроект, БРСДП (т. с.) и ОРСС се борят за неговото прилагане.

През март 1915 парламентарната група на БРСДП (т. с.) внася в XVII обикновено НС законопроект за изменение и допълнение на Закона за женския и детския труд в индустриалните заведения, който вдига възрастовата граница за изпозването на детска работна сила на 14 години, забранява наемането за нощна работа на работници под 20 години и на жени от всякаква възраст; предвижда 42-часова непрекъсната почивка и т. н. Предложеният от тесните социалисти законопроект не се поставя на дневен ред за разглеждане от Народното събрание.

Законът за защита на женския и детския труд е в сила до

апр. 1917, когато е заменен със Закона за хигиената и безопасността на труда. — 26.

- ¹⁰ Става дума за *Закона за празниците и неделната почивка*, приет на 14 ян. 1911 на III редовна сесия на XIV обикновено НС и обнародван в «Държавен вестник», № 36 от 17 февр. 1911. С него се отменя Законът за празничните дни в България от 31 ян. 1900. Новият закон предвижда задължителна за всички работници едnodневна почивка през седмицата и девет други дни — най-важните празници през годината. Такава почивка задължително се дава и за работещите в заведения и предприятия, в които производството е непрекъснато. За тях се препоръчва чрез разпределение на празничните и делничните сменни или чрез резервни работници да се определи за почивен който и да е ден от седмицата. За неспазване на закона се предвиждат глоби, които се удвояват в случай на повторно нарушение.

Докладните записки и инспекторските рапорти до Министерството на търговията, промишлеността и труда официално изнасят редица факти за неспазване на закона още след влизането му в сила. Обширна информация за неговото нарушаване в цялата страна дават «Работнически вестник» и вестниците на отрасловите профсъюзи при ОРСС. — 26.

- ¹¹ *Законът за обществена предвидливост* е утвърден с Указ № 103 от 4 март 1915 и обнародван в «Държавен вестник», № 54 от 7 март с. г. На основата на чл. 3, 5, 7, 8, 9, 10 и 14 от закона са създадени Централен и местни комитети за обществена предвидливост. Централният комитет е задължен да определя цените на забранените за износ «по време на обществени кризи и бедствия» зърнени храни и други хранителни продукти; да следи за точното спазване на цените и да санкционира нарушителите; да изкупува принудително излишъците на стопаните-производители на зърнени храни, които да пролава пряко на нуждаещите се или да ги отстъпи на мелничарите, като определи типовете и цените на брашната за всеки район. Комитетът има право да реквизира мелници (при несъгласие на собствениците да изпълняват неговите наредби) и др. помещения за свои нужди. Според чл. 11 от закона в Централния комитет за обществена предвидливост влизат 14 души, определени от Министерския съвет.

В началото на 1915 едновременно с правителствения законопроект парламентарната група на БРСДП (т. с.) внася свое законодателно предложение, в което се предвижда забрана върху износа на предмети от първа необходимост, конфискуване на всички запаси от житни култури и разпределянето им от общинските съвети; определя се минимална работническа заплата (3 лв. за 8-часов работен ден) и единна цена на хляба; предлага се в състава на централния комитет за обществена предвидливост да бъдат избирани по един народен представител на всяка парламентарна група и един — от ОРСС. Законо

проектът на БРСДП (т. с.) не е поставен на дневен ред за обсъждане в Народното събрание.

Законът за обществена предвидливост е в сила до авг. 1916, когато е отменен със Закона за стопански грижи и обществена предвидливост, по силата на който се създава Комитет за стопански грижи и обществена предвидливост. Новият комитет, избран от Народното събрание, се занимава не само с въпросите на прехраната, но има извънредно широки правомощия — право да урежда вноса и износа на стоки, да милитаризира определени производства и т. н. Независимо от огромния административно-стопански апарат, с който разполага, комитетът не изпълнява своето предназначение и през апр. 1917 е реорганизиран в Дирекция за стопански грижи и обществена предвидливост, непосредствено подчинена на Министерския съвет.

БРСДП (т. с.) чрез своите представители в Народното събрание и общините, както и от страниците на партийните издания разкрива недостатъците на Закона за обществена предвидливост и остро критикува дейността на Централния и местните комитети за обществена предвидливост като грабителска и противонародна. Такива са и мотивите за отказа на Г. Димитров да участва в Софийския комитет за обществена предвидливост (вж Съчинения. Т. 6, с. 321—322). — 26.

- ¹² Отнася се за *партиите от управляващата либерална коалиция* — Либералната (радославистка), Народнолибералната (стамболовистка) и Младолибералната (тончевистка) партия, които в общинските избори на 3 май 1915 получават 18 мандата в Софийския общински съвет. — 27.
- ¹³ Георги Димитров има предвид представителите на Демократическата, Народната (народняшка) и Радикалдемократическата партия, както и на БРСДП (о), които след 3 май 1915 имат общо 10 съветници в Софийския общински съвет. — 28.
- ¹⁴ *Съглашение (Антанта, Тройно съглашение)* — империалистически блок на Англия, Франция и Русия, оформил се през 1904—1907 в противовес на Тройния съюз (империалистически блок на Германия, Австро-Унгария и Италия). В хода на Първата световна война 1914—1918 към Съглашението се присъединяват и други държави (САЩ, Япония, напусналата Тройния съюз Италия и др. — общо 25 държави), воюващи срещу Германия и нейните съюзници. И двата блока възникват в резултат на борбата между империалистическите държави за преразпределяне на света в обстановка на все по-изострящи се противоречия помежду им. След победата на Великата октомврийска социалистическа революция 1917 Съветска Русия отпада от блока. Империалистическите страни от Съглашението организират въоръжена интервенция срещу младата съветска държава. Провалът на контрареволуцион-

ната интервенция задълбочава противоречията между участниците в Съглашението и то се разпада. — 29.

- ¹⁵ Има се предвид *управлението на Демократическата партия* от 16 ян. 1908 до 16 март 1911 (27 и 28 кабинет Ал. Малинов). — 30.
- ¹⁶ *Законът за насърчение на местната индустрия* е приет от XIV обикновено НС, утвърден е с Указ № 20 от 7 март 1909 и е обнародван в «Държавен вестник», № 53 от 10 март с. г.; същият отменя Закона за насърчение на местната промишленост и търговия от 1905. Със закона от 1909 държавата покровителствува всички предприятия (от 10-те групи индустрии), в които има машини и други уреди за използване и на немускулна сила, с цел да се преработват и обработват сурови или полуобработени материали. Предвижда се безмитен внос на машини и сурови материали, условна собственост върху свободни държавни и общински места — с право да се отчуждават в полза на предприятието след 20 г. непрекъснато владееене, право всеки български индустриалец да свърже предприятието си чрез шосе или жп линия с държавните железници и други. За предприятията, които си служат с двигателна сила най-малко 10 конски сили, имат поне 6 месеца в годината 10 постоянни работници и използват машини и уреди на стойност най-малко 20 000 лв., се предвиждат и специални облекчения, като освобождаване от данък сгради, данък занаяти и гербов налог, превоз по държавните железници по специални благоприятни тарифи и др. Законът е в сила до 14 юни 1923, когато е отменен от нов, още по-благоприятен за индустриалците Закон за насърчение на местната промишленост. — 31.
- ¹⁷ *Софийският хигиенически съвет* се създава през ноем. 1915 като поделение на Народния хигиенически съвет при Дирекцията на народното здраве. Дейността му е организирана въз основа на специални Наставления и правила за предпазване от заразителни болести. В състава на съвета влизат столичният кмет, началникът на градската санитарна служба, софийският окръжен управител, депутати в Народното събрание и представители на административните и съдебните власти. Хигиеническият съвет разделя София на 91 района и назначава за всеки от тях по една тричленна комисия с цел да се следят чистотата и санитарното състояние на града. — 33.
- ¹⁸ Става дума за *Дружеството за устройване на безплатни ученически трапезарии* — благотворително дружество в София, съосновател и член на Съюза на благотворителните дружества. Дружеството ръководи и поддържа ученически трапезарии за бедните деца в столицата, за което освен със собствени средства разполага и с известни субсидии от държавата и Софийската община. В края на 1915 поддържа три трапезарии (в цен-

търа на София, в кв. «Коньовица» и кв. «Подуяне»). — 35.

¹⁰ Има се предвид управлението на Софийската община от коалицията на Народната (народняшката) и Прогресивнолибералната партия от 14 ноем. 1911 до 19 март 1915. — 38.

²⁰ Поради възникнали спорове между общинската комисия за периодично нормиране на цените на продуктите от първа необходимост и търговците на жита и брашна в София Общинският съвет избира две подкомисии, които командирова (едната в Северна, другата — в Южна България), за да проучат състоянието на житните и брашнияните пазари. Подкомисията за Северна България, в която влиза и Г. Димитров, посещава от 12 до 18 септ. 1914 основните житни центрове в тази част на страната. Данни за резултатите от проучванията на подкомисията се съдържат в бележките на Г. Димитров (вж Съчисления. Т. 5, с. 527—529). — 38.

²¹ Става дума за *Закона за определяне продажната цена на съестните и други предмети от първа необходимост през време на обществени кризи и бедствия*, приет от XVII обикновено НС на 29 юли 1914 и обнародван в «Държавен вестник», № 180 от 12 авг. с. г. Законът дава право на общинските съвети (с участието на финансовите власти) по време на обществени кризи и бедствия, причинени от неурожай, наводнения, мобилизация, война и др., да определят продажните цени (на едро и на дребно) на всички хранителни и други продукти от първа необходимост, както и цените на наемите и заплащането на труда. Началото и краят на обществената криза за отделен район или за цялата страна се определят с царски указ по решение на Министерския съвет. Законът задължава всички търговци да спазват определените от специални общински комисии цени и в случай на нарушения предвижда наказателни мерки: глоби, реквизиране на стоки от общината и др.

На 6 авг. 1914 «Работнически вестник» публикува текста на закона, а впоследствие редовно информира за дейността на Софийската общинска комисия за периодично нормиране на цените на хранителните и други продукти от първа необходимост, създадена по инициатива на Г. Димитров. На 26 септ. с. г. по решение на Общинския съвет комисията е реорганизирана в духа на закона и Г. Димитров отново е избран за неин член.

Поради това, че с прилагането на закона не се постига подобряване на снабдяването с хранителни продукти, той е отменен със Закона за обществена предвидливост. — 44.

²² *Законът за градските общини* е приет от IV редовна сесия на IV обикновено НС и обнародван в «Държавен вестник», № 69 от 19 юли 1886. До края на 1914 Народното събрание гласува 11 закона за неговото изменение и допълнение, а някои от постановленията му се отменят с Избирателния закон от 1897 и

със Закона за общинските налози от 1900. Тези изменения и допълнения обаче не засягат нито един от членовете на закона, с които се определят зависимостта на общинските съвети (относно бюджета, администрацията, социалната политика и пр.) от местните и централните органи на държавната власт. Липсата на общинска автономия е една от основните причини Самоковската (1910—1912), Сливенската (1912—1923) и другите общински комунни да не осъществяват много от своите социални мероприятия.

През март 1915 парламентарната група на БРСДП (т. с.) внася в XVII обикновено НС проект за изменение и допълнение на Закона за градските общини с цел да се гарантира автономията на общинските съвети. Чл. 1 от законопроекта гласи: «Общините са юридически лица. Те се грижат сами за своите интереси и за самоуправлението си. Във вътрешната си уредба както досежно управлението си, тъй и във всичко, засягащо благоустройството, хигиената, здравето, безопасността, просветата, възпитанието, икономията, финансите им и защитата на труда, те са напълно автономни и пълновластно разпореджат по всички въпроси от изброените области. Решенията на съветите им, както и ония, взети чрез референдум направо от народа, са окончателни и не подлежат на отменение от централната власт.»

Предложеният от БРСДП (т. с.) законопроект не е приет. — 54.

²³ Чл. 47 от Конституцията дава възможност на царя чрез Министерския съвет в изключителни случаи на вътрешна и външна опасност да издава наредби със задължителна сила на закон, без да са гласувани в Народното събрание. — 60.

²⁴ Бюрото за социални грижи и благотворителност към Софийския общински съвет е създадено през апр. 1914 по предложение на общинската група на БРСДП (т. с.). То обаче е изградено на чисто бюрократична основа, без участието на работническите професионални организации, както предлагат общинските съветници на партията. Дели се на три секции: 1) Секция по квартирния въпрос; 2) Секция за настаняване на безработните и 3) Секция за благотворителност и статистика. Задачата на секцията по квартирния въпрос е да посредничи безплатно между домопритежателите и наемателите на квартири и да разрешава възникващите спорове между двете страни. За целта е изработен специален правилник. Открито е справочно квартирно бюро. Задачата на секцията за настаняване на безработните (според съществуващия правилник) е да намира или създава работа за безработните. Тя е задължена да се грижи за прилагане на Закона за женския и детския труд и Закона за празниците и неделната почивка. За най-важна се счита Секцията за благотворителност и статистика, чиято задача е да се грижи за настаняването на изоставени деца и сираци в ясли и сиропиталища, а недъгави или самотни старци — и

приюти, да осигурява за крайно бедните хляб, топливо, парични помощи и пр. — 66.]

- ²⁵ Отнася се за *Белгийското дружество G-te Anonyme des Tramways Electriques de Sofia*, член на *Trust Franco — belge du Tramways* — Брюксел. През дек. 1898 дружеството откупува от френския инженер Ш. Бертолюс част от отдаденото му чрез търг (дек. 1897) Предприятие за електрическото осветление и трамваите в София, с което става стопанин на Предприятието за експлоатация на трамваите в София. Дейността на това предприятие започва в началото на 1901, след построяването на собствена електрическа централа. Тя се регламентира от специален правилник, изработен според поемните условия, при съгласие между Софийската община и дружеството. Още от първите години на експлоатация дружеството започва да нарушава някои от поемните условия (това неколккратно е констатирано от анкетни комисии), поради което на 1 септ. 1916 със заповед на кмета е разпоредено общината да влезе във временно владение на трамваите, а на 29 септ. с. г. Общинският съвет избира комисия, за да се произнесе по юридическата и фактическата страна на отнемането на предприятието.

Възникналият между общината и Белгийското дружество спор по ликвидиране концесията за трамваите, продължил няколко години и усложнил се след края на I световна война, е отнесен през 1920 до Народното събрание с искане за парламентарна анкета. През апр. 1921, на I редовна сесия на XIX обикновено НС, е представен обширен «Доклад на анкетната парламентарна комисия за проучване спора по ликвидиране концесиите за електрическото осветление и трамваите в София», в който е проследена цялата история на отношенията между Софийската община и Белгийското дружество (вж Стенографски дневници на XIX ОНС, I РС, 74 з., с. 2629—2633). — 66.

- ²⁶ Георги Димитров има предвид посещението на делегация от 11 депутати в германския Райхстаг в България от 25 юни до 1 юли 1916. В посрещането им участвуват представители на всички буржоазни партии и организации. В програмата на посещението на германските депутати са включени срещи с български търговци и индустриалци, посещение на някои по-големи градове — Пловдив, Русе и др.

Софийският общински съвет се ангажира пряко с всички мероприятия по посрещането на делегацията и нейното пребиваване в страната. Взети са мерки за украсата на софийските улици, издаден е специален позив на кметството, депутатите са приветствувани лично от кмета Р. В. Радев. Общински представители придружават германската делегация при пътуването ѝ в страната. — 72.

- ²⁷ Има се предвид *Правилник за подпомагане на нуждаещите се войнишки семейства през време на мобилизация и война*, приет

на заседание на Министерския съвет на 22 септ. 1915. утвърден с Указ № 407 от 30 септ. и обнародван в «Държавен вестник», № 221 от 30 септ. с. г. По силата на чл. 47 от Конституцията той е обърнат в закон и след обявените с укази 412 и 430 съответно от 15 окт. и 7 дек. 1915 изменения и допълнения на чл. 2, 3, 5, 7 и 15 е внесен през ян. 1916 за утвърждаване в Народното събрание. Поради растящата скъпотия и по настояване на парламентарната група на БРСДП (т. с.) през февр. 1916 е внесен Законопроект за изменение и допълнение на Закона за подпомагане на войнишките семейства, при първото четене на който се изказва В. Коларов, а при второто четене — Г. Димитров (вж Съчинения. Т. 6, с. 401—419, 420—424).

Във връзка с приложението на закона са изработени две наредби за отпускане и оправдаване на помощите за войнишките семейства, обнародвани в «Държавен вестник», № 232 от 13 окт. 1915 и № 14 от 19 ян. 1916. В съответствие с чл. 7 от закона Министерството на вътрешните работи и народното здраве назначава измежду народните представители Централен комитет за подпомагане на войнишките семейства. Към отделните общини се създават местни комитети, чийто брой в края на 1916 е около 2850.

Георги Димитров нееднократно изнася данни в Народното събрание и Софийския общински съвет за системното нарушаване на правилника както от Централния, така и от местните комитети за подпомагане на войнишките семейства. — 47.

²⁸ Става дума за *Келнеро-готварския съюз (КГС)*, основан на учредителен конгрес в София (16—19 ноем. 1907) първоначално като *Келнерски съюз*. В работата на конгреса участва Г. Димитров, който дава конкретни указания при изработването на устава с оглед съюзът да се изгради като революционна работническа професионална организация. До 1919, когато се включва към ОРСС, КГС съществува като политически неутрална организация, но от 1912 съюзен секретар е тесният социалист Стамат Георгиев, който е в непрекъснат контакт с Г. Димитров. Печатен орган — в. «Келнерски глас» (1908—1934). Съюзът ръководи стачните борби на келнерските и готварските работници. След 1923 минава на неутрални позиции. Разтурен през 1934 от деветнадесетомайското правителство. — 86.

²⁹ *Законът за инспектората по труда* е приет на 18 дек. 1900 от IV редовна сесия на XIII обикновено НС, утвърден е с Указ № 132 от 26 окт. 1907 и обнародван в «Държавен вестник», № 238 от 3 ноем. с. г. С него се предвижда уреждането на инспекторат по труда, който да следи за прилагането и изпълнението на законите, правилниците и наредбите по индустрията, търговията, занаятите и по протекцията на работниците при Министерството на търговията и земеделието. Службата на инспектората се изпълнява от главните инспектори при министерството и от окръжните инспектори (по един за всеки окръг).

Те имат право на достъп във всички обществени, държавни и частни промишлени заведения (включително и в тези, които са предназначени за професионално обучение или за благотворителни цели). Назначаването и уволняването им става със специални укази на министерството. Уредбата на службата на инспектората на труда, негсвите и на органите му права и задължения се определят от Правилника за прилагане на Закона за инспектората. Законът е в сила до 5 апр. 1917, когато е заменен със *Закона за хигиената и безопасността на труда*.

През март 1915 парламентарната група на БРСДП (т. с.) внася в Народното събрание законопроект относно инспекцията на труда. В мотивите към него се настоява да се установи непосредствен контрол върху инспектората на труда от страна на работническите професионални организации, уточняват се задачите на местните инспектори на труда и правомощията на работническите делегати. Законодателното предложение на БРСДП (т. с.) не се поставя на дневен ред в Народното събрание. — 88.

⁸⁰ Питането се отнася за шест от всичко деветте законопроекта, изброени в тронното слово при откриването на I редовна сесия на XVII обикновено НС (15 окт. 1914) като предгояция за обсъждане: Законопроект за обединяването на работническите фондове, Законопроект за злополуките на труда, Законопроект за пенсиите на държавните чиновници, Законопроект за хигиената и безопасността на работниците, Законопроект за наем на работа и Законопроект за парните котли (вж Стенографски дневници. XVII ОНС, I РС. I з., с. 1). — 89.

⁸¹ Става дума за партиите от управляващата либерална коалиция (вж бел. № 12). — 113.

⁸² Отнася се за *Закона за подпомагане на нуждаещите се войнишки семейства през време на мобилизация и война* (вж бел. № 27). — 114.

⁸³ Георги Димитров има предвид *Българския земеделски народен съюз (БЗНС)*, основан през 1899 като професионално-просветителска организация. На своя VII конгрес (1905) съюзът приема дребнобуржоазна политическа програма, която разглежда селяните като единно съсловие. През всички периоди от развитието на БЗНС основната му членска маса са бедните и средните селяни, но поради съсловния принцип на изграждане в редовете му влизат и богати селяни. В годините на войните (1912—1918) съюзът разширява влиянието си и става най-масовата партия в страната. През 1920 БЗНС свечелва парламентарните избори и съставя еднопартиен кабинет начело с Ал. Стамболийски. Земеделското правителство провежда редица демократични реформи, които засягат интересите на едрага бур-

жоазия, но не ликвидират икономическото ѝ господство. Отношението на БЗНС към БКП е колебливо и противоречиво. По инициатива на БКП между партията и БЗНС е постигнато известно единодействие в борбата срещу настъплението на реакцията, което скоро е прекъснато поради погрешното становище на ръководството на съюза, че е възможно самостоятелно селско управление без и дори против работническата класа и комунистите. Разединението между комунисти и земеделци позволява на реакцията да организира военнофашисткия преврат на 9 юни 1923 и да събори земеделското правителство. През Септемврийското антифашистко въстание 1923 се слагат основите на бойния съюз между БКП и БЗНС. След Априлските събития 1925 много от водачите на лявото крило на съюза са избити, БЗНС изпада в криза и се разцепва на няколко крила и групи. След Деветнадесетомайския преврат 1934 е забранен. Левите земеделци участват в ръководените от партията борби на Народния антифашистки фронт (1936—1939) и в изграждането на Отечествения фронт (1942—1944). Те се включват и във въоръжената антифашистка борба (1941—1944).

След 9 септ. 1944 БЗНС е главен съюзник на БКП в управлението на страната. Десните, антикомунистически сили в БЗНС, обединявани от Г. М. Димитров (Гемето), правят безуспешен опит да наложат реакционен курс на съюза, но са изключени от него. Останалите реакционни сили начело с Н. Петков създават опозиционен БЗНС, който през лятото на 1947 е разтурен. През 1948 съюзът отхвърля съсловния принцип и се преустройва в политическа организация на трудещите се селяни. Съюзът приема програмата за изграждане на социализма в България и признава ръководната роля на БКП в обществено-политическия живот. — 116.

³⁴ *Радикали* — членове на Р а д и к а л д е м о к р а т и ч е с к а т а п а р т и я — дребнобуржоазна политическа партия, образувана в 1905 от обособилата се в Демократическата партия фракция на младодемократите начело с Н. Цанов и Т. Г. Влайков. Обхваща част от градската дребна буржоазия и от дребнобуржоазната интелигенция. Обявява се в защита на буржоазнопарламентарния строй. Участва в правителството на Ал. Малинов (юни—ноем. 1918) и на Т. Теодоров (ноем. 1918—авг. 1919). Външната ѝ политика е русофилска и антантофилска. През 1922 се преименува Р а д и к а л н а п а р т и я и се присъединява към Конституционния блок (1922—1923). След военнофашисткия преврат на 9 юни 1923 се разцепва, като дясното ѝ крило влиза на 10 авг. с. г. в Демократическия съговор. Лявото крило начело със Ст. Костурков минава в опозиция и през 1931—1934 участва в управлението на Народния блок. В навечерието на преврата на 19 май 1934 в Радикалната партия се оформят три крила: Радикална партия начело със Ст. Костурков, Радикална партия начело с проф. Г. П. Генов и малобройната Прогресивно-радикална партия. През 1945 крилото на Ст. Костурков се присъединява

към Отечествения фронт, а десните радикали съществуват за кратко време като опозиционна Радикална партия (обединена). През 1949 Радикалната партия се саморазпуска и кадрите ѝ се вливат в ОФ. — 132.

¹⁰ Георги Димитров има предвид членовете на опортюнистическата *Българска работническа социалдемократическа партия*, която се оформя след X конгрес на БРСДП (1903) от отстраненото от партията опортюнистическо течение на общоделците. Тя обхваща предимно занаятчийски и дребнобуржоазни прослойки от града и селото, държавни служители и незначителна част от индустриалния пролетариат. Поддържа като своя идейна платформа общоделството, което е българска разновидност на ревизионизма и опортюнизма в международното работническо и социалистическо движение. Върху общоделците, наричани и широки социалисти, силно влияние оказва бернщайнството. Те прилагат широко тактиката на класово сътрудничество с буржоазията и разединяват работническото движение, участвуват в буржоазни блокове и правителствени коалиции против интересите на трудещите се. През 1908—1909 към широкосоциалистическата партия се присъединяват отстранените от БРСДП (т. с.) центристски групи на анархолибералите и прогресистите, поради което започва да се нарича БРСДП (обединена). По време на Първата световна империалистическа война 1914—1918 БРСДП(о) застава на социалшовинистични позиции и влиза в блок със съглашенофилските буржоазни и дребнобуржоазни партии. Тя посреща враждебно Октомврийската революция 1917. Лишена от здрави връзки с работническата класа, БРСДП (о) губи политическото си значение и изпада в дълбока вътрешна криза. В нея се оформя левица, която през 1920 се влива в БКП. БРСДП (о) се ангажира с военнофашисткия преврат на 9 юни 1923 и чрез свой представител участвува в правителството на Ал. Цанков. При подготовката на Септемврийското антифашистко въстание 1923 ръководството ѝ отхвърля предложението на ЦК на БКП за изграждане на единен работнически фронт в името на работническо-селско правителство. В годините на фашистката диктатура десните лидери на широкосоциалистическата партия продължават своя антикомунистически курс, а някои от тях сътрудничат на фашизма. През 30-те и началото на 40-те години в партията на широките социалисти се формира ляво течение от млади социалисти, които вземат участие в народнофронтското и отечественофронтското движение, ръководено от БКП. След победата на 9 септ. 1944 здравите сили овладяват ръководството на партията (авг. 1945). Десницата се обособява като опозиционна на ОФ партия под името БРСДП (о) и влиза в общ блок с опозиционния БЗНС (Никола Петков). През 1948 отечественофронтовската БРСДП се влива в БКП, като приема нейната програма и организационните ѝ принципи. През 1947 във връзка с разгрома на буржоазната опозиция престава да съществува и БРСДП (о). — 133.

- ³⁶ Става дума за *Закона за 3/12 от кредитите за 1915, тримесечен кредит за новопридобитите и окупирани земи и допълнителен кредит за третото тримесечие на 1916 г.*, приет на 23 юли 1916 от II извънредна сесия на XVII обикновено НС и обнародван в «Държавен вестник», № 154 от 26 юли с. г. Чл. 3 от закона, предвиждаш добавъчно възнаграждение за държавните служещи и работници за времето от 1916 до три месеца след демобилизацията, е приет по предложение на парламентарната група на БРСДП (т. с.). При гласуването на бюджета по въпроса за добавъчното възнаграждение се изказва Г. Димитров (вж настоящия том, с. 116—130). — 163.
- ³⁷ Временното завземане на електрическите трамваи и осветлението от страна на Софийската община е обявено от кмета Р. В. Радев със заповед № 10209 от 1 септ. 1916. Повод за този акт, несъгласуван с целия състав на съвета, е отзоваването от София на представителите и директорите на двете предприятия (за трамваите и осветлението) поради констатираните на 31 авг. 1916 безредици по трамвайното движение и нарушения в електроснабдяването на обществени и частни предприятия и заведения. Заповедта предвижда временното владение да бъде и сила от 1 септ. 1916, като до второ нареждане се запази установената система на експлоатация на трамвайната мрежа и осветлението, но под контрола на общинското отделение за трамваите и осветлението. Предвижда се също сумите, останали след покриването на всички разноски, да се внасят в общинската каса, докато окончателно бъде решен въпросът за стопанисването на двете предприятия (вж «Софийски общински вестник», № 12, 9 септ. 1916, с. 11). — 182.
- ³⁸ Има се предвид *Законът за стопански грижи и обществена предвидливост*, приет на II извънредна сесия на XVII обикновено НС (авг. 1916) и заменил Закона за обществена предвидливост (вж бел. № 11). — 184.
- ³⁹ Георги Димитров вероятно има предвид *Закона за допълнение на Закона за мораториума от 25 юли 1914*, гласуван на 23 окт. 1914 (XVII обикновено НС, I редовна сесия) и обнародван в «Държавен вестник», № 241 от 24 окт. с. г. По силата на този закон семействата на мобилизираните се ползват от мораториум (отсрочка) на наемите — привилегия, определена в следната забележка към § 5 на чл. 7: «В случай на обща мобилизация отсрочката се прилага за всички наеми, ако длъжникът е повикан под знамената.» През ян. 1915 е приет от XVII обикновено НС и обнародван в «Държавен вестник», № 19, 24 ян. 1915, Закон за продължение на Закона за мораториума от 25 окт. 1914, а през ян. 1916 е одобрена Временна наредба за изменение и допълнение на някои членове от Закона за допълнение на Закона за мораториума, чл. 7, т. б на която гласи: «Не се ползват с отсрочка задълженията,

произхождащи от наема на недвижими имоти в размер на половината от наемната цена, ако наемателят не се намира под знамената» (вж «Държавен вестник», № 216, 26 септ. 1915).

При обсъждането на въпроса за наемите във военно време парламентарната група на БРСДП (т. с.) неколкократно прави предложения да се ограничи по законодателен път непрекъснатото покачване на наемите и да се намалят до размера, който са имали преди Балканската война 1912—1913. — 187.

- ⁴⁰ Служба *Квартирно бюро* при Софийския общински съвет е създадена през юли 1914 с цел «да посредничи безплатно за намиране квартири на нуждаещите се». Тя е орган на Бюрото за социални грижи и благотворителност (вж бел. № 24). — 188.
- ⁴¹ Става дума за тържествата, проведени на 9 авг. 1916 в Охрид във връзка с 1000-годишнината от смъртта на Климент Охридски. Организатор на чествуването е т. нар. Климентовски отбор, в състава на който влизат видни български учени начело с проф. Ал. Теодоров—Балан. За участие в тържествата Софийският общински съвет изпраща делегация, включваща Хр. Г. Занков, К. Спространов и Х. Г. Баласчев. — 190.
- ⁴² Георги Димитров има предвид *Закона за народното просвещение*, приет от I редовна сесия на XIV обикновено НС и обнародван в «Държавен вестник», № 49 от 5 март 1909. Чл. 13 предвижда задължително и безплатно обучение в първоначалните училища за всички нормално развити деца в България на възраст от 7 до 14 години, а чл. 22 определя наказателните санкции спрямо родителите или настойниците на учениците, които отсъствуват от училище без извинителни причини. — 198.
- ⁴³ *Съюзът на благотворителните дружества в София* е основан по инициатива на столичния кмет Р. В. Радев на 23 окт. 1914 с цел да обедини действията на отделните благотворителни институти и да посредничи между тях и общинските власти. На 30 и 31 авг. 1915 е проведен I конгрес на столичните благотворителни дружества, който утвърждава създаването на съюза. Дейността на организацията се основава на общинската платформа на либералната коалиция, чийто основен принцип е предоставяне на благотворителността изцяло в ръцете на частната инициатива при върховния надзор на общинското управление. — 206.
- ⁴⁴ Става дума за *Женското културно-просветно дружество «Напредък»* — буржоазно благотворително дружество, основано след Междусъюзническата война 1913 с цел да събира помощи за издръжка на деца на убити войници и на инвалиди. В края на дек. 1914 Контролната комисия на дружеството прави основна проверка на дейността на настоятелството и констатира не-

редности и злоупотреби. По този повод в «Работнически вестник», № 214 от 6 ян. 1915, помества критичната статия «Буржоазната благотворителност. И «почтените» дами крадат и гешефтарствуват». — 231.

- ⁴⁵ *Бюрото за общински непокрити недвижими имоти* е създадено към Геометрическото отделение на Софийския общински съвет с цел да се опазват незастроените общински земи. — 233.
- ⁴⁶ *Законът за отчетността по бюджета* е приет на 3 февр. 1903 от II редовна сесия на XII обикновено НС и обнародван в «Държавен вестник», № 69 от 28 март с. г. През 1905, 1907, 1908, 1911, 1912, 1913 и 1916 са гласувани редица изменения и допълнения на отделни негови членове. С нови изменения и допълнения през 1919 и 1920 законът остава в сила до 1921, когато е отменен със Закона за бюджета, отчетността и предприятията. — 263.
- ⁴⁷ *Радослависти* — членове на Либералната партия, обособила се през 1887 от фракция на старата Либерална партия; наречени радослависти по името на нейния водач В. Радославов. Либералната партия изразява интересите на част от търговската буржоазия. Външнополитическата ѝ ориентация е към Германия и Австро-Унгария. Участва неколккратно в управлението на страната — самостоятелно (1899—1901 — т. нар. радославистки режим) и в коалиционни правителства. През 1904 част от членовете ѝ се обособяват в Младолиберална партия. Заедно с Народнолибералната партия (стамболовисти) и Младолибералната партия (тончевисти) Радославистката партия образува либерален блок, който начело с В. Радославов управлява страната от 4 юли 1913 до 21 юни 1918. Радослависткото правителство въвлича България в Първата световна война 1914—1918 на страната на Централния съюз и носи отговорност за втората национална катастрофа. През 1920 заедно с Народнолибералната партия (стамболовисти) и Младолибералната партия (тончевисти) образуват реакционната Националнолиберална партия. — 269.
- ⁴⁸ *Демократи* — членове на Демократическата партия (вж бел. № 70). — 269.
- ⁴⁹ *Народняци* — членове на Народната (народняшки) партия — буржоазна консервативна партия, основана през 1894. Нейни лидери са К. Стоилов и Ив. Евстр. Гешов. Изразява интересите на едрия банков, търговски и промишлен капитал. Вътрешната ѝ политика е крайно реакционна, а външната е ориентирана към Русия и Антантата. Управлява самостоятелно през 1894—1899, а през 1911—1913 заедно с Прогресивнолибералната партия; след Първата световна империалистическа война участва в няколко коалиционни правителства. През 1920 се слива с Прогресивнолибералната партия и

Обединена народнопрогресивна партия, която през авг. 1923 влиза във фашисткия Демократически съговор. — 269.

⁵⁰ Допълненията към съкратения протокол за заседанието на Софийския общински съвет от 17 ян. 1917 са гласувани, след като в началото на заседанието Г. Димитров «протестира против *систематическото фалшифициране* на официалните съкратени протоколи на съвета с цел да се покаже пред света, че в съвета господства пълно единодушие по всички въпроси, и да се прикрие непримиримостта, която има между работническата партия и буржоазните партии в общинския съвет. . .» (вж «Работнически вестник», № 224, 23 ян. 1917). — 280.

⁵¹ Имат се предвид проектите за създаване на международна организация (Лига на нациите), появили се в годините на Първата световна война 1914—1918 в различни страни, когато тежките бедствия и жертви, понасяни от воюващите народи, способствуват за разпространение на пацифизма. Най-широко разпространение тази идея получава в Англия. Нейната популярност е отчетена в американските управляващи кръгове и президентът Т. У. Уилсън многократно я включва в своите послания до конгреса и до воюващите държави.

В изпълнение на постановленията на Версайския мирен договор (1919) се създава Обществото на народите (ОН), включващо първоначално 31 държави. Според приетия устав целта на ОН е развитието на сътрудничеството между народите и гарантиране на «мира и безопасността», но на практика става оръдие на политиката на империалистическите държави, на първо място на Англия и Франция (САЩ не влизат в ОН). В навечерието на Втората световна война ОН фактически престава да съществува. — 282.

⁵² Става дума за *Хагската конференция за мир*, свикана по инициатива на Русия от 18 май до 29 юли 1899. Присъствуват представители на 26 държави (включително и на България), които обсъждат предложението на руското правителство за замразяване на сухопътните и морските сили на отделните държави, както и на военните им бюджети. С това предложение руският царизъм цели да запази съществуващото съотношение на силите. Против предложението се обявяват Германия, Австро-Унгария, Франция и др. На конференцията са приети правила за водене на военни действия, изложени в две конвенции: 1) За законите и обичаите на сухопътната война и 2) За прилагането към морската война принципите на Женевската конференция (1868) за защита на болните и ранените. В последвалите войни обаче империалистическите държави не се съобразяват с приетите от самите тях правила. — 282.

⁵³ Имат се предвид изявленията на Т. У. Уилсън след преизбирането му за президент на САЩ (есента на 1916) и най-вече нотата му до воюващите държави (18 дек. 1916). В тях президентът

признава еднаквите цели на двата воюващи лагера и открито демонстрира претенциите на САЩ да играят ролята на международен арбитър при бъдещите мирни преговори. — 282.

⁵⁴ Георги Димитров вероятно има предвид *благотворителното дружество «Евдокия»* (покровителствувано от царица Елеонора), към което са двата приюта за деца от 1 до 6 години — «Ясли» и «Млечни капки». Приютите са под надзора на Софийската община и за тяхното поддържане дружество «Евдокия» е получило за 1916 общинска субсидия в размер на 66 600 лв., а в бюджетопроекта на общината за 1917 е предвидена сумата 67 200 лв. — 301.

⁵⁵ Отнася се за *Самоковската комуна*. На 13 юни 1910 партийната организация в Самоков спечелва в общинските избори най-много гласове (432 за общински съветници и 414 за училищни настоятели, от всички гласували 950 души) и получава 8 от 14-те мандата. На първото заседание на новоизбрания общински съвет (1 септ.) за кмет е избран Г. Зуйбаров. За времето на своето управление (до февр. 1912) Самоковската комуна осъществява редица социални мероприятия в интерес на трудещите се — въвежда прогресивно-подоходно данъчно облагане, осигурява безплатна медицинска помощ и лекарства за бедните, открива детски градини и сиропиталища, трапезарии за бедните деца, въвежда 8-часов работен ден за общинските служители, взема мерки против спекулата и др. Тя не успява обаче да реализира изцяло своята програма (разработена от Б. Хаджисотиров) поради съпротивата на буржоазните общински съветници и големите спънки от страна на централната власт. Липсата на пълна общинска автономия дава възможност на окръжния управител често да връща неодобрените решенията на съвета, а на Министерството на вътрешните работи — да бави утвърждаването на общинските бюджети за 1911 и 1912 и да съкрати всички пера, които засягат интересите на буржоазията. — 303.

⁵⁶ Става дума за *Сливенската комуна*. В общинските избори на 25 септ. 1911 въпреки терора на властта БРСДП (т. с.) получава 1282 гласа и 8 мандата в Общинския съвет срещу 10 за коалицията от народняци и прогресивни либерали, 1 за демократите и 1 за широките социалисти. В продължение на една година тесносocialистическите общински съветници са опозиционна група в съвета, но след разцеплението в коалицията (юли 1912) и изборите за ново Постоянно присъствие те стават управляваща група, а за кмет е избран д-р Й. Данчев (септ. 1912). Сливенската комуна съществува 11 години (до ян. 1923) и въпреки военновременните трудности постига успехи в политиката си в защита на трудещите се маси: създава бюро за социални грижи и бюро за безработни, предприема общинско строителство за намаляване на безработицата, предвижда мерки за ограничаване на спекулата с хранителните и други стоки от

първа необходимост, издава редица задължителни правилници в защита на работниците. Поради липса на общинска автономия буржоазната опозиция и централната власт затрудняват и провалят редица мероприятия на комуната, като откриването на общински магазини, увеличението на таксите и налозите за предприемачите, фабрикантите и собствениците на земеделски стопанства и др. — 304.

- ⁵⁷ Отнася се за *Постановление за плащане на държавните служители и работници, начинаей от 1. VII. 1916 г. до три месеца след демобилизацията, добавъчно възнаграждение и таблица за размерите му (чл. 3 от Закона за $\frac{3}{12}$ от кредитите по бюджета за 1915, за 1916 г.)* — 308.
- ⁵⁸ Георги Димитров взема отношение по протокола на общинската регулационна комисия от 17 ноем. 1916, с който се предлага общината да отпусне място от 2500 кв. м на Женското културно дружество «Родина» за построяване на сиропиталище «Булаир» и място на благотворителното дружество «Всех скорбящих радость». — 316.
- ⁵⁹ Има се предвид *Законът за пенсиите по гражданското и военното ведомство*, приет от XIV обикновено НС на 26 февр. 1910, утвърден с Указ №18 от 28 февр. и обнародван в «Държавен вестник», №46 от 1 март с. г., неколкократно променян и допълван — през 1911, 1912, 1915 и 1916. В случая Г. Димитров настоява за изменение на членове 18—26 от закона, които регламентират размера на военноинвалидните пенсии. — 324.
- ⁶⁰ *Законът за обединение на фондовете за работнически застраховки* е приет на 5 март 1915 от XVII обикновено НС на I редовна сесия; утвърден е с Указ № 12 от 20 март 1915 и обнародван в «Държавен вестник», №70 от 31 март с. г. Законът предвижда обединяване на фондовете, създавани по силата на Закона за спомогателната каса на работниците в обществените предприятия, Закона за насърчение на местната индустрия, Закона за женския и детския труд и Закона за подпомагане на държавните работници в случай на заболяване и инвалидност в един общ фонд за работнически застраховки. Разпределението на средствата се осъществява от Министерството на търговията, промишлеността и труда чрез неговите комисии. Приходите на фонда се получават, като се удържат 2% от заплатите на държавните работници, от удръжки при повишаването им и при преминаване на нова служба. — 326.
- ⁶¹ Георги Димитров вероятно има предвид *Закона за застраховане на едрия розат добитък*, приет на III редовна сесия на XIV обикновено НС (1910) и обнародван в «Държавен вестник», №13 от 19 януари 1911. Чл. 13 от закона предвижда създаването на специален фонд за плащане на обезщетения. — 331.

- ⁶² Става дума за посланието, отправено от американския президент Т. У. Уилсън на 22 ян. 1917 до Сената на САЩ, в което са изложени американските условия за мир. В документа се настоява за сключване на «мир без победители и победени». Като «задължително условие на мира» се обявява и свободата на моретата, осигуряваща безпрепятствена търговия на САЩ както с двете воюващи групировки, така и с неутралните страни. Истинският смисъл на посланието е разкрит в статията на В. И. Ленин «Буржоазен пацифизъм и социалистически пацифизъм», в която се казва: «. . . речта на Уилсън е явна лъжа и лицемерие, защото Уилсън е представител на буржоазията, която спечели милиарди от войната, той е глава на правителството, което доведе до бясно въоръжаване на Съединените щати явно с цел за втора голяма империалистическа война. . .» (Ленин, В. И. Събр. съч. Т. 30, с. 246). — 373.
- ⁶³ Става дума за нотата на държавите от Съглашението (Антанта) (10 ян. 1917), изпратена до Уилсън като отговор на обръщението му към воюващите групировки от 18 дек. 1916. В съглашенската нота се посочват конкретните условия за мир: възстановяване независимостта на Белгия, Сърбия и Черна гора; освобождаване на завезетите от германски войски територии на Франция, Русия и Румъния; спазване правата на националностите — т. е. да бъдат върнати на Франция Елзас и Лотарингия, а многонационалните империи (Австро-Унгария и Турция) да бъдат «разпокъсани». В заключение в нотата дедмагогски се препоръчва реорганизиране на следвоенна Европа по начин, който да осигури гаранция за безопасността, свободата и т. н. — 373.
- ⁶⁴ Прекъсването на дипломатическите отношения между САЩ и Германия е обявено от американския президент Уилсън и одобрено от Конгреса на 3 февр. 1917 по повод възобновяването на неограничената подводна война от германското правителство с цел да се прекъсне изпращането на американски стоки и въоръжения на Съглашението. В следващите месеци империалистическите кръгове в САЩ извършват усилена подготовка за включване на страната във военните действия. На 6 апр. с. г. Съединените американски щати официално обявяват война на Германия. — 374.
- ⁶⁵ Опасявайки се, че американският президент може да влезе в ролята на международен арбитър и да наложи на Германия неизгодни условия за мир, в нота-отговор до Уилсън (26 дек. 1916) германската дипломатия настоява за преки преговори между воюващите държави. В нота от 31 ян. 1917 до американското правителство Германия поставя своите условия за мир: гарантиране на граници, които да осигурят стратегическите и икономическите ѝ интереси; уреждане на колониалния въпрос, като ѝ бъдат отстъпени значителни колониални владения; парични и икономически компенсации за териториите, които ѝ ще върне на своите противници. — 374.

⁶⁶ *Пацифизмът* е буржоазно-либерално течение, чиито представители се обявяват против всякаква война независимо от характера и целите ѝ. Пацифистите осъждат всяка въоръжена борба, която води до човешки жертви, в това число и справедливите освободителни войни. Те не разкриват класовия характер на войните и причините, които ги пораждат; считат, че е възможно предотвратяването на войните посредством убеждението. Пацифизмът отклонява пролетариата от активна борба против милитаризма и войните и обективно се поставя в услуга на империалистическите сили. Твърде често империалистическата буржоазия под лицемерния лозунг за отказване от всякакви войни, в това число и от националните, революционните и др. справедливи войни, превръща пацифизма в средство за подготовка на нова война, с фрази за мир защитава съществуващото капиталистическо и колониално робство и прикрива завоевателната и грабителска политика на империалистите.

В края на 1916 и началото на 1917 европейските пацифисти на практика подкрепят инициативите и на двата воюващи лагера за установяване на империалистически мир. Буржоазният пацифизъм намира почва и сред лидерите на Втория интернационал. Здравите сили в европейските социалдемократически партии начело с болшевиките осъждат буржоазния пацифизъм и считат, че причините за войната могат да бъдат отстранени само с унищожаването на капитализма. — 380.

⁶⁷ *Законът за мораториума* е приет на 25 юли 1914 от I извънредна сесия на XVII обикновено НС и обнародван в «Държавен вестник», № 168 от 28 юли 1914. С него се дава, считано от 25 юли 1914, тримесечен мораториум (отсрочка) на частните лица, дружества и банки за уреждане на паричните задължения помежду им, които произхождат от граждански и търговски сделки преди 25 юли; през време на мораториума се прекратяват всички срокове — материални, процесуални, давностни (углавни, граждански, съдебни и др.). По отношение на наемите законът не предвижда никаква отсрочка.

При обсъждането на законопроекта не се приема направеното чрез Т. Луканов предложение на парламентарната група на БРСДП (т. с.) — мораториумът да се отнася и до наемите за жилища, като през време на неговото действие лихвите от тези наемни да не се начисляват. — 384.

⁶⁸ *Наказателният закон* е приет от VIII обикновено НС, II редовна сесия (1895—1896). Утвърден е с Указ № 43 от 2 февр. 1896 и е публикуван в «Държавен вестник», № 40 от 21 февр. с. г. Впоследствие многократно е допълван и променян. Чл. 298 предвижда различни срокове тъмничен затвор за подбудителите и съучастниците в престъпленията. — 395.

⁶⁹ Георги Димитров има предвид управляващия блок, съставен от трите либерални партии — Либералната партия (лидер В. Радославов), Народнолибералната партия (лидер Н. Геннадиев)

и Младолибералната партия (лидер Д. Тончев). Начело с В. Радославов либералният блок управлява страната от 4 юли 1913 до 21 юни 1918. — 399.

⁷⁰ *Демократическата партия* — буржоазна политическа партия, основана през 1896 от лявото крило на старата Либерална партия. До началото на ХХ в. е предимно дребнобуржоазна партия, но постепенно се превръща в представителка на средната търговско-индустриална буржоазия. Провежда политика на буржоазен реформизъм и демагогия към работническата класа. През 1902 начело на партията застава Ал. Малинов. Самостоятелно или в коалиция с други буржоазни и дребнобуржоазни партии участва в управлението на страната (1901—1902, 1908—1911, 1918 и 1931—1934). След военнофашисткия преврат на 9 юни 1923 влиза във фашисткия Демократически съговор. В началото на 1924 крилото на Ал. Малинов, излиза от съговора и минава в опозиция. След Деветнадесетомайския преврат 1934 Демократическата партия е разтурена, но запазва своето влияние и връзки. Проявява се като опозиционна на фашизма партия и същевременно води антикомунистическа политика. Възстановена след 9 септ. 1944; до разтурянето ѝ през 1947 действа като опозиционна на Отечествения фронт партия. — 411.

⁷¹ *Законопроектът за парните котли и резервоарите* е внесен от Министерството на търговията, промишлеността и труда на 44 заседание, III редовна сесия на XVII обикновено НС (16 февр. 1917).

При първото четене на законопроекта от името на парламентарната група на БРСДП (т. с.) се изказва Й. Йорданов, а Г. Димитров формулира своите предложения при приемането на закона — на III редовна сесия на XVII обикновено НС (23 март 1917).

Законът за парните котли и резервоарите (публикуван в «Държавен вестник», № 129 от 15 юни 1917) предвижда определени предварителни мерки за осигуряване безопасността на работниците, работещи с парни котли и резервоари, установява за тях минимален работен ден от 11 часа, 36-часова непрекъснатата седмична почивка и т. н. — 419.

⁷² *Законът за устройство на въоръжените сили* е приет на I редовна сесия на XIII обикновено НС (1903—1904) и публикуван в «Държавен вестник», № 18, 24 януари 1904. Променян и допълван през 1905—1906, 1907, 1909, 1913, 1914.

Г. Димитров се изказва при първо четене на законопроекта за прибавка в Закона за устройството на въоръжените сили, предвиждащ уреждането на артилерийско-инженерно и военнопилотско инженерно ведомство, както и на военнотехнически и специални служби в българската армия с цел увеличаване на техническия ѝ персонал. — 422.

- ⁷³ Отнася се за *Закона за положението и заплатите на работниците и служещите в частните заведения и предприятия през време на войната*, приет на 26 март 1917 (III редовна сесия на XVII обикновено НС) и обнародван в «Държавен вестник», № 86 от 24 апр. с. г. Проектът за този закон (с дата 22 февр. 1917) е внесен за обсъждане от министъра на търговията, промишлеността и труда, след като на 22 февр. 1917 на първо четене е прието и изпратено в съответната парламентарна комисия законодателното предложение на БРСДП (т. с.) за заплатите на работниците и служещите в частните предприятия през време на войната (вж настоящия том, с. 566—569, и бел. № 116). На 22 март, при първото четене на правителствения законопроект, се изказва Г. Димитров (вж настоящия том, с. 409—414); на 25 март (при второто четене) от името на парламентарната група на БРСДП (т. с.) той прави предложения по чл. 2, 6 и 7 (вж настоящия том, с. 421). — 423.
- ⁷⁴ Георги Димитров има предвид временното прекъсване на издаването на «Работнически вестник» (от 13 март до 5 апр. 1917), поради големи материални и други трудности, произтичащи от военните условия (поскъпване на хартията и др. материали, намаляване броя на абонатите и пр.). За да се преодолее тези трудности, още през дек. 1916 ЦК на БРСДП (т. с.) решава да се възобнови фондът за подпомагане на «Работнически вестник», а Централната синдикална комисия излиза с апел към работниците по време на агитационната синдикална акция (15 дек. 1916—10 ян. 1917) да се привлекат нови абонати и да се засили събирането на помощи за фонда. Акцията в подкрепа на партийния и синдикалния орган продължава до края на 1917, за което свидетелствуват публикуваните във вестника квитанции и специални информации. Г. Димитров участвува непосредствено в организирането на акцията. Сведения за обиколките му из страната се съдържат в личния му бележник, включен в настоящия том, с. 507—551 — 424.
- ⁷⁵ *Търговският закон* е приет на I редовна сесия на IX обикновено НС и е обнародван в «Държавен вестник», № 114 от 29 май 1897. В годините на Първата световна война 1914—1918 действа след изменения и допълнения на някои негови членове със закони, гласувани през 1897—1898, 1898—1899, 1902—1903, 1903—1904 и 1906—1907. Членове 63—66 от закона изброяват случаите, при които може да бъде прекъснат трудовият договор между собственика и търговските служещи и регламентира произтичащите от това права и задължения на двете страни.
Г. Димитров използва текста на тези членове от закона, което личи от запазения в личния му архив ръкопис. — 425.
- ⁷⁶ *Законът за събиране преките данъци* е приет от XIII обикновено НС, II редовна сесия (1904—1905) и обнародван в «Държавен вестник», № 64 от 23 март 1905; впоследствие е изменен

със Закон за допълнение към Закона за събиране на преките данъци, приет на II редовна сесия на XV обикновено НС и публикуван в «Държавен вестник», № 83 от 11 апр. 1913. Законът определя начините на събиране на преките данъци, правата и задълженията на държавните чиновници (бирниците), контрола и отчетността върху събраните суми и т. н. — 426.

⁷⁷ Отнася се за Бюро «Женски труд», основано в началото на 1911 към Софийското женско дружество «Съзнание». Към бюрото са организирани професионално училище, курсове за горни дамски дрехи, шапкарство, цветарство, бродерия, книговезница, ателиета за горни дрехи и бельо, за килимарство и цветарство, в които работят около 100 жени и девойки. Съществува и специално отделение за трудова помощ — т. нар. Посредническо бюро за работа, което приема поръчки, осигурява надомна работа и посредничи за постъпване на служба в частни къщи и учреждения. Бюрото се издържа от дружество «Съзнание», но получава и допълнителни субсидии от различни учреждения и организации. — 429.

⁷⁸ Георги Димитров има предвид Окръжно № 1057/18102 от 24 юли 1906 на Отделението за труда при Министерството на търговията и земеделието до комитетите на труда, подписано от министър Н. Геннадиев. С него се прави допълнително тълкуване на Закона за женския и детския труд и по-специално на този текст от чл. 17, който постановява, че «местните комитети, действащи в пълен състав или чрез своите членове поотделно, се ползват от правата на инспекторите на труда, предвидени в чл. 16». В окръжното се казва, че «законодателят не е искал да облекче поединично всеки член в правата на комитета, да инспектира и да съставява сам актове за нарушението на закона». Поради това, за да са законни, според окръжното ревизиите на индустриалните предприятия следва да бъдат извършвани «вкупом не по-малко от трима членове», по делегации или с пълномощно от комитета, подписано от неговия председател и секретар. Окръжното, останало в сила до дек. 1908, фактически отнема правата на работническите представители в комитетите на труда. — 448.

⁷⁹ По време на управлението на Демократическата партия през ян. 1908—септ. 1910 (27 кабинет Ал. Малинов), когато А. Ляпчев е министър на търговията и земеделието, с окръжно № 10027 от 12 дек. 1908 на Отделението за труда при Министерството на търговията и земеделието се отменя окръжното от 24 юли 1906 и фактически се подновява дейността на комитетите по труда. Пояснява се, че «съгласно чл. 17 от Закона за женския и детския труд комитетите ще трябва да дадат, в зависимост от местните условия, по едно генерално или специално за целния мандат, или само за известно време, пълномощно на всеки един от своите членове, които поединично от името

на целия комитет да се грижат за приложението на закона и да преследват нарушителите му. . .»

При прилагането на окръжното властите допускат редица нарушения на Закона за женския и детския труд, особено при провеждането на изборите за работнически представители в комитетите на труда. Показателни в това отношение са случаите в Габрово, Варна и София, които цитира в своя статия Г. Димитров (вж Съчинения. Т. 3, с. 167—174). — 448.

- ⁸⁰ *Фабричният закон в Англия от 8 юни 1847* предвижда съкращаване на работния ден за «младежите» (от 13 до 18 години) и за всички работнички първоначално на 11 часа, а след 1 май 1848 — на 10 часа. Поради упоритата съпротива на фабрикантите, които отказват да прилагат закона, на 5 авг. 1850 е гласуван нов, компромисен фабричен закон, според който за «младежите и жените» работният ден за първите пет дни от седмицата е 10 $\frac{1}{2}$ часа, а в събота — 7 $\frac{1}{2}$.

Използуваният цитат е от заключителния доклад на парламентарната комисия за обследване на детския труд («Children's Employment Commission»), създадена през 1840, а не в 1866. Г. Димитров вероятно смесва нейната дейност с тази на специалния комитет от членове на Камарата на общините, създаден през 1866 с цел да анкетира условията за работа в английските мини и приложението на Закона за инспектиране на мините (1860). — 461.

- ⁸¹ *Българският лекарски съюз (БЛС)* е създаден през 1901 като професионална организация на лекарите. Печатен орган — в. «Летописи на Лекарския съюз в България» (1903—1950).

Още в първите години от съществуването на БЛС в него се очертават две течения с различни становища по въпросите на организацията, развитието, характера и управлението на здравеопазването в България. Групата, обединена около д-р П. Ораховац, се обявява за изграждане на съюза като научно-обществена професионална организация, която да участвува и в разрешаването на проблемите на здравната политика на държавата, за активно участие на лекарите в обсъждането на здравното законодателство. Привържениците на д-р М. Русев — председател на Върховния медицински съвет, се стремят да ограничат дейността на БЛС до защита на частнопрофесионалните интереси на лекарите.

През 1920—1924 председател на БЛС е комунистът д-р Р. Ангелов, което определя прогресивната насока в дейността на съюза. XXV лекарски събор (1940) приема изработения от групата на лекарите-комунисти «Обществен лекар», ръководена от д-р Р. Ангелов, проект за здравен план, който през 1942 става част от Програмата на ОФ. — 463.

- ⁸² Става дума за *Закона за ограничаване на работния ден до 10 часа*, приет от Народната скупщина в Сърбия на 10 юни 1910. Законът забранява използването на детски труд в промишле-

ните предприятия; младежите от 14 до 18-годишна възраст и жените се освобождават от нощна работа; признава се правото на работниците да сключват колективни договори със собствениците за срок до един месец; позволяват се стачки с участието на повече от 50% от работниците; гарантира се правото на обединение на работниците за защита на икономическите им интереси. Същевременно се допуска, в случай на необходимост, собствениците да въвеждат до 2 часа извънредно работно време. Въпреки ограничения характер на закона на редица райони на страната той не се прилага поради съпротивата на работодателите. — 473.

- ⁸³ *Законът за чиновниците по гражданското ведомство* е приет на 19 ян. 1906 от XIII обикновено НС, III редовна сесия и публикуван в «Държавен вестник», № 25 от 1 февр. 1906. Впоследствие със закони са изменени и допълнени чл. 20, 36, 37, 44 и 45. В сила е до 28 ян. 1922, когато е отменен със Закона за държавните служители.

В случая Г. Димитров се позовава на чл. 29 от закона, според който: «Всеки чиновник и служещ има право през годината, без умаление на заплатата му, на един месец отпуск. Отпуск до два месеца се дава само ако чиновникът или служещият не се е ползвал с отпуск в продължение на три години.» — 473.

- ⁸⁴ Георги Димитров има предвид следните работнически закони в Англия:

а) *Законът от 23 юни 1802*, който регламентира продължителността на работния ден в предачните предприятия с повече от 20 работника до 12 часа;

б) *Законът от 1819*, установяващ минимална възраст 9 години за деца, които работят в памучните и вълнени предприятия;

в) *Фабричният закон от 20 авг. 1833*, с който се забранява нощната работа за непълнолетните работници (младежи от 13 до 18-годишна възраст), както и използването като работници на деца под 9 години. За деца на възраст между 9 и 13 години законът определя 48-часово седмично работно време при 9-часов минимален работен ден.

Поради това, че парламентът не отпуска средства и не назначава персонал, който да следи за изпълнението им, законите не се прилагат. — 474.

- ⁸⁵ Става дума за *фабричния закон* във Франция, гласуван на 22 март 1841. С него се установява 8-часов работен ден за деца от 8 до 12 години и 12 часа — за деца от 12 до 16 години. Фактически не е приложен. — 474.

- ⁸⁶ *Законът за изменение § 10 от Закона за изменение и допълнение на временното положение за паричното доволствие на военнослужещите във военно време и на Закона за изменението и допълнението му от 1914 г.* е приет на 7 ноем. 1916 (III редовна сесия)

на XVII обикновено НС) и е обнародван в «Държавен вестник», № 250 от 20 ноем. с. г. При обсъждането на законопроекта в Народното събрание се изказва от името на парламентарната група на БРСДП (т. с.) Г. Попов. Той прави предложения за изменение на буква «а» (ал. 2) и буква «н» (ал. 8), отнасящи се до паричното доволствие на долните чинове във войската и до заплащането на изпратените на работа при и след мобилизацията във военните арсенали, железопътните дружини, интendantските работилници, Държавната печатница и другаде. Предложенията не се приемат. — 488.

⁸⁷ Има се предвид *Законът за допълнение някои букви от Закона за изменение § 10 от Закона за изменение и допълнение на временното положение за паричното доволствие на военнослужещите във военно време*, приет на 2 апр. 1917 (III редовна сесия на XVII обикновено НС) и обнародван в «Държавен вестник», № 79 от 12 апр. с. г. — 489.

⁸⁸ Писмото е на Г. Димитров, но не е написано собственоръчно от него. Публикацията във в. «Пулс», където е поместено и факсимиле на писмото, погрешно е озаглавена «Написано от ръката му». — 501.

⁸⁹ Става дума за времето, когато император на Русия е Николай II (1894—февр. 1917), което съвпада с навлизането на страната в империалистическата фаза на развитие. Анализирайки особеностите на политическата надстройка на царска Русия, В. И. Ленин характеризира царизма като «военнофеодален империализъм». — 503.

⁹⁰ Бележникът е воден от Г. Димитров през периода юни 1916 — септ. 1917, което личи от съдържанието и датите на първите и последните записки в него. Първата страница на оригинала е плътно задраскана от Г. Димитров, но въпреки това може да се разчете следният текст, записан вероятно значително по-рано от юни 1916:

«Питания

— Питане за намесата на полицията — Скеча;

1. Питане за играта около избора на Общинския съвет;
2. Питане за спираните противозаконно телеграми за «Работнически вестник» (6 май 1914);

3. Питане за взаимнообразните удръжки (6 май);

4. Питане за отпуските на железничарите и телеграфо-почтенските служещи (8 май 1914);

* * *

от Г. Джумалиев — 10 лв. (8 май 1914).»

Текстовете в бележника са непосредствено свързани с ежедневната работа на Г. Димитров като секретар на ОРСС, член

на ЦК на БРСДП (т. с.), народен представител и съветник в Софийската община, както и с неговата активна дейност като партиен публицист.

Бележникът е публикуван със значителни съкращения в «Научни трудове на ВПШ «Станке Димитров» при ЦК на БКП». Т. 26, (История), 1966, с. 377—415, с коментар и обяснителни бележки от Надежда Кръстева. Настоящата публикация е пълна. — 507.

- ⁹¹ Бележките на Г. Димитров са по речта на новозагорския народен представител Еньо Петков, член на Централния комитет за обществена предвидливост, произнесена на 9 дек. 1916 в Народното събрание при обсъждане дейността на комитета (вж *Стенографски дневници*, XVII ОНС, III РС, 19 з., с. 253—256). — 509.
- ⁹² Бележката се отнася за заседанието на Народното събрание на 12 дек. 1916, на което министър-председателят В. Радославов прочита декларация на правителствата на съюзните държави Германия, Австро-Унгария, България и Турция, отправена като нота до представителите на неутралните страни в Берлин, Виена, София и Цариград, до президента на САЩ и римския папа. Изразът на Г. Димитров «историческата реч на Радославова» очевидно е проничен, тъй като на това заседание министър-председателят само прочита декларацията, без да произнася реч. — 510.
- ⁹³ Става дума за държавния заем в размер на 500 000 000 златни лева, който правителството на В. Радославов сключва на 29 юни 1914 със синдикат на германски и австро-унгарски банки (т. нар. банков консорциум) начело с германската банка Дисконто Гезелшафт. Заемът е сключен при изключително неблагоприятни за България условия; едно от тях е правото на синдиката да експлоатира каменовъглените мини в Перник и Бобов дол. При обсъждането на бюджетопоекта на Министерството на търговията, промишлеността и труда в Народното събрание (22 дек. 1916) за положението на двете мини от името на парламентарната група на БРСДП (т. с.) се изказва Г. Кирков (вж *Стенографски дневници*, XVII ОНС, III РС, 29 з., с. 481—485). — 510.
- ⁹⁴ Има се предвид гръцката компания «Маврокордато», която експлоатира мина «Плакалница» до 17 март 1917, когато е реквизирана с министерско постановление и отдадена за експлоатация на Германия до завършването на Първата световна война. — 511.
- ⁹⁵ Бележките вероятно са направени на 25 дек. 1916 на заседанието на Народното събрание, когато се обсъжда бюджетопоектът на Министерството на земеделието и държавните имоти. Посочените условия за развитието на земеделието в България се съдържат в речта на социалдемократическия народен предста-

вигел Г. Попов (вж *Стенографски* дневници, XVII ОНС, III РС, 31 з., с. 524—528). — 511.

⁹⁶ Сведенията са взети от брошурата: Südekum, A. Die Wertzuwachssteuer. Berlin, Verlag Buchhandlung Vorwärts Paul Singer, 1911, с. 5—6. Брошурата е № 12 на поредицата [Sozialdemokratische Gemeindepolitik, Kommunalpolitische Abhandlungen, издавана от Paul Hirsch. През 1911—1916 излизат 18 брошури, които Г. Димитров набавя през ян. 1917 за личната си библиотека. — 514.

⁹⁷ Отнася се за *Американската социалистическа партия (АСП)*, създадена през юли 1901 на конгрес в Индианополис в резултат на обединението на Социалдемократическата партия на САЩ (основана през 1897—1898) и групи, отцепили се от Социалистическата работническа партия.

АСП отделя значително внимание на връзките с профсъюзите, активно участва в предизборните кампании със собствена програма. Има голям принос в пропагандиране идеите на социализма и в антимонополистичната борба. Постепенно в ръководството на партията вземат връх опортюнистическите елементи, които през 1912 прокарват резолюция, отхвърляща необходимостта от диктатура на пролетариата. В годините на Първата световна война 1914—1918 в АСП се формират три течения: социалшовинисти, които поддържат империалистическата политика на правителството; центристи, които на думи са против империалистическата война; революционно малцинство (ляво крило), което стои на интернационалистически позиции и се бори решително против войната. Лявото крило начело с Чарлз Рутенберг, Уилям Фостър, Уилям Хейууд и др. води последователна борба против опортюнистическото ръководство на партията, за самостоятелни политически действия на пролетариата, за създаване на профсъюзи по произходства, основани на принципите на класовата борба. В 1919 представителите на лявото крило напускат АСП и създават Комунистическа партия на САЩ и Комунистическа работническа партия.

След Втората световна война АСП обединява малобройни групи, които пропагандират идеите на «демократическия социализъм». — 515.

⁹⁸ Става дума за *Американската социалистическа работническа партия (АСРП)*, създадена през 1876 на обединителен конгрес във Филаделфия в резултат на сливането на американските секции на I интернационал и други социалистически организации. Конгресът протича при ръководното участие на съратника на К. Маркс и Ф. Енгелс Ф. А. Зорге. До 1877 се нарича Работническа партия. Преобладаващото мнозинство на партията са имигранти, слабо свързани с коренните американски работници. През първите години ръководно положение в партията заемат ласалианците. Част от ръководителите на пар-

тията смятат за нейна главна задача парламентарната дейност и подценяват значението на ръководството на икономическата борба на масите, други клонят към трейдunionизъм и анархизъм. Идейните и тактическите колебания на ръководството довеждат до отслабване на партията и до отдръпване на редица групи от нея. Маркс и Енгелс рязко критикуват сектантската тактика на американските социалисти. В края на 80-те години настъпва известно изменение в политическата линия на АСРП — за по-тясна връзка с работническото движение. От края на 90-те години в партията вземат връх сектантско-синдикалистките тенденции. АСРП се отказва от борбата за частични искания на работническата класа, от работата в реформистките профсъюзи и все повече губи и без това слабите си връзки с масовото работническо движение. През време на Първата световна война 1914—1918 клони към интернационализма. Революционното крило на АСРП приветствува Великата октомврийска социалистическа революция 1917, излиза от партията и се присъединява към комунистическото движение. В последните години АСРП е малобройна организация, свързана главно с интеллигентски среди — 515.

- ⁹⁹ В. «Работнически вестник», № 239 от 10 февр. 1917 публикува статия на К. Радек със заглавие «Социалистическите лозунги». Към публикацията няма сведения, откъде е взет материалът, кой и от какъв език е направил превода. — 519.
- ¹⁰⁰ Има се предвид *Февруарската буржоазнодемократична революция 1917 в Русия* (23—27 февр./8—12 март), която смъква от власт царизма. В страната е установено двувластие в лицето на буржоазното Временно правителство и Съветите на работническите и войнишките депутати. В хода на революцията е осъществен на практика боен съюз на работниците и селяните. Макар да сваля царизма, Февруарската революция не решава редица основни задачи за войната и мира, националния и аграрния въпрос и др. Под ръководството на В. И. Ленин Болшевишката партия води борба за прерастване на буржоазнодемократическата революция в социалистическа, за революционен изход от империалистическата война. — 522.
- ¹⁰¹ Извадките са от произведението на К. Маркс «Към критиката на политическата икономия» («Zur Kritik der politischen Ökonomie»). Очевидно Г. Димитров е ползувал това произведение от чужд език, тъй като записаният в бележника текст не съвпада буквално със съответния текст от съществуващия по това време български превод на Марксовото произведение (вж: *Маркс, К. Критика по политическата икономия. Прев. (от руски) Д. Благоев. Пловдив, Изд. Ив. Г. Игнатов, 1904, с. IV—V*). — 523.
- ¹⁰² Текстът е от произведението на Роза Люксембург «Социална реформа или революция?» («Sozialreform oder Revolution? Anhang: Miliz und Militarismus»), издадено в Лайпциг през 1890

(2 прераб. и доп. изд. 1908). Г. Димитров е използвал руското издание от 1907 (Спб., Книгоиздателство «Век»), което личи от западения в личната му библиотека екземпляр. — 523.

¹⁰³ Записката е от реч на К. Маркс за свободната търговия, произнесена на 9 ян. 1849 пред публично събрание на Демократическото дружество в Брюксел. В началото на февр. 1848 речта е публикувана на френски език; същата година е преведена на немски език и издадена в Германия. През 1885 по желание на Ф. Енгелс е отпечатана като приложение към първото немско издание на «Нищета на философията» и оттогава нееднократно е преиздавана заедно с това произведение.

До края на Първата световна война тази реч е публикувана на български език самостоятелно в две издания (1893—1901). В случая Г. Димитров не е ползвал тези издания. — 524.

¹⁰⁴ *Металорботническият съюз (МС)* е основан през ноем. 1907 на основата на Софийския металорботнически синдикат, към който се присъединяват Плевенският и Русенският синдикат; влиза в състава на ОРСС. Първият редовен конгрес на МС се провежда през юли 1910. Секретар на Централното настоятелство е А. Иванов. МС обхваща предимно железарски работници и металорботници от промишлените предприятия. Има организации в почти всички големи градове на страната. Печатен орган — в. «Металорботник» (излиза от ян. 1910). МС е разтурен през 1924 по силата на ЗЗД. — 529.

¹⁰⁵ Работен вариант на подготвения от името на СК на ОРСС План за синдикални беседи, отпечатан от Партийната социалистическа книжарница и печатница с дата 25 окт. 1917 и подписан от Г. Димитров. Документът е включен в т. 8 на съчиненията. — 537.

¹⁰⁶ Работен вариант на съобщението на СК на ОРСС, публикувано в рубрика «Дневни новини» на «Работнически вестник», № 83 от 16 авг. 1917. — 539.

¹⁰⁷ *Съюзът на транспортните работници в България (СТР)* е създаден на учредителен конгрес в София (6 март 1911) чрез обединяването на Железничарския синдикат, Телеграфо-работници и телефонен синдикат и Съюза на пристанищните работници. В работата на конгреса участвуват Д. Благоев, Г. Кирков и Г. Димитров. Конгресът решава вестниците «Железничар», «Телеграфопощенски вестник» и «Пристанищен работник» да продължават да излизат като органи на съюза и същевременно да се издава периодично Бюлетин на съюза. За секретар на Управителния комитет е избран Драгой Коджейков, за помощник-секретар — Янко Иванов. СТР влиза в състава на ОРСС. Поставя си за цел да защитава интересите на транс-

портните работници в България на основата на класовата борба. Г. Димитров подпомага непосредствено дейността на съюза, който става най-многобройната работническа професионална организация в страната. От май 1911 членува в Международната транспортна федерация. Съюзът оказва помощ или непосредствено ръководи стачните борби на транспортния пролетариат (общата стачка на пристанищните работници в Бургас през септ. 1911, стачката на пристанищните работници във Варна през юни—юли 1912, Транспортната стачка 1919—1920 и др.). След 1919 дейци на съюза поддържат радиовръзките на ЦК на БКП с Коминтерна. От приемането на ЗЗД (1924) до Априлските събития 1925 СТР работи полулегално, след което прекратява съществуването си. — 539.

- 108 Отнася се за *Третата цимервалдска конференция*, състояла се в Стокхолм от 5 до 12 септ. 1917. Дневен ред: 1) Доклад на Интернационалната социалистическа комисия (ИСК); 2) Инцидентът с Р. Грим; 3) Отношението към Стокхолмската конференция за мир и 4) Борбата за мир и цимервалдското движение в отделните страни.

Конференцията разглежда «случая Грим». Р. Грим, един от лидерите на Швейцарската социалдемократическа партия, като пратеник на швейцарския министър Хофман проучва в Русия възможността за сключване на сепаративен мир в полза на германския империализъм. Делегатите обявяват поведението му за недопустимо и одобряват изключването му от ИСК.

В издадения от конференцията манифест не намират отражение лозунгите на революционната социалдемократия за превръщане на империалистическата война в гражданска и за поражението на «собственото» правителство на всяка воюваща страна. Третата цимервалдска конференция напълно потвърждава Лениновия извод за окончателния банкрут на цимервалдското обединение, за необходимостта незабавно да се скъса с него и да се създаде III, Комунистически интернационал. Третата цимервалдска конференция е последната конференция на това движение.

За делегати на конференцията БРСДП (т. с.) изпраща Г. Кирков и В. Коларов, но поради многократното ѝ отлагане те не присъствуват на заседанията ѝ. Г. Кирков участва в предварителната работа на комисията по обследване на «случая Грим» и допринася за разобличаване на центризма. В Стокхолм Г. Кирков и В. Коларов присъствуват на съвещанието на Цимервалдската левица, състояло се в края на лятото под ръководството на болшевиките. Тесните социалисти скъсват окончателно с цимервалдското обединение, чието мнозинство минава на позициите на социалшовинизма. — 546.

- 109 Текстът е от произведението на К. Маркс «Капиталът. Критика към политическата икономия» («Das Kapital. Kritik der politischen Ökonomie»). Том I, кн. I. Вероятно Г. Димитров е ползвал това произведение на немски или руски език, тъй като

записаният текст не съвпада буквално със съответните текстове от съществуващите по това време български преводи (вж: *Купуване и продаване на работническата сила. К. Маркс. «Капиталът»*. Т. I, отдел II, гл. IV. Превел от немски Х. М-в (Христо Мутафов). — «Социалдемократ», 1892, № 3, с. 67; *Маркс, К. Критика на политическата икономия*. Т. I. Превод от Д. Благоев. С., Парт. соц. к-ца, 1910, с. 121; *Маркс, К. Критика на политическата икономия*. Т. I, кн. I. Процесът на капиталистическото производство. Превел от петото, проверено от Ф. Енгелс немско издание Г. Бакалов. Ст. Загора, 1910, с. 108—109). — 548.

¹¹⁰ Отнася се за централния ръководен орган на профсъюзното движение в Унгария — *Съвет на профсъюзите*, избран на I общоунгарски синдикален конгрес, състоял се през май 1899. Негов пръв председател е членът на ръководството на Унгарската социалдемократическа партия К. Тесарс. Към 1903 функционират 12 общоунгарски профсъюзи, обединяващи над 40 000 членове. След избухването на Първата световна война поради мобилизацията и терора настъпва отлив от профсъюзите. Известно оживяване на профсъюзното движение настъпва през втората половина на 1916, когато членовете на профсъюзните организации достигат 55 000 души; засилват се стачните борби в много райони на страната — на миньорите от Татабания и Печ, на железопътните работници и др. Под влияние на Февруарската буржоазнодемократична революция в Русия и на Великата октомврийска социалистическа революция (1917) работническото движение в Унгария се активизира. Възстановени са профсъюзите на работниците от металообработващата промишленост, на строителните работници и др.; създадени са и нови профсъюзи — на работниците от химическата промишленост, на служещите и т. н. В края на 1917 броят на организираният унгарски работници достига 215 000 души. — 555.

¹¹¹ *Унгарската социалдемократическа партия (УСДП)* се създава на 7—8 дек. 1890 на конгрес на Общата унгарска работническа партия (основана през 1880). Учредителният конгрес приема програмен документ («Декларация на принципите»), в който се обявява за ликвидиране на капиталистическия начин на производство, засягат се редица политически и икономически проблеми на Австро-унгарската империя. През 1894 в партийното ръководство е избран металоработникът К. Тесарс. На X конгрес на УСДП (12—14 апр. 1903) е приета нова програма на партията, изработена на основата на Ерфуртската програма на Германската социалдемократическа партия от 1891. В нея е формулирана необходимостта от завладяване на политическата власт от работническата класа. В годините до Първата световна война 1914—1918 ръководството на УСДП е на социалшовинистични позиции. На форумите на II интернационал нейните делегати поддържат центристите. Заедно с лидерите на Германската и Австрийската социалдемократическа партия се правят опити за съвместни действия със социалистическите

партии на страните от Антантата с цел подписване на компромисен мир. УСДП е сред инициаторите за свикването на Стокхолмската конференция (май 1917), където нейната делегация поставя като условие за компромисен мир запазване териториалната цялост на Австро-унгарската империя.

През есента на 1917 се оформя опозиционна група на левите социалисти, които след Великата октомврийска социалистическа революция действуват под названието «революционни социалисти». След победата на буржоазнодемократичната революция в Унгария (31 окт. 1918) представители на УСДП влизат в състава на коалиционното правителство. През ноември с. г. левите социалдемократи участвуват в създаването на Унгарската комунистическа партия. — 555.

- ¹¹² Става дума за *Осмия конгрес на ОРСС*, състоял се на 10—11 апр. 1911 в София, с дневен ред: 1) Отчетен доклад на Синдикалния комитет на ОРСС — Г. Димитров; 2) Задачи и функции на местните работнически съвети — Хр. Томов; 3) Организацията на стачните борби — Г. Димитров. Конгресът приема резолюция върху отчета, в която се изтъква необходимостта от укрепване на професионалните съюзи като централистични бойни пролетарски организации и обръща особено внимание на социалистическата просвета, на организацията и класовото възпитание на членовете на синдикатите. В резолюцията по организацията и ръководството на стачните борби и задачите и функциите на местните работнически съвети се изтъква значението на тесните организационни връзки между партията и синдикатите.

Гости на конгреса са К. Тесарс, представител на унгарското работничество, и Бл. Брачинац — деец на сръбското работническо движение, които приветствуват делегатите. Своите впечатления от работата на конгреса К. Тесарс отразява в информация, публикувана в органа на унгарския металоработнически съюз «Metall — und Eisenarbeiter» (№ 18 от 21 апр. 1911). — 556.

- ¹¹³ Отнася се за *Втория редовен конгрес на Металоработническият съюз*, състоял се на 8 и 9 апр. 1911 в София. В работата му вземат участие като гости К. Тесарс, представител на Унгарския металоработнически съюз, и Бл. Брачинац — от името на Сръбския металоработнически съюз. Делегатите изслушват отчета на Централното настоятелство за дейността на съюза през 1910 (А. Иванов) и приемат резолюция по него; взето е решение да бъде основан стачен фонд и са определени размерите на месечните вноски в централната каса. За секретар-каснер на Централното настоятелство е преизбран А. Иванов.

Конгресът е приветствуван от К. Тесарс, който изказва пожелание за укрепване на връзките между двата металоработнически съюза. — 556.

- ¹¹⁴ Става дума за *Седмата международна конференция на секретарите на националните синдикални централи*, състояла се в

Будапеща на 28—30 юли (10—12 авг. н. ст.) 1911. В работата ѝ участвуват делегати от 18 страни. От България присъствуват представители на ОРСС (Г. Димитров, В. Коларов и Ив. Ганчев) и на Обединения синдикален съюз (Я. Сакъзов и Г. Карпузов). Г. Димитров изпраща още на 15/28 юли доклад (отпечатан като брошура на немски език) до Международния синдикален секретариат за дейността на ОРСС, в който се настоява за приемането на съюза в секретариата. До конференцията в Международния синдикален секретариат влиза само Обединеният синдикален съюз, тъй като пръв е направил постъпки да бъде приет. По решение на секретариата към него обаче не може да се числи повече от една синдикална централа от дадена страна.

Непосредствено преди откриването на конференцията се провежда предварително съвещание на представителите на балканските страни и Австро-Унгария (27 юли/9 авг.), на което след обстойно изложение на В. Коларов се решава да бъде поставен т. нар. български въпрос — за приемането на ОРСС в Международния синдикален секретариат. Конференцията изключва Обединения синдикален съюз, но не приема и ОРСС; изказва се пожелание за обединяване на двата съюза. Изключването на общоделците от секретариата е от голямо значение за развитието на синдикалното движение в България. ОРСС не е присъединен към Международния синдикален секретариат, но от 11 браншови професионални съюза към Синдикалния съюз 9 членуват в съответните международни секретариати, а ОРСС влиза в Международното социалистическо бюро и участвува във всички конгреси на Втория интернационал. — 557.

¹¹⁵ Става дума за *Международния синдикален секретариат (МСС)* — международен център на националните синдикални централи, създаден през 1901 в Копенхаген на I конференция на секретарите на професионалните съюзи в Германия, Англия, Белгия, Дания, Франция, Норвегия и Швеция с цел да се поддържат постоянни връзки между профсъюзите от различните страни. Седалището на секретариата е в Германия. От 1903 негов несменяем председател е Карл Легин — деец на германското профсъюзно движение, опортюнист. Дейността на МСС е подчинена на политиката на десните опортюнисти и се ограничава главно в събиране на информация и разглеждане на някои организационни въпроси. През 1913 МСС се преименува в *Международна федерация на професионалните съюзи*, която през Първата световна война 1914—1918 се разпада; през 1919 е възстановена под названието *Амстердамски интернационал на профсъюзите*. — 557.

¹¹⁶ *Законодателното предложение на БРСДП (т. с.) във връзка със заплатите на работниците и служещите от частните предприятия през време на войната* е отпечатано като листовка и е внесено в Народното събрание на 1 авг. 1916 (II извънредна сесия). Тъй като не е поставено на дневен ред, то е възобновено

(с дата 3 ноем. 1916) с малки съкращения в текста и с промяна в състава и реда на вносителите — в списъка на вносителите на първо място е името на Г. Димитров, а името на Г. Попов не фигурира (вж Стенографски дневници, XVII ОНС, III Р. С., 46 з., с. 1008—1009). На 22 февруари 1917 предложението се обсъжда на първо четене в Народното събрание заедно със законопроект по същия въпрос, внесен от парламентарната група на БРСДП (о). От името на парламентарната група на БРСДП (т. с.) се изказва Г. Димитров (вж настоящия том, с. 340—365). — 566.

ПОКАЗАЛЕЦ НА ПЕРИОДИЧНИТЕ ИЗДАНИЯ*

Държавен вестник — вестник, издание на държавата с характер на правителствен официоз (от 1950 е официален печатен орган на Народното събрание на НРБ). Излиза в София от 28 юли 1879 с притурки и различна периодичност (1880—1881 — веднъж седмично, 1881—1882 — два пъти седмично, 1882—1883 — три пъти седмично, от 1890 до ноем. 1950 всеки присъствен ден, от дек. 1950 — два пъти седмично). През 1950—1962 носи названието «Известия на Президиума на Народното събрание (с нова поредица на годишните течения — I—XIII). До 1890 в «Държавен вестник» се помещават официални съобщения, новини и телеграми от чужбина; от 1891 се обявява влизането в сила на нормативни актове, регистрират се официални актове и се публикуват официални съобщения. Според Указ за Държавен вестник от 27 дек. 1974 във вестника се обнародват актове на Народното събрание (Конституцията, кодексите, законите, решенията, декларациите и пр.), на Държавния и Министерския съвет, на министри, на народни съвети и други органи и ведомства. Чрез «Държавен вестник» се обявява влизането на законите и указите в сила и се регистрират международните актове. — 76, 104, 124, 125, 356, 359, 420, 423, 573.

Народ — всекидневен вестник, орган на БРСДП (о). Излиза в София от 15 ноем. 1911 до 30 дек. 1934. Редактиран от Я. Сакъзов, П. Величков и Хар. Христов. Редактори са били и Хр. Пунев, Ал. Павлов, Б. Султанов, Д. Казасов (1920—1923), Кр. Пастухов, Ив. Пастухов, П. Джидров, С. Янев, Д. Нейков и др. Има определено опортюнистически характер. Враждебно настроен спрямо БРСДП (т. с.) (от 1919 — БКП). След Първата световна война е с антисъветска и антикомунистическа насоченост. Подновен на 4 окт. 1944 като орган на отечественофронтовската БРСДП. Преставя да излиза на 12 авг. 1948 след вливането на БРСДП в редовете на БКП. — 526.

Работнически вестник — вестник, орган на БРСДП, от 1903 —

* Изготвен от Катя К. Прашанова.

на БРСДП (т. с.), от 1919 — на БКП; от 1904 до септ. 1923 едновременно е орган и на ОРСС. Издава се по решение на IV конгрес на БРСДП. Излиза от 5 септ. 1897 до 10 септ. 1923 легално, от 27 окт. 1923 до май 1939 с прекъсвания — нелегално. Излиза седмично до 1904, до 1908 — два пъти, а след това три пъти в седмицата. От ноем. 1911 става всекидневник. Отначало е издаван в Казанлък (1897—1898), от 1899 — в Стара Загора, и от 1900 — в София. Редактиран от Г. Кирков самостоятелно и в съредакторство с Е. Дабев (1897—1900), от Г. Георгиев (1900—1909), от Хр. Кабакчиев (1910—1923), и от Г. Димитров и В. Коларов (окт. 1923—февр. 1924) във Виена. В редактирането му участвуват и Т. Петров, П. Георгиев, Ив. Недялков—Шаблин, Тр. Костов (1935—1936), Е. Стайков (1936—1937), Д. Найденов и др. В продължение на две десетилетия Г. Димитров завежда и редактира отдел «Синдикално движение». «Работнически вестник» има изключителни заслуги за популяризирането на социалистическите идеи сред работническата класа, за развитието на революционната марксистка партия в България, за разгрома на опортюнизма и реформизма, за пропагандирането на идеите на Октомврийската революция 1917 и за ленинизацията на партията. Спира през май 1939 във връзка с решението на ЦК на БКП за сливането на БКП и РП в БРП, чийто орган става в. «Работническо дело». — 23, 69, 330, 424, 497, 534, 535, 540, 541, 542, 543, 558, 570.

Русская воля — руски всекидневен монархически вестник, основан и редактиран от последния министър на вътрешните работи на царското правителство А. Д. Протопопов и финансиран от големите банки. Излиза в Петербург от 1916. След Февруарската буржоазно-демократична революция 1917 разгръща клеветническа кампания срещу болшевиките. Закрит от Военнореволюционния комитет на 25 окт. 1917. — 522.

Софийски общински вестник — официално издание на Софийската градска община. Излиза от 1914 до 1918 веднъж седмично. През 1918 редактор е П. Завоев. Помества решенията на Софийски градски общински съвет, сведения за мероприятията на общината, материали за историята на България и София, хроника, статистически данни и реклами. От окт. 1915 преобладават материали, свързани с военните действия по фронтвете на Първата световна война и положението в тила, главно в столицата. — 184, 228, 229, 268, 428.

Списание на Българското икономическо дружество — орган на Българското икономическо дружество. Излиза от апр. 1896 до септ. 1944 (с прекъсване през 1916—1918) един път месечно; излиза и след 9 септ. 1944 (до 1949). Негов дългогодишен редактор е буржоазният икономист проф. Г. Т. Данаилов (член на Демократическата партия). В редакционната му колегия участвуват Т. Иванчов, Г. Н. Колушки, К. Г. Попов, А. Ляпчев, Ал. Цанков, Никола В. Михов, Ст. Д. Бобчев, А. Чолаков, К. Бобчев и др. Като автори се изявяват почти всички видни буржоазни икономисти: К. Г. По-

пов, Г. Т. Данаилов, Д. Мишайков, Ст. Чолаков, Ил. Янулов, Б. Янчулев, Ал. Цанков, Ж. Бурилков, Ас. Кемилев, Ил. Палаузов, Хр. Пеев и др. Публикува статии по основните въпроси на стопанската политика и икономическото развитие на страната. Отделя място и на теоретични разработки. Дава обзори за развитието на световната икономика. Обявява се за държавна намеса в икономиката и за насърчаване развитието на българската промишленост. — 452.

«*Gewerkschaftliche Rundschau*» («Профсъюзен преглед») — списание, орган на швейцарските обединени профсъюзи. Излиза от 1909 всеки месец на немски и френски език. — 521.

«*Népszava*» («Народен глас») — унгарски седмичен вестник със социалистическа насоченост. Излиза от 1877 на унгарски и на немски език (под името «*Volksstimme*»); след 1880 излиза само на унгарски език. От 1890 е орган на Унгарската социалдемократическа партия. Забранен по време на фашистката окупация на Унгария от фашистка Германия (март 1944 — февр. 1945). От 1948 е орган на унгарските профсъюзи. — 557.

«*Neue Freie Presse*» («Нова свободна преса») — буржоазнолиберален вестник. Излиза във Виена от 1864 до 1939. — 550.

«*Rh. Westf. Zeitung*» («Рейнски вестфалски вестник») — вестник, финансиран от концерна Круп. Излиза в Есен. — 516.

«*Reichsarbeitsblatt*» («Имперски работнически лист»). — 528.

«*Volksstimme*» — вж «*Népszava*»

ПОКАЗАЛЕЦ НА ЦИТИРАНАТА И СПОМЕНАВАНАТА ЛИТЕРАТУРА*

Акцията за мира. (Становището на Съглашението). — «Работнически вестник», XX, № 218, 15 ян. 1917. — 373, 375.

Анонимно акционерно дружество «Сапун» в гр. Русе. Баланс, приет на общото годишно събрание на дружеството на 28 май 1916 г.; Печалби и загуби. — «Държавен вестник», XXXVIII, № 114, 7 юни 1916, с. 5. — 104, 125, 356.

Бакалов, Ж. Изложение на мотивите към законопроекта за хигиената и безопасността на труда. (София, 24 февруари 1915 г.). — «Стенографски дневници», XVII ОНС, III Р.С., 52 з., 9 март 1917, с. 1147—1150. — 417.

Бакалов, Ж. Изложение на мотивите към законопроекта за положението и заплатите на работниците и служещите в частните заведения и предприятия през време на войната. (София, 24 февруари 1917 г.). — «Стенографски дневници», XVII ОНС, III Р.С., 59 з., с. 1305—1306. — 358, 359, 360.

Безименно акционерно дружество за фабрикация и експорт на тютюн — Русе. Баланс, сключен на 31 декември 1915 г.; Сметка «Печалби и загуби», сключена на 31 декември 1915 г. — «Държавен вестник», XXXVIII, № 86, 2 май 1916, с. 6—7. — 104, 125, 356.

Безименно акционерно дружество «Съединени тютюневи фабрики» — Пловдив. Равносметка, съставена на 31 декември 1915 г. — «Държавен вестник», XXXVIII, № 99, 18 май 1916, с. 7. — 104, 124, 356.

Берг, Лео. Сверхчеловек в современной литературе. Глава к истории умственного развития XIX века. Пер. Л. Горбуновой. (М., 1905). VIII, 258 с. — 542.

Българска банка и Търговско акционерно дружество — София.

* Изготвен от к. п. н. Венета Апостолова.

Равносметка на 31 декември 1915 г.; Сметка «Печалби и загуби» на 31 декември 1915 г. — «Държавен вестник», XXXVIII, № 100, 19 май 1916, с. 7. — 105, 125, 356.

Българска генерална банка — София. Равносметка на 31 дек. 1916 г.; Сметка «Печалби и загуби» на 31 дек. 1915 г. — «Държавен вестник», XXXVIII, № 40, 20 февр. 1916, с. 15. — 104, 125, 356.

Българска кредитна банка «Гирдап» — Русе. Баланс на 31 декември 1915 г.; Сметка «Печалби и загуби» за 1915 г. — «Държавен вестник», XXXVIII, № 111, 3 юни 1916, с. 7. — 104, 125, 356.

Българско акционерно дружество «Постоянство» в гр. Русе. Годишна сметка за 1915 г.; Печалби и загуби. — «Държавен вестник», XXXVIII, № 121, 16 юни 1916, с. 7. — 105, 356.

Българско търговско параходно дружество — Варна. Баланс, съставен на 31 декември 1915 г.; Загуби и печалби на 31 декември 1915 г. — «Държавен вестник», XXXVIII, № 118, 13 юни 1916, с. 7. — 105.

Германската нота до Америка. — «Работнически вестник», XX, № 232, 2 февр. 1917. — 373, 375.

До Министерството на войната. (Главно интендантство). XI постановление на Министерския съвет, прието на заседанието му от 29 март 1916 г., протокол № 52. — «Държавен вестник», XXXVIII, № 76, 17 апр. 1916, с. 1—2. — 58.

До мировите съдии, председателите на комитетите за подпомагане войнишките семейства. — До околийските началници за незабавно съобщение на всички селски комитети. Окръжна на Централния комитет за подпомагане войнишките семейства, № 20223 от 23 май 1916 г. — «Държавен вестник», XXXVIII, № 144, 7 юли 1916 г. — 75.

До мировите съдии, председателите на комитетите за подпомагане войнишките семейства. До околийските началници за незабавно съобщение на всички селски комитети. Окръжна на Централния комитет за подпомагане войнишките семейства, № 24303 от 19 юни 1916 г. — «Държавен вестник», XXXVIII, № 129, 26 юли 1916. — 76.

Електрическо дружество за София и България. Равносметка към 31 декември 1914 г. до 13 януари 1915 г. — «Държавен вестник», XXXVIII, № 75, 15 апр. 1916, с. 7. — 104, 125.

*За двадцать лет. — 542.

* Отбелязаните със звездичка описания са непълни, тъй като цитираните произведения не се откриват.

За мира. (какво казва Поанкаре). — «Работнически вестник», XX, № 230, 31 ян. 1917. — 374.

Загралов, Ив. Ст. По законопроекта за хигиената и безопасността на труда. (Докладна записка № 139 от 24 януари 1915 г.). — В: *Сборник* на окръжни наредби, докладни записки, инспекторски рапорти, закони и законопроекти по покровителството на труда. 1905—1915. С., 1918, с. 181—189. — 476.

Закон за 3/12 за третото тримесечие на 1916 г. — «Държавен вестник», XXXVIII, № 154, 26 юли 1916. — 131, 148.

Закон за градските общини. Поправен и допълнен с всички изменения и допълнения до 1 януари 1911 г. С., Държ. п-ца, 1911. 37 с. — 59, 113.

Законодателната инициатива на социалдемократията. Законопроектите и законодателните предложения, внесени от социалдемократическата парламентарна група в извънредната и редовна сесия на XVII Народно събрание през 1914 и 1915 г. С., Парт. соц. к-ца и п-ца, 1915. 64 с. — 89, 335.

Заповед № 2407. (София, 25 септември 1915 г. Кмет: Р. В. Радев). — «Софийски общински вестник», II, № 17, 4 окт. 1915, с. 15—16. — 188, 389.

Заповед № 280. (София, 12 март 1916 г. Кмет: Р. В. Радев). — «Софийски общински вестник», II, № 41, 19 март 1916, с. 15—16. — 188, 232.

Заповед № 10209. (София, 1 септември 1916 г. Кмет: Р. В. Радев). — «Софийски общински вестник», III, № 12, 9 септ. 1916, с. 11. — 183, 219.

Изложение за състоянието на бюрото «Социални грижи». (Докладчик: Ал. Маляков). — «Софийски общински вестник», III, № 32, 27 ян. 1917, с. 7—10. — 292, 301.

Кауцки, К. Предложението за мир. (Из «Лайпциг. Фолксцайтунг»). «Работнически вестник», XX, № 207, 20 дек. 1916. — 375.

Кувшинская, Е. Борьба рабочих за политическую свободу в Англии. Спб., Изд. Библ. Обществознанія, 1907. 224 с. — 542.

Кутинчев, Ст. Защитата на женския и детски труд у нас. — «Списание на Българското икономическо дружество», XVIII, 1915, № 9—10, с. 559—589. — 438, 443, 453.

Кутинчев, Ст. Хигиеническите условия на труда в Софийската печатница. Анкета. — «Ново време», XVIII, 1915, № 4—5, с. 103—118. — 439.

Люксембург, Р. Социална реформа или революция. Пер. с нем. Спб., Книгоиздательство «Век», 1907. 125 с. — 523.

Марковардсен, Г. Системи избирателно право Зап. Европы и Сев.-Американ. Соединен. Штатов. Статии из «Handbuch des Oeffentlichen Rechts». Пер. под ред. и с вступ. статьей проф. М. Соболева. Спб., Издание Н. Глаголева, Б. Г., XXV, 372 с. (К реформ государственного строя России, Вып. I). — 542.

Маркс, К. Капиталът. Критика на политическата економия. Том първи. Превод от Д. Благоев. С., Парт. соц. к-ца и п-ца, 1910. 667 с. (Научна библиотека. Кн. 9). — 461.

«Модерен театър», безименно акционерно дружество за кинематографически предприятия — София. Баланс на 31 декември 1915 г.; Печалби и загуби. — «Държавен вестник», XXXVIII, № 113, 6 юни 1916, с. 5—6. — 105.

Намесата на Америка за мир. (Последни новини). — «Работнически вестник», XX, № 202, 23 дек. 1916. — 281.

«*Нафта*». Българско акционерно дружество в София. Равносметка на 31 декември 1915 г.; Печалби и загуби за 1915 г. — «Държавен вестник», XXXVIII, № 76, 17 апр. 1916, с. 6—7. — 104—125.

Нотата за мир. (Австрийският отговор). — «Работнически вестник», XX, № 206, 28 дек. 1916. — 374.

Нотата за мир. (Германският отговор). — «Работнически вестник», XX, № 206, 28 дек. 1916. — 373.

Окръжна наредба № 1130 от 7 март 1909 г. До комитетите на труда. (За сведение до г-да окръжните управители.) — В: *Сборник за окръжни наредби, докладни записки, инспекторски рапорти, закони и законопроекти по покровителството на труда.* 1905—1915, С., 1918, с. 28—30. — 449.

Отчет на Комитета на Общия работнически синдикален съюз в България за 1914 и I полугодие на 1915 г. Б. М., Б. Г., 30 с. — 563.

Петергофско съобщение о проекте Государственной думы. Секретные протоколы. Berlin, Eberhard Frowein Verlag, S. A., XX, 220 с. — 542.

Платформата за мира на президента Уйлсон. — «Работнически вестник», XX, № 226, 25 ян. 1917. — 273.

Плеханов, Г. В. Заметки публициста. Новые письма о тактике и безтактности. Спб., Изд. Н. Глаголева [1907]. 152 с. — 542.

Поемни условия за отдаване на концесия на електрическите трам-

ваи в Ст. София и околностите ѝ; *Поемни условия за отдаване на концесия снабдяването на Ст. София с електрически ток, нужен за електрическото осветление на града, обществените и частните здания, както и за двигателната сила.* — В: *Стенографически протоколи на Софийския градски общински съвет. Извънредна сесия*, кн. III. С., 1897, с. 282—302. — 240.

Полянскій, Н. Н. Стачки рабочих и уголовний закон. Спб., Типографія т-ва «Общественная польза», 1907. 407 с. (Библиотека «Общественной пользы»). — 542.

Попов, Ив. Г. Доклад за изучаване подпомаганията на нуждаещите се войнишки семейства в Австро-Унгария и Германия. С., П-ца Либерален клуб, 1916. 63 с. — 411.

Попов, Кирил, Г. Стопанска България през 1911 г. Статист. изследвания. С., Държ. п-ца, 1916. 483 с. — 347, 348, 443, 451, 452, 459.

Правилник за раздаване помощи на бедните войнишки семейства. (Приет в заседанието на Софийския градско-общински съвет на 3 октомври 1915 г.). — «Софийски общински вестник», II, № 19, 18 окт. 1915, с. 10—11. — 113.

Предложения на социалдемократията по Закона за обществената предвидливост. — «Работнически вестник», XX, № 81, 29 юли 1916. — 52.

I-во българско анонимно акционерно дружество за международен транспорт. Сметка «Печалби и загуби» на 31 декември 1915 г.; Баланс на 31 декември 1915 г. — «Държавен вестник», XXVIII, № 81, 26 апр. 1916, с. 7. — 104, 124, 125.

Радек, К. Социалистически лозунги. — «Работнически вестник», XX, № 239, 10 февр. 1917. — 519.

Синдикалното движение в България 1904—1913. Отчет на Синдикалния комитет, поднесен на Десетия синдикален конгрес — 25 май 1914 г. С., Парт. соц. к-ца и п-ца, 1914. 24 с. — 563.

Софийска банка. Българско акционерно анонимно дружество, централно седалище София — клон във Варна. Баланс на 31 декември 1915 г.; Сметка печалби и загуби за 1915 г. — «Държавен вестник», XXVIII, № 40, 20 февр. 1916, с. 14. — 105.

Стойчев, д-р Д. Рапорт за извършени инспекции. (I. Софийски окръг. II. Търновски окръг). — В: *Сборник на окръжни наредби, докладни записки, инспекторски рапорти, закони и законопроекти по покровителството на труда.* 1905—1915. С., 1918, с. 374—381. — 441.

Състоянието на софийските електрически трамваи. (Рапорт до кмета на Софийската община от началника на общинското отделение за трамваите и осветлението инж. Бояджиев). — «Софийски общински вестник», II, № 17, 4 окт. 1915, с. 4—6. — 100.

Тесарс, К. Приветствената реч на др. . . . [пред VIII редовен конгрес на ОРСС]. — «Работнически вестник», XIV, № 133, 13 апр. 1910. — 556.

Тодоров, Димо. Трудовите условия в Ст. Загорски и Бургаски окръзи и Законът за женския и детския труд. — «Списание на Българското икономическо дружество», XVIII, 1915, № 9—10, с. 590—641. — 439.

Тодоров, П. Доклад от кмета на Софийската община до Софийския градски общински съвет за финансовото положение на общината към 1 ноември 1914 г. С., 1914. 48 с. — 274.

Търговско акционерно д-во «Земледелец» — Ст. Загора. Сметка за печалбите и загубите, сключена на 31 декември 1915 г.; Равносметка, сключена на 31 декември 1915 г. — «Държавен вестник», XXVIII, № 52, 5 март 1916, с. 5—6. — 104, 125.

Цанков, Ас. [Реч по законопроекта за хигиената и безопасността на труда]. — «Стенографски дневници», XVII ОНС, III Р.С., 52 з., 9 март 1917, с. 1153—1159. — 447.

Цончев, д-р П. Шивашкият занаят в Габрово. — «Известия на Българското икономическо дружество», XIV, 1910, № 5, с. 350—364. — 440, 444, 445.

Archiv für die Geschichte des Sozialismus und der Arbeiterbewegung, Leipzig, Yg. 5, Hft 1, 2, 1915; Yg 6, 1916. — 509.

Axelrod, P. Die Krise und die Aufgaben der internationalen Sozialdemokratie. Zürich, Genossenschaftsdruckerei, 1915. 46 p. — 509.

*Bauer, Stephan. Sozialpolitik im Kriege und nach Friedensschluss. Zürich, Kommissions Verlag der Buchhandlung des Schweizerischen Grütlivereins. — 551.

Bismarck, Otto v. [Реч в Райхстага на 26 ноем. 1884 г.]. — In: Stenographische Berichte über die Verhandlungen des Reichstags. 6. Legislativperiode, I. Session, 1. Bd. Berlin, 1885, p. 25. — 521.

* Braun, A. Die Zukunft der deutschen Sozialdemokratie. Wien, Volksbüchhandlung I. Brand. — 531.

Fröhlich, Richard. Alkoholfrage und Arbeiterklasse. Berlin, Verlag Buchhandlung Vorwärts, 1910. 32 p. — 509.

Golav, Paul. Vom sterbenden und wiederauflebenden Sozialismus. [Прев. от фр. ез.]. Lausanne, Ruedi, 1915. 23 p. — 509.

Hirsch, Paul. Kommunale Kriegsfürsorge. Berlin, Buchhandlung Vorwärts Paul Singer, 1915. 72 p. (Sozialdemokratische Gemeindepolitik. Kommunalpolitische Abhandlungen. Heft 17). — 299.

* *Kautsky, K.* Goldproduktion und Vertéuerung. — 544.

Kautsky, K. Überzeugung und Partei. Leipzig. Verlag der Leipziger Buchdruckerei Aktiengesellschaft, 1916. 48 p. — 509.

* *Kunow, H.* Praktische Steuerpolitik oder Steuergmatik? — 509.

Lindemann, Hugo. Über Begriff und Bedeutung der Kommunalwissenschaft. Berlin, Buchhandlung Vorwärts Paul Singer, 1916. 100 p. (Sozialdemokratische Gemeindepolitik. Kommunalpolitische Abhandlungen. Heft 18). — 299.

Marx, K. Das Kapital. Kritik der politischen Ökonomie. Hrsg. von F. Engels. Bd I—III. Hamburg, Meissner, 1910—1914. Bd. I. Buch 1. Der Produktionsprozess des Kapitals. 7. Aufl. 1914. 739 p. — 548.

Marx, K. Rede über die Frage des Freihandels, gehalten am 9. Januar 1849 in der demokratischen Gesellschaft zu Brüssel. — In: *Marx, K.* Das Elend der Philosophie. Antwort auf Prondhon's «Philosophie des Elends» von K. Marx 7. unveränderte Aufl. Stuttgart, Verlag von I. H. W. Dietz Nachf, 1919, p. 167—188. — 524.

Marx, K. Zur Kritik der politischen Ökonomie. Hrsg. von K. Kautsky. 2. Aufl. Stuttgart, Verlag von I. H. W. Dietz Nachf, 1907. 203 p. — 523.

Mahlich Ernst. Gemeinde und Alkohol. Aufgaben der Gemeindepolitik im Kampfe gegen den Alkoholismus. Berlin, Verlag Buchhandlung Vorwärts Paul Singer, 1913. 84 p. (Sozialdemokratische Gemeindepolitik. Kommunalpolitische Abhandlungen. Heft 15). — 509.

* *Mender, Fritz.* Das moderne Zollschutzsystem. Zürich, 1916. Arh. Institut Prell Füssle. — 549.

Statistische Jahrbuch für das Deutsche Reich, Berlin, Jg. 36, 1915. 114 p. — 508.

Sumner, William Graham. Протекционизма. Превел от френски Минчо Ив. Анков. Плевен, печ. Надежда, 1905. 159 с. — 542.

ИМЕНЕН ПОКАЗАЛЕЦ*

Абаджиев, Ст. — работник по водоснабдяването на гара Гебедже (дн. гр. Белослав). — 539.

Акселрод, Павел Борисович (1850—1928) — един от лидерите на меншевизма. През 70-те години на XIX в. участва в народническото движение; след разцеплението на «Земля и воля» се присъединява към групата «Черний передел». Участва в създаването на групата «Освобождение на труда». От 1900 е член на редакцията на вестниците «Искра» и «Заря». На II конгрес на РСДРП (1903) присъства със съвещателен глас от редакцията на «Искра» (искрист от малцинството). Изказва се против ленинските организационни принципи за строителството на марксистката работническа партия. През 1905 издига опортюнистическата идея за свикване на «широк работнически конгрес», който противопоставя на партията на пролетариата. В годините на реакцията и на новия революционен подем е един от ръководителите на ликвидаторството. По време на Първата световна война 1914—1918 под прикритието на центристски фрази фактически заема социалшовинистични позиции. Участва в Цимервалдската (1915) и Кинталската (1916) конференция, на които се присъединява към дясното крило. След Февруарската буржоазнодемократична революция 1917 е член на Изпълкома на Петроградския съвет и подкрепя Временното правителство. Посреща враждебно Великата октомврийска социалистическа революция 1917. Намирайки се в емиграция, пропагандира въоръжената интервенция срещу Съветска Русия. — 509.

Алексиев, Кънчо — телеграфо-пощенски работник на гара Шумен. — 531, 539.

Алмознино, Хаим — общински съветник в София (от 1915). Член на Народнолибералната (стамболовистка) партия. — 232.

Андонов, Райчо — синдикален деец от Стара Загора. Член на местната временна синдикална комисия (1917). — 533.

* Изготвен от Мария Иванова.

Андреев, Иван — надзорник на гара Пловдив. — 540.

Анков, Ангел Константинов (1880—1955) — партиен деец. Банков чиновник. В социалистическото движение се включва като ученик във Враца. Член на БРСДП от 1896. При очистването на партията от опортюнистите (1903) застава на страната на тесните социалисти. Секретар на партийната организация във Враца. Поддържа тесни връзки с Д. Благоев и Г. Кирков. Делегат на XIII (1906) и XVII (1910) конгрес на БРСДП (т. с.) и на III (1906) конгрес на ОРСС. Придружава Г. Димитров във Врачански окръг по време на предизборните му обиколки за XVI (1913) и XVII (1914—1919) обикновено НС. Кандидат за народен представител в изборите за XVII обикновено НС. Член на Окръжния комитет на БКП (1923). Участва в подготовката на Септемврийското антифашистко въстание 1923. На 12 септ. е арестуван. След поражението на въстанието се премества в София. Сътрудничи на легалния партиен печат. — 532.

Антич — 542.

Апостолов — 525.

Арсов, Илия (И. А. Лилов) — партиен деец от Видин. Обущарски работник. Един от основателите на партийната организация във Видин. След разпускането на организацията (ян. 1906) е член на тесносоциалистическата група «Искра». — 532.

Асеов, Нисим — общински съветник в София (от 1915). Търговец. Член на Либералната (радославистка) партия. — 256.

Атанасов, Александър (А. А. Петков — Ш е с к и) (1879—1925) — партиен деец, юрист. Завършва педагогическото училище в Лом и става първоначален учител. Член на БРСДП. Деен член на Учителската социалдемократическа организация в Лом и Орханче (дн. Ботевград). Делегат на X конгрес на БРСДП (1903), на който подкрепя позицията на Д. Благоев. За пропаганда на социализма сред учащите се е уволнен завинаги като учител. Заминава за Женева, където следва право (1906—1910). Присъединява се към партийната група на българските студенти. В Женева има няколко лични срещи с В. И. Ленин и Г. В. Плеханов. След завръщането си в България се установява като адвокат в Русе. През 1919 е един от ръководителите на Русенската комуна. Делегат на I (1919), II (1920), III (1921) и IV (1922) конгрес на БКП. От 1919 до 1923 е член на Окръжния комитет на БКП в Русе и на Висшия партиен съвет. Преподава в първата партийна школа в София. Редактира в. «Към победа» (1919—1921) и в. «Истина» (1923—1924), органи на Окръжния комитет на БКП в Русе. Сътрудничи в сп. «Ново време», в. «Работнически вестник», в. «Учителска трибуна» и други издания под псевдоним Ш е с к и. Народен представител (1919—1923). По време на Септемврийското антифашистко въстание 1923 е арестуван. След 1923 работи активно за преустройството на партийната организация на нелегални основи. Убит от засада. — 531.

Бакалов, Жечо А. (неизв.—1921) — буржоазен политически и дър-

жавен деец. Член на Младолибералната (тончевистка) партия. Адвокат в София. Министър на търговията, промишлеността и труда (4 юли 1913—21 юни 1918) в кабинетите на В. Радославов. Народен представител в X (1899—1900), XIII (1903—1908), XVI (1913) и XVII (1914—1919) обикновено НС. Председател на X обикновено НС. — 358, 359, 370, 415, 416, 417, 418, 451, 452, 453, 456, 469, 472, 475, 476, 478, 479, 510.

Бакърджиев, Коста (1877—1939) — партнен деец. Шивашки работник. В социалистическото движение се включва през 1896. Един от основателите на Ломската партийна организация (1899). След очистването на БРСДП от опортюнистите (1903) застава на страната на тесните социалисти. Ръководител е на шивашкия синдикат в Лом и един от организаторите на стачните борби в града. Бори се срещу опитите на Н. Харлаков да привлече Ломската партийна организация към анархолибералите. През 1911 е издигната кандидатурата му за народен представител в XV обикновено НС заедно с Георги Кирков, Кр. Пастърмаджиев и Ал. Никитов. След Първата световна война активно участва във възстановяването на партийните групи и организации в Ломско. Избран за съветник във Втората ломска комуна (май 1922—май 1923). Поради тежко заболяване не взема участие в Септемврийското антифашистко въстание 1923. През 1930 е един от създателите на Работническата партия в града, а през 1931 е един от четиримата кандидати за народни представители на Блока на труда в Ломско. До края на живота си участва в дейността на партията. — 532.

Балабанов, Иван К. — общински съветник в София (от 1915). Търговец. Член на Народнолибералната (стамболовистка) партия. — 226, 242, 256, 258.

Беремлиев, Алекси Тодоров (1875—1925) — партиен деец. Член на БРСДП (т. с.), от 1919 — на БКП. Завършва Ломското педагогическо училище. Като учител разпространява социалистическия идеен. През 1909 заминава да учи в Швейцария. През 1912 се завръща поради започване на Балканската война. След Първата световна война участва във възстановяването на Ломската партийна организация. Член на Околийския комитет на БКП в Лом (1919—1923). От 12 септ. 1923 минава в нелегалност. По време на Септемврийското антифашистко въстание е член на Ломския околийски военнореволюционен комитет, ръководи Прогорелския въстанически район и става командир на Прогорелската въстаническа дружина. След разгрома на въстанието живее нелегално в София. Арестуван по време на Априлските събития 1925 и убит в Дирекцията на полицията. — 532.

Беров — собственик на текстилна фабрика в Габрово. — 84.

Бертолюс, Шарл — френски инженер, откупил през дек. 1897 концесията на Предприятието за електрическо осветление и трамваите в София. — 241, 243, 244, 245.

Бисмарк (Bismarck), княз Ото фон Шонхаузен (1815—1898) — пруски и германски държавен деец. Министър-председател и министър

на външните работи на Прусия (1862—1871). След като успява да задуши демократичните сили в страната, постига обединение на Германия, опирайки се на юнкерите и пруската армия. От 1871 до 1890 е райхсканцлер на Германската империя. През 1878 въвежда Изключителния закон против социалистите, с който поставя Германската социалистическа работническа партия извън законите. По същото време издига демагогска програма за социално законодателство (задължителна застраховка на някои групи работници и др.) с цел да попречи на разрастването на революционното работническо движение. На Берлинския конгрес (1878) подкрепя Австро-Унгария против Русия, в резултат на което е анулиран Санстефанският мирен договор (1878). Това има отрицателни последици за решаването на националния въпрос на Балканите и за развитието на България. — 521.

Благоев, Димитър (Д. Б. Николов — Д я д о) (14 юни 1856, с. Загоричане, Костурско — 7 май 1924, София) — основоположник на научния социализъм и на революционната марксистка пролетарска партия в България; най-изтъкнатият теоретик на марксизма в България и на Балканите в края на XIX и първата четвърт на XX в. По време на Руско-турската освободителна война 1877—1878 участва в боевете за Стара Загора. След войната заминава в Русия. В Петербург следва естествени науки (1881—1882), от 1883 — право. Основавя Партия на руските социалдемократи (1883), известна като *Благоева група*, която е първата социалдемократическа организация в Русия. Издава в. «Рабочий» (от края на ян. 1885), в който е публикувана в съкратен и редакционно изменен вид програмата на Партията на руските социалдемократи. На 16 март 1885 за революционна дейност е екстерниран от Русия. Установява се в София. Заедно с Виктория (Вела) Живкова, с която свързва живота си, започва да издава «Журнал «Съвременний показател»» (1 юни 1885) — първото социалистическо списание в България. Инициатор е за свикването на представителите на социалистическите дружинки в България на сбирка в Търново (21—23 апр. 1891) и на Учредителния конгрес (20 юли/2 авг. 1891) на Българската социалдемократическа партия на връх Бузлуджа. Заедно с Н. Габровски, негов най-близък съратник по онова време, изработва проектите за програмата и устава на партията. От Учредителния конгрес до края на живота си неизменно е избран за член на ЦК на партията. Димитър Благоев заедно с Гаврил Георгиев и Георги Кирков ръководи борбата на революционните марксистки срещу общоделците, която завършва с идейния разгром на опортюнистите и отстраняването им от партията (1903). Той отстоява пролетарския революционномарксистки характер на партията, като води непримирима борба срещу всички опортюнистически отклонения в нея, в резултат на което още в първото десетилетие на века тя започва да придобива черти на партия от нов тип. При неговото ръководно участие се учредява Общият работнически синдикален съюз (1904).

Като народен представител (избран за пръв път през 1899) отстоява коренните интереси на работническата класа.

Димитър Благоев е последователен патриот-интернационалист. Ръководи делегацията на БРСДП (т. с.) на Първата (1909) и на Втората (1915) балканска социалдемократическа конференция и на Копенхагенския конгрес на Втория интернационал (1910). В Копенхаген участва в срещата на делегатите от марксистката левица, между които е В. И. Ленин. В годините на Първата световна империалистическа война 1914—1918 води борба против социалшовинизма и измяната на лидерите на Втория интернационал. Той отхвърля опитите на Плеханов и Парвус да отклонят партията от нейната интернационалистическа позиция и критикува техните социалпатриотически възгледи (статии «Magister dixit», 1914, и «Плеханов и Парвус», 1915). Обявява се за създаването на нов интернационал на основата на революционния социализъм и пролетарския интернационализъм. Това го доближава до възгледите на В. И. Ленин и през лятото на 1917 тесносоциалистическата партия се присъединява към възглавяваната от болшевиките Цимервалдска левица. Благоев посреща с голямо въодушевление Великата октомврийска социалистическа революция 1917. Под негово ръководство започва превъоръжаването на партията с идеите на ленинизма. БРСДП (т. с.) става съснователка на Третия, Комунистически интернационал (март 1919), преименува се БКП (т. с.) и приема Програмна декларация в духа на ленинизма. Благоев подкрепя възприетия от ЦК на БКП (5—7 авг. 1923) курс на въоръжено въстание против установената в страната на 9 юни 1923 фашистка диктатура, а след неговото кърваво потушаване се обявява в защита на въстанието и жертвите на белия терор.

Димитър Благоев е основател на теоретичния орган на партията сп. «Ново време» и е негов неизменен редактор от ян. 1897 до спирането му на 12 септ. 1923. Всестранно образован марксист, той е автор на научни изследвания в областта на историята, икономиката, философията, литературознанието. По-важни трудове: «Нашите апостоли» (1886), «Що е социализъм и има ли той почва у нас?» (1891), «Социализмът и работническият въпрос в България» (1900), «Икономическото развитие на България. Индустрия или земледелие» (1903), «Принос към историята на социализма в България» (1906), «Едрата индустрия и работническата класа в България» (1908), «Положението на работническата класа в нашата индустрия» (1912) и др. Редактор е на «Вестник на Учителското дружество» (Видин, 1889—1890), съредактор на органа на БСДП в. «Работник» (1892—1894) и на сп. «Ден» (Шумен, 1892). Той е един от основателите на първите работнически кооперации в България. Димитър Благоев създава здрави революционни традиции в партията, на които тя се опира и израства като партия от нов, ленински тип. — 177, 479, 569.

Блъсков, Ростислав Владимиров (1884—1921) — партиен деец. Като студент по право в София става член на БРСДП (т. с.). За известно време е секретар на Софийската партийна организация. Адвокат в Шумен. През 1911 се установява в Русе като юриконсулт в общината. Включва се активно в дейността на местната партийна организация и се издига като един от ръководителите на

русенския пролетариат. През 1919 е избран за кмет на Русенската комуна. Под негово ръководство комуната осъществява редица мероприятия в защита на непосредствените интереси на трудещите се. — 531.

Боало, Боало-Депрео (Voileau-Despreaux), Никола (1636—1711) — френски поет, теоретик на класицизма. Автор на епиграми и сатири. Поемата-трактат «Поетическо изкуство» (1674) е най-значителното му произведение, в което са изложени основните принципи на класицизма. Възгледите на Боало, в които намира отражение господстващият при абсолютизма философски рационализъм, по-късно са подложени на остра критика от просветителите и романтиците. За времето си естетиката му има прогресивно значение, тъй като е насочена срещу субективизма и маниерността в поезията. Оказва голямо влияние върху литературата на класицизма не само във Франция, но и в други страни. — 546.

Божинов, Иван Кузманов (1867—неизв.) — буржоазен политически деец. Член на Либералната (радославистка) партия. Общински съветник в София (от 1914). Окръжен съветник. Собственик на печатница «И. К. Божинов». — 205, 208, 211, 212, 213, 214, 225, 232, 269, 271, 487.

Бонев, Вълво (В. Б. Танев) (1885—1961) — партиен деец. Следва химия в София и Женева. Учител. Като студент участва в борбите на софийските работници. Член на БРСДП (т. с.), от 1919 — на БКП. От 1910 до 1920 учителствува в Стара Загора, Елена, Лом, Чирпан, София. Като учител в София е секретар на партийната група в кв. «Иван Вазов». През 1920—1922 е секретар на партийната организация в Лом. Един от организаторите на учителската профопозиция и член на централното ѝ ръководство. През 1939 е осъден за антифашистка дейност и до 9 септ. 1944 е в затвора. След това е председател на Съюза на стопанските служители, а от 1947 — началник на отдел «Професионално образование» при МНП. — 532.

Ботев, Александър (А. Б. Даскалов) (1879—1947) — деец на БЗНС. Народен представител (1914—1923). Министър на железниците (юни — септ. 1921). Председател на XIX (1920—1923) и XX (1923) обикновено НС. По време на Юнското антифашистко въстание 1923 организира отряд и превзема казармата в Радомир. След поражението на въстанието работи за изграждането на единния фронт. През 1941—1944 е във връзка с Радомирския партизански отряд. За антифашистка дейност е интерниран. След 9 септ. 1944 е околийски управител на Радомир. Народен представител във Великото НС (1946—1947). — 132.

Бохоров, Симон — партиен деец от Видин. — 532.

Бояджиев, Христо Хр. — народен представител в XVI (1913) и XVII (1914—1919) обикновено НС. Член на Либералната (радославистка) партия. — 325.

Бояджиев, Ц. — инженер, директор на Трамвайната компания в София. — 95, 96, 97, 100, 103, 198, 218, 225, 245, 246, 256, 257, 258, 259, 271, 317, 504.

Браун (Braun), Адолф (1862—1929) — немски социалдемократ, деец на работническото движение в Германия и Австро-Унгария. През 90-те години на XIX в. е един от редакторите на в. «Vorwärts» («Напред») и на други немски и австрийски социалдемократически вестници. Автор е на трудове по въпросите на профсъюзното движение. — 531.

Будевски — собственик на фабрика в София. — 441.

Буров — собственик на мелница. — 507, 508, 521.

Буров, Атанас Димитров (1875—1954) — буржоазен политически деец, banker. Един от лидерите на Народната (народняшка) партия. Завършва правни и икономически науки в Париж. Министър на търговията (18 юни—4 юли 1913) в кабинета на Стоян Данев и в коалиционното правителство на Александър Стамболийски (6 окт. 1919—20 май 1920). Един от ръководителите на реакционните сили в борбата против правителството на БЗНС. След провала на опита за свикване на събор на 17 септ. 1922 на Конституционния блок в Търново за подготовка на преврат е принуден да емигрира. След военнофашисткия преврат на 9 юни 1923 е един от основателите на Демократическия сговор. Министър на външните работи и изповеданията във втория сговористки кабинет на Андрей Ляпчев (4 ян. 1926—29 юни 1931). Стои на съглашенофилски позиции симпатизира главно на Франция. Продължава да играе активна политическа роля и след падането на Демократическия сговор от власт (1931). Народен представител (1899—1901, 1911—1934). Подпредседател на XV обикновено НС (1911—1913). По време на Втората световна война 1939—1945 участва в буржоазната опозиция. Министър без портфейл в последното българско буржоазно правителство на К. Муравиев (2—8 септ. 1944). След 9 септ. 1944 се присъединява към противонародната опозиция. — 362.

Бъчваров, Георги — един от изявените партийни дейци в Лом след Първата световна война. — 532.

Вазов, Георги Минчов (1860—1934) — генерал-лейтенант. Брат на Иван Вазов. Член на Народната (народняшка) партия. Завършва пехотно (1880) и инженерно (1883) военно училище и Николаевската военна инженерна академия (1888) в Русия. Един от участниците в детронацията на княз Александър I Батенберг (авг. 1886). След контрапреврата емигрира в Русия, където служи около 10 години в руската армия. След завръщането си е инспектор на инженерните войски (1904—1908). През Балканската война 1912—1913 с войските от командования от него Източен сектор осъществява пробив в отбраната на Одринската крепост. Министър на войната (28 юни—22 авг. 1913). — 48, 95, 96, 211, 269.

Вангелов, Панко — народен представител в XVI (1913) и XVII

(1914—1919) обикновено НС. Член на Либералната (радославистка) партия. — 146, 147, 148, 151, 152, 156, 434, 449, 459, 477.

Василев, Велико — държавен финансов контрольор при столичната община (1913—1919). — 113, 186, 263, 266, 274, 275, 276, 296, 429.

Василев, Григор (Г. В. Гьорев) (1883—1942) — буржоазен политически деец, адвокат и журналист. Учи право в София, завършва в Женева. Първоначално е член на широкосоциалистическата партия. През 1904—1906 е секретар на Свободния синдикален съюз. След Балканската война 1912—1913 преминава към Демократическата партия, а след Деветоюнския военнофашистки преврат 1923 се включва в Демократическия сговор. Министър на земеделието в кабинета на А. Ляпчев (май 1930—юни 1931). Народен представител (1914—1923, 1923—1934, 1938—1939). Участва в т. нар. «Петорка», оформила се през пролетта на 1936 като буржоазно-демократична опозиция на монархофашистката диктатура. Главен редактор на сп. «Българска земя» (1931—1932) и на сп. «Нация и земя» (1933—1934). Един от редакторите на органа на Демократическата партия в. «Пряпорец» (1898—1932). Заедно с Г. Т. Дананлов и Ал. Гиргинов редактира сп. «Демократия» (1920—1923), а с К. Николов и Т. Кожухаров през 1922 — сп. «Народ и армия». Един от лидерите на буржоазната опозиция в XXIV обикновено НС (1938—1939). В навечерието на Втората световна война открито осъжда хитлеристката агресия в Чехословакия. — 154.

Василев, Димитър — партиен деец от Сливен. Член на Местния партиен комитет и общински съветник в Сливенската комуна (1917). — 534.

Велев. — 498, 499.

Велев, Тр. М. — чиновник на гара Саранбей (дн. гр. Септември). — 540.

Велчев, Иван — народен представител в XVI (1913) и XVII (1914—1919) обикновено НС. Член на Либералната (радославистка) партия. — 473.

Веселинов, Йонко — народен представител в V Велико НС (1911), в XVI (1913) и XVII (1914—1919) обикновено НС. Член на Либералната (радославистка) партия. — 134.

Влайков, Тодор Генчов (псевдоними: В е с е л и н, З д р а в к о) (1865—1943) — писател и общественик, редовен член на БАН (1900). Завършва гимназия в София (1885) и следва славянска филология в Московския университет. Под влияние на народническите идеи напуска университета (1888), за да се отдаде на народно-полезна дейност. Учителствува в родния си град Пирдоп (1888—1891). През 1890 основава в с. Мирково, Софийски окръг, първата кооперация в България. През 1891—1892 е гимназиален учител в Търново, през 1892—1894 — училищен инспектор в София. Един от основателите и председател (1898) на Българския учителски съюз. От 1900 е член на Демократическата партия. Заедно с Найчо Цанов е начело на младодемократическата група, която през 1905

се обособява в Радикалдемократическа партия (от 1922 — Радикална партия). Влайков е един от нейните лидери и главен редактор на теоретичния ѝ орган сп. «Демократически преглед» (1902—1928). Дългогодишен народен представител (1901—1908, 1911, 1919—1920, 1923—1931) и общински съветник в София (1911—1919). Председател е на Съюза на българските писатели (от 1924). През 1931, разочарован, се оттегля от политическия живот.

Литературното наследство на Влайков е огромно. В своите разкази и повести идеализира патриархалния бит, като разкрива реалистично процеса на разоряване на малоимотните селяни и занаятчии. В други свои произведения пропагандира народническите си разбирания за необходимост от борба против капиталистическите порядки и за запазването на селската патриархална задруга. Най-известни са мемоарите му «Преживяното» (3 ч., 1934—1942). Влайков е един от най-активните български публицисти. — 35, 60, 202, 211, 232, 247, 269, 318, 319, 487, 500.

Въжаров. — 529.

Вълков, Антанас — шлосер на гара Саранбей (дн. гр. Септември). — 540.

Габровски, Никола Христов (6 септ. 1864, Търново—11 юли 1925, Търново) — един от основателите на БСДП. Гимназиално образование получава в Русия. Завършва право и социални науки в Женева (1887), където поддържа връзки с руската революционна политемиграция. В България се завръща като убеден социалист, но под силно народническо влияние. Отначало е съдия, по-късно учител. От края на 80-те години на XIX в. развива активна обществена дейност. Възгледите си за ролята на интелигенцията като «главен лост» на общественото развитие излага в книгата «Нравствената задача на интелигенцията» (1889). В началото на 1889 основава в София дружество «Нов живот» с безплатно вечерно училище за работници. През 1889 присъствува неофициално на учредителния конгрес на Втория интернационал в Париж. В началото на 1891 се запознава с Д. Благоев и става негов съратник. По това време се ориентира към марксизма. Дватама подготвят проекти за програма и устав на бъдещата марксистка партия в България и организират Търновската сбирка (апр. 1891). Участва в учредителния Бузлуджански конгрес 1891. До 1894 е избран за член на Общия съвет на БСДП. През 1891 е делегат на БСДП на III конгрес на Втория интернационал в Цюрих. До 1903 е делегат на всички партийни конгреси.

Габровски е един от първите социалисти, избрани за народни представители — в VII обикновено НС (1894—1896), след това в XVIII (1919—1920) и XIX (1920—1923) обикновено НС. През 1903 минава на страната на широките социалисти, без да споделя напълно техните опортюнистически възгледи. През 1914 се връща в редовете на тесносоциалистическата партия. Участва в работата на I конгрес на БКП (1919). Организатор е на Търновската окръжна партийна организация. Развива активна издателска и публичностична дейност. Редактор е на «Българска социалдемократическа

библиотека» (1891—1894) и на партийния орган в. «Работник» (1892—1894). Издава в Търново в. «Народен глас» (1894), в. «Освобождение» (1895—1898), в. «Избирателно право» (1899). Сътрудничи на сп. «Ново общество» (1906—1909) и сп. «Съвременна мисъл» (1910—1914), издавани от широките социалисти. Превежда книги на видни социалисти. След Априлските събития 1925 е застрелян от наеман убиец. — 541.

Генадиев, Никола Иванов (1868—1923) — буржоазен политически деец и публицист. Юрист. Завършва право с докторат в Брюксел. Министър на правосъдието (май 1903—ян. 1904), министър на търговията и земеделието (ян. 1904—ян. 1908) и на външните работи (юли—дек. 1913). Политическата му дейност е свързана с Народнолибералната партия, а след разцеплението ѝ ръководи една от фракциите. През 1915 се изказва против участието на България в Първата световна война на страната на Централните сили; обявява се в опозиция на правителството на В. Радославов, във връзка с което е осъден на затвор (1916—1918). След войната участва в създаването на Националлибералната партия. През февр. 1923 формира партията Народно единство. Развива значителна журналистическа дейност. Един от основателите на в. «Балканска зора» (1890—1900). Ръководи органите на Народнолибералната партия в. «Нов век» (1899—1916, 1919), в. «Българска независимост» (1908), в. «Воля» (1918—1920). През 1923 основава в. «Народно единство» (1923—1927). От 1900 до края на живота си почти без прекъсване е народен представител. Убит в София от македонски автономисти. — 447, 448, 458.

Генев, Генчо — шлосер на гара Горна Оряховица. — 539.

Георгиев, Петър (П. Г. Желязков) (1891—1978) — партиен деец, журналист, герой на НРБ (1971), герой на социалистическия труд (1964), народен деятел на културата (1969). Юрист. Член на БРСДП (т. с.) от 1910. Учителствува в Сливен. Член на Учителската социал-демократическа организация от 1909. През 1914—1917 е секретар на Местния партиен комитет в града. В 1917 се премества в София. Завършва Юридическия факултет на Софийския университет и едновременно работи като помощник-редактор в «Работнически вестник» (1918—1923). В навечерието на Септемврийското въстание 1923 поддържа връзка между членовете на ЦК. След въстанието е член на временния ЦК (1923—1924). Политемигрант в Гърция (1925), Югославия (1925—1926) и СССР (1926), откъдето по решение на партийното ръководство се връща в България. През 1926—1928 е политически секретар на Изпълнителното бюро на ЦК. Осъден е по «процеса на 52-мата» и от 1928 до 1936 е в затвора. В 1941—1942 е интерниран в концлагера «Кръсто поле» (край с. Еникьой, Ксантийско). П. Георгиев е виден деец на българския комунистически печат и негов ръководител през 1926—1928. Редактор е на в. «Звезда» (1923—1924), един от редакторите на в. «Отзив» (1924), «Наши дни» (1924—1925), «Новини» (1926—1928). През 1945—1950 е заместник-главен редактор, по-късно главен редактор на в. «Работническо дело». Кандидат-член на ЦК (1950—1954) и член на ЦК

(1954—1962). Професор (от 1951) и ръководител на катедра по международно право и международни отношения в Юридическия факултет на Софийския университет (1951—1961). През 1956—1962 е директор на Института по история на БКП при ЦК на БКП. Автор е на трудове по проблеми на международното комунистическо движение, по история на БКП и партийния печат: «Ролята и значението на вестник «Работник» в историята на партията и на работническото движение у нас» (1953), «Отражението на Великата октомврийска социалистическа революция в България» (1957 — на рус. език, 1958 — на бълг. език), «Бойният път на «Работнически вестник»» (1958), «Борбата за създаване на революционна марксистка партия в България» (1964) и др. — 534, 535, 542.

Георгиев, Стоян — дребен търговец от Лом. След 1912 е съмишленик на партията. — 532.

Георгиев, Тодор — народен представител в XVII обикновено НС (1914—1919). Либерал. — 156, 157, 158, 172.

Голав (Golav), Паул — швейцарски социалдемократ, публицист. Редактор на социалистическия вестник «Le Grutéen» («Грютлианец») в Лозана. В началото на Първата световна война се обявява против опортюнизма и социалшовинизма във Втория интернационал, но още тогава проявява примиренческо отношение към опортюнистите. След Цимервалдската конференция (1915) преминава на центристко-пацифистки позиции. — 509.

Горбанов, Петко Василев (1846—1909) — политически и обществен деец. Завършва духовна семинария в Киев и Робърт колеж в Цариград (1873). Учител по български език в Елена и Робърт колеж. Сътрудничи на вестниците «Право» (1869—1873), «Съветник» (1863—1865, 1870) и «Македония» (1866—1872), излизали в Цариград. По време на Руско-турската освободителна война 1877—1878 оказва съдействие на руското командване като разузнавач. В периода на Временното руско управление (1877—1879) е председател на Окръжния съд в Елена. Депутат е в Учредителното събрание (1879). Активен член на Консервативната партия. Заема различни административни постове: главен секретар на Министерството на правосъдието, помощник-кмет на София и др. Редактор на вестниците «Бодилник» (1880), «Бодилник става либерал» (1881) и на «Българский глас» (1883). Народен представител в IX обикновено НС (1896—1899) и негов подпредседател. — 244.

Грим (Grimm), Роберт (1881—1958) — един от лидерите на Швейцарската социалдемократическа партия и на Втория интернационал. През 1909—1919 е секретар на партията и главен редактор на в. «Berger Tagwacht» («Бернски часовой»). От 1911 е депутат в парламента. През Първата световна война 1914—1918 е на центристски позиции. Председател на Цимервалдската (1915) и Кинталската (1916) конференция. Председател на Интернационалната социалистическа комисия (ИСК). Като пратеник на швейцарския министър Хофман проучва в Русия възможностите за сключване на сепаративен

мир в полза на германския империализъм. Случаят е разгледан от III цимервалдска конференция (септ. 1917); поведението на Грим е осъдено и той е изключен от ИСК. Един от организаторите на центристкия Интернационал 2 1/2. През 1945—1946 е председател на Националния съвет на Швейцария. — 546.

Грънчаров, Д. — синдикален деец от Пловдив. Металороботник. — 533.

Грънчарова, Венда — ученичка в кошничарското училище в София. — 526, 527.

Грюнберг (Grünberg), Карл (1861—1940) — австрийски социалдемократ, юрист, икономист и историк. От 1911 до 1929 издава в Лайпциг «Archiv für die Geschichte des Sozialismus und der Arbeiterbewegung» («Архив по история на социализма и работническото движение») в 14 тома. Автор е на трудове по история на икономическите (главно аграрните) отношения, а също по история на социализма, комунизма и работническото движение. В годините на Първата световна война 1914—1918 заема пацифистка позиция. Отнася се със симпатия към Великата октомврийска социалистическа революция 1917. Активен член на «Дружеството на приятелите на Съветския съюз». — 509.

Гьонев, Иван — кантонер на гара Сталийска махала. — 540.

Гьоте (Goethe), Йохан Волфганг (1749—1832) — немски писател, основоположник на новата немска литература, мислител и естествоизпитател. В младежките си години възглавява литературното движение «Бурни устреми», насочено срещу феодализма и абсолютизма. От 1775 развива многогранна дейност във Ваймар като министър и член на тайния съвет в двора на херцог Карл Август. Създава национален театър. Занимава се с литература, естетика, анатомия, минералогия, физика и др. Литературното му творчество достига високо съвършенство, пропито е с народностен дух, емоционалност и богата образност. По-важни произведения: «Страданията на младия Вертер», «Ифигения в Таврида», «Егмонт» (1788), «Торквато Тасо» (1789), «Римски елегии» (1790), «Херман и Доротея» (1797) и др. Най-великата творба на Гьоте е трагедията «Фауст» (1808—1832). — 546.

Гюмюшев, Гено Петров (1890—1925) — партиен деец. Член на БРСДП (т. с.) от 1907. Завършва Варненската мъжка гимназия. Известно време учителствува в Котленско. По-късно е телеграфист в Сливен и Бургас. През 1917 се заселва във Варна, където изцяло се отдава на партийна работа. По време на Транспортната стачка 1919—1920 е член на стачния комитет. Секретар на Окръжния синдикален съвет (1919—1920), член на Окръжния комитет на БКП (1921—1924). Делегат е на няколко партийни конгреса и на III конгрес на Коминтерна (1921). Участва дейно в подготовката на Септемврийското антифашистко въстание 1923. След поражението му минава в нелегалност; работи по възстановяване на партийните организации в страната. След Витошката партийна конференция (1924) е сътрудник на Военната организация на БКП. Многократ-

но е арестуван и инквизиран. По време на Априлските събития 1925 е арестуван и умъртвен в Дирекцията на полицията. — 540.

Дагоров, Лазар — народен представител в XVII (1914—1919) обикновено НС. Един от акционерите на текстилната фабрика в Карлово. Либерал. — 451.

Дамянов, Божил — партиен деец от Стара Загора. Търговски служител. Член на Местния партиен комитет (1917). — 533.

Дамянов, Евл. — Свищов. — 540.

Данчев, Никола Г. — Сливен. — 534.

Даскалов, П. — народен представител в XVII (1914—1919) обикновено НС. Член на Младолибералната партия. — 446, 456.

Делчев — Пловдив. — 532.

Денчов, Ст. — Габрово. — 541.

Джидров, Петър Спиридонов (1876—1952) — политически деец. Адвокат. Завършва право с докторат в Берлин и Цюрих. В социалистическото движение се включва в края на 90-те години на миналия век. След 1903 е един от ръководителите на широкосоциалистическата партия; редактор и съредактор на нейните издания — в. «Работническа борба» (1903—1908), сп. «Ново общество» (1906—1909), сп. «Обществена мисъл» (1909), сп. «Социалдемократ» (1920—1921) и др. Министър на правосъдието в първия коалиционен кабинет на Т. Теодоров (ноем. 1918—май 1919). Народен представител през 1911, 1913—1923 и 1923—1927. След разцеплението на Социалдемократическата партия (1926) заедно с Д. Казасов основава Социалдемократическа федерация, която си служи с левичарска фразеология. След Деветнадесетомаяския преврат 1934 и в периода на Втората световна война 1939—1945 сътрудничи на официалния печат, където развива фашистки идеи за ограничаване на буржоазната демокрация и за ревизия на Търновската конституция. След 9 септ. 1944 е осъден от Народния съд. — 446, 447.

Джумалиев — собственик на мелница в София. — 50.

Димитров, Александър (Б р а д а т а) (1873—1921) — деец на БЗНС. Съратник на Ал. Стамболийски. Член на БЗНС от 1899. Завършва Кюстендилското педагогическо училище (1895), след което учителствува. Развива многостранна обществена и просветна дейност сред селяните. Основател на много земеделски дружби. За активна политическа дейност е уволнен като учител (1906). Един от първите кооперативни дейци в България. Сътрудничи във в. «Земледелска защита» (1899—1902), в. «Земледелско знаме» (1902—1921) и на ежегодното издание на БЗНС «Земледелски народен календар» (1904—1921). От 1908 до края на живота си е избран за народен представител. В Народното събрание води борба против личния режим на Фердинанд I, за което през 1911 е осъден на 6 месеца затвор. Обявява се против участието на България в Пър-

вата световна война. По време на войната е в затвора във връзка с Деклозиеровата афера. Министър на вътрешните работи и народното здраве (6 окт. 1919—24 юни 1921) и на войната (24 юни—22 октомври 1921). Привърженик на активни действия срещу реакционните сили в България. Поддържа връзки с левицата на македонското националноосвободително движение. Убит от михайловисти. Автор е на брошурите: «Пропорционалната изборна система» (1906), «Сдружените земледелци в изборната борба» (1908), «Наръчна книжка за сдружения земледелец» (1909) и др. — 170.

Димитров, Мито — Видин. — 532.

Димитров, Тодор (Т. Д. Михайлов) (1896—1925) — младежки и партиен деец. Брат на Георги Димитров. Член на СРСДМ от 1912, на БКП — от окт. 1920. Под влияние на по-големите си братя се включва в революционните борби на пролетариата. Участва активно в създаването и дейността на младежките гимнастически дружества. Средното си образование завършва през 1919 в Самоков. През 1923 постъпва в Юридическия факултет на Софийския университет. След Първата световна война е избран за член на Софийското градско и окръжно ръководство на БКМС. Организира разпространяването на в. «Младеж» и се занимава с военната подготовка на комсомолците от «Ючбунар». Участва в подготовката на Септемврийското антифашистко въстание 1923 в Софийско. След потушаването му изпълнява отговорни партийни задачи по организиране кореспонденцията между БКП и Коминтерна, по издаването и разпространяването на нелегалния партиен печат. Като отговорен деец на МОПР подпомага семействата на убитите антифашисти. Привлечен е за сътрудник на Военната организация на партията. На 4 апр. 1925 е заловен и след жестоки инквизиции убит в Дирекцията на полицията. — 529.

Димитрова, Елена (Е. Д. Червенкова) (1902—1974) — партийна деятелка. Сестра на Георги Димитров. Член на СРСДМ от 1916, на БКП — от 1923, на КПСС — от 1926. След Септемврийското антифашистко въстание 1923 е преследвана и арестувана. Емигрира в СССР (1925). През 1928 завършва Международната ленинска школа в Москва. От 1929 до 1932 е научен сътрудник в Института «Маркс—Енгелс—Ленин»; през 1937—1945 работи в апарата на ИККИ. По време на Лайпцигския процес 1933 разгръща широка дейност в защита на Г. Димитров. През 1941—1945 поддържа връзки с центъра на партизанското движение в Белорусия. След завръщането си в България е директор на Централната партийна школа (1945—1949), ректор на Висшата партийна школа при ЦК на БКП (1949—1959) и директор на Националния музей «Г. Димитров». Член на ЦК на БКП (1950—1962). — 529.

Димов, Гочо — народен представител в XVI (1913) и XVII (1914—1919) обикновено НС. Член на Либералната (радославистка) партия. — 417.

Димова, Ив. — Варна. — 541.

Динов, Цачо — 529.

Дойчинов, Стефан — народен представител в XVII обикновено НС (1914—1919). Член на Либералната (радославистка) партия. Притежател на жилищни сгради в София. — 386, 387, 388, 390, 403, 404, 407, 435, 449, 452, 479.

Дончев, Никола Г. — синдикален деец от Сливен. Текстилен работник. Член на Местното синдикално бюро (1917). — 534.

Дончев, Хараламби (Хараламби Д. Кръстев) (1884—1944) — партиен деец. Член на БРСДП (т. с.) от 1910. Учи във Варненската мъжка гимназия, която напуска поради липса на средства. Работи като помощник-машинист във Варна; по-късно е шлосер в софийската жп тракция. Един от организаторите на първите железничарски партийни групи. Поддържа връзки с Г. Димитров, В. Коларов и Г. Кирков. Участвува в Транспортната стачка 1919—1920, след която е уволнен от железниците. Участвува в подготовката на Септемврийското антифашистко въстание 1923; след поражението му известно време е в нелегалност. По-късно се връща в София и се включва във възстановяване на партийните организации на нелегална основа. Един от организаторите на профопозицията на транспортните работници. Заподозрян от полицията, отново се връща във Варна, където е издигнат за член на Окръжния комитет и секретар на Районния комитет на БРП. През май 1944 е арестуван и разстрелян без съд и присъда заедно с 8 свои другари. — 539.

Досев, Д. — чиновник на гара Горна Оряховица. — 539, 541, 543.

Драганов, Янко — генерал. Главен военен интендант (1917). — 525.

Дренски, Т. — кондуктор на гара Горна Оряховица. — 539.

Евстатиева, Мара — учителка от Лом. Съпруга на Вълчо Бонев — секретар на Ломската партийна организация (1920—1922). Член на Ломската учителска социалдемократическа група. — 532.

Евтимов, Ив. — настоятел на в. «Работнически вестник» в Ямбол (1917). — 542.

Елеонора (Ройс Кьостриц) (1860—1917) — българска княгиня и царица; втора съпруга на Фердинанд I Сакс-Кобургготски (от февр. 1908). — 301.

Енчев, Щилян — партиен деец от Сливен. Шивашки работник. Общински съветник в Сливенската комуна (1917). — 534.

Желязков, Иван — буржоазен политически деец. Адвокат в София. Член на Либералната (радославистка) партия. Народен представител в XVI обикновено НС (1913). Общински съветник (1914—1916) и помощник-кмет на Софийската община (1915—1916). — 103, 235, 248, 318, 319, 498, 526, 527.

Живко. — 527, 529.

Загралов, Ив. Ст. — началник на Отделението за труда при Министерството на търговията, промишлеността и труда. Представител на министерството в местната комисия (гр. София и околията) за прилагане на Закона за положението и заплатите на работниците и служащите от частните предприятия (1917). — 515.

Златарски, П. — 529.

Златев, Станьо — народен представител в XVI (1913), XVII (1914—1919), XIX (1920—1923), XX (1923), XXII (1927—1931) обикновено НС. Член на БЗНС. — 118, 123.

Иванов — Каспичан. — 541.

Иванов, Димитър (Д. И. Захариев) (1884—1968) — профсъюзен деец. Локомотивен машинист. Член на Работническият железничарски синдикат и на неговата Контролна комисия. Член на Синдикалния комитет (от 1912) и на Контролната комисия на ОРСС (1915). Делегат на XX конгрес на БРСДП (т. с.) (1915). Участва в общата железничарска стачка 1906—1907 и в Транспортната стачка 1919—1920. През 1933 е избран за председател на Локомотивната организация, която по това време е към профсъюзната опозиция. Народен представител в XXV обикновено НС (1940—1944). В периода на въоръжената антифашистка борба 1941—1944 е концлагерист и политзатворник. След 9 септ. 1944 е на работа в Профсъюза на транспортните работници и народен представител в XXVI обикновено НС (1945—1946) и във Великото НС (1946—1949). — 539, 541.

Иванов, Ив. Х. — Горна Оряховица. — 539.

Иванов, Илия (И. В. Казанджиев) — партиен деец. Бояджийски работник. Общински съветник на партията в Пловдив (1918—1923). — 533.

Иванов, Михаил С. — шивач от Разград. — 541.

Иванов, Никола — Шумен. — 531.

Иванов, Стефан — партиен деец от Шумен. — 531, 541.

Иванова, Иванка — партийна деятелка от Сливен. Учителка. Член на учителската социалдемократическа група (1917). — 535.

Иванчев — Каспичан. — 535.

Илиев, Г. — Варна. — 531, 541.

Илиева, Райна — телефонистка в Свищов. — 539.

Йорданов, Йордан (1876—1942) — политически деец, юрист. Политическата си дейност започва като член на БРСДП, от 1903—на БРСДП (т. с.). Делегат е на редица партийни конгреси. Член на Висшия партиен съвет (1919—1921). Народен представител

(1913—1923). Сътрудничи на партийните органи «Работнически вестник» и сп. «Ново време». Представител на БКП в ИККИ (1921—1922). След поражението на Септемврийското антифашистко въстание 1923 напуска БКП и преминава в Националлибералната партия. Става висш държавен чиновник. — 325, 569.

Кабакчиев, Христо Стефанов (2 ян. 1878, гр. Галац, Румъния — 6 окт. 1940, Москва) — деец на българското и международното революционно работническо и комунистическо движение, журналист и публицист; доктор на историческите науки. След Освобождението (1878) семейството му се установява във Варна. Член на БРСДП от 1897. Учи медицина във Франция и право в Швейцария. През 1899 се завръща в страната поради заболяване и завършва юридическото си образование в София. От 1900 сътрудничи на сп. «Ново време» и «Работнически вестник». Застава на страната на революционните марксисти начело с Д. Благоев. От 1904 е адвокат в София. Утвърждава се като един от изтъкнатите дейци и теоретици на партията. Участва активно в идейния разгром на опортюнизма в България. От 1905 до 1928 непрекъснато е избран за член на ЦК на партията. През 1910—1923 е редактор на «Работнически вестник». Като делегат на БРСДП (т. с.) участва в работата на Копенхагенския (1910) и Базелския (1912) конгрес на Втория интернационал и в Първата балканска социалдемократическа конференция (1909). От 1914 до 1923 е народен представител. Делегат е на II (1920), IV (1922) и VI (1928) конгрес на Коминтерна. Като представител на ИККИ участва в XVII конгрес на Италианската социалистическа партия и в учредителния конгрес на Италианската КП (1921). Петият конгрес на Коминтерна (1924) го избира за член на Интернационалната контролна комисия. От началото на 1923 е политически секретар на ЦК на БКП. Участва в подготовката на Септемврийското антифашистко въстание 1923, но на 12 септ. с. г. е арестуван. Осъден е на 12 1/2 години затвор; през 1926 е амнистиран и емигрира в Австрия, през май 1927 — в Москва. Става член на ВКП (б) (1928). Работи в българското представителство в Коминтерна. Преподава история на БКП и марксизъм-ленинизъм в Международната ленинска школа и в Комунистическия университет за националните малцинства от Запад (КУНМЗ). От 1928 работи в Института «Маркс—Енгелс—Ленин», от 1935 е ст. н. с. в Института по история на АН на СССР. Разработва проблеми от историята на партията и страната. По-важни трудове: «Баснята за диктатурата в партията» (1906), «Към Балканска федерация» (1913), «Империализмът на Балканите» (1915), «Спомени и материали от историята на партията на тесните социалисти», публикувана със съкращения под заглавие «Христо Кабакчиев. Спомени» (1955) и «Димитър Благоев и партията на тесните социалисти» (1979). — 509, 569.

Каварджиков, Атанас Василев (1872—1932) — партиен и синдикален деец. Текстилен работник. Член на БРСДП от 1891. До 1923 многократно е избран за член на Местния партиен комитет в Сливен. Участва в борбата срещу общоделците. Председател на Сливенският партиен комитет.

венския текстилен синдикат (1904) и на Работническия текстилен съюз (от 1908). Делегат на XII (1905) и XV (1908) конгрес на БРСДП (т. с.). През 1911 е избран за общински съветник. От 1912 до 1923 е съветник в Сливенската комуна. Помощник-кмет (от 1915) и кмет на комуната (ян.—ноем. 1917; септ. 1921—31 ян. 1923). Участва в подготовката на Септемврийското антифашистко въстание 1923, на 12 септ. 1923 е арестуван. Заболява тежко, но до края на живота си не се откъсва от партията. — 534.

Каварджикова, Тонка — синдикална деятелка от Сливен. Търговска служителка. Член на местното синдикално бюро (1917). — 534.

Казанджиев, Т. — Пловдив. — 533.

Калинков, Георги Ив. (1860—1926) — буржоазен политически деец. Член на Демократическата партия. Завършва право в Женева. От 1890 е адвокат в София. Народен представител в XIV обикновено НС (1908—1911). Пълномощен министър в Букурещ (1910—юли 1913). Общински съветник (1901—1903, 1905—1910, 1915—1920), кмет на София (1918—1920). Редактор на неофициалния орган на Демократическата партия в. «Време» (1909). — 29, 30, 59, 60, 72, 97, 197, 212, 248, 258, 264, 293, 303.

Калчев, Никола Ц. — народен представител в XVI (1913) и XVII (1914—1919) обикновено НС. Член на Либералната (радославистка) партия. — 417.

Кандева, Мара (М. К. Даскалова) (1895—1966) — партийна деятелка, заслужил учител. Завършва Педагогическото училище в Ловеч (1915), след което става учителка. Член на Учителската социалдемократическа организация (УСДО); активен пропагандатор на социалистическите идеи сред селското население. През 1934—1944 поддържа постоянна връзка с нелегални партийни функционери (Димо Дичев, Титко Черноколев, Янко Маслинков и др.). Домът ѝ е място за провеждане на нелегални заседания. След 9 септ. 1944 е член на Националния комитет за защита на мира и на Националния съвет на Отечествения фронт. — 535.

Канова, Мара Цв. (1894—неизв.) — партийна деятелка. Завършва Видинската гимназия (1912). Учителка. Член на БКП от 1919. След 1921 е секретар на женската секция към Ломската партийна организация. Преди Септемврийското антифашистко въстание 1923 учителствува в с. Ковачица, Ломско, където участва в дейността на местната партийна група. След въстанието е уволнена и до 1933 е без работа. След това като учителка е премествана непрекъснато в различни села. След 9 септ. 1944 активно участва в обществено-политическия живот в Лом. — 532.

Карабелов, Иван — кожухарски работник. През 1917—1922 е активен деец на БКМС в Пловдив. — 533.

Каранджулов — председател на юридическата комисия, ангажирана от Софийския общински съвет във връзка с окончателното изземване на трамваите от частните компании. — 237, 242.

Карастоянов, Георги — чиновник на гара Пловдив. — 540.

Кардалев, П. — секретар на Централния и на Софийския местен комитет за стопански грижи и обществена предвидливост. — 526.

Карл X (1751—1836) — френски крал (1824—1830). По време на управлението му са издадени т. нар. Юлски ордонанси, ограничаващи демократичните свободи. В 1830 започва експанзия в Алжир. Свален от Юлската революция 1830. — 545.

Кауфлер, Ст. — Лом. — 532.

Кауцки (Kautsky), Карл (1854—1938) — един от ръководителите на Германската социалдемократическа партия и на Втория интернационал, идеолог на центризма. От 1881 поддържа връзка с К. Маркс и Ф. Енгелс и става техен последовател. От 1883 до 1917 редактира теоретичния орган на Германската социалдемократическа партия «Die Neue Zeit» («Ново време»). Автор е на проекта на Ерфуртската програма (1892). Още преди Първата световна война 1914—1918 Кауцки застава на центристски позиции и разработва идеологията на центризма. След избухването на войната е начело на центристкото течение в международното работническо движение, оправдава съюза с откритите социалшовинисти и фактически застава на тяхна страна. Постепенно загубва връзките си с революционното работническо движение. Автор е на теорията за ултраимпериализма, с която се опитва да докаже, че е възможно светът да се върне към «мирния» капитализъм и да се изживеят империалистическите противоречия. Посреща враждебно Великата октомврийска социалистическа революция 1917. По време на Ноемврийската революция в Германия 1918 фактически поддържа контра-революционната линия на десните социалдемократи. Идеолог на «демократическия социализъм», Кауцки се обявява против единния работнически фронт в борбата срещу фашизма. Опортюнизмът му е изобличен от В. И. Ленин в книгите «Пролетарската революция и ренегатът Кауцки», «Държавата и революцията» и др. Поважни трудове: «Икономическото учение на Карл Маркс» (1897), «Аграрният въпрос» (1899), «Бернщайн и социалдемократическата партия» (1899), «Произход на християнството» (1908), «Пътят към властта» (1909).

Много от трудовете на Кауцки са преведени на български език. Те съдействуват за разпространяване на марксистките идеи в България. След отстраняването на общоделците от БРСДП (1903) Кауцки застава на тяхна страна и ги покровителствува във Втория интернационал, като запазва своето влияние върху тях до края на живота си. Трудовете му оказват известно влияние и върху БРСДП (т. с.). Тесните социалисти обаче отхвърлят центристката политика на Втория интернационал. В годините на Първата световна война 1914—1918 те се разграничават от постановките на Кауцки по всички проблеми на войната, мира и революцията, за характера на международната пролетарска организация и фактически скъсват с него. След Октомврийската революция 1917 Д. Благоев подлага на остра критика отрицателното отношение на Кауцки към рево-

люцията, съветската власт и диктатурата на пролетариата. — 375, 376, 509, 544.

Кербел, Матю Янков (1872—1952) — партийен деец. Един от основателите на партийната организация в Шумен (1892), където работи като шивач. През 1903 се преселва във Варна. От 1903 до 1923 е избран непрекъснато в състава на Местния партийен комитет и за делегат на партийните конгреси. Има голяма заслуга за укрепване на синдикатите, на младежкото и женското движение във Варна. Един от ръководителите на основания през 1906 Смесен работнически синдикат, който влиза в състава на ОРСС. През 1912 е избран за общински съветник. През 1919—1922 е в състава на групата, която поддържа нелегалните връзки на партията с Коминтерна. Един от организаторите на акцията в помощ на гладуващите в Поволжието (1921—1922) във Варна. По време на Септемврийското антифашистко въстание 1923 е арестуван и интерниран в Кърджали. През 1943 е интерниран в Шумен. — 531.

Кербел, Фрейда Матю (1877—1950) — партийна деятелка от Варна. Съпруга на Матю Кербел. Член на женската социалдемократическа комисия в града (1917). — 541.

Кирков — генерал, началник на Главното интендантство към Министерството на войната (1915—1916). — 62.

Кирков, Георги Йорданов (М а й с т о р а) (15 авг. 1867, Плевен—25 авг. 1919, София) — деец и ръководител на българското революционно работническо и социалистическо движение и на БРСДП (т. с.), талантлив публицист и оратор; един от основоположниците на българската пролетарска литература. Най-близък съратник на Д. Благоев. Между него и Д. Благоев се установява плодотворна дружба и сътрудничество. Роден в семейството на учител-възрожденец. От 1879 до 1886 учи в гр. Николаев, Русия. През 1887 завършва Априловската гимназия в Габрово. От 1892 до 1895 следва картография във Виена, където взема участие в борбите на виенския пролетариат. През 1895 се завръща в България и става член на БРСДП. Сътрудничи на партийния орган в «Социалист» (1894—1897), редактиран от Г. Георгиев, и на сп. «Ден» (1891—1896). Заедно с Д. Благоев и Г. Георгиев възглавява борбата на революционните марксисти срещу опортюнистическите течения в партията. По предложение на Кирков IV конгрес на БРСДП (1897) решава да се издава в. «Работнически вестник» и го определя за негов редактор заедно с Е. Дабев.

През 1897—1899 Г. Кирков се изявява като един от най-талантливите български публицисти и сатирици. Литературните си творби подписва с псевдоним М а с т о р Г о ч у З у л я м а, откъдето идва прозвището му — М а й с т о р а. Част от фейлетоните му са издадени през 1900 в отделна книга — «Дремиградски смехила».

От 1898 до края на живота си непрекъснато е избран за член на ЦК на партията, а от 1905 до 1919 е секретар-касиер на Централния комитет. Избран е за народен представител в XI (1901), XVI (1913) и XVII (1914—1919) обикновено НС. Като депутат проявява изключителна активност; речите му са образец на ораторско

изкуство. През 1911—1914 е общински съветник в София. Участва в Балканските войни (1912—1913) като запасен офицер.

Г. Кирков е основоположник на ОРСС (1904). През 1905—1909 е секретар на Синдикалния комитет на ОРСС. Има големи заслуги за израстването на Георги Димитров като пролетарски революционер. Като делегат на БРСДП (т. с.) участва в Шутгартския (1907) и Копенхагенския (1910) конгрес на Втория интернационал и на Втората балканска социалдемократическа конференция в Букурещ (1915). Присъства на конгресите на Сръбската (1909) и Чешката (1909) социалдемократическа партия. С В. Коларов е определен за делегат на III Цимервалдска конференция в Стокхолм (май 1917), но поради отлагането ѝ не присъства на заседанията. Заедно с болшевиките подписва от името на БРСДП (т. с.) възванието на Цимервалдската левица. Посреща с възторг победата на Великата октомврийска социалистическа революция 1917 и популяризира лозунгите ѝ сред трудещите се. Възприема и пропагандира нейните идеи. Умира след тежко боледуване. — 126, 129, 170, 172, 457, 557, 469.

Кирков, Илия — народен представител в XVII (1914—1919) и XX (1923) обикновено НС. Член на БЗНС. — 325, 414.

Киров, Найден (Н. К. Божин) (1880—1925) — партиен деец, юрист. Член на БРСДП от 1900. В социалистическото движение се включва като ученик в Кюстендилското педагогическо училище. Следва право в Женева, където се свързва с руската революционна политическа емиграция, слуша лекции на В. И. Ленин и на Г. В. Плеханов. След завръщането си в България (1905) е съдия в Орхане (дн. Ботевград). През 1909 по препоръка на Д. Благоев се установява в Русе за укрепване на партийната организация. Отначало е съдия, по-късно адвокат. Издига се като един от водачите на русенския пролетариат и ръководи многобройните му стачни борби. От 1911 неколккратно е избран за общински съветник. По време на Русенската комуна е председател на Училищното настоятелство. Делегат на XX (1914) и XXI (1915) конгрес на БРСДП (т. с.) и на II (1920), III (1921) и IV (1922) конгрес на БКП. Член на Окръжния комитет на БКП. През 1920—1923 е член на Контролната комисия на БКП. Един от делегатите на БКП на Учредителния конгрес на Румънската комунистическа партия (1921) и на III конгрес на Коминтерна (1921). Публикува статии в партийния печат за успехите на съветската власт и за световноисторическото значение на Октомврийската революция 1917. На 12 септ. 1923 е арестуван. След Септемврийското антифашистко въстание 1923 работи главно като легален деец. По поръчение на партията е един от защитниците на ломските въстаници. Убит по време на Априлските събития 1925. — 531.

Ковачев, Киро Стефанов (1884—1919) — партиен деец. Металоработник. От 1904 работи като шлосер в жп работилница в София, където е приет за член на БРСДП (т. с.). През 1906—1912 е секретар на синдикалната организация в жп работилница. Един от инициаторите за изграждане на работническото гимнастическо дру-

жество «Железничарска младеж». Делегат на учредителния конгрес на Съюза на транспортните работници (1911) и на I конгрес на БКП (1919). Убит по време на демонстрация. — 306.

Ковачев, Стойчо Г. — общински съветник в София (от 1915). Член на Народнолибералната (стамболовистка) партия. — 108, 290, 291, 294, 298, 300, 301, 302, 303, 307.

Кознички, Величко Д. — буржоазен политически деец. Адвокат от Кюстендил. Член на Народнолибералната (стамболовистка) партия, от 1920 — на Националлибералната партия. Министър на железниците, пощите и телеграфите във втория кабинет на В. Радославов (4 март 1917—21 юни 1918). Народен представител (1903—1908, 1911—1923, 1927—1931). Подпредседател на XIII обикновено НС (1903—1908). През 1919 е арестуван, а през март 1923 е осъден на 10 г. затвор като един от виновниците за втората национална катастрофа (1918). През юли 1924 е амнистиран. — 469.

Коларов, Васил Петров (16 юли 1877, Шумен—23 ян. 1950, София)— деец на българското и международното революционно работническо и комунистическо движение, един от ръководителите на БКП и НРБ; юрист, публицист, академик (1946). В началото на 1897 създава организация на БРСДП в Свищов и става неин секретар. Завършва право в Женева (1900), където изучава марксизма. През 1900 се завръща в страната и се установява в Шумен. От 1902 е секретар на Шуменската партийна организация. Взема дейно участие в борбата на революционните марксисти начело с Д. Благоев срещу общоделството. По решение на ЦК на БРСДП (т. с.) през 1904 се премества в Пловдив, където ръководи дейността на партийната организация до 1919.

От 1905 до края на живота си непрекъснато е избран за член на ЦК на партията. От 1913 до 1923 е народен представител. Участва в Шутгартския (1907) и Копенхагенския (1910) конгрес на Втория интернационал, където се среща с В. И. Ленин, и в Първата (1909) и Втората (1915) балканска социалдемократическа конференция. Присъства като делегат на БРСДП (т. с.) на международната социалистическа конференция в Цимервалд, Швейцария (1915). Заедно с Г. Кирков е делегат на III Цимервалдска конференция в Стокхолм (1917), но поради отлагането ѝ не присъства на заседанията. На I конгрес на БКП (т. с.) (1919) е избран за секретар-касиер на ЦК на партията. От 1921 до 1943 е член на Изпълнителния комитет на Коминтерна, а от 1922 до 1924 — генерален секретар на ИККИ. По поръчение на ИККИ участва в конгресите на Германската КП (1921 и 1923), на Италианската КП (1922), на Чехословашката КП (1923) и др. Заедно с Г. Димитров през септ. 1923 ръководи първото в света антифашистко въстание. След поражението му емигрира в Югославия, по-късно — в Австрия. Във Виена В. Коларов и Г. Димитров създават Задграничен комитет на БКП и издават в. «Работнически вестник». В края на 1923 се установява в Москва. През 1926—1927 работи нелегално във Виена, където оглавява Задграничния ЦК на БКП и е редактор

на сп. «Комунистическо знаме». През 1928—1929 ръководи Балканския секретариат на ИККИ. От 1931 до 1940 е директор на Международния аграрен институт в Москва и редактор на сп. «Аграрни проблеми». През 1935 му е присъдена научната степен «доктор на икономическите науки». По време на Лайпцигския процес 1933 е един от ръководителите на международната акция в защита на Г. Димитров. В. Коларов допринася за преодоляване на лявото сектанство в БКП и за утвърждаване на Димитровския курс в партията. В периода на Втората световна война 1939—1945 работи за организирането на въоръжената антифашистка борба на българския народ.

На 9 септ. 1945 се завръща в България. На 15 дек. 1945 е избран за председател на XXVI обикновено НС, а след обявяването на България за република — за председател на Временното председателство на републиката. От 7 ноем. 1946 е председател на Великото НС. От дек. 1947 е заместник-председател на МС и министър на външните работи. Ръководи българската делегация на Парижката мирна конференция 1946 и защитава националната кауза на България. След смъртта на Г. Димитров (1949) е избран за председател на Министерския съвет. — 119, 334, 405, 406, 413, 446, 451, 453, 456, 465, 479, 509, 533, 569.

Константин I Велики (ок. 285—337) — римски император (от 306). Възстановява единството в империята и продължава реорганизацията и централизацията на държавния апарат, започнаги от император Диоклециан. За укрепване на императорската власт превръща християнската църква в своя опора, но проявява веротърпимост и към езическите култове. В 324—330 премества столицата на империята в гр. Bizantion, наречен в негова чест Константинопол. — 547.

Кордов, Кр. — машинист на Гара Търново Сеймен (дн. Симеоновград). — 540.

Корней (Cognelle), Пиер (1606—1684) — френски драматург, представител на трагедията от епохата на класицизма, член на Френската академия (1647). В трагедиите «Сид» (1636), «Хораций» (1640), «Цина» (1640), «Полиевкт» (1643) и др. възхвалява гражданския дълг, героичната личност, която жертвува личните си интереси за държавата. — 546.

Кочев, Никола Стайков (1874—1923) — партиен и синдикален деец. Текстилен работник. Един от първите членове на партийната организация в Сливен и дългогодишен член на Местния партиен комитет. Участва в основаването на Текстилният синдикат (1904) и Работническият текстилен съюз (РТС) (1908). Като член на Централното и Местното настоятелство на РТС (1905—1923) участва в ръководството на стачните борби на сливенските текстилци. Общински съветник в Сливенската комуна (1919—1923). Редовно е избран за делегат на синдикалните конгреси. — 534.

Кротнев, Добри — народен представител в XVI (1913) и XVII (1914—1919) обикновено НС. Член на БЗНС. — 118, 120.

Кунов (Супов), Хайнрих (1862—1936) — немски десен социалдемократ, историк, социолог и етнограф. Професор. От 1907 до 1923 е редактор на органа на Германската социалдемократическа партия «Die Neue Zeit» («Ново време»). Отначало се присъединява към марксистите; впоследствие застава на ревизионистични позиции. В годините на Първата световна война 1914—1918 е теоретик на социалимперализма. — 509.

Куртев, Йордан Стойчев (1882—1923) — инженер-химик. Работи в мина «Плакалница», Участва в Септемврийското антифашистко въстание 1923. След поражението на въстанието е арестуван и хвърлен от скалите край Гара Лакатник. — 535.

Кутинчев, Ст. — главен инспектор по труда при Министерството на търговията, промишлеността и труда (1916—1918). — 438, 439, 442.

Куцаров, Панайот — партиен деец. Учител. Активен член на Ломската учителска социалдемократическа група. Учителствува в Лом до 1914, когато е уволнен. Завършва право в Софийския университет и след Първата световна война се установява като адвокат във Варна. Продължава активната си политическа дейност, няколко пъти е осъждан и затварян. След 9 септ. 1944 е председател на Областния съд във Варна, председател на българо-съветското дружество и др. — 532.

Куцарова, Радка — учителка. Съпруга на Панайот Куцаров. Активна членка на учителската социалдемократическа група в Лом (1917). — 532.

Кънева, Кина (Екатерина Кирова Кантарджиева) (1881—1951) — деятелка на женското социалдемократическо движение. Текстилна работничка. Член на БРСДП от началото на века. Една от организаторките на сливенските текстилни работнички. Делегатка на I (1905) и на националната (1914) конференция на жените социалдемократки. След Първата световна война участва дейно в акцията в помощ на гладуващите от Поволжието (1921—1922). Заедно със съпруга си Йордан Кънев подпомага материално партийната борба, а в печатницата им се печатат стачни бюлетини, позиви и др. партийни материали. След 9 септ. 1944 участва дейно в обществено-политическия живот в Сливен. — 534.

Кърлиев, Христо (1896—неизв.) — партиен и синдикален деец. Тютюноработник. Член на БРСДП (т. с.) от 1917. До 1919 е член на Централното настоятелство на Тютюноработническия съюз. Секретар на Окръжния комитет на БКП в Пловдив (12—23 септ. 1923). След поражението на Септемврийското антифашистко въстание 1923 се премества в Айтос и напуска партията. — 533.

Кьорчев, Димо Петров (1884—1928) — буржоазен политически деец, литературен критик и публицист. Следва право в Лайпциг (1905), завършва в Софийския университет (1908). Прокурор в Свищов (1908), адвокат в София (от 1909). Един от видните дейци на Народнолибералната (стамболовистка) партия. Народен представител в XVII (1914—1919), XXI (1923—1927) и XXII (1927—1931) обикно-

вено НС. Участвува в парламентарната подкомисия за анкетиране дейността на кабинетите на Ив. Евстр. Гешов — Ст. Данев (1911—1913). Заедно с Елин Пелин издава литературното списание «Слънчоглед» (1909). Редактира сп. «Пролом» (1922—1927). Автор е на статии на литературно-философски теми. Привърженик на западноевропейския модернизъм и на нищезанския индивидуализъм. Считан е за теоретик на българския символизъм. — 117, 118, 119.

Лазар — Горна Оряховица. — 535.

Лазаров, Петър (П. Л. Иванов) (1896—1923) — партиен деец. Телеграфо-пощенски работник (от 1911) и един от учредителите на партийна група в родния си град Попово (1911). През 1917—1919 за социалистическа дейност е преместен на работа в гр. Софлу, Гюмюрджинско. Участвува в Транспортната стачка 1919—1920. От 1920 се отдава изцяло на партийна дейност. Завършва партийната школа, организирана от ЦК на БКП (1920). Секретар на Местния партиен комитет (1920—1923) в Попово. Под негово ръководство са изградени нови партийни групи в околията, оживява се профсъюзната дейност. На 9 юни 1923 прави безуспешен опит за съвместни действия с БЗНС срещу фашистките превратджии. След преврата е арестуван неколkokратно. По време на Септемврийското антифашистко въстание 1923 организира отряд, с който установява работническо-селска власт в редица села на Поповска околия. При опит да емигрира през Турция в СССР е убит край с. Стефан Караджово, Ямболски окръг. — 501.

Ландау (Landau)— германски публицист. — 516.

Леви — общински съветник в София (1898). — 244.

Лерич, М. — 542.

Лермонтов, Михаил Юриевич (1814—1841) — руски поет. Голямо значение за формирането на миpогледа му имат годините, които прекарва в Московския университет (1830—1832) заедно с В. Г. Белински и А. И. Херцен. След сблъсък с реакционно настроени професори напуска университета, премества се в Петербург, където завършва Школата за гвардейски подофицери (1834). Постъпва в Хусарския полк. През 1837 е арестуван и прехвърлен в Кавказката армия за стихотворението му «Смъртта на поета», посветено на гибелта на А. С. Пушкин. В 1838 отново се връща в Петербург. Времето, прекарано в Петербург (до 1840), се смята за разцвет на таланта му. Убит на дуел в Пятигорск, организиран от реакционните кръгове.

Творчеството на Лермонтов се развива в годините на реакция след разгрома на въстанието на декабристите. В лиричните си стихове, в романтичните поеми («Мцъри», «Измаил бей» и др.), в драмите («Маскарад» и др.) и в прозата си той изразява свободолобивите стремежи на прогресивните хора от 30-те—40-те години. В най-голямата му романтична поема «Демон» (1829—1841) е разкрита трагедията на самотника-бунтар, отричащ законите на «зе-

мята и небето». Връх на реализма на Лермонтов е романът му «Герой на нашето време» (1839—1840). — 546.

Лесинг (Lessing), Готхолд Ефраим (1729—1781) — немски писател, драматург, теоретик на изкуството и литературен критик, философ от епохата на Просвещението. Създател на т. нар. гражданска драма. Творчеството му е с антифеодално и демократично съдържание. В трудовете си обосновава теорията за реализма в изкуството и се застъпва за немската национална литература и театър. По-важни драматични произведения: «Мис Сара Сампсон» (1755), «Мина фон Барнхелм» (1767), «Емилия Галоти» (1772), «Натан Мъдрецът» (1779) и др. В «Хамбургската драматургия» (1767—1769) обосновава теорията за просветителския реализъм. — 546.

Лесичков, Иван — книжар от Шумен. — 531.

Ликов, Александър (1886 или 1890—1954) — политически деец. Юрист. Завършва право в Женева. Член на БКМС и на БКП. През 1914 се завръща в Лом и открива адвокатска кантора. През 1919 е избран за съветник в Първата ломска комуна. Секретар на Централното настоятелство на БКМС (1920—1921) и редактор на в. «Младеж». Член на парламентарната група на БКП в XX обикновено НС (1923). След Септемврийското антифашистко въстание 1923 е изключен от партията. Емигрира в Югославия, оттам в Австрия. Работи като журналист в Австрия и Швеция. През 1940 се завръща в България. След 9 септ. 1944 работи в Министерството на външните работи. — 532.

Лилков, Ст. П. — народен представител в XVII обикновено НС (1914—1919). Член на Либералната (радославистка) партия. — 478.

Линдеман, (Lindemann), Хюго. — 299.

Луи Филип (Louis-Philippe) (1773—1850) — френски крал (1830—1848) от Орлеанската династия. Провъзгласен за крал в резултат на победата на Юлската революция 1830. Изразява интересите на финансовата аристокрация. Свален от Февруарската революция 1848. — 545.

Луканов, Тодор Станчев (1874—1946) — партиен деец, юрист. Един от пионерите на социализма в Плевен. Завършва химия (1895) и става учител. Уволнен за социалистическа дейност. Завършва право в Женева (1900), след което е адвокат в Плевен. Утвърждава се като ръководител на местната партийна организация. Делегат е на X партиен конгрес (1903). Участва в борбата на революционните марксисти начело с Д. Благоев срещу общоделството. Член на Централната контролна комисия на БРСДП (т. с.) (1911—1918). Народен представител (1913—1923). За активна антивоенна дейност е осъден (септ. 1918) на 5 години строг тъмничен затвор. Освободен по Закона за амнистията (1919). Първият конгрес на БКП (т. с.) (1919) го избира за член на ЦК; от 1921 е организационен секретар на партията. По време на военнофашисткия преврат на 9 юни 1923 без знанието на ЦК изпраща телеграма до Плевенската партийна организация (застанала начело на антифашисткото въста-

ние в града), с която ѝ препоръчва да запази неутралитет. Не споделя възприетия от ЦК на БКП на 5—7 авг. 1923 курс към въоръжено въстание и задълго остава противник на септемврийската линия на партията. През дек. 1923 емигрира в СССР, където през 1924 е приет за член на ВКП (б). В СССР до 1927 работи в представителството на БКП при ИККИ и в МОПР, след това в различни съветски учреждения. — 149, 150, 157, 451, 478, 479, 509, 569.

Люксембург (Luxemburg), Роза (1871—1919) — деятелка на полското, германското и международното работническо движение. Родена в Полша. През 1889 емигрира в Швейцария. Участва в създаването на Социалдемократическата партия на Полша и Литва (1893). Завършва университета в Цюрих (1897). В 1898 се установява в Германия и заедно с К. Либкнехт, К. Цеткин и Фр. Меринг възглавява лявото крило на Германската социалдемократия. Противник е на ревизионистките възгледи на Е. Бернщайн. Участва в Първата руска революция 1905—1907 (във Варшава), заради което е арестувана. По много въпроси на стратегията и тактиката на революционната борба се доближава до болшевиките. Оценява ролята на пролетариата в революцията като решаваща, признава необходимостта от въоръжено въстание и установяване на революционна диктатура. На Штутгартския конгрес на Втория интернационал (1907) заедно с В. И. Ленин внася поправки в резолюцията на А. Бебел по въпроса за отношението към империалистическата война и милитаризма. От началото на Първата световна война решително осъжда шовинизма, политиката на «граждански мир» и поддръжката на войната от десните лидери на германската социалдемократия. За антимилитаристична дейност е в затвора около 4 години. Съоснователка е на групата «Интернационал» (1915), преименувана група «Спартак» (1916), по-късно — Съюз «Спартак». По време на Ноемврийската революция в Германия 1918 заедно с К. Либкнехт е начело на революционния авангард на германските работници. Играе ръководна роля в учредителния конгрес на Германската комунистическа партия (30 дек. 1918—1 ян. 1919). След потушаване на въстанието на берлинските работници през ян. 1919 Р. Люксембург и К. Либкнехт са арестувани и убити зверски от контрареволуционери.

Наред с големите си заслуги Р. Люксембург допуска в теоретическите и тактическите си възгледи грешки, някои от които преобладава под влиянието на Великата октомврийска социалистическа революция (1917) и въз основа на опита си от класовата борба на Германия.

По-важни трудове: «Социална реформа или революция?» (1899), «Масовата стачка, партията и профсъюзите» (1906), «Натрупване на капитала» (1913), «Кризата на социалдемократията» (1916), «Въведение в политическата икономия» (1925). — 523.

Ляпчев, Андрей Тасев (1886—1933) — буржоазен политически и държавен деец. Един от лидерите на Демократическата партия и на Демократическия съговор. Следва финансови и стопански науки в Цюрих, Берлин и Париж. Дългогодишен народен представител (1908—1911, 1913—1920, 1923—1933). Министър на търговията и

земеделието (16 ян. 1908—5 септ. 1910) и на финансите (5 септ. 1910—16 март 1911, 17 окт.—27 ноем. 1918) в кабинетите на Ал. Малинов. В коалиционния кабинет на Т. Теодоров е министър на войната (28 ноем. 1918—7 май 1919) — първият цивилен военен министър. През управлението на БЗНС е съден (1922) като един от виновниците за втората национална катастрофа (1918). От 4 ян. 1926 до 29 юни 1931 е министър-председател на втория сговористки кабинет и едновременно министър на вътрешните работи и народното здраве. Ляпчев улеснява достъпа на чуждестранния финансов капитал в страната. Съдейства за включването на България в «стабилизационния» план на Финансовия комитет при ОН, с чиято помощ на българското правителство са отпуснати два стабилизационни заема (1926 и 1928). Външната политика на Ляпчевото правителство е насочена към сближаване със съглашенските сили, предимно с Англия. След падането на правителството (1931) и разцеплението на Демократическия сговор Ляпчев застава начело на едно от крилата, което се противопоставя на фашистката програма на Ал. Цанков. — 132, 159, 362, 411, 412, 413, 414, 448, 449, 450, 458, 479, 510.

Македонска, Вяра Костова (1900—1966) — партийна деятелка. Учителка. Завършва Варненската девическа гимназия (1918), след което учителствува. Член на БКП от 1919. Помощник-настоятел на в. «Работнически вестник» във Варна. От 1920 е отговорник за работата сред жените в един от районите на града. Участва в подготовката на Септемврийското антифашистко въстание 1923. През 1925 по силата на ЗЗД е уволнена завинаги като учителка. От 1928 е учителка в частното арменско училище във Варна. През 1933—1937 е член на Окръжния комитет на РП. От 1936 работи и по линия на учителската профопозиция. През 1939 отново е избрана за член на Окръжния комитет на БРП. През апр. 1942 поради провал е арестувана. Известно време е в Шуменския затвор, по-късно е интернирана в концлагера «Св. Никола», Асеновградско (до ноем. 1943). След завръщането си от концлагера продължава партийната си дейност. От юли 1944 е член на нелегалния Окръжен комитет на ОФ. След 9 септ. 1944 е член на Бюрото на Окръжния комитет на ОФ и член на Окръжния комитет на партията във Варна. Народен представител в XXVI (1945—1946) обикновено НС и във Великото НС (1946—1949). През 1949—1951 е секретар на Окръжния комитет на ОФ, член на Окръжния комитет на БКП и председател на Окръжния народен съвет. — 541.

Максимов, Ст. — Бургас. — 542.

Манделбаум — български генерален царски консул и търговски съветник в Берлин в периода на Първата световна война 1914—1918. — 502, 503.

Манов, Радослав — работник във фабрика «Слава», София. — 528.

Манчев, Христо (Хр. М. Камбуров) — партиен и синдикален деец в Бургас. Настоятел на в. «Работнически вестник» за града. Работнически представител в местната комисия за прилагане на За-

кона за положението и заплатите на работниците и служещите от частните предприятия (1917). През 1918 разпространява позиви и брошури с антивоенно и революционно съдържание. — 542.

Марин, Леон Т. — синдикален деец от Сливен. Металороботник. Член на Местното синдикално бюро (1917). — 534.

Маринов, Григор — партиен деец от Видин. Железаро-дърводелски работник. Участва активно в подготовката на Септемврийското антифашистко въстание 1923. — 532.

Маркс (Marx), Карл (5 май 1818, гр. Трир, Прусия—14 март 1883, Лондон) — създател на научния комунизъм, вожд и учител на световния пролетариат. Роден в семейството на юрист. От окт. 1835 следва право в Бонския, от окт. 1836 — в Берлинския университет. Едновременно изучава философия, история, теория на изкуството. През 1841 защитава докторска дисертация по философия в университета в Йена. Мирогледът му се формира отначало под влияние на лявохегелианците. През 1842 е един от редакторите на къолнския в. «Рейнски вестник». От края на 1843 живее в Париж, където участва в издаването на сп. «Немско-френски годишник» (единствен брой, 1844). Запознава се с революционните традиции на френския пролетариат, с представители на работническите организации, на демократичните и социалистическите кръгове, изучава политическа икономия, утопичния социализъм. Окончателният преход на Маркс от идеализма към материализма и от революционния демократизъм към комунизма се извършва под влияние на класовата борба в Западна Европа и особено на Силезийското въстание в Германия (1844). От 1844 започва дружбата му с Фридрих Енгелс, която трае през целия му живот. Заедно написват труда «Немска идеология» (1845—1846), в който са заложили основите на диалектическия и историческия материализъм. През 1847 участва в създаването на първата международна комунистическа организация — «Съюз на комунистите». По поръчение на съюза двамата с Енгелс написват програмния документ — «Манифест на Комунистическата партия» (1848), в който излагат основните принципи на научния комунизъм. След избухването на буржоазнодемократичната революция във Франция (февр. 1848) редактира «Нов Рейнски вестник» (1848—1849) — орган на пролетарското крило на революционната демокрация. След поражението на революцията и спирането на вестника заминава за Лондон. Тук написва «Класовата борба във Франция от 1848 до 1850» (1850) и «Осемнадесети брюмер на Луи Бонапарт» (1852), в които прави важни изводи за необходимостта от съюз между работниците и селяните, от разбиване на буржоазната държава като условие за осъществяване на задачите и целите на пролетарската революция и установяването на диктатура на пролетариата. Главният научен интерес на Маркс е насочен към политическата икономия. През 1857 започва да пише «Капиталът», първият том на който излиза през 1867 (другите два тома са подготвени за печат и издадени от Енгелс след смъртта на Маркс). В «Капиталът» Маркс разкрива икономическите закони на капиталистическото общество, доказва

научно неизбежността на неговата гибел и победата на комунизма. През 1864 заедно с Енгелс основава Първия интернационал. Като ръководител на Генералния съвет Маркс разработва основните документи на Интернационала; води непримирима борба против опортюнистическите дребнбуржоазни течения в него. След поражението на Парижката комуна (1871) написва книгата «Гражданската война във Франция» (1871), в която разкрива световноисторическото значение на Парижката комуна и прави извода, че политическа организация от типа на комуната е най-целесъобразната държавна форма на диктатурата на пролетариата. Теорията на научния комунизъм намира по-нататъшно развитие в труда му «Критика на Готската програма» (1875). Последните години от живота си Маркс посвещава на задълбочена теоретична дейност, но подпомага и борбата за създаване и укрепване на пролетарски партии в различните страни, като критикува опортюнистическите отклонения на някои социалдемократически дейци. — 461, 523, 524, 548.

Матеев, Коста — партиен деец. Член на БКП от 1919. Участва в Септемврийското антифашистко въстание 1923. След въстанието емигрира в СССР. — 523.

Мендер (Mender), Фриц — икономист. — 549.

Механджийски, Александър — народен представител в XVI (1913) и XVII (1914—1919) обикновено НС. Член на БЗНС. — 119.

Мечковев, Хр. — собственик на кожарска работилница в София. — 525, 527.

Миланов, Хр. — синдикален деец от Пловдив. Обущар. — 533.

Милойкович, Атанас. — 542.

Мирски, Кръстьо Иванов (1852—1920) — обществен и политически деец, книжовник, действителен член на Българското книжовно дружество (дн. БАН, 1884). Член на Демократическата партия. Завършва Земеделско-индустриално училище в Чехия. През 1876—1878 е учител в Тулча, след това до 1887 е съдия в същия град, в Балчик, Варна и Русе. Кмет на Варна (1888—1890, 1905—1906). Народен представител (1882—1886, 1893—1896, 1901—1903, 1908—1911). Основател и редактор на «Варненски общински вестник» (1890). През 1902—1903 издава в. «Общо благо». Сътрудничи във в. «Стара планина», сп. «Славянско братство» и сп. «Юридически преглед». Автор на учебници по български език. — 450.

Митарчев — Ямбол. — 540.

Митев, Борис (Б. М. Банев) (1882—1932) — партиен и синдикален деец. Един от първите социалисти в Казанлък, където поддържа тесни връзки с Г. Кирков. През 1903 застава на страната на революционните марксисти начело с Д. Благоев. От 1907 живее във Варна, където работи в търговска кантора. Включва се активно в дейността на местната партийна организация. През 1908—1917 е член на Местния партиен комитет. Един от основателите (1909) и

член на ръководството на секцията на търговските служещи при Смесения работнически синдикат. Ревностен разпространител на «Работнически вестник» и дописник на в. «Търговски служещ». Секретар е на Местния работнически съвет (от 1915) и работнически представител в местната комисия за прилагане на Закона за положението и заплатите на работниците и служещите от частните предприятия (1917). По време на Варненската комуна (1919—1921) е директор на общинския театър и член на комисията за издираване на заграбените от частни лица общински имоти. През 1919 е включен в листата на партията за народни представители в изборите за XVIII обикновено НС. През 1920 е избран за окръжен съветник. След военнофашисткия преврат на 9 юни 1923 техническото му бюро за дълги години е явка на отговорни нелегални партийни дейци. Умира след тежко заболяване. — 531.

Митев, Жеко — работник по поддържането на гара Гебедже (дн. гр. Белослав). — 539.

Мицулов, Никола — 216, 217, 233, 234.

Молиер (Molière) (псевд. на Жак Батист Поклен) (1622—1673) — френски драматург, актьор, театрален деец, комедиограф. Съчетавайки традициите на народния театър с достиженията на класицизма, създава жанра на социално-битовата комедия. Автор на дълбоко реалистични произведения, пропити с идеите на хуманизма. В комедиите си («Училище за мъже» (1661), «Училище за жени» (1662), «Тартюф» (1664), «Дон Жуан» (1665), «Мизантроп» (1666), «Скъперникът» (1668), «Буржоата-благородник» (1670), «Хитрините на Скапен» (1671), «Мнимият болен» (1673) и др.) осмива съсловните предразсъдъци на дворянството, ограничеността на буржоата, разобличава лицемерието и лъженабожността, показната добродетел и развращаващата сила на парите. Творчеството му оказва огромно влияние върху развитието на световната драматургия и театър. — 546.

Моллов, Владимир Димитров (1873—1935) — буржоазен политически деец, действителен член на БАН (1906). Юрист. Един от ръководните дейци на Демократическата партия, след 1923 — на Демократическия сговор. Завършва право в Москва (1894), специализира в Париж (1896—1897), Хале и Лайпциг (1897—1898), Виена и Торино (1898—1899). Доцент (от 1900) и професор (от 1924) по наказателно право в Софийския университет. Дългогодишен народен представител (1908—1934). Министър на народното просвещение (5 септ. 1910—16 март 1911), на железниците, пощите и телеграфите (21 юни—17 окт. 1918) и на финансите (4 ян. 1926—29 юни 1931). Сключва българските държавни заеми през 1926 и 1928. Секретар на философско-обществения клон на БАН (1907—1908, 1912—1913, 1916—1932). Като учен работи в областта на наказателното право и съдопроизводството. — 169, 175.

Момчилов, Иван — буржоазен политически деец. Лекар от Горна Оряховица. Член на Народнолибералната партия. Народен представител в XIII (1903—1908), XVI (1913) и XVII (1914—1919) обик-

новено НС и в V велико НС (1911). Подпредседател на XIII и XVII обикновено НС. — 87, 118, 119, 129, 156, 157, 158, 327, 418, 435, 451.

Наполеон III (Napoléon III), Луи Наполеон (1803—1873) — френски император (1852—1870); племенник на Наполеон I. Избран за президент на Втората република (дек. 1848). Опирайки се на едрата буржоазия и реакционната военщина, на 2 дек. 1851 извършва държавен преврат и на 2 дек. 1852 се обявява за император. Установява диктаторски режим. Води почти непрекъснато завоевателни войни в интерес на едрата буржоазия. При Наполеон III Франция участва в Кримската война 1853—1856, във войната против Австрия (1859), в интервенциите в Индокитай (1858—1862), Китай (1856—1858, 1860), Сирия (1860—1861), Мексико (1862—1867) и др. По време на Френско-пруската война 1870—1871 в битката при Седан (2 септ. 1870) се предава в плен на германците. Революцията от 4 септ. 1870 го обявява за свален от престола. — 545, 546.

Начев, Н. — народен представител в XVII обикновено НС (1914—1919). Либерал. — 415.

Нешов, Александър — общински съветник в София (1915—1919). Адвокат. Член на Демократическата партия. — 29, 216, 220, 237, 269, 296.

Никитов, Александър (1876—1924) — партиен деец. Известно време е учител, по-късно служител в частни търговски фирми. Един от основателите (1899) на Ломската партийна организация. През 1920 е кмет на Първата ломска комуна. Делегат на редица партийни конгреси. През 1911 партийната организация в Лом издига кандидатурата му за народен представител в XV обикновено НС заедно с Георги Кирков, Кр. Пастърмаджиев и К. Бакърджиев. — 532.

Никола — младши подофицер. — 526.

Николов, Добри (Д. Н. Саръйдаров) (1887—неизв.) — партиен и синдикален деец. Железничар. Секретар на местния работнически съвет в Пловдив (1919—1920) и член на Окръжния комитет на БКП (1919—1923). След поражението на Септемврийското антифашистко въстание 1923 не членува в партията. — 533, 540.

Николов, Евтим (1881—неизв.) — обществен деец. Член на БРСДП от 1898, след 1903 — на широкосоциалистическата партия. Общински съветник в София от 1911. Народен представител в XVIII обикновено НС (1919—1920). — 232, 269, 271, 292, 487.

Николов, Петър (неизв.— 1920) — партиен и синдикален деец. Член на БРСДП (т. с.) от 1908. Член на Местния партиен комитет в Пловдив (1915—1918) и секретар на местния работнически съвет. — 533, 542.

Овчарова — Варна. — 541.

Омарчевски, Стоян Иванов (1885—1941) — деец на БЗНС. Член на БЗНС от 1905. Завършва философия (1912) и право (1917) в

Софийския университет. Принадлежи към дясното крило на БЗНС. Министър на просветата в правителството на Ал. Стамболийски (май 1920—юни 1923). По негова инициатива е въведено задължително основно образование и е осъществена правописна реформа. Член на Постоянното присъствие (ПП) на БЗНС (1925—1926), а след разцеплението на съюза (дек. 1926) — на ПП на БЗНС «Оранжев» (Константин Томов). Главен редактор (1927—1928) на в. «Земледелско знаме» (оранжево). През 1929 преминава към БЗНС «Врабча I». Един от създателите и ръководителите на БЗНС на недоволните от БЗНС «Врабча I» (окт. 1933—май 1934) — дясна земеделска групировка, опозиционна на управляващия Народен блок. След Деветнадесетомайския преврат 1934 е деец на дясната земеделска група «Орач» (1935—1938). В навечерието на Втората световна война преминава на монархофашистки позиции. Дългогодишен народен представител (1913—1923, 1927—1934, 1938—1939, 1940—1941). — 410.

Парвус (истинско име: Александър Хелфанд) (1869—1924) — германски социалдемократически деец, опортюнист. Роден в Березино, Минска област (дн. БССР). Завършва гимназия в Одеса. Известно време е привърженик на «Народна воля». През 1886 се преселва в Цюрих; запознава се с Г. В. Плеханов и се включва в групата «Освобождение на труда». Следва стопански науки, физика и минералогия в Базел (1887—1891). Преселва се в Германия (1891), където сътрудничи на «Die Neue Zeit» («Ново време»), «Vorwärts» («Напред») — органи на германската социалдемократия. През 1895—1896 е редактор на «Leipziger Volkszeitung». («Лайпцигски народен вестник») и главен редактор на «Sachsichen Arbeiter Zeitung» («Саксонски работнически вестник»). През 1899 приема пътуване в Русия, в резултат на което написва книгата «Гладуващата Русия». След завръщането си в Германия основа издателство за прогресивна чуждестранна литература и публикува произведения на М. Горки, Г. Успенски и др. След II конгрес на РСДРП (1903) става привърженик на меншевиките. По време на Първата руска революция 1905—1907 е ръководен деец на петроградските съвети и сътрудник на меншевишкия в. «Начало». През 1906 след 9-месечен затвор избягва в Германия, а през 1910 се заселва за известно време в Турция, където търгува с оръжие. От началото на Първата световна война е на социалшовинистични позиции. През ян. 1915 пристига в София, за да убеди българските социалдемократи да съдействуват за включване на България във войната на страната на Германия. ЦК на БРСДП (т. с.) категорично отхвърля съветите на Парвус, а Д. Благоев в статията си «Плеханов и Парвус» (1915) остро критикува социалшовинистичната му позиция. Парвус посреща враждебно Великата октомврийска социалистическа революция 1917. — 548. j

Паскалев, Паскал — народен представител в XIV (1908—1911), XVII (1914—1919) и XIX (1920—1923) обикновено НС. Член на Демократическата партия. — 446.

Пеев, П. Ив. — чиновник на гара Плевен. — 539.

Петков, Геро — стрелочник на гара Борисово. — 539.

Петков, Еньо — народен представител в XVI (1913) и XVII (1914—1919) обикновено НС. Либерал. Член на Централния комитет за обществена предвидливост (1916—1917). — 509.

Петров, Гено — вж Гюмюшев, Гено Петров.

Петров, Н. — котлар в депото на гара Мездра. — 539.

Петров, Светослав — Шумен. — 531.

Петров, Тодор (Т. П. Джуков) (1878—1924) — партиен деец, публицист, народен трибун. Близък съратник на Г. Димитров. С марксистките идеи се запознава като ученик във Видинската гимназия. През 1898 под негово ръководство се възстановява партийната организация във Видин (основана през 1893). Като студент по право в Софийския университет (от 1902) се развива под прякото въздействие на Д. Благоев. Става редовен сътрудник на сп. «Ново време» и «Работнически вестник» (през 1918—1923 участва в редактирането му). През 1902—1924 разгръща широка публицистична дейност и става един от теоретичите на социализма в България. Участва дейно в очистването на партията от общоделците. През 1909 се установява като адвокат във Видин и ръководи местната партийна организация до избирането му за член на ЦК на БКП през 1921. От 1910 нееднократно е избран за общински съветник. През периода 1913—1923 непрекъснато е народен представител. След военнофашисткия преврат на 9 юни 1923 Т. Петров е един от първите, които оценяват като погрешна заетата от партийното ръководство позиция на неутралитет. През авг. 1923 подкрепя решително становището на В. Коларов и Г. Димитров за изграждане на единен фронт със Земеделския съюз и за подготовка на въоръжено антифашистко въстание. На заседанието на ЦК на БКП на 15 септ. 1923 е избран за член на четворката (заедно с В. Коларов, Г. Димитров и Т. Луканов), която да определи датата на въстанието. След поражението на Септемврийското въстание 1923 е член и за кратко време секретар на ЦК на БКП. Петров твърдо отстоява революционната Септемврийска линия на партията и полага изключителни усилия за възстановяването на БКП на нелегална основа. Умира от туберкулоза в София. — 143, 145, 147, 153, 390, 532, 569.

Пшев, Ст. Г. — машинист на гара Червен бряг. — 539.

Пизанти, Хаим Юда (1879—1938) — партиен деец. Член на БРСДП от 1898. Един от основателите на партийната организация във Видин (1898). Участва в учредителния конгрес на ОРСС (1904). През 1906 е секретар на Видинската партийна организация. По време на Първата световна война (1915—1918) е арестуван за антивоенна дейност. През 1919—1923 е член на Видинския окръжен комитет на БКП. Народен представител в XVIII обикновено НС (1919—1920). През 1923 е член на Висшия партиен съвет. Обявява се против погрешната деветоюнска тактика на неутралитет на ЦК

на БКП. Участва в подготовката и ръководството на Септемврийското антифашистко въстание 1923 във Видин. След поражението му емигрира в Югославия, където е един от ръководителите на българската политемиграция. От 1928 е в СССР. Известно време работи в Москва. Сътрудничи на Задграничното бюро на ЦК на БКП. От 1933 до 1938 ръководи колхоз «Д. Благоев» в Украйна. — 532, 540.

Пилат Понтийски (Pilatus Pontius) — римски наместник в Юдея (26—36 от н. е.). Управлението му се отличава с крайна жестокост, масови насилия и убийства без съд. Според евангелския разказ за съда над Христос Пилат утвърждава смъртната му присъда, след което публично си «измива ръцете», за да снесе от себе си отговорността за смъртта му (оттук «измива си ръцете»). — 370.

Плеханов, Георги Валентинович (1856—1918) — теоретик и пропагандатор на марксизма, деец на руското и международното социалистическо движение. Един от основателите на РСДРП. Като студент в Петербург през 1875 установява връзки с народниците и от 1879 е начело на народническата организация «Чорний передел». В началото на 1880 емигрира в Швейцария. Запознава се с марксизма и скъсва с народничеството. През 1883 основава в Женева първата руска марксистка група зад граница «Освобождение на труда». Написва много трудове по философия, история на социалнополитическите учения, по въпросите на теорията на изкуството и литературата, които са ценен принос в развитието на научния социализъм. Плеханов допуска обаче и сериозни грешки: недооценява революционната роля на селяните, разглежда либералната буржоазия като съюзник на работническата класа; признава на думи идеята за хегемония на пролетариата, на практика се обявява против същността на тази идея. След II конгрес на РСДРП (1903) се присъединява към меншевизма и става един от неговите лидери. През периода на Първата руска революция 1905—1907 има големи разногласия с болшевиките по основните въпроси на тактиката. През Първата световна война 1914—1918 е на социалшовинистични позиции. След Февруарската революция 1917 се завръща в Русия; заема позиция в подкрепа на Временното правителство и възглавява крайно дясната група на меншевиките-оборонци. Изказва се против болшевиките и против социалистическата революция, тъй като счита, че Русия не е узряла за преминаване към социализма. Към Октомврийската революция 1917 се отнася отрицателно, но не участва в борбата срещу съветската власт.

Най-важните теоретични трудове на Плеханов са: «Социализмът и политическата борба» (1883), «Нашите разногласия» (1885), «Към въпроса за развитието на монистическия възглед върху историята» (1895), «Очерци по история на материализма» (1896), «За материалистическото разбиране на историята» (1897), «Към въпроса за ролята на личността в историята» (1898) и др.

В. И. Ленин високо оценява философските трудове на Плеханов и ролята му за разпространяването на научния социализъм в Русия и същевременно остро критикува отстъплението му от марк-

сизма и големите му грешки в политическата дейност. До Първата световна война Плеханов е най-авторитетният учител на българските тесни социалисти; повечето от неговите съчинения се превеждат на български почти веднага след излизането им. През време на войната българските марксисти отхвърлят съвета му да съдействуват за включване на България във войната на страната на Русия, а Д. Благоев пише статиите «Magister dixit» (1914) и «Плеханов и Парвус» (1915), в които критикува социалпатриотичните му възгледи. Оттогава започва тяхното отдръпване от Плеханов, но до края на 20-те години той остава почти неоспорим теоретичен авторитет. През 30-те години започва преценка на теоретичното му наследство от позициите на ленинизма. — 542.

Поанкаре (Poinsardé), Реймон (1860—1934) — френски политически и държавен деец. Адвокат. Член на Френската академия (1909). Президент на Френската република (1913—1920). Министър-председател (1912—1913, 1922—1924, 1926—1929) и нееднократно министър. Дейно участва в разпадането на Първата световна война. Един от главните организатори на империалистическата интервенция срещу Съветска Русия (1918—1920). Вдъхновител на антисъветската политика на Франция на Генуезката и Хагската конференция (1922). Автор е на мемоари и публицистични трудове. — 374.

Позитков, Дим. — началник-станция в Търново Сеймен (дн. Симеоновград). — 540.

Попов, Георги Димитров (1872—1948) — партиен деец. Активен пропагандатор на социалистическите идеи и един от основателите на социалдемократическата група в гр. Елхово (1894). Завършва право в Швейцария (1897), след което работи като съдия и адвокат. Делегат на редица партийни конгреси. Народен представител (1913—1923). През 1919 възглавява създадената от партията Кооперация «Освобождение». След Септемврийското антифашистко въстание 1923 е включен в състава на ЦК на БКП, но скоро е отстранен, тъй като се присъединява към десните ликвидатори. През 1925 емигрира в СССР, откъдето се завръща през 1936. — 569.

Попов, Димитър Стефанов (1878—1924) — партиен деец, юрист. Със социалистическите идеи се запознава като ученик във Варненската гимназия. През 1898 заминава да следва архитектура в Мюнхен, но поради заболяване се завръща. В родния си град Омуртаг е приет за член на БРСДП (1900). Завършва право в Софийския университет. Делегат на IX конгрес на БРСДП (1902). Активно сътрудничи на сп. «Ново време». През 1906 се установява във Варна, отначало като стажант в Окръжния съд, а след това — като адвокат. Неколкократно е избран за общински съветник. Делегат е на партийните конгреси от 1911 до 1921. Член на Висшия партиен съвет (1919—1921). През 1921—1922 е представител на БКП в ИККИ и делегат на неговия III конгрес. Народен представител (1919—1923). След поражението на Септемврийското антифашистко въстание 1923 е интерниран в Омуртаг. — 531, 541.

Попов, Иван — 216, 234.

Попов, Иван Г. — народен представител в XVI (1913) и XVII (1914—1919) обикновено НС. Член на Либералната (радославистка) партия. Председател на Централния комитет за подпомагане на войнишките семейства (1917). — 143, 144, 147, 151, 404, 411.

Попов, Кирил Георгиев (1870—1927) — български статистик, математик и икономист, чл.-кор. на БАН (1919). Завършва Математическия факултет на Висшето училище в София (1895). Професор в Софийския университет (от 1920). Един от създателите на модерно за времето си държавно статистическо учреждение в България. Реорганизира Статистическото бюро в Дирекция на статистиката (1897). Създава Върховен статистически съвет, чийто председател е до смъртта си. Негова е заслугата за разгръщането на статистическите проучвания в областта на демографията, стопанството и социално-културния живот на страната, които се сочат като образцови в международната статистическа практика. Слага началото на издаването на статистически годишници и месечни статистически известия в страната. По-важни трудове: «Кратък статистически сборник за всички страни в света» (1907), «Стопанска България» (1916 и 1920), «La Bulgarie cooperative» (1924) и др. — 347, 348, 443, 444, 451, 452, 459.

Попов, Христо Георгиев (1859—неизв.) — буржоазен политически деец. По време на Руско-турската освободителна война 1877—1878 сътрудничи на руското командване. Завършва Военното училище в София (1879) и Николаевската генералщабна академия в Русия. Един от четиримата българи, първи получили офицерски чин след Освобождението. Участва в Сръбско-българската война 1885. След детронирването на княз Александър I Батенберг (1886) напуска армията. Завършва право в Швейцария и се отдава на политическа дейност. Член на Либералната (радославистка) партия. Кмет на София (8 апр. 1899—4 ян. 1901). Народен представител в X (1899—1900), XVI (1913) и XVII (1914—1919) обикновено НС. Подпредседател на X обикновено НС. Министър на вътрешните работи и народното здраве във втория кабинет на В. Радославов (21 септ. 1915—7 септ. 1916). След Първата световна война е арестуван, а през март 1923 осъден на 10 г. затвор като един от виновниците за втората национална катастрофа. През юли 1924 е амнистиран. — 158.

Попов, Христо Иванов — буржоазен политически деец. Адвокат от Пловдив. Член на Либералната (радославистка) партия. Министър на правосъдието в кабинетите на В. Радославов (23 септ. 1913—21 юни 1918). Народен представител в X (1899—1900), XV (1911—1913), XVI (1913) и в XVII (1914—1919) обикновено НС. През 1919 е арестуван, а през март 1923 е осъден на доживотен затвор като един от виновниците за втората национална катастрофа. През юли 1924 е амнистиран. — 232.

Провадалиев, Кирик Н. — буржоазен политически деец. Адвокат в София. Член на Либералната (радославистка) партия. Редактор

на нейния орган в. «Народни права» (1901). Народен представител в X (1899—1900), XV (1911—1913), XVI (1913) и XVII (1914—1919) обикновено НС. — 152.

Прулов, Соломон — общински съветник в София (1914—1919). Член на БРСДП (о). — 255, 270, 272.

Пушкин, Александър Сергеевич (1799—1837) — руски писател, родоначалник на новата руска литература, създател на руския литературен език. Роден в дворянско семейство. През 1811—1817 учи в Царскоселския лицей. Бил близък с декабристите. Лириката му е насочена срещу тиранията и крепостничеството. Заради политически епиграми през 1820 по заповед на император Александър I е заточен в Южна Русия. Там пише романтичните поеми «Кавказки пленник» (1820—1821), «Бахчисарайски фонтан» (1823) и др. През 1824—1826 е заточен в бащиното си имение в с. Михайловское, Псковска област. Геният му намира най-ярка изява в историческата трагедия «Борис Годунов» (1824—1825) и в романа в стихове «Евгений Онегин» (1823—1831), по израза на Белински — «енциклопедия на руския живот», който поставя началото на руския реалистичен обществено-психологичен роман. През 20-те и 30-те години създава творби със сюжет от руската история, проникнати от размисли за съдбата на Русия, за взаимоотношенията между народа и властта, за значението на Петър I и Е. Пугачов (поемите «Полтава», 1828—1829, «Медният конник», 1833, повестта «Капитанска дъщеря», 1836). Начало на реалистичната руска белетристика бележат «Повестите на Белкин» (1831) и «Дубровски» (1832—1833). През 1836 започва да издава сп. «Съвременник». Загива на дуел. Творчеството му оказва огромно влияние върху развитието на руската и световната литература. — 546.

Радев, Ради Василев (1872—1927) — буржоазен политически деец, журналист и публицист. Член на Либералната (радославистка) партия. До 1896 е учител. Един от основателите и активен деец на Българския учителски съюз (БУС); председател на Управителния му комитет (1896—1897). От 1896 се отдава на журналистическа дейност. Редактор на в. «Учителски другар» (1896—1897), хумористичния в. «Смях и сълзи» (1898), в. «Вечерна поща», в. «Дневна поща» (1924) и сп. «Свобода» (1910). Изявява се и като писател, предимно хуморист. През 1911—1918 е един от видните дейци на радославистката партия. Народен представител в XVI (1913) и XVII (1914—1919) обикновено НС; секретар на парламентарната група на радославистката партия в XVII обикновено НС. Помощник-кмет (1911—1913) и кмет (1915—1918) на Софийската община. След Първата световна война 4 години е в затвора за злоупотреби с продоволствени стоки. — 271, 274, 280.

Радев, Хр. Ив. — цензор. — 543.

Радек (Radek), Карл (1885—1939) — политически деец. От началото на XX в. участва в социалдемократическото движение в Галиция, Полша и Германия; сътрудничи в изданията на герман-

ските леви социалдемократи. В годините на Първата световна война 1914—1918 е на интернационалистични позиции, но се колебае към центризма. Има погрешно становище по въпроса за правото на нациите на самоопределение, за което е критикуван от В. И. Ленин. През 1917 става член на Болшевишката партия. След Октомврийската революция 1917 работи в Народния комисариат на въшните работи; при подготовката и сключването на Бресткия мир (1918) се изявява като «ляв комунист». Бил е секретар на Изпълнителния комитет на Коминтерна. От VIII до XII партиен конгрес е избран за член на ЦК на Болшевишката партия. Многократно се обявява против ленинската политика на партията. От 1923 е активен деец на троцкистката опозиция. Петнадесетият конгрес (1927) го изключва за фракционерство; възстановен през 1930, не прекратява антипартийната си дейност и през 1936 отново е изключен от ВКП (б). — 519.

Радославов, Васил Христов (1854—1929) — буржоазен политически деец, член на Българското книжовно дружество (дн. БАН) от 1884. Завършва право с докторат в Хайделберг (1882). Член на Либералната партия от 1883. От 1884 се отдава на политическа дейност. Лидер на Либералната партия, отцепила се през 1887 от старата Либерална партия. Министър на правосъдието в кабинета на П. Каравелов (29 юни 1884—12 авг. 1886). Министър-председател и министър на вътрешните работи по време на Регентството (12 авг. 1886—28 юни 1887). Министър на вътрешните работи в кабинета на Т. Иванчов (18 ян. 1899—27 ноем. 1901). Многократно избран за народен представител; председател на II (1880—1881) и IV (1884—1886) обикновено НС. Основател и редактор (1888) на в. «Народни права», орган на ръководената от него партия. През 1903 е съден от държавен съд «за измяна на отечеството и за вреди, нанесени за личен интерес». Като министър-председател (4 юли 1913—16 юни 1918) заедно с цар Фердинанд I въвлеча България в Първата световна война (1915—1918) на страната на Централните сили. След Солунското примирие (1918) избягва в Германия. След войната е съден задочно като един от главните виновници за втората национална катастрофа (1918). Умира в Берлин. — 112, 121, 127, 139, 169, 170, 171, 264, 265, 361, 422, 429, 453, 469, 510.

Радославов, Никола — синдикален деец в Габрово. — 543.

Разин, Исак — руски пленник, работник във фабрика «Слава». — 526.

Раковски, Иван — синдикален деец от Сливен. Телеграфо-пощенски служител. Член на Местното синдикално бюро (1917). — 534.

Расин (Racine), Жан (1639—1699) — френски драматург, виден представител на класицизма. Проявява интерес към психологическата страна на трагическия образ. В трагедиите «Андромаха» (1667), «Британик» (1669), «Митридат» (1673), «Федра» (1677) и др. разкрива конфликта между монархическия деспотизъм и не-

говите жертви, необходимостта да се следват изискванията на нравствения дълг. — 546.

Рат, Мориц — съдържател на Градското казино в София. — 229, 230, 231.

Рачев, — настоятел на в. «Работнически вестник» в Габрово (1917). — 543.

Рибаров — 525.

Розов, Тома Г. — 527.

Русев, Димитър Енев (1875—1946) — партиен и синдикален деец. Текстилен работник. Член на БРСДП от 1897. Общински съветник (1911—1919), помощник-кмет на Сливенската комуна (1912—1915). Делегат на XVII (1910), XVIII (1911) и XIX (1912) конгрес на БРСДП (т. с.). Член на Централното настоятелство на Работническия текстилен съюз. След 1924 не членува в партията. — 534.

Сакаров, Никола Илиев (1881—1943) — политически деец. Икономист. Като студент в Берлин е секретар на Българската студентска социалдемократическа група (1902). На XIV партиен конгрес е определен за делегат на партията на Щутгартския конгрес на Втория интернационал (1907). През 1908 като един от водачите на прогресистите е изключен от партията. Преминава в БРСДП (о). Народен представител през 1913—1923 и 1938—1943. Избран за общински съветник. През 1919 е приет отново за член на БКП. След Септемврийското антифашистско въстание 1923 застава на ликвидаторски позиции, за което отново е изключен от партията. Управител е на Българска земеделска кооперативна банка. Преди и по време на Втората световна война 1939—1945 е на антифашистски позиции. — 35, 211, 212, 214, 222, 225, 257, 309, 312, 314, 317, 442, 445, 446, 449, 450, 504.

Сакеларов, К. — шлосер на гара Горна Оряховица. — 539.

Сарафов, П. — инженер, член на общинската комисия за подобрене състоянието на крайните квартали на София. — 198, 293.

Сидеров, Коста — политически деец. Адвокат в Горна Оряховица. Член на Радикалната партия. Народен представител през 1908—1911, 1913, 1914—1923 и 1931—1934. — 132.

Симеон — 529.

Симеонов, Фоти — народен представител в XVII обикновено НС (1914—1919). Член на Либералната (радославистка) партия. — 468.

Славов, Слави — собственик на фабрика за обработка на мрамор в София. — 84, 85, 86.

Славов, Стефан (Ст. Сл. Кирчев) — партиен и синдикален деец в Сливен. Обушарски работник. Член на Местното синдикално бюро (1917). Общински съветник в Сливенската комуна. — 534.

Сланина — управител на училището за детски играчки и кошничарство при Софийската община (1916—1918). — 527.

Сливков, Петър — настоятел на в. «Работнически вестник» на Гара Левски. Кондуктор. — 539, 540.

Смедрин, Иван Феодоров — руски пленник, работник във фабрика «Слава». — 526.

Сотиоров, Петър — собственик на мелница в с. Надежда (дн. кв. на София). — 49, 64, 66, 107.

Сотирова, Тодорка — партийна деятелка от Пловдив. Член на ръководството на женотдела на Местния партиен комитет (1917). — 533.

Спасич, Г. — машинист на Гара Саранбей (дн. гр. Септември). — 540.

Спирков, Илия — буржоазен политически деец. Адвокат в София. Член на Либералната (радославистка) партия. Подпредседател на Централното ѝ бюро (1915). Общински съветник и помощник-кмет (1915—1917) в София. Редактор на в. «Автономна Македония» (1903). — 208, 211, 213, 299, 487.

Ставридис — собственик на сгради в София. — 201.

Стайков, Н. — машинист на Гара Търново Сеймен (дн. Симеоновград). — 540.

Стателова, Донка — учителка. Активна членка на учителската социалдемократическа група в Лом до Първата световна война. — 532.

Статков, Атанас (А. С. Атанасов) (1890—1944) — политически деец. Юрист. Член на БРСДП (т. с.). Общински съветник във Враца (1920). Изключен от БКП (авг. 1923). Влиза в редовете на Демократическата партия (1926) и е неин член до 1934; ръководител е на местната организация на Демократическата партия във Враца. Активен читалищен деец. — 532.

Стефанов, Лука — настоятел на в. «Работнически вестник» в Зайчар (1917). Бръснар. — 535.

Стефанова, Бойка — 536.

Стефанова, Тошка — партийна деятелка от Сливен. Учителка. Член на учителската социалдемократическа група в града (1917). — 535.

Стойчев — инспектор по труда. — 440.

Стоянов, Минчо — локомотивен машинист. Секретар-касиер на транспортната секция и член на временната синдикална комисия в Стара Загора. — 533, 540.

Стоянов, Трифон — партиен деец от Лом. Обущарски работник. Работилницата му до 1923 служи за партиен клуб. — 532.

Табаков, Цено (1885—неизв.) — общественик. Роден във Враца. Член на БРСДП (т. с.) до 1919. Антипарламентарист. Един от основателите на Занаятчийската партия. — 532, 541.

Такев, Михаил (1864—1920) — буржоазен политически и държавен деец. Юрист. Участва в Сръбско-българската война 1885 и като юнкер във Военното училище — в детронирането на княз Александър I Батенберг (1886). Завършва право в Париж (1893) и се отдава на политическа дейност. Привърженик на Либералната партия. По-късно е виден деец на Демократическата партия и подпредседател на Централното ѝ бюро. Сътрудничи на в. «Знаме» (1894—1898). Многократно е избран за народен представител (1894—1896, 1901—1903, 1908—1920). Министър на вътрешните работи (16 ян. 1908—5 септ. 1910) и на обществените сгради, пътищата и съобщенията (5 септ. 1910—16 март 1911) в довоенните кабинети на Ал. Малинов. Като министър на вътрешните работи и народното здраве (21 юни 1918—28 ноем. 1919) е един от организаторите на жестокото потушаване на войнишкото Владейско въстание 1918. Убит в Пещера. — 403, 404, 405, 406, 407, 467, 474.

Танев — инженер, член на общинската комисия за подобрене състоянието на крайните квартали на София. — 198.

Тантилов, Петър Марков (1861—неизв.) — един от първите български офицери, генерал. Участва в Сръбско-българската война 1885. По време на контрапреврата (1886) подкрепя завръщането на княз Александър I Батенберг на българския престол. След уволнението си от армията е член на Либералната (радославистка) партия. През 1915 е избран за общински съветник в София. — 172.

Тенев, Дечо — деец на БЗНС. Народен представител в XVI (1913) и XVII (1914—1919) обикновено НС. — 119.

Теодоров, Теодор Иванов (1859—1924) — буржоазен политически деец. Юрист. Следва право в Одеса, завършва в Париж. След завръщането си в България е прокурор в Софийския окръжен съд, член на Апелативния съди адвокат. След смъртта на Ив. Евстр. Гешов е лидер на Народната (народняшка) партия, от 1920 — на Обединената народнопрогресивна партия. Министър на правосъдието (10 февр. 1896—26 авг. 1897) и на финансите в кабинета на К. Стоилов (26 авг. 1897—18 ян. 1899). Министър на финансите в кабинетите на Ив. Евстр. Гешов и на Ст. Данев (16 март 1911—4 юли 1913); министър на външните работи в кабинета на Ал. Малинов (17 окт. — 28 ноем. 1919), министър-председател и министър на външните работи и изповеданията (28 ноем. 1918—6 окт. 1919). След военnofaшисткия преврат на 9 юни 1923 влиза в Демократическия сговор. — 158, 159, 336.

Терзиев, Ат. — чиновник на гара Раковски. — 540.

Тесарс, Карл (1855—1916) — унгарски партиен и синдикален деец. Леярски работник. Ревностен защитник на идеята за изграждане на централизиран професионални съюзи. Един от основателите

на Синдикалния съюз в Унгария и на Металороботническия съюз. Член на ЦК на Унгарската социалдемократическа партия и председател на Синдикалния съюз до смъртта си. През 1911 участва в работата на VIII конгрес на ОРСС и на III конгрес на Металороботническия съюз в България. На Международната синдикална конференция в Будапеща (1911) в изказването си по българския въпрос подкрепя искането на представителите на ОРСС същият да бъде приет за член на Международния синдикален секретариат. — 555, 556, 557.

Тодоров, Тодор — синдикален деец от Сливен. Член на Местното синдикално бюро (1917). — 534.

Тодоров, Цани — машинист на гара Каспичан. — 539.

Тодорова, Христина (неизв.—1925) — партийна деятелка. Член на БРСДП (т. с.) от 1910. Член на Местния партиен комитет в Пловдив (1915—1918). Отговаря за работата сред жените. От 1924 до апр. 1925 нейният магазин е явка на Военната организация на БКП. — 533.

Тодорчо — вж *Димитров, Тодор*.

Токушев, Георги Ангелов (1881—1953) — партиен и синдикален деец. Член на БРСДП от 1901. В работническото движение се включва още през 1896. От 1901 се установява в Русе. През 1903 е избран за член на Местния партиен комитет. През 1905—1907 поддържа връзка с румънските синдикати. По време на Балканската война 1912—1913 за активна антивоенна дейност е осъден и затворен. Избиран за общински съветник през 1911 и 1919. Участва в организирането на Транспортната стачка (1919—1920), за което отново е затворен. През 1942 създава нелегален ОФ комитет в Русе. След 9 септ. 1944 е председател на Областния комитет на ОФ и член на Окръжната контролно-ревизионна комисия на партията в Русе. — 531.

Тонов, Ник. — ковач в с. Каяли (дн. с. Филево), Хасковски окръг. — 542.

Тончев, Димитър (1859—1937) — буржоазен политически деец, публицист. Лидер на Младолибералната партия. Завършва право в Одеския университет (1883). От 1885 е адвокат. Министър на правосъдието (1886, 1888—1891), на труда и социалните грижи (1894), на обществените сгради, пътищата и благоустройството (1899), на външните работи (1900—1901) и на финансите (1913—1918). Многократно избран за народен представител. Подпредседател на IV обикновено (1884—1886) и на III Велико НС (1886—1887) и председател (1887) на III Велико и на V (1887—1888) обикновено НС. След Първата световна война е осъден на доживотен затвор като един от виновниците за втората национална катастрофа на България (1918). През 1928 е амнистиран. Основава и редактира в. «Съдебен вестник» (1885) и в. «Пловдив» (1886—1907). Сътрудничи на в. «Марица» (1878—1885), в. «Южна България»

(1883—1885), сп. «Наука» (1881—1884) и др. Автор на трудове по юриспруденция. — 122, 158, 159, 288, 336.

Топалов, Минчо Христов (1888—1925) — партиен и синдикален деец. Член на БРСДП (т. с.) от 1907. Специализира шивачество в Берлин. След завръщането си работи в Търново, а по-късно се установява в Русе. Като член на Местния партиен комитет участва в организирането на стачните борби на русенския пролетариат. Работнически представител в местната комисия за прилагане на Закона за положението и заплатите на работниците и служещите от частните предприятия (1917). Помощник-кмет на Русенската комуна (дек. 1919—юли 1921). Същевременно е член на Окръжния комитет на БКП и секретар на местния работнически съвет. Участва дейно в подготовката на Септемврийското антифашистко въстание 1923. Застрелян на улицата заедно с Н. Киров, Ал. Атанасов и Ф. Раковски. — 531, 535.

Топалов, Ст. — възлищар на гара Асеново. — 539.

Тошев, Камен (К. Т. Димитров) (1876—1948) — партиен деец. Шивашки работник. Един от основателите на социалдемократическата група (1895) и организация (1896) в Берковица. По време на Балканските войни (1912—1913) е съден за социалистическа дейност. Народен представител (1913—1923). Общински съветник в Берковица (1919—1923) и окръжен съветник. Кмет на Берковската комуна (2 юли 1920—19 септ. 1921). Член на Висшия партисен съвет (1920—1922) като представител на Врачанския партиен окръг. Активно участва в подготовката на Септемврийското антифашистко въстание 1923. По време на въстанието е член на Околийския военнореволуционен комитет в Берковица. След поражението емигрира в Югославия. Съден задочно от фашистката власт. След 9 септ. 1944 е председател на Околийския комитет на Отечествения фронт, а от 1946 работи в Околийския комитет на БКП в Берковица. — 569, 572.

Туцович, Сава — 529.

Уилсън (Wilson), Томас Уудроу (1856—1924) — държавен деец на САЩ. Член на Демократическата партия. Президент на САЩ (1912—1921). В първите години на своето президентство прокарва закони, които му спечелват в буржоазните кръгове славата на «прогресивен реформатор», но като цяло вътрешната му политика е насочена към укрепване позициите на монополистичния капитал. В. И. Ленин изобличава социалната му демагогия. Външната му политика има грабителски, експанзионистичен характер, особено по отношение на страните от Латинска Америка. През 1917 включва САЩ в Първата световна война на страната на Антантата с цел да участва в новото преразпределение на света. През ян. 1918 издига демагогска програма за мир, т. нар. «14 точки на Уилсън», чрез която се стреми да отслаби въздействието на Лениновия Декрет за мир, приет на 8 ноем. 1917 от II конгрес на Съветите, сред народните маси във воюващите страни. Един от

главните организатори на интервенцията срещу Съветска Русия (1918—1920). — 281, 282, 373, 374, 375, 378, 380, 515. †

Фаденхехт, Йосиф Максимов (1873—1953) — политически деец и общественик, юрист, редовен член на БАН (1906). Член на Радикалдемократическата (от 1922 — Радикална) партия. Следва философия и право в Лайпциг и Гьотинген (1892—1897), специализира в Болоня и Торино (1898—1899). Доцент (1898—1902, 1908—1924) и хоноруван професор по гражданско право в Софийския университет (до 1939). Декан на Юридическия факултет (1903—1904). Народен представител (1913—1929). Министър на правосъдието (юни—окт. 1918). През 1931—1939 е председател на Съюза на българските адвокати. Редактор на сп. «Правна мисъл» (1935). Изследва проблемите на гражданското право в България. — 242.

Филипова, Олга — партийна деятелка. Учителка. Член на Учителската социалдемократическа организация в Лом. Съпруга на Александър Ликов. Председателка на женската секция към Ломската партийна организация (1919—1922). Умира в София. — 532.

Фотева, Зюмбула — партийна деятелка от Сливен. Член на местната женска социалдемократическа комисия (1917). — 534.

Фрьолих (Frölih), Рихард — медик. — 509.

Халачев — партиен деец от Видин. — 532.

Халачев, Иван — активен деец на Пловдивската партийна организация. От 1911 е секретар на учителската социалдемократическа група в града. Работнически представител в местната комисия за прилагане на Закона за положението и заплатите на работниците и служещите от частните предприятия (1917). — 533.

Ханджиев, Г. — подпредседател на Софийския окръжен съд. — 233, 234.

Христо — вж *Кабакчиев*, Христо.

Христов, Андрея — възгледар на Гара Левски. — 539.

Христов, Руско (1889—1952) — партиен деец. Адвокат. Работи в Русе, където е член на Местния партиен комитет (1916). През 1919 е избран за общински съветник; през 1921—1922 е кмет на Русенската комуна. Секретар на Окръжния партиен комитет (1936). Участва активно в борбата против фашизма. Многократно арестуван, интерниран и затварян. След 9 септ. 1944 за известно време е председател на Русенския общински съвет. — 531, 540.

Христова, Тошка — партийна деятелка от Русе. Ръководителка на женски социалдемократически кръжок. Съпруга на Руско Христов. — 532.

Цаниг — 465.

Цеков, Димитър — партиен деец. Учител. Помощник-кмет на Втората ломска комуна (1922—1923). — 532.

Ципоранов, Коста Христов (1878 или 1881—1951) — партиен и синдикален деец. Юрист. Като студент в Женева (1907—1909) участва в дейността на българската студентска социалдемократическа група. От 1911 е адвокат в Стара Загора. Делегат на XIX (1912), XX (1914) и XXI (1915) конгрес на БРСДП (т. с.). От 1913 до 1923 е народен представител. За активна антивоенна дейност в началото на 1918 е арестуван и осъден на една година затвор. Участва в подготовката на Септемврийското антифашистко въстание 1923. Арестуван е на 12 септ. и осъден. В затвора е до ноем. 1924, след което е защитник в процеси на съдени по 33Д революционери (процесът срещу Петко Енев и другарите му през дек. 1924 и др.). Известно време е партиен организатор в Търновски окръг. През апр. 1925 и по-късно отново е арестуван и интерниран. След 9 септ. 1944 участва в обществено-политическия живот на страната. — 529, 533, 569.

Цончев, д-р Петър — лекар в Габрово, впоследствие индустриалец. Член на Демократическата партия. Народен представител в Велико НС (1911). Сътрудници на периодичния печат по икономически и здравни въпроси. Автор на труда «Из стопанското минало на Габрово». — 440, 444, 445.

Чакмака, Никола — член на Местното синдикално бюро в Сливен. — 534.

Чернев, Владимир — буржоазен политически деец. Адвокат в София. Член на Младолибералната партия. Народен представител (1903—1908, 1913—1919). Общински съветник в столицата (1915—1919). — 197.

Чернев, Тома К. — чиновник на гара Свищов. — 539.

Чолаков, Ст. — стрелочник на гара Попово. — 539.

Чолакова, Тодорка — партийна деятелка от Пловдив. — 533.

Чочов, Григор Ангелов (1882—1938) — партиен деец. През 1909 завършва Морското машинно училище във Варна. Отрано се запознава с идеите на социализма. Член на БРСДП (т. с.) от 1914, на РКП (б) — от 1923. От 1909 е локомотивен машинист в жп депо в Плевен. По време на Първата световна война пренася «Работнически вестник» и партийни позиви на фронта. Активно участва в Транспортната стачка 1919—1920. Член на стачния комитет в Плевен. През 1919—1923 организира и поддържа нелегалния канал на партията Варна—Одеса—Севастопол. През 1923 емигрира със семейството си в СССР. От 1924 е ръководител на базата за международни връзки в Севастопол. От 1925 до 1936 е на работа в органите на светското разузнаване. — 539.

Чубриков, Ангел — партиен деец от Стара Загора. Член на Местния партиен комитет (1917). — 533, 534, 542.

Шилер (Schiller), Йохан Кристоф Фридрих фон (1759—1805) — немски поет, драматург, теоретик на изкуството, историк. Изтъкнат представител на Просвещението в Германия, един от основоположниците на новата немска литература. Професор по история в Йенския университет (1789). Възприел демократизма на движението «Бурни устреми», написва ярки граждански драми с хуманистични и свободолюбиви идеи: «Разбойници» (1781), «Заговорът на Фиеско от Генуа» (1783), «Коварство и любов» (1784), «Дон Карлос» (1787). С дълбок хуманизъм е пропита и лириката му през този период — «На радостта» (1785), «Боговете на Гърция» (1788) и др. Плод на интереса му към освободителните борби на народите са съчиненията «История на откъсването на обединените Нидерландии от испанското владичество» (1788), «История на Тридесетгодишната война» (3 т., 1791—1793) и др. Посреща възторжено Френската буржоазна революция (1789—1794). Провъзгласен е за «почетен гражданин на Френската република». През ваймарския период (1799—1805), когато се сближава с Й. В. Гьоте, създава много лирични творби и най-зрелите си драми, в които защитава правото на угнетените народи да въстават срещу поробителите — «Валенщайн» (1800), «Мария Стюарт» (1801), «Орлеанската дева» (1801), «Вилхелм Тел» (1804). — 546.

Щърбанов, Борис П. — буржоазен политически деец. Член на Либералната (радославистка) партия. Търговец. Общински съветник в София (1915—1919). — 236.

Яблански, Димитър М. (1860—неизв.) — буржоазен политически деец. Член на Народната (народняшка) партия. Завършва военното училище (1880) и офицерска стрелкова школа в Петербург (1885). По време на Сръбско-българската война (1885) е комендант на София; по-късно е председател на военнополевия съд в Пловдив. През 1886 заминава за Швейцария; по-късно завършва право в Париж. Кмет на София (1897—1899). Министър на войната (14 ян. 1912—1 юни 1913), министър на обществените сгради, пътищата и благоустройството (1 юни—4 юли 1913). Народен представител (1894—1899, 1902—1908, 1911, 1913, 1914—1919). — 241, 244.

Янев, Димитър — синдикален деец от Сливен. Шивашки работник. Член на Местното синдикално бюро (1917). — 534.

Яковов, Димитър — партиен деец от Русе. Настоятел на в. «Работнически вестник» в града (1917). — 531, 540.

Ялъмов, Ради — машинист на гара Плевен. — 539.

Axelrod, P. — вж Акселрод, Павел Борисович

Bauer, Stephan — 551.

Bismark — вж Бисмарк, княз Ото фон Шонхаузен

Braun, Adolf — вж Браун, Адолф

Frölich, Richard — вж Фрьолих, Рихард

Golav, Paul — вж Голав, Паул

Grünberg, Carl — вж Грюнберг, Карл

Karl Kautsky — вж Кауцки, Карл

Kunow — вж Кунов, Хайнрих

Mahlich, Ernst — 509.

Mender, Fritz — вж Мендер, Фриц

Parvus — вж Парвус

Sumner, William Graham — 542.

ГЕОГРАФСКИ ПОКАЗАЛЕЦ*

- Австрия — 42, 43, 95, 390, 411, 511, 513, 517, 520, 521, 527, 547.
 Австро-Унгария — 375, 548.
 Айтос, гр. — 536.
 Америка — 282, 374, 375, 376, 378, 379, 515, 518, 521, 522.
 Англия — 42, 120, 131, 282, 376, 377, 378, 379, 461, 464, 466, 468,
 474, 478, 507, 513, 516, 517, 520, 522, 527, 542, 547, 566.
 Асеново, с., Великотърновски окръг — 539.
- Базел, гр. (Швейцария) — 551.
 Балкани — 42, 72, 502, 503, 510, 535, 547.
 Балкански полуостров — 547.
 Белгия — 102, 517, 520, 527.
 Белослав, гр. (вж Гебедже)
 Берковица, гр. — 536.
 Берлин, гр. (ГДР) — 464.
 Благоевград, гр. (вж Горна Джумая)
 Бобов дол, мина, Кюстендилски окръг — 122, 131, 510.
 Борисово, с. (дн. Славяново), Търговишки окръг — 539.
 Бреслау, гр. (дн. Вроцлав) (Полша) — 61.
 Будапеща, гр. (Унгария) — 465, 555, 556, 557.
 Бургас, гр. — 23, 536, 540, 542, 549.
 Бургаски окръг — 548.
 България — 27, 28, 29, 34, 36, 37, 40, 42, 45, 47, 54, 72, 92, 104,
 116, 119, 120, 125, 127, 128, 129, 148, 167, 169, 201, 240, 273,
 298, 300, 336, 337, 338, 342, 344, 346, 350, 355, 356, 357, 363,
 364, 365, 375, 387, 388, 390, 413, 434, 436, 445, 453, 454, 460,
 474, 502, 503, 507, 508, 551.
- Варна, гр. — 167, 389, 437, 530, 531, 536, 539, 541.
 Великобритания — 517, 548.
 Велико Търново, гр. (вж Търново)
 Версай, гр. (Франция) — 546.
 Видин, гр. — 143, 530, 532, 536, 540.

* Изготвен от Катя К. Прашанова.

Виена, гр. (Австрия) — 258, 531.

Виктория, щат (Австралия) — 470.

Враца, гр. — 143, 530, 532, 536, 571.

Вроцлав, гр. (вж Бреслау)

Габрово, гр. — 22, 332, 333, 334, 437, 440, 443, 445, 449, 515, 536, 543.

Гебедже, с. (дн. гр. Белослав) — 539.

Германия — 42, 43, 60, 61, 62, 95, 120, 131, 153, 278, 282, 301, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 390, 411, 461, 468, 503, 507, 511, 513, 514, 517, 518, 520, 521, 527, 528, 547, 548, 566.

Горна Джумая, гр. (дн. Благоевград) — 536.

Горна Оряховица, гр. — 535, 536, 539, 541, 543.

Гоце Делчев, гр. (вж Неврокоп)

Гюмюрджина, гр. (Гърция) — 536.

Гърция — 503, 546.

Дания — 517.

Добрич, гр. (дн. Толбухин) — 536.

Добруджа — 521.

Дупница, гр. (дн. Станке Димитров) — 536.

Европа — 375, 513, 548.

Европейска Русия — 520, 527.

Елзас — 513.

Елисейна, с., Врачански окръг — 535.

Епир — 547.

Зайчар, гр. (Югославия) — 535, 536.

Индия — 525.

Ирландия — 517.

Италия — 517, 520, 521, 527.

Камено, гр. (вж Каялии)

Канада — 521, 548.

Карлово, гр. — 112, 451.

Каспичан, гр. — 535, 539, 541.

Каялии, с. (дн. гр. Камено) — 542.

Киев, гр. (УССР) — 547.

Княжево, с. (дн. кв. на София) — 95, 96.

Копривщица, гр. — 439, 440.

Котел, гр. — 112.

Кочериново, с. (дн. град) — 144.

Краков, гр. (Полша) — 547.

Ксанти, гр. (Гърция) — 536.

Курландия — 513.

Кюстендил, гр. — 536.

Лайпциг, гр. (ГДР) — 509.

Левски, с. (дн. град) — 536, 539, 540.

Липпе, историческа област (ФРГ) — 514.

Ловеч, гр. — 536.

Лом, гр. — 530, 532, 536.

Лотарингия — 513.

Любек, гр. (Полша) — 514.

Македония — 547.

Мездра, с. (дн. град) — 530, 539.

Мец, гр. (Франция) — 546.

Мизия — 547.

Морава, с., Великотърновски окръг — 539.

Моравия — 127.

Ниш, гр. (Югославия) — 191, 543.

Надежда, махала на с. Връбница (дн. кв. на София) — 64.

Неврокоп, гр. (дн. Гоце Делчев) — 149.

Норвегия — 517, 520, 527.

Охрид, гр. (Югославия) — 190, 191.

Пазарджик, гр. (вж Татар Пазарджик)

Панагюрище, гр. — 439, 440, 444.

Париж, гр. (Франция) — 546.

Перник, мина, Пернишки окръг — 21, 122, 131, 163, 164, 165, 174, 443, 488, 489, 493, 510, 529.

Перник, с. (дн. град) — 530, 535, 536.

Пещера, гр. — 536.

Плакалница, мина, Врачански окръг — 144, 511.

Плевен, гр. — 23, 150, 530, 536, 539, 541.

Пловдив, гр. — 23, 126, 137, 138, 140, 145, 167, 174, 389, 437, 444, 520, 532, 536, 540, 542.

Попово, гр. — 501, 536, 539.

Провадия, гр. — 536.

Прусия — 520, 544, 546, 547.

Радомир, гр. — 536.

Разград, гр. — 541.

Раковски, гара (дн. град) — 540.

Рим, гр. (Италия) — 546.

Русе, гр. — 81, 104, 125, 137, 138, 140, 167, 174, 356, 530, 531, 535, 536, 540.

Русия — 282, 513, 517, 535, 547.

Саксония — 547.

Самоков, гр. — 437, 536.

Саранбей, гара (дн. гр. Септември) — 540.

Свищов, гр. — 536, 539, 540.

Северноамерикански съединени щати (САЩ) — 373, 374, 378, 517, 545, 548.

Седан, гр. (Франция) — 546.

Септември, гр. (вж Саранбей)

- Симеоновград, гр. (вж Търново Сеймен)
 Сливен, гр. — 334, 443, 531, 534, 535, 536, 542.
 Сливенско — 535.
 Софийски окръг — 440.
 София, гр. — 25, 27, 33, 34, 45, 47, 48, 51, 64, 65, 67, 68, 70,
 72, 83, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 99, 102, 104, 108, 110, 111, 114,
 119, 125, 126, 129, 136, 137, 138, 139, 140, 144, 165, 167, 168, 169,
 170, 172, 174, 178, 179, 180, 181, 187, 188, 189, 190, 191, 192,
 198, 200, 203, 207, 212, 219, 224, 229, 230, 231, 235, 240, 241, 242,
 251, 254, 261, 265, 277, 280, 285, 286, 288, 291, 292, 298, 299, 302,
 305, 306, 312, 318, 319, 320, 351, 356, 385, 387, 389, 392, 395,
 403, 406, 407, 410, 413, 423, 437, 441, 444, 446, 496, 501, 508,
 509, 536, 543, 544, 556, 557, 558, 560, 561, 562, 563, 564, 565,
 569, 570, 571, 573.
 Сталийска махала, с. (Михайловградски окръг) — 540.
 Станке Димитров, гр. (вж Дупница)
 Стара Загора, гр. — 23, 104, 125, 533, 536, 540, 542.
 Старозагорско — 511.
 Стокхолм, гр. (Швеция) — 546.
 Страсбург, гр. (Франция) — 300.
 Сърбия — 126, 127, 503.
- Татар Пазарджик, гр. (дн. Пазарджик) — 536.
 Тесалия, историко-геогр. област (Гърция) — 547.
 Тича, с. (Сливенски окръг) — 146.
 Толбухин, гр. (вж Добрич)
 Тракия — 547.
 Трентино-алто-адидже, автономна област (Италия) — 513.
 Турция — 29, 42, 375.
 Търново, гр. (дн. Велико Търново) — 536, 541.
 Търново Сеймен, с. (дн. Симеоновград) — 540.
- Уелс — 517.
 Унгария — 390, 411, 520, 527, 555, 556.
- Финландия — 520, 527, 547.
 Франция — 120, 131, 412, 461, 468, 474, 514, 517, 520, 521, 525,
 527, 545, 547, 548, 566.
- Хамбург, гр. (ФРГ) — 514.
 Хасковско — 511.
 Холандия — 517.
- Цюрих, гр. (Швейцария) — 551.
- Червен бряг, гара (дн. град) — 530, 539.
 Черна гора — 513.
 Чирпанско — 511.
 Чокоба, с., Сливенски окръг — 535.
- Швейцария — 120, 131, 521, 566.

Швеция — 517, 547.

Шотландия — 517.

Шумен, гр. — 23, 332, 530, 531, 536, 539, 541.

Южна България — 38.

Ямбол, гр. — 536, 540, 542.

Япония — 379.

Basel — вж Базел.

Wien — вж Виена.

Zürich — вж Цюрих.

ДАТИ ОТ ЖИВОТА И ДЕЙНОСТТА НА ГЕОРГИ ДИМИТРОВ*

май 1916 — април 1917

1916

Май, 1 В. «Работнически вестник», бр. 11, публикува
София статията на Г. Димитров «Работническите синдикати през време на войната», в която авторът анализира организационното състояние на синдикатите след мобилизацията и дава положителна оценка на тяхната дейност.

Произнася реч в Софийския общински съвет по случай празника на труда Първи май, в която обръща внимание на влошените условия на живот на работническата класа, създадени от военното положение. Прочита изложение от името на софийските работници и работнички, в което се настоява Общинският съвет да вземе радикални мерки за осигуряване прехраната на населението, за редовно подпомагане на нуждаещите се войнишки и други семейства, за спазване на работническите закони и др.

Изказва се в Софийския общински съвет по повод нередовното изплащане на помощите за войнишките и бедните семейства и против системата на официално разграбване на общински места.

Май, 3 Изказва се в Софийския общински съвет по санитарното състояние на столицата и за необходимостта от строг санитарен контрол над магазините за хранителни стоки и заведенията за обществено хранене.
София

Предлага да се разширят общинските трапезарии за бедни деца.

* Изготвен от Катя К. Прашанова.

Избран е в общинска комисия за проучване въпроса за безплатните общински трапезарии.

В. «Работнически вестник», бр. 13, публикува статията на Г. Димитров «Народната прехрана», в която авторът посочва необходимостта от създаване на цялостна система по прехраната чрез конфискация на хранителните продукти и други предмети от първа необходимост и тяхното разпределение от централен парламентарен институт.

Май, 5 Произнася реч в Софийския общински съвет, в *София* която критикува съществуващата държавна и общинска организация на прехраната. От името на БРСДП (т. с.) прави конкретни предложения Софийската община да създаде собствена организация по прехраната на столичното население, а Постоянното присъствие да поиска по надлежния ред изменение на Закона за градските общини в ония негови пунктове, които ограничават бюджетната и административната автономия на общината.

Май, 8 Изказва се в Софийския общински съвет за по- *София* рационална организация на прехраната на столицата през време на войната. Настоява да се изиска изменението на Закона за обществена предвидливост, което ще даде възможност да се изземат хранителните продукти и предметите от първа необходимост от частната търговия от страна на градските общини.

Май, 10 Отправя питане към Постоянното присъствие *София* на Софийския общински съвет по повод реквизирането на училищни сгради за нуждите на армията.

Прави предложение Софийската община да поеме експлоатацията на трамваите.

Май, 26 В. «Работнически вестник», бр. 32, публикува *София* некролог и съболезнователна телеграма на БРСДП (т. с.) и ОРСС във връзка със смъртта на видния унгарски партиен деец Карл Тесарс, подписана за ОРСС от Г. Димитров.

Май, 27 В. «Работнически вестник», бр. 33, публикува *София* решение на Централната синдикална комисия, подписано от Г. Димитров, с което м. юни се обявява за агитационен месец за привличане на нови членове в професионалните съюзи.

- Юни, 1* Като народен представител участва в делегация на Транспортния съюз, която поднася на министъра на железниците, пощите и телеграфите изложение за положението на железничарите и телеграфо-пощенските служещи и изтъква необходимостта да им се даде добавъчно възнаграждение поради скъпотията.
- Юни, 7* В. «Работнически вестник», бр. 41, публикува съобщение, подписано от Г. Димитров, за организираната от ОРСС анкета за надниците, работното време и безработицата, за да се установят промените, наложени от войната в положението на работниците от всички професии.
- Юни, 23* Прави изявление в Софийския общински съвет от името на общинската група на БРСДП (т. с.), в което протестира срещу участието на Софийската община в посрещането на депутати от германския Райхстаг и ангажирането на общински средства за тази цел.
- Юни, 28* Отправя запитване до министър-председателя и министъра на вътрешните работи и народното здраве за мерките, които правителството смята да предприеме по повод нарушаването на Закона за подпомагане на войнишките семейства и за осигуряване прехраната на войнишките и другите нуждаещи се семейства.
- Юли, 4* Прави предложение в Софийския общински съвет за включване в дневния ред на III редовна сесия въпросите за общинските помощи на нуждаещите се войнишки семейства, за санитарното състояние на крайните квартали на столицата, за положението на трамвайния персонал и за нередностите в организацията на прехраната.
- Протестира срещу участието на Софийската община в посрещането германските депутати и направените за тази цел разходи.
- Юли, 6* Изказва се в Софийския общински съвет по доклад на финансовата комисия.
- Юли, 10* Отправя запитване до министър-председателя и министъра на търговията, промишлеността и труда за мерките, които правителството смята да предприеме за точното прилагане на Закона за женския и детския труд и Инспекцията на труда, както и за отношението му към предложе-

нията на парламентарната група на БРСДП (т. с.) за тяхното изменение и допълнение.

Прави предложение в Софийския общински съвет да се заплаща трудът на военнопленниците, които са на работа при общината.

Юли, 13 Прави предложение в Софийския общински съвет общината да застави Трамвайната компания да спазва поемните условия, за да се подобри техническото състояние на трамваите и положението на трамвайния персонал.

Избран е за член на общинска комисия, която да проведе анкета по «уредбата и експлоатацията на трамваите».

Юли, 14 Отправя питане в Народното събрание до министъра на финансите и министъра на търговията, промишлеността и труда във връзка с необходимостта от специален законопроект, който да задължи частните предприятия, функциониращи през време на войната, да плащат заплати на своите мобилизирани работници и служещи.

Юли, 17 Прави предложение в Софийския общински съвет да се вземат мерки за прекратяване разграбването на Софийската мера.

В изказване пред Софийския общински съвет критикува Постоянното присъствие, което без решение на съвета е спряло раздаването на помощите за войнишките и други нуждаещи се семейства и настоява помощите да се изплащат до края на войната.

Юли, 21 Произнася реч в Народното събрание при обсъждане на «Добавъчното възнаграждение към заплатите на чиновниците и работниците», в която настоява да се даде добавъчно възнаграждение на всички нископлатени чиновници и работници, включително и на тези при изборните учреждения. Протестира срещу суспендирането на работническите закони от страна на капиталистите.

Юли, 28 Внася предложение в Софийския общински съвет от името на общинската група на БРСДП (т. с.) за добавъчно възнаграждение на работниците и служещите към Софийската община.

Август, 1 Отправя питане в Народното събрание от името на парламентарната група на БРСДП (т. с.) до министър-председателя във връзка с лошото ка-

чество на хляба и необходимостта от мерки за подобряването му.

Август, 2
София Изказва се в Народното събрание по повод питането на парламентарната група на БРСДП (т. с.) от 1 авг. 1916 за лошото качество на хляба в София и настоява за незабавен отговор от страна на министър-председателя.

Август, 7
София Произнася реч в Народното събрание по чл. 3 от Закона за извънредния свръхсметен кредит за посрещане разходите по войната и гарантиране съществуването на войнишките семейства, в която посочва, че законът не осигурява материалната издръжка на тези семейства, тъй като помощите не се изплащат редовно и се допускат злоупотреби при определяне на техния размер. Предлага да се увеличат помощите на войнишките семейства и се отпуснат помощи и на нуждаещите се невойнишки семейства.

Прави конкретни предложения в Народното събрание от името на парламентарната група на БРСДП (т. с.) по законопроекта за извънредния свръхсметен военен кредит за подпомагане на войнишките и нуждаещите се невойнишки семейства.

Изказва се в Народното събрание по повод питането си към министър-председателя от 1 авг. 1916 за лошото качество на хляба и настоява за отговор по мерките, които правителството е взело по поставения въпрос.

Август, 13
София Участва в ревизия на фурните в III градска част на столицата като член на общинската ревизионна комисия.

Август, 15
София Отправя питане до министъра на търговията, промишлеността и труда и до министъра на финансите по повод нарушаването от страна на Дирекцията на мина «Перник» на чл. 3 от Закона за бюджета, който урежда добавъчното възнаграждение на държавните служители и работници. Настоява да се изплаща добавъчно възнаграждение не само на служителите, но и на работниците от милата, включително и на тези работници, които са принудени да живеят далеч от семействата си.

Август, 16
София Отправя питане до министъра на войната за положението на работниците във Военния арсенал.

- Август, 17* Развива питането си в Народното събрание от
София 1 авг. 1916 до министър-председателя относно
лошото качество на хляба.
- Извазва се в Народното събрание и изразява
недоволство от отговора на министър-председа-
теля по питането относно лошото качество на
хляба в столицата и цялата страна.
- Август, 18* Прочита протестна декларация в Народното съб-
София рание от името на парламентарната група на
БРСДП (т. с.), в която се мотивира отказът ѝ
да участва със свой представител в Комитета
за стопански грижи и обществена предвидливост.
- Извазва се в Народното събрание по отговора
на министъра на финансите за добавъчните въз-
награждения на работниците от мина «Перник»
и настоява да се дава добавъчно възнаграждение
и на държавните служители и работници, които
по независещи от тях причини са на работа да-
леч от семействата си.
- Август, 31* В. «Работнически вестник», бр. 107, публикува
София подписано от Г. Димитров указание на Синди-
калния комитет до местните синдикални коми-
тети и секционните настоятелства да вземат мер-
ки за намиране на подходящи заместници на
синдикалните функционери, подлежащи на мо-
билизация.
- Септември, 4* В. «Работнически вестник», бр. 110, публикува
София апел на Секретариата на ОРСС, подписан от
Г. Димитров, към синдикалните членове и съчув-
ственици за попълване на фонда за безработните.
- Септември, 19* Изказва се в Софийския общински съвет по по-
София вод временното изземване от страна на общи-
ната експлоатацията на трамваите и осветление-
то от белгийската компания и настоява за тях-
ното муниципализиране.
- Прави предложение да се включат в дневния ред
на IV редовна сесия на съвета въпросите за про-
доволствието на града, подобряване състоянието
на крайните квартали, мерки по прилагане на
Закона за задължителното основно образование
и за състоянието на общинските финанси и имо-
ти през време на войната.
- Извазва се по допълнителния бюджет за доба-
въчното възнаграждение на общинските служи-
тели и настоява да се увеличат добавките на

- нископлатените и извънцатни служители и работници.
- Септември, 21*
София Изказва се в Софийския общински съвет по жилищния въпрос. Предлага общината чрез своето Бюро за социални грижи да забрани на домопритежателите във военновременни условия да увеличават наемите и изхвърлят наемателите на улицата.
- Септември, 25*
София Избран е от Софийския общински съвет за член на комисията по отчуждаване на мелницата «Вайс» и на квартирната комисия.
- Септември, 27*
София Изказва се в Софийския общински съвет по благоустрояването и хигиенизирането на крайните квартали.
- Избран е за член на общинска комисия за проучване състоянието на крайните квартали.
- Произнася реч в Софийския общински съвет по повод нарушаването на Закона за задължителното основно образование. От името на общинската група на БРСДП (т. с.) внася конкретни предложения за мерките, които съветът следва да приеме за спазване на закона.
- Септември, 29*
София Прави предложения в Софийския общински съвет за начина, по който следва да се санкционира изземването на трамваите и осветлението от страна на общината и във връзка с Правилника за отношенията между предприемачите и работниците в общинските предприятия.
- Октомври, 2*
София Предлага в Софийския общински съвет да се удължи сесията, за да се обсъдят въпросите за продоволствието на града във връзка с новия Закон за обществена предвидливост, за състоянието на общинските финанси и имоти и за растящата смъртност при военновременните условия.
- Отправя питане към Постоянното присъствие на Софийския общински съвет във връзка с необходимостта от създаване на общинска библиотека.
- Избран е за член на комисията по уреждане споровете между домопритежатели и наематели.
- Прави предложение да се вземат мерки срещу заграбването на общински имоти.
- Октомври, 30*
София Произнася реч в Софийския общински съвет по повод намерението на общината да изझे окон-

чателно експлоатацията на трамваите и осветлението в свои ръце. От името на общинската група на БРСДП (т. с.) прави конкретни предложения за муниципализирането на трамваите и осветлението.

Внася питане в Народното събрание към министър-председателя за мерките на правителството по снабдяването на столицата с хляб.

Ноември, 2 Изказва се в Софийския общински съвет за необходимостта от рационална организация на експлоатацията на трамваите и осветлението от страна на общината. Настоява да се приеме Правилник за уреждане положението на работниците от трамваите и осветлението.
София

Ноември, 7 Изказва се в Софийския общински съвет по третия допълнителен бюджет на Софийската община за 1916. Предлага приходите от трамваите и осветлението да се изразходват за разширяването, подобряването и усъвършенствуването на двете предприятия.
София

Възобновява предложението на общинската група на БРСДП (т. с.) от априлската сесия за осигуряване на редовна общинска помощ на войнишките и бедните семейства.

Прави предложение в Софийския общински съвет да се внесе в Народното събрание законопроект за изменение на Закона за градските общини с оглед да се прокара напълно принципът за общинска автономия.

Декември, 6 Подписва предложение на парламентарната група на БРСДП (о) за допълнение на чл. 3 от Закона за подпомагане на нуждаещите се войнишки семейства по време на мобилизация.
София

1917

Януари, 15 Прави предложение в Софийския общински съвет Постоянното присъствие да направи изложение за състоянието на общинските служби преди обсъждането на бюджета на общината за 1918.
София

Избран е за член на общинската бюджетна комисия.

Януари, 17 Изказва се в Софийския общински съвет за нередностите при снабдяването на столицата с месо.
София

Избран е от Софийския общински съвет за член на Комисията по съставяне на наборните списъци. Прави възражение по повод избирането му в комисията.

Януари, 22
София Протестира в Софийския общински съвет срещу систематическото фалшифициране на официалните съкратени протоколи на съвета, за да се прикрият непримиримите противоречия между БРСДП (т. с.) и буржоазните партии по обсъжданите въпроси.

Отправя питане към Постоянното присъствие на Софийския общински съвет за мерките, които възнамерява да вземе за снабдяването на столицата с месо.

Настоява да бъде освободен от участие в тържествената комисия. Оставката му е приета.

Януари, 29
София Произнася реч в Софийския общински съвет по приходно-разходния бюджет на общината за 1917. Критикува дейността на Постоянното присъствие през изтеклата година и се обявява против новия бюджет, изграден на принципи, които са в пълно противоречие с жизнените интереси на трудещите се в столицата.

Февруари, 1
София Изказва се в Софийския общински съвет по бюджетопоекта на общината за 1917. Прави предложение да се увеличат заплатите на нископлатените общински служители, да се въведе общински контрол върху дейността на благотворителните дружества, субсидирани от общината, да се предвиди в бюджета добавъчно възнаграждение за учителите от прогимназиите и др.

Февруари, 5
София Изказва се в Софийския общински съвет против отпускане на общински места за строеж на черкви и на новосъздадени благотворителни дружества.
Избран е от Софийския общински съвет за член на комисията по анкетирането на трамваите и осветлението.

Февруари, 6
София Изказва се в Софийския общински съвет по снабдяването на столицата с въглища и дърва и настоява за енергични мерки от страна на общината за подобряване състоянието на отоплението в града.

Февруари, (9)
София Ревизира като член на общинската санитарна комисия предприятието за военни ботуши на Мечковев и Рибаров.

- Февруари, 14*
София Произнася реч в Народното събрание при обсъждане на законопроекта за бюджета на разните фондове за 1917, в която настоява да се измени Законът за пенсиите, да се въведе ефикасна законодателна закрила на работническия труд и да се приеме Закон за държавна застраховка на работниците. Подновява искането на парламентарната група на БРСДП (т. с.) да бъде поставен на дневен ред законопроектът за заплатите на работниците от частните предприятия през време на войната.
- Февруари, 22*
София Произнася реч в Народното събрание, в която обосновава внесения от парламентарната група на БРСДП (т. с.) законопроект за заплатите на работниците и служещите от частните предприятия през време на войната. Настоява да се увеличат заплатите им, да се установи минимална заплата за работниците в частните предприятия, които изпълняват обществени и държавни поръчки, и да се запазят работните места на мобилизираните работници.
- Февруари, 24 и 28*
София В. «Работнически вестник», бр. 250 и 252, публикува статията на Г. Димитров «За трайния мир», в която авторът разглежда световната война като резултат от историческото развитие на капиталистическото общество. Подчертава, че империалистическата война ще бъде последвана от победоносна революция на пролетариата и че мирът е възможен само в условията на социализма.
- Февруари, 26*
София Внася предложението в Софийския хигиеничен съвет за опазване обществената хигиена в столицата и предотвратяване появянето и разпространението на епидемични заболявания.
- Март, 7*
София Произнася реч в Народното събрание по законопроекта за наемите, в която настоява законът да обхване не само войнишките, но и всички работнически и други бедни семейства, живеещи под наем. Подчертава необходимостта държавата да окаже квартирна помощ на нуждаещите се семейства, а направените увеличения на наема през време на войната да се анулират.
- Март, 9*
София В. «Работнически вестник», бр. 260, публикува статията на Г. Димитров «Наемите», в която се критикува ограничеността на приетия на първо четене от Народното събрание законопроект за

наемите, тъй като се отнася само за семейства на военнослужещите.

Питане от врачанските народни представители Георги Димитров и Камен Тошев до министъра на войната във връзка с крайно лошите трудови условия на шивашките работнички от интендантската работилница във Враца.

Март, 12
София В. «Работнически вестник», бр. 262, публикува статията на Г. Димитров «Работническото законодателство», в която авторът разобличава демагогията на буржоазните партии по отношение защитата на работническия труд.

Март, 21
София Произнася реч в Народното събрание по законопроекта за наема през време на войната, в която подновява исканията на парламентарната група на БРСДП (т. с.) за изменения в законопроекта в полза на безимотните наематели, които понасят тежестите на войната.

Март, 22
София Произнася реч в Народното събрание, в която обосновава предложението на парламентарната група на БРСДП (т. с.) по член 3 от Закона за подпомагане на нуждаещите се войнишки семейства от селото и града. Настоява те да бъдат третираны еднакво от закона, като се прави разлика само за онези, които имат собствено жилище.

Предлага в Народното събрание да се внесе неотложно на второ четене законопроектът за заплатите на работниците и служещите в частните заведения и предприятия.

Изказва се в Народното събрание за необходимостта законопроектът за хигиената и безопасността на труда да се гласува на първо четене, за да може да се приеме преди закриване на сесията.

Март, 23
София Прави предложения в Народното събрание по законопроекта за контрол на парните котли и резервоарите. Настоява да се повдигне долната възрастова граница на обслужващия персонал, да се намали работното време от 11 на 8 часа, да се дава обезщетение на пострадалите работници или техните семейства и др.

Март, 25
София Прави конкретни предложения в Народното събрание по член 2, 6 и 7 от законопроекта за предложението и заплатите на работниците и служещите

щите в частните заведения и предприятия през време на войната.

Протестира в Народното събрание, че законопроектът за прибавка в Закона за устройството на въоръжените сили на царството се разглежда набързо и в отсъствие на военния министър.

- Април, 1*
София Изпраща от името на Синдикалния комитет на ОРСС Окръжно № 426 до местните синдикални комисии и професионалните секции, с което се уведомяват за приемането на Закон за положението и заплатите на работниците и служещите в частните заведения и предприятия през време на войната и се дават указания за тяхната дейност по прилагането на закона.
- Април, 3*
София Изказва се в Софийския общински съвет против измененията, внесени в редовния бюджет на общината от страна на Министерството на вътрешните работи, с което се накърнява бюджетната общинска автономия.
- Април, 4*
София Произнася реч в Народното събрание при гласуването на законопроекта за хигиената и безопасността на труда, в която изтъква, че законопроектът не осигурява закрила на работническия труд, а е съобразен с интересите на капиталистите. Излага и обосновава предложенията на парламентарната група на БРСДП (т. с.) по законопроекта.
- Април, 9*
София Изказва се в Софийския общински съвет. Предлага сумите, предвидени в допълнителния бюджет на общината, да се изразходват за подпомагане на нуждаещите се семейства. Избран е в комисия, която да издири нови източници на средства за тази цел.
- Април, 10*
София В «Работнически вестник», бр. 267, публикува статията на Г. Димитров «Законоположенията за едната пета», в която авторът обръща внимание на неправилното тълкуване от някои изпълнителни и контролни органи на Закона за изменение и допълнение на временното положение за паричното доволствие на военнослужещите във военно време и на Закона за изменението и допълнението му от 1914 г., който предвижда дневни пари в размер на една пета от заплатата на държавните служители от железниците, пощите, военните арсенали и Пернишката мина, мобилизирани през време на войната.

Изказва се на заседание на общинската комисия по трамваите и осветлението при разглеждане на Правилника за службата по трамваите. Настоява за неотложно внасяне на правилника в съвета.

- Април, 12* В. «Работнически вестник», бр. 269, публикува
София статията на Г. Димитров «За временните държавни работници», в която авторът поставя въпроса за изплащане заплатите на мобилизираните временни държавни работници и служещи от Военния арсенал, железниците и други ведомства.
- Април, 13* В. «Работнически вестник», бр. 270, публикува
София писмо на Синдикалния комитет на ОРСС, подписано от Г. Димитров, до местните синдикални комисии и професионалните секции, в което се дават указания за мобилизиране на синдикалните организации за достойно отпразнуване на Първи май.
- Април, 17* Изказва се в Софийския общински съвет по доклад
София на началника на архитектурното отделение при общината. Обявява се срещу безразборното издигане на многоетажни сгради от предприемачи-спекуланти.
- Април, 23* Изказва се в Софийския хигиеничен съвет и се
София обявява срещу бюрократичната организация на дейността на Централния и местните хигиенични съвети.
- Април, 27* Изказва се в Софийския общински съвет при
София обсъждане въпроса за доставяне на материали за нуждите на трамвайната и осветителната мрежа.
- Април, края* Получава копия от телеграми на мобилизирани
София телеграфо-пощенски чиновници и служещи в Гюмюрджински и Струмишки окръг до Главната дирекция на пощите и телеграфите и до военния министър, в които настояват законодателното постановление за изплащане на една пета добавъчно възнаграждение за военизираните служещи да обхване и тях. В. «Работнически вестник», бр. 279, съобщава, че Г. Димитров прави постъпки пред съответните органи за удовлетворяване искането на споменатите чиновници и служещи.

ДО СЕКЦИИТЕ НА ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ СЪЮЗИ И ДО МЕСТНИТЕ СИНДИКАЛНИ КОМИСИИ. 27 май ..	68
АНКЕТА ЗА НАДНИЦИТЕ. 7 юни	70
ИЗЯВЛЕНИЕ НА СОЦИАЛДЕМОКРАТИЧЕСКАТА ГРУ- ПА В СОФИЙСКИЯ ОБЩИНСКИ СЪВЕТ. 23 юни ..	72
* ЗА ПОМОЩИТЕ НА ВОЙНИШКИТЕ И НУЖДАЕЩИТЕ СЕ СЕМЕЙСТВА. 28 юни	74
* В СОФИЙСКИЯ ОБЩИНСКИ СЪВЕТ. 4 юли	77
1. Предложения по дневния ред на III редовна сесия на съвета	77
2. За редовно издаване на семейни санитарни книжки	80
3. Изказване по повод посещението на депутати от Гер- манския Райхстаг	80
* ПО ДОКЛАД НА ФИНАНСОВАТА КОМИСИЯ. 6 юли	82
* В СОФИЙСКИЯ ОБЩИНСКИ СЪВЕТ. 10 юли	83
1. Изказване по положението на военнопленниците, ра- ботещи на общината	83
2. Изказване против използването на общински места за спекулативни цели	84
3. По отговора на питането от 10 май 1916 г.	86
* ЗА ТОЧНО ПРИЛАГАНЕ НА ЗАКОНА ЗА ЖЕНСКИЯ И ДЕТСКИЯ ТРУД. 10 юли	87
* ЗА НЕЩАСТНИТЕ СЛУЧАИ ПО ТРАМВАИТЕ И ЗА ПОЛОЖЕНИЕТО НА ТРАМВАЙНИЯ ПЕРСОНАЛ. 13 юли	90
В ЗАЩИТА НА СЛУЖЕЩИТЕ В ЧАСТНИТЕ ПРЕД- ПРИЯТИЯ. 14 юли	104
* В СОФИЙСКИЯ ОБЩИНСКИ СЪВЕТ. 17 юли	107
1. Изказване против разграбването на софийската общин- ска мера	107
2. Изказване по повод прекратяването на общинските помощи за нуждаещите се войнишки и други семейства	108
* ПО ДОБАВЪЧНОТО ВЪЗНАГРАЖДЕНИЕ НА ДЪР- ЖАВНИТЕ ЧИНОВНИЦИ И РАБОТНИЦИ. 21 юли	116
ДОБАВЪЧНОТО ВЪЗНАГРАЖДЕНИЕ	131

ДОБАВЪЧНО ВЪЗНАГРАЖДЕНИЕ И ЗА ОБЩИН- СКИТЕ СЛУЖЕЩИ. 28 юли	135
* ЗА ХЛЯБА. 1 август	137
* ПО ПИТАНЕТО ЗА КАЧЕСТВОТО НА ХЛЯБА В СО- ФИЯ. 2 август	138
* ПО ПИТАНЕТО ОТ 1 АВГУСТ. 7 август.. .. .	139
* ЗА ГАРАНТИРАНЕ СРЕДСТВА ЗА СЪЩЕСТВУВАНИЕ НА ВОЙНИШКИТЕ СЕМЕЙСТВА. 7 август.. .. .	141
ЗА НУЖДАЕЩИТЕ СЕ СЕМЕЙСТВА	160
РЕВИЗИЯ НА ФУРНИТЕ,	162
ПО ДОБАВЪЧНОТО ВЪЗНАГРАЖДЕНИЕ. 15 август	163
* ЗА ПОЛОЖЕНИЕТО НА РАБОТНИЦИТЕ ВЪВ ВОЕН- НИЯ АРСЕНАЛ. 16 август	165
* ЗА ЛОШОТО КАЧЕСТВО НА ХЛЯБА. 17 август.. ..	167
* ПО ОТГОВОРА НА ПИТАНЕТО ЗА ДОБАВЪЧНОТО ВЪЗНАГРАЖДЕНИЕ НА ДЪРЖАВНИТЕ СЛУЖИТЕ- ЛИ. 18 август	174
* ПО ЗАКОНА ЗА СТОПАНСКИ ГРИЖИ И ОБЩЕСТВЕНА ПРЕДВИДЛИВОСТ. 18 август	176
ЗА ДРУГАРИТЕ ОТ 41 НАБОР.. .. .	178
ЗА ФОНДА	180
* В СОФИЙСКИЯ ОБЩИНСКИ СЪВЕТ. 19 септември	182
1. Изказване по временното завземане на трамваите и осветлението от Общинския съвет	182
2. По списването на «Софийски общински вестник»	184
3. Предложение по дневния ред на IV редовна сесия на съвета	184
* В СОФИЙСКИЯ ОБЩИНСКИ СЪВЕТ. 21 септември	187
1. Изказване по жилищния въпрос в столицата.. .. .	187
2. По повод изпращането на общинска делегация за Кли- ментовите тържества в Охрид	190
* В СОФИЙСКИЯ ОБЩИНСКИ СЪВЕТ. 27 септември	192
1. Изказване за благоустрояване и хигиенизиране на край- ните квартали в София	192
2. По повод нарушаването на Закона за задължително основно образование	198

* В СОФИЙСКИЯ ОБЩИНСКИ СЪВЕТ. 29 септември	216
1. Изказване по разграбването на общинските имоти ..	216
2. Предложение относно Правилника за отношенията между предприемачите и работниците в общинските предприятия	217
3. Изказване по доклада на инж. Бояджиев за експлоатацията на трамваите	218
* В СОФИЙСКИЯ ОБЩИНСКИ СЪВЕТ. 2 октомври	227
1. Предложения по дневния ред на предстоящата сесия	227
2. Против неоснователните претенции на наемателя на Градското казино	229
3. Общината и частните благотворителни дружества	231
4. По квартирния въпрос	232
5. Изказване по повод разграбването на общинските имоти	232
* В СОФИЙСКИЯ ОБЩИНСКИ СЪВЕТ. 30 октомври	235
1. Изказване по недостига на хляб в столицата	235
2. Реч за окончателното изземване на трамваите и осветлението в столицата от частните компании	236
* ПО СНАБДЯВАНЕТО НА СТОЛИЦАТА С ХЛЯБ. 30 октомври	251
* В СОФИЙСКИЯ ОБЩИНСКИ СЪВЕТ. 2 ноември	253
1. За по-рационална експлоатация на трамваите и осветлението след изземването им от частните компании ..	253
2. За подобряване положението на работниците по трамваите и осветлението	256
* В СОФИЙСКИЯ ОБЩИНСКИ СЪВЕТ. 7 ноември	260
1. Изказване по третия допълнителен бюджет на Софийската община за 1916 г.	260
2. За подпомагане на бедните семейства от Софийската община	264
3. За изменение на Закона за градските общини	266
ИЗ СОФИЙСКИЯ ОБЩИНСКИ СЪВЕТ. 7 ноември	268

1917

* ЗА ИЗЯСНЯВАНЕ СЪСТОЯНИЕТО НА ОБЩИНСКИТЕ СЛУЖБИ ПРЕЗ ВРЕМЕ НА ВО НАТА. 15 януари	273
* ЗА ПРОДОВОЛСТВИЕТО НА СТОЛИЦАТА С МЕСО. 17 януари	277
* В СОФИЙСКИЯ ОБЩИНСКИ СЪВЕТ. 22 януари	280
ЛИГАТА НА УЙЛСОНА	281

* ПО ПРИХОДНО-РАЗХОДНИЯ БЮДЖЕТ НА СОФИЙСКАТА ОБЩИНА ЗА 1917 ГОДИНА. 29 януари.. ..	284
* ДО СОФИЙСКИЯ ОБЩИНСКИ СЪВЕТ. 31 януари.. ..	306
* ПО БЮДЖЕТОПРОЕКТА НА СОФИЙСКАТА ОБЩИНА ЗА 1917 г. 1 февруари	307
* В СОФИЙСКИЯ ОБЩИНСКИ СЪВЕТ. 5 февруари.. ..	315
1. Изказване против отпускането на общински места за религиозни цели	315
2. Против отпускането на общински места на нови благотворителни дружества	316
3. Изказване по доставката на материали за трамвайната и осветителна мрежа	317
* В СОФИЙСКИЯ ОБЩИНСКИ СЪВЕТ. 6 февруари	318
1. Изказване по снабдяването на столицата с въглища и дърва	318
2. По работата на комисията за наемите	321
* ПО ЗАКОНОПРОЕКТА ЗА БЮДЖЕТА НА РАЗНИТЕ ФОНДОВЕ ЗА 1917 г. 14 февруари	322
* ПО ЗАКОНОПРОЕКТА ЗА ЗАПЛАТИТЕ НА РАБОТНИЦИТЕ И СЛУЖЕЩИТЕ ОТ ЧАСТНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ ПРЕЗ ВРЕМЕ НА ВОЙНАТА. 22 февруари.. ..	340
ЗАПЛАТИТЕ НА РАБОТНИЦИТЕ И СЛУЖЕЩИТЕ ОТ ЧАСТНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ ПРЕЗ ВРЕМЕ НА ВОЙНАТА:	366
ЗА «ТРАЙНИЯ МИР»	373
СОФИЙСКИЯТ ХИГИЕНИЧЕН СЪВЕТ	383
* ПО ЗАКОНОПРОЕКТА ЗА НАЕМИТЕ. 7 март.. ..	384
НАЕМИТЕ	394
РАБОТНИЧЕСКОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО	398
* ПО ЗАКОНОПРОЕКТА ЗА НАЕМА НА ЗДАНИЯ ПРЪЗ ВРЕМЕ НА ВОЙНАТА. 21 март.. .. .	402
* ЗА УВЕЛИЧЕНИЕ ПОМОЩТА НА ВОЙНИШКИТЕ СЕМЕЙСТВА. 22 март	409
* ПО ЗАКОНОПРОЕКТА ЗА ПОЛОЖЕНИЕТО И ЗАПЛАТИТЕ НА РАБОТНИЦИТЕ И СЛУЖЕЩИТЕ В ЧАСТНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ. 22 март	415

* ПО ЗАКОНОПРОЕКТА ЗА ХИГИЕНАТА И БЕЗОПАСНОСТТА НА ТРУДА. 22 март	417
* ПО ЗАКОНОПРОЕКТА ЗА КОНТРОЛ НА ПАРНИТЕ КОТЛИ И РЕЗЕРВОАРИТЕ. 23 март	419
* ПО ЗАКОНОПРОЕКТА ЗА ПОЛОЖЕНИЕТО И ЗАПЛАТИТЕ НА РАБОТНИЦИТЕ И СЛУЖЕЩИТЕ В ЧАСТНИТЕ ЗАВЕДЕНИЯ И ПРЕДПРИЯТИЯ ПРЕЗ ВРЕМЕ НА ВОЙНАТА. 25 март	421
* ПО ЗАКОНОПРОЕКТА ЗА ПРИБАВКА В ЗАКОНА ЗА УСТРОЙСТВОТО НА ВЪОРЪЖЕНИТЕ СИЛИ НА ЦАРСТВОТО. 25 март	422
* ДО МЕСТНИТЕ СИНДИКАЛНИ КОМИСИИ И ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ СЕКЦИИ. 1 април	423
* ПРОТИВ НЯКОИ ИЗМЕНЕНИЯ В РЕДОВНИЯ БЮДЖЕТ НА СОФИЙСКАТА ОБЩИНА ЗА 1917 г. 3 април	427
* ПО ЗАКОНОПРОЕКТА ЗА ХИГИЕНАТА И БЕЗОПАСНОСТТА НА ТРУДА. 4 април	433
ПО ХИГИЕНАТА И БЕЗОПАСНОСТТА НА ТРУДА	481
* ПО ОТПУСКАНЕТО НА БЕЗПЛАТНИ КАРТИ ЗА ТРАМВАИТЕ. 9 април	484
ИЗ СОФИЙСКИЯ ОБЩИНСКИ СЪВЕТ	485
ЗАКОНОПОЛОЖЕНИЯТА ЗА ЕДНАТА ПЕТА	488
ОБЩИНАТА ПО ТРАМВАИТЕ И ОСВЕТЛЕНИЕТО.	491
ЗА ВРЕМЕННИТЕ ДЪРЖАВНИ РАБОТНИЦИ	493
ЗА СИНДИКАЛНИТЕ КОМИСИИ И ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ СЕКЦИИ	496
* ПО ДОКЛАДА НА НАЧАЛНИКА НА АРХИТЕКТУРНОТО ОТДЕЛЕНИЕ	498
* ДО ПЕТЪР ЛАЗАРОВ — ПОПОВО. 19 април	501
* В СОФИЙСКИЯ ОБЩИНСКИ СЪВЕТ. 27 април	502
1. По предложението за провъзгласяване на Манделбаум за почетен гражданин на столицата	502
2. Изказване по доставката на материали за нуждите на трамвайната и осветителната мрежа	504

ПОДГОТВИТЕЛНИ МАТЕРИАЛИ	505
1916—1917	
* БЕЛЕЖНИК НА ГЕОРГИ ДИМИТРОВ	507
П Р И Л О Ж Е Н И Е	553
КАРЛ ТЕСАРС	555
ЗА СИНДИКАЛНИТЕ ЧЛЕНОВЕ, НЕВЪЗБОБНОВИЛИ ЧЛЕНСТВОТО СИ,	558
* ДО ВСИЧКИ СИНДИКАЛНИ ЧЛЕНОВЕ.. .. .	560
ПО ОПРАВДАВАНЕТО НА ПОМОЩИТЕ ОТ СЪЮЗИ- ТЕ И ФОНДА	561
УСИЛВАЙТЕ ФОНДА!	562
ОТЧЕТИТЕ НА СИНДИКАЛНИЯ СЪЮЗ ПРЕДИ ВОЙ- НАТА	563
КОНТРОЛАТА В СИНДИКАТИТЕ	564
ЗАКОНОДАТЕЛНО ПРЕДЛОЖЕНИЕ ОТ ПАРЛАМЕН- ТАРНАТА ГРУПА НА РАБОТНИЧЕСКАТА СОЦИАЛ- ДЕМОКРАТИЧЕСКА ПАРТИЯ ПО ЗАПЛАТИТЕ НА РАБОТНИЦИТЕ И СЛУЖЕЩИТЕ ОТ ЧАСТНИТЕ ПРЕД- ПРИЯТИЯ ПРЕЗ ВРЕМЕ НА ВОЙНА. <i>1 август</i>	566
АГИТАЦИОННА СИНДИКАЛНА АКЦИЯ	570
* В ЗАЩИТА НА ШИВАШКИТЕ РАБОТНИЧКИ ОТ ИНТЕНДАНТСКАТА РАБОТИЛНИЦА ВЪВ ВРАЦА. <i>9 март</i>	571
ПО ПРИЛАГАНЕТО НА ЗАКОНА ЗА ЧАСТНИТЕ РА- БОТНИЦИ И СЛУЖЕЩИ	573
БЕЛЕЖКИ	575
ПОКАЗАЛЕЦ НА ПЕРИОДИЧНИТЕ ИЗДАНИЯ	613
ПОКАЗАЛЕЦ НА ЦИТИРАНАТА И СПОМЕНАВАНАТА ЛИТЕ- РАТУРА	616
ИМЕНЕН ПОКАЗАЛЕЦ	623
ГЕОГРАФСКИ ПОКАЗАЛЕЦ	671
ДАТИ ОТ ЖИВОТА И ДЕЙНОСТТА НА ГЕОРГИ ДИМИТРОВ МАЙ 1916—АПРИЛ 1917	675

ГЕОРГИ ДИМИТРОВ

Съчинения

Том

7

Второ издание

Редактор на издателството Иванка Найденова
Художник Тотю Данов
Художествен редактор Александър Хачатурян
Технически редактор Ронка Кръстанова
Коректор Гинка Луджева

Издателски № 7399

Даден за набор на 4. IX. 1984 г.

Подписан за печат на 10. XII. 1984 г.

Излязъл м. декември

Печатни коли 43,50. Издателски коли 36,54

Условно-издателски коли 37,18. Формат 84/108/32

Тираж 20 110. Цена 1,60 лв.

Код 22/9531179611/0102-5-84

Партиздат — София, бул. «В. И. Ленин» № 47

ДП «Димитър Благоев» — София, ул. «Н. Ракитин» № 2